МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРИМІНОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО.
СЛОВНИК-ДОВІДНИК

Чернігів
2020

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРИМІНОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. СЛОВНИК–ДОВІДНИК

Чернігів
Десна Поліграф
2020

УДК 343.8
К 82

Рекомендовано до друку рішенням правління Кримінологічної асоціації України від 14 квітня 2020 р., протокол № 3.

Рецензенти:

Дрьомін В.М. – професор кафедри кримінально-виконавчого права та кримінології Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;

Литвинов О.М. – завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;

Степанюк А.Х. – професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор.

К 82 Кримінально-виконавче право. Словник-довідник / автори-упорядники: *С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, М.В. Пузиревський.* Чернігів: Десна Поліграф, 2020. 712 с.

ISBN 978-617-7833-46-7

У словнику-довіднику висвітлено категоріально-понятійний апарат сучасної науки кримінально-виконавчого права. Запропоноване видання містить понад 830 дефініцій, категорій, понять і термінів, алфавітний покажчик і додатки.

Для курсантів, студентів і слухачів юридичних закладів вищої освіти та факультетів, аспірантів, викладачів, наукових і практичних працівників правоохоронних органів, а також всіх тих, хто цікавиться питаннями вітчизняного кримінально-виконавчого права.

УДК 343.8

ISBN 978-617-7833-46-7

© С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, М.В. Пузиревський, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА **5**
ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЙ, ПОНЯТЬ, ТЕРМІНІВ **14**
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК **529**
ДОДАТКИ
Додаток № 1. *Словарь воровского и арестантского языка (1912 г.)* ***555***
Додаток № 2. *Образец контракта между предпринимателем и тюремной администрацией (1878 г.)* ... ***595***
Додаток № 3. *Памятка конвоиру «Держи ухо востро!» (1890 г.)* ***600***
Додаток № 4. *Кодекс етики в'язничного капелана* ***603***
Додаток № 5. *Кодекс професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України* .. ***605***
Додаток № 6. *Присяга громадян України, які вступають на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України* ***611***
Додаток № 7. *Програма навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна)* ***612***
Додаток № 8. *Програма навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» (Інститут кримінально-виконавчої служби, м. Київ, Україна)* ***619***
Додаток № 9. *Программа курса «Уголовно-исполнительное право Российской Федерации» (Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Российская Федерация)* ***628***
Додаток № 10. *Базовая учебная программа дисциплины «Уголовно-исполнительное право» по специальности 1–24 01 02 «Правоведение» (Белорусский государственный университет, г. Минск, Республика Беларусь)* . ***642***
Додаток № 11. *Програма кандидатського іспиту з кримінально-виконавчого права (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право) (Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, м. Харків, Україна)* ***652***
Додаток № 12. *Программы-минимум кандидатских экзаменов по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) (Высшая аттестационная комиссия Республики Беларусь, Республика Беларусь)* ***660***
Додаток № 13. *Паспорт спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (витяг) (Україна)* ***669***

Додаток № 14. *Примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право» (витяг) (Україна)* ***671***
Додаток № 15. *Паспорт специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) (Республика Беларусь)* ***673***
Додаток № 16. *Паспорт специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) (Российская Федерация)* ***674***
Додаток № 17. *Паспорт специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) (Республика Узбекистан)* ***675***
Додаток № 18. *Паспорт специальности 12.00.08 – Уголовное право (со спецификацией: уголовное право; криминология; уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза; уголовно-исполнительное право; теория оперативно-розыскной деятельности) (извлечение) (Республика Молдова)* ***676***
Додаток № 19. *Перелік закладів вищої освіти та наукових установ в яких функціонують спеціалізовані вчені ради з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право* ***677***
Додаток № 20. *Керівники Державної кримінально-виконавчої служби України* ***680***
Додаток № 21. *Універсальна десяткова класифікація з кримінально-виконавчого права* ***682***
Додаток № 22. *Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України* ***684***
Додаток № 23. *Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України* ***692***
Додаток № 24. *Найпоширеніші таємні злодійські мітки* ***694***
Додаток № 25. *Отрывки из тайных воровских писем («маляв»)* ***695***
Додаток № 26. *Смертна кара у світі* ***698***
Додаток № 27. *Бланк довідки про звільнення засудженого (особи, яка тримається під ва-ртою) з установи виконання покарань (слідчого ізолятора)* ***700***
Додаток № 28. *Етичний кодекс ученого України* ***703***
Додаток № 29. *Положение о криминологической клинике при кабинете по изучению личности преступника и преступности (1924 г.)* ***708***

ПЕРЕДМОВА

«Легше запалити маленьку свічку, ніж проклинати темряву»

Конфуцій (551 р. до н.е. – 479 р. до н.е.), давньокитайський філософ.

«Освіта повинна бути істинною, повною, ясною і міцною»

Унсур аль-Маалі (Кей-Кавус) (1021 – 1098 рр.), персидський письменник.

«Вища освіта – це понятійна освіта, тобто вищу освіту має той, хто знає понятійний апарат, загальні поняття своєї науки, своєї професії»

Микола Коржанський (1928 – 2008 рр.), український вчений, юрист.

«Влада тільки тоді має право карати, коли вона раніше випробувала уже всі відомі засоби для попередження злочину»

Чезаре Беккаріа (1738 – 1794 рр.), італійський вчений, юрист, публіцист.

«Одне з найбільш наполегливих для нашого часу практичних питань – є питання про влаштування каральних установ, впорядкування кримінальних покарань. Але попереду цього практичного питання, затуляючи його собою в очах теоретика, висувається в наші дні з незвичайною силою більш ширша проблема: що є покарання взагалі?»

Микола Сергеєвський (1849 – 1908 рр.), російський вчений, юрист.

«Покарання ні в якому разі не є помстою, а являє собою засіб попередження злочинів і виправдовує свою необхідність цією метою»

Сергій Познишев (1870 – 1943 рр.), російський вчений, юрист, психолог.

Кримінально-виконавче право України – провідна галузь вітчизняного права, що регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань і пробації. Має на меті захист конституційних прав і законних інтересів особи, суспільства і держави

шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання рецидиву злочинів засудженими та їх вчинення іншими особами, а також запобігання щодо засуджених і ув'язнених катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

В умовах соціально-економічних перетворень, побудови правової, демократичної, соціальної держави перед кримінально-виконавчим правом і законодавством постала необхідність трансформації системи виконання кримінальних покарань і пробації відповідно до реалій, що склалися, підвищення її відкритості, посилення охорони прав, свобод та законних інтересів засуджених; залучення до участі у їх виправленні та ресоціалізації органів державної влади та місцевого самоврядування, інших організацій, громадських об'єднань, а також окремих громадян. Особливого значення ці напрямки розвитку кримінально-виконавчого закону набули у зв'язку з інтеграцією України в міжнародне співтовариство, з вступом нашої держави до Ради Європи.

Посідаючи чільне місце у національній системі галузей права, кримінально-виконавче право відіграє одну з вирішальних ролей задля забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, адже від досконалості її правових норм багато у чому залежить ефективність боротьби зі злочинністю та її кінцеві результати в перспективі. Поглиблене засвоєння норм та інститутів кримінально-виконавчого права України частин передбачає вивчення сучасних теоретичних концепцій, дискусійних положень науки кримінально-виконавчого права, критичне осмислення проблемних питань, розвиток самостійного правового мислення, що допоможе правильно зорієнтуватися в нормативному матеріалі і засвоїти необхідний обсяг інформації.

Необхідно наголосити, що кримінально-виконавче право має свій власний самостійний предмет вивчення і відносно відокремлений метод наукового пізнання, які формують систему фундаментальних знань про явища та закономірності об'єктивного світу. При цьому, безпосередньою формою закріплення та упорядкування цих науково-теоретичних знань і положень є система ***кримінально-виконавчих дефініцій*** (точних логічних визначень, встановлень змісту легального, законодавчого кримінально-виконавчого поняття), ***категорій*** (найбільш широких за обсягом фундаментальних понять, що відображають і фіксують найзагальніші та найсуттєвіші ознаки фактів (явищ) реальної дійсності у сфері

кримінально-виконавчого права), ***понять*** (логіко-юридичних утворень, що відображають і фіксують у своєму змісті найбільш суттєві загальні (типові) основні ознаки певного класу (виду) об'єктів (явищ) у сфері виконання та відбування кримінальних покарань і пробації) і ***термінів*** (слів або словосполучень, що позначають відповідні поняття (категорії) норм або інших структурних елементів кримінально-виконавчого права), що відповідають її історично сформованому предметному змісту.

Загальновизнаним є твердження про те, що чим досконаліший категоріально-понятійний апарат правової науки, глибше і детальніше розроблена кожна з дефініцій, категорій, понять і термінів, тим якісніший її науково-теоретичний «інструментарій», тим більш повно, точно та якісно відображається сутність явищ (об'єктів) правової реальності, що дозволяє опановувати цими явищами (об'єктами) та приймати зважені оптимальні та науково обґрунтовані рішення в повсякденній правоохоронній та правозастосовчій діяльності.

Саме тому, становлення сучасної вітчизняної науки кримінально-виконавчого права є нерозривно пов'язане з поступовим формуванням її категоріально-понятійного апарату, процес розвитку якого відбувається ***декількома шляхами***.

По-перше, при збереженні старої форми, незмінності терміну, що позначає дане поняття, розширюється, поглиблюється і уточнюється зміст останнього. Саме дослідження понятійно-категоріального апарату кримінально-виконавчого права України надає змогу зрозуміти його об'ємність та складність, що впливає на виокремлення низки існуючих проблемних питань та пошуку подальших шляхів їх вирішення.

По-друге, нові поняття утворюються в результаті виникнення нових явищ (об'єктів) державно-правової дійсності, що відносяться за своїм характером до предмету пізнання науки кримінально-виконавчого права. Використання дефініцій, категорій, понять і термінів під час конструювання правових норм надає можливість забезпечувати точність та однозначність їх тлумачення, а відповідно, й ефективне застосування в практичній діяльності органів та установ виконання покарань. Адже, нажаль, через інформаційну роз'єднаність і недостатнє фінансування сучасної правової науки, нерідко виникають ситуації, коли цікаві дослідження або розробки стають відомими тільки вузькому колу фахівців.

По-третє, зміна категоріально-понятійного апарату науки кримінально-виконавчого права відбувається у зв'язку з виключенням з

нього дефініцій, категорій, понять і термінів, що поступово втрачають реальне практичне значення в умовах сьогодення.

В свою чергу, опанування категоріально-понятійним апаратом кримінально-виконавчого права є важливою умовою його ефективного використання в механізмі безпосереднього правового регулювання правоохоронної та правозастосовчої діяльності. Варто відзначити, що починаючи з моменту здобуття незалежності Української держави у 1991 р. було видано значну кількість підручників, навчальних посібників та монографій, але наукових видань довідкового характеру, котрі б містили чіткі визначення кримінально-виконавчих дефініцій, категорій, понять і термінів, спостерігається явна недостатність.

Зокрема, у 1991–2019 рр. категоріально-понятійному апарату вітчизняного кримінально-виконавчого права та законодавства було присвячено такі праці вчених, як: *Денисов С.Ф., Добринь В.О. Словник термінів з курсу кримінально-виконавчого права. Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут МВС України, 2002. 49 с.; Денисов С.Ф., Хашев В.Г. Короткий словник основних термінів з курсу Кримінально-виконавчого права. Запоріжжя: Юридичний інститут МВС України, 2005. 51 с.; Римаренко Ю.І., Тацій В.Я., Шемшученко Ю.С. та ін. Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т. 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. 968 с.; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. 92 с.; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. 293 с.; Боровик А.В., Колб О.Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики. Луцьк: «Волиньполіграф», 2018. 340 с.; Бараш Є.Ю., Головкін Б.М., Шакун В.І. та ін. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. 544 с.*

Запропонований до Вашої уваги словник-довідник має сприяти, насамперед, якісній підготовці висококваліфікованих фахівців, які мають глибокі ґрунтовні знання вітчизняного кримінально-виконавчого права та вміння правильно використовувати його положення у практичній діяльності, але також може бути корисним науковим і практичним працівникам, а також всім тим, хто цікавиться питаннями науки кримінально-виконавчого права України. Актуальність словника зумовлюється, перш за все, необхідністю наближення процесу

виконання та відбування кримінальних покарань і пробації до міжнародних принципів і стандартів, рекомендацій міжнародних організацій у сфері виконання та відбування покарань.

Головна мета, що надихнула авторів-упорядників на підготовку цієї праці – допомога майбутнім фахівцям-юристам, співробітникам суду та правоохоронних органів, у т.ч. органів та установ виконання покарань ДКВС України, окремим громадянам, в ознайомленні та засвоєнні основних дефініцій, категорій, понять і термінів, що використовує законодавець під час формулювання правових норм кримінально-виконавчого законодавства. Безумовно, це пояснюється тим, що, враховуючи багатофункціональність практичної діяльності ДКВС України, кримінально-виконавче право й законодавство, крім власного категоріально-понятійного апарату, запозичує та використовує «інструментарій» адміністративного права, цивільного та сімейного права, трудового права, кримінального права, криміналістики, кримінального процесуального права, кримінології, педагогіки, психології, медицини, оперативно-розшукової діяльності тощо.

Варто відзначити те, що дане видання має значну кількість вузькоспеціальних термінів, які пояснюють практичну діяльність органів і установ виконання покарань чи їх окремих підрозділів, визначає особливості діяльності уповноваженого органу з питань пробації, що здійснює виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі та деталізує процес виковання і відбування інших видів кримінальних покарань.

Таким чином, *основними завданнями* запропонованого словника-довідника, є:

1. Формування у здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів, слухачів, магістрів та аспірантів) та практичних працівників теоретично і емпірично обґрунтованих уявлень про сучасні актуальні проблеми реалізації кримінально-виконавчої політики, розвитку інституцій доктрини кримінально-виконавчого права та функціонування кримінально-виконавчої системи України.

2. Можливість комплексного вивчення кримінально-виконавчого права України, що регулює систему кримінально-виконавчих правовідносин у сфері виконання та відбування різних видів кримінальних покарань і пробації.

3. Відпрацювання теоретичних та практичних навиків щодо особливостей виконання різних видів кримінальних покарань і пробації,

порядку звільнення від відбування покарання, як основи для розробки нормативних актів та прийняття управлінських рішень.

4. Вироблення навичок аналізу норм і інститутів кримінально-виконавчого законодавства України, кваліфікованого застосування їх у подальшій практичній діяльності.

Запропоноване до Вашої уваги науково-довідникове видання розроблено на підставі положень чинного Кримінально-виконавчого кодексу України 2003 р. з урахуванням змін і доповнень станом на 01 березня 2020 р., законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів у сфері виконання та відбування кримінальних покарань і пробації, науково-практичних коментарів, вітчизняних підручників, посібників та монографій, вітчизняних та іноземних словників, довідників й енциклопедій, і містить в алфавітному порядку тлумачення понад 830 дефініцій, категорій, понять і термінів.

Наведений у словнику-довіднику перелік дефініцій, категорій, понять і термінів, звичайно, не є вичерпним. Він містить переважно ті дефініції та категорії, що визначають найбільш значущі поняття й ті, що найчастіше використовуються в повсякденній практичній діяльності. Кожному із них надано визначення максимально необхідне і достатнє як за формою, так і за своїм змістом. Терміни, що складаються з двох або більш слів наводяться, як правило, в звичайному порядку їх вживання.

Даний словник, безумовно, не претендує на роль універсального джерела знань з кримінально-виконавчого права. Робота над вивченням категоріально-понятійного апарату кримінально-виконавчого права та законодавства повинна тривати постійно, та, бути продовжена в майбутньому.

У даному виданні використано такі *загальноприйняті скорочення*: ***абз.*** – абзац; ***від англ.*** – від англійського терміну; ***від араб*** – від арабського терміну; ***від грец.*** – від грецького терміну; ***від італ.*** – від італійського терміну; ***від лат.*** – від латинського терміну; ***від нім.*** – від німецького терміну; ***від пол.*** – від польського терміну; ***від португал.*** – від португальського терміну; ***від франц.*** – від французького терміну; ***ВТК УРСР 1970 р.*** – Виправно-трудовий кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 23 грудня 1970 р.; ***ВТК УСРР 1925.*** – Виправно-трудовий кодекс Української Соціалістичної Радянської Республіки від 23 жовтня 1925 р.; ***ГА ООН*** – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй; ***ГПУ*** – Генеральна прокуратура України; ***див.*** – дивіться; ***ДКВС України*** – Державна кримінально-виконавча

служба України; ***ЄДРСР*** – Єдиний державний реєстр судових рішень; ***ЄРДР*** – Єдиний реєстр досудових розслідувань; ***ЄС*** – Європейський Союз; ***ЗМІ*** – засоби масової інформації; ***ЗУ*** – Закон України; ***ін.*** – інші (інше); ***ІТЗО*** – інженерно-технічні засоби охорони; ***КВК України*** – Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р.; ***КВП*** – кримінально-виконавче право; ***КВУ*** – кримінально-виконавча установа; ***КК України*** – Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р.; ***КК УРСР 1960 р.*** – Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 грудня 1960 р.; ***КПК України*** – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.; ***КПП*** – контрольно-пропускний пункт; ***КППТ*** – контрольно-пропускний пункт транспорту; ***КУпАП*** – Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р.; ***КЦЗ України*** – Кодекс цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 р.; ***м.*** – місто; ***МВС України*** – Міністерство внутрішніх справ України; ***напр.*** – наприклад; ***ОВП*** – орган виконання покарань; ***ООН*** – Організація Об'єднаних Націй; ***п.*** – пункт; ***ПВР УВП*** – Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань від 28 серпня 2018 р.; ***ПВР СІЗО*** – Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України від 14 червня 2019 р.; ***р.*** – рік; ***РЄ*** – Рада Європи; ***розд.*** – розділ; ***СІЗО*** – слідчий ізолятор; ***ст.*** – стаття, століття; ***США*** – Сполучені Штати Америки; ***ЦОВВ*** – центральний орган виконавчої влади; ***УВП*** – установа виконання покарань; ***у т. ч.*** – у тому числі; ***ч.*** – частина.

Для зручності пошуку того чи іншого поняття видання містить *алфавітний покажчик* дефініцій, категорій, понять і термінів зі вказівками відповідних сторінок.

Додатки призначені, насамперед, для курсантів, студентів, слухачів, магістрів, аспірантів та практичних працівників органів і установ виконання покарань, і містять: **а)** Словник злодійської та арестантської мови (1912 р.) *(рос.)*; **б)** Зразок контракту між підприємцем і тюремною адміністрацією (1878 р.) *(рос.)*; **в)** Пам'ятку конвоїрові («Тримай вухо гостро») (1890 р.) *(рос.)*; **г)** Кодекси етики ученого України, в'язничного капелана та професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України; **ґ)** Присягу громадян України, які вступають на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України; **д)** Програми навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, та Інститут кримінально-виконавчої служби, м. Київ, Україна);

е) Програму навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» (Московський державний університет імені М.В. Ломоносова, м. Москва, Російська Федерація) *(рос.)*; **є)** Типову навчальну програму з дисципліни «Кримінально-виконавче право» за спеціальністю 1–24 01 02 «Правознавство» (Білоруський державний університет, м. Мінськ, Республіка Білорусь) *(рос.)*; **ж)** Програму кандидатського іспиту з кримінально-виконавчого права (спеціальність – 12.00.08) (Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, м. Харків, Україна); **з)** Витяг з програми-мінімума кандидатського іспиту з кримінально-виконавчого права (спеціальність – 12.00.08) (Вища атестаційна комісія Республіки Білорусь, Республика Білорусь) *(рос.)*; **и)** Витяг із Паспорту спеціальності «12.00.08» (Україна), у частині напрямів досліджень у галузі науки кримінально-виконавчого права; **і)** Витяг із Примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право» (Україна), у частині напрямів досліджень у галузі науки кримінально-виконавчого права; **й)** Витяги з чинних паспортів спеціальності «12.00.08» Республіки Білорусь, Російської Федерації, Республіки Узбекистан та Республіки Молдова *(рос.)*, у частині напрямів досліджень у галузі науки кримінології; **к)** Перелік закладів вищої освіти та наукових установ в яких функціонують спеціалізовані вчені ради з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) юридичних наук за спеціальністю «12.00.08»; **л)** Історіографічний список керівників Державної кримінально-виконавчої служби України; **м)** Універсальну десяткову класифікацію з кримінально-виконавчого права; **н)** Концепцію реформування (розвитку) пенітенціарної системи України (2017 р.); **о)** Довідкову статистичну інформацію щодо загальної характеристики Державної кримінально-виконавчої служби України (станом на 01 лютого 2020 р.); **п)** Найпоширеніші таємні злодійські мітки; **р)** Уривки з таємних злодійських листів; **с)** Довідкову інформацію щодо застосування смертної кари у світі (станом на 31 грудня 2018 р.); **т)** Зразок бланку довідки про звільнення засудженого (особи, яка тримається під вартою) з установи виконання покарань (слідчого ізолятора); **у)** Положення про кримінологічну клініку при кабінеті з вивчення особистості злочинця та злочинності (1924 р.) *(рос.)*.

У розробці даного словника-довідника з кримінально-виконавчого права використовувалися підручники, навчальні посібники, монографії

та інші матеріали, зокрема, праці відомих вітчизняних і зарубіжних вчених: *К.А. Автухова, А.Г. Антоняна, Л.В. Багрій-Шахматова, В.А. Бадири, О.М. Бандурки, Є.Ю. Бараша, В.С. Батиргареєвої, М.О. Беляєва, І.Г. Богатирьова, А.В. Бриллiантова, Л.Є. Владимирова, М.М. Гернета, А.П. Геля, Я.І. Гілінського, В.В. Голіни, Ю.О. Головастової, Б.М. Головкіна, О.П. Гороха, О.Я. Гришка, В.Г. Громова, С.Ф. Денисова, Т.А. Денисової, О.М. Джужі, В.М. Дрьоміна, О.О. Жижиленка, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, М.М. Ісаєва, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, О.Ф. Кістяківського, О.Г. Колба, В.Я. Конопельського, І.М. Копотуна, О.Г. Крикушенка, Н. Крісті, О.В. Лисодєда, О.М. Литвинова, М.Ф. Лучинського, О.О. Малиновського, М.П. Мелентьєва, О.С. Міхліна, А.А. Музики, В.М. Орлова, М.І. Панова, С.В. Познишева, М.С. Пузирьова, Г.О. Радова, В.І. Селіверстова, М.Д. Сергеєвського, Л.Б. Смірнова, О.В. Старкова, А.Х. Степанюка, М.О. Стручкова, М.С. Таганцева, А.А. Телегіна, П.В. Тепляшина, Ю.М. Ткачевського, В.М. Трубникова, Б.С. Утєвського, В.О. Уткіна, І.Я. Фойницького, В.М. Хоміча, М.П. Черненка, Є.Г. Ширвіндта, І.С. Яковець* та ін.

Автори-упорядники висловлюють глибоку повагу та щиру вдячність шановним рецензентам даної праці: професору кафедри кримінально-виконавчого права та кримінології Національного університету «Одеська юридична академія», доктору юридичних наук, професору, член-кореспонденту Національної академії правових наук України, заслуженому діячу науки і техніки України ***Дрьоміну Віктору Миколайовичу***, завідувачу кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктору юридичних наук, професору, заслуженому працівнику освіти України ***Литвинову Олексію Миколайовичу***, професору кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктору юридичних наук, професору ***Степанюку Анатолію Хомичу*** – за своєчасні поради та розумні пропозиції під час підготовки видання.

Автори з вдячністю сприймуть поради і рецензії, що висвітлять проблемні питання кримінально-виконавчого права, дозволять сформувати рекомендації й спонукатимуть до дискусії, котра сприятиме удосконаленню змісту чи структури цього словника-довідника.

А

Аболіціонізм пенітенціарний

(від лат. *abolitio* – скасування, знищення, заборона) – суспільний рух, що наполягає на необхідності ліквідації установ виконання покарань закритого типу (тюрем) як закладів, що продукують виключно насильство та загострюють, а не вирішують наявні соціальні й особистісні конфлікти, які мають кримінальні прояви. Аболіціонізм полягає у соціальному контролі над злочинцями засобами створення системи реабілітаційної юстиції. В основі останньої має знаходитись економічне та соціальне правосуддя, що ґрунтується на критеріях суспільної доцільності.

Літ.: *Michel Foucault. Surveiller et punir: Naissance de la prison. Paris: Gallimard, 1975. 328 p.; Thomas Mathiesen. The Politics of Abolition Revisited. London, New York: Routledge, 2015. 338 p.; Нильс Кристи. Контроль над преступностью как индустрия. В перед к ГУЛАГу западного образца. Пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой. 3-е издание. Санкт-Петербург: Алетейя, 2012. 208 с.*

Абстиненція

(від лат. *abstinentia* – утримання) – похмільний стан, кримінологічний чинник, який характеризується синдромом фізичних та психічних розладів людини, викликаний припиненням вживання психоактивних речовин, до яких виникла залежність організму. Абстиненція виражається у формі абстинентного синдрому, або синдрому відміни прийняття психоактивних речовин чи різкого зменшення їх дози. Абстиненція виникає як гостра реакція організму людини на вихід з інтоксикації наркотичними засобами, психотропними речовинами, спиртними напоями, допінгами. Стан абстиненції має свої часові межі та інтенсивність впливу на психіку й поведінку людини, що залежить від періоду та ступеня інтоксикації й індивідульних особливостей організму. У стані абстиненції нарко- та алкоголезалежні особи схильні до вчинення насильницьких і корисливих злочинів з метою здобуття коштів для задоволення потреб у вживанні психоактивних речовин.

Літ.: *Головкін Б.М. Абстиненція // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.*

18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 6; Голубовська І.О., Лефтерова О.М., Шовковий В.М. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. С. 18–19.

Аварія

(від італ. *avaria* – нещасний випадок, невдача) – небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території чи території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище (п. 4 ч. 1 ст. 2 КЦЗ України). Відповідно до ч. 1 ст. 105 КВК України, аварія є однією з підстав введення режиму особливих умов у колоніях.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 404; Васильєв А.А., Житний О.О., Кондратов Д.Ю. та ін. Кримінально-виконавче право України (схеми і таблиці): навчальний посібник; за загальною редакцією О.М. Литвинова. Харків: ХНУВС, 2014. С. 149; Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Автомобіль спеціалізованого призначення

– спеціально обладнаний автомобіль, призначений для переміщення (етапування, конвоювання) засуджених / ув'язнених осіб. Спеціальні автомобілі повинні оснащуватися комплексом інженерно-технічних засобів охорони та зв'язку, включаючи системою відеоспостереження за діями варти та поведінкою конвойованих осіб.

Літ.: *Пантелеев В.А. Действия подразделений по конвоированию при происшествиях и чрезвычайных обстоятельствах: учебное пособие. Владимир: ВЮИ ФСИН России, 2015. С. 16; Пантелеев В.А. Организация конвоирования в уголовно-исполнительной системе: учебное пособие. Владимир: ВЮИ ФСИН России, 2014. С. 26.*

Авторитет кримінальний

(від лат. *autoritas* – гідність, сила) – неофіційний статус осіб, які користуються авторитетом у кримінальному (злочинному) середовищі та справляють значний вплив на представників злочинного світу – *криміналітету*. Інколи таких осіб називають «*злодій в законі*». Авторитети кримінальні керується так званим «*злодійським кодексом честі*», виробляють внутрішні жорсткі правила поведінки для професійного злочинного середовища, серед яких: повне несприйняття будь-яких фо-

рмальних суспільних правил поведінки та норм моралі; заборона будь-якої співпраці з органами кримінальної юстиції та судом, у т. ч. визнання власної вини; неухильне дотримання злодійських правил; відмова від можливості зради злочинному середовищу, незважаючи на те, чим вона була викликана; заборона займатися будь-якою суспільно корисною працею, обіймати будь-які адміністративно-господарські посади в місцях позбавлення волі; заборона на створювання сім'ї, підтримання тривалих зв'язків із жінками та рідними. Рекомендується підтримання дружніх, шановних стосунків із представниками злочинного середовища, які рівні за статусом у злочинному світі; підтримання «злочинного порядку» в місцях позбавлення волі; вирішення спорів та конфліктів у злочинному середовищі; залучення у злочинне середовище нових членів, особливо молоді. Забороняється брати участь у діяльності політичних партій, виборах до органів влади тощо. Також забороняється отримувати від влади зброю, нагороди, захищати державні й громадські інтереси. Визнання особи кримінальним авторитетом відбувається за певною процедурою, що має дещо зухвалу назву «*коронація*». Претендент на цей «титул» повинен дотримуватись відповідного кодексу поведінки та мати судимість. Стати кримінальним авторитетом можна лише отримавши підтримку («рекомендацію») інших, визнаних такими, представників злочинного середовища. Проте останнім часом статусу кримінального авторитету почали набувати особи, які не мають судимості, але мають значні кошти та підтримують злочинців матеріально.

Літ.: *Джужа О.М. «Авторитети кримінальні» // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 12; Кузьмин С.И. «Авторитет» уголовный // МВД России. Энциклопедия / Под ред. В.Ф. Некрасова. Москва: Издательский дом «ОЛМА-ПРЕСС», 2002. С. 23–24; Кузьмін С.І. Авторитет кримінальний // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 43; Фріс П.Л. Авторитет кримінальний // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 9–10.*

Авторитети злочинного середовища

– див. *Криміналітет.*

Агент

(від лат. *agentis* – діючий, чинний) – особа, яка діє за дорученням оперативного працівника з метою виконання спеціального завдання. Агентів використовують в *оперативно-розшуковій діяльності* для боротьби зі злочинні-

стю. Відповідно до ст. 104 КВК України оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань в межах ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України.

Літ.: *Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135–XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303; Шепітько В.Ю. Агентура (агент) // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. С. 7.*

Агресія злочинна *(агресія кримінальна)*

(від лат. *aggressio* – напад) – протиправна поведінка, спрямована на умисне заподіяння фізичної, матеріальної, моральної шкоди іншій живій істоті (істотам) або неживим об'єктам, від стану яких залежить фізичне або психологічне благополуччя людини. Кримінальна (злочинна) агресія є цілеспрямованим нападом, що передбачає бажання та готовність спричинити шкоду, травму або фізичне знищення, та має антисоціальний, деструктивний (руйнівний) характер. *Об'єктом злочинної агресії* можуть бути жива істота, неживий предмет, юридична особа, держава. Агресія може бути спрямована і на самого себе. Залежно від суб'єкта агресію кримінальну (злочинну) поділяють на індивідуальну, колективну, масову. Існують *два основні критерії кримінальної (злочинної) агресії*: безсумнівний руйнівний характер діяння; заборона зазначеного діяння законодавством.

Літ.: *Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. Санкт-Петербург: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. 512 с.; Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 1999. 352 с.; Григор'ева О.В. Кримінальна агресія: агресія та агресивність // Юридична наука. 2014. № 8. С. 123–130; Кернберг О.Ф. Агрессия при расстройствах личности и перверсиях / Пер. с англ. А.Ф. Ускова. Москва: Независимая фирма «Класс», 1998. 368 с.; Шепітько В.Ю. Агресія кримінальна // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. С. 8.*

Адаптація

(від лат. *adapto* – пристосовую) – пристосування людини (у т.ч. засудженого) або групи людей (у т.ч. засуджених) до нового соціального середовища (у т.ч. середовища засуджених), а також часткове пристосування до них цього соціального середовища з метою співіснування та взаємодії.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 592; Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 4–5; Шепітько В.Ю. Адаптація*

психічна // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. С. 8.

Адвокат

(від лат. *advocates* – прикликаний; *advoco* – запрошую) – фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Відповідно до ч. 2 ст. 8 КВК України, для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таке право поширюється і на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 421; Грушицький А.І. Реалізація права на правову допомогу засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 210 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Погорецький М.А., Хотинська-Нор О.З., Яновська О.Г. та ін. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2018. С. 31–36; Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.*

Адвокатська діяльність

(від лат. *advocates* – прикликаний; *advoco* – запрошую) – незалежна професійна діяльність *адвоката* щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (п. 2 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Відповідно до ч. 2 ст. 8 КВК України, для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами *адвокатів* або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таке право поширюється й на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я.

Літ.: *Грушицький А.І. Реалізація права на правову допомогу засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 210 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Основи оперативно-розшукової діяльності: термінологічний словник / укладач: С.В. Албул. Одеса: Астропринт, 2017. С. 9; Погорецький М.А., Хотинська-Нор О.З., Яновська О.Г. та ін. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2018. С. 9–18; Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012*

р. № 5076–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.

Адміністративний арешт

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – вид адміністративного стягнення за вчинення адміністративного правопорушення (ст. 24 КУпАП). Згідно зі ст. 32 КУпАП, адміністративний арешт установлюється і застосовується лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб. Адміністративний арешт призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею). Адміністративний арешт не може застосовуватись до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до дванадцяти років, до осіб, які не досягли вісімнадцяти років, до інвалідів першої і другої груп. Відповідно ж до ч. 3 ст. 43 КВК України, час відбування адміністративного стягнення у виді адміністративного арешту не зараховується у строк відбування покарання у виді виправних робіт.

Літ.: *Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 8073–X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 4.*

Адміністративний нагляд

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами внутрішніх справ (ст. 1. ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»). Відповідно до ст. 158 КВК України, адміністративний нагляд встановлюється щодо осіб, зазначених у ст. 3 ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», за постановою судді. Так, адміністративний нагляд встановлюється щодо повнолітніх осіб: а) визнаних судами особливо небезпечними рецидивістами; б) засуджених до позбавлення волі за тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства; в) засуджених до позбавлення волі за тяжкі

злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів внутрішніх справ, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення; г) засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; ґ) засуджених до позбавлення волі за злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи (ст. 3 ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»). Відповідно до ст. 159 КВК України, постанова судді про встановлення або припинення адміністративного нагляду у випадках, передбачених пунктами «б» і «г» ст. 3 ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», надсилається судом начальнику колонії. Адміністрація колонії надсилає для виконання постанову судді органу Національної поліції за обраним піднаглядним місцем проживання в день його звільнення. Постанова судді оголошується піднаглядному під розпис-ку. При цьому особі, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, роз'яснюються обов'язки піднаглядного, сповіщається про відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду та про встановлені щодо неї обмеження.

Літ.: *Абатуров А.И. Административный надзор в системе постпенитенциарного сопровождения: монография. Киров: ФКУ ДПО Кировский ИПКР ФСИН России, 2017. С. 198; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 р. № 264/94–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 52. Ст. 455; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 4–5; Ярмакі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. С. 381–382.*

Адміністративний примус у діяльності УВП

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – визначений адміністративним законодавством вид державного впливу, що застосовується адміністрацією установ виконання покарань *до фізичних осіб*, які тримаються у місцях позбавлення волі, а так само *до персоналу* за умови вчинення ними адміністративних правопорушень, незалежно від їх волі та бажання, для ефективного досягнення суспільно корисних цілей шляхом засто-

сування засобів адміністративного попередження, припинення і притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності. У нормативно-правових актах не встановлено чіткого та вичерпного переліку таких заходів адміністративного примусу в діяльності установ виконання кримінальних покарань, як попередження та припинення.

Літ.: *Бєлєвцева В.В., Настюк В.Я. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. Харків: Право, 2009. С. 116; Карелін В.В. Адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2019. С. 366–367.*

Адміністративно-правове регулювання пробації

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – система засад та адміністративного інструментарію, що здійснюється публічною адміністрацією, покликана забезпечити переваги виправлення правопорушників шляхом застосування системи наглядових та соціально-виховних заходів не пов'язаних з позбавленням волі до осіб, що вчинили або підозрюються у вчиненні злочину чи правопорушення, а також пред'явлення до суду інформації, що характеризує суб'єкта правопорушення.

Літ.: *Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93; Чернишов Д.В. Адміністративно-правові засади пробації в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. С. 181.*

Адміністративно-правовий режим у сфері організації виконання покарань

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – самостійний, законодавчо визначений, комплексний правовий інститут, що складається із сукупності організаційно-забезпечуваних заходів, спрямованих на встановлення оптимального з точки зору держави безпечного функціонування кримінально-виконавчих відносин, належного виконання компетентними органами своїх зобов'язань на засадах непорушності конституційних прав і свобод людини та громадянина. Для адміністративно-правового режиму у сфері організації виконання покарань *притаманна низка характерних ознак*: 1) основною метою функціонування такого правового феномену є забезпечення національної безпеки; вимушена детальна регламентація діяльності кримінально-виконавчих установ; його установлення та подальша регламентація виключно законодавчими нормативно-правовими актами, а також забезпечення державою; пов'язаність із введенням деяких додаткових правил або винятків

із загальнообов'язкових правових норм; 2) за його допомогою держава у специфічний спосіб регламентує конкретну групу адміністративно-правових і кримінально-виконавчих відносин; зміст цих правовідносин спрямовується на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства тощо; 3) є особливим порядком правового регулювання, що складається із сукупності юридичних способів і характеризується складовими, що зумовлюють особливу спрямованість правового регулювання, – імперативну; 4) створює визначений ступінь сприяння чи перешкод для задоволення інтересів засуджених осіб.

Літ.: *Бєлєвцева В.В., Настюк В.Я. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. Харків: Право, 2009. С. 25; Карелін В.В. Адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2019. С. 367–368; Ткаченко О.Г. Адміністративна відповідальність, пов'язана з порушенням режиму утримання в установах виконання покарань: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2012. С. 13.*

Адміністративно-правовий статус органів пробації

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – взаємопов'язаний комплекс закріплених на законодавчому рівні завдань, адміністративних обов'язків і прав посадових осіб органів пробації України, відповідно до яких реалізується система наглядових та організаційно-правових заходів, що застосовуються за рішенням суду по відношенню до осіб щодо яких здійснюється судове провадження, а також по відношенню до осіб, що були притягнуті до відповідальності в судовому порядку та вину яких було доведено відповідно до законодавства України.

Літ.: *Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93; Чернишов Д.В. Адміністративно-правові засади пробації в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. С. 181–182.*

Адміністративно-правовий статус суб'єктів пробації

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – система підстав та порядку виникнення їх спеціальної правосуб'єктності, спеціальних адміністративно-правових обов'язків, які складають систему стимулюючих та правообмежуючих заходів адміністративного характеру та спеціальних адміністративних прав, що випливають із правосуб'єктності осіб, які є обвинуваченими чи засудженими в контексті того, що вони мають переваги (привілеї) перед особами, які знаходяться під вартою чи

відбувають покарання у місцях позбавлення волі.

Літ.: *Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93; Чернишов Д.В. Адміністративно-правові засади пробації в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. С. 181.*

Адміністративно-правові засади забезпечення особистої безпеки засуджених у виховних колоніях

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – визначені на нормативно-правовому рівні порядок і принципи виконання та реалізації на практиці права засуджених осіб на особисту безпеку, а також організаційно-структурні, управлінські, контрольні, координуючі та взаємодіючі елементи правового механізму з цих питань.

Літ.: *Яворська О.О. Адміністративно-правові засади забезпечення особистої безпеки засуджених у виховних колоніях України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. С. 170; Яворська О.О. Щодо визначення поняття особистої безпеки засуджених у виховних колоніях України // Підприємництво, господарство і право. 2016. № 3 (241). С. 107–109.*

Адміністративно-процедурна норма в сфері виконання покарань

(від лат. *administrare* – управляти, керувати; *procedo* – проходжу, просуваюсь) – частина адміністративного процесу, що полягає в установленні обов'язкових нормативних правил поведінки, які закріплюють порядок здійснення конкретної системи заходів у процесі виконання покарань. За допомогою адміністративно-процедурних норм реалізуються положення матеріального права в цій сфері. Основним правовим документом є *КВК України*, норми якого також не можуть бути визнані виключно матеріальними, адже тільки частина кодексу присвячена питанням матеріального права (політика, правовий статус засуджених, система органів та установ виконання покарань), інша (більша) частина кодексу присвячена саме процедурам.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пузирний В.Ф. Концептуальні засади адміністративної діяльності органів та установ Державної пенітенціарної служби України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. С. 358.*

Адміністративно-процесуальна норма в сфері виконання покарань

(від лат. *administrare* – управляти, керувати) – встановлене або санкціоноване державою правило, яке врегульовує сукупність процедур організації виконання окремих видів покарань, внутрі-

шньоорганізаційні відносини в діяльності установ та органів виконання покарань, а також відносини, які виникають щодо реалізації персоналом цих установ юрисдикційних повноважень. За допомогою адміністративно-процесуальних норм реалізуються положення матеріального права в цій сфері. Основним правовим документом є *КВК України*, норми якого також не можуть бути визнані виключно матеріальними, адже тільки частина кодексу присвячена питанням матеріального права (політика, правовий статус засуджених, система органів та установ виконання покарань), інша (більша) частина кодексу присвячена саме процесуальним аспектам виконання покарань.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пузирний В.Ф. Концептуальні засади адміністративної діяльності органів та установ Державної пенітенціарної служби України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. С. 357–358.*

Адміністративно-режимне провадження у сфері організації виконання покарань

(від лат. *administrare* – управляти, керувати, завідувати) – самостійний, законодавчо визначений, комплексний, правовий інститут щодо умов і порядку здійснення процесуальних дій, покликаних забезпечувати законний та об'єктивний розгляд і вирішення індивідуальних адміністративних справ, об'єднаних спільністю предмета провадження, з метою безпечного функціонування органів та установ виконання покарань та належного виконання компетентними органами своїх зобов'язань на засадах непорушності конституційних прав і свобод людини та громадянина. До *особливостей адміністративного провадження сфері організації виконання покарань* належать: 1) його чітка врегульованість відповідними адміністративно-процедурними нормами; 2) певна соціальна спрямованість, що відбивається в меті адміністративного провадження (наприклад, розв'язання конкретних справ у сфері забезпечення діяльності державної кримінально-виконавчої системи або вирішення будь-яких технічних питань, пов'язаних із забезпеченням цієї діяльності); 3) наявність обов'язкової сторони адміністративного провадження, а саме: органу кримінально-виконавчої влади або уповноваженої посадової особи, наділеної державно-владними повноваженнями в адміністративно-пенітенціарних правовідносинах; 4) стадійність (етапність); 5) загальні

правила оскарження дій посадових осіб або подання засудженими звернень чи скарг.

Літ.: *Бєлєвцева В.В., Настюк В.Я. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. Харків: Право, 2009. С. 116; Карелін В.В. Адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2019. С. 374.*

Адміністрація ДКВС України

(від лат. *administratio* – керівництво, управління) – міжрегіональний територіальний орган Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань, що акумулює свої повноваження в питаннях організації діяльності воєнізованих формувань та організації охорони та режиму, організації та контролю за виконанням вироків суду та інших судових рішень із застосуванням передбачених законом засобів виправлення засуджених, організації та контролю оперативно-розшукової діяльності органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Персонал Адміністрації ДКВС України перевіряє установи виконання покарань на підставі *приписів або планів-завдань*, затверджених безпосередньо начальником Адміністрації ДКВС України або його заступниками (п. п. 2, 7 розд. І ПВР УВП). Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 20 «*Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції*» Адміністрацію ДКВС України ліквідовано з продовженням здійснення повноважень та функцій, покладених на неї, до завершення здійснення заходів, пов'язаних з утворенням *Департаменту з питань виконання кримінальних покарань*. Відповідно до Наказу Міністерства юстиції України від 02.03.2020 р. № 917/к ***Департамент з питань виконання кримінальних покарань*** з 03.03.2020 р. розпочав здійснення повноважень та функцій з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Одночасно з тим Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України та Центральне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції *припинили* з 03.03.2020 р. *здійснення повноважень та функцій* з реалізації державної політики у відповідних сферах.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 56–57; Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 20. Урядовий кур'єр. 2020. № 18; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018.*

№ 70. С. 285; Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 709. Урядовий кур'єр. 2017. № 181.

Адміністрація УВП та СІЗО

(від лат. *administratio* – керівництво, управління) – співробітники, що здійснюють безпосереднє керівництво діяльністю органів та установ виконання кримінальних покарань (центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, його територіальних органів управління, уповноважених органів з питань пробації, арештних домів, кримінально-виконавчих установ (виправних центрів та виправних колоній), спеціальних виховних установ (виховних колоній), слідчих ізоляторів та інших установ кримінально-виконавчої системи (ст. 11 КВК України)). До адміністрації органів та установ виконання кримінальних покарань належать начальники, заступники начальників, начальники відділів, секторів, служб та частин.

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 9; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Ажитація

(від лат. *agitare* – збуджувати) – стан надмірного емоційного підйому, порушення, яке зазвичай супроводжується сильним почуттям тривоги або страху. На фоні такого перезбудження у людини посилюється рухова активність, але водночас можливі й зміни в координації. Дії хворого під час ажитації виглядають безконтрольними, хаотичними та необдуманими.

Літ.: *Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 5; Словарь криминологических терминов / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Шестаков Д.А. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2009. С. 5.*

Азартна гра

(від франц. *hazard* – випадок, ризик) – гра, обов'язковою умовою участі в якій є сплата гравцем грошей, у тому числі через систему електронних платежів, що дає змогу учаснику як отримати виграш (приз) у будь-якому вигляді, так і не отримати його залежно від випадковості (ст. 1 ЗУ «Про заборону грального бізнесу в Україні»). Відповідно до ч. 4 ст. 107 КВК України, п. 4 розд. ІІ ПВР УВП, засудженим забороняється грати в настільні та інші «азартні» ігри з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Петричко Н.О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. С. 193; Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15.05.2009 р. № 1334–VI. Відомості Верховної Ради України. 2009. № 38. Ст. 536; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Акт про амністію

(від лат. *actus* – вчинок, дія; грец. *amnestia* – забуття, прощення) – неперсоніфікований нормативно-правовий документ, що приймається вищим органом влади, не усуває караності діяння, передбачає пом'якшення становища певних категорій осіб, які вчинили злочин, або осіб, які відбувають покарання за його вчинення. Акт про амністію необхідно відрізняти від інституту амністії. Акт про амністію не є актом кримінального законодавства, внаслідок чого він не пов'язаний із внесенням змін до кримінального закону. У цьому документі вміщені переліки певних категорій осіб, називається вид вчиненого злочину, призначене за нього покарання, обов'язкова частина призначеного строку покарання, яку має відбути засуджений на день набрання акту про амністію чинності та вид амністування. Закон про амністію підлягає обов'язковій публікації в офіційних виданнях ВРУ та КМУ.

Літ.: *Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 254–258; Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 48. Ст. 263.*

Акт про помилування

(від лат. *actus* – вчинок, дія) – персоніфікований правовий акт (найчастіше – указ глави держави – Президента України), що є підставою для повного або часткового звільнення особи від покарання або застосуванні більш м'якого покарання, або зняття з особи судимості, або заміни довічного позбавлення волі позбавленням волі на певний строк. Акт про помилування необхідно відрізняти від інституту помилування. У деяких джерелах зазначається, що акт про помилування є «персоніфікованою амністією», проте коректність такого формулювання викликає сумніви. Акт про помилування не має нормативного характеру, однак завжди має персоніфікований характер і зобов'язує відповідні правові органи виконати наявні в ньому приписи щодо конкретної особи або окремих осіб. Контроль за виконанням указів Президента

України про помилування здійснює Комісія при Президентові України у питаннях помилування.

Літ.: *Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 258–260; Про порядок здійснення помилування: Положення, затверджене Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 33. Ст. 960.*

Алкоголізм
(алкогольна залежність)

(від араб. *al-kuhl* – тонкий порошок) – тяжке захворювання, що настає у зв'язку зі зловживанням спиртними напоями; характеризується нестримним потягом до алкоголю, залежністю від нього. Алкоголізм є найбільш розповсюдженим видом наркотичної залежності, що розвивається на молекулярному рівні фізіологічної життєдіяльності організму і, що призводить до порушень соціальних норм поведінки. Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 101 КВК України, особи, які не пройшли повний курс лікування алкоголізму, не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації виправних колоній.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 5; Ткачевский Ю.М. Правовые аспекты борьбы с наркоманией и алкоголизмом. Москва: Профиздат, 1990. 128 с.; Ткачевский Ю.М. Право и алкоголизм. Москва: Изд-во Московского университета, 1987. 159 с.; Харченко В.Б. Алкоголізм // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 54–57.*

Алкогольне сп'яніння

(від араб. *al-kuhl* – тонкий порошок) – психічний стан людини, котрий виникає внаслідок вживання алкогольних напоїв, що призводить до фізіологічних, психічних, вегетативних і неврологічних розладів. Крім *простого (фізіологічного) сп'яніння*, виділяють також *патологічне сп'яніння*, котре є формою тимчасового розладу психічної діяльності, зустрічається після вживання, як правило, невеликої кількості алкогольних напоїв, триває незначний час і характеризується відсутністю об'єктивних ознак сп'яніння і водночас глибоким порушенням свідомості, що настає миттєво і завершується раптово. Просте (фізіологічне) сп'яніння не виключає кримінальної відповідальності (ст. 21 КК України); у випадках патологічного сп'яніння може бути констатована неосудність. Відповідно до ч. 3 ст. 43 КВК України, у строк відбування покарання у виді виправних робіт не зараховується час хвороби, викликаної алкогольним сп'янінням.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 79–80.*

Алкогольні напої *(спиртні напої)*

(від араб. *al-kuhl* – тонкий порошок) – продукти, одержані шляхом спиртового бродіння цукромістких матеріалів або виготовлені на основі харчових спиртів із вмістом спирту етилового. Засуджені, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкогольних (спиртних) напоїв, можуть (за їх письмовою згодою) пройти курс лікування від вказаних захворювань. Відповідно до ст. 133 КВК України, засуджений до покарання у виді позбавлення волі, який вживає алкогольні (спиртні) напої, визнається злісним порушником встановленого порядку відбування покарання.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодед О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 5.*

Альтернативні види кримінальних покарань

(від лат. *alter* – одне з двох) – заходи державного примусу, що виражаються у примусовому впливі на особу, винну у вчиненні злочину, не пов'язані з ізоляцією від суспільства, але становлять її адекватну заміну відповідно до характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння та переслідують цілі відновлення соціальної справедливості, виправлення засудженого, загального та спеціального попередження вчинення нових злочинів у майбутньому. Відповідно до ст.ст. 51, 52 КК України, основними альтернативними позбавленню волі видами кримінальних покарань є громадські роботи, виправні роботи та службові обмеження для військовослужбовців. Додатковими видами альтернативних покарань є позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна. Штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові покарання, альтернативні позбавленню волі.

Літ.: *Дворянсков И.В. Эффективность альтернативных наказаний (Компенсационная модель): учебно-методическое пособие. Москва: ЮНИТИ-ДАНА. Закон и право, 2004. С. 17;*

Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Амністія

(від грец. *amnestia* – забуття, прощення) – вид звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, котрий на підставі закону про амністію застосовується судом щодо певної категорії осіб, або щодо конкретно визначеної особи (індивідуальна амністія), винних у вчиненні злочинів, або кримінальні провадження стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили. Закон розрізняє такі види амністії: а) *повна* – повне звільнення зазначених осіб від відбування призначеного судом покарання; б) *часткова* – часткове звільнення зазначених осіб від відбування призначеного судом покарання; в) *умовна* – амністія, чинність якої може бути поширена на діяння, вчинені до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених законом про амністію, що здійснюється у виняткових випадках з метою припинення суспільно небезпечних групових проявів.

Літ.: *Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 48. Ст. 263; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 6.*

Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин

(від грец. *analogos* – відповідний) – заборонені до обігу на території України речовини синтетичні чи природні, не включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють (ст. 1 ЗУ «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»). Засуджені, що мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин, можуть (за їх письмовою згодою) пройти курс лікування від вказаних захворювань. Відповідно до ст. 133 КВК України, вживання вищезазначених речовин визнається злісним порушенням встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95–ВР. Відомості Верховної*

Ради України. 1995. № 10. Ст. 60; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 6.

Англо-ірландська прогресивна тюремна система

– тюремна система поводження із злочинцями, що була запроваджена в середині XIX ст. в Англії. Вона передбачала одиночне ув'язнення, загальні каторжні роботи та умовну відпустку за особливими квитками. Ця система прагнула зацікавити самих в'язнів у їх виправленні, яке досягалося: а) скороченням строку покарання за старанну роботу; б) відрахуванням на користь засуджених частини зарплати; в) наданням в'язням права побачення з родинами та г) права листування. На теренах Ірландії діюча прогресивна система була дещо вдосконалена і названа «*ірландською*». На відміну від англійської, вона передбачала скорочення строку покарання не тільки за старанну роботу, а й за сумлінну поведінку.

Літ.: *John Haward. The State of The Prisons in England and Wales: With Preliminary Observations and an Account of Some Foreign Prisons. Warrington: William Eyres, 1777. 486 p.; Палюмбецкий А.И. О происхождении и распространении пенитенциарной системы. Харьков: В университетской типографии, 1854. С. 46–67.*

Англо-ірландський тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого властива змішана підвідомчість пенітенціарних органів управління, значна питома вага в'язниць серед виправних установ, істотний прояв елементів прогресивної системи виконання покарання, різнопланове й активне застосування засобів виправлення в'язнів й індивідуальних виправних програм, а також заходів ресоціалізації засуджених, відносно широке використання інституту державно-приватного партнерства в пенітенціарній сфері. Державами *англо-ірландського типу європейської пенітенціарної системи* є країни Британського острова: Англія, Уельс, Північна Ірландія та Шотландія.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 95–109; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 121, 139.*

Анкета

(від лат. *enquerere* – розслідувати, шукати) – складений дослідником список запитань для певного контингенту осіб, зокрема, засуджених, відповіді на які є ви-

хідним емпіричним матеріалом для узагальнень про явище, що цікавить дослідника. Розрізняють анкети за формою відповідей на питання: розгорнуті (вільний виклад), стислі (передбачаються варіанти відповідей «так», «ні», «згоден», «не згоден»), напівстислі (надається можливість відмовитися від вказаних варіантів та відповісти самостійно).

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 592; Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 6; Основи оперативно-розшукової діяльності: термінологічний словник / укладач: С.В. Албул. Одеса: Астропринт, 2017. С. 11–12.*

Анонімне звернення *(анонімне повідомлення)*

(від грец. *anonimos* – безіменний) – письмове звернення (анонімний лист) без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство. Розгляду органом (установою) ДКВС України не підлягає, окрім випадків передбачених ЗУ «Про запобігання корупції». Так, анонімне повідомлення про порушення вимог ЗУ «Про запобігання корупції» підлягає розгляду, якщо наведена в ньому інформація стосується конкретної особи, містить фактичні дані, які можуть бути перевірені (абз. 6, абз. 8–11 п. 9 Інструкції «Про Порядок розгляду звернень громадян у ДКВС України» від 23.07.2013 р.). Відповідно до ч. 3 ст. 24 КВК України особи, що відвідують УВП *вправі спілкуватися на умовах анонімності* з будь-якими працівниками установ виконання покарань та засудженими.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку розгляду звернень громадян у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 23.07.2013 р. № 1475/5. Офіційний вісник України. 2013. № 59. Ст. 2129; Шепітько В.Ю. Анонім // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. С. 27.*

Арго

(від франц. *argot* – жаргон) – таємна злодійська мова (*жаргон*) у замкнутому криміногенному середовищі, яка є не зрозумілою для сторонніх і визначає приналежність до цього злочинного середовища.

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 45; Основи оперативно-розшукової діяльності: термінологічний словник / укладач: С.В. Албул. Одеса: Астропринт, 2017. С. 12; Старков О.В. Криминальная субкультура: спецкурс. Москва: Волтерс Клувер, 2010. С. 104.*

Арешт

(від лат. *arrere* – схопити, спіймати) – основний (ч. 1 ст. 52 КК України) і строковий вид покарання, який встановлюється у межах від одного до шести місяців (ч. 1 ст. 60 КК України) і відповідно до якого засуджений на строк, визначений вироком суду, направляється до спеціальної установи – *арештного дому* (ст. 50 КВК України), де тримається в умовах ізоляції (ч. 1 ст. 60 КК України, ч. 1 ст. 51 КВК України). На засуджених до арешту поширюються обмеження, встановлені КВК України для осіб, які відбувають позбавлення волі (ч. 2–6 ст. 51 КВК України). Арешт належить до загальних (універсальних) видів покарань і може бути призначений будь-якому суб'єкту злочину, за винятком тих категорій осіб, які перелічені у ч. 3 ст. 60 КК України, і до яких належать: а) особи віком до шістнадцяти років; б) вагітні жінки; в) жінки, які мають дітей віком до семи років. Неповнолітньому, який на момент постановлення вироку досяг шістнадцятирічного віку, арешт може бути призначений на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб (ст. 101 КК України). Арешт також може бути призначений військовослужбовцям офіцерського складу і особам, які проходять військову службу за призовом чи контрактом, які відбувають його на *гауптвахті* (ч. 2 ст. 60 КК України, ст. 55 КВК України). Арешт призначається у випадках, коли цей вид основного покарання безпосередньо передбачений у санкції статті Особливої частини КК (ч. 4 ст. 52 КК України), за винятком його призначення за відсутності в санкції як більш м'якого покарання на підставі ч. 1 ст. 69 КК України. Застосування арешту також можливе в порядку заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням на підставі ч. 3 ст. 74, ст. 82, ч. 4 ст. 83 КК України. Але засуджений до арешту не підлягає звільненню від відбування цього покарання з випробуванням на підставі ст. 75, 79 КК України (за винятком випадків, передбачених для неповнолітніх у ч. 2 ст. 104 КК України); умовно-достроковому звільненню (ст. 81 КК України); невідбута частина арешту не може бути замінена більш м'яким покаранням на підставі ст. 82 КК України. Проте засуджений до арешту може бути повністю або частково звільнений від відбування цього покарання на підставі ч. 2 і 3 ст. 74, п. 1 ч. 1 ст. 80, ч. 1, 2 та 3 ст. 84, ст. 85–87 КК України. Крім того, з підстав, передбачених у п. п. 1–3 ч. 1 ст. 536 КПК України, виконання

вироку про засудження особи до арешту може бути також відстрочено. Порядок та умови виконання (відбування) арешту встановлені у ст. 50–55 КВК України, а втеча засудженого з місця його відбування тягне за собою відповідальність за ст. 393 КК України. Лише в одному випадку, а саме в разі вчинення злочину, передбаченого ст. 395 КК України «Порушення правил адміністративного нагляду», арешт є єдиною мірою покарання. Відповідно до п. 5 ст. 89 КК України засуджений до арешту вважається таким, що не має судимості, якщо він протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинить нового злочину. Військовослужбовці, які відбували арешт на гауптвахті, згідно із п. 4 ст. 89 КК України, вважаються такими, що не мають судимості, з моменту відбуття покарання.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 121–126; Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2006. С. 186.*

Арештний будинок

– спеціалізований заклад у пенітенціарній системі Російської імперії ІХ–початку ХХ ст., призначений для утримання заарештованих осіб. За тодішнім законодавством статус арештних будинків трактувався неоднозначно. Існувало кілька варіантів їх назви («арештні приміщення», «ізби»). Так, за ст. 9 «Тимчасових правил про арештні приміщення по справах мирової підсудності» Статуту про утримуваних під вартою 1857 р. передбачалося для ув'язнення осіб, «підлеглих селянському правлінню», відводити в кожній волості особливі приміщення («ізби») з поділом на чоловічі та жіночі половини, для інших же осіб – розширити приміщення при станових квартирах. Завідували арештними «ізбами» станові правління, арештними приміщеннями при станових квартирах – станові пристави під наглядом мирових суддів. «Тимчасові правила про арештні приміщення по справах мирової підсудності» Статуту про утримуваних під вартою 1857 р. не містили конкретніших відомостей щодо режиму утримання у цих приміщеннях та їх призначення: чи

слугували вони лише для попереднього ув'язнення, чи були місцями позбавлення волі паралельно з тюрмами, острогами тощо. Назву «арештний будинок» було вжито у Статуті «Про утримуваних під вартою» 1890 р., де більш чітко визначалися межі даного поняття. Під арештним будинком тут малося на увазі місце для утриманя ня підданих арешту – найлегшому виду позбавлення волі в переліку покарань. Це дає підстави відрізняти арештні будинки від так званих арештних приміщень при поліції, що призначалися для попереднього утримання осіб, які перебували під слідством. За Статутом 1890 р. розрізнялося становище в арештних будинках в'язнів з осіб вищих станів та «звичайних» арештантів. Вимагалося, щоб за можливості арештовані цих соціальних груп утримувалися нарізно. Окрім соціального походження, відмінності у становищі ув'язнених в арештних будинках зумовлювалися також рівнем їхньої матеріальної забезпеченості. Наприклад, заможні арештанти могли харчуватися на свої кошти, оскільки законом не передбачалося у цьому жодних обмежень. Арештні будинки в Російській імперії були ліквідовані після повалення самодержавства в 1917 р.

Літ.: *Автухов К.А. Особливості виконання покарання у виді арешту в Російській імперії // Проблеми законності. 2010. Випуск 110. С. 214–219; Штоквиш О.А. Арештні будинки // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 1: А–Г. С. 142.*

Арештний дім

– установа виконання покарань, що виконує покарання у виді арешту. В арештних домах тримаються повнолітні особи, а також неповнолітні, яким на момент постановлення вироку виповнилося шістнадцять років і які засуджені за злочини невеликої тяжкості (ст. 15 КВК України). На сьогодні засуджені до арешту відбувають покарання в арештних домах, утворених при установах виконання покарань і слідчих ізоляторах. На них поширюється дія глави 12 КВК України та розд. XXVIII ПВР УВП.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 277; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Аутоагресія кримінальна

(від лат. *aggressio* – напад) – складне, динамічне явище, яке формується під впливом соціальних та індивідуально-психологічних чинників, міра прояву яких є різною і залежить як від специфічних умов ситуації, так і самої особистості. Вона виявляється проекцією індивідуально-психологічних проявів особистості та тиску чинників соціального середовища, які у своєму системному поєднанні призводять до деструктивного вибуху, що має внутрішній вектор спрямованості та, який призводить до руйнування психічного, соматичного або фізичного здоров'я індивіда. У засуджених до позбавлення волі аутоагресивні тенденції посилюються завдяки негативному впливу умов соціальної ізоляції та соціально-психологічних чинників, які породжуються цими умовами. Виокремлено в*заємопов'язані соціальні* та *соціально-психологічні чинники*. До перших відносяться: проблемогенний соціум та факт скоєння злочину; умови перебування в пенітенціарному закладі; порушення функціонально-рольової структури; деформації спілкування та соціальної взаємодії. Другі складають: індивідуально-психологічна схильність до агресії та асоціальної поведінки; підвищена емоційна збудливість; високий рівень особистісної та ситуативної тривожності; соціальна відчуженість; складність адаптації до умов пенітенціарного закладу; демонстрація протесту; перебування в позиції «знехтуваного»; загострене почуття провини, страх та зневіра у майбутньому. До найбільш поширених форм кримінальної аутоагресії можна віднести: а) *суїцидальну кримінальну аутоагресію, пов'язану з іншими правопорушеннями* (дії, спрямовані на позбавлення себе життя і, разом з тим, що заподіюють шкоду третім особам); б*) діяння у формі різного роду самопошкоджень, що тягнуть збитки для третіх осіб і охоронюваних законом суспільних відносин* (провокування викидня, нанесення тілесних ушкоджень на прохання потерпілого та ін.).

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 30–31; Шкраб'юк В.С. Соціально-психологічні особливості аутоагресії в осіб, засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. … канд. психол. наук: 19.00.05. Луганськ, 2011. С. 15.*

Аутотренінг засуджених

– метод впливу на свідомість особистості засудженого шляхом концентрованого саморозслаблення та самонавіювання з метою профілактики правопорушень.

Аутогенне тренування є системою навчання прийомів саморозслаблення м'язів (м'язова релаксація), психічного заспокоєння, погруження в дрімотний стан, які супроводжуються самонавіюванням. Аутотренінг можна застосовувати в групах та індивідуально. Іншими словами, це така саморегуляція, яка допомагає нормалізувати й оптимізувати рівень емоційного збудження або гальмування, які характеризуються певною інтенсивністю фізіологічних процесів в організмі людини. Застосування аутотренінгу відбувається задля: а) профілактики стану організму при перезбудженні, стомленні, апатії, сильних напруженнях тощо; б) для нормалізації функціонального стану організму, що змінився в результаті перевтомлення і перенапруження, порушення сну, тобто для відновлення сил, для переключення на іншу діяльність. У процесі аутотренінгу здійснюється вплив на зміну функцій окремих фізіологічних систем і стану в цілому. Сутність *аутогенного тренування* полягає в повторенні про себе певних мовних настанов, які називаються словесними формулами. Для ефективного впливу ці формули промовляють по кілька разів (залежно від рівня підготовленості) з обов'язковим розумовим уявленням і співпереживанням.

Літ.: *Караман О.А., Краснова Н.П., Харченко С.Я. Пенітенціарна педагогіка: науково-методичний посібник. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. С. 240; Старков О.В. Криминопенология: учебное пособие. Москва: Изд-во «Экзамен», 2004. С. 402.*

Б

Бангкокські правила 2010 р.

– міжнародно-правовий документ – Правила ООН щодо поводження з жінками-в'язнями та заходами, не пов'язаними з позбавленням волі, по відношенню до жінок-злочинниць, схвалені Резолюцією A / RES / 65 / 229 ГА ООН 21 грудня 2010 р. Ці Правила є першою комплексною міжнародною ініціативою привернути увагу та запропонувати напрями забезпечення потреб жінок та дівчат в системі кримінального судочинства. Вони не підміняють, а скоріше детально доповнюють і конкретизують *Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями* (Правила Нельсона Мандели) *2015 р.* та *Мініма-*

льні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) *1990 р.*, і стосуються не лише пенітенціарних установ, але й усіх категорій жінок, позбавлених волі, а також жінок, які проходять у кримінальних або цивільних справах, ще не засуджених чи вже засуджених. Вони також застосовуються до жінок, засуджених до «заходів безпеки», не пов'язаних з позбавленням волі (таких, як регулярні відмічання або носіння електронної бирки) або до «виправних заходів, призначених суддею» (таких, як медична допомога або психіатричне лікування). Бангкокські правила також розглядають застосування до жінок-злочинниць заходів, не пов'язаних з позбавленням волі. Зміст Правил складають *70 правил*, які розглядають певні групи питань, що стосуються становища жінок у системі кримінального правосуддя. *Розділ I* Бангкокських правил, стосується загального управління установами виконання покарань, застосовується до всіх категорій жінок, позбавлених волі, незалежно від того, чи є вони засудженими, або ж відносно них обрано запобіжний захід у виді взяття під варту. У *розділі II* викладаються правила, що застосовуються тільки до особливих категорій, про які говориться окремо в кожному підрозділі. У *розділі III* містяться правила відносно застосування покарань і заходів, не пов'язаних з позбавленням волі, до жінок і неповнолітніх правопорушників жіночої статі, у тому числі під час арешту і на етапах попереднього судового розгляду справи, винесення вироку й після винесення вироку в процесі кримінального судочинства. До *розділу IV* включені правила, що стосуються досліджень, планування, оцінки, інформування громадськості й обміну інформацією, і вони застосовуються до всіх категорій жінок-правопорушників, охоплюваних цими Правилами. В *підрозділі A* та *B* викладені додаткові правила поводження з неповнолітніми ув'язненими правопорушниками жіночої статі.

Літ.: *Григоренко А.М., Іваньков І.В. Загальна характеристика правил ООН щодо поводження з жінками-ув'язненими і заходів покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, для жінок-порушників 2010 року (Бангкокських правил) // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 3. С. 19–24; Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: методичні рекомендації / укладачі: Романюк О.В., Човган В.О. Біла Церква, 2016. С. 44–46.*

Бандероль

– поштове відправлення з друкованими виданнями, діловими паперами, предметами культурно-побутового та іншого

призначення, розміри, маса і порядок упакування якого встановлені відповідно до законодавства України (абз. 6 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про поштовий зв'язок»). Гранична маса бандеролі 2 кг, з вкладенням однієї книжки – 3 кг (п. 14 «Правил надання послуг поштового зв'язку» від 5 березня 2009 р.). Засуджені, які відбувають покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі отримують бандеролі без обмеження їх кількості (ч. 2 ст. 51, ч. 2 ст. 59, ч. 1 ст. 76, ч. 1 ст. 112 КВК України) у порядку, встановленому розд. XII ПВР УВП.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 186–187; Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 12–13; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Про поштовий зв'язок: Закон України від 04.10.2001 р. № 2759–III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 6. Ст. 39.*

Батьківський комітет при виховній колонії

– дорадчий орган, який утворюється на підставі ч. 2 ст. 149 КВК України при відділеннях соціально-психологічної служби виховної колонії. Діяльність батьківського комітету визначається положенням, яке затверджує начальник виховної колонії. Батьківський комітет взаємодіє з громадськими організаціями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності з питань: поліпшення матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених, зміцнення матеріально-технічної бази виховної колонії; надання допомоги виховній колонії по забезпеченню продуктами харчування, предметами першої необхідності, одягом та взуттям дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, надання їм допомоги. Також батьківський комітет подає адміністрації виховної колонії пропозиції щодо організації навчально-виховного процесу із засудженими, організовує спільно з адміністрацією виховної колонії просвітницькі, культурно-масові, фізкультурно-спортивні та інші виховні заходи, здійснює спільно з громадськими організаціями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності захо-

ди соціального патронажу стосовно осіб, звільнених від відбування покарання. До складу батьківського комітету при виховній колонії входять батьки засуджених, їх законні представники, близькі родичі та інші особи у випадках, передбачених законодавством України.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 512; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 7.*

Безоплатна правова допомога

– правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за кошти Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Відповідно до ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» правова допомога буває *первинною* та *вторинною*. ***Безоплатна первинна правова допомога*** – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг: а) надання правової інформації; б) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; в) складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); г) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. *Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні* є: 1) органи виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) фізичні та юридичні особи приватного права; 4) спеціалізовані установи; 5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. ***Безоплатна вторинна правова допомога*** – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг: а) захист; б) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; г) складання документів процесуального характеру. Безо-

платна первинна правова допомога надається кожній особі, тобто громадянам України, іноземцям, особам без громадянства, зокрема біженцям, які перебувають під юрисдикцією України. Перелік осіб, які можуть отримувати вторинну правову допомогу, зокрема в системі органів та установ виконання покарань є чітко визначеним. Так, безоплатну вторинну правову допомогу можуть отримати: 1) особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими; 2) особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом відповідно до положень КПК України для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі, – на всі види правових послуг. Відповідно до ч. 2 ст. 8 КВК України, для одержання безоплатної та оплачуваної правової допомоги засуджені також можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таке право поширюється і на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 35–36; Грушицький А.І. Реалізація права на правову допомогу засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 210 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.*

Безоплатні суспільно корисні роботи

– роботи, що є змістом покарання у виді *громадських робіт*, конкретні види яких визначаються органами місцевого самоврядування, чим може бути: прибирання вулиць, парків, скверів, інших територій, роботи з благоустрою населеного пункту, ремонту будівель, комунікацій, вантажні та розвантажувальні роботи, догляд за хворими, сільськогосподарські роботи, роботи по впорядкуванню лісів, озер, річок та інші роботи, котрі не потребують спеціальної підготовки чи певної кваліфікації. При цьому, безоплатність громадських робіт

означає, що за їх виконання засуджений не одержує винагороди, компенсуючи своєю працею заподіяну державі шкоду.

Літ.: *Литвинов О.М., Лошицький М.В., Олефір О.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 60; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 162.*

Безпека засуджених *(особиста безпека)*

(від пол. *bezpieczny* – безтурботливий, безклопотливий) – стан, при якому ризик завдання засудженому шкоди чи ушкодження обмежений до прийнятного рівня. Право засуджених на особисту безпеку забезпечується державою. У разі виникнення небезпеки життю і здоров'ю засуджених, які відбувають покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі з боку інших суб'єктів і учасників кримінально-виконавчої діяльності, вони мають право звернутися із заявою до будь-якої посадової особи органу чи установи виконання покарань з проханням про забезпечення особистої безпеки. У цьому разі посадова особа зобов'язана вжити невідкладних заходів щодо забезпечення особистої безпеки засудженого. Адміністрація УВП у подальшому вживає заходів до переведення засудженого у безпечне місце, а також вирішує питання про місце подальшого відбуття ним покарання (ст. 10 КВК України).

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 114; Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 99–112; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 69–70.*

Безпека кримінально-виконавчої системи

(від пол. *bezpieczny* – безтурботливий, безклопотливий) – система механізмів реагування (заходів і засобів) та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз, що створюють стан захищеності кримінально-виконавчої системи, за якого кримінально-виконавча система продовжує функціонувати в заданих параметрах. Безпека кримінально-виконавчої системи охоплює також сукупність заходів, спрямованих на розвиток її властивості бути безпечною для інших об'єктів, або, коли небез-

пека, що йде від кримінально-виконавчої системи, щодо інших об'єктів, не перевищує встановлені межі, або, відсутній неприпустимий ризик заподіяння шкоди, збитків, псування цих об'єктів тощо.

Літ.: *Артемьев Н.С., Кутаков Н.Н., Понкратов В.А. Организация и правовые основы обеспечения безопасности персонала исправительных учреждений ФСИН России: монография. Киров: ФКОУ ДПО Кировский ИПКР ФСИН России, 2015. С. 161; Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 99–112; Усеев Р.З. Обеспечение безопасности уголовно-исполнительной системы: теоретико-правовые и организационные аспекты: монография. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2017. С. 39.*

Безпека персоналу в УВП та СІЗО

(від пол. *bezpieczny* – безтурботливий, безклопотливий) – стан захищеності життєво важливих інтересів співробітників органів та установ виконання кримінальних покарань ДКВС України від внутрішніх та зовнішніх загроз. Відповідно до ст. 102 КВК України *безпека персоналу* забезпечується встановленим законом та іншими нормативно-правовими актами порядком виконання і відбування покарання – режимом у виправних і виховних колоніях. Сучасні стандарти діяльності пенітенціарних установ вирізняють декілька видів безпеки в УВП та СІЗО, а саме: *фізичну*, *процедурну* та *динамічну безпеку*. Всі разом вони дозволяють персоналу установ виконання покарань підтримувати порядок, забезпечувати контроль та безпечне середовище у в'язниці. ***Фізична безпека*** містить: а) стримуючі засоби (фізичні бар'єри, природний нагляд (охоронці на вежах), охоронне освітлення; б) технічні засоби охорони та нагляду (сигналізація та датчики, відеоспостереження); в) контроль доступу (механічні та електричні системи доступу (замки, запірні пристрої)); г) системи ідентифікації та пропускний режим. Усі ці елементи спроектовані так, щоб унеможливити втечу та обмежити несанкціоновані переміщення засуджених по території установи. Для їх підтримки потрібні дії, які є елементами ***процедурної безпеки***. На відміну від елементів фізичної безпеки, процедурні заходи залежать від співробітників, які дотримуються правил або виконують певні дії, відповідно до інструкцій. *Процедурна безпека* включає в себе: а) проведення обшуків та оглядів засуджених, території житлової та виробничої зон, транспортних засобів; б) огляд осіб та персоналу установи виконання покарань, які проходять на територію, що охороняється; в) проведення перевірок

наявності засуджених, локалізація та супровід засуджених; г) процедура прийому до установи та звільнення з установи. В основі ***динамічної безпеки*** лежить принцип, відповідно до якого позитивні взаємини між персоналом і засудженими сприяють безпеці та контролю, покращуючи потік інформації від засуджених до персоналу. Ключем до динамічної безпеки є акцент на потребі побудови позитивних відносин персоналу колонії із засудженими . В основі цієї концепції лежить поняття того, що взаємодія із засудженими та ближче знайомство з ними можуть дати персоналу змогу попередити виникнення інцидентів, що можуть загрожувати безпеці колонії, засуджених та персоналу, та ефективно на них реагувати.

Літ.: *Артемьев Н.С., Кутаков Н.Н., Понкратов В.А. Организация и правовые основы обеспечения безопасности персонала исправительных учреждений ФСИН России: монография. Киров: ФКОУ ДПО Кировский ИПКР ФСИН России, 2015. С. 161; Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 99–112; Вишневський О.С., Музика В.В., Романюк О.В. Оперативно-розшукова діяльність та безпека в пенітенціарних установах: навчальний посібник. Біла Церква, 2019. С. 56–95; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Ткачова О.В. Безпека персоналу установ виконання покарань як елемент режиму позбавлення волі // Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 298–302.*

Безпечна поведінка співробітника кримінально-виконавчої системи в конфліктній криміногенній ситуації

(від пол. *bezpieczny* – безтурботливий, безклопотливий) – унеможливлююча завдання шкоди собі та оточуючим поведінка співробітника органів та установ виконання покарань, що полягає **а)** у вербальному впливі, зокрема, у коротких, містких, відразу зрозумілих зверненнях (при цьому можливе використання, в залежності від суб'єкта ситуації, жаргонного або навіть нецензурного висловлювання, якщо конкретна ситуація вимагає негайного втручання співробітника); **б)** при застосуванні фізичної сили співробітник також повинен продовжувати спілкування; **в)** після затримання правопорушника необхідно дотримуватися дистанції з розрахунком відстані до засудженого по секундах і сантиметрах – безпечною вважається відстань понад 3,5 м, дистанція в межах від 2,5 м до 3,5 м прирівнюється до безпечної, так як співробітник має можливість в разі небезпеки маневрувати, відступати, відстань в межах від 0,5 м до 1,5 м вимагає постійної концентрації уваги, готовності до відбиття нападу; **г)**

потрібно враховувати позицію – рекомендується підходити до засудженого збоку, ставати зі зміщенням співробітника в сторону по відношенню до плеча супротивника і з невеликим зсувом назад правої ноги, також можливе наближення ззаду по діагоналі до його плеча з метою реалізації «захоплення»; **ґ)** з боку засудженого про підготовку нападу можуть свідчити *такі ознаки*: «мова» відрізняється раптовим мовчанням з одночасним завмиранням на місці, ігноруванням вимог співробітника, спроб його вербального впливу, погляд пильний, зазвичай спрямований в точку можливого нанесення удару, іноді, навпаки, погляд відсутній або навмисно байдужий, обличчя може змінювати свій колір від почервоніння до крайнього ступеня блідості, губи при цьому щільно стиснуті або, навпаки, розсунуті в злісному оскалі, руки зазвичай повинні бути підняті вище пояса, лікті притиснуті до тулуба, кисті рук, стислі в кулаки, можуть то стискатися, то розтискатися, іноді засуджений може охопити шию руками ззаду, намагаючись стриматися; положення тіла відрізняється збільшенням м'язової енергії, незначним розворотом тулуба, розставленими на ширину плечей ногами (права нога відсувається назад з перенесенням на неї центру ваги, а плече руки, якою засуджений збирається нанести удар, трохи опускається).

Літ.: *Малышев А.Г. Психология поведения сотрудников уголовно-исполнительной системы в экстремальных ситуациях // Человек: преступление и наказание. 2015. № 4 (91). С. 151–154; Старков О.В. Криминопенология: учебное пособие. Москва: Изд-во «Экзамен», 2004. С. 402–403.*

Бесіда

– метод отримання інформації про індивідуально-психологічні особливості особистості (у т.ч. засудженого) в процесі безпосередньої вербальної (усної) комунікації за спеціальною програмою. *Видами бесід із засудженими* є: 1) аналітична; 2) індивідуальна; 3) ознайомча; 4) профілактична; 5) психодіагностична; 6) формуюча. ***Бесіда аналітична*** спрямована на підведення підсумків щодо результативності соціально-виховної роботи та визначення змін в особистості й поведінці засудженого за певний період відбування покарання. ***Бесіда індивідуальна*** надає співробітникам УВП можливість виявити зміни в поглядах і переконаннях засудженого, його життєвих планах, прагненнях, системі цінностей і моральних установках, а також рівень сформованості правосвідомості та в цілому відстежувати хід коригування спрямованості особистості внаслідок педа-

гогічних впливів. ***Бесіда ознайомча*** спрямована на вивчення особистості засудженого, його спрямованості, інтересів, нахилів, здібностей, рис характеру, з'ясування життєвих планів, визначення перспектив тощо. ***Бесіда профілактична*** проводиться з метою запобігання здійсненню протиправних дій та вчинків серед засуджених, тобто з метою профілактики порушень вимог режиму. ***Бесіда психодіагностична*** проводиться з метою виявлення та встановлення індивідуально-психологічних особливостей особистості засудженого в період його перебування в дільниці карантину, діагностики і розподілу, а за необхідності – і в процесі відбування покарання. ***Бесіда формуюча*** проводиться з метою здійснення безпосереднього цілеспрямованого впливу на засудженого для формування необхідних позитивних рис і якостей, зміни його поведінки тощо. Відповідно до ч. 5 ст. 166 КВК України у разі вчинення засудженим адміністративних правопорушень, що тягнуть за собою накладення адміністративних стягнень, із засудженим проводиться *індивідуальна профілактична бесіда*.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 592–593; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Благодійна діяльність *(благодійність)*

(від лат. *caritas*, *carus* – милосердя, жертвенна любов) – добровільна особиста та / або майнова допомога для досягнення визначених цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням *бенефіціара* (набувача благодійної допомоги (фізичної особи, неприбуткової організації або територіальної громади), що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей) (п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації»). Специфічними формами благодійної діяльності є *меценацтво* та *спонсорство*. Згідно з ч. 1 ст. 25 КВК України благодійна діяльність, як форма надання допомоги благодійними організаціями, є одним із джерел забезпечення діяльності органів і установ виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 29; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073–*

VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 25. Ст. 252.

Благодійна організація

(від лат. *caritas*, *carus* – милосердя, жертвенна любов) – недержавна організація, юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, як основну мету її діяльності (п. 3 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації»). Благодійні організації можуть надавати допомогу органам та установам виконання кримінальних покарань у виправленні засуджених та проведенні соціально-виховної роботи (ч. 1 ст. 25 КВК України). Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 163 КВК України благодійні організації можуть залучатися до проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням.

Літ.: *Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 29; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 25. Ст. 252.*

Благодійник

(від лат. *caritas*, *carus* – милосердя, жертвенна любов) – дієздатна фізична особа або юридична особа приватного права (у тому числі благодійна організація), яка добровільно здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності (п. 5 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації»). Благодійники (благодійні організації) можуть надавати допомогу органам та установам виконання кримінальних покарань у виправленні засуджених та проведенні соціально-виховної роботи (ч. 1 ст. 25 КВК України). Окрім того, відповідно до ч. 2 ст. 163 КВК України благодійники (благодійні організації) можуть залучатися до проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням.

Літ.: *Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 29; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 25. Ст. 252.*

Близькі родичі та члени сім'ї

– чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі (абз. 3 п. 2 розд. І Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання). Відповідно до ч. 1 ст. 20 КВК України *протягом трьох діб після прибуття засудженого до місця відбування покарання* адміністрація органу чи установи виконання покарань, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону за вибором засудженого *зобов'язані повідомити* одного із членів сім'ї або *близьких родичів*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання: Наказ Міністерство юстиції України від 27.02.2017 р. № 680/5. Офіційний вісник України. 2017. № 20. Ст. 581.*

Богослужіння і релігійні обряди в колоніях

(від лат. *cultus divinius* – обряд служіння Богу) – зовнішнє вираження релігійності, виражене в громадських молитвах і обрядах. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (ст. 35 Конституції України). Відповідно до ст. 128 КВК України у колоніях здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, підлягає лише тим обмеженням, які необ-

хідні для забезпечення ізоляції, громадської безпеки і встановлені КВК України. Богослужіння і релігійні обряди в колоніях проводяться за проханням засуджених або за зверненням релігійної організації в неробочий час. Адміністрація колонії сприяє у запрошенні священнослужителів, бере участь у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії. Адміністрація колонії не має виявляти свого ставлення до певної релігії чи конфесії. Засуджені мають право на придбання і користування релігійною літературою, іншими предметами і матеріалами релігійного призначення, використання яких не суперечить інтересам забезпечення ізоляції засуджених, а також іншим умовам виконання покарання. Засуджені не мають права, посилаючись на свої релігійні переконання, ухилятися від виконання своїх обов'язків, а також установлених вимог режиму відбування покарання. Відправлення релігійних обрядів не повинно порушувати розпорядок дня в колоніях, а також утискати права інших осіб, які відбувають покарання. У колонії для відправлення релігійних обрядів можуть допускатися тільки представники релігійних організацій, які офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку.

Літ.: *Боднар І.В., Денисова Т.А., Пузиревський М.В. та ін. Душпастирська опіка в органах та установах виконання покарань: монографія. Чернігів: Академія ДПтС, 2019. С. 215–243; Жолтані М.І. Релігійна організація як учасник кримінально-виконавчих відносин: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2018. 277 с.; Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пахомов І.В., протоієрей Віктор Яценко, Супрун М.О. Взаємодія персоналу пенітенціарних установ з Українською Православною Церквою у реалізації душпастирської (духовно-просвітницької) роботи: навчальний посібник. Біла Церква, 2016. 129 с.; Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987–XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 25. Ст. 283.*

Борстальська тюремна система

– система поводження із злочинцями лише чоловічої (надалі і жіночої) статі у віці від 16 до 21 року, що отримала свою назву на честь Борстальської в'язниці міста Рочестер (Англія), де в 1902 р. вперше були випробувані спеціальні заходи поводження з неповнолітніми засудженими та влаштований реформаторій для неповнолітніх. Він був чимось середнім між тюрмою та виховно-виправним закладом. В закладі були запроваджені спільні роботи засуджених, проте передбачалося їх роз'єднання на ніч. Були обладнані спеціальні приміщен-

ня для спільних зібрань, читання, лекцій, бесід, застосовувалися гімнастичні вправи, поділ засуджених на класи та система марок. «Закон про запобігання злочинам» 1908 р. дозволяв направляти до установи борстальського типу (*школи-реформаторія*) засуджених за скоєння злочину, покараного тюремним вироком на строк від 9 місяців до 3-х років (згодом не більше ніж на два роки). Основний принцип розміщення даних осіб полягав в цілеспрямованій підготовці засуджених до умов буденного життя поза в'язницею та спеціальної виховної роботи з ув'язненими.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 162; Познышев С.В. Основы пенитенциарной науки. Москва, 1923. С. 142–144; Ткачевский Ю.М. Прогрессивная система исполнения уголовных наказаний: учебное пособие. Москва: Зерцало, 1997. С. 26–27; Утевский Б.С., Ширвиндт Е.Г. Советское пенитенциарное право: учебное пособие. Москва: Изд-во НКЮ РСФСР, 1927. С. 46–47.*

Будинок дитини при виправній колонії

– дошкільний навчальний заклад для утримання та виховання дітей, матері яких відбувають покарання у виді позбавлення волі. Засуджені жінки мають право влаштовувати в будинки дитини своїх дітей віком до трьох років і можуть проживати разом з ними, для чого адміністрація виправної колонії створює необхідні умови для проживання і контролю за поведінкою жінок, а також забезпечує умови, необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку дитини. Діти, які перебувають у будинку дитини, за згодою батьків можуть передаватися їхнім родичам та за згодою батьків та рішенням органу опіки і піклування – іншим особам або після досягнення трирічного віку направляються до відповідних дитячих закладів (ст. 141 КВК України). Відповідно до *Типового положення про будинок дитини при виправній колонії*, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України й Міністерства охорони здоров'я України від 21.03.2013 р. № 500/5/219 метою діяльності будинку дитини при виправній колонії є забезпечення реалізації права дитини на дитинство, умов, необхідних для нормальної життєдіяльності й розвитку дитини, стабільності та безперервності стосунків дитини і матері.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 486; Про затвердження Типового положення про будинок дитини при виправній колонії: спільний Наказ Міністерства юстиції України й Міністерства охорони здо-*

ров'я України від 21.03.2013 р. № 500/5/219. Офіційний вісник України. 2013. № 25. Ст. 852.

Буйство

– розлад психіки особи, який супроводжується немотивованою підвищеною агресивністю та неадекватною реакцією на життєві ситуації. Відповідно до ч. 1 ст. 106 КВК України до осіб, позбавлених волі, якщо вони проявляють буйство, з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіянню цими особами шкоди оточенню або самим собі застосовуються фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя.

Літ.: *Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 490; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Бунт в УВП і СІЗО

(від пол. *bunt* – з'єднання, союз, зв'язка) — масовий прояв непокори проти встановленого законного порядку й влади в органах і установах виконання покарань, СІЗО, що виражається у фізичній та, іноді, кривавій формах. Бунт за своєю суттю та змістом є дією, що дезорганізує роботу УВП і СІЗО, та, відповідно є кримінально караним діянням (ст. 392 КК України). Відповідно до ст. 105 КВК України, бунт як форма *масового заворушення* та *групової непокори* засуджених є підставою для введення режиму особливих умов у колоніях.

Літ.: *Джансараева Р.Е. Проблемы борьбы с преступностью в исправительных учреждениях (на материалах Республики Казахстан): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2006. С. 290–291; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Ткаченко А.В., Шаблистий В.В. Кримінальна відповідальність за дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 152 с.*

В

Варта

(від нім. *wacht* – караул, варта) – озброєний підрозділ, споряджений для несення вартової служби, з метою охорони та оборони об'єктів, супроводження осіб та вантажів. Варта призначається для надійної охорони установи виконання покарань, а також утримуваних у ній засуджених. Відповідно до ч. 1 ст. 88 КВК

України засуджені до покарання у виді позбавлення волі направляються до місця відбування покарання і переміщуються в разі необхідності з одного місця відбування покарання в інше тільки під вартою. До *складу варти* призначаються: начальник варти; помічник начальника варти; помічник начальника варти по службі собак (кінолог); вартові по кількості постів; водій транспортного засобу. Для безпосередньої охорони об'єктів із складу варти виставляють *чатових*. Чатовим називають озброєного вартового, який виконує завдання з охорони дорученого йому поста. Основними *завданнями варти* є: 1) здійснення заходів, пов'язаних із виявленням, розкриттям, припиненням, профілактикою порушень порядку в установах виконання покарань, запобіганням таким порушенням; 2) охорона будинків, споруд, приміщень та інших об'єктів установи виконання покарань від будь-яких протиправних посягань; 3) фізичний захист персоналу установ виконання покарань, засуджених та інших осіб від протиправних дій; 4) локалізація разом з іншими працівниками установи надзвичайних ситуацій та подій; 5) участь у ліквідації наслідків катастроф, аварій, стихійного лиха в установі.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 116; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 55; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 70.*

Вартове приміщення

(від нім. *wacht* – караул, варта) – ділянка місцевості з розташованими на ній будівлями та спорудами, приміщення на території УВП, призначене для розташування *особового складу варти* та забезпечення несення ним служби, у відповідності з існуючими до цього відомчими вимогами. Відповідно до абз. 2 п. 6 розд. XXXIV ПВР УВП та абз. 2 п. 13 розд. 7 ПВР СІЗО – вартові приміщення належать до об'єктів з обмеженим доступом.

Літ.: *Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Сушков О.О. Вартове приміщення // Велика українська юридична енци-*

клопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 52; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 8.

Вартовий

(від нім. *wacht* – караул, варта) – озброєний караульний, який виконує бойове завдання по охороні і обороні дорученого йому поста (об'єкта кримінально-виконавчої системи) і входить до складу *варти*.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 116; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 55.*

Вартові собаки

(від нім. *wacht* – караул, варта) – вид службових собак, підготовлених для охорони окремих ділянок місцевості та об'єктів. Вартові собаки призначені для перекриття найбільш імовірних для вчинення втечі або проникнення на об'єкт, що охороняється, ділянок. Вартові собаки для охорони житлових і виробничих об'єктів ОВП, УВП та СІЗО використовуються на *блокпостах, постах глухої прив'язі* та *постах вільного вартування*. Пости для вартових собак обладнуються на ділянках заборонних зон біля воріт КПП.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 126–127; Доменюк А.М., Серховець С.В. Особливості підготовки інспекторів-кінологів Державної кримінально-виконавчої служби України під час вивчення професійно-орієнтованих навчальних дисциплін // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 1. С. 290.*

Венеричні хвороби

(від лат. *venerius* – любовний) – небезпечні інфекційні захворювання, що передаються статевим шляхом (сифіліс, гонорея та ін.). Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 101 КВК України особи, які не пройшли повний курс лікування венеричного захворювання, не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації. Окрім того, до засуджених до довічного позбавлення волі, які хворіють на венеричні захворювання не застосовується зміна умов тримання (ч. 4 ст. 151^{-1} КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 8–9.*

Взаємодія в сфері кримінально-виконавчої діяльності

– такий стан взаємозв'язків між суб'єктами спільної діяльності, при якому вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу правовідносин з метою ефективного виконання як загальних, так і спеціальних завдань щодо забезпечення виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. С. 167; Шкута О.О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2018. С. 315–343.*

Взаємодія органів та установ ДКВС України з державними органами та недержавними організаціями

– організований у відповідності з вимогами чинного законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативних актів процес ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямований на досягнення виправлення та ресоціалізації засуджених, спеціального та загального попередження, а також вирішення комплексу задач, що стоять перед означеними суб'єктами. У конкретних випадках взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями може бути *постійною*, *епізодичною* або *разовою*. В залежності від рівня взаємодіючих суб'єктів взаємодія має *тактичний* чи *оперативно-тактичний* і *організаційний* чи *організаційно-управлінський рівні*.

Літ.: *Виноградова С.О. Гуманізація системи виконання покарань в умовах євроінтеграційних процесів: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2019. С. 171; Гречанюк С.К. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2006. С. 180–181; Гречанюк С.К. Теорія та практика взаємодії органів та установ Державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими інституціями: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2011. С. 380, 381; Чабаненко Т.В. Взаємодія пробації з органами поліції, місцевого самоврядування та громадськими формуваннями при здійсненні нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2017. С. 193–198; Шкута О.О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2018. С. 315–343.*

Взаємодія органів та установ ДКВС України та засобів масової інформації

– спільна, погоджена за цілями (завданнями), місцем і часом діяльність персоналу органів та установ ДКВС України та ЗМІ щодо можливості комплексного використання ними всіх наданих засобів в інтересах всіх учасників

взаємодії. Головним призначенням функціонування відомчих ЗМІ є: формування позитивної громадської думки про діяльність органів та установ ДКВС України, діяльність, спрямована на забезпечення відкритості ДКВС України; своєчасне та об'єктивне інформування української та закордонної громадськості, а також самого персоналу про роботу органів та установ ДКВС України, їх службову діяльність та важливі події у повсякденному житті – тобто розвиток інформаційного простору за участю ДКВС України; надання методичної та інформаційної допомоги засобам масової інформації територіальних органів ДКВС України (у разі наявності останніх); підготовка за участю працівників центрального апарату та його територіальних управлінь виходу у світ друкованих видань і публікацій з проблематики функціонування кримінально-виконавчої служби; моніторинг опублікованих у пресі відомостей і матеріалів з проблематики функціонування кримінально-виконавчої служби, публікації у разі необхідності спростувань на недостовірну або неправдиву інформацію; участь ЗМІ в організації і підтримці інформаційних проектів, у яких поєднуються інтереси ДКВС України та широкої аудиторії; участь у підготовці та виданні різноманітної інформаційно-презентаційної продукції (починаючи від прес-релізів і до виготовлення спеціальних брошур, що сприяють підвищенню позитивного іміджу кримінально-виконавчої системи України); участь в удосконаленні виховної роботи із засудженими; участь друкованих та електронних громадських та відомчих ЗМІ в удосконаленні правового регулювання виконання покарань; формування інформаційної культури особистості працівника ДКВС України.

Літ.: *Гречанюк С.К. Теорія та практика взаємодії органів та установ Державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими інституціями: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2011. С. 381–382; Шкута О.О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2018. С. 315–343.*

Взаємозв'язок КВП з іншими галузями права

– найбільш тісний та безпосередній взаємозв'язок науки кримінально-виконавчого права з іншими науками (галузями), що здійснюється здебільшого з *науками кримінально-правового циклу*. ***З кримінальним правом***: 1) кримінальне право є базовою галуззю знань для кримінально-виконавчого права, визначає: а) поняття, цілі, підстави криміна-

льної відповідальності; б) цілі та систему покарань, зміст окремих видів покарань; в) підстави звільнення від покарання; г) при класифікації засуджених до позбавлення волі використовуються кримінально-правові ознаки діянь; 2) кримінальне право встановлює склади злочинів, що спрямовані на підтримку режиму в органах і установах виконання покарань, порядку виконання покарань (ст. ст. 389–393 КК України); 3) кримінально-виконавче право: а) деталізує закладений у кримінальному праві зміст видів покарань, встановлюючи процедуру реалізації правообмежень; б) розкриває порядок реалізації окремих інститутів кримінального права (наприклад, звільнення від відбування покарання, заміна покарання більш м'яким). ***З кримінальним процесуальним правом***. Саме КПК України визначається порядок призначення покарання. Від дотримання усіх встановлених приписів на стадії визначення покарання значною мірою залежить й ефективність процесу його виконання. На стадії виконання покарання застосовуються положення розділу VIII КПК України «Виконання судових рішень». Під час виконання вироків суд має право вирішувати такі питання: 1) про умовно-дострокове звільнення засудженого, заміну йому невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від відбування покарання вагітних жінок; 2) про застосування до засуджених примусового лікування та його припинення; 3) про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком; 4) про тимчасове залишення засудженого у СІЗО або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до СІЗО для проведення відповідних процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді, та ін. ***З кримінологією***, яка досліджує: а) особу злочинця саме під час відбування покарання; б) детермінацію пенітенціарного та постпенітенціарного рецидиву; в) особливості запобігання злочинності в УВП. Існує зв'язок кримінально-виконавчого права й з *іншими галузями права*. ***Конституційне право***: встановлює основу правового статусу засуджених, їх права та обов'язки, гарантії дотримання прав, особливості діяльності усієї правоохоронної системи. ***Цивільне та цивільне процесуальне***

право: розкриває особливості реалізації майнових та особистих немайнових прав засуджених під час відбування покарання, порядок посвідчення правочинів осіб, що відбувають покарання в УВП; регулює порядок притягнення їх до матеріальної відповідальності. ***Трудове право***: регулює трудові відносини працівників органів та УВП; регламентує окремі аспекти праці самих засуджених, встановлює вимоги з охорони праці та техніки безпеки. ***Адміністративне право*** встановлює: а) правові приписи щодо управління органами та УВП, діяльності персоналу кримінально-виконавчої системи та порядку проходження служби рядовим і начальницьким складом кримінально-виконавчої системи; б) притягнення до адміністративної відповідальності засуджених, що в окремих випадках, визнається порушенням порядку відбування покарання. ***Сімейне право***: регламентує реалізацію права на шлюб, на виховання дитини та інші сімейні правовідносини. ***Господарське право***: визначає порядок здійснення господарської діяльності структурними підрозділами ДКВС України. ***Міжнародне право***: а) закріплює міжнародні стандарти поводження із засудженими; б) розкриває питання здійснення міжнародного контролю за процесом виконання та відбування покарання.

Літ.: *Автухов К.А. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник (відповіді на екзаменаційні питання та питання для практичних занять). Харків: Право, 2016. С. 7–9; Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 47–48; Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 46–47.*

Взаємозв'язок між кримінально-виконавчою та кримінально-правовою політиками

– тісний та безпосередній взаємозв'язок кримінально-виконавчої політики з кримінально-правовою політикою, що знаходить своє відображення *у таких площинах*: а) кримінально-правова та кримінально-виконавча політика ґрунтуються на єдиній системі загальноправових та міжгалузевих принципів; б) кримінально-правова політика формує поняття «покарання» та визначає систему покарань, а кримінально-виконавча політика визначає порядок реалізації цих покарань; в) кримінально-правова політика окреслює мету покарання, а кримінально-виконавча політика визначає стратегію та тактику, форми й методи її досягнення; г) кримінально-правова політика здійснює класифікацію злочинів,

а кримінально-виконавча політика визначає режим їх відбування; ґ) кримінально-правова політика закріплює підстави та порядок звільнення від покарання та його відбування, а також визначає передумови заміни невідбутої частини покарання більш м'яким внаслідок чого обумовлює подальшу реалізацію кримінально-виконавчої складової.

Літ.: *Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. С. 385–386; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. С. 82–89.*

Взаємозв'язок між кримінально-виконавчою та кримінально-процесуальною політиками

– тісний та безпосередній взаємозв'язок кримінально-виконавчої політики з кримінально-процесуальною політикою, який обумовлюється тим, що: вони ґрунтуються на основі системи загальноправових та міжгалузевих принципів; стадія виконання вироку, будучи однією зі стадій кримінального процесу, одночасно регулюється кримінально-процесуальним та кримінально-виконавчим законодавством. Прикладом взаємодії кримінально-виконавчої та кримінально-процесуальної підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю може служити факт функціонування таких інститутів, як звільнення від покарання та його відбування, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, а також судимості та її зняття, які наділені міжгалузевим характером. Кримінально-виконавчу та кримінально-процесуальну політику як галузеві науки та навчальні дисципліни поєднують тісні міжнаукові та міждисциплінарні зв'язки, зумовлені спільною метою усіх підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Літ.: *Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. С. 386; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. канд. … юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. С. 90–98.*

Взаємозв'язок між кримінально-виконавчою та кримінологічною політиками

– тісний та безпосередній взаємозв'язок кримінально-виконавчої політики з кримінально-процесуальною політикою, який обумовлюється тим, що у КВК України серед цілей кримінально-виконавчого законодавства названо запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так

і іншими особами. Це свідчить про наявність у кримінально-виконавчої політики завдання запобігання злочинності, яке є чи не основним для кримінологічної (профілактичної) політики; органи і УВП виступають не лише суб'єктами реалізації кримінально-виконавчої політики, вони одночасно виконують роль суб'єктів запобігання злочинності; основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених, серед яких центральне місце займає режим (встановлений порядок виконання та відбування покарання), наділені кримінологічною (профілактичною) функцією; кримінально-виконавча політика взаємодіє з кримінологічною (профілактичною) політикою також у сфері запобігання рецидивній злочинності.

Літ.: *Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. С. 386–387; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. С. 99–105.*

Взяття під варту

– винятковий запобіжний захід, сутність якого полягає у позбавленні волі на певний строк підозрюваного, обвинуваченого й утриманні його у місцях попереднього ув'язнення. Цей запобіжний захід суттєво обмежує конституційне право людини на свободу та особисту недоторканність, яке втілює одне з найбільш значимих соціальних благ, що передбачає недопустимість свавільного втручання у сферу автономії людини, створює необхідні умови як для її всебічного розвитку, так і для демократичного устрою суспільства в цілому. Саме тому взяття під варту повинно обиратися тільки при неможливості забезпечити належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого та виконання ним процесуальних обов'язків іншими, більш м'якими запобіжними заходами. Це відповідає п. 3 ст. 9 Міжнародного пакту про громадські та політичні права 1966 р., відповідно до якого «взяття під варту осіб, котрі чекають судового розгляду, не повинно бути загальним правилом». Згідно з п. 6.1 Токійських правил попереднє ув'язнення застосовується в судочинстві у кримінальних справах як надзвичайний захід за умови належного врахування інтересів розслідування правопорушення та захисту суспільства і жертв злочинів (аналогічне положення закріплено і п. 1 Резолюції (65) 11 Комітету міністрів Ради Європи). Тримання під вартою обирається при наявності загальних підстав, передбачених ч. 2 ст. 177 КПК України, з урахуванням обставин

та умов, зазначених у статтях 178, 183 КПК України, і застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам можливої неправомірної поведінки особи. За загальним правилом тримання під вартою може бути застосовано: 1) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років; 2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки. При цьому прокурор має в суді довести обставини, передбачені ст. 177 КПК України, тобто можливу (ймовірну) неправомірну поведінку особи. У виняткових випадках тримання під вартою може бути застосовано, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений реально не виконав покладених на нього обов'язків при застосуванні іншого запобіжного заходу, переховувався від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджав кримінальному провадженню, йому повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину. У такому разі тримання під вартою може бути застосовано: а) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років; б) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років. Відповідно до абз. 1 ст. 4 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, є *слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України*, *гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України*. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в *ізоляторах тимчасового тримання*.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 33; Грошевий Ю.М., Капліна О.В., Шило О.Г. та ін. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2013. С. 318–319; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчаль-*

ної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. Харків: Право, 2010. С. 69; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.

Видача злочинця *(екстрадиція)*

(від франц. *extradition*; лат. *ex* – з, поза і *traditio* – видача, передача) – видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності, виконання вироку та відбування кримінального покарання. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави (п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України). Питання видачі злочинця регулюється як внутрішнім законодавством, так і міжнародними угодами – двосторонніми та багатосторонніми. *Видача злочинця є суверенним правом кожної держави*. Обов'язок екстрадиції виникає на підставі взятих на себе міжнародних зобов'язань державою. КК України питання видачі злочинця вирішує в нормах ст. 10. Відповідно до ч. 2 ст. 10 КК України іноземці, які вчинили злочини на території України та засуджені за них, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами. Правовою підставою для вирішення питання передачі засуджених осіб є *Конвенція про передачу засуджених осіб, 1983 р.*, та Додатковий протокол до неї, а також ряд двосторонніх міжнародних договорів України про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання. Наявність таких міжнародних договорів надає можливість громадянам, які були засуджені в іноземній державі до такого виду покарання як позбавлення волі, бути переданими до країни свого громадянства для продовження відбування призначеного покарання. Передача засуджених можлива лише при дотриманні ряду умов, передбачених Конвенцією та двосторонніми міжнародними договорами. Це, насамперед, наявність у засудженої особи громадянства країни, в яку її мають намір передати; наявність вироку щодо засудженого, який набрав законної сили; обидві держави (держава виконання і держава

винесення вироку) мають бути згодні на передачу засудженої особи; діяння, за яке винесено вирок, має бути злочином у державі виконання вироку та ряд інших умов. Згода засудженим має надаватися добровільно, з повним розумінням ним правових наслідків передачі. Держава виконання вироку може перевірити за допомогою консула або іншої офіційної особи добровільність такої згоди. Центральним органом України, компетентним вирішувати та розглядати питання щодо виконання положень Конвенції про передачу засуджених осіб та двосторонніх договорів, є Міністерство юстиції України. Ст. 10 КК України допускає видачу (екстрадицію) лише іноземців та осіб без громадянства (за винятком осіб, яким Україною було надано притулок – ст. 26 Конституції України). В свою чергу, відповідно до ч. 2 ст. 25 Конституції України у ч. 1 ст. 10 КК України встановлено обмеження щодо можливості видачі громадян України, якщо вони вчинили злочини поза межами України. Такі особи не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду. Зазначене обмеження стосується лише національної юрисдикції. На відміну від видачі, на підставі міжнародних договорів, ратифікованих Україною, можлива передача громадян України для здійснення кримінального переслідування уповноваженому міжнародному суду.

Літ.: *Борисов В.І. Видача злочинця, екстрадиція // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С. 60–61; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88.*

Види покарань

– встановлений законом про кримінальну відповідальність та обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості, що застосовуються до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину. Ст. 51 КК України передбачає наступні *види покарання*: а) штраф; б) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; в) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; г) громадські роботи; ґ) виправні роботи; д) службові обмеження для військовослужбовців; е) конфіскація майна; є) арешт; ж) обмеження волі; з) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; и) позбавлення

волі на певний строк; і) довічне позбавлення волі. В свою чергу, порядок виконання та відбування кожного виду покарання детально врегульовано нормами *Особливої частини КВК України*.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 9.*

Визначення засудженому рівня безпеки установи для відбування покарання

– процес вирішення центральним органом виконавчої влади що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань питання щодо виду колонії, в якій засуджений до позбавлення волі відбуватиме покарання (ч. 1 ст. 86 КВК України). Зокрема, визначення рівня безпеки виправної колонії для засудженого та установи для відбування покарання здійснюють *Центральна, Міжрегіональна комісії* та *комісія слідчого ізолятора Міністерства юстиції України*. У межі її компетенції входять питання, що стосуються визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, порядок направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 76; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання: Наказ Міністерство юстиції України від 27.02.2017 р. № 680/5. Офіційний вісник України. 2017. № 20. Ст. 581.*

Виконавець службового розслідування в ДКВС України

– посадова особа органу або установи виконання покарань, якій доручено проведення службового розслідування (абз. 2 п. 2 розд. I Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України). Відповідно до п. 2 розд. VI Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України виконавець *з метою забезпечення повного, всебічного і об'єктивного дос-*

лідження обставин подій, що стали підставою для призначення службового розслідування, *має право*: 1) виїжджати на місце скоєння дисциплінарного проступку, кримінального чи адміністративного правопорушення, іншої події, що стала підставою для призначення службового розслідування. При цьому він не повинен перешкоджати здійсненню компетентними особами професійної діяльності в межах кримінального, процесуального чи адміністративного законодавства; 2) викликати осіб рядового і начальницького складу, стосовно яких проводиться службове розслідування, осіб із числа персоналу органів і установ, інших осіб (за їх згодою), які обізнані або мають відношення до обставин, що стали підставою для призначення службового розслідування, й одержувати від них документи щодо осіб, стосовно яких проводиться службове розслідування, усне або письмове пояснення за формою, наведеною в додатку 1 до цього Порядку; 3) проводити одночасні опитування осіб, у поясненнях яких про обставини порушення є суттєві розбіжності. Одночасне опитування проводиться за згодою опитуваних осіб та про його проведення складається довідка / рапорт. Така (ий) довідка / рапорт долучається до матеріалів службового розслідування; 4) здійснювати фіксацію технічними засобами за згодою особи, яка опитується, її усних пояснень; 5) ознайомлюватися і вивчати відповідні документи, що стосуються службового розслідування, знімати з них копії і долучати до матеріалів службового розслідування, а у разі потреби – вилучати їх оригінали з додержанням вимог законодавства у сфері охорони інформації з обмеженим доступом і діловодства та долучати до матеріалів службового розслідування із залишенням копії вилученого документа у відповідному структурному підрозділі органу або установи, де вилучено оригінал; 6) користуватися обліковими та інформаційними базами органів і установ; 7) залучати в разі потреби до проведення службового розслідування відповідних фахівців органів і установ та отримувати від них консультації, пояснення, роз'яснення з питань, що можуть сприяти проведенню службового розслідування; 8) отримувати згідно із законодавством України матеріали, що стосуються службового розслідування, у тому числі від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб за запитом начальника, який призначив службове розслідування,

чи інших уповноважених осіб; 9) у разі необхідності проведення значного обсягу дій виконавець, голова комісії або за його дорученням члени комісії мають право звертатися з рапортом до начальника, який призначив службове розслідування, про продовження строку службового розслідування, але не більше як на один місяць та (або) додаткове залучення посадових осіб структурних підрозділів органів і установ з метою своєчасного його завершення.

Літ.: *Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 р. № 356/5. Офіційний вісник України. 2015. № 23. Ст. 647; Пузирний В.Ф. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни в Державній кримінально-виконавчій службі України // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. 2014. № 8. С. 153–156.*

Виконавче провадження

– завершальна стадія судового провадження та примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) – сукупність дій визначених у ЗУ «Про виконавче провадження» (далі – Закон) органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону, а також рішеннями, які відповідно до Закону підлягають примусовому виконанню (ст. 1 ЗУ «Про виконавче провадження»). Ст. 2 ЗУ «Про виконавче провадження» закріплює, що виконавче провадження здійснюється з *дотриманням таких засад*: 1) верховенства права; 2) обов'язковості виконання рішень; 3) законності; 4) диспозитивності; 5) справедливості, неупередженості та об'єктивності; 6) гласності та відкритості виконавчого провадження; 7) розумності строків виконавчого провадження; 8) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями; 9) забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців. Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про виконавче провадження» підлягають примусовому виконанню рішення на підставі таких *виконавчих документів*: а) виконавчих листів та наказів, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України; б) судових нака-

зів; в) ухвал, постанов судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законом; г) виконавчих написів нотаріусів; ґ) посвідчень комісій по трудових спорах, що видаються на підставі відповідних рішень таких комісій; д) постанов державних виконавців про стягнення виконавчого збору, постанов державних виконавців чи приватних виконавців про стягнення витрат виконавчого провадження, про накладення штрафу, постанов приватних виконавців про стягнення основної винагороди; ж) постанов органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом; з) рішень інших державних органів та рішень Національного банку України, які законом визнані виконавчими документами; е) рішень Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а також рішень інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України; є) рішень (постанов) суб'єктів державного фінансового моніторингу (їх уповноважених посадових осіб), якщо їх виконання за законом покладено на органи та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень.

Літ.: *Гетманцев О.В., Кройтор В.А., Ясинок М.М. та ін. Закон України «Про виконавче провадження», Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»: Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2019. С. 4–25; Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542.*

Виконавчий лист

– виконавчий документ, який видається судом для примусового виконання судових рішень, у тому числі майнових покарань (конфіскації майна). У виконавчому документі *зазначаються*: 1) назва і дата видачі документа, найменування органу, прізвище, ім'я, по батькові та посада посадової особи, яка його видала; 2) дата прийняття і номер рішення, згідно з яким видано документ; 3) повне найменування (для юридичних осіб) або прізвище, ім'я та, за наявності, по батькові (для фізичних осіб) стягувача та боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або адреса місця проживання чи перебування (для фізичних осіб), дата народження боржника – фізичної особи; 4) ідентифікаційний код

юридичної особи в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань стягувача та боржника (для юридичних осіб – за наявності); 5) реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті) боржника (для фізичних осіб – платників податків); 6) резолютивна частина рішення, що передбачає заходи примусового виконання рішень; 7) дата набрання рішенням законної сили (крім рішень, що підлягають негайному виконанню); 8) строк пред'явлення рішення до виконання. У виконавчому документі можуть зазначатися інші дані (якщо вони відомі суду чи іншому органу (посадовій особі), що видав виконавчий документ), які ідентифікують стягувача та боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню рішення, зокрема місце роботи боржника – фізичної особи, місцезнаходження майна боржника, реквізити рахунків стягувача і боржника, номери їх засобів зв'язку та адреси електронної пошти (ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про виконавче провадження»). У відповідності до ч. 2 ст. 121 КВК України відрахування за виконавчими листами та іншими виконавчими документами здійснюється у порядку, встановленому законом.

Літ.: *Гетманцев О.В., Кройтор В.А., Ясинок М.М. та ін. Закон України «Про виконавче провадження», Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»: Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2019. С. 26–28; Галунько В.В., Журавльов Д.В., Чижмарь К.І. та ін. Науково-практичний коментар Закону України «Про виконавче провадження»: практичний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 16–17; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542.*

Виконання вироку

(від лат. *executio* – виконавчий) – стадія кримінального провадження, спрямована на реалізацію судового рішення, яке набрало законної сили. Завданням цієї стадії є забезпечення швидкого та ефективного виконання вироку суду. Відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими для виконання на всій території України. Інститут виконання вироку є комплексним інститутом, в якому знаходять застосування

норми відразу декількох галузей права: кримінального процесуального, кримінального, кримінально-виконавчого. Так, *звернення вироку до виконання* – діяльність суду першої інстанції з передачі вироку, що набрав законної сили, органам та установам виконання покарань для його фактичного і безпосереднього виконання.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 443; Грошевий Ю.М., Капліна О.В., Шило О.Г. та ін. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2013. С. 712, 713; Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.*

Виконання покарання

(від лат. *executio* – виконавчий) – регламентована кримінально-виконавчим законодавством і облаштована у форму кримінально-виконавчих правовідносин *екзекутивна діяльність* адміністрації органів і установ виконання покарань за участі їхнього персоналу, а також інших державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян, змістом якої є реалізація кари. Виконання покарання полягає у застосуванні до засуджених адміністрацією установ виконання покарань і уповноваженими органами з питань пробації державного примусу (процедури обмеження їх прав та свобод, які є змістом покарань, визначених КК України) у межах, встановлених у рішенні суду. **Елементами виконання покарання** є: а) *об'єкт*, б) *об'єктивна сторона*, в) *суб'єкт*, г) *суб'єктивна сторона*, ґ) *порядок*, д) *умови*, е) *ситуація*, э) *обставини*, ж) *обстановка*, з) *місце*, и) *час*, і) *засоби*, й) *способи*, к) *мотив*, *л*) *обов'язок* та м) *мета виконання покарання*. Під ***об'єктом виконання покарання*** розуміють елементи правового статусу (положення) засуджених, у тому числі права, обов'язки та законні інтереси засудженого, визначені судом для відчуття ним карального впливу з боку адміністрації органів та установ виконання покарань і персоналу органу пробації. ***Об'єктивною стороною виконання покарання*** є сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону виконання кримінального покарання. Об'єктивна сторона виконання покарання *містить у собі наступні ознаки*: 1) каральна діяльність, що зазіхає на той чи інший об'єкт; 2) наслідки, що наступили у вигляді позбавлених, обмежених, замінених і доповнених прав, обов'язків і законних інтересів засудженого; 3) *причинно-наслідковий зв'язок* між процесом виконання та наставшими обмеженнями, заміною та доповненнями прав, обов'язків і за-

конних інтересів засудженого; 4) порядок і умови, а також місце, час, засоби та способи виконання покарання. ***Суб'єктом виконання покарання*** виступає адміністрація органів та установ виконання покарань і персонал органу пробації. ***Суб'єктивною стороною виконання покарання*** є характеристика внутрішнього змісту виконання кримінального покарання, тобто, каральне ставлення адміністрації органів та установ виконання покарань, персоналу органу пробації до процесу його виконання, відбування, до наслідків виконання, відбування покарання, а також мотив і мета виконання кримінального покарання. Під ***порядком виконання покарання*** слід розуміти встановлений кримінально-виконавчим законодавством в певній послідовності, системний процес виконання покарання адміністрацією органів та установ виконання покарань і персоналом органу пробації. ***Умовами виконання покарань*** є врегульовані кримінально-виконавчим законодавством правила поведінки суб'єктів виконання покарання, а також *ситуації*, *обставини* та *обстановка* в процесі виконання покарання. ***Ситуація виконання покарання*** являє собою сукупність обставин, що створюють можливість виконання покарання. ***Обставинами виконання покарання*** є явища, що супроводжують і пов'язані з процесом виконання покарання. Під ***обстановкою виконання покарання*** слід розуміти оточуючі засудженого адміністрацію органів та установ виконання покарань, персонал органу пробації, предмети, випадковості та ін. ***Місце виконання покарання*** – певна територія, на якій відбувається процес виконання кримінального покарання. Під ***часом виконання покарання*** розуміється певний проміжок часу, протягом якого виконується кримінальне покарання. ***Засоби виконання покарання*** – ті пристосування, за допомогою яких адміністрацією органів та установ виконання покарань, персоналом органу пробації виконується кримінальне покарання. Під ***способами виконання покарання*** слід розуміти прийоми та методи, що використовуються адміністрацією органів та установ виконання покарань, персоналом органу пробації стосовно засудженого у процесі виконання покарання. Під ***мотивом виконання покарання*** можуть виступати обов'язок виконувати або обов'язковість виконання вироку суду, відповідного розпорядження суду з копією вироку, а також виконавчого листа. Під ***обов'язком виконувати вирок суду*** слід розуміти покла-

дені й безумовні для виконання дії по виконанню вироку суду. Обов'язковість виконання вироку суду означає безумовність роботи і дій по виконанню вироку суду для виконання адміністрацією органів та установ виконання покарань, персоналом органу пробації. ***Мета виконання покарання*** є тим фактичним результатом, котрого прагнуть досягти адміністрація органів та установ виконання покарань, персонал органу пробації, за допомогою реалізації процесу виконання кримінального покарання.

Літ.: *Автухов К.А. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник (відповіді на екзаменаційні питання та питання для практичних занять). Харків: Право, 2016. С. 6; Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 39–40; Борисов В.І., Зеленецький В.С., Степанюк А.Х. та ін. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: монографія. Харків: Право, 2011. С. 368; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 12, 13; Орлов В.Н. Применение и отбывание уголовного наказания: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2015. С. 452–457.*

Виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей

(від лат. *executio* – виконавчий) – комплекс правообмежень щодо осіб, які були направлені відбувати покарання на території Донецької чи Луганської областей до їх окупації, та продовжили відбувати покарання там після окупації, а також осіб, які були засуджені членами незаконних збройних формувань. Особливості виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей характеризують тим, що: 1) виконання покарання у таких областях відбувається щодо осіб, до яких застосовано такі види покарань, як позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі, тобто виконання покарання щодо таких осіб обов'язково має бути пов'язаним із цими територіями і відбуватись саме там; 2) до осіб, які відбувають покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, варто віднести осіб, що були засуджені до позбавлення волі; які були засуджені, але вирок щодо них не вступив у законну силу до початку антитерористичної операції; осіб, що не були засуджені, але справа яких знаходилася в суді першої інстанції; осіб, щодо яких проводилося досудове розслідування на момент початку антитерористичної операції; осіб, що були затримані та/або засуджені членами незаконних збройних формувань; 3) такі особи були направлені до

УВП на окремих територіях Донецької та Луганської областей до виконання покарання центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, до тимчасової окупації, і залишились у тих установах після окупації, або ж були затримані та / або засуджені членами незаконних збройних формувань.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 12, 13; Квятківський Ю.В. Кримінально-виконавча характеристика виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Кривий Ріг, 2019. С. 4, 14.*

Виконання покарання у виді арешту

(від лат. *executio* – виконавчий; *arrere* – схопити, спіймати) – процедура, що покладається на *арештні доми* (СІЗО) та *гауптвахти*. Відповідно до ст. 51 КВК України засуджені до покарання у виді арешту тримаються в умовах ізоляції з роздільним триманням чоловіків, жінок, неповнолітніх, засуджених, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності, засуджених, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, і засуджених, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах. Іноземні громадяни і особи без громадянства, як правило, тримаються окремо від інших засуджених. На засуджених до арешту поширюються права, обов'язки, заборони і обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Засуджені до арешту мають право: звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами до державних органів, громадських об'єднань і службових осіб. Кореспонденція, яку засуджені адресують Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, суду, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, прокурору, захиснику у кримінальному провадженні, який здійснює свої повноваження відповідно до ст. 45 КПК України, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подання. Кореспонденція, яку засуджені одержують від зазначених органів та осіб, перегляду не підлягає; витрачати гроші із своїх особових рахунків без обмеження їх обсягу для придбання продуктів харчування, одягу, взуття, літератури, письмового

приладдя та предметів першої потреби; отримувати грошові перекази; одержувати і відправляти листи та телеграми без обмеження їх кількості; одержувати один раз на місяць короткострокове побачення, а неповнолітні засуджені – короткострокові побачення без обмеження їх кількості. Побачення надаються з родичами або іншими особами у присутності представника колонії. Засудженим до арешту надається прогулянка тривалістю одна година, а неповнолітнім – дві години. Особливості виконання покарання у виді арешту регламентовано *главою 12 КВК України, ПВР СІЗО, ПВР УВП* та *Інструкцією про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців.*

Літ.: *Авраменко А.М. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді арешту: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2011. С. 12–14; Автухов К.А. Виконання покарання у виді арешту: сучасні проблеми організації та правового регулювання: монографія. Харків: Право, 2013. 200 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Інструкції про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців: Наказ Міністерства оборони України від 26.09.2013 р. № 656. Офіційний вісник України. 2013. № 84. Т. 2. Ст. 3119; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Виконання покарання у виді виправних робіт

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча процедура, що покладається на *уповноважений орган з питань пробації*. Відповідно до ст. 41 КВК України покарання у виді виправних робіт відбувається на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності за місцем роботи засудженого. Виконання покарання у виді виправних робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці і контролю за їхньою поведінкою відповідно до вимог КВК України. Контроль за виконанням покарання у виді виправних робіт покладається на уповноважений орган з питань пробації. Судове рішення виконується не пізніше десятиденного строку з дня набрання ним законної сили або звернення його до виконання. *Уповноважений орган з питань пробації*: веде облік засуджених до покарання у виді виправних робіт; роз'яснює засудженим порядок та умови відбування покарання; здійснює контроль за додержанням засудженими порядку та умов відбування покарання; здійснює контроль за

додержанням порядку та умов відбування покарання власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого; вживає заходів з припинення порушень судових рішень; направляє засуджених до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітних, якщо на час виконання вироку вони не працюють або звільнені з роботи відповідно до законодавства про працю; погоджує зміну місця роботи засуджених протягом строку відбування ними покарання у виді виправних робіт; застосовує заходи заохочення; вживає першочергових заходів з виявлення засуджених, місцезнаходження яких невідоме; звертається до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених, місцезнаходження яких невідоме. *Засуджені* до покарання у виді виправних робіт *зобов'язані*: додержуватися встановлених відповідно до закону порядку та умов відбування покарання; сумлінно ставитися до праці; працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися для взяття на облік до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітних, якщо на час виконання вироку вони не працюють або звільнені з роботи відповідно до законодавства про працю та працевлаштуватися, якщо їм буде запропоновано відповідну посаду (роботу); повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання; погоджувати з уповноваженим органом з питань пробації зміну місця роботи; з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації. Поважними причинами неявки засудженого за викликом уповноваженого органу з питань пробації у призначений строк є несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і документально підтверджені. Особливості виконання покарання у виді виправних робіт регламентовано *главою 9 КВК України*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Селезньов М.О. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді виправних робіт: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. С. 181–184; Ткачова О.В. Виконання покарань у виді виправних і громадських робіт: монографія. Харків: Право, 2010. С. 64–94.*

Виконання покарання у виді громадських робіт

(від лат. *executio* – виконавчий; *politia* – община, територіальна громада) – кримінально-

виконавча процедура, що покладається на *уповноважений орган з питань пробації*. Відповідно до ст. 36 КВК України покарання у виді громадських робіт відбувається за місцем проживання засудженого. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування. Виконання покарання у виді громадських робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці і контролю за їхньою поведінкою відповідно до вимог КВК України. Контроль за виконанням покарання у виді громадських робіт покладається на уповноважений орган з питань пробації. Судове рішення приводиться до виконання не пізніше десятиденного строку з дня набрання судовим рішенням законної сили або звернення його до виконання. *Уповноважений орган з питань пробації*: веде облік засуджених до покарання у виді громадських робіт; роз'яснює засудженим порядок та умови відбування покарання; погоджує з органами місцевого самоврядування перелік об'єктів, на яких засуджені відбувають покарання у виді громадських робіт; здійснює контроль за додержанням засудженими порядку та умов відбування покарання у виді громадських робіт; здійснює контроль за додержанням судового рішення власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого; вживає заходів з припинення порушень судових рішень; веде сумарний облік відпрацьованого засудженим часу; вживає першочергових заходів з виявлення засуджених, місцезнаходження яких невідоме; звертається до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених, місцезнаходження яких невідоме. *Засуджені* до покарання у виді громадських робіт *зобов'язані*: додержуватися встановлених відповідно до закону порядку і умов відбування покарання; сумлінно ставитися до праці; працювати на визначених для них об'єктах і відпрацьовувати встановлений судом строк громадських робіт; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання; з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації. Поважними причинами неявки засудженого за викликом уповноваженого органу з питань пробації у призначений строк є несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно при-

бути за викликом і документально підтверджені (ст. 37 КВК України). Особливості виконання покарання у виді громадських робіт регламентовано *главою 8 КВК України*.

Літ.: *Гуцуляк М.Я. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. С. 174–181; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мозгова В.А. Громадські роботи як вид покарання: теорія і практика: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2014. С. 139–154; Ткачова О.В. Виконання покарань у виді виправних і громадських робіт: монографія. Харків: Право, 2010. С. 111–134.*

Виконання покарання у виді довічного позбавлення волі

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча процедура, що покладається на *виправні колонії*. Відповідно до ст. 150 КВК України засуджені до довічного позбавлення волі відбувають покарання: *чоловіки* – у секторах максимального рівня безпеки виправних колоній середнього рівня безпеки та виправних колоніях максимального рівня безпеки; *жінки* – у секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та виправних колоніях середнього рівня безпеки. Засуджені до довічного позбавлення волі *тримаються окремо* від інших засуджених, крім тих, які після відбуття десяти років покарання у приміщеннях камерного типу переведені до звичайних жилих приміщень колонії максимального рівня безпеки. Засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, розміщуються в *приміщеннях камерного типу*, як правило, по дві особи і носять одяг спеціального зразка. За заявою засудженого та в інших необхідних випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним злочину або при наявності медичного висновку за постановою начальника колонії його можуть тримати в одиночній камері. На осіб, які відбувають довічне позбавлення волі, поширюються права і обов'язки засуджених до позбавлення волі, передбачені ст. 107 КВК України. Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території колонії з урахуванням вимог тримання їх у приміщеннях камерного типу. Для засуджених, які не мають загальної середньої освіти, у виправних колоніях утворюються консультаційні пункти. Засуджені до довічного позбавлення волі *мають право*: витрачати для придбання продуктів

харчування, одягу, взуття, білизни та предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, одержані за переказами, за рахунок пенсії та іншого доходу, без обмеження їх обсягу; одержувати один раз на місяць короткострокове побачення та один раз на два місяці тривале побачення з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки). Тривалі побачення можуть надаватися і подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти. Засудженим надається щоденна прогулянка тривалістю одна година. При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття п'яти років строку покарання засудженому може бути дозволено брати участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру. Засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про його помилування після відбуття ним не менше двадцяти років призначеного покарання (ст. 150 КВК України). Особливості виконання покарання у виді довічного позбавлення волі детально регламентовано *главою 22 КВК України*, *ПВР СІЗО* та *ПВР УВП.*

Літ.: *Дуюнова Т.В., Яковець І.С. Виконання покарання у виді довічного позбавлення волі: монографія. Харків: Право, 2015. 192 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мостепанюк Л.О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. С. 157–164; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Виконання покарання у виді конфіскації майна

(від лат. *executio* – виконавчий; *confiscatio* – вилучення майна в державну скарбницю (казну)) – кримінально-виконавча процедура, що покладається на *орган державної виконавчої служби*. Відповідно до ст. 48 КВК України суд, який постановив вирок, що передбачає як додаткове покарання конфіскацію майна, після набрання ним законної сили надсилає *виконавчий лист*, копію опису майна і копію вироку для виконання органу державної виконавчої служби, про що сповіщає відповідну фінансову установу. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опису майна не проводилося. Виконання покарання у виді конфіскації

майна здійснюється органом державної виконавчої служби за місцезнаходженням майна відповідно до ЗУ «Про виконавче провадження». *Конфіскації підлягає* майно, що є власністю засудженого, в тому числі його частка у спільній власності, статутному фонді суб'єктів господарської діяльності, гроші, цінні папери та інші цінності, включаючи ті, що знаходяться на рахунках і на вкладах чи на зберіганні у фінансових установах, а також майно, передане засудженим у довірче управління. *Не підлягає конфіскації* майно, що належить засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідне для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні. *Перелік такого майна* визначається законом України. Спори, пов'язані з конфіскацією майна, вирішуються в порядку, встановленому законом (ст. 49 КВК України). Особливості виконання покарання у виді конфіскації майна регламентовано *главою 11 КВК України*.

Літ.: *Бідна О.І. Конфіскація за кримінальним правом України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. С. 194–200; Єрмак О.В. Конфіскація як захід кримінально-правового характеру: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 186–188; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 82–89; Черненок М.П. Проблеми теорії і практики виконання майнових покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 176–182.*

Виконання покарання у виді обмеження волі

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча процедура, що покладається на *виправні центри*. Особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх місця проживання до засудження. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти адміністрації виправних центрів у трудовому і побутовому влаштуванні засуджених. *Управління (відділи) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань* в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві та Київській області за погодженням з органами місцевого самоврядування визначають межі виправних центрів (ст. 56 КВК України). Відповідно до ст. 57 КВК України особи, засуджені до обмеження волі, *прямують за рахунок держави* до місця відбування покарання самостійно. Уповноважений ор-

ган з питань пробації згідно з вироком суду вручає засудженому припис про виїзд до місця відбування покарання. *Не пізніше трьох діб з дня одержання припису засуджений зобов'язаний* виїхати до місця відбування покарання і прибути туди відповідно до вказаного в приписі строку. Уповноважений орган з питань пробації надсилає засудженому виклик, за яким він зобов'язаний з'явитися для вручення припису та ознайомлення з порядком і умовами відбування покарання. З урахуванням особи та інших обставин кримінального провадження суд може направити засудженого до обмеження волі до місця відбування покарання у порядку, встановленому для осіб, засуджених до позбавлення волі. У цьому випадку засуджений звільняється з-під варти при прибутті до місця відбування покарання. Засуджені, яким обмеження волі призначено відповідно до ст.ст. 82 і 389 КК України, направляються виправною колонією чи уповноваженим органом з питань пробації до місця відбування покарання у порядку, передбаченому частинами першою і другою ст. 57 КВК України. У разі невиїзду засудженого до місця відбування покарання без поважних причин або ухилення засудженого від отримання припису суд за поданням уповноваженого органу з питань пробації направляє засудженого до місця відбування покарання в порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі. *Поважними причинами невиїзду* засудженого після отримання припису до місця відбування покарання в призначений строк є хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і документально підтверджені. Належним підтвердженням отримання засудженим припису є його підпис про отримання припису. Ухиленням засудженого від отримання припису є його умисні дії, що унеможливлюють вручення припису персоналом уповноваженого органу з питань пробації та підтверджуються документально. У разі неприбуття засудженого до обмеження волі до місця відбування покарання та в разі, якщо його місцезнаходження невідоме, уповноважений орган з питань пробації надсилає органам Національної поліції подання про оголошення його в розшук та подання до суду для вирішення питання направлення засудженого до місця відбування покарання в порядку, установленому для засуджених до позбавлення волі. Після затримання засуджений направляється до місця відбуван-

ня покарання в порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі. Допускається переведення засудженого для подальшого відбування покарання з одного виправного центру до іншого для розміщення засудженого за місцем проживання його близьких родичів за наявності поважних причин, що перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в цьому виправному центрі. Переведення засудженого для подальшого відбування покарання з одного виправного центру до іншого здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, за поданням адміністрації виправного центру, погодженим з начальником відповідного територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, та спостережною комісією. Особливості виконання покарання у виді обмеження волі детально регламентовано *главою 13 КВК України* та *ПВР УВП.*

Літ.: *Кам'янець Т.В. Теоретичні та практичні проблеми виконання покарання у виді обмеження волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 211 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 154–178; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Виконання покарання у виді позбавлення військового, спеціально звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча процедура, що полягає у направленні вироку суду, який набрав законної сили, його копії та копії ухвали суду апеляційної чи касаційної інстанції органові чи посадовій особі, яка присвоїли це звання, чин або кваліфікаційний клас. Після чого орган чи посадова особа своїм наказом позбавляють засудженого відповідного звання, чину або кваліфікаційного класу. Стосовно військовослужбовця запасу копія вироку надсилається до військового комісаріату за місцем його проживання. Справа підлягає здачі в архів суду після долучення до матеріалів справи повідомлення відповідного органу або посадової особи про виконання вироку. Таке повідомлення орган або посадова особа має надіслати в суд протя-

гом місяця з дня отримання для виконання копії вироку (ст. 29 КВК України). Особливості виконання покарання у виді конфіскації майна регламентовано *главою 6 КВК України*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 92–96.*

Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча процедура, що покладається на *виправні та виховні колонії*. Позбавлення волі застосовується тоді, коли воно вказано в санкції норми Особливої частини КК України, котра передбачає відповідальність за вчинений злочин, а також коли суд дійде висновку про можливість незастосування довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України) та встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК України – ч. 2 ст. 71, ч. 5 ст. 80, ч. 2 ст. 87, ст. 102 КК України. Вид колонії, в якій засуджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань (ст. 86 КВК України). Особливості виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк детально регламентовано *розділом ІІІ КВК України*, *ПВР СІЗО* та *ПВР УВП*.

Літ.: *Кревсун О.М. Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. С. 183–186; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Павлов В.Г. Кримінально-виконавчі засади забезпечення персоналом Державної пенітенціарної служби України виконання покарань у виді позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2015. С. 171–181; Пузирьов М.С. Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Чернігів, 2018. С. 391–403; Резніченко Г.С. Особливості виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2008. С. 184–189; Стаднік В.В. Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2018. С. 207–209.*

Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча процедура, що покладається на *уповноважений орган з питань пробації*. Відповідно до ст. 30 КВК

України виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як основне покарання, а також як додаткове до основних покарань, покладається на уповноважені органи з питань пробації. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як додаткове покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, під час відбування основного покарання покладається на адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону. Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону, де відбуває покарання особа, засуджена до додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не може використовувати засудженого на роботах, виконання яких йому заборонено згідно з вироком. Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону після відбуття засудженим основного покарання або в разі умовно-дострокового звільнення чи заміни покарання більш м'яким надсилає копію вироку суду до уповноваженого органу з питань пробації за місцем проживання засудженого або до військової частини за місцем служби засудженого. Особливості виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю детально регламентовано *главою 7 КВК України.*

Літ.: *Гура Р.М. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 168–172; Житник Г.В. Виконання та відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (за матеріалами органів пробації): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 177–184; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 34–42.*

Виконання покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча

процедура, що покладається на військову частину, де проходить службу засуджений військовослужбовець. Включає в себе: видання командиром військової частини, після одержання копії вироку, відповідного наказу, у якому зазначається розмір відрахувань в доход держави з грошового утримання засудженого військовослужбовця, строк, протягом якого він не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а також який строк не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання; оголошення наказу по військовій частині і доведення до відома засудженого військовослужбовця. Особливості виконання покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців регламентовано *главою 10 КВК України*, *ПВР СІЗО* та *ПВР УВП.*

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 96–101; Ніколаєнко Т.Б. Теоретико-правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 387–398.*

Виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча процедура, що полягає у виконанні вироку суду при якому, засуджений військовослужбовець направляється під конвоєм до спеціальної військової частини, де він піддається відповідним обмеженням, пов'язаним з ізоляцією від інших військовослужбовців, конвоюванням на роботу й за межі батальйону; обов'язковим залученням до праці; встановленням заходів стягнення за порушення режиму тощо. Особливості виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців регламентовано *главою 14 КВК України* та *Інструкцією про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців.*

Літ.: *Сокоринський Ю.В. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2013. 168 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Ніколаєнко Т.Б. Теоретико-правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 387–398; Про затвердження Інструкції про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців: Наказ Міністерства оборони*

України від 26.09.2013 р. № 656. Офіційний вісник України. 2013. № 84. Т. 2. Ст. 3119.

Виконання покарання у виді штрафу

(від лат. *executio* – виконавчий) – кримінально-виконавча процедура, що полягає у направленні засудженому повідомлення з роз'ясненням обов'язку сплатити штраф у місячний строк після набрання вироком законної сили, про що потім повідомити про це *уповноважений орган з питань пробації* за місцем проживання шляхом пред'явлення документа про сплату штрафу. У разі призначення штрафу з розстрочкою виплати певними частинами засуджений зобов'язаний сплачувати штраф у розмірі та строки, встановлені вироком суду. Про сплату відповідної частини штрафу засуджений повідомляє уповноваженому органу з питань пробації за місцем проживання шляхом пред'явлення документа про сплату відповідної частини штрафу. У разі несплати засудженим штрафу у строк, передбачений частиною першою цієї статті, суд за поданням уповноваженого органу з питань пробації розглядає питання про розстрочку виплати несплаченої суми штрафу або заміну несплаченої суми штрафу покаранням у виді громадських, виправних робіт або позбавлення волі відповідно до закону. У разі несплати засудженим чергового платежу під час призначення штрафу з розстрочкою виплати суд через місяць після закінчення строку виплати чергового платежу за поданням уповноваженого органу з питань пробації замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських, виправних робіт або позбавлення волі відповідно до закону (ст. 26 КВК України). Особливості виконання покарання у виді штрафу регламентовано *главою 5 КВК України*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 77–81; Черненок М.П. Проблеми теорії і практики виконання майнових покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 176–182.*

Виправлення засудженого

– процес позитивних змін, що відбуваються в особистості засудженого та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки (ч. 1 ст. 6 КВК України). Поняття «виправлення» є ключовим для застосування багатьох норм КВК України, зокрема для застосування

умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ст. ст. 81, 82 КК України, ст. 67 КВК України), для визначення ступеня виправлення засуджених (ч. 2 ст. 65, ч. 2 ст. 123 КВК України). Виправлення полягає в тому, щоб шляхом примусового впливу на засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні наслідки, прищепити повагу до закону, людини і суспільства.

Літ.: *Бадира В.А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 240 с.; Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 26–27; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2011. 237 с.*

Виправна колонія

– кримінально-виконавча установа закритого типу, що виконує покарання у виді позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України) та довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України) (ч. 1 ст. 18 КВК України).

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 64; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Виправна колонія мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання

– різновид кримінально-виконавчої установи закритого типу, в якій відбувають покарання чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини невеликої та середньої тяжкості; жінки, засуджені за злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. У виправних колоніях цього виду можуть відбувати покарання також засуджені, переведені з виховних колоній у порядку, встановленому ст. 147 КВК України. У секторі середнього рівня безпеки ВК цього виду можуть відбувати покарання також жінки, засуджені до довічного позбавлення волі (ч. 2 ст. 18, ст. 138 КВК України).

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 65, 410–412; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Ли-*

содєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 71; Остапко К.С. Правова регламентація виконання покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях мінімального рівня безпеки: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 204 с.

Виправна колонія мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання

– різновид кримінально-виконавчої установи закритого типу, в якій відбувають покарання особи засуджені вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому ст. ст. 100, 101 КВК України (ч. 2 ст. 18, ст. 138 КВК України).

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 65, 410–412; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 71; Остапко К.С. Правова регламентація виконання покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях мінімального рівня безпеки: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 204 с.*

Виправна колонія максимального рівня безпеки

– різновид кримінально-виконавчої установи закритого типу, в якій відбувають покарання чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини; чоловіки, засуджені за вчинення умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, переведені з колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому ст. ст. 100, 101 КВК України (ч. 2 ст. 18, ст. 140 КВК України).

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 65, 415–416; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 71–72; Царюк С.В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають пока-*

рання у виправних колоніях максимального рівня безпеки: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2009. 230 с.

Виправна колонія середнього рівня безпеки

– різновид кримінально-виконавчої установи закритого типу, в якій відбувають покарання жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії; чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини; чоловіки, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за вчинення умисного злочину середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі; засуджені, переведені з колоній максимального рівня безпеки в порядку, передбаченому ст. ст. 100, 101 КВК України. У секторі максимального рівня безпеки ВК цього виду можуть відбувати покарання також чоловіки, засуджені до довічного позбавлення волі (ч. 2 ст. 18, ст. 139 КВК України).

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 65, 413–414; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 71.*

Виправна функція КВП

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція, яка означає, що дана галузь права виконує гуманну мету, а саме набуття таких соціально корисних змін особою засудженого, які дають йому змогу відмовитися від подальшої злочинної поведінки, не порушуючи при цьому його загальнолюдських прав.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 42; Гриценко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 24; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 20.*

Виправний центр

– кримінально-виконавча установа відкритого типу, що виконує покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено відповідно до ст. ст. 82, 389 КК України (ст. 16 КВК України).

До *основних завдань виправних центрів* належать: а) організація виконання покарання у виді обмеження волі та забезпечення оптимальних умов відбування покарання засудженими з метою їх виправлення і ресоціалізації; б) запобігання вчиненню засудженими нових злочинів; в) забезпечення правопорядку і законності, безпеки засуджених, а також персоналу, посадових осіб і громадян, які перебувають на їх території; г) залучення засуджених до суспільно корисної праці з урахуванням їх стану здоров'я, загального і професійного рівнів; ґ) забезпечення охорони здоров'я засуджених; д) здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до законодавства.

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 62; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 72.*

Виправні роботи

– вид основного покарання, котрий призначається на строк від шести місяців до двох років та полягає у відрахуванні із заробітку засудженого в дохід держави суми у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Покарання у виді виправних робіт відбувається за місцем роботи засудженого. Виправні роботи належать до загальних (універсальних) видів покарань і можуть бути призначені будь-якому суб'єкту злочину, за винятком тих осіб, вичерпний перелік яких наведений у ч. 2 ст. 57 КК України і до яких належать: 1) вагітні жінки; 2) жінки, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною; 3) непрацездатні особи; 4) особи, що не досягли 16-річного віку; 5) особи, що досягли пенсійного віку; 6) військовослужбовці; 7) особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації; 8) працівники правоохоронних органів; 9) нотаріуси; 10) приватні виконавці; 11) судді; 12) прокурори; 13) адвокати; 14) державні службовці; 15) посадові особи органів місцевого самоврядування. Особам, які стали непрацездатними після постановлення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку трьох встановлених законодавством неоподаткованих мінімумів доходів громадян за один

місяць виправних робіт (ч. 3 ст. 57 КК України). Особливості виконання покарання у виді виправних робіт регламентовано *главою 9 КВК України*.

Літ.: *Аммосова В.И. Исправительные работы в России и других странах-участницах Содружества Независимых Государств: сравнительно-правовое исследование: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2017. 214 с.; Євдокімова О.В., Тютюгін В.І., Виправні роботи // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С. 78–80; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Ткачова О.В. Виконання покарань у виді виправних і громадських робіт: монографія. Харків: Право, 2010. С. 64–94.*

Виправно-трудова колонія (за ВТК УРСР 1970 р.)

– відповідно до абз. 1 ст. 12 ВТК УРСР від 23.12.1970 р., який втратив чинність 31.12.2003 р., *виправно-трудові колонії* були основним видом виправно-трудових установ для тримання засуджених до позбавлення волі, які досягли повноліття. Виправно-трудові колонії *поділялися* на: а) колонії-поселення для осіб, які вчинили злочини з необережності; б) колонії-поселення для осіб, які вчинили умисні злочини; в) колонії-поселення для осіб, які твердо стали на шлях виправлення; г) колонії загального режиму, посиленого режиму, суворого режиму, особливого режиму (ст. 13 ВТК УРСР 1970 р.).

Літ.: *Беляев Н.А., Водяников Д.П., Прохоров В.С. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1989. С. 52–55; Виправно-трудовий кодекс УРСР: Закон УРСР від 23.12.1970 р. № 3325–VII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 1. Ст. 6; Стручков Н.А., Ткачевский Ю.М., Шмаров И.В. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Москва: Юридическая литература, 1983. С. 82.*

Виправно-трудова педагогіка

– див. *Пенітенціарна педагогіка*.

Виправно-трудова політика

– див. *Кримінально-виконавча політика*.

Виправно-трудова психіатрія

– див. *Пенітенціарна психіатрія*.

Виправно-трудова психологія

– див. *Пенітенціарна психологія*.

Виправно-трудова система

– див. *Кримінально-виконавча система*.

Виправно-трудова установа (за ВТК УРСР 1970 р.)

– відповідно до ст. 12 ВТК УРСР від 23.12.1970 р., який втратив чинність 31.12.2003 р., виправно-трудовими установами, які виконували покарання у вигляді позбавлення волі, були: *виправно-трудові колонії*, *тюрми* і *виховно-трудові колонії*. Дана система виправно-трудових установ була заснована на принципах диференційованого та індивідуалізованого підходів до призначення та виконання кримінального покарання залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки засудженої особи, вчиненого нею злочину, її віку, статі та громадянства.

Літ.: *Александров Ю.В., Корчинський В.О. Виправно-трудова установа // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 1: А–Г. С. 403; Беляев Н.А., Водяников Д.П., Прохоров В.С. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1989. С. 50–52; Виправно-трудовий кодекс УРСР: Закон УРСР від 23.12.1970 р. № 3325–VII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 1. Ст. 6; Стручков Н.А., Ткачевский Ю.М., Шмаров И.В. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Москва: Юридическая литература, 1983. С. 81–82.*

Виправно-трудове законодавство

– див. *Кримінально-виконавче законодавство*.

Виправно-трудове право

– окрема галузь права, яка регулює суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виконанням кримінальних покарань. *Предметом виправно-трудового права як галузі права* є: детальне регулювання порядку та умов відбування кримінальних покарань, пов'язаних з виправно-трудовим впливом (позбавлення волі та виправні роботи без позбавлення волі); регулювання порядку виконання покарання у вигляді направлення у дисциплінарний батальйон, а також інших передбачених кримінальним кодексом покарань, не пов'язаних з виправно-трудовим впливом; регламентація діяльності установ та органів, які виконують покарання. Виправно-трудове право є також галуззю правової науки і навчальною дисципліною. *Предметом науки виправно-трудового права* є дослідження законодавчих та інших нормативних актів, що регулюють виконання покарання, вивчення практики їх застосування та розробка рекомендацій щодо вдосконалення цих актів тощо.

Літ.: *Александров Ю.В., Корчинський В.О. Виправно-трудове право // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 1: А–Г. С. 403; Беляев Н.А., Водяников Д.П., Прохоров В.С. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Ленинград: Изд-во Ленин-*

градского университета, 1989. С. 7–10; Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права: Проблемы Общей части: учебник. Москва: Юридическая литература, 1984. С. 56–66; Стручков Н.А., Ткачевский Ю.М., Шмаров И.В. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Москва: Юридическая литература, 1983. С. 9–17.

Виправно-трудовий кодекс УРСР 1970 р.

– систематизований законодавчий акт, що був затверджений Законом Верховної Ради УРСР від 23.12.1970 р., який набрав чинності 01.06.1971 р. та діяв на теренах УРСР, а потім і незалежної України майже 33 роки – аж до 31.12.2003 р. На момент набрання чинності ВТК УРСР 1970 р. містив *126 статей* і складався з *23 глав*, які були об'єднані у *вісім розділів*: розділ I «Виправно-трудове законодавство Союзу РСР та Української РСР»; розділ II «Загальні положення виконання покарання у вигляді позбавлення волі, заслання, висилки та виправних робіт без позбавлення волі; розділ III «Порядок і умови виконання покарання у вигляді позбавлення волі»; розділ IV «Порядок і умови виконання покарання у вигляді заслання»; розділ V «Порядок і умови виконання покарання у вигляді висилки»; розділ VI «Порядок і умови виконання покарання у вигляді виправних робіт без позбавлення волі»; розділ VII «Підстави звільнення від відбування покарання. Допомога особам, звільненим з місць позбавлення волі. Нагляд за особами, звільненими від відбування покарання»; розділ VIII «Участь громадськості у виправленні та перевихованні засуджених». Зокрема, у *першому розділі* було сформульовано завдання та порядок застосування виправно-трудового законодавства; підстави відбування покарань. *Другий розділ* охоплював загальні положення виконання різного виду покарань (позбавлення волі, заслання, вислання, виправних робіт без позбавлення волі). Статті *третього розділу* регулювали порядок та умови виконання покарання у вигляді позбавлення волі (види та розміщення виправно-трудових установ, режим, політично-виховну роботу, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, заходи заохочення, матеріальну відповідальність, матеріально-побутове забезпечення та медичне обслуговування, пересування без конвою, заходи безпеки і підстави застосування зброї щодо осіб, позбавлених волі). *Четвертий* та *п'ятий розділи* визначали порядок та умови виконання покарання у вигляді заслання і вислання. *Шостий розділ* містив норми, що регулювали виконання покарання у вигляді виправних робіт без позбавлення волі. В

сьомому розділі було вказано підстави звільнення осіб від покарання і порядку нагляду за ними; допомоги громадянам, звільненим з місць позбавлення волі. Норми *восьмого розділу* регулювали участь громадськості у виправленні та перевихованні засуджених.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 81–84; Виправно-трудовий кодекс УРСР: Закон УРСР від 23.12.1970 р. № 3325–VII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 1. Ст. 6; Корчинський В.О. Виправно-трудовий кодекс УРСР 1970 // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 1: А–Г. С. 403–404.*

Виправно-трудовий кодекс УСРР 1925 р. (*Поправно-трудовий кодекс УСРР 1925 р.)*

– систематизований законодавчий акт, що був затверджений 23.10.1925 р. постановою 2-ї сесії IX скликання Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету УРСР, та набрав чинності з 15.11.1925 р. Виправно-трудовий кодекс УСРР 1925 р. об'єднував норми, що регулювали виконання судових вироків, а також порядок відбуття засудженими покарання, звільнення від нього та порядок й умови функціонування виправно-трудових установ. ВТК УСРР 1925 р. складався із «*Загальних положень*», *21 розділу* і *217 статей (артикулів)*. У статті 1 ВТК УСРР 1925 р. зазначалося, що завданням кодексу було встановлення і здійснення системи виправно-трудових заходів з метою «пристосування злочинних елементів до умов трудового вільного співжиття». Основні положення ВТК УСРР 1925 р. містилися у його *розділі I «Загальні положення»*. У ньому йшлося про організацію системи виправно-трудових установ, відповідного режиму в них, про доцільне влаштування і застосування примусових робіт без тримання під вартою. ВТК УСРР 1925 р. передбачав, що виправно-трудові заходи, поєднані з позбавленням волі, мали застосовуватись у перехідних трудових будинках, трудових колоніях (сільськогосподарських, ремісничих, фабрично-заводських). Режим у виправно-трудових установах мав сприяти зміцненню у осіб, що скоїли злочини, таких рис характеру і звичок, які могли стримувати їх від нових злочинів. У ВТК УСРР 1925 р. зазначалося, що цей режим не міг бути спрямований на завдання будь-яких фізичних страждань, шкоди для здоров'я чи на приниження людської гідності в'язнів. Праця в таких установах організовувалася на загальних засадах, тобто відповідно до трудового законодав-

ства. Мета використання праці – перевиховання засуджених, а також покриття витрат на їх утримання. Водночас у ВТК УСРР 1925 р. чітко виявлявся класовий підхід до засуджених. Підкреслювалася необхідність на практиці враховувати відмінність між в'язнями із середовища трудящих і в'язнями із середовища нетрудящих. У *II-му* і *наступних розділах* ВТК УСРР 1925 р. містилися статті, які регламентували конкретні питання організації діяльності виправно-трудових установ, а також управління і керівництва ними. Наприклад, *розділ III* присвячувався центральним і місцевим органам виправно-трудової системи УСРР; *розділ III* регламентував діяльність комісій нагляду при виправно-трудових установах, *розділ IV* – розподільчих комісій в округах; *розділ V* встановлював види виправно-трудових установ: будинки попереднього ув'язнення, будинки примусових робіт, перехідні трудові будинки, трудові колонії, установи для хворих в'язнів – лікарні, колонії для туберкульозних в'язнів, трудові реформаторії для неповнолітніх правопорушників, ізолятори спеціального призначення, а також порядок направлення в'язнів у виправно-трудові установи; *розділ VI* був присвячений порядку прийняття в'язнів до виправно-трудових установ, *розділ VII* ВТК УСРР 1925 р. – класифікації ув'язнених, *розділ VIII* – режиму тримання в'язнів у виправно-трудових установах, *розділ IX* – заходам дисциплінарного впливу на в'язнів. ВТК УСРР 1925 р. містив *розділи*, в яких викладалися правила тримання засуджених у різних видах виправно-трудових установ, організації робіт у цих установах тощо. *Розділ XXI* визначав правила тримання у реформаторіях неповнолітніх правопорушників віком від 14 до 18 років. Основним завданням цих закладів було «навчити неповнолітніх правопорушників кваліфікованій праці, розширити їхній розумовий кругозір шляхом загальної та професійної освіти і виховати з них активних і свідомих своїх прав та обов'язків громадян» (*стаття 198 ВТК УСРР 1925 р.). Розділ XX* «Організація примусових робіт без тримання під вартою» мав забезпечити виконання цього виду кримінального покарання. *Останній XXII розділ* ВТК УСРР 1925 р. визначав порядок допущення до виправно-трудових установ осіб, які не належали до їх службового складу. Серед цих осіб були, зокрема, члени ЦВК СРСР, члени ВУЦВК, голова уряду УСРР, нарком юстиції і Генеральний прокурор республіки, а також деякі інші по-

садові особи республіканського рівня. Названі особи допускалися до виправно-трудових установ за будь-якого часу доби без спеціального на те дозволу. Беручи до уваги, що точне проведення в життя норм ВТК УСРР 1925 р. значною мірою залежало від засвоєння його працівниками виправно-трудових установ, Виправно-трудовий відділ НКВС УСРР видав *спеціальний циркуляр НКВС за № 140 від 28.12.1925 р.* про обов'язкове вивчення змісту ВТК УСРР 1925 р. вище названими працівниками.

Літ.: *Іваньков І.В. Особливості процесу першої кодифікації виправно-трудового законодавства УСРР // Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право. 2019. № 3 (8). С. 16–24; Михайленко П.П. Виправно-трудовий кодекс УСРР 1925 // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 1: А–Г. С. 404; Паше-Озерский Н.Н. Исправительно-трудовой кодекс У.С.С.Р. Текст и постатейный комментарий. Харьков: Изд-во НКЮ УССР, 1928. 192 с.; Поправно-трудовий кодекс УСРР. Виправно-трудовий кодекс УСРР. Зібрання законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. 1925. № 94–95. Ст. 524.*

Виправно-трудовий профілакторій

(від лат. *prophylactorium* – запобіжний, попереджувальний) – спеціальний вид основного кримінального покарання, введений до КК УРСР 1960 р. у 1982 р.; установа для відбування даного виду кримінального покарання. Виправно-трудовий профілакторій як вид покарання призначався тільки за бродяжництво, жебрацтво або ведення іншого паразитичного способу життя – на строк від 1 до 2 років. *Час роботи* у виправно-трудовому профілакторії зараховувався засудженим у загальний трудовий стаж. Для тих, хто не мав виробничих спеціальностей, організовувалося *професійно-технічне навчання*, а також *загальне середнє навчання* для молоді та *обов'язкове 8-річне навчання* для тих, хто не досяг 40-річного віку. Виправно-трудовий профілакторій *не застосовувався* до: неповнолітніх, інвалідів, хворих на туберкульоз, психічні, венеричні та тяжкі шкірні захворювання, наркоманію та ін., а також до особливо небезпечних рецидивістів, раніше судимих за тяжкі злочини, які після звільнення вели паразитичний спосіб життя. Не призначалося це покарання іноземним громадянам та особам без громадянства. Якщо засуджені ухилялися від роботи, злісно чи систематично порушували дисципліну або правила поведінки, невідбутий строк покарання замінювався їм позбавленням волі. До засуджених могло бути застосоване умовно-дострокове звільнення, заміна невідбутого покарання більш м'яким. Особи, які відбули покарання у виправно-

трудовому профілакторії або достроково звільнені з нього, визнавалися такими, що не мають судимості.

Літ.: *Беляев Н.А., Водяников Д.П., Прохоров В.С. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1989. С. 177–188; Кримінальний кодекс УРСР: Закон УРСР від 28.12.1960 р. № 2000–V. Відомості Верховної Ради УРСР. 1961. № 2. Ст. 14; Скибицький В.В. Виправно-трудовий профілакторій // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 1: А–Г. С. 404.*

Виправно-трудовий табір

– одна з двох основних структурних одиниць в системі місць несвободи на території колишнього Союзу РСР. Виправно-трудові табори були утворені 11 липня 1929 р. для осіб, ув'язнених (засуджених) на термін більше ніж 3 роки. В'язнів (засуджених) виправно-трудових таборів масово використовували у промисловому будівництві та для освоєння природних ресурсів на теренах колишнього СРСР, зокрема, Сибіру. 25 жовтня 1956 р. всі виправно-трудові табори передали у підпорядкування союзних республік СРСР, та, відповідно, перетворили у *виправно-трудові колонії* (ВТК). Відповідно до абз. 1 ст. 12 ВТК УРСР від 23.12.1970 р., який втратив чинність 31.12.2003 р., *виправно-трудові колонії* були основним видом виправно-трудових установ для тримання засуджених до позбавлення волі, які досягли повноліття. Виправно-трудові колонії *поділялися* на: а) колонії-поселення для осіб, які вчинили злочини з необережності; б) колонії-поселення для осіб, які вчинили умисні злочини; в) колонії-поселення для осіб, які твердо стали на шлях виправлення; г) колонії загального режиму, посиленого режиму, суворого режиму, особливого режиму (ст. 13 ВТК УРСР 1970 р.).

Літ.: *Виправно-трудовий кодекс УРСР: Закон УРСР від 23.12.1970 р. № 3325–VII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 1. Ст. 6; Смыкалин А.С. Колонии и тюрьмы в Советской России: монография. Москва: Юстиция, 2020. 223 с.; Стручков Н.А., Ткачевский Ю.М., Шмаров И.В. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Москва: Юридическая литература, 1983. С. 43–44.*

Виробнича зона

– ізольована відокремлена зона, створена з метою роботи засуджених на території кримінально-виконавчої установи. Територія виробничої зони виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівнів безпеки в обов'язковому порядку локалізується з метою виключення вільного переміщення засуджених між виробничими дільницями.

Літ.: *Бублік О.О. Праця засуджених до позбавлення волі: правова регламентація та кримінально-виконавча практика: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2016. 226 с.; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 62; Гриценко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 79.*

Виробничі приміщення *(виробничі майстерні)*

– замкнені простори в спеціально призначених будівлях і спорудах, у яких постійно або періодично відбувається трудова діяльність людей, пов'язаних з участю в різних видах виробництва, організації, контролі й управління виробництвом, а також з участю у поза виробничих видах роботи на підприємствах. Засуджені, які тримаються в установі виконання покарань, залучаються до роботи у виробничих приміщеннях підприємства установи або за її межами на інших об'єктах з дотриманням вимог безпеки і постійного контролю.

Літ.: *Бублік О.О. Праця засуджених до позбавлення волі: правова регламентація та кримінально-виконавча практика: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2016. 226 с.; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 12.*

Вирок

– рішення суду першої інстанції про винність або невинність особи у вчиненні злочину. Вирок може бути виправдовувальним або *обвинувальним*. Набрання *законної сили обвинувальним вироком* є підставою виконання і відбування покарання.

Літ.: *Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 70.*

Вислання

– вид кримінального покарання, який застосовувався в УРСР. Вислання полягало у видаленні засудженого з місця його проживання із забороною мешкати в певних місцевостях. Вислання як основне і додаткове покарання призначалося на термін від 2 до 5 років. Як додаткове покарання могло застосовуватися лише у випадках, спеціально зазначених у кримінальному кодексі УРСР. Вислання не застосовувалося до осіб, які на момент учинення злочину не досягли 18-річного віку. Стосовно жінок, котрі перебували у стані вагітності або мали на утриманні неповнолітніх дітей, закон ніяких обмежень з цього приводу не встанов-

лював. Порядок і умови виконання покарання у вигляді вислання були врегульовані *розділом 5 Виправно-трудового кодексу УРСР 1970 р.*

Літ.: *Виправно-трудовий кодекс УРСР: Закон УРСР від 23.12.1970 р. № 3325–VII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 1. Ст. 6; Кримінальний кодекс УРСР: Закон УРСР від 28.12.1960 р. № 2000–V. Відомості Верховної Ради УРСР. 1961. № 2. Ст. 14; Міллер А.Й. Вислання // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 1: А–Г. С. 408–409; Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права: Проблемы Особенной части: учебник. Москва: Юридическая литература, 1985. С. 193–195; Стручков Н.А., Ткачевский Ю.М., Шмаров И.В. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Москва: Юридическая литература, 1983. С. 254–259.*

Висновок службового розслідування в ДКВС України

– документ, який складається за результатами службового розслідування, містить правову оцінку виявлених фактів та обставин, дій чи бездіяльності осіб рядового і начальницького складу, висновки та пропозиції (абз. 1 п. 2 розд. I Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України). Відповідно до розд. VIII Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України висновок службового розслідування *складається зі* вступної, описової та резолютивної частин. У *вступній частині висновку* зазначаються посада, звання, прізвище, ініціали виконавця (голови, членів комісії), який (які) проводив (ли) службове розслідування, підстави для проведення службового розслідування. В *описовій частині висновку* зазначаються: а) відомості про обставини, за яких особа рядового чи начальницького складу, стосовно якої призначено службове розслідування, вчинила дію або бездіяльність, що стали підставою для призначення службового розслідування, а також те, чи мали вони місце взагалі; б) час, місце, спосіб, мотив та мета вчинення дисциплінарного проступку, його наслідки, що настали у зв'язку з цим; в) посада, звання, прізвище, ім'я та по батькові, персональні дані (дата та місце народження, освіта, період служби в ДКВС України і на займаній посаді – з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних»), характеристика особи (зокрема наявність або відсутність у неї діючих дисциплінарних стягнень), яка вчинила дисциплінарний проступок, та осіб, дії чи бездіяльність яких сприяли вказаним обставинам; г) наявність причинного зв'язку між діями або бездіяльністю особи рядового чи начальницького складу, стосовно якої призначено службове розслідування, та їх наслідками; г) умови, що передува-

ли вчиненню дії або бездіяльності чи спонукали до цього; д) вимоги законодавства або посадові обов'язки, які було порушено; наявність вини особи рядового чи начальницького складу, стосовно якої призначено службове розслідування, обставини, що пом'якшують чи обтяжують ступінь відповідальності, а також ставлення до скоєного; е) відомості про залучення до проведення службового розслідування фахівців та дані про них, подані ними результати. При проведенні службових розслідувань за фактами витоку секретної інформації зазначаються форма допуску до робіт, пов'язаних з державною таємницею, особи рядового чи начальницького складу, стосовно яких призначено службове розслідування, або особи, дані яких вказуються у висновку службового розслідування, а також номер, дата наказу про надання допуску до секретної інформації та найменування органу, який видав цей наказ. У *резолютивній частині висновку службового розслідування* зазначаються: 1) пропозиції щодо закінчення службового розслідування, застосування до осіб рядового і начальницького складу конкретних видів заохочень або дисциплінарних стягнень, класифікації отриманих тілесних ушкоджень, обставин загибелі (смерті) осіб рядового і начальницького складу, списання чи відновлення використаних, пошкоджених або втрачених матеріальних цінностей, зброї, боєприпасів, службових документів, а також про направлення матеріалів службового розслідування до відповідних органів для прийняття рішення згідно із законодавством; 2) підтвердження чи спростовування відомостей, які стали підставою для його призначення; 3) запропоновані заходи, спрямовані на усунення виявлених під час службового розслідування недоліків, причин та умов виникнення обставин, які стали підставою для призначення службового розслідування. У разі відсутності в начальника, який призначив службове розслідування, повноважень щодо накладення дисциплінарного стягнення, в резолютивній частині висновку службового розслідування подається клопотання до старшого прямого начальника, який наділений відповідним правом, про накладення на особу рядового чи начальницького складу іншого виду дисциплінарного стягнення. У разі наявності у висновку службового розслідування відомостей, що підпадають віднесенню інформації до службової, такому висновку надається відповідний *гриф секретності* або *гриф обмеження дос-*

типу. Висновок службового розслідування підписується *виконавцем* (головою та членами комісії) та затверджується *начальником*, який призначив службове розслідування.

Літ.: *Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 р. № 356/5. Офіційний вісник України. 2015. № 23. Ст. 647; Пузирний В.Ф. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни в Державній кримінально-виконавчій службі України // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. 2014. № 8. С. 153–156.*

Виховання засудженого

– цілеспрямований та організований процес формування особистості засудженого з метою корекції поведінки засуджених з метою досягнення позитивних інтелектуальних, духовних і фізичних змін в їх особистості та усунення особистісних деформацій.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 593; Григоренко А.М., Пахомов І.В., Супрун М.О. Соціально-виховна робота із засудженими та особами, взятими під варту: навчальний посібник. Біла Церква, 2019. 296 с.; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.*

Вихователь

– посадова особа виховної колонії, на яку покладається обов'язок здійснення соціально-виховної роботи із засудженими неповнолітніми. Старші вихователі та вихователі мають право застосовувати до засуджених неповнолітніх деякі заходи заохочення і стягнення.

Літ.: *Григоренко А.М., Пахомов І.В., Супрун М.О. Соціально-виховна робота із засудженими та особами, взятими під варту: навчальний посібник. Біла Церква, 2019. 296 с.; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 72; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.*

Вихователь громадський

– особа, яка надає батькам або особам, які їх заміняють, допомогу в перевихованні неповнолітніх, які вчинили злочини чи інші правопорушення. Громадські вихователі неповнолітніх та інші особи, яким доручено проводити з умовно-достроково звільненими від відбування покарання виховну роботу, контролюють їх ставлення до праці, навчання і поведінку в побуті, надають їм необхідну допомогу.

Літ.: *Григоренко А.М., Пахомов І.В., Супрун М.О. Соціально-виховна робота із засудженими та особами, взятими під варту: навчальний посібник. Біла Церква, 2019. 296 с.; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 72–73; Таволжанський О.В. Соціально-виховна*

робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.

Виховна колонія

– спеціальна виховна установа, що виконує покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх (ст. 19 КВК України).

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 69–70; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Виховна робота

– система педагогічно обґрунтованих заходів, спрямованих на корекцію поведінки засуджених з метою досягнення позитивних інтелектуальних, духовних і фізичних змін в їх особистості та усунення особистісних деформацій. Виховна робота за своєю суттю є засобом духовного впливу на засуджених та спробою поліпшити їх особистість за час відбування покарання шляхом цілеспрямованого виправного впливу, поновлення або прищеплювання засудженим навичок правильної орієнтації в системі духовно-моральних цінностей, психологічної та іншої підготовки до ведення морального, соціально-корисного способу життя після звільнення з місць позбавлення волі.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 593; Григоренко А.М., Пахомов І.В., Супрун М.О. Соціально-виховна робота із засудженими та особами, взятими під варту: навчальний посібник. Біла Церква, 2019. 296 с.; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 73; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.*

Виховна кримінально-виконавча функція покарання

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція покарання, яка полягає в тому, що застосування покарання до винної у скоєнні злочину особи заподіює їй не тільки моральні страждання, викликає сором, провину перед близькими і рідними, але, у той же час, здійснює виховний вплив. Виховна функція в повному обсязі реалізується саме на стадії виконання і відбування покарання в процесі здійснення *виховної роботи* з кожним засудженим і побудована на принципах індивідуального та диференційованого підходу.

Літ.: *Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: дис. ... д-ра юрид. наук:*

12.00.08. Київ, 2010. С. 184; Осауленко А.О. Функції кримінального покарання: загально-теоретичний аспект // Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 4. С. 190–193.

Виховно-трудова колонія (за ВТК УРСР 1970 р.)

– відповідно до абз. 2 ст. 12 ВТК УРСР від 23.12.1970 р., який втратив чинність 31.12.2003 р., *виховно-трудові колонії* були видом виправно-трудових установ для тримання засуджених до позбавлення волі, які не досягли повноліття (18 років). Виховно-трудові колонії поділялися на колонії *загального режиму* і *посиленого режиму* (ст. 18 ВТК УРСР 1970 р.).

Літ.: *Виправно-трудовий кодекс УРСР: Закон УРСР від 23.12.1970 р. № 3325–VII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 1. Ст. 6; Стручков Н.А., Ткачевский Ю.М., Шмаров И.В. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Москва: Юридическая литература, 1983. С. 82.*

Відбування покарання

– забезпечений державним примусом правовий стан засудженого, що настає після того, як обвинувальний вирок суду набрав законної сили, і полягає у підпорядкуванні поведінки засудженого обмеженням прав та свобод, передбачених у КК України для відповідного виду покарання. Відбування покарання можливе в межах кримінально-виконавчих правовідносин, що виникають, з одного боку, між адміністрацією органів та установ виконання покарань і уповноваженими органами з питань пробації та засудженими – з іншого. **Елементами відбування покарання** є: а) *об'єкт*, б) *об'єктивна сторона*, в) *суб'єкт*, г) *суб'єктивна сторона*, ґ) *порядок*, д) *умови*, е) *ситуація*, є) *обставини*, ж) *обстановка*, з) *місце*, и) *час*, і) *засоби*, й) *способи відбування покарання*. Під ***об'єктом відбування покарання*** розуміються елементи правового статусу (положення) засудженого, у тому числі права, обов'язки та законні інтереси засудженого, визначені судом для відчуття карального впливу з боку діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань, персоналу органів пробації. ***Об'єктивною стороною відбування покарання*** є сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону відбування кримінального покарання. Об'єктивна сторона відбування покарання *включає в себе наступні ознаки*: 1) відчуття каральної діяльності, що зазіхає на той чи інший об'єкт; 2) наслідки, що наступили в вигляді позбавлених, обмежених, замінених і доповнених прав, обов'язків і законних інтересів засудженого; 3) причинний зв'язок між процесом відчуття каральної діяльності і наступившими обмеженнями, за-

міною та доповненнями прав, обов'язків і законних інтересів засудженого; 4) порядок і умови, а також місце, час, засоби, способи відчуття каральної діяльності (відбування покарання). ***Суб'єктом відбування покарання*** є фізична особа, певної статі та віку, стану здоров'я, засуджена за вироком суду до відбування кримінального покарання та володіє певним статусом, наділена регламентованими законодавством відповідними правами, обов'язками і законними інтересами і не має встановлених законодавством підстав для звільнення від відбування покарання. Суб'єкти відбування покарання в залежності від їх особливостей можливо класифікувати на *загальні* та *спеціальні*. ***Спеціальні суб'єкти*** *відбування кримінального покарання* володіють специфічними ознаками і відбувають характерні тільки для них види покарань. ***Загальні суб'єкти*** *відбування кримінального покарання* специфічними ознаками не володіють, відбувають кримінальні покарання, що призначаються для всіх засуджених. Для суб'єкта відбування кримінального покарання *характерні наступні ознаки*: 1) є фізичною особою; 2) особою, встановленої законом статі; 3) особою, встановленого законом віку; 4) особою, що характеризується певним станом здоров'я; 5) особою, засудженою за вироком суду до відбування кримінального покарання; 6) особою, яка володіє певним статусом; 7) особою, наділеною встановленими законодавством відповідними правами, обов'язками і законними інтересами в сфері відбування кримінального покарання; 8) особа, яка не володіє встановленими законодавством вичерпними підставами, що не дозволяють відбувати кримінальне покарання. В залежності від усвідомленості відбування покарання, його наслідків, вольового відношення засудженого до відбування покарання – ***суб'єктивної сторони відбування покарання***, процедура відбування покарання складається *з двох елементів*: І інтелектуального: **а)** особа усвідомлювала провину та кається в скоєному злочині; усвідомлювала справедливий характер призначеного судом покарання, порядку, умов відбування покарання; усвідомлювала ознаки кримінального покарання, процедуру, мотив і цілі його відбування, передбачала настання в результаті цього певних наслідків, або **б)** особа усвідомлювала провину і кається в скоєному злочині; усвідомлювала справедливий характер призначеного судом покарання, порядку, умов відбування покарання; усвідом-

лювала ознаки кримінального покарання, процедуру, мотив і цілі його відбування, але не передбачила настання в результаті цього тих чи інших наслідків, хоча за необхідної пильності і передбачливості мала й могла це передбачити, або **в)** особа частково визнала провину та частково кається у скоєному злочині; частково усвідомлювала справедливий характер призначеного покарання, порядку, умов відбування покарання; не усвідомлювала ознак кримінального покарання, процедуру, мотиву та цілей його відбування, не передбачила настання в результаті цього тих чи інших наслідків, хоча за необхідної пильності і передбачливості мала й могла їх передбачити, або **г)** особа не усвідомлювала провину і не кається у скоєному злочині; не усвідомлювала справедливий характер призначеного покарання, порядку, умов відбування покарання; не усвідомлювала ознаки кримінального покарання, процедуру, мотив і цілі його відбування, не передбачала настання в результаті цього тих чи інших наслідків, хоча при необхідній уважності і передбачливості мала й могла їх передбачити; II) вольового: **а)** особа з розумінням і готовністю ставиться до необхідності відбування покарання і настання певних наслідків, або **б)** не бажає, але свідомо допускає можливість відбування покарання і настання певних наслідків або **в)** не бажає, самовпевнено розраховує на те, що покарання не буде відбуте і наслідки не настануть. Під ***порядком відбування покарання*** слід розуміти встановлений кримінально-виконавчим законодавством в певній послідовності, системний деталізований процес відбування покарання. ***Умовами відбування покарань*** є врегульовані кримінально-виконавчим законодавством правила поведінки суб'єктів відбування покарання, а також *ситуації*, *обставини*, *обстановка* в процесі відбування покарань. ***Ситуація відбування покарання*** являє собою сукупність обставин, що створюють можливість відбування покарання. ***Обставинами відбування покарання*** є явища, що супроводжують і пов'язані з процесом відбування покарання. Під ***обстановкою відбування покарання*** слід розуміти оточуючі засудженого предмети, випадковості та ін. ***Місце відбування покарання*** – певна територія, на якій засуджений відбуває покарання. ***Час відбування покарання*** як ознака складу відбування покарання – певний проміжок часу, протягом якого засуджений відбуває покарання. ***Засоби відбування покарання*** – ті пристосу-

вання, за допомогою яких засуджений відбуває покарання. Під ***способами відбування покарання*** слід розуміти прийоми та методи, що використовуються засудженим у процесі відбування покарання.

Літ.: *Автухов К.А. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник (відповіді на екзаменаційні питання та питання для практичних занять). Харків: Право, 2016. С. 6; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 12, 13; Орлов В.Н. Уголовное наказание: понятие, система, объект назначения, состав отбывания: монография. Москва: Университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА), ЮСТИЦИЯ, 2014. С. 195–200; Орлов В.Н., Эминов В.Е. Основы уголовно-исполнительного права России: учебное пособие. Москва: Изд-во Юрайт, 2019. С. 108–120.*

Відвідування УВП

– проходження осіб до зони, що охороняється, з метою ознайомлення з умовами тримання та праці засуджених, проведення концертів, виступів, богослужінь тощо, спілкування (побачення) із засудженими, їх фото- та відеозйомки, а також ознайомлення з умовами праці персоналу та функціонуванням об'єктів установ виконання покарань (п. 1 розд. XXXIV ПВР УВП). Відповідно до ч. 1 ст. 24 КВК України *без спеціального дозволу (акредитації) в будь-який час безперешкодно* відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю та проведення перевірок (за бажанням – у супроводі до трьох медичних працівників для медичного огляду засуджених та до двох представників засобів масової інформації) *мають право*: 1) Президент України або спеціально уповноважені ним представники (не більше п'яти осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); 2) Прем'єр-міністр України або спеціально уповноважені ним представники (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); 3) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини або спеціально уповноважені ним представники; 4) голова, заступники голови та члени Комісії при Президентові України у питаннях помилування; 5) Міністр юстиції України або спеціально уповноважені ним представники (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); 6) Міністр внутрішніх справ України, Голова Національної поліції або спеціально уповноважені ними представники (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); 7) члени Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гід-

ність, поводженню чи покаранню; 8) Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови місцевих державних адміністрацій, на території яких вони розташовані, або спеціально уповноважені ними представники (не більше п'яти осіб на відповідну територію); 9) народні депутати України, їх помічники, консультанти, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутати місцевих рад; 10) Генеральний прокурор, а також уповноважені ним прокурори і прокурори, які здійснюють на відповідній території нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; 11) голова, заступник голови та члени спостережної комісії, які здійснюють організацію громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань; 12) сільський, селищний, міський голова або спеціально уповноважені ними представники (не більше п'яти осіб) – на території відповідної місцевої ради; 13) члени громадських рад при центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, та його територіальних підрозділах – на відповідній території. Інші особи, а також близькі родичі засуджених можуть відвідувати установи виконання покарань за спеціальним дозволом адміністрації цих установ або органів управління зазначеними установами (ч. 2 ст. 24 КВК України). Загальний порядок здійснення відвідування установ виконання покарань регламентовано *розділом XXXIV ПВР УВП*.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПА, 2017. С. 48–50; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 45–46; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Відділення соціально-психологічної служби

– окремий структурний підрозділ установи виконання покарань, слідчого ізолятора, що створюється для безпосереднього забезпечення оптимальних умов відбування покарання та проведення із засудженими та засудженими, які залишені для роботи з господарського обслугову-

вання, соціально-виховної роботи для досягнення мети їх виправлення і ресоціалізації. Кожне відділення забезпечується окремим житловим приміщенням з комунально-побутовими умовами для розташування засуджених (п. п. 1, 2 розд. І Положення про відділення соціально-психологічної служби).

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 362; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297.*

Відділ контролю за виконанням судових рішень

– окремий структурний підрозділ установи виконання покарань, слідчого ізолятора, з питань приймання, обліку, переміщення під вартою (конвоювання) засуджених (осіб, які тримаються під вартою), звільнення їх з установ та з інших питань, пов'язаних з виконанням вироків судів та інших судових рішень. Відділи контролю за виконанням судових рішень виконують такі *функції*: а) перевіряють правильність оформлення документів на засуджених (осіб, які тримаються під вартою) при їх прийманні до установи (слідчого ізолятора); б) здійснюють персональний та кількісний облік засуджених (осіб, які тримаються під вартою), готують звіти про їх чисельність, склад та переміщення; в) ведуть облік, формують та зберігають особові справи засуджених (осіб, які тримаються під вартою), які тримаються в установі (слідчому ізоляторі); г) контролюють дотримання строків тримання під вартою, передбачених КПК України, стосовно осіб, які тримаються під вартою; ґ) беруть участь в оформленні на засуджених матеріалів щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ст. ст. 81, 107 КК України), заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України), встановлення адміністративного нагляду згідно із ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», переведення засуджених на підставах, встановлених частинами першою і третьою ст. 101 та ст. 147 КВК України; д) спільно з структурним підрозділом філії Державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» беруть участь у підготовці матеріалів щодо припинення примусового лікування, призначеного особам відповідно до ст. 96 КК України, та звільнення засуджених від покарання за хворобою на підставах,

передбачених ст. 84 КК України; е) формують матеріали за клопотаннями про помилування засуджених та здійснюють контроль за їх своєчасним направленням; є) виконують акти помилування та амністії, рішення суду стосовно осіб, які тримаються в установі (слідчому ізоляторі); ж) забезпечують контроль за відповідністю встановленого комісією з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення, що утворюється в міжрегіональному управлінні з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України, рівня безпеки установи; з) в установах (слідчих ізоляторах) здійснюють контроль за своєчасним звільненням засуджених (осіб, які тримаються під вартою) та забезпечують оформлення відповідних документів; и) розглядають скарги, заяви та листи з питань, віднесених до їх компетенції; і) готують та направляють до Адміністрації ДКВС України відповідні повідомлення.

Літ.: *Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: Наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 р. № 847/5. Офіційний вісник України. 2012. № 28. Ст. 1066; Організація діяльності відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покрань та слідчих ізоляторів (у схемах і таблицях) / упорядник: Романюк О.В. Біла Церква, 2017. 71 с.*

Відділ охорони

– окремий структурний підрозділ установи виконання покарань, слідчого ізолятора, основними функціями якого є охорона й оборона об'єктів установи; здійснення пропускного режиму на об'єктах, що перебувають під охороною; конвоювання засуджених із установи на виробничі об'єкти й назад, охорона їх під час виконання робіт; зустрічне конвоювання за автомобільними маршрутами, а також екстрене конвоювання. *Основними завданнями* відділів охорони є: забезпечення ізоляції засуджених і недопущення вчинення ними втеч та інших злочинів; запобігання проникненню на територію установ сторонніх осіб та заборонених для використання засудженими предметів; забезпечення зберігання матеріальних цінностей установи виконання покарань.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 109–110; Термінологічний довідник із застосування*

кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 47.

Відеоконтроль в УВП та СІЗО

– процес отримання, обробки, передачі, реєстрації та зберігання телевізійних зображень з охоронюваної зони об'єкта криміналь-виконавчої системи, аналізу інформації та прийняття відповідного рішення оператором. Застосування системи відеоспостереження в установах кримінально-виконавчої системи створює умови для забезпечення правопорядку та законності, безпеки засуджених, персоналу, посадових осіб і громадян, які перебувають на території установ виконання покарань, а також для попередження, виявлення і припинення кримінальних правопорушень (злочинів).

Літ.: *Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 21; Основи оперативно-розшукової діяльності: термінологічний словник / укладач: С.В. Албул. Одеса: Астропринт, 2017. С. 20.*

Відомчий контроль

– контроль вищестоящих організацій за адміністративною, виробничою, науковою, фінансово-господарською та іншими видами діяльності підпорядкованих підприємств, установ і організацій та за виконанням рішень державних органів. Відповідно до ст. 23 КВК України за діяльністю органів і установ виконання покарань здійснюється відомчий контроль вищестоящими органами управління і посадовими особами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 78–81; Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 154–173; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Відрахування із заробітку

– суми, що вираховують із заробітної плати засуджених. У кримінально-виконавчому законодавстві – одним з елементів режиму відбування покарання у виді виправних робіт є відрахування із заробітку засудженого на користь держави у розмірі від 10 до 20 відсотків. Початком строку відбування цього виду покарання визначається день, з якого фактично розпочато відрахування із заробітку засудженого (ст. ст. 43–44 КВК України). Особи, які відбу-

вають покарання у виправних колоніях, відшкодовують витрати на їх утримання, крім вартості харчування, взуття, одягу, білизни, спецхарчування та спецодягу. Порядок відшкодування вартості витрат на утримання засуджених у виправних колоніях встановлюється Кабінетом Міністрів України. Відшкодування засудженими витрат, встановлених частиною першою цієї статті, що належить до власних надходжень виправних колоній, здійснюється після відрахування податку на доходи фізичних осіб і аліментів. Відрахування за виконавчими листами та іншими виконавчими документами здійснюється у порядку, встановленому законом (ст. 121 КВК України).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 198–199; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 13–14.*

Військова частина

(від франц. *garnison* – озброювати, постачати) – спеціальна установа Міністерства оборони України, що виконує покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, службового обмеження для військовослужбовців, засуджених за злочини невеликої тяжкості, арешту з утриманням засуджених на гауптвахтах, а також здійснює контроль за поведінкою засуджених військовослужбовців, звільнених від відбування покарання з випробуванням (ст. 14 КВК України). *Військова частина* являє собою структурну частину гарнізону, що розташована постійно або тимчасово в населеному пункті (пунктах) чи поза ним (ними) (ст. 1 Статуту гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України). Межі військової частини можуть і не позначатися огорожею, але завжди визначаються наказом командира частини з ілюстрацією їх на плані (схемі). При цьому межі території військової частини і межі військового гарнізону, як правило, незбігаються.

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 60–61; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 550–XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22–23. Ст. 196.*

Військово-арештантські роти

– установи виконання покарань в Російській імперії для засуджених солдат та офіцерів. Також в них відбували покарання не тільки *військові*, але й *цивільні особи*: кріпаки, бродяги, кримінальні злочинці. Спочатку вони існували як *військові арештантські роти інженерного відомства* Російської імперії, засновані як вид кримінального покарання в 1823 р. У 1830 р. за їх основу були створені *арештантські цивільні роти* Міністерства шляхів сполучення. В 1870 р. у складі Міністерства внутрішніх справ вони з'явилися вже під назвою *виправних арештантських відділень*.

Літ.: *Ігор Іваньков, Анатолій Чайковський Історико-правовий аналіз діяльності органів і установ виконання покарань на території України (кінець 19–середина 20 сторіччя): монографія. Бровари: ХмЦНТЕІ, 2010. С. 9–60; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 63–84.*

Військовослужбовці

– особи, які проходять військову службу (абз. 3 ч. 9 ст. 1 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу»). Лише військовослужбовці є суб'єктами відбування покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців та покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (ст. ст. 56, 62 КК України, ст. ст. 14, 17 КВК України).

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232–XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 385.*

Віктимізація пенітенціарна

(від лат. *victima* – жертва) – сукупність процесів і результатів перетворення засуджених в жертви злочинів, детермінованих специфічними негативними умовами ізоляції від суспільства. Як суспільне явище *пенітенціарна віктимізація* засуджених: а) виявляє зв'язок взаємозалежності з пенітенціарної злочинністю, будучи її самим несприятливим наслідком; б) генетично пов'язана з пенітенціарної злочинністю, що виражається в спільності причин, що їх породжують; в) показує зв'язок перетворення з пенітенціарної злочинністю, що проявляється у високому ступені невизначеності вибору ролі злочинця або жертви в злочинному пенітенціарному конфлікті.

Літ.: *Головкін Б.М. Віктимізація // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 60–62; Сердюченко И.Н. Пенитенциарная виктимизация осужденных и ее предупреждение: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2011. С. 9.*

Віктимологічна ситуація

(від лат. *victima* – жертва) – ситуація, викликана недостатньо завбачливою, провокуючою чи протиправною поведінкою потерпілих, у зв'язку з чим вони стають жертвами злочину. Дана ситуація *виникає як результат зв'язку і відносин* між злочинцем та жертвою до вчинення злочину, або створюється за ініціативою жертви. Втім, навіть несприятливий для уникнення небезпеки перебіг ситуації залишає жертві вибір: чинити опір, позвати на допомогу інших осіб, спробувати перехитрити злочинця і покинути місце події, не провокувати заподіяння тяжкої шкоди неадекватними діями. Віктимологічна ситуація виконує роль приводу до злочинного посягання проти жертви, яка попередньо привернула до себе увагу поведінкою, особистісними рисами або їх сполученням.

Літ.: *Голіна В.В., Головкін Б.М., Валуйська М.Ю. та ін. Кримінологія: підручник. Харків: Право, 2014. С. 127–128; Горшенков Г.Н. Криминологический словарь. 2-е изд., доп. Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2007. С. 14.*

Віктимологічні аспекти злочинів, які вчиняються персоналом ДКВС України

– сукупність загальних (характерних для всіх жертв злочинів), особливих (для засуджених до певних видів покарань) та одиничних (для конкретно взятої особи) *віктимологічних ситуацій*, які сприяють перетворенню тих чи інших засуджених на жертв злочинів, що вчиняються персоналом органів та установ виконання покарань у сфері виконання покарань.

Літ.: *Ліховіцький Я.О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. С. 16; Ліховіцький Я.О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2017. 556 с.*

Віктимологія пенітенціарна

(від лат. *victima* – жертва; грец. *logos* – вчення, навчання; лат. *poenitentiarius* – покаяння) – кримінологічне вчення, науковий напрям у межах *пенітенціарної кримінології* та запобіжної діяльності в місцях позбавлення волі, що вивчає: а) жертву злочину в КВУ на трьох рівнях – 1) індивідуальному (окреме); 2) сукупність жертв у конкретній КВУ (особливе); 3) сукупність жертв усієї сис-

теми виконання кримінальних покарань (загальне); б) злочинну поведінку в місцях позбавлення волі, під кутом зору її обумовленості якостями жертви злочину та взаємостосунками зі злочинцем; в) віктимологічний потенціал в КВУ, його роль у системі детермінант злочинності в місцях позбавлення волі та механізмі злочинної поведінки; г) організаційно-правові засади, тактичні та методичні підходи щодо проведення віктимологічної профілактики в КВУ.

Літ.: *Бандурка І.О., Житний О.О., Литвинов О.М. та ін. Кримінологія. Академічний курс: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. С. 113, 114; Джужа О.М., Копотун І.М., Пузирьов М.С. та ін. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник. Київ: НАВС, 2013. С. 207; Туляков В.О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми): монографія. Одеса: Юридична література, 2000. С. 72–74.*

Вільний від роботи чи навчання час

– час виконання покарання у виді *громадських робіт*, що являє собою період протягом вихідних і святкових днів, а так само буденний час до початку чи після закінчення робочого дня або навчання, а для безробітних – також і нічний час (з 22:00 до 06:00 години).

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 154; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 162.*

Вільний час засуджених

– час, протягом якого засуджений, відповідно до чинного законодавства та ПВР УВП, має бути вільним від виконання трудових та інших обов'язкових заходів. Цей час використовується засудженим на свій розсуд. Вільний час повинен якомога ширше використовуватися засудженими й адміністрацією установ виконання покарань для проведення оздоровчих заходів і створення сприятливих можливостей для відпочинку. Вільний час засуджених повинен тривати не менше ніж дві години на добу і обов'язково передбачається у розпорядку дня колонії незалежно від виду установи виконання покарань (ст. 129 КВК України). До цього часу *не може включатися* час на підйом, фізичну зарядку, на підготовку до сну, сон і прийняття їжі. Вільний час *встановлюється для того*, щоб засуджений мав можливість зайнятися виключно особистими справами (наприклад, написанням листів рідним, читанням літератури). Розпорядком дня установ виконання покарань передбачено, що

вільний час надається засудженим після вечері перед проведенням заходів соціально-виховної роботи.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 86; Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 388; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

«Вісник Пенітенціарної асоціації України»

– фаховий вітчизняний журнал – збірник наукових праць, що видається з метою теоретичного аналізу сучасного стану юридичної науки та практики, дослідження правових явищ і наукових концепцій, які мають вплив на юриспруденцію, правоохоронну та правозастосовну діяльність, розроблення наукових і прикладних рекомендацій у практику діяльності ДКВС України щодо вдосконалення правоохоронної (кримінально-виконавчої) діяльності, а також застосування наробок суміжних наук у процесі ресоціалізації та ефективного управління в діяльності підрозділів ДКВС України. Журнал «Вісник Пенітенціарної асоціації України» засновано у 2017 р. Засновником видання є всеукраїнська Громадська організація *«Пенітенціарна асоціація України»* (м. Київ) спільно з Приватною установою «Науково-дослідний інститут публічного права» (м. Київ).

Літ.: *Офіційний веб-сайт фахового видання «Вісник Пенітенціарної асоціації України». URL: https://visnykpau.com/index.php/journal/index (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Внутрішній розпорядок дня в СІЗО

– суворо регламентований розпорядок дня в слідчих ізоляторах ДКВС України. Розпорядок дня складається у кожному СІЗО з урахуванням тривалості робочого дня та затверджується його начальником. Для ув'язнених і засуджених, які працюють у виробничих майстернях, розпорядок дня складається окремо, у ньому передбачаються час для праці та додаткові години відпочинку. Якщо виробнича майстерня працює в декілька змін, розпорядок дня складається для кожної зміни. Розпорядок дня ув'язнених і засуджених, яких тримають у медичній частині (лікарняному закладі), установлюється окремо. Для засуджених, залишених у СІЗО для роботи з господарського обслуговування, розпорядок дня установлюється

окремо з урахуванням часу, необхідного для телефонних розмов та користування мережею Інтернет. У вихідні та святкові дні підйом ув'язнених та засуджених здійснюється на годину пізніше. Лазне-пральне обслуговування ув'язнених і засуджених здійснюється за окремими графіками. Окремо може передбачатися час відключення електричних розеток у камерах та перегляду телепередач. Ув'язнені та засуджені мають право сидіти або лежати на ліжках у вільний час, передбачений розпорядком дня. Типовий внутрішній розпорядок дня в слідчих ізоляторах встановлено *Додатком 10* до Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів ДКВС України (2019 р.).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 68–69; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011.*

Внутрішній розпорядок дня в УВП

– суворо регламентований розпорядок дня з урахуванням особливостей роботи з різними категоріями засуджених, оперативної обстановки, пори року, місцевих умов та інших конкретних обставин. Згідно з п. 1 розд. VI та Додатком 8 до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (2018 р.) «***Типовий розпорядок дня засуджених***»: *Підйом* (06:00); *Фізична зарядка* (06:00–06:10); *Ранковий туалет, заправлення ліжок, прибирання* (06:10–06:20); *Ранковий огляд, ранкова перевірка* (06:20–06:50); *Сніданок* (06:50–07:10); *Розвід на роботу* (07:10–07:30); *Робочий час* (07:30–16:00); *Обідня перерва* (12:30–13:00); *Зняття з роботи* (16:00–16:30); *Соціально-виховна та культурно-масова робота* (16:30–17:30); *Вечірня перевірка* (17:30–18:00); *Вільний час* (18:00–19:00); *Вечеря* (19:00–19:30); *Вільний час* (19:30–20:30); *Час для телефонних розмов* (18:00–19:00) / (19:30–20:30) / (20:30–21:30); *Вечірній туалет* (21:30–21:45); *Підготовка до сну* (21:45–22:00); *Сон (безперервний)* (22:00–06:00).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 86; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Воєнізовані формування ДКВС України

– підрозділи, що відповідно до закону діють у складі органів і установ виконання покарань, слі-

дчих ізоляторів, призначені для їх охорони та запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 12 ЗУ «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»). Воєнізовані формування мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка (примітка до ст. 260 КК України). Територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування ДКВС України призначене для охорони об'єктів ДКВС України, запобігання та припинення дій, що дезорганізують роботу УВП і СІЗО, а також згідно зі ст. 5 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» здійснює заходи щодо запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості, виконує інші завдання і функції, визначені *Положенням про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України*, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України від 06.02.2017 р. № 292/5.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638–IV. Офіційний вісник України. 2003. № 16. Ст. 697; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Про затвердження Положення про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 06.02.2017 р. № 292/5. Офіційний вісник України. 2017. № 15. Ст. 458.*

Воєнний стан

– особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану»). Відповідно до ч. 1 ст. 105 КВК України воєнний стан є однією з підстав введення режиму особливих умов у колоніях.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.*

Волонтер пробації

(від лат. *voluntarius* – доброволець, охочий; *probatio* – випробування) – фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі (п. 1 ст. 2 ЗУ «Про пробацію»). Це визначення фактично формує перелік вимог, що висуваються до волонтерів пробації, а саме таких осіб: 1) фізична; 2) повноліття; 3) отримала повноваження від органу пробації та волонтерської організації, яку представляє; 4) роботу здійснює на добровільній і безоплатній основі. Детальніше питання залучення волонтерів урегульовано *ст. 20 ЗУ «Про пробацію»* та *Положенням про організацію діяльності волонтерів пробації*, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5.

Літ.: *Автухов К.А., Мірошниченко Ю.Р., Чернишов Д.В. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію». Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 14; Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5. Офіційний вісник України. 2017. № 8. Ст. 278; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Волонтерська діяльність

(від лат. *voluntarius* – доброволець, охочий) – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність є *формою благодійної діяльності* (ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про волонтерську діяльність»). Згідно з ч. 1 ст. 25 КВК України волонтерська діяльність, як форма надання допомоги благодійними організаціями, є одним із джерел забезпечення діяльності органів і установ виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236–VI. Офіційний вісник України. 2011. № 37. Ст. 1498.*

Волонтерська допомога

(від лат. *voluntarius* – доброволець, охочий) – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами (ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про волонтерську діяльність»). Виходячи зі змісту ст. 25 КВК України волонтерська допомога є одним із джерел забез-

печення діяльності органів і установ виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236–VI. Офіційний вісник України. 2011. № 37. Ст. 1498.*

Воля

(від лат. *voluntas* – воля) – соціально обумовлений стан психічного регулювання поведінки суб'єкта, що ґрунтується на його прагненні і здатності до свідомого вибору мети діяльності, шляхів і засобів їх досягнення. Воля у праві означає: а) волевиявлення учасників суспільних відносин, які, будучи врегульовані правом, набувають форми правовідносин; б) важливий елемент, що визначає сутність даного типу права як фіксації закріплених чи санкціонованих, вольових зусиль панівних сил, відображених у конституції, законах, юридичних нормах.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 594; Денисов С.Ф, Зубов Г.О. Розуміння «свободи» і «волі» у сучасному національному праві та законодавстві // Юридична наука. 2016. № 10. С. 11.*

Втеча засудженого / ув'язненого

– суспільно небезпечна дія, що полягає у самовільному залишенні місця позбавлення волі або місця перебування під вартою особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні. *Самовільним* визнається залишення, яке здійснено без належного дозволу чи за відсутності законних підстав. Втеча може бути вчинена з установ виконання покарань, установ для попереднього ув'язнення, з кабінету прокурора, слідчого, із залу судового засідання, місця проведення слідчих дій, з транспортного засобу для конвоювання, з гауптвахти чи ізолятора тимчасового тримання тощо. Кримінально караним діянням є також втеча із спеціалізованого лікувального закладу, а також по дорозі до нього (ст. ст. 393, 394 КК України). Для попередження втеч застосовуються всі засоби забезпечення режиму у колоніях (ст. 106 КВК України). Втеча вважається припиненою з моменту затримання засудженого, який її вчинив, у районі дій варти під час безпосереднього переслідування або переслідування по слідах, або з моменту явки засудженого з повинною. Засуджені повинні відшко-

дувати збитки, заподіяні колонії, і додаткові витрати, пов'язані з припиненням втечі засудженого (ст. 136 КВК України).

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 1234–1235.*

В'язень

– див. *Засуджений, Ув'язнений.*

В'язниця

– див. *Тюрма.*

Г

Гамівна сорочка

– спеціальний одяг для буйних осіб для зв'язування їх рухів. Застосування гамівної сорочки належить до крайніх заходів впливу на засуджених і може мати місце лише тоді, коли інші заходи щодо припинення буйства або безчинства були вичерпані і безрезультатні. Відповідно до ч. 1 ст. 106 КВК України, п. 5 розд. XXVI ПВР УВП гамівна сорочка застосовується до осіб (окрім, неповнолітніх і жінок), позбавлених волі, якщо вони чинять фізичний опір персоналу колонії, злісно не виконують його законні вимоги, проявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варти з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіянню цими особами шкоди оточенню або самим собі.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 109–110; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Гарантійна функція кримінально-виконавчої політики

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція кримінально-виконавчої політики, яка полягає в тому, що для належного виконання покарань обов'язково залучається система забезпечувальних засобів, які набувають пев-

ної організаційно-правової форми.

Літ.: *Яцишин М.М. До питання про класифікацію і сутність функцій кримінально-виконавчого права // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. 2009. № 5 (66). С. 27–35; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 89.*

Гауптвахта

(від нім. *hauptwache* – головна варта) – спеціальне приміщення, обладнане в будівлі органу управління Служби правопорядку (підрозділу Служби правопорядку) для виконання покарання щодо військовослужбовців (військовозобов'язаних), засуджених до арешту, військовослужбовців (військовозобов'язаних), на яких накладено адміністративне стягнення у виді арешту з триманням на гауптвахті, тримання узятих під варту та затриманих військовослужбовців (військовозобов'язаних), або приміщення (намет), яке може тимчасово обладнуватися на полігонах, у навчальних центрах та районах виконання Збройними Силами України завдань за призначенням (абз. 2 п. 2 розд. I Інструкції про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців). Особливості діяльності гауптвахт врегульовано *Інструкцією про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців* та додатком № 12 «Про гауптвахту» до *Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України*.

Літ.: *Ніколаєнко Т.Б. Теоретико-правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 387–398; Про затвердження Інструкції про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців: Наказ Міністерства оборони України від 26.09.2013 р. № 656. Офіційний вісник України. 2013. № 84. Т. 2. Ст. 3119; Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 550–XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22–23. Ст. 196.*

Гідність

– одна з основних позитивних ознак людини як особистості; міра ствердження в людині особистісного начала. Психологічно гідність постає як *належний рівень самооцінки* і *дійовий механізм самоконтролю*, що спирається на чітке розрізнення особою припустимого для неї і неприпустимого. Як етична категорія гідність позначає *загальнообов'язкове визнання* самоцінності людини, її здатності і доконечної потреби бути моральним суб'єктом. У структурі особистості і в практичній поведінці гідність реалізується через такі чесноти, як *благородство*, *скромність*, *відповідальність*, *критичність* і *вимогливість*

до себе та інших тощо. ***Умовою формування і потвердження*** гідності є потреба в повазі з боку інших людей (гідним є те, що гідне поваги). Тому співвідносним щодо гідності моральним феноменом виступає честь, як безпосередній моральний вияв позитивної громадської оцінки особистості. *Особливо значущою* є роль гідності як загальнолюдської цінності в обґрунтуванні прав людини, в теорії і практиці ненасилля. *Повага до гідності засудженої (ув'язненої) особи* – заборона щодо неї: 1) катування; 2) жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження; 3) застосування покарань, які є жорстокими та нелюдськими; 4) проведення медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без вільної згоди. В Україні діють міжнародні конвенції, що стосуються захисту людської гідності — *«Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню»* 1987 р. та *«Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання»* 1984 р.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 119; Гальцова О.В. Повага до гідності засудженої особи як складова принципу поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань // Часопис Київського університету права. 2014. № 3. С. 241–244; Грищук О.В. Людська гідність у правових актах ООН // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2004. Випуск 39. С. 37–41.*

Гіпотеза норми КВП

(від лат. *hypothesis* – основа, припущення) – визначення меж чинності (дії), тобто тих умов, за яких повинна діяти норма кримінально-виконавчого права, і тих суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, яких *диспозиція* наділяє певними *правами та обов'язками*.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 35–36; Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 433; Казакова В.А., Михлин А.С., Селиверстов В.И. и др. Уголовно-исполнительное право России: учебник. 6-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Норма, ИНФРА-М, 2013. С. 60.*

Голандський тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого характерний принцип одиночного камерного розміщення засуджених, значна питома вага серед них іноземних громадян, широке використання оплачуваної праці засуджених і застосування різноманітних індивідуальних освітніх, релігійних і поведінкових про-

грам відбування тюремного ув'язнення. Серед правових джерел відсутні кодифіковані кримінально-виконавчі акти, але безпосередньо при поводженні з засудженими широко застосовуються акти Ради Європи в сфері виконання кримінальних покарань. Для даного типу в цілому характерний якісно застосовуваний відомчий і громадський контроль за місцями позбавлення волі. Державами *голандського типу європейської пенітенціарної системи* є: Нідерланди, Бельгія та Люксембург.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 144–154; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 121, 189.*

Головне тюремне управління

– орган державної влади (управління) в Російській імперії, створене 27.02.1879 р., що реалізовувало функції загальнодержавної контролюючої та розпорядчої інстанції і сприяло централізації та уніфікації управління тюремними установами Російської імперії. Головне тюремне управління першочергово зосередилося на розбудові та модернізації матеріальної бази, в чому досягло певних успіхів. У грудні 1895 р. Головне тюремне управління зі сфери управління *Міністерства внутрішніх справ* було переведене в підпорядкування *Міністерству юстиції*, що офіційно мотивувалося необхідністю «наближення тюремної справи, в її законодавчій постановці та практичній реалізації, до найважливіших інтересів кримінального правосуддя». Основні функції, що покладались на Головне тюремне управління: 1) центральне і місцеве тюремне управління; 2) адміністративно-господарча діяльність; 3) організація режиму утримання в місцях ув'язнення; 4) організація арештантських робіт; 5) управління будівельно-відновлювальними роботами; 6) пересилка арештантів; 7) організація тюремного патронату (включала до себе заохочення і допомогу в організації на місцях громадської підтримки ув'язненим та особам, які звільнились з місць позбавлення волі); 8) духовне та моральне виправленню ув'язнених.

Літ.: *Ігор Іваньков, Анатолій Чайковський Історико-правовий аналіз діяльності органів і установ виконання покарань на території України (кінець 19–середина 20 сторіччя): монографія. Бровари: ХмЦНТЕІ, 2010. С. 9–60; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 63–84.*

Гра в карти

(від франц. *hazard* – випадок) – азартна гра, результат якої визначається залежно від відповідної комбінації гральних карт згідно з правилами гри. Відповідно до ч. 4 ст. 107 КВК України, п. 4 розд. ІІ ПВР УВП, засудженим забороняється грати в настільні та інші «*азартні*» *ігри* з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди, а в *гральні карти* – взагалі.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Петричко Н.О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. С. 193; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 16.*

Громадська організація

(від лат. *politia* – община, територіальна громада) – громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є *фізичні особи* (ч. 3 ст. 1 ЗУ «Про громадські об'єднання»). Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 25 КВК України *громадські організації* як форми громадських об'єднань можуть здійснювати громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 310–327; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 524 с.; Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1.*

Громадська рада при Міжрегіональному управлінні з питань виконання покарань та пробації

(від лат. *politia* – община, територіальна громада) – постійний колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган, утворений для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів та установ із громадськістю, врахування громадської думки під час реалізації державної політики в цій сфері. Громадські ради утворюються при центральному органі влади, що формує та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, а також при йо-

го міжрегіональних територіальних управліннях. Основними завданнями громадської ради є: 1) створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; 2) здійснення громадського контролю за діяльністю органів і установ, що належать до сфери управління Мін'юсту; 3) сприяння врахуванню органами та установами виконання покарань громадської думки під час реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Громадські ради складаються з представників громадських організацій, які виявили таку ініціативу об'єднатися, і лише секретар ради є представником центрального органу чи міжрегіонального територіального управління. Натомість склад громадської ради затверджується керівником центрального органу або його управлінь. Громадська рада працює безоплатно, у вільний час та за ініціативи своїх членів. Члени громадських рад наділяються такими ж повноваженнями, як і члени спостережних комісій, а їх рішення також носять рекомендаційний характер. Однак наближеність до керівництва відповідного територіального управління дозволяє членам громадської ради доволі швидко доносити інформацію про порушення до керівництва. У результаті, за інформацією громадської ради ситуація може змінитися доволі швидко, тому до цієї інституції доцільно звертатися у разі систематичного порушення прав засуджених чи ув'язнених.

Літ.: *Автухов К.А. Громадська рада при Міжрегіональному управлінні з питань виконання покарань та пробації Міністерства юстиції України // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 85–87; Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 43–44; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 52; Про Громадську раду з питань дотримання прав людини в установах виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 05.06.2006 р. № 46/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0046323-06 (дата звернення: 08.03.2020р.).*

Громадська спілка

(від лат. *politia* – община, територіальна громада) – громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи (ч. 4 ст. 1 ЗУ «Про громадські об'єднання»). Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 25 КВК України *громадські спілки* як форми громадських об'єднань можуть здійснювати громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час

виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 310–327; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 524 с.; Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1.*

Громадське об'єднання

(від лат. *politia* – община, територіальна громада) – добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як *громадська організація* або *громадська спілка* (ч. ч. 1, 2 ст. 1 ЗУ «Про громадські об'єднання»). Відповідно до ч. 2 ст. 25 КВК України громадські об'єднання можуть здійснювати громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 310–327; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 524 с.; Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1.*

Громадський вплив на засуджених

(від лат. *politia* – община, територіальна громада) – участь громадських формувань або органів місцевого самоврядування в діяльності органів та установ виконання покарань шляхом проведення правової пропаганди із засудженими та організація шефства над ними, залучення засуджених до культурно-масових та спортивних заходів, надання економічної допомоги засудженим, сприяння в організації виховної роботи. Громадський вплив є одним із основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених (ч. 3 ст. 6 КВК України).

Літ.: *Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 289–347; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 74; Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за*

виконанням покарань: історико-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 524 с.; Турчина О.С. Громадський вплив як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. С. 14.

Громадський контроль

(від лат. *politia* – община, територіальна громада) – контроль за дотриманням прав і свобод засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах, що здійснюється за допомогою *спостережних комісій*, які діють на підставі КВК України та Положення про спостережні комісії, що затверджується Кабінетом Міністрів України, а у виховних колоніях – здійснюється за допомогою *піклувальних рад* (ч. 1 ст. 25 КВК України). Відповідно до ч. 2 ст. 25 КВК України, у випадках, встановлених КВК України та законами України, громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань можуть здійснювати *громадські об'єднання* (громадські організації та спілки).

Літ.: *Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 289–347; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 524 с.; Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1; Турчина О.С. Громадський вплив як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. С. 13.*

Громадські роботи

(від лат. *politia* – община, територіальна громада) – вид основного покарання, котрий полягає у виконанні засудженим у *вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт* встановлюється на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин та відбувається не більш як чотири години на день. Громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби (ст. 56 КК України). Особливості виконання покарання у виді громадських робіт регламентовано *главою 8 КВК України*.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пономаренко Ю.А. Громадські роботи // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С. 127–128.*

Громадськість

(від лат. *politia* – община, територіальна громада) – одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи – соціально активна частина суспільства, які діють згідно з чинним законодавством України або практикою на добровільних засадах. *Критерієм оцінки ефективності* діяльності громадськості щодо розвитку кримінально-виконавчої системи держави є *наступні фактори*: 1) поширеність участі й якісний склад залучених осіб; 2) мета запобіжного впливу; 3) організаційно-управлінське забезпечення такої діяльності; 4) відповідність установленим вимогам (законності) при використанні певних засобів і методів; 5) ступінь досягнення поставлених завдань; 6) отримання запланованого результату та ставлення громадськості. Форми участі *громадськості* в діяльності органів і установ виконання покарань регулюються ст. 25 КВК України.

Літ.: *Виноградова С.О. Гуманізація системи виконання покарань в умовах євроінтеграційних процесів: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2019. С. 171; Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 289–347; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 524 с.; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 17.*

Громадянин України

(від грец. *polites* – громадянин) – особа, яка набула громадянства України у порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України. *Громадянами України* є: а) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) постійно проживали на території України; б) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» 13 листопада 1991 р. проживали в Україні і не були громадянами інших держав; в) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 р. органами внутрішніх справ України занесено напис «громадянин України», та діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Ук-

раїну і на момент прибуття в Україну не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України; г) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України. За ч. 1 ст. 7 КК, громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана ВР України.

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 11, 33–34; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 39–40.*

Грошова премія

– вид грошового заохочення, що застосовується до засуджених за сумлінну поведінку і ставлення до праці. Грошова премія приєднується до заробітку і зараховується на особовий рахунок засудженого; як подарунок передається на зберігання до звільнення засудженого або за його проханням надсилається родичам (ст. ст. 67, 131 КВК України, абз. 5 розд. XXI ПВР УВП).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Грошовий переказ

– рух певної суми коштів з метою їх зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі. Засуджені мають право без обмеження одержувати грошові перекази та відправляти їх родичам, а з дозволу адміністрації – й іншим особам. Одержані за переказами грошові кошти зараховуються на особовий рахунок засудженого. Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів є одним з елементів режиму відбування покарання (ст. 114 КВК України, розд. розд. II, XIII, XXVIII ПВР УВП).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 139–140; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Грошовий штраф

– вид грошового стягнення у сумі до двох мінімальних розмірів заробітної плати, що може бути накладено на засудженого за злісне порушення встановленого порядку відбування покарання, передбаченого ст. 133 КВК України, після прийняття відповідного рішення дисциплінарною комісією установи за постановою начальника установи або особи, яка виконує його обов'язки (ст. ст. 132, 133 КВК України, п. 4 XXI ПВР УВП).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Група засуджених негативної спрямованості

– сукупність осіб, організоване об'єднання трьох або більше засуджених з вираженою антисуспільною спрямованістю та стійкою злочинною мотивацією, дії якого спираються на ідеї, погляди і традиції кримінальної субкультури, утворене для здійснення явної або прихованої від персоналу виправної (виховної) колонії діяльності, спрямованої на мінімізацію обмежень, що випливають із факту відбування й виконання покарання, а також формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі.

Літ.: *Абакумова Ю.В., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Групи негативної спрямованості в місцях позбавлення волі: проблеми протидії: монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2012. 292 с.; Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 594; Левченко А.М. Поняття та криміногенні ознаки груп негативної спрямованості, які підтримують кримінальну субкультуру в установах виконання покарань // Наше право. 2014. № 10. С. 107–110.*

Група соціальна

– сукупність осіб, об'єднаних спільною метою, ідеєю, працею; сукупність індивідів, що взаємодіють певним чином на основі сподівань кожного члена групи (сім'ї, трудового колективу та ін.), що розділяються, відносно інших.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 594; Левченко А.М. Поняття та криміногенні ознаки груп негативної спрямованості, які підтримують кримінальну субкультуру в установах виконання покарань // Наше право. 2014. № 10. С. 107–110.*

Група швидкого реагування

– зведений загін найбільш підготовлених та фізично розвинутих працівників установи виконання покарання, що створю-

ється з метою підтримання належного правопорядку, забезпечення безпеки персоналу та засуджених, своєчасного припинення групових протиправних дій та масового безладу серед засуджених, участі у проведенні операцій з визволення заручників, здійснення розшукових заходів у виправних та виховних колоніях; спеціальний наряд із особового складу установи виконання покарань, який призначений для вжиття невідкладних заходів щодо попередження та профілактики порушень порядку при змінах в оперативній обстановці в установі виконання покарань, негайного виїзду до місця події з метою здійснення заходів щодо припинення правопорушень. наказом начальника установи, як правило, *до складу груп* включається *12–17 працівників установи*. Групи швидкого реагування можуть об'єднуватись у зведені загони швидкого реагування у межах області та входити до складу *міжобласних утворень*. Особовий склад групи *споряджається* службовою зброєю, спецзасобами, засобами надійного радіозв'язку та самозахисту. До *засобів індивідуального захисту та активної оборони* відносяться: гумові кийки, захисні жилети, щити протиударні, наручники, спецзасоби «Терен», комплекти для захисту рук та ніг тощо. Група проводить щотижневі тренування зі спеціально підготовленими працівниками колонії. Така група має бути безмежно дієвою, тому потрібні дії кожного у ній відповідно до затверджених правил. До *основних завдань групи швидкого реагування* можна віднести: участь у заходах щодо запобігання та припинення злочинів та насильницьких діянь, пов'язаних із захопленням заручників, вчиненням підпалів, убивств, тортур, залякування засуджених, персоналу ДКВС та громадян, які знаходяться в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах та на прилеглих до них територіях; участь у затриманні озброєних злочинців в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, відбитті нападів на об'єкти кримінально-виконавчої системи; розшук та затримання засуджених і осіб, узятих під варту, які вчинили втечу; забезпечення підтримання правопорядку при введенні режиму особливих умов в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах у випадках стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових заворушень, проявів групової непокори засуджених та осіб, узятих під варту, або в разі виникнення реальної загрози збройного нападу на

об'єкти кримінально-виконавчої системи, припинення групових протиправних дій засуджених та осіб, узятих під варту та ліквідації їх наслідків; участь у проведенні оглядів і обшуків засуджених та осіб, узятих під варту, їх речей, оглядів інших осіб та їх речей, транспортних засобів, які знаходяться на територіях установ кримінально-виконавчої системи, підприємств установ виконання покарань і на прилеглих до них територіях, а також вилучати заборонені речі і документи; забезпечення безпеки засуджених і осіб, узятих під варту, персоналу і громадян, які перебувають на території установ виконання покарань та слідчих ізоляторів; сприяння оперативним підрозділам установ виконання покарань і слідчих ізоляторів у проведенні оперативно-розшукових заходів.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 96–98; Боднар І.В., Сокоринський Ю.В., Царюк С.В. та ін. Тактико-спеціальна підготовка. Частина 2: навчально-методичний посібник. Чернігів: Академія ДПтС, 2019. С. 132; Яковець І.С. Група швидкого реагування при установі виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 91–92.*

Групи бойового порядку

– зведені загони в складі груп швидкого реагування, що виконують покладені на них функції щодо ліквідації масових безпорядків та групових порушень правопорядку засудженими. До таких груп *належать*: 1) група розсічення (блокування), 2) група вилучення (затримання), 3) група конвоювання, 4) група застосування зброї та спецзасобів, 5) оперативна група, 6) група документування, 7) група охорони, 8) група резерву, 9) група пожежогасіння та 10) група надання медичної допомоги. ***Група розсічення***: розсічує та розосереджує натовп; забезпечує блокування груп засуджених в окремих дільницях, будинках та інших об'єктах; виключає доступ до блокованих дільниць інших засуджених для підтримки порушників режиму; перекриває канали зв'язку порушників правопорядку з іншими засудженими; сприяє групі вилучення у затриманні найбільш активних учасників протидії законним вимогам адміністрації. ***Група вилучення***: за сприянням групи розсічення (блокування) виявляє та вилучає із загальної маси порушників організаторів та активних учасників протиправних дій; виявляє та евакуює з місця події представників адміністрації та засуджених, яким потрібна медична допомога. ***Група конвоювання***: отримує від групи вилучення

представників адміністрації та засуджених і доставляє їх у пункти ізоляції або надання медичної допомоги. ***Група застосування зброї та спецзасобів***: за розпорядженням відповідних посадових осіб у разі загрози життю персоналу установи, засуджених або інших громадян застосовує вогнепальну зброю та спецзасоби; застосовує спеціальні засоби для розгону засуджених, які чинять масові безпорядки, або для знешкодження злочинців. ***Оперативна група***: проводить розвідувальні дії, виявляє та передає інформацію членам груп вилучення стосовно організаторів, підбурювачів та активних учасників протиправних дій засуджених. ***Група документування***: за допомогою засобів відео- та аудіо- запису, фотофіксації та інших засобів виявляє та фіксує злочинні й протиправні дії засуджених; збирає та накопичує інформацію щодо свідків вчинення злочинів і правопорушень, а також речових доказів; записує та фіксує незаконні вимоги та погрози правопорушників режиму; проводить огляд, фотофіксацію та документування місць події та скоєння злочинів. ***Група охорони***: забезпечує охорону співробітників груп документування та надання медичної допомоги під час їхнього спілкування з правопорушниками. ***Група резерву*** розсташовується у транспорті або у приміщенні в безпосередній близькості до місця проведення операції, готова в будь-яку хвилину надати допомогу кожній з груп бойового порядку. ***Група пожежогасіння***: в разі виникнення відкритого вогню негайно приступає до його гасіння, та надання допомоги особам, які постраждали від вогню. ***Група надання медичної допомоги***: в разі виникнення необхідності надає первинну медичну допомогу потерпілим; присутня під час евакуації поранених до медичної частини установи чи медичного закладу.

Літ.: *Боднар І.В., Сокоринський Ю.В., Царюк С.В. та ін. Тактико-спеціальна підготовка. Частина 2: навчально-методичний посібник. Чернігів: Академія ДПтС, 2019. С. 132–134.*

Групова непокора засуджених

– відмова значної кількості засуджених виконувати висунуті до них законні вимоги з боку адміністрації, що не супроводжуються насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя (наприклад, оголошення голодування). Групова непокора є *підставою введен-*

ня режиму особливих умов у колоніях (ст. 105 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 74–75.*

Гуманне ставлення до засуджених

(від лат. *hymanus* – людський, людяний) – особистісна позиція персоналу установ виконання покарань щодо засуджених та роботи з ними, що ґрунтується на їх особистісних і професійних якостях та проявляється у поводженні з засудженими та виконанні професійних обов'язків в період виконання покарання у виді позбавлення волі. Гуманне ставлення *включає у себе*: а) забезпечення виконання покарання виключно в порядку та на підставах, визначених законом та етичними правилами (сюди входить і запровадження належних умов відбування покарання, і застосування різноманітних заходів впливу на поведінку засудженого тощо); б) орієнтування роботи з засудженими на забезпечення їх ресоціалізації після звільнення, вирішення наявних проблем та задоволення потреб; в) створення всіх необхідних умов для реалізації засудженими своїх прав та свобод; г) мінімізацію негативних наслідків позбавлення волі та виключення невиправданих обмежень; д) ввічливе поводження з особами, позбавленими волі. *Межі гуманності при виконанні покарання* у виді позбавлення волі визначаються ст. 63 Конституції України, КВК України та практикою ЄСПЛ щодо доцільності й обґрунтованості правообмежень, що застосовуються до засуджених.

Літ.: *Василюк І.М. Право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2017. С. 103–104; Гончаренко В.Д. Право человека на свободу от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения или наказания: теоретико-правовые аспекты: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 1999. 229 с.; Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Гучномовний електрозв'язок

– електрозв'язок на об'єкті чи відкритому просторі, у якому відтворення інформації здійснюється за допомогою гучномовця або акустичної електричної системи. *Гучномовний електрозв'язок* широко використовується в якості технічного засобу забезпечення

режиму в колоніях (ст. 103 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 74.*

Д

Давність виконання обвинувального вироку

– закінчення встановлених законом строків, після яких обвинувальний вирок не може бути виконаний та засуджена особа за умов, указаних в КК України, звільняється від кримінального покарання. Такими *строками* є: а) два роки – у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі; б) три роки – у разі засудження до покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості; в) п'ять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин; г) десять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років за тяжкий злочин, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше десяти років за особливо тяжкий злочин; ґ) п'ятнадцять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років за особливо тяжкий злочин. Строки давності щодо додаткових покарань визначаються основним покаранням, призначеним за *вироком* суду (ч. ч. 1, 2 ст. 80 КК України). Відповідно до ст. 152 КВК України закінчення строків давності виконання обвинувального вироку є *підставою звільнення від відбування покарання*.

Літ.: *Баулін Ю.В. Давність у кримінальному праві // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С. 134–135; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Датчик виявлення

– пристрій, який складається з чутливого елемента, що використовує певний фізичний принцип виявлення, схеми виді-

лення і перетворення корисного сигналу до виду, зручного для подальшої обробки. За принципом дії датчики поділяються на *генераторні* (вібраційні, теплові, хімічні) і *параметричні* (електромеханічні, рідіопроменеві, ємнісні, магнітномодуляційні і фотопроменеві). *Зоною виявлення датчика* називається обмежена по висоті (глибині), ширині та довжині частина простору, у якому при доступному рівні перешкод із завданою вірогідністю виділяється інформація про порушника або заборонені речі. Сукупність зон виявлення одного чи декількох типів датчиків, встановлених певним порядком на об'єкті охорони, утворює *рубіж виявлення*. Рубіж виявлення для більш точного визначення місця його порушення поділяється на ділянки. *Довжина ділянок* залежить від тактико-технічних даних датчиків, рельєфу місцевості, конфігурації забороненої зони об'єкта охорони і не повинна перевищувати *200 м*.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 113; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Датчик-детектор

– чутливий пристрій, який реєструє і аналізує сигнал про порушення в контрольованій зоні. Складається з чутливого елемента та схеми обробки сигналу.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 113; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Девіантна поведінка

(від лат. *deviatio* – відхилення) – система дій і вчинків людей, соціальних груп, що суперечить соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки. Девіантна поведінка слугує для характеристики порушень правових норм, норм моралі, звичаїв, традицій, зокрема, характерна для засуджених.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 595; Долгова А.И. Девиантное поведение // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 153.*

Девіантність пенітенціарна

(від лат. *deviatio* – відхилення) – соціальна поведінка осіб, які

відбувають кримінальні покарання в пенітенціарних закладах, що характерна наявністю відхилень від норм поведінки у суспільстві. За своєю сутністю девіантність пенітенціарна є історично сформованим різновидом відхилень у поведінці ув'язнених і засуджених осіб. Пенітенціарна девіантність *охоплює*: а) вчинки, дії, що не відповідають офіційно встановленим або фактично сформованим у суспільстві нормам поведінки; б) вчинки та дії, що не відповідають встановленим правилам внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

Літ.: *Гайдай М.К., Осинский И.И. Пенитенциарная девиантность в условиях трансформации российского общества. Социологический анализ: монография. Улан-Удэ: Изд-во Бурятского госуниверситета, 2006. С. 41, 42; Гайдай М.К. Особенности пенитенциарной девиантности в условиях трансформации российского общества (На материалах Иркутской области): дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04. Улан-Удэ, 2004. 172 с.; Гайдай М.К. Пенитенциарная девиантность в условиях трансформации современного российского общества и стратегии ее минимизаци: на материалах мужских исправительных учреждений Иркутской области: дис. ... д-ра социол. наук: 22.00.04. Улан-Удэ, 2010. 425 с.*

Дезорганізація діяльності органів та установ, що забезпечують ізоляцію від суспільства

(від франц. *desorganisation* – порушення порядку) – застосування насильства або загроза таких дій щодо засудженого, з метою перешкоджання його виправленню або задля помсти через його сприяння адміністрації установи або органу виконання покарань, а також за аналогічні діяння, вчинені щодо співробітника органу, установи виконання покарань або місця утримання під вартою, або щодо його близьких родичів, у зв'язку зі здійсненням ним службової діяльності.

Літ.: *Джансараева Р.Е. Проблемы борьбы с преступностью в исправительных учреждениях (на материалах Республики Казахстан): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2006. С. 165; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 32; Ткаченко А.В., Шаблистий В.В. Кримінальна відповідальність за дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 152 с.*

Декларація ООН про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1975 р.

(від лат. *declaratio* – пояснення) – міжнародно-правовий документ, прийнятий 09.12.1975 р. на 30-й сесії ГА ООН. Складається з преамбули і 12 статей. Декларація виходить з того, що катування суперечать основним

принципам сучасного міжнародного права, спрямованим на захист гідності людини та її невід'ємних прав, і основним міжнародно-правовим документам, зокрема ст. 55 Статуту ООН (про сприяння загальному поважанню і додержанню прав людини та основоположних свобод), ст. 5 Загальної декларації прав людини 1948 р. і ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., які забороняють катування або нелюдські й такі, що принижують гідність, види поводження і покарання стосовно будь-якої особи. У ст. 1 термін «катування» визначається як будь-яка дія, якою людині навмисно завдають сильного болю або страждань, фізичних чи розумових, з боку офіційної особи з метою одержання від неї чи від третьої особи інформації або зізнання, покарання її за дії, які вона вчинила або у скоєнні яких вона підозрюється, або залякування її та інших осіб. Згідно зі ст. ст. 2–4 держави повинні не допускати катувань, навіть за умов війни, загрози війни, внутрішньої політичної нестабільності (ст. 3). Ст. 5 передбачає, що вже при підготовці персоналу правоохоронних органів, що несуть відповідальність за осіб, позбавлених волі, має враховуватися вимога про заборону катувань. Цю заборону в міру необхідності слід включати до таких загальних правил або статутів, які стосуються обов'язків і функцій кожного, хто має справу з триманням під вартою ув'язнених осіб. Кожна держава повинна систематично розглядати методи і практику здійснення допиту та умови тримання під вартою (ст. 6), забезпечувати таке становище, коли застосування катувань розглядалося б згідно з її кримінальним законодавством як злочин (ст. 7). Будь-яка особа, що зазнала катувань з боку офіційних осіб, має право на подання скарги на дії цих осіб до компетентних органів своєї держави (ст. 8). Кожного разу, коли є підстави вважати, що мали місце катування, як їх визначено в ст. 1, компетентні органи відповідної держави повинні почати неупереджене розслідування, навіть тоді, коли не було подано офіційної скарги (ст. 9). Якщо розслідування згідно зі ст. 8 або ст. 9 встановить очевидну наявність катувань, проти порушника або порушників, котрі їх вчинили, повинен бути розпочатий кримінальний процес (ст. 10). Якщо встановлено, що мали місце катування або будь-який інший жорстокий вид нелюдського, принизливого поводження і покарання з боку офіційної особи або за її підбурюванням, потерпілий має

право на компенсацію (ст. 11). Кожну заяву, зроблену внаслідок застосування катувань або іншого виду жорстокого і нелюдського поводження і покарання, не може бути використано як свідчення проти особи, що зазнає будь-якого судового переслідування, або проти будь-якої іншої особи, яка має відношення до судового переслідування (ст. 12). 10.12.1984 р. ГА ООН ухвалила *Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання* (ратифіковано Україною 26.01.1987 р.).

Літ.: *Корчинський В.О. Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1975 // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 167–168.*

Декларація ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 1992 р.

(від лат. *declaratio* – пояснення) – міжнародно-правовий документ, прийнятий 47-ю сесією ГА ООН 18.12.1992 р. Складається з преамбули і 21 статті. Згідно з Декларацією (ст. 1) будь-який акт насильницького зникнення є образою людської гідності. Він засуджується як заперечення цілей Статуту ООН і як серйозне порушення прав людини, проголошених у Загальній декларації прав людини 1948 р., підтверджених і розвинених у відповідних міжнародних документах. Кваліфікується як злочин проти людяності, порушення норм міжнародного права, права на визнання правосуб'єктності особи, права на свободу та безпеку особи, права не зазнавати тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, а також як порушення права на життя. Жодна держава (ст. 2) не повинна практикувати, дозволяти або допускати насильницьке зникнення. Кожна держава зобов'язана вживати ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання і викорінення насильницького зникнення на будь-якій території, що перебуває під її юрисдикцією (ст. 3), передбачити у кримінальному законодавстві відповідні заходи покарання (ст. 4). Жодні обставини, в т. ч. загроза війни або стан війни, внутрішня політична нестабільність або будь-яка інша надзвичайна ситуація, не можуть бути виправданням насильницьких зникнень (ст. 7). Держава не повинна висилати, повертати або видавати будь-яку особу іншій державі, якщо існують серйозні

підстави вважати, що цій особі загрожує небезпека стати жертвою насильницького зникнення (ст. 8). Декларація передбачає право на такі швидкі та ефективні засоби судового захисту, як встановлення місцеперебування або стану здоров'я осіб, позбавлених волі, визначення органу, який віддав наказ про позбавлення волі або здійснив такий акт, право на вільний доступ національних компетентних органів до всіх місць, де утримуються особи, позбавлені волі (ст. 9); складання централізованих списків усіх осіб, що перебувають під вартою, обов'язок здійснити повне розслідування всіх передбачених випадків зникнення, розглядати справи осіб, які, ймовірно, відповідальні за здійснення актів насильницького зникнення, у звичайних судах, а не військових; непоширення на кримінальних злочинців, винних у викраденні людей, законів про давність кримінального переслідування та особливих законів про амністію, а також інших аналогічних заходів, які могли б призводити до їх безкарності.

Літ.: *Корчинський В.О. Декларація про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 1992 // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 168.*

Декриміналізація

(від лат. *de* – префікс, що означає скасування, припинення; *criminalis* – злочинний та *actio* – дія) – скасування злочинності діяння, підставою для чого є його нездатність заподіювати істотну шкоду об'єктам кримінально-правової охорони. Декриміналізації може бути досягнуто *шляхом*: а) скасування норм Особливої частини КК України; б) внесення змін до норм Особливої частини КК України – включення до диспозицій додаткових ознак або виключення ознак, котрі були у попередній редакції норми; в) внесення змін до норм Загальної частини КК України (наприклад, доповнення КК України додатковою обставиною, що виключає злочинність діяння, або включення до КК України положення про те, що готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальну відповідальність); г) нового офіційного тлумачення кримінально-правової норми, котре змінює обсяг забороненої цією нормою поведінки без зміни її змісту.

Літ.: *Дудоров О.О. Декриміналізація // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С. 139–142; Нечаев А.Д. Концептуальные основы и теоретическое моделирование криминализации и декриминализации: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Саратов, 2017. 331 с.; Устинова Т.Д., Чучаев А.И., Шеслер А.В. и др. Понятия и тер-*

мины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие. Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 45.

Делінквент

(від лат. *delinquentis* – правопорушник, злочинець) – неповнолітня особа правопорушник, яка своєю поведінкою порушує правові норми, що діють у даному суспільстві у даний час, в результаті чого виникають правовідносини відповідальності.

Літ.: *Блага А.Б. Делінквент // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 103–104; Горшенков Г.Н. Криминологический словарь. 2-е изд., доп. Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2007. С. 22; Джужа О.М. Делінквент // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 168–170.*

Делінквентна кар'єра

(від лат. *delinquentis* – правопорушник, злочинець) – процес самоствердження та підвищення власної репутації делінквентом в певному середовищі, шляхом вчинення антигромадських вчинків, правопорушень і в тому числі злочинів.

Літ.: *Горшенков Г.Н. Криминологический словарь. 2-е изд., доп. Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2007. С. 22–23; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 50–51.*

Делінквентна поведінка

(від лат. *delinquentis* – правопорушник, злочинець) – неодноразові дії конкретної особи, що відхиляються від встановлених в даному суспільстві і в даний час правових норм, і є загрозливими для суспільного порядку. Делінквентна поведінка як форма девіантної поведінки особистості має ряд особливостей: 1) це один з найменш визначених видів поведінки, що відхиляється; 2) делінквентна поведінка регулюється переважно правовими нормами – законами, нормативними актами, дисциплінарними правилами; 3) протиправна поведінка визнається однією з найбільш небезпечних форм девіацій, оскільки загрожує громадському порядку; 4) така поведінка особистості активно обговорюється і карається в будь-якому суспільстві; 5) протиправна поведінка за своєю суттю означає наявність конфлікту між особистістю та суспільством.

Літ.: *Гребенюк М.О., Сюравчик В.Г. Делінквентна поведінка // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 170–171; Кікалішвілі М.В. Делінквентна поведінка: поняття, ознаки та детермінанти // Юридична наука. 2016. № 2 (56). С. 177–190.*

Делінквентна субкультура

(від лат. *delinquentis* – правопорушник, злочинець) – система

специфічних цінностей, які обслуговують переважно кримінальні верстви суспільства і які мають переважно в основному асоціальну, анормативну орієнтованість. Вона відрізняється негативними відношенням до офіційних владних структур, правових інститутів, системи органів охорони правопорядку.

Літ.: *Буймістер А.І. Делінквентна субкультура // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 172; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 51.*

Денна чергова зміна

– група екіпірованих співробітників органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, призначена для здійснення нагляду за поведінкою засуджених, підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні злочинів в світлий час доби (перша чергова зміна). Свої обов'язки з нагляду за засудженими чергова зміна виконує без вогнепальної зброї.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 61, 62, 64, 89; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 36.*

Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України

– департамент Міністерства юстиції України, що здійснює забезпечення формування і реалізації державної політики у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), забезпечує своєчасне, повне та неупереджене виконання рішень у порядку, встановленому законодавством. Департамент відповідно до покладених на нього завдань: а) організовує, забезпечує та контролює примусове виконання рішень у випадках, передбачених законом; б) організовує інформаційне забезпечення виконавчого провадження, зокрема електронного документообігу, забезпечує ведення Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень та здійснює контроль за внесенням державними виконавцями відомостей про вчинені виконавчі дії; в) здійснює державний нагляд та контроль за додержанням законодавства про виконавче провадження, правильністю, своєчасністю та повнотою вчинення виконавчих дій державними виконавцями; г) надає державним виконавцям роз'яснення та рекомендації з питань примусового вико-

нання рішень; г) забезпечує контроль за роботою структурних підрозділів територіальних органів Міністерства юстиції України, що забезпечують здійснення повноважень у сфері примусового виконання рішень; д) бере участь у міжнародному співробітництві у сфері примусового виконання рішень, налагоджує і підтримує зв'язки з міжнародними організаціями; е) організовує та контролює роботу державних виконавців, вживає заходів щодо її поліпшення, здійснює керівництво та проводить перевірку діяльності структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту, що забезпечують здійснення повноважень у сфері організації примусового виконання рішень. Виходячи зі змісту ч. 7 ст. 12 КВК України Департамент, як *орган державної виконавчої служби*, також виконує покарання у виді конфіскації майна та штрафу.

Літ.: *Департамент державної виконавчої служби. Офіційний сайт МЮ України. URL: https://minjust.gov.ua/m/departament-derjavnoi-vikonavchoi-slujbi (дата звернення: 08.03.2020 р.); Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Депеналізація

(від лат. *de* – префікс, що означає скасування, припинення; *poena* – покарання та *actio* – дія) – відмова від застосування покарання за діяння, котрі визнавались кримінально караними (наприклад, виключення в 2004 р. кримінальної відповідальності та кримінального покарання за незаконне перетинання державного кордону), а так само виключення деяких видів покарань із санкцій або взагалі з системи покарань, тобто відмова від їх застосування (наприклад, виключення із законодавства в 1990-х рр. на теренах України таких видів кримінальних покарань, як *заслання*, *висилка* та *смертна кара*).

Літ.: *Пономаренко Ю.А. Депеналізація // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С. 145–146; Устинова Т.Д., Чучаев А.И., Шеслер А.В. и др. Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие. Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 45.*

Державна кримінально-виконавча служба України

– центральний орган виконавчої влади на який, відповідно до ст. 1 ЗУ «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» покладено завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. ДКВС України, відповідно до закону, здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері

виконання кримінальних покарань, його територіальних органів управління, уповноважених органів з питань пробації, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань ДКВС України (ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 17–18; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Тимошенко В.І. Державна кримінально-виконавча служба України // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 104–106.*

Державна пенітенціарна служба України

– центральний орган виконавчої влади України зі спеціальним статусом, який був центральним апаратом в кримінально-виконавчій системі України. Державна пенітенціарна служба здійснювала безпосереднє керівництво органами і установами виконання покарань в Україні, їй підпорядковувалися територіальні органи управління в регіонах і містах державного значення (м. Київ та м. Севастополь). За час існування Державної пенітенціарної служби України (2010–2016 рр.) керівниками служби були: *О.В. Лісіцков*, *С.Є. Старенький* та *В.М. Палагнюк*. Державну пенітенціарну службу України було ліквідовано у 2016 р., шляхом реорганізації в *Державну кримінально-виконавчу службу України*.

Літ.: *Дука О.А., Зінченко С.А., Копотун І.М. та ін. Пенітенціарна система України: історія та сучасність: наукове видання. Київ: Державна пенітенціарна служба України, 2013. 268 с.; Ягунов Д.В. Державна пенітенціарна служба України: деякі питання концептуального та термінологічного обґрунтування // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць ОРІДУ. 2011. Випуск 3 (47). С. 175–178.*

Державна політика у сфері виконання кримінальних покарань

– сукупність концептуальних засад, ідей та керівних положень, покладених в основу діяльності органів державної влади у сфері правотворення і правореалізації на всіх стадіях виконання кримінального покарання та під час застосування інших заходів примусового і виховного характеру щодо порушників, а також надання їм допомоги у процесі соціальної адаптації (ресоціалізації) та пробації. *Основними її*

ознаками визначено наступні: а) при формуванні та реалізації державної політики залучається велика кількість учасників; б) вона має задовольняти інтереси та потреби більшості; в) має складний управлінський (адміністративний) апарат; г) спрямована на досягнення певного результату. *Метою реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань* є забезпечення ефективної діяльності зазначених соціально-правових інститутів в межах кримінально-виконавчої системи через: а) захист інтересів особистості, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених; б) запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами; в) запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. Реалізацію завдань державної політики у сфері виконання кримінальних покарань варто здійснювати через призму, по-перше, уточнення кола суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню у процесі виконання та відбування покарань та визначення суб'єктів цих правовідносин, форм та методів їх діяльності, по-друге, удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи за рахунок розвитку ринку надання професійних юридичних послуг та якісної правової допомоги, а також запровадження єдиного електронного реєстру адвокатів, по-третє, поліпшення співпраці кримінально-виконавчої системи з іншими органами та установами, що беруть участь у боротьбі зі злочинністю, в тому числі й з інститутами громадянського суспільства та визначення напрямків та форм міжнародного співробітництва з відповідними системами інших країн, по-четверте, удосконалення змісту, форм та методів карально-виправного впливу на засуджених і звільнених від відбування покарання.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 10–11; Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. С. 23, 24.*

Державний виконавець

– представник влади, що здійснює примусове виконання судових рішень, поставлених іменем України та рішень інших органів (посадових осіб) виконання яких покладено на державну виконавчу службу, у порядку передбаченому законом. Умови і порядок виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб),

що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі не виконання їх у добровільному порядку визначає ЗУ «Про виконавче провадження».

Літ.: *Гетманцев О.В., Кройтор В.А., Яснок М.М. та ін. Закон України «Про виконавче провадження», Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»: Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2019. С. 279; Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542.*

Державний Департамент України з питань виконання покарань

– центральний орган виконавчої влади, що безпосередньо реалізовував єдину державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, здійснення цільових програм розвитку кримінально-виконавчої системи. Державний Департамент України з питань виконання покарань *був утворений* відповідно до указу Президента України від 21.04.1998 р. на базі Головного управління МВС України по виконанню покарань. Указом Президента України від 12.03.1999 р. Державний Департамент України з питань виконання покарань *було виведено* з системи МВС України. За роки існування Департаменту головою служби були: *І.В. Штанько, В.А. Льовочкін, В.В. Кощинець* та *О.І. Галінський*. Державний Департамент України з питань виконання покарань було ліквідовано у 2010 р., шляхом реорганізації в *Державну пенітенціарну службу України*.

Літ.: *Гель А.П., Семаков Г.С., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 92–110; Дука О.А., Зінченко С.А., Копотун І.М. та ін. Пенітенціарна система України: історія та сучасність: наукове видання. Київ: Державна пенітенціарна служба України, 2013. 268 с.; Яцишин М.М. Державний департамент України з питань виконання покарань як суб'єкт нормотворчості // Право України. 2009. № 11. С. 165–169.*

Державний контроль

– систематична перевірка виконання законів, інших нормативних актів, дотримання державної дисципліни й правопорядку, яка полягає у втручанні суб'єктів контролю в оперативну діяльність підконтрольних суб'єктів, у припиненні або скасуванні актів управління, застосуванні заходів примусу щодо підконтрольних посадових осіб. Виходячи зі змісту ст. 24 КВК України державний контроль здійснюється шляхом відвідування установ виконання покарань уповноваженими на те державними посадовими особами.

Літ.: *Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 136–154, 191–207; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев*

В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 53; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.

Державні притулки і колонії

– установи, що існували на території українських губерній Російської імперії в другій половини XIX – початку XX ст., та мали статус виправних закладів для неповнолітніх злочинців. Загальне спрямування подібних виправних установ вбачалося ініціаторами реформи у покращенні долі неповнолітніх осіб обох статей, які здійснювали протиправні діяння, а також безпритульних сиріт і жебраків, перевихованні порочних дітей. Більшість з цих закладів були змішаними, тобто призначалися для утримання дітей різних категорій: бродяг, сиріт, жебраків, правопорушників.

Літ.: *Ігор Іваньков, Анатолій Чайковський Історико-правовий аналіз діяльності органів і установ виконання покарань на території України (кінець 19–середина 20 сторіччя): монографія. Бровари: ХмЦНТЕІ, 2010. С. 9–60; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 63–84.*

Дефініція кримінально-виконавчого права

(від лат. *definitio* – визначення, означення) – точне логічне визначення, встановлення змісту легального кримінально-виконавчого поняття. *Норми–дефініції* – приписи, які містять повне чи часткове визначення правових категорій та понять. Дефінітивні норми виконують головним чином евристичну, направляючу та орієнтаційну функцію в механізмі правового регулювання виконання та відбування покарань. Їх відсутність чи недостатня кількість в значній мірі позбавляє законодавство чіткості та ясності й значно ускладнює його практичне застосування. Досконалість та рівень розвитку будь-якої з галузей права та законодавства, його інститутів та субінститутів характеризується саме наявністю норм-дефініцій. Дефінітивні норми вносять в розуміння загальних положень, певних термінів, правових категорій, які містяться в *регулятивних* та *охоронних* нормах кримінально-виконавчого права, що дуже важливо для забезпечення одноманітного застосування останніх. Зокрема в ч. ч. 1, 2 ст. 6 КВК України містяться норми-дефініції таких понять як *виправлення* та *ресоціалізація засуджених*, ч. 1 ст. 102 КВК України містить норму-дефініцію *режиму в колоніях*, ч. 1 ст. 123 КВК України норму-дефініцію про *соціально-виховну роботу*, ст. 133 КВК України розкриває поняття *злісне пору-*

шення встановленого порядку відбування покарання.

Літ.: *Василевич В.В., Джужа О.М., Колб О.Г. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2009. С. 112–113; Зубарев С.М., Михлин А.С., Толкаченко А.А. Уголовно-исполнительное право: учебник для вузов. 2-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Высшее образование, 2008. С. 46; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Панов М.І. Понятійний апарат кримінального права та його наукове і практичне значення: наукова стаття. Харків: Право, 2018. С. 16.*

Джерела кримінально-виконавчого законодавства

– акти органів влади чи інших уповноважених органів держави, які містять норми кримінально-виконавчого законодавства (міжнародні правові акти у сфері прав людини, боротьби зі злочинністю та поводження з правопорушниками, чинні на території України і ратифіковані Верховною Радою України у встановленому законом порядку; Конституція України; кримінально-виконавче законодавство (КВК України, інші кодифіковані акти, закони України); нормативні правові акти Президента України; нормативні правові акти Кабінету Міністрів України; міжвідомчі нормативні правові акти; відомчі нормативні правові акти).

Літ.: *Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 260; Кальман О.Г., Мірошниченко С.С., Туркот М.С. та ін. Проблеми кримінально-виконавчого права: навчальний посібник. Київ: НАПУ, 2011; Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2012. С. 14–18.*

Джерела КВП

– зовнішня форма виразу норм кримінально-виконавчого права, реалізована у ратифікованих міжнародно-правових договорах та прийнятих уповноваженими державними органами актах, що регулюють кримінально-виконавчі правовідносини. Систему нормативно-правових актів, в яких розкриваються базові для кримінально-виконавчого права положення, очолює *Конституція України*. Під час відбування покарання на засуджених поширюються більшість загальних для всіх громадян прав, свобод та обов'язків, які передбачені розд. II Основного Закону. У ч. 3 ст. 63 Конституції України, зокрема, закріплено таку норму: «засудженій користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду». У п. 14 ст. 92 Конституції встановлено, що виключно законами України визначаються діяльність органів і установ виконання покарань. Отже, виходячи з норм Конституції України, саме у законах мають бути закріплені вихідні положення кримінально-виконавчого права. Наступним за

ієрархією нормативно-правовим актом варто вказати *КВК України* як профільний законодавчий акт у сфері регулювання кримінально-виконавчих правовідносин. Серед інших законодавчих актів слід зазначити такі *закони України*: від 23.06.2005 р. «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», від 01.12.1994 р. «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», від 17.03.2011 р. «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», від 01.10.1996 р. «Про застосування амністії в Україні». Важливе місце серед джерел кримінально-виконавчого права відведено *чинним міжнародним договорам*. Згідно зі ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, визначеному для норм національного законодавства. До таких документів перш за все слід віднести: Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, ратифіковану Законом України від 17.07.1997 р.; Європейські пенітенціарні правила в редакції від 11.01.2006 р. Окрім законодавчих актів та міжнародних договорів, правове регулювання кримінально-виконавчих правовідносин здійснюється значною мірою *підзаконними актами*, які мають бути засновані на законодавчих приписах, не повинні їм суперечити та покликані конкретизувати їх зміст. На жаль, на цей час далеко не всі підзаконні акти з кримінально-виконавчого права відповідають указаним вимогам.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 43–44; Голіна В.В., Лисодєд О.В., Степанюк А.Х. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник. Харків: Право, 2015. С. 16–19; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 32–37; Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409.*

Джерела кримінально-виконавчої політики

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння; грец. *politike* – мистецтво управляти державою) – нормативно-правові, політичні, економічні й інші акти, які виражають зміст діяльності держави в галузі виконання всіх передбачених чинним законодавством кримі-

нальних покарань та спрямовані на досягнення їх мети. До джерел кримінально-виконавчої політики Української держави належать: *Конституція України*; *міжнародні договори України*, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; *кодифіковані акти* (Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України тощо); *закони України*; *рішення Конституційного Суду України*; *підзаконні нормативно-правові акти* (акти Президента України та акти Кабінету Міністрів України); *міжвідомчі* та *відомчі нормативні акти*; *постанови Пленуму Верховного Суду України* та *правові позиції Верховного Суду*; рішення Європейського Суду з прав людини. Дискусійним є питання ролі *наукових праць учених з кримінально-виконавчого права та інших галузей науки* як джерел кримінально-виконавчої політики. Оскільки науковці не наділені владними повноваженнями, їх *наукові положення не мають загальнообов'язкового характеру*, а тому *не можуть виступати* джерелами кримінально-виконавчої політики України. Лише розробляючи доктрину кримінально-виконавчої політики, беручи участь у законопроектній роботі, вчені впливатимуть на формування кримінально-виконавчої політики, а їх наукові розробки, втілюючись в життя у вигляді статей відповідних нормативно-правових актів, *опосередковано належатимуть* до джерел кримінально-виконавчої політики.

Літ.: *Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. С. 383; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. С. 31.*

Диспозиція норми КВП

(від лат. *dispositio* – розпорядження, розподіл) – права і обов'язки суб'єктів кримінально-виконавчих відносин, що вказують на сутність та зміст певного правила поведінки при наявності умов, що передбачені *гіпотезою* норми кримінально-виконавчого права.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 36; Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 433; Казакова В.А., Михлин А.С., Селиверстов В.И. и др. Уголовно-исполнительное право России: учебник. 6-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Норма, ИНФРА-М, 2013. С. 60.*

Дисциплінарна відповідальність засуджених

(від лат. *disciplina* – навчання) – заснований на нормах криміна-

льно-виконавчого законодавства обов'язок засудженого зазнати певних обмежень карально-виховного характеру, що застосовуються за недотримання порядку в кримінально-виконавчій установі. Відповідно до ст. 135 КВК України питання про доцільність застосування стягнення до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, вирішується на засіданні *дисциплінарної комісії* установи виконання покарань. Рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності приймається більшістю голосів членів дисциплінарної комісії. Воно має бути детально вмотивоване та може бути оскаржене особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, або її представником до органу виконання покарань вищого рівня, прокурора чи суду. Засудженому протягом *трьох робочих днів* видається копія рішення про застосування до нього стягнення із зазначенням можливості та порядку його оскарження.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 158–160; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 142; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Дисциплінарна комісія

(від лат. *disciplina* – навчання; *commissio* – збирання, поєднання, зв'язок) – колегіальний орган в установі виконання покарань, що діє на постійній основі з метою розгляду дисциплінарних проваджень. Засідання дисциплінарної комісії є повноважним, якщо на ньому присутні більше половини членів дисциплінарної комісії. До *складу дисциплінарної комісії входять* начальник установи виконання покарань, його заступники та начальники служб установи, які за своїми безпосередніми функціональними обов'язками безпосередньо спілкуються з особами, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Очолює дисциплінарну комісію начальник установи виконання покарань або особа, яка виконує його обов'язки. На засідання дисциплінарної комісії запрошуються й інші особи, присутність яких є доцільною для встановлення обставин вчинення правопорушення та визначення міри відповідальності. Члени спостережних комісій на відповідній території мають право бути присутніми на засіданні дисциплінарної комісії та мають право дорадчого голосу. Під час засідання дисциплінарної комісії заслуховуються пояснення засудженого та його представни-

ка, свідків, інших осіб, адміністрації установи виконання покарань, особи, яка ініціювала притягнення до дисциплінарної відповідальності, та осіб, які мають право дорадчого голосу (ст. 135 КВК України).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 160–161; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 142; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Дисциплінарне правопорушення

(від лат. *disciplina* – навчання) – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на правовідносини у сфері виконання покарань та спричинила завдання їм шкоди шляхом невиконання або неналежного виконання покладених обов'язків, порушення заборон чи обмежень.

Літ.: *Автухов К.А., Карелін В.В., Яковець І.С. Правове регулювання застосування заходів заохочення та стягнення у процесі виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією засуджених: монографія. Харків: Право, 2014. С. 145; Ткаченко О.Г. Адміністративна відповідальність, пов'язана з порушенням режиму утримання в установах виконання покарань: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2012. С. 13.*

Дисциплінарне стягнення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

(від лат. *disciplina* – навчання) – засіб підтримання службової дисципліни, що застосовується за вчинення дисциплінарного проступку з метою виховання особи рядового чи начальницького складу ДКВС України, який його вчинив, для безумовного дотримання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків. Дисциплінарне стягнення має *індивідуальний характер* та не застосовується до осіб рядового чи начальницького складу, вина яких у вчиненні дисциплінарного проступку не встановлена у визначеному порядку або які діяли у стані крайньої необхідності чи необхідної оборони. До осіб рядового та начальницького складу ДКВС України можуть застосовуватися такі *види дисциплінарних стягнень*: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення зі служби. До курсантів (слухачів), які проходять навчання у вищих навча-

льних закладах із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку осіб рядового та начальницького складу, крім видів дисциплінарних стягнень, визначених цією статтею, застосовується дисциплінарне стягнення у виді призначення поза чергою в наряд – до п'яти нарядів. Застосування інших видів дисциплінарних стягнень забороняється. Дисциплінарне стягнення накладається у строк до одного місяця з дня, коли про проступок стало відомо начальнику (ст. 13 ЗУ «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», ст. ст. 12, 16 ЗУ «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України»).

Літ.: *Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. № 2337–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 29. Ст. 233; Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22.02.2006 р. № 3460–IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 29. Ст. 245; Пузирний В.Ф. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни в Державній кримінально-виконавчій службі України // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. 2014. № 8. С. 153–156.*

Дисциплінарний батальйон

(від лат. *disciplina* – навчання; італ. *battaglia* – загін; франц. *bataille* – битва, бій) – військова частина, яку утримують за окремим штатом, організаційну структуру і чисельність якої визначає Міністр оборони України. Особи, які відбувають покарання в дисплінарному батальйоні, *виконують обов'язки та користуються правами*, встановленими законодавством для *військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України*, з відповідними обмеженнями. Обов'язки, права і взаємовідносини особового складу, що випливають з умов служби в дисциплінарному батальйоні, визначаються військовими статутами. Керівництво дисциплінарним батальйоном здійснює *командуючий військами військового округу (оперативного командування)*, який забезпечує добір і розстановку кадрів офіцерського складу, контролює режим та умови тримання, охоплення постійною роботою, організацію праці, бойову підготовку, навчання та виховання засуджених. Засоби виправлення застосовують з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, особи засудженого, а також його ставлення до праці та військової служби. Особливості виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців врегульовано *главою 14 КВК України* та *Інструкцією про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців*.

Літ.: *Сокоринський Ю.В. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Київ: ВД «Дакор», 2013. С. 73; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Ніколаєнко Т.Б. Теоретико-правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 387–398; Про затвердження Інструкції про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців: Наказ Міністерства оборони України від 26.09.2013 р. № 656. Офіційний вісник України. 2013. № 84. Т. 2. Ст. 3119.*

Дисциплінарний вплив

– див. *Заходи заохочення, Заходи стягнення.*

Дисциплінарний ізолятор

(від лат. *disciplina* – навчання; франц. *isolateur* – відособлене приміщення) – приміщення для тримання засуджених до покарання у виді обмеження і позбавлення волі, до яких за порушення режиму відбування покарання застосовано стягнення у виді поміщення у дисциплінарний ізолятор (ч. 1 ст. 68, ч. 1 ст. 132, ст. 145 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 35.*

Дисциплінарний проступок засудженого

(від лат. *disciplina* – навчання) – протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність) особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, що посягає на встановлений порядок у сфері виконання покарань, вчинене цією особою. Персонал установи виконання покарань зобов'язаний довести наявність у діях чи бездіяльності особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, усіх ознак дисциплінарного проступку. Відсутність таких ознак виключає застосування до особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, заходів стягнення (ст. 131^{-1} КВК України).

Літ.: *Автухов К.А., Карелін В.В., Яковець І.С. Правове регулювання застосування заходів заохочення та стягнення у процесі виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією засуджених: монографія. Харків: Право, 2014. С. 136, 143, 204; Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 158; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Дисциплінарний проступок особи рядового та начальницького складу ДКВС України

(від лат. *disciplina* – навчання) – невиконання чи неналежне ви-

конання особою рядового або начальницького складу *службової дисципліни* (абз. 3 п. 2 розд. І Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України). Відповідно до розд. І Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України, з метою уточнення причин, встановлення обставин і умов, що сприяли вчиненню дисциплінарного проступку персоналом ДКВС України здійснюється *службове розслідування*.

Літ.: *Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 р. № 356/5. Офіційний вісник України. 2015. № 23. Ст. 647; Пузирний В.Ф. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни в Державній кримінально-виконавчій службі України // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. 2014. № 8. С. 153–156.*

Диференціація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк

(від лат. *differentia* – відмінність, різниця) – заснована на законі реалізація органами і установами виконання покарань карального та виправного впливу щодо визначених (класифікованих) категорій засуджених, спрямована на вирішення завдань кримінально-виконавчого законодавства. Диференціація виконання покарання полягає в розподілі засуджених за певними групами (категоріями, розрядами, блоками) на підставі ознак, що визначені законодавством або кримінально-виконавчою практикою. Наприклад, у КВК України 2003 р. диференціація виконання покарань безпосередньо дістала своє відображення у ст. ст. 92, 94, де передбачене роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях (чоловіків і жінок, неповнолітніх і дорослих, осіб, уперше засуджених до позбавлення волі, і тих, які раніше відбували покарання у виді позбавленян волі), а також їх структурні дільниці (карантину, діагностики і розподілу, ресоціаліації, посиленого контролю, соціальної адаптації, соціальної реабілітації). Диференціація виконання покарання виявляється також у: а) різних умовах тримання засуджених; б) різному правовому становищі; в) рівні ізоляції, що застосовуються залежно від ступеня суспільної небезпеки різних категорій засуджених.

Літ.: *Бриллиантов А.В. Дифференциация наказания: уголовно-правовые и уголовно-исполнительные проблемы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1998. С. 398; Конопельський В.Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. С. 391; Примаченко В.Ф. Диференціація та індивіду-*

алізація виконання покарання // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 115–117; Пузирьов М.С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2014. С. 105, 221.

Диференціація засуджених при розміщенні по камерах

(від лат. *differentia* – відмінність, різниця) – заходи щодо забезпечення перш за все їх безпеки, профілактики правопорушень, проведення виховного впливу, а також виключення негативного випливу та передачі «тюремного досвіду» з боку більш занедбаних у соціально-педагогічному плані осіб на засуджених, які вперше опинились в умовах ізоляції.

Літ.: *Вакарина Е.А. Дифференциация и индивидуализация наказания и средства их достижения (уголовно-правовые и уголовно-исполнительные аспекты): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2001. 215 с.; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 115–116.*

Дії, що дезорганізують роботу УВП і СІЗО

(від франц. *desorganisation* – порушення порядку) – злочинні діяння у формі тероризування в УВП і СІЗО засуджених, осіб, узятих під варту, застосування до них фізичного насильства (побоїв, мордувань, катувань, тілесних ушкоджень) або погрози їх застосування (у тому числі погрози вбивства), насильницького заволодіння їхнім майном, заподіяння собі тілесних ушкоджень (у тому числі за допомогою іншої особи), масових заворушень, групової непокори, нападу на адміністрацію, незаконного позбавлення волі представника адміністрації, заволодіння зброєю або спеціальними засобами, катувань, заподіяння тілесних ушкоджень, а також погрози застосування насильства (у тому числі погрози вбивства) представникам адміністрації, перешкоджання їх законним діям у зв'язку зі службовою діяльністю, а також створення з цією метою організованої групи, відповідальність за які передбачена ст. 392 КК України. Дії, що дезорганізують роботу УВП та СІЗО є *підставою* введення режиму особливих умов у колоніях (ст. 105 КВК України).

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Положення про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 06.02.2017 р. № 292/5. Офіційний вісник України. 2017. № 15. Ст. 458; Ткаченко А.В., Шаблистий В.В. Кримінальна відповідальність за дії, що дезорганізують роботу установ виконання пока-*

рань: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 152 с.

Дільниця карантину, діагностики і розподілу

– структурна дільниця житлової зони колонії, в якій засуджені, що прибули до колонії, піддаються повному медичному обстеженню для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань, а також первинному психолого-педагогічному та іншому вивченню (ч. 1 ст. 95 КВК України). Відповідно до ч. 2 ст. 95 КВК України за результатами медичного обстеження, первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики на кожного засудженого складається *індивідуальна програма соціально-виховної роботи*, яка затверджується начальником колонії. Дільниці карантину, діагностики і розподілу створюються у *виховних* та у *всіх видах виправних колоній*, строк тримання засуджених у цій дільниці – *14 діб*. (ч. 1 ст. 94, ч. 1 ст. 95 КВК України). Відповідно до ч. 3 ст. 95 КВК України засудженим не надаються побачення під час тримання у дільниці карантину, діагностики та розподілу, крім побачень з адвокатом.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 91–93; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 263; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Дільниця посиленого контролю

– структурна дільниця житлової зони колонії, в якій тримаються засуджені, які систематично (два та більше разів) вчиняють злісні порушення установленого порядку відбування покарання, що загрожують безпеці персоналу, засуджених або інших осіб. Дільниці посиленого контролю створюються у всіх видах виправних колоній, окрім, виправних колоній для тримання жінок (ч. 4 ст. 94 КВК України). Відповідно до ч. 1 ст. 97 КВК України у дільниці посиленого контролю виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки засудженим встановлюється режим, передбачений для тримання засуджених у виправній колонії максимального рівня безпеки. У дільниці посиленого контролю виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки

засуджені тримаються в ізольованих жилих приміщеннях, а в дільниці посиленого контролю виправних колоній максимального рівня безпеки – у приміщеннях камерного типу (ч. 2 ст. 97 КВК України). Відповідно до ч. 3 ст. 97 КВК України на кожного засудженого розробляється *спеціальна індивідуальна програма*, яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного, психокорегуючого характеру. Після виконання зазначеної програми *за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби* постановою начальника колонії засуджений переводиться до *дільниці ресоціалізації* (ч. 4 ст. 97 КВК України).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 97–98; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 264; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Дільниця ресоціалізації

– структурна дільниця житлової зони колонії, в якій тримаються засуджені, направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, а також переведені з інших дільниць колонії. Засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації, *розподіляються по відділеннях соціально-психологічної служби* і розміщуються в жилих приміщеннях із локальним сумісним проживанням членів відділення (ст. 96 КВК України). Відповідно до ч. 1 ст. 94 КВК України дільниці ресоціалізації створюються у *виховних* та у всіх видах *виправних колоній*.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 93–95; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 264; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Дільниця соціальної адаптації

– структурна дільниця житлової зони колонії, в якій тримаються засуджені, які правомірно себе поводять і сумлінно ставляться до навчання та праці і яким до закінчення встановленого строку відбування покарання або до дати застосування можливого умовно-дострокового звільнення від відбування покарання залишається не більше шести місяців, а також які, як правило, закінчили навчання у загальноосвітній середній школі або професійно-технічному училищі (ч. 5 ст. 94 КВК України). Засуджені, які тримаються в дільниці соціальної адаптації, працевлаштову-

ються на окремих виробничих об'єктах колонії або за межами колонії на інших об'єктах з дотриманням вимог безпеки і постійного контролю. Вони проживають у межах колонії у спеціально обладнаних приміщеннях окремо від інших засуджених (ст. 98 КВК України). Відповідно до ч. 1 ст. 94 КВК України дільниці соціальної адаптації створюються тільки у виховних колоніях.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 96–97; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 264; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Дільниця соціальної реабілітації

– структурна дільниця житлової зони колонії, в якій тримаються засуджені, направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу (вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості), а також переведені з дільниці ресоціалізації (ч. 6 ст. 94, ч. 1 ст. 99 КВК України). Дільниці соціальної реабілітації створюються в колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та колоніях середнього рівня безпеки (ч. 1 ст. 94 КВК України). Відповідно до ч. 2 ст. 99 КВК України у дільниці соціальної реабілітації засуджені: тримаються під наглядом; у вільний від роботи час від підйому до відбою користуються правом вільного пересування в межах території дільниці; з дозволу адміністрації колонії можуть пересуватися без нагляду поза територією дільниці, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням; можуть носити цивільний одяг, мати при собі портативні персональні комп'ютери та аксесуари до них, гроші та цінні речі, користуватися грішми без обмеження; мають право відправляти листи, отримувати бандеролі, посилки, передачі, одержувати короткострокові побачення без обмеження, а тривалі побачення – до трьох діб один раз на місяць; після відбуття шести місяців покарання в дільниці в разі відсутності порушень режиму відбування покарання, наявності житлових умов з дозволу адміністрації колонії можуть проживати в межах населеного пункту, де розташована колонія, із своїми сім'ями, придбавати відповідно до чинного законодавства жилий будинок і заводити особисте господарство.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 95–96; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 264; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Дільничний офіцер поліції як учасник кримінально-виконавчих правовідносин

– посадова особа органу (підрозділу) Національної поліції, яка здійснює свою діяльність відповідно до *Конституції України*, *Законів України*: «Про Національну поліцію», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», інших актів законодавства України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України. Дільничні офіцери поліції при здійсненні своїх повноважень *взаємодіють з* органами (підрозділами) поліції, центральними та місцевими органами виконавчої влади. Одним з основних *напрямів діяльності дільничного офіцера поліції в сфері кримінально-виконавчих відносин* є участь у межах повноважень, передбачених законом, у здійсненні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі. Дільничний офіцер поліції *з метою виконання своїх обов'язків* може: 1) здійснювати заходи з контролю за дотриманням обмежень, установлених ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»; 2) проводити перевірку прибуття звільнених осіб до місця проживання в порядку, встановленому законодавством та визначеному ст. 20 ЗУ «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».

Літ.: *Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2017 р. № 650. Офіційний вісник України. 2017. № 70. Ст. 2136; Чабаненко Т.В. Взаємодія пробації з органами поліції, місцевого самоврядування та громадськими формуваннями при здійсненні нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2017. 249 с.*

Дія кримінально-виконавчого законодавства у просторі

– просторова юрисдикція кримінально-виконавчого закону, яка полягає в тому, що всі засуджені, які відбувають покарання на території України, підпадають під дію кримінально-виконавчого законодавства України – КВК України, незалежно від того, в якій країні вони вчинили злочин або були засуджені (ст. 3 КВК України).

Літ.: *Глушков В.О., Джужа О.М., Царюк С.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Атіка, 2010. С. 17–18; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Сенатова Е.В. Действие уголовно-исполнительного законодательства Российской Федерации в пространстве и во времени: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2003. 223 с.*

Дія кримінально-виконавчого законодавства у часі

– часова юрисдикція кримінально-виконавчого закону, яка полягає в тому, що порядок і умови виконання та відбування покарань визначаються та забезпечуються відповідно до законодавства, яке діє на час виконання та відбування кримінального покарання.

Літ.: *Глушков В.О., Джужа О.М., Царюк С.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Атіка, 2010. С. 17–18; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Сенатова Е.В. Действие уголовно-исполнительного законодательства Российской Федерации в пространстве и во времени: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2003. 223 с.*

Діяльність установ виконання покарань та уповноважених органів з питань пробації

– визначені державною політикою у сфері виконання покарань цілі, принципи, стратегія та напрями функціонування органів і установ виконання покарань, його основні форми й методи. У п. 14 ст. 92 Конституції України йдеться про діяльність органів і установ виконання покарань у цілому взагалі. Утім дослідження діяльності органів та установ виконання покарань показує, що здійснювана в них діяльність є далеко не однорідною. Так, наприклад, в установах виконання покарань здійснюються різні види діяльності, визначені цілями покарання, сформульованими в ч. 2 ст. 50 КК України, й обумовлені завданнями органів і установ виконання покарань. Це кримінально-виконавча діяльність, соціально-педагогічна діяльність, трудова діяльність засуджених,

оперативно-розшукова діяльність і т. ін. В установах виконання покарань функціонують різні служби (служба нагляду і безпеки, служба охорони, соціально-психологічна служба, інтендантська служба, медична служба і т. ін.), що виконують свої специфічні завдання в різних напрямах діяльності. Основним напрямом діяльності органів та установ виконання покарань, що надає їй якісно визначених характеристик, слід вважати *кримінально-виконавчу діяльність*, спрямовану на реалізацію кари як однієї з цілей покарання, визначених у ст. 50 КК України. Згідно із ЗУ «Про ДКВС України» на ДКВС України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. За ст. 11 КВК України політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації *реалізують* як центральний орган виконавчої влади, так і його міжрегіональні управління з питань кримінальних покарань та пробації, *основними завданнями* яких є: 1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; 2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Безпосередньо політика у сфері виконання кримінальних покарань та пробації реалізується в діяльності установ виконання покарань та уповноважених органів з питань пробації.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 10, 12; Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Довідка для надання фізичним особам відомостей про притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність (наявність) судимості або обмежень, передбачених кримінально-процесуальним законодавством України

– документ, який містить відомості з персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України та який залежно від обсягу запитуваної особою інформації може містити відомості про: відсутність (наявність) судимості; притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність (наявність) судимості або

обмежень, передбачених КПК України. *Право на запит та отримання відомостей* з персонально-довідкового обліку *мають*: 1) державні органи, які здійснюють правоохоронні функції; 2) суди всіх рівнів; 3) органи державної влади та їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законодавством; 4) фізичні особи. Форма бланку довідки встановлена *додатком 2 до Порядку доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України*.

Літ.: *Про організацію доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 29.11.2016 р. № 1256. Офіційний вісник України. 2017. № 9. Ст. 290.*

Довідка про звільнення

– документ встановленого зразка, що видається засудженим, які звільняються з установ виконання покарань. Заповнення довідки про звільнення здійснюється розбірливо, чітко, без підчисток та виправлень. На довідку про звільнення наклеюється фотокартка розміром 3,5 х 4,5 см. Довідку про звільнення підписують начальник установи (СІЗО) та начальник підрозділу установи (СІЗО) або особи, які виконують їх обов'язки. На фотокартку засудженого (особи, яка тримається під вартою) проставляється гербова печатка установи (СІЗО). Довідка про звільнення засудженого, у якого строк покарання закінчується під час дозволеного короткострокового виїзду за межі установи (СІЗО), надсилається до органу поліції за місцем виїзду цієї особи. Довідка про звільнення особи, хворої на психічні розлади, яка направляється після звільнення до психіатричного закладу, передається разом з цією особою та її особистими документами адміністрації психіатричного закладу, а якщо ця особа передається під опіку родичам або опікуну – то цим особам під розписку. Якщо довідка про звільнення була втрачена особою, яка прибула до місця постійного проживання, то за запитом органу поліції установою (СІЗО) надсилається дублікат цієї довідки. У разі якщо архівна особова справа засудженого (особи, яка тримається під вартою) знищена після закінчення строку її зберігання, на підставі даних архівної картотеки за запитом органу поліції надається довідка довільної форми про перебування особи в установі (СІЗО). Частина «А» довідки про звільнення підшивається до особової справи засудженого (особи, яка тримається під вар-

тою), а частина «Б» видається засудженому (особі, яка тримається під вартою) під особистий підпис. Форма бланку довідки про звільнення встановлена *додатком 9 до Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів*.

Літ.: *Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: Наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 р. № 847/5. Офіційний вісник України. 2012. № 28. Ст. 1066; Організація діяльності відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покрань та слідчих ізоляторів (у схемах і таблицях) / упорядник: Романюк О.В. Біла Церква, 2017. 71 с.*

Довічне позбавлення волі

– найтяжчий вид основних покарань, що полягає в довічній (пожиттєвій) ізоляції особи, визнаної судом винною у вчиненні особливо тяжкого злочину, від суспільства в спеціальних кримінально-виконавчих установах закритого типу. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, які були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку (ст. 64 КК України). Довічному позбавленню волі як виду покарання *притаманні* всі його *елементи*, а саме: кара, виправлення, загальна та спеціальна превенція. Особливості виконання покарання у виді довічного позбавлення волі детально регламентовано *главою 22 КВК України, ПВР СІЗО* та *ПВР УВП*.

Літ.: *Андреева В.Н. Смертная казнь и пожизненное лишение свободы как ее альтернатива: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2000. 186 с.; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мостепанюк Л.О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. С. 159; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Додаткові покарання

– визначені законом покарання, що призначаються судом лише як доповнення до *основного покарання*, зокрема, (а) конфіскація майна та (б) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу) (ч. 2 ст. 52 КК України).

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 450; Бори-*

сов В.І., Тацій В.Я., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 6-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2020. С. 393–398; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 99.

Доктрина КВП

(від лат. *doctrina* – вчення) – система поглядів, точок зору і концепцій на сутність та призначення сфери виконання кримінальних покарань у сучасній Україні; наукові напрацювання фахівців у галузі кримінально-виконавчого права. Наукова доктрина, яка відображається у публікаціях висококваліфікованих науковців, має сприяти розробці проектів змін до кримінально-виконавчого законодавства, правильному тлумаченню та застосуванню норм кримінально-виконавчого права.

Літ.: *Головастова Ю.А. Правовая доктрина как источник отрасли уголовно-исполнительного права // Научные труды Московского университета имени С.Ю. Витте. 2017. Выпуск № 4. С. 13–20; Степанюк А.Х. До питання про реформи у сфері виконання покарань // Право України. 2019. № 7. С. 54.*

Доктрина пенітенціарного права

(від лат. *doctrina* – вчення) – концептуально оформлені ідеї, теорії, принципи, погляди на функціонування пенітенціарної системи, яка має повну, цілковиту підтримку з боку державних і недержавних інституцій, громадянського суспільства та створюється державою для реалізації завдань і функцій у сфері пенітенціарних відносин. *Пенітенціарній доктрині* нашої держави мають бути властиві: 1) *науковість*, що полягає в глибокому аналізі вченими соціальних процесів, обґрунтуванні науковими розробками і прогнозами заходів щодо ефективності засобів попередження, профілактики та боротьби зі злочинністю, підготовки та проведення пенітенціарної реформи; 2) *реалізм* – політичний, організаційний, фінансовий та ін., тобто не тільки точна характеристика ситуації, що склалася, але й не менш точні прогнози та оцінки того, якими будуть наслідки реформування системи; 3) *прагматизм* як системний пошук оптимальних варіантів вирішення тих чи інших проблем пенітенціарної діяльності; 4) *демократизм*, який полягає у максимальному висвітленні для найширших кіл населення питань пенітенціарної реформи і можливість їх обговорення у засобах масової інформації, громадських та політичних організаціях, залученні громадськості до підготовки рішень щодо цих питань, контролю за пенітенціарною діяльністю

тощо; 5) *законність*, тобто здійснення правової реформи на базі нового демократичного та цивілізованого законодавства.

Літ.: *Калюжний, Р.А., Сергеев І.С. Актуальні засади побудови пенітенціарної доктрини та пенітенціарної політики // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2000. № 5. С. 6–10; Радов Г.О. Доктринальна модель закону «Про пенітенціарну систему України // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1997. № 1 (2). С. 11–52.*

Доступ засуджених до глобальної мережі Інтернет

– процес організації надання адміністрацією установи виконання покарань чи слідчого ізолятора засудженим можливості користування глобальною мережею Інтернет, шляхом забезпечення оптимального способу підключення установи до провайдера, який надає послуги доступу до Інтернету. *Для* організації надання засудженим послуг доступу до Інтернету у відокремлених приміщеннях житлової зони поза межами *локальних* дільниць відділень соціально-психологічної служби у місці, доступному для відвідування усіма засудженими установи, або у комп'ютерному класі загальноосвітнього навчального закладу установи обладнується *інтернет-клас*. *Для* надання засудженим можливості користуватися послугою доступу до Інтернету та відправляти онлайн-звернення допускається використання спеціалізованих технічних пристроїв з відповідним програмним забезпеченням, у тому числі портативних. Послуга доступу до Інтернету, користування засобами IP-телефонії та використання засобів відеозв'язку через Інтернет надається засудженим у приміщенні інтернет-класу. За наявності технічної можливості послуга доступу до Інтернету та відправлення онлайн-звернень за допомогою технічного пристрою надається засудженим безпосередньо у відділеннях соціально-психологічної служби. У структурних дільницях установ, де передбачено тримання засуджених у приміщеннях камерного типу, для надання засудженим доступу до Інтернету, користування засобами IP-телефонії та використання засобів відеозв'язку через Інтернет у відокремлених приміщеннях обладнуються ізольовані робочі місця. За наявності технічної можливості послуга доступу до Інтернету та відправлення онлайн-звернень за допомогою технічного пристрою таким засудженим надається безпосередньо в камері. Засуджені, на яких накладено стягнення у виді поміщення у дисциплінарний ізолятор, карцер або переведення до приміщення камерного

типу (одиночної камери), за наявності технічної можливості можуть відправляти онлайн-звернення за допомогою технічного пристрою. Для організації доступу робочих місць до Інтернету, визначення їх прав доступу та контролю за використанням веб-ресурсів і часом роботи встановлюється *спеціалізований сервер*, на якому налаштовується відповідне програмне забезпечення. Роботу інтернет-класу забезпечує *посадова особа відділу інженерно-технічних засобів охорони, зв'язку та інформатизації*, яка відповідно до розподілу функціональних обов'язків організовує роботу з питань доступу засуджених до Інтернету (*розд. І Порядку організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет*). Надання засудженим до позбавлення волі доступу до глобальної мережі Інтернет здійснюється відповідно до ст. ст. 107, 110 КВК України.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 142–143; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет: Наказ Міністерства юстиції України від 19.10.2017 р. № 3233/5. Офіційний вісник України. 2017. № 86. Ст. 2642.*

Досудова доповідь

– письмова інформація представника уповноваженого органу з питань пробації для суду, що характеризує обвинуваченого (п. 2 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про пробацію»). Досудова доповідь *складається щодо особи*, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину. Для підготовки досудової доповіді персонал органу пробації *має право отримувати інформацію про обвинуваченого* від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та від громадян. Зміст та форма досудової доповіді врегульовані у *Порядку складання досудової доповіді*, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2017 р. № 200/5. У свою чергу підстави підготовки досудової доповіді визначаються *КПК України*.

Літ.: *Автухов К.А., Мірошниченко Ю.Р., Чернишов Д.В. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію». Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 15, 44–48; Про затвердження Порядку складення досудової доповіді: Наказ Міністерства юстиції України від 27.01.2017 р. № 200/5. Офіційний вісник України. 2017. № 11. Ст. 329; Про пробацію: Закон*

України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.

Досудова пробація

(від лат. *probatio* – випробування) – процес забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності (ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про пробацію»). Результатом здійснення досудової пробації є *складання досудової доповіді*. Зміст та форма досудової доповіді врегульовані у *Порядку складання досудової доповіді*, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2017 р. № 200/5. Підстави підготовки доповіді в процесі здійснення досудової пробаційної діяльності визначаються *КПК України*.

Літ.: *Автухов К.А., Мірошниченко Ю.Р., Чернишов Д.В. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію». Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 14; Про затвердження Порядку складення досудової доповіді: Наказ Міністерства юстиції України від 27.01.2017 р. № 200/5. Офіційний вісник України. 2017. № 11. Ст. 329; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Духовність

– категорія людського буття, що виражає його здатність до творення культури та самотворення. Прояснення природи людського буття через категорії «*дух*» та «*духовність*» означає, що людина може не тільки пізнавати та відображувати навколишній світ, а й творити його. Творчі можливості людини як духовної істоти говорять про те, що окрім мислення вона має ще й вольове відношення до реальності. ***Дух*** як взаємодія мислительно-споглядальних та вольових процесів постійно об'єктивується в артефактах, створюючи світ культури. Духовність постає як інтеґральна категорія, що виражає теоретико-пізнавальну, художньо-творчу та морально-аксіологічну активність людини. Категорії *«духовність»* у людському бутті певною мірою протистоїть категорія «***душевність***», що виражає спрямованість людини передусім не до трансцендентного, а до ближнього, здатність до конкретно вираженої любові та співчуття. Відповідно до ч. 1 ст. 128^{-1} КВК України душпастирська опіка засуджених спрямована на їх *духовне виховання*.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 179; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Душпастирська опіка засуджених

– діяльність в установах виконання покарань священнослужителів (капеланів), уповноважених релігійними організаціями, статути (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, спрямована на задоволення релігійних потреб засуджених, їх духовне виховання. Для координації заходів душпастирської опіки засуджених центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, створює *дорадчий орган*, до складу якого включаються представники заінтересованих релігійних центрів і управлінь, статути (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку. Порядок спеціальної підготовки священнослужителів (капеланів) та надання повноважень на здійснення заходів душпастирської опіки засуджених погоджуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. Заходи душпастирської опіки не повинні порушувати встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарань. Зустрічі священнослужителів (капеланів) із засудженими надаються у час, вільний від роботи (навчання) засуджених, без обмеження кількості зустрічей у місці, визначеному адміністрацією установи виконання покарань. Адміністрація установ виконання покарань сприяє забезпеченню конфіденційності зустрічей засуджених із священнослужителями (капеланами). Священнослужителі (капелани) можуть відвідувати установи виконання покарань для проведення заходів душпастирської опіки за спеціальним дозволом адміністрації таких установ у завчасно погоджений з адміністрацією установи час. Таємниця сповіді є недоторканною і охороняється законом. Забороняється оприлюднювати, фіксувати технічними засобами та відтворювати будь-яку інформацію, отриману зі сповіді. Відомості, отримані зі сповіді, не можуть бути предметом досудового розслідування, досудового слідства чи кримінального провадження, використовуватися як доказ. Ніхто в жодному разі не може допитувати священнослужителя, перекладача чи іншу особу з питань, пов'язаних з конфіденційністю сповіді (ст. 128^{-1} КВК України).

Літ.: *Боднар І.В., Денисова Т.А., Пузиревський М.В. та ін. Душпастирська опіка в органах та установах виконання покарань: монографія. Чернігів: Академія ДПтС, 2019. С. 244–336;*

Жолтані М.І. Релігійна організація як учасник кримінально-виконавчих відносин: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2018. 277 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пахомов І.В., протоієрей Віктор Яценко, Супрун М.О. Взаємодія персоналу пенітенціарних установ з Українською Православною Церквою у реалізації душпастирської (духовно-просвітницької) роботи: навчальний посібник. Біла Церква, 2016. 129 с.

Душпастирська опіка суб'єктів пробації

– діяльність в уповноважених органах з питань пробації священнослужителів (капеланів), уповноважених релігійними організаціями, статути (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, спрямована на задоволення релігійних потреб суб'єктів пробації, їх духовне виховання з метою запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. Заходи душпастирської опіки не повинні порушувати порядок виконання застосованих за рішенням суду та відповідно до закону наглядових та соціально-виховних заходів до суб'єктів пробації. Зустрічі священнослужителів (капеланів) із суб'єктами пробації відбуваються за згодою керівництва уповноважених органів з питань пробації та за попередньою домовленістю щодо часу та місця. Богослужіння і релігійні обряди за участі суб'єктів пробації проводяться за сприяння уповноважених органів з питань пробації або за зверненням релігійної організації шляхом укладення договору про співпрацю (Меморандуму). Керівництво та співробітники уповноважених органів з питань пробації не мають виявляти свого ставлення до певної релігії чи конфесії. Договори про співпрацю можуть укладатися тільки з представниками релігійних організацій, які офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку.

Літ.: *Боднар І.В., Денисова Т.А., Пузиревський М.В. та ін. Душпастирська опіка в органах та установах виконання покарань: монографія. Чернігів: Академія ДПтС, 2019. С. 244–336; Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 147–148; Коренюк А.А. Взаємодія органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 198–199.*

Е

Екзекутивна діяльність органів і установ виконання покарань

(від лат. *executio* – виконавчий) – реалізація кари у всім різноманітті її форм, урегульованих нормами кримінально-виконавчого законодавства. Екзекутивна діяльність являє собою урегульовану законом систему дій адміністрації ОВП та УВП із засудженими, на яких поширюється ця діяльність при реалізації властивих покаранню правообмежень. Екзекутивна діяльність вимагає суворого дотримання законодавства адміністрацією органів та установ виконання покарань в процесі виконання кримінальних покарань. При виконанні покарань різних видів можливе різне співвідношення процесів виконання-відбування покарання: а) процес відбування покарання знаходиться неначе «усередині» процесу виконання покарання, є його складовою частиною (наприклад, при виконанні покарання у виді позбавлення волі); б) відбування покарання ніби то незалежне від виконання, і тоді між ними існують стосунки взаємодії (наприклад, при виконанні покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю); в) відбування покарання утворює механізм, процес, з якого власне й складається здійснення виконання покарання (наприклад, при виконанні виправних робіт, при добровільній оплаті штрафу). Проявляючись у своїй конкретності, виконання покарання того чи іншого виду зі властивою якісною та кількісною його (визначеністю вже постає виразом змісту покарання, який додає до сутності виконання покарання нові моменти, риси, зумовлені не тільки субстанцією діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань, а й процесом відбування покарання, тобто не тільки внутрішніми, а й відносно зовнішніми її зв'язками, умовами, в яких здійснюється діяльність адміністрації органів та установ виконання покарань.

Літ.: *Степанюк А.Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. С. 284, 331; Степанюк А.Х. Виконання покарання як субстанція діяльності органів та установ виконання покарань // Вісник Академії правових наук України. 1998. №1 (12). С.*

131–139; Степанюк А.Х. Сущность исполнения наказания: монография. Харьков: Фолио, 1999. С. 236, 238, 239.

Експеримент

(від лат. *experimentum* – спроба, дослід) – метод збору інформації, під час якого дослідник сам створює умови, в яких вивчає поведінку засуджених, аналізує та узагальнює прояви особистості, її зміну.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 596; Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 130.*

Екстремальна ситація

(від лат. *extremus* – досяг найвищої, граничної точки) – ситуація психічної напруги, що значно знижує ефективність виконання співробітником своїх посадових обов'язків та несе пряму загрозу для його життя чи здоров'я.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 596; Корнев О.М. Екстремальна ситуація: сутність, зміст та рівні подолання // Проблемы экстремальной и кризисной психологии. Сборник научных трудов. 2007. Випуск 1. С. 97–104.*

Елементи механізму реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань

– сукупність інструментів, що перебувають у системній єдності і через які держава вирішує відповідні організаційно-правові, управлінські та інші питання у сфері виконання кримінальних покарань, забезпечує її якісне, стабільне, ефективне та дієве функціонування.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 10–11; Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. С. 25.*

Епідемія

(від грец. *epidemia* – пошесть) – масове поширення інфекційної хвороби серед населення відповідної території за короткий проміжок часу (п. 8 ч. 1 ст. 2 КЦЗ України). Відповідно до ч. 1 ст. 105 КВК України, епідемія є *однією з підстав* введення режиму особливих умов у колоніях.

Літ.: *Васильєв А.А., Житний О.О., Кондратов Д.Ю. та ін. Кримінально-виконавче право України (схеми і таблиці): навчальний посібник; за загальною редакцією О.М. Литвинова. Харків: ХНУВС, 2014. С. 149; Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458; Кримінально-*

виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.

Етапи розвитку КВП України

(від франц. *étape* – перехід) – ***1. Дорядянський період*** – період зародження, становлення й розвитку тюремної справи та пенітенціарної ідеї (до 1917 р.); ***2. Радянський період:*** *I етап* – виникнення і становлення виправно-трудового права (1917 – 1924 рр.); *II етап* – виправно-трудове право в період дії ВТК союзних республік (1925 – 1934 рр.); *III етап* – виправно-трудове право в період розвитку системи виправних таборів (1935 – 1953 рр.); *IV етап* – відновлення виправно-трудового права на основі заходів по закріпленню соціалістичної законності в діяльності виправно-трудових установ (1953 – 1961 рр.); *V етап* – виправно-трудове право в період підготовки кодифікації виправно-трудового законодавства та прийняття дійсний мір на покращення діяльності ВТУ (1961 – 1969 рр.); *VI етап* – кодифікація та подальше удосконалення виправно-трудового законодавства (1969 – початок 1990-х р.); ***3. Період незележності Української держави:*** *1 етап* – поступова трансформація виправно-трудового в національне кримінально-виконавче право та прийняття КВК України (початок 1990-х р. – 2003 р.); *2 етап* – період удосконалення КВК України шляхом внесення змін до нього та приведення інших джерел вітчизняного КВП до відповідності з вищевказаним кодексом (2003 р. – теперішній час).

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 436; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 28; Трубников В.М., Филонов В.П., Фролов А.И. Уголовно-исполнительное право Украины: учебник. Донецк, 1999. С. 87–114.*

Ефективність виконання кримінальних покарань

(від лат. *effectus* – результат, виконання, дія) – здатність ДКВС України реально, з найкращим використанням наявних засобів, у оптимальні чи визначені законом або вироком суду строки реалізовувати завдання процесу виконання кримінальних покарань. *Ефективність виконання покарання* слід розуміти як забезпечення з використанням наявних засобів у строки, визначені законом або вироком суду, з найменшими затратами реалізації завдання ізоляції особи, нагляду за нею та залучення до праці у низці випадків. ***Основними критеріями***, за якими визначається ефективність

виконання покарання у виді позбавлення волі, визнаються: а) належне поводження із засудженими, б) засоби захисту, що застосовуються до цих осіб, в) матеріальні умови, г) режими й заняття, ґ) медичне обслуговування цих осіб, д) тюремний персонал.

Літ.: *Беляев Н.А., Водяников Д.П., Прохоров В.С. и др. Советское исправительно-трудовое право: учебник. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1989. С. 58–60; Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. С. 236, 338, 344.*

Ефективність діяльності ДКВС України

(від лат. *effectus* – результат, виконання, дія) – співвідношення між фактично досягнутим результатом на різних напрямах функціонування цієї служби у сфері виконання кримінальних покарань та тими соціальними цілями, на досягнення яких ця діяльність була спрямована. *Фактична ефективність* – це реальна ефективність діяльності ДКВС України, яка об'єктивно відображає досягнутий результат, а *виявлена ефективність* – це узагальнене уявлення суб'єктів ДКВС України про фактичний рівень ефективності. Вимірювання ефективності *має на меті* встановлення наявності та ступеня досконалості результатів діяльності ДКВС України

Літ.: *Балан А.С., Гончаренко О.Г., Кравчук А.В. Концептуалізація поняття «ефективність діяльності кримінально-виконавчої системи» // Науковий вісник Полісся. 2017. № 4 (12). Ч. 2. С. 22–26; Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. С. 70, 75.*

Ефективність діяльності УВП та СІЗО

(від лат. *effectus* – результат, виконання, дія) – якісно проведені організаційно-управлінські заходи щодо застосування правових норм, які безпосередньо регулюють процес виконання та відбування кримінального покарання.

Літ.: *Коробова И.Н. Общетеоретические и отраслевые основы определения эффективности норм уголовно-исполнительного права: монография. Москва: Закон и право, 2016. С. 66; Кузнецов Ф.Т., Подымов П.Е., Шмаров И.Ф. Эффективность деятельности исправительно-трудовых учреждений. Москва: Юридическая литература, 1968. 184 с.; Кучера Г.Н. Оценка эффективности деятельности исправительно-трудовых учреждений исполняющих наказание в отношении лиц, осужденных впервые к лишению свободы: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Киев, 1993. 24 с.*

Ефективність норм КВП

(від лат. *effectus* – результат, виконання, дія) – ступінь досягнення основних цілей і завдань, визначених законодавцем в процесі прийняття кримінально-виконавчих норм, шляхом безпосереднього застосування кримі-

нально-виконавчого законодавства в практичній діяльності.

Літ.: *Коробова Н.И. Эффективность норм уголовно-исполнительного права: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2010. 28 с.; Коробова И.Н. Общетеоретические и отраслевые основы определения эффективности норм уголовно-исполнительного права: монография. Москва: Закон и право, 2016. С. 66.*

Є

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ЄКПЛ)

(від лат. *conventio* – договір, умова, угода) – багатосторонній регіональний договір, що запровадив механізм міжнародного захисту громадянських і політичних прав та свобод людини для країн – членів Ради Європи (РЄ). Вона була відкрита для підписання 04.11.1950 р., та набула чинності 03.09.1953 р. Це перший міжнародний договір, спрямований на імплементацію Загальної декларації прав людини 1948 р. Гарантує особам, що перебувають під юрисдикцією держави – члена РЄ: право на життя; свободу від катувань та іншого негуманного чи принизливого поводження або покарання; свободу від рабства та примусової праці; право на особисту свободу та недоторканність; право на справедливе і публічне здійснення правосуддя; свободу від зворотного застосування законів; право на недоторканність приватного життя; свободу думки, совісті та релігії; свободу слова; право на мирні зібрання і свободу об'єднань; право на створення сім'ї. Перелік гарантованих прав і свобод розширено додатковими Протоколами до ЄКПЛ. Перший Протокол (1952 р.) забезпечує права на власність і на освіту та обов'язок держав проводити через розумні проміжки часу вільні вибори таємним голосуванням. Четвертий Протокол (1963 р.) гарантує свободу пересування і містить заборону позбавлення волі за невиконання договірних зобов'язань, а також заборону примусового вислання з країни її громадян та колективного вислання іноземців. Шостий Протокол (1983 р.) скасовує смертну кару. Сьомий Протокол (1984 р.) передбачає надання іноземцям ряду процесуальних гарантій при вирішенні питання про вислання їх з країни, де вони проживають, та право на оскарження судових рішень у кримінальних

справах, на отримання компенсації у разі неправомірного здійснення правосуддя, на свободу від повторного засудження за одне й те саме правопорушення, гарантує рівність прав та обов'язків подружжя. Контроль за дотриманням державами-членами їх зобов'язань за ЄКПЛ здійснює *Європейський суд з прав людини*. Україна ратифікувала ЄКПЛ у 1997 р.

Літ.: *Бодюл Є.М., Джужа О.М. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 213; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13 / № 32; Лаптев П.А. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод в правовой системе России (проблемы теории и практики взаимодействия): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2006. 153 с.; Сердюк О.В., Трагнюк О.Я., Яковюк І.В. та ін. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (в питаннях і відповідях): навчально-довідковий посібник. Видання 2-е, виправлене. Харків: Право, 2020. 126 с.*

Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижують гідність, поводженню чи покаранню 1987 р.

(від лат. *conventio* – договір, умова, угода) – міжнародно-правовий документ, ухвалений Радою Європи 26.11.1987 р. Конвенція 1987 р. складається з *преамбули*, *5 глав* і *23 статей*, а також *Додатку*. Як зазначено в преамбулі, держави-члени РЄ, враховуючи положення Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. і нагадуючи, що згідно з її ст. 3 «жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання», і відмічаючи, що механізм, передбачений у названій Конвенції, застосовується до осіб, які вважають себе жертвами порушення ст. 3, «переконані в тому, що захист позбавлених волі осіб від катувань чи нелюдського або такого, що принижує їхню гідність, поводження чи покарання міг би бути посилений позасудовими засобами превентивного характеру, які грунтуються на інспекціях». У Конвенції 1987 р. нормативно закріплено створення ***Європейського комітету із запобігання катуванням***. Комітет «складається із такого числа членів, яке відповідає кількості Сторін. Серед членів Комітету не може бути двох громадян однієї і тієї ж держави» (ст. 4). Члени Комітету обираються на 4 роки, можуть бути переобрані лише раз (ст. 5). Комітет проводить свої засідання за закритими дверима; рішення ухвалюються більшістю

голосів присутніх членів Комітету (ст. 6). Комітет має право інспектувати будь-яку установу в країні, що підписала Конвенцію. Як правило, інспекції здійснюються двома членами Комітету. Комітет може, якщо вважає за потрібне, залучати до інспектування експертів і усних перекладачів. Експертам повинна надаватися вся необхідна інформація. Інспектування передбачає такі умови: доступ на територію держави, що інспектується, і право вільного пересування по ній; надання повної інформації про пенітенціарну установу та контингент засуджених, широкий доступ до будь-якого місця, де перебувають ув'язнені; іншу інформацію, необхідну для виконання ним свого завдання (ст. 8). Кожна Сторона дозволяє інспектувати, відповідно до цієї Конвенції, будь-яке місце, яке перебуває під її юрисдикцією і в якому утримуються особи, позбавлені волі органом державної влади. Відомості, що становлять інформацію про потерпілих осіб або мають конфіденційний характер, не виносяться на обговорення. Обізнаний з ними експерт не повинен розголошувати їх. Конвенція не заперечує щодо положень національного законодавства або будь-якої міжнародної угоди, які передбачають надійніший захист позбавлених волі осіб (ст. 17). Будь-яка держава-член РЄ може в «будь-який час заявою на ім'я Генерального секретаря Ради Європи поширити дію цієї Конвенції на будь-яку іншу територію, визначену в заяві. Щодо такої території Конвенція набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання заяви Генеральним секретарем» (ст. 20). Зібрана Комітетом інформація викладається у вигляді загальної доповіді та погоджується з керівниками установ, де було проведено інспектування. Після узгодження та консультацій матеріали подаються на розгляд Консультативної асамблеї, що засідає раз на рік. Після розгляду на Консультативній асамблеї матеріали передаються на розгляд Комітету міністрів Ради Європи. В *Додатку до Конвенції* передбачено певні привілеї та імунітети членів Європейського комітету із запобігання катуванням. Вони надаються з метою забезпечення їм незалежності у виконанні їхніх повноважень. Україна ратифікувала Конвенцію 05.05.1997 р.

Літ.: *Бодюл Є.М., Джужа О.М. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижують гідність, поводженню чи покаранню 1987 // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007.*

С. 212–213; Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Конвенція Ради Європи від 26.11.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068 (дата звернення: 08.03.2020 р.).

Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 р.

(від лат. *conventio* – договір, умова, угода) – міжнародно-правовий документ, підписаний державами-членами Ради Європи 30.11.1964 р. у м. Страсбург (Франція). Україна приєдналася до дії Конвенції 22.09.1995 р. Складається з *преамбули* і *40 статей*, об'єднаних у 6 частин. Конвенція 1964 р. спрямована на забезпечення співробітництва держав у сфері виконання умовних засудження та звільнення від покарання. Він стосується поводження з правопорушниками, які на території однієї з договірних сторін визнані судом винними і передані на випробування без винесення вироку про позбавлення волі (пробація), або щодо яких мав місце обвинувальний вирок про умовне засудження до позбавлення волі, або виконання вироку про позбавлення волі було умовно припинено під час постановлення вироку або пізніше (ст. 2). Договірні сторони надають одна одній необхідну допомогу для соціальної реабілітації правопорушників. Допомога здійснюється у формі нагляду, покликаного сприяти добрій поведінці і реадаптації правопорушників до життя у суспільстві, а також контролю з метою уможливлення (за наявності для цього підстав) оголошення покарання або його виконання. Держава, в якій постановлено вирок, може просити державу, на території якої правопорушник має своє постійне місцеперебування: а) забезпечити лише нагляд; б) здійснювати нагляд і, можливо, виконати вирок; в) забезпечити застосування повною мірою обвинувального вироку. У нагляді, виконанні або повному застосуванні вироку відмовляється, якщо: а) запит розглядається запитуваною державою як такий, що може зашкодити її суверенітету, безпеці, основам правової системи або іншим суттєвим інтересам; б) запит стосується вироку за злочин, який був остаточно розглянутий у запитуваній державі; в) вирок винесено за діяння, яке запитувана держава вважає політични злочином чи пов'язаним з ним злочином або військовим злочином; г) покарання не може бути застосоване у зв'язку із закінченням строків давності, передбачених

законодавством запитуючої чи запитуваної держави; д) правопорушник користується правом на амністію або помилування у запитуючій чи запитуваній державі. У нагляді, виконанні або повному застосуванні вироку може бути відмовлено, якщо: а) компетентні органи запитуваної держави вирішили не вдаватися до переслідування або покласти край переслідуванню, яке вони почали за те саме діяння; б) діяння, щодо якого був постановлений вирок, є предметом розгляду в запитуваній державі; в) вирок було постановлено заочно; г) запитувана держава вважає, що обвинувальний вирок, у зв'язку з яким до неї направлено запит, несумісний з принципами, що визначають застосування свого кримінального права, зокрема, коли через вік правопорушника він не міг бути засуджений у запитуваній державі (ст. 7). Щодо питань податкових злочинів нагляд або виконання вироку здійснюються лише тоді, коли договірні сторони прийняли таке рішення. При здійсненні запиту щодо нагляду держава інформує про умови, визначені для правопорушника, і спостережні заходи, яким він зобов'язаний підкорятися протягом періоду випробування (пробації). Запитувана держава при необхідності пристосовує, відповідно до свого законодавства, приписані спостережні заходи, які при цьому за своїм характером і тривалістю не можуть бути суворішими. У випадку, коли правопорушник підпадає під анулювання умовного відкладення постановлення вироку про позбавлення волі, або щодо нього здійснюється переслідування, або він засуджується за новий злочин, або не виконує приписаних йому умов поводження, необхідна інформація невідкладно подається державою, до якої було звернено запит, державі, що запитувала про нагляд. Лише остання має повноваження вирішувати, чи дотримує правопорушник визначені для нього умови, а також застосовувати дальші заходи, передбачені її власним законодавством. Повноваження на виконання вироку запитувана держава має після скасування умовного відкладення вироку запитуючою державою. Виконання здійснюється на основі застосування закону держави, до якої звернено запит. Остання за наявності підстав може змінювати покарання, накладене в запитуючій державі, покаранням або заходом, передбаченим її власним законодавством за податковий злочин. Характер такого покарання або заходу повинен якомога точніше відповідати

рішенню про виконання вироку. Покарання або захід не можуть перевищувати максимальний рівень, передбачений законодавством запитуваної держави, або бути тяжчими чи тривалішими за міру покарання, оголошеного в запитуючій державі. Держава, до якої звернено запит, повноважна вирішувати питання, пов'язані з умовним звільненням. Право помилування може здійснюватись як запитуваною, так і запитуючою державою. Держава, яку запитують про забезпечення застосування повною мірою обвинувального вироку, пристосовує постановлені ним покарання або захід до свого кримінального законодавства так, наче цей вирок був постановлений за податковий злочин, вчинений на її території. Пристосоване покарання не може бути суворішим за проголошене в державі, яка звертається із запитом. Прийняття запиту до виконання припиняє право на виконання вироку в запитуючій державі. Якщо запитуюча держава сформулювала один із запитів (про нагляд, нагляд і можливе виконання, застосування повною мірою обвинувального вироку), а запитувана держава вважає бажаним використати іншу із передбачених Конвенцією можливостей, остання може відмовити у розгляді запиту, залишаючись готовою обговорити інший запит, який вона вкаже. Конвенція 1964 р. містить положення щодо вимог, які пред'являються до запитів про нагляд, нагляд і можливе виконання вироку та забезпечення застосування обвинувального вироку, способів надіслання запитів, перекладу матеріалів і документів, засвідчення їх справжності, відшкодування витрат. У заключних положеннях Конвенції 1964 р. йде мова про порядок її підписання і набуття чинності, про приєднання до неї, денонсування, формулювання застережень, ставлення до інших конвенцій тощо.

Літ.: *Яценко С.С. Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 214–215; Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками: Конвенція Ради Європи від 30.11.1964 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_007 (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Європейське пенітенціарне право

– комплексна галузь європейського права, що містить сукупність принципів і норм, які встановлюють на основі європейських правових стандартів захисту прав людини основи правового статусу засуджених (ув'яз-

нених), персоналу органів та установ виконання покарань, врегульовують порядок співробітництва держав та їх компетентних правоохоронних органів у пенітенціарній сфері.

Літ.: *Principles Of European Prison Law And Policy: Penology and Human Rights / Dirk van Zyl Smit and Sonja Snacken. First edition. New York: Oxford University Press, 2009. 492 p.; Детков М.Г., Михлин А.С., Трунов И.Л. и др. Уголовно-исполнительное право Российской Федерации: учебник. Москва: Изд-во Эксмо, 2005. С. 43.*

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)

– судовий орган у системі контролю за виконанням Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. державами-членами. Заснування Суду, основні положення, які регулюють його діяльність та структуру, передбачені Конвенцією 1950 р. Україна ратифікувала її 17.07.1997 р. До листопада 1998 р. звернення держав та індивідуальні звернення фізичних осіб надходили до Суду через *Європейську комісію з прав людини* (ЄКПЛ). Вона вирішувала питання про прийнятність справи, за необхідності пропонувала сторонам дружньо врегулювати спір, а якщо на це сторони (сторона) не погоджувалися або такого врегулювання неможливо було досягти, Комісія передавала справу на розгляд ЄСПЛ. Останній розглядав спір по суті і виносив рішення, обов'язкові для сторін. Розгляд звернень держав та індивідуальних заяв можливий лише стосовно держав, які визнали спеціальними деклараціями право фізичної особи на індивідуальне звернення до ЄКПЛ, а також обов'язкову юрисдикцію Суду. ЄСПЛ був уповноважений надавати на запит Комітету міністрів Ради Європи консультативні висновки щодо тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини 1950 р. За Протоколом 11 до ЄКПЛ, який набув чинності 01.11.1998 р., систему контролю за дотриманням Конвенції реформовано. Суд, який раніше діяв сесійно, став постійним, а діяльність *Європейської комісії з прав людини було скасовано*. Судді обираються (по одному від кожної країни-члена) на 6 років з можливістю переобрання. Держави і фізичні особи можуть звертатися безпосередньо до Суду. На різних стадіях розгляд справ здійснюють спеціально створювані органи Суду: комітети, палати, велика палата. Юрисдикція Суду і право фізичної особи на індивідуальне звернення визнаються державами актом ратифікації, без спеціальної декларації. За виконанням державою рішення Суду спостерігає Комітет міністрів РЄ.

Літ.: *Василевич М.В. Європейський суд з прав людини // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 219; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13 / № 32; Лаптев П.А. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод в правовой системе России (проблемы теории и практики взаимодействия): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2006. 153 с.; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 38–39.*

Європейські пенітенціарні (тюремні, в'язничні) правила 1987 р.

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – варіант *Європейських мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями*, що був адаптований до сучасних пріоритетів і цінностей цивілізованого суспільства. Правила були затверджені *Комітетом міністрів Ради Європи 12.11.1987 р.* і рекомендовані державам – членам РЄ для реалізації у своєму законодавстві й практичній діяльності. Правила 1987 р. не мали статусу норм міжнародного права, але визнавалися на міжнародному рівні як такі, що утверджують прогресивне розуміння пенітенціарної системи як цілісної соціальної організації та механізму її служіння інтересам суспільства і держави. Європейські пенітенціарні правила 1987 р. складалися з *5 частин*. У ч. 1 («*Основоположні принципи*») визначалися засади розбудови цивілізованої пенітенціарної системи, зокрема: створення у місцях позбавлення волі умов тримання і моральної атмосфери, які б забезпечували поважання людської гідності в'язнів; недопущення дискримінації на будь-яких підставах; визнання метою виправного впливу збереження здоров'я засуджених та їхньої гідності, сприяння формуванню у них почуття відповідальності й навичок, які допомагатимуть реінтеграції їх у суспільне життя; підконтрольність пенітенціарних установ спеціалізованим контролюючим органам; захист прав в'язнів представниками судових або інших органів, які не належать до пенітенціарної адміністрації. У ч. 2 («*Управління пенітенціарними установами*») було визначено порядок прийому і реєстрації в'язнів; їх розподіл і класифікацію; умови розміщення і проживання; питання особистої гігієни, харчування, медичного обслуговування, дисципліни і стягнень, засобів стримання; порядок надання інформації і подання скарг, релігійної та моральної підтримки, зберігання речей в'язнів, повідомлення про смерть, хворобу, переведення до

іншої установи. Вимоги до комплектування персоналу потрібною кількістю спеціалістів (психіатрів, психологів, соціальних працівників, учителів, інструкторів з професійно-технічного навчання, фізкультури і спорту), до їх спеціальної фахової підготовки, необхідних знань було викладено у ч. 3 (*«Персонал пенітенціарних установ»*). У ч. 4 (*«Цілі і режими тримання в місцях позбавлення волі»*) містилися норми, що визначали доцільність пенітенціарної діяльності, зокрема: забезпечення умов життя в'язнів, сумісних з людською гідністю і прийнятими в суспільстві нормами; зведення до мінімуму негативних наслідків ув'язнення і різниці між життям у в'язниці та на волі з тим, щоб ув'язнений не втратив почуття самоповаги та особистої відповідальності; підтримання і зміцнення зв'язків з родичами та громадськістю в інтересах в'язнів та їхніх сімей; надання можливості в'язням розвивати свої здібності, набувати навичок, які допоможуть їм успішно включитися у суспільне життя після звільнення; умови трудової діяльності в'язнів, їх навчання, заняття фізкультурою і спортом; процедуру підготовки до звільнення. У ч. 5 (*«Додаткові правила для спеціальних категорій в'язнів»*) йдеться про особливості організації роботи з в'язнями, які перебувають під судом або слідством, засуджені за цивільні правопорушення, страждають на душевні та психічні захворювання. Україна як член Ради Європи визнає Європейські пенітенціарні правила 1987 р. і прагне до їх реалізації у національній правовій системі та пенітенціарній практиці.

Літ.: *Бодюл Є.М., Корчинський В.О. Європейські пенітенціарні правила // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 220; Детков М.Г., Михлин А.С., Трунов И.Л. и др. Уголовно-исполнительное право Российской Федерации: учебник. Москва: Изд-во Эксмо, 2005. С. 485–509; Уткин В.А. Европейские тюремные правила и проблемы их реализации: учебное пособие. Томск: Томский госуниверситет, 1996. 64 с.*

Європейські пенітенціарні правила 2006 р.

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – оновлена редакція *Європейських пенітенціарних правил 1987 р.*, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 11.01.2006 р. – Рекомендація Rec (2006) 2. Оновлені Правила містять *108 статей*, які систематизовані у *дев'ять частин*, кожна з яких має свою назву: ч. I – «Основні принципи» (ст. ст. 1–13); ч. II – «Умови тюремного ув'язнення» (ст. ст. 14–38); ч. III – «Охорона здоров'я» (ст. ст. 39–48); ч. IV – «Внутрішній розпорядок» (ст. ст. 49–70); ч. V – «Адміністрація і персонал» (ст.

ст. 71–91); ч. VI – «Інспекція і нагляд» (ст. ст. 92—93); ч. VII – «Ув'язнені, справи яких ще не розглянуті у суді» (ст. ст. 94–101); ч. VIII – «Мета режиму для ув'язнених, які засуджені» (ст. ст. 102–107); ч. IX – «Оновлення Правил (ст. 108). *Мета Правил* полягає в тому, щоб бути і довідковим посібником для персоналу установ, що виконують покарання у вигляді позбавлення волі. У ряді випадків звернення до Правил може використовуватися для інтерпретації положень національного пенітенціарного законодавства. Європейські пенітенціарні правила 2006 р. враховують усі сучасні тенденції у сфері поводження з ув'язненими. Вони підтверджують систему традиційних людських цінностей та позитивну виховну роль пенітенціарних служб, які спрямовують свою діяльність на соціальну реінтеграцію кожного засудженого в суспільство. Правила носять рекомендаційний характер, однак вони мають значний авторитет в структурах РЄ та можуть бути використані Європейським судом з прав людини або Комітетом з запобігання катуванням для аргументації своїх критичних зауважень до в'язничної влади. Таким чином вони мають опосередковану обов'язковість.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 192–199; Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: методичні рекомендації / укладачі: Романюк О.В., Човган В.О. Біла Церква, 2016. С. 81–83; Повний лекційний курс: «Рекомендації нової редакції Європейських пенітенціарних правил у галузі дотримання прав засуджених і ув'язнених та захисту персоналу в практичній діяльності установ кримінально-виконавчої системи / укладачі: Іваньков І.В., Мукшименко А.П., Яковець І.С. Київ; Харків; Чернігів: ПП Пантюк С.Д., 2007. 136 с.*

Європейські пенітенціарні системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – абстраговані конструкції, що відбивають своєрідність і логіку формування, трансформації й розвитку пенітенціарної практики в державах, розташованих в межах відповідного географічного простору на теренах Європи. *Типами сучасних європейських пенітенціарних систем* є: 1) *англо-ірландський* (Англія, Уельс, Північна Ірландія, Шотландія); 2) *східно-європейський* (Албанія, Болгарія, Боснія та Герцоговина, Греція, Угорщина, Косово, Македонія, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Хорватія, Чорногорія, Чехія); 3) *німецький* (Австрія, Німеччина, Ліхтенштейн, Швейцарія); 4) *голандський* (Нідерланди, Бельгія, Люксембург); 5) *іберійський* (Андорра,

Іспанія, Португалія); 6) *прибалтійський* (Латвія, Литва, Естонія); 7) *скандинавський (північноєвропейський)* (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція); 8) *слов'янський* (Білорусь, Молдова, Росія, Україна); 9) *французький* (Монако, Франція); 10) *південноєвропейський* (Італія, Кіпр, Мальта, Сан-Марино).

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. 304 с.; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 37, 121–122.*

Європейські правила пробації 2010 р.

– міжнародно-правовий документ, прийнятий на 105-му засіданні 20.01.2010 р. Комітетом Міністрів Ради Європи – Рекомендація № CM/Rec (2010) 1 щодо європейських правил пробації, які у ч. 1 Додатку 1 визначили свою роль, як «керівну для створення і ефективного функціонування служби пробації», що в свою чергу обумовлює потребу в комплексному аналізі положень цього документа. Рекомендація № CM/Rec (2010) 1 складається зі *108 пунктів*, які згруповані в *8 частин*: 1. Сфера застосування, визначення та основні принципи (п. п. 1–17); 2. Організація роботи та персонал (п. п. 18–34); 3. Підзвітність і співпраця (п. п. 35–41); 4. Функції служби пробації (п. п. 42–65); 5. Нагляд (п. п. 66–92); 6. Інші функції служби пробації (п. п. 93–98); 7. Процедура розгляду скарг, інспектування та моніторинг (п. п. 99–103); 8. Дослідження, оцінка ефективності, робота із засобами масової інформації та громадськістю(п. п. 104–108). Рекомендація № CM/Rec (2010) 1 містить доктринальні засади для створення та функціонування служби пробації. Ці правила також придатні для інших організацій, що здійснюють функції, описані у цих правилах, у тому числі державних, недержавних і комерційних організацій. Цінність Правил полягає передусім у тому, що вони фактично поклали край численним дискусіям щодо визначення мети служби пробації та функцій служби пробації, надавши конкретного нормативного закріплення даним правовим питанням. Так, відповідно до п. 1 Правил «метою служби пробації є попередження та зменшення ризику вчинення правопорушень шляхом встановлення добрих взаємин із правопорушниками для здійснення нагляду (включаючи контроль у необхідних випадках), керівництва та надання їм допомоги, а також сприяння в їх успішній соціальній інтеграції». Серед функцій

служби пробації Європейські правила пробації виділяють: Підготовку доповіді суду (п. п. 42–44); Підготовку інших докладів рекомендацій у таких питаннях: можливість звільнення засудженого, будь-які особливі умови та будь-які заходи виховного впливу, що потрібні для підготовки засудженого до звільнення (п. п. 45–46); Організацію громадських робіт (п. п. 47–52); Здійснення нагляду (п. п. 53–55); Надання допомоги, консультацій та інформації сім'ям засуджених (п. 56); Здійснення електронного та постпенітенціарного контролю (п. п. 57–61); Допомогу у соціальній адаптації (п. п. 62–65); Планування виконання покарання або заходу кримінально-правового характеру (п. п. 72–75); Організацію застосування заходів виховного впливу (п. п. 76–80); Здійснення оцінки досягнутих результатів (п. п. 81–84). Правила Ради Європи з пробації 2010 р. *містять 17 принципів пробації, які є обов'язковими* для країн – членів Ради Європи. Рекомендацію № CM/Rec (2010) 1 слід застосовувати разом із Рекомендацією № R (92) 16 Комітету Міністрів державам-членам щодо Європейських правил стосовно альтернативних покарань і заходів.

Літ.: *Рекомендація CM/Rec (2010) 1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію (Європейські правила пробації). Прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 20.01.2010 р. URL: http://www.coe.int/t/dgi/criminallawcoop/Presentation/Documents/E-compendium_Ukrainian.pdf (дата звернення: 08.03.2020 р.); Уткин В.А. Европейские правила о пробации и проблемы их реализации // Вестник Томского государственного университета. Право. 2012. № 1 (3). С. 45–50.*

Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів 1992 р.

– міжнародно-правовий документ, прийнятий Комітетом Міністрів Ради Європи на 482-му засіданні заступників міністрів 19.10.1992 р. Рекомендація № R (92) 16 складається з *Преамбули* та *90 правил*, які в свою чергу згруповані у *11 розділів*: 1. Нормативно-правова база (правила 3–11); 2. Судові гарантії і процедури подачі скарг (правила 12–19); 3. Дотримання основних прав (правила 20–29); 4. Співпраця та згода правопорушника (правила 30–36); 5. Професійний персонал (правила 37–41); 6. Фінансові ресурси (правила 42–43); 7. Залучення та участь громад (правила 44–54); 8. Умови здійснення (правила 55–69); 9. Методи роботи (правила 70–75); 10. Використання санкції або заходи і наслідки недотримання (правила 76–88); 11. Дослідження та оцінка громадських санкцій та заходів (правила 89–90). Рекомендація № R

(92) 16 містить правила, що дозволяють національним законодавчим органам і зацікавленим практикам розробити й упровадити справедливий та ефективний інструментарій для виконання покарань і заходів, які відбувають правопорушники у суспільстві. Також ця Рекомендація № R (92) 16 має забезпечити держав-членів базисними критеріями для того, щоб розроблення і застосування альтернативних покарань і заходів обмежено утискали основні права людини, зокрема, осіб, що піддаються подібним покаранням або заходам стягнення. Рекомендація № R (92) 16 наголошує на потребі всебічно оцінити соціальну користь і шкоду, а також потенціальний ризик від застосування альтернативних покарань і заходів. Бажання просто замінити ув'язнення не виправдовує використання будь-якого виду таких санкцій і заходів або засобів їх застосування. Рекомендація № R (92) 16 настійно просить держави-члени досягти відповідного балансу між захистом суспільства й інтересами потерпілого, ресоціалізацією злочинця і прихильністю міжнародним стандартам.

Літ.: *Збірник документів Ради Європи з запобігання перенаселеності в'язниць. Рада Європи. Жовтень 2015. С. 5–26; Рекомендація № R (92) 16 Комітету міністрів державам-членам про Європейські правила щодо застосування громадських санкцій та заходів. Прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 19.10.1992 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_047 (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС)

– державна судова інформаційна телекомунікаційна система, що функціонує у судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах, з метою забезпечення: 1) ведення електронного діловодства, в тому числі рух електронних документів у межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху; 2) централізованого зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних; 3) захищеного зберігання, автоматизованої аналітичної і статистичної обробки інформації; 4) збереження справ та інших документів в електронному архіві; 5) обміну документами та інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільної роботи з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення ві-

део-конференцій в режимі реального часу; 6) автоматизації роботи судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, їх органів та підрозділів; 7) формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) в електронній формі; 8) віддаленого доступу користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу; 9) визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи у порядку, визначеному процесуальним законом; 10) добору осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних; 11) розподілу справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Вищій раді правосуддя, її органах; 12) аудіо- та відео- фіксації судових засідань, засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, її органів, їх транслювання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом; 13) ведення ЄДРСР; 14) функціонування офіційного веб-порталу судової влади України, веб-сайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 15) функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями; 16) можливості автоматизованої взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими, інформаційними, телекомунікаційними системами органів та установ системи правосуддя, органів правопорядку, Міністерства юстиції України та підпорядкованих йому органів та установ; 17) можливості учасникам справи, які мають намір взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом (ст. 15^{-1} ЗУ«Про судоустрій і статус суддів»).

Літ.: *Погорецький М.А., Хотинська-Нор О.З., Яновська О.Г. та ін. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2019. С. 72–76; Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.*

Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР)

– державна інформаційна система, що входить до складу Єдиної судової інформаційної системи і забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд інформаційних ресурсів ЄДРСР та їх образів. З дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомуніка-

ційної системи ЄДРСР переходить до її складу.

Літ.: *Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. Електронний ресурс. URL: http://reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 08.03.2020 р.); Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень: рішення Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18 (дата звернення: 08.01. 2020 р.).*

Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР)

– створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до ЄРДР, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних та доступу до інформації з обмеженим доступом. ЄРДР утворений та ведеться відповідно до вимог КПК України з метою забезпечення: реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; 4) інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів. *Держателем ЄРДР* є ГПУ. Вона здійснює: 1) розробку засобів організаційного, методологічного та програмного технічного ведення ЄРДР; 2) виконання функцій адміністратора електронної бази даних (технічне і технологічне створення та супроводження програмного забезпечення ЄРДР, адміністрування та моніторинг використання системи, зберігання та захист даних ЄРДР, контроль права доступу тощо); 3) організацію взаємодії з іншими державними інформаційними системами, реєстрами та базами даних; 4) розробку та удосконалення нормативних документів щодо створення, ведення та користування даними ЄРДР.

Літ.: *Офіційний веб-сайт Єдиного реєстру досудових розслідувань. Електронний ресурс. URL: https://erdr.gp.gov.ua/ (дата звернення: 08.03.2020 р.); Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139. Офіційний вісник України. 2016. № 46. Ст. 1674.*

Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту

– інформаційна система, що містить відомості про засуджених, осіб, узятих під варту, та *складається з трьох модулів (підсистем)*: а) інформаційно-аналітична підсистема обліку засуджених та осіб, узятих під варту; б) підсистема електронних сервісів управління справами суб'єктів пробації; в) підсистема електронних сервісів медичного забезпечення засуджених та осіб, узятих під варту. Ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту *передбачає*: 1) формування, ведення, редагування, закриття реєстраційних карток про засуджених та осіб, узятих під варту, суб'єктів пробації; 2) формування, ведення, закриття та передачу прав доступу до реєстраційних справ; 3) формування документів з можливістю редагування, збереження та друку; 4) отримання інформації про засуджених та осіб, узятих під варту, суб'єктів пробації; 5) інформаційну взаємодію та обмін даними з іншими Єдиними та Державними реєстрами; 6) підготовку та формування статистичних даних/звітів на підставі інформації, внесеної до Реєстру. *Реєстраторами Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту* є: а) уповноважені посадові особи установ виконання покарань та слідчих ізоляторів в частині внесення або редагування відомостей про засуджених та осіб, узятих під варту; б) уповноважені посадові особи відокремлених структурних підрозділів Державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» в частині внесення або редагування відомостей про засуджених та осіб, узятих під варту, які перебувають на обліку у відокремлених структурних підрозділах Державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»; в) уповноважені посадові особи уповноважених органів з питань пробації в частині внесення або редагування відомостей про суб'єктів пробації. *Користувачами Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту* є: а) уповноважені посадові особи апарату Міністерства юстиції України; б) уповноважені посадові особи Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України; в) уповноважені посадові особи міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції в межах територіальної юрисдик-

ції; г) уповноважені посадові особи установ виконання покарань, слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України в межах територіальної юрисдикції; ґ) уповноважені посадові особи Державної установи «Центр пробації» та уповноважені органи з питань пробації; д) уповноважені посадові особи Державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»; е) уповноважені посадові особи правоохоронних органів. Доступ до Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту реєстраторів та користувачів *здійснюється безоплатно з використанням ідентифікаторів доступу*, що надаються адміністратором Реєстру на підставі відповідних договорів, а також з використанням кваліфікованого електронного підпису, сумісного з програмним забезпеченням Реєстру. Отримання кваліфікованого електронного підпису у кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг здійснюється реєстраторами та користувачами самостійно. Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту *ведеться державною мовою*. Фінансування ведення та функціонування Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету.

Літ.: *Про затвердження Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту: Наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2018 р. № 2023/5. Офіційний вісник України. 2018. № 55. Ст. 1962.*

Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи

– автоматизована електронна база даних, створена для забезпечення збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення даних про осіб, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, у тому числі осіб, судимість яких за такі злочини знята або погашена в установленому законом порядку. *Держателем реєстру є* Міністерство юстиції України. Положення про Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, порядок його формування та ведення затверджуються Міністерством юстиції України. До *реєстру вносяться відомості щодо* прізвища, імені, по батькові засудженого, дати народження, місця проживання чи перебування, злочину, за який його було засуджено, виду кримінального

покарання, який до нього був застосований, інформацію про фактично відбуте ним покарання, а також про порушення правил адміністративного нагляду. Інформація про особу вноситься до реєстру на підставі обвинувального вироку суду, який набрав законної сили. У разі якщо особа вчинила злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи до створення реєстру, інформація про таку особу вноситься до реєстру на підставі ухвали суду за місцем проживання такої особи або місцем відбування нею покарання за клопотанням прокурора. Інформація про особу виключається з реєстру у разі скасування обвинувального вироку або ухвали суду, зазначених у частині п'ятій цієї статті. *Користувачами реєстру* є керівники прокуратур та органів досудового розслідування, прокурори, слідчі та інші уповноважені особи Національної поліції України та Державного бюро розслідувань. *Право на отримання інформації щодо факту перебування* конкретної особи в реєстрі мають: а) сільські, селищні та міські голови, керівники державних адміністрацій, інших органів державної влади та місцевого самоврядування – щодо осіб, які претендують на зайняття посади керівника (заступника керівника) дошкільного навчального закладу, середнього навчального закладу, позашкільного навчального закладу, закладу охорони здоров'я або іншої установи, організації, зобов'язаної здійснювати нагляд за малолітніми особами або надавати послуги медичного, навчального чи соціального характеру малолітнім особам, та належать до їх сфери управління; б) керівники дошкільних навчальних закладів, середніх навчальних закладів, позашкільних навчальних закладів, закладів охорони здоров'я або іншої установи, організації, зобов'язаної здійснювати нагляд за малолітніми особами або надавати послуги медичного, навчального чи соціального характеру таким особам, у зв'язку з вирішенням питання щодо прийняття особи на роботу; в) будь-яка фізична особа щодо інформації про себе; г) будь-яка фізична особа щодо інформації про іншу особу у разі наявності завіреної відповідно до вимог ЗУ «Про нотаріат» згоди особи, щодо якої така інформація запитується (ст. 6^{-1} КВК України).

Літ.: *Безпалова О.І. Щодо доцільності створення Єдиного реєстру педофілів (осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та недоторканності малолітньої дитини) в Україні // Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття: тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 21 червня 2019 р.). Харків: НДІ ППСН, 2019. С. 74–76; Кримінально-виконавчий кодекс*

України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи: Закон України від 19.12.2019 р. № 409–IX. Голос України. № 7.

Ж

Жаргон злочинний

(від франц. *jargon* – незрозуміла мова, пташина мова) – лінгвістичний елемент кримінальної субкультури (*«злодійська мова»*, *«блатняк»*, *«феня»*), що включає в себе систему своєрідних професійних виразів, термінів й умовних позначень, які необхідні для ідентифікації особи, як учасника злочинного співтовариства, яке є відособленою частиною суспільства, що протиставляє себе законослухняним громадянам і відділяє власний кримінальний світ від оточуючого. Відповідно до абз. 11 ч. 4 ст. 107 КВК України засудженим забороняється вживати жаргонні слова.

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 45; Байлов А.В. Жаргон злочинний // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 218; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Старков О.В. Криминальная субкультура: спецкурс. Москва: Волтерс Клувер, 2010. С. 104; Фріс П.Л. Жаргон кримінальний // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 144–145.*

Жест злочинний

(від лат. *gestus* – рух тіла) – рух (дія) для вираження емоції чи інформації, що містять злочинний характер, замість розмови, або під час розмови. Злочинний жест є дією або рухом людського тіла злочинця (засудженого) або його частини тіла, що має певне значення або сенс, тобто є знаком або символом.

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 31; Старков О.В. Криминальная субкультура: спецкурс. Москва: Волтерс Клувер, 2010. С. 145–148.*

Житлова зона

– ізольована відокремлена зона, створена з метою мешкання засуджених на території кримінально-виконавчої установи. Житлова зона поділяється на такі дільниці: карантинну, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю; соціальної реабілітації. Ці дільниці ізолюються

одна від одної. Види дільниць безпосередньо залежать від рівня безпеки колонії. У житлових зонах розміщуються гуртожитки, їдальні, бібліотеки, кімнати психоемоційного розвантаження, приміщення для навчання, медична частина, перукарня, комора для зберігання постільних речей та спецодягу, кабінети для начальника установи, його заступників та інші приміщення та частини, необхідні для забезпечення діяльності установи та життєдіяльності засуджених. Житлова зона відокремлюється від виробничої зони коридорами, які проглядаються. Між житловою та виробничою зонами обладнуються приміщення контрольно-перепускних пунктів та кімнати для обшуку та переодягання засуджених.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 62; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 79.*

Житлове приміщення

– опалюване приміщення, розташоване у надземному поверсі, призначене для цілорічного проживання і яке відповідає санітарно-епідеміологічним вимогам щодо мікроклімату і повітряного середовища, природного освітлення, допустимих рівнів нормованих параметрів відносно шуму, вібрації, ультразвуку та інфразвуку, електричних та електромагнітних полів та іонізуючого випромінювання. Засуджені до позбавлення волі, як правило, тримаються в приміщеннях блочного типу. Норма житлової площі на одного засудженого не може бути менш як чотири квадратні метри, а у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі – п'яти квадратних метрів (ч. 1 ст. 115 КВК України). Норма жилої площі на одного засудженого до обмеження волі не може бути меншою чотирьох квадратних метрів (ч. 1 ст. 64 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодед О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 24.*

Жорстоке поводження із засудженими

(від англ. *ill-treatment* – брутальне (погане) поводження) – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над засудженими в органах та установах виконання покарань. Жорс-

токе поводження є родовим, узагальненим поняттям, що означає будь-який вид неправомірного поводження, яке підпадає під заборону ст. 3 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод 1950 р., а саме: «нікого не може бути піддано *катуванню* або *нелюдському* чи *такому, що принижує гідність*, поводженню або покаранню».

Літ.: *Гончаренко В.Д. Право человека на свободу от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения или наказания: теоретико-правовые аспекты: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 1999. 229 с.; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13 / № 32; Лаптев П.А. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод в правовой системе России (проблемы теории и практики взаимодействия): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2006. 153 с.*

3

Забезпечення особистої безпеки засуджених

– застосування адміністрацією установ виконання покарань передбачених законом заходів щодо запобігання посяганням на життя та здоров'я засуджених із боку інших суб'єктів і учасників кримінально-виконавчої діяльності у разі наявності реальної загрози цих посягань. Право засуджених на особисту безпеку забезпечується державою та закріплене в ст. 10 КВК України.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 77.*

Забезпеченням режиму законності та дисципліни у сфері організації виконання покарань

– заснована на законодавчих приписах діяльність уповноважених органів щодо перевірки властивими їм методами правомірності (законності) дій суб'єктів владних повноважень, їх посадових осіб та актів, що видаються ними з питань захисту прав і законних інтересів засуджених, а також участь самих засуджених і громадськості в досліджуваних процесах відповідно до порядку, встановленого законодавством. При цьому забезпечення дотримання режиму законності та дисципліни за всіма напрямами діяльності кримінально-виконавчих

органів та установ досягається, з одного боку, під час щоденної діяльності адміністрації зазначених інституцій, виконання засудженими особами вимог режиму, а з другого боку, шляхом припинення порушень нормативних приписів, усунення тих чинників, що призводять до існування випадків порушення правових норм, відновлення в повному обсязі порушених неправомірними діями будь-кого прав і законних інтересів осіб, що відбувають покарання, вживання заходів стягнення та покарання до осіб, що вчинили порушення стану законності, «культивування» атмосфери невідворотності настання негативних наслідків за порушення стану законності і дисципліни як представниками адміністрації установ та органів виконання покарання, так і особами, що відбувають покарання у відповідних установах.

Літ.: *Карелін В.В. Адміністративно-правові режими у сфері організації виконання покарань: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2019. С. 374–375; Ткаченко О.Г. Адміністративна відповідальність, пов'язана з порушенням режиму утримання в установах виконання покарань: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2012. С. 13.*

Заборонені предмети

– предмети, вироби й речовини, виготовлення, зберігання, придбання та розповсюдження яких засудженим заборонено. Відповідно до додатку 3 до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (п. 4 розд. ІІ ПВР УВП) предметами, виробами і речовинами, зберігання і використання яких засудженими заборонено є: предмети, вироби та речовини, вилучені з цивільного обігу; будь-яка зброя, а також спеціальні засоби та засоби активної оборони, оптичні прилади; пересувні засоби; гроші та цінності; будь-які вироби з дорогоцінних металів; будь-які напої із вмістом алкоголю та енергетичної дії, пиво, дріжджі, одеколон та інші вироби на спиртовій основі; психотропні речовини, наркотичні та лікарські засоби, медичні вироби (за винятком медичних виробів, технічних та інших засобів реабілітації, а також лікарських засобів, необхідних для підтримання життєдіяльності організму за наявності відповідного медичного висновку); будь-яка теле-, радіо-, аудіо- та відеоапаратура, аудіо-, відеокасети, CD- та DVD-диски (за винятком: гучномовець – один на жилу секцію (камеру), телевізор – один на відділення соціально-психологічної служби або на жилу секцію (камеру), DVD-програвач – один на відділення соціально-психологічної служби або на жилу секцію (камеру)); радіоелектронні засоби, призна-

чені для передавання чи приймання радіосигналів (радіостанції, мобільні телефони та зарядні пристрої до них, SIM-картки, скретч-картки поповнення рахунку мобільного зв'язку, пейджери тощо), друкарські машинки, розмножувальні прилади (засудженим, які тримаються у виправних центрах, дозволяється зберігати та користуватися мобільними телефонами у порядку, встановленому п. 2 розд. XIV ПВР УВП); комп'ютерна техніка (за винятком комп'ютерної техніки, встановленої у комп'ютерних класах. Засудженим, які відбувають покарання у виправних центрах, виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільницях соціальної реабілітації, дозволяється мати при собі портативні персональні комп'ютери та аксесуари до них), ігрові консолі та приставки; ножі, бритви (крім електричних, механічних та безпечних з касетною головкою) та інші гострорізальні і колючі предмети; сокири, молотки та інші інструменти; гральні карти; фотоапарати, фотоматеріали, хімікати; будь-які документи (крім копій вироків і ухвал судів, квитанцій на зберігання грошей, речей та цінностей, а також кореспонденції від органів та осіб, зазначених у п. 1 розд. XIII ПВР УВП); топографічні карти, компаси; військовий та інший формений одяг, обладнання до нього, а також верхній одяг, головні убори та взуття (за винятком тапочок) невстановлених законодавством зразків; музичні інструменти; будь-яке спортивне спорядження, у тому числі для заняття бойовими мистецтвами (боксерські рукавички та груші, рукавички для заняття рукопашним боєм, маківари тощо). Згідно зі ст. 133 КВК України виготовлення, зберігання, придбання, розповсюдження заборонених предметів є злісним порушенням установленого порядку відбування покарання.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Ткаченко О.Г. Адміністративна відповідальність, пов'язана з порушенням режиму утримання в установах виконання покарань: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2012. С. 13–14; Шаблистий В.В., Якименко Л.Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань: монографія. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.*

Завдання ДКВС України

– завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (ст. 1 ЗУ «Про Державну кримі-

нально-виконавчу службу України»). Як діяльність держави *політика у сфері виконання покарань* реалізується в різних формах і насамперед у законодавстві, що регулює діяльність органів і установ виконання покарань. Нині принципи цієї політики закріплені в КВК України. *Суб'єктами формування* політики у сфері виконання покарань є: а) *Верховна Рада України*, б) *Кабінет Міністрів України*, в) *Президент України*. У структурі *Міністерства юстиції України* є управління пенітенціарних інспекцій, яке теж має своїм завданням формування державної політики у сфері виконання покарань. Реалізується політика у сфері виконання покарань у діяльності відповідних органів і установ. З 2016 р. за ст. 11 КВК України політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації реалізують як *центральний орган виконавчої влади*, так і його *міжрегіональні управління з питань кримінальних покарань та пробації*, основними завданнями яких є: 1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; 2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Безпосередньо політика у сфері виконання кримінальних покарань та пробації реалізується в *діяльності установ виконання покарань та уповноважених органів з питань пробації*.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 10–11; Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 41; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409.*

Завдання кримінально-виконавчого законодавства України

– визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і УВП, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; а також регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від

покарання, контролю і нагляду за ними (ч. 2 ст. 1 КВК України).

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 433–434; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 21; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Завдання кримінально-виконавчої політики України

– похідні від завдань кримінально-правової політики та політики боротьби зі злочинністю в цілому, що має бути головним, визначальним так би мовити, рушійною силою. *Завданнями кримінально-виконавчої політики України* є: визначення видів суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню у процесі виконання / відбування покарань; визначення правового статусу суб'єктів та інших учасників кримінально-виконавчих відносин; удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи шляхом її оптимізації; удосконалення механізмів та порядку виконання / відбування покарань, з метою виправлення та ресоціалізації засуджених, а також з метою запобігання вчиненню засудженими нових злочинів; удосконалення порядку звільнення від відбування покарання, надання допомоги особам, які звільнені від відбування покарання, а також порядку контролю і нагляду за ними; посилення взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими органами та установами, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, у тому числі з інститутами громадянського суспільства.

Літ.: *Автухов К.А., Кутєпов М.Ю., Яковець І.С. Сучасна кримінально-виконавча політика України: монографія. Харків: Право, 2016. С. 55–61; Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. С. 383; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. С. 23–30.*

Завдання КВП

– визначені державою на основі врахування об'єктивних закономірностей життя суспільства основні соціальні проблеми, котрі потребують свого вирішення засобами кримінально-виконавчого права в процесі дії та застосування його законодавчих норм. *Завданнями науки кримінально-виконавчого права* є: а) розробка пропозицій щодо реформування політики держави та діяльності органів і установ виконання покарань у сфері виконання кримінальних покарань та їх нормативного закріплення; б) накопичен-

ня та систематизація знань з теорії та практики виконання покарань і проведення відповідних наукових досліджень; в) запобігання злочинності шляхом виконання кримінальних покарань; г) науково-теоретичне обґрунтування діяльності органів та установ виконання покарань з урахуванням соціально-економічних і політичних змін в Україні; ґ) створення єдиної галузі кримінально-виконавчого законодавства на підставі загальної для виконання всіх покарань концепції; д) встановлення істинності та змісту наукових ідей, концепцій, категорій, понять, методів, покликаних обслуговувати діяльність органів та установ виконання покарань; е) вирішення на науковій концептуальній основі дискусійних питань з реалізації правообмежень, властивих покаранням; є) розробка наукових рекомендацій щодо практики здійснення покарання; ж) запровадження сучасних наукових методів, які б постачали найдостовірніші й найдокладніші дані: методи математичної логіки, математичної статистики, математичного моделювання тощо; з) вироблення основних ідей, необхідних для розбудови несуперечливої кримінально-виконавчої системи, кримінально-виконавчого права як конкретної науки про реалізацію обмежень прав і свобод засуджених; и) вивчення і наукове узагальнення досвіду роботи аналітичних установ за кордоном, зокрема в ЄС; і) регулярний моніторинг наукової літератури з кримінально-виконавчого права України для ознайомлення з науковими досягненнями у цій галузі працівників органів і установ виконання покарань.

Літ.: *Королева Е.В. Предмет, цели и задачи уголовно-исполнительного права: монография. Москва: Изд-во АФ МОСА, 2010. 82 с.; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 110–111.*

Завдання кримінально-виконавчої системи

– див. *Завдання ДКВС України.*

Завдання оперативно-розшукової діяльності у колоніях

– пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою: забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; попередження і виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; надан-

ня правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється *оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань* (ст. 104 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 128; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Загальна декларація прав людини 1948 р.

– перший, прийнятий на міжнародному рівні, документ універсального характеру, що проголосив основи цивільних, політичних, соціально-економічних та культурних прав і, тим самим, встановив стандарти й ідеали, які і сьогодні є орієнтиром для всіх країн світу. Декларація 1948 р. складається з *преамбули* і *30 статей*. Принциповою засадою Декларації 1948 р. є рівність правового статусу людей. Усі люди, зазначається у ст. 1 Декларації 1948 р., народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Наділені розумом і совістю, вони повинні діяти один щодо одного в дусі братерства. Це положення конкретизоване у ст. 2, яка проголошує рівність прав і свобод людей незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового чи іншого стану, а також політичного, правового або міжнародного статусу країни чи території, до якої людина належить. У Декларації 1948 р. особливо виділяється право людини на життя, свободу та особисту недоторканність (ст. 3). За цим правом ніхто не повинен зазнавати тортур або нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження і покарання (ст. 5). Окремі положення Декларації 1948 р. визначають права людини у її взаєминах із судовою владою. Це, зокрема, право на рівний захист законом і поновлення у правах у разі їх порушення. Кожна людина, обвинувачувана у скоєнні злочину, вважається невинною доти, доки її вина не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду (ст. 9–11). У Декларації 1948 р. зазначається також, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в особисте і сімейне життя, а також безпідставного посягання на недоторканність житла, таємницю кореспонденції, честь і репутацію (ст. 12). Кожна людина

має право вільно пересуватися та обирати місце проживання у межах тієї чи іншої держави. Вона має також право покидати будь-яку країну, в тому числі свою, і повертатися (ст. 13). Ст. 15 Декларації 1948 р. проголошує право кожної людини на громадянство, зазначаючи при цьому, що жодна людина не може бути безпідставно позбавлена громадянства або права змінити своє громадянство. До політичних прав належить також право людини на свободу переконань і вільне їх виявлення (ст. 19); на свободу мирних зборів і асоціацій (ст. 20); на участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників (ст. 21). Декларація 1948 р. містить такі соціальні права, як право на соціальне забезпечення (ст. 22); на працю і вільний вибір роботи (ст. 23); на відпочинок і дозвілля (ст. 24); на життєвий рівень, необхідний для підтримання здоров'я і добробуту; на забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, старості тощо (ст. 25); на освіту, вільну участь у культурному житті суспільства, користування благами наук, прогресу (ст. 26–27). Документ проголошує принцип гарантованості передбачених ним прав. Однією з таких гарантій є право людини на соціальний і міжнародний правопорядок, за якого відповідні права та свободи можуть бути повністю здійснені. Поряд з правами та свободами Декларація 1948 р. передбачає також обов'язки людини перед суспільством. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших людей, а також забезпечення справедливих вимог моралі, суспільного порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (ст. 29). Декларація 1948 р. ратифікована Україною у 1973 р.

Літ.: *Загальна декларація прав людини: Декларація Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103; Загальна декларація прав людини: Декларація Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Загальна тюремна інструкція 1915 р.

– перший в історії тюрмознавства Російської імперії нормативний акт, що був прийнятий 28.12.1915 р., та визначав єдині засади управління тюремними установами та організації тюремного режиму. До прийняття цієї Інструкції в Російської імперії не існувало єдиного нормативного

акту, який би регулював умови відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Частково цю функцію виконував «Статут про осіб, які утримуються під вартою» у різних редакціях, циркулярні розпорядження *Головного тюремного управління*, губернські та місцеві інструкції, інші види нормативних актів. Відсутність уніфікованих режимних вимог щодо виконання і відбування покарання зумовлювала виникнення труднощів у роботі тюремного персоналу, ускладнювала нагляд за діяльністю пенітенціарних установ з боку прокуратури. До сфери регулювання Інструкції 1915 р. було віднесено каторжні тюрми, виправні арештантські відділення, інші категорії пенітенціарних установ. Тюремна адміністрація та сторожа орієнтувалися на вжиття необхідних заходів з метою недопущення втеч та задля підтримання порядку та дисципліни. У разі відкритої непокори або масових заворушень з метою поновлення порядку адміністрації було надано право застосування примусу, у крайньому випадку зброї, та залучення до акцій поновлення режиму конвойної сторожі та інших військових підрозділів. Інструкція 1915 р. стверджувала єдиноначальство і передбачала персоналізацію відповідальності за стан функціонування тюрми. Основною відповідальною посадовою особою в пенітенціарній установі визначався начальник тюрми, який мав здійснювати організацію караульної служби, прийом арештантів, розподіл їх по камерах і своєчасне звільнення, підтримання належного санітарно-гігієнічного стану контингенту та споруд, матеріальне постачання тощо.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 60–62; Общая тюремная инструкция. Петроград: Типография Петроградской тюрьмы, 1916. 110 с.*

Загальний обшук

– захід, що проводиться за рішенням і під безпосереднім керівництвом начальника УВП чи СІЗО, та під контролем представників міжрегіонального територіального органу управління з питань виконання покарань та пробації не менше одного разу на місяць, а також у випадках ускладнення оперативної обстановки в колонії. Для проведення загального обшуку розробляється план обшуку в якому передбачається: мета обшуку, час його проведення, необхідні сили і засоби, місце проведення особистого обшуку засуджених, склад груп обшуку на кожній дільниці, послідовність проведення обшуку, місце зосередження вилуче-

них заборонених предметів і особа, відповідальна за їх зберігання та складання протоколу, час інструктажу учасників обшуку. Відповідно до ст. 102 КВК України порядок проведення обшуків і оглядів визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 144; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Загальноосвітнє навчання засуджених

– цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти й професійної трудової діяльності. Відповідно до ст. 126 КВК України організація загальноосвітнього навчання засуджених здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. На період проходження державної підсумкової атестації засуджені, які навчаються, звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно. Засудженим, які займаються самоосвітою, адміністрація колонії створює необхідні умови для занять у вільний від роботи час. Загальноосвітнє навчання засуджених заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення. Педагогічні працівники загальноосвітніх навчальних закладів надають допомогу адміністрації колонії в соціально-виховній роботі із засудженими.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Хуторна С.В. Загальноосвітнє та професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 245 с.*

Закінчення відбування покарання

– властивість покарання, пов'язана з категорією часу, яка відбувається автоматично, ґрунтується на законі та не залежить від волі суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин. Відповідно до правила 33.1 Європейських пенітенціарних правил 2006 р. всі засуджені звільняються одразу ж після закінчення строку їх ув'язнення.

Літ.: *Романов М.В. Звільнення від відбування покарання: навчальний посібник. Харків: Права людини, 2012. С. 16; Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація Rec (2006) 2 Кабінету Міністрів Ради Європи від 11.01.2006 р. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Заклади освіти ДКВС України

– заклади вищої освіти та інші заклади освіти, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України та здійснюють *первинну професійну підготовку* та *підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу* (абз. 1 п. 2 розд. І Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу ДКВС України). Відповідно до *ст. 17 ЗУ «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»* підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України проводяться відповідно до законодавства про освіту. З цією метою Державна кримінально-виконавча служба України *створює відповідні навчальні заклади*, а також організовує підготовку фахівців в інших навчальних закладах на договірній основі.

Літ.: *Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2018 р. № 4091/5. Офіційний вісник України. 2019. № 5. Ст. 187.*

Заклади охорони здоров'я ДКВС України

– юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, основним завданням яких є забезпечення медичного обслуговування на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників. До *закладів охорони здоров'я ДКВС України* входять: 1) *лікарняні заклади* (спеціалізована туберкульозна лікарня, спеціалізована дерматовенерологічна лікарня, спеціалізована психіатрична лікарня, багатопрофільна лікарня, багатопрофільна лікарня для інвалідів I та II груп, які потребують постійного медичного нагляду та реабілітації), 2) *амбулаторно-поліклінічні заклади* (амбулаторія, амбулаторно-профілактичні відділення, медична частина установи виконання покарань, пункт охорони здоров'я), 3) *аптеки*. Так, ***амбулаторія*** – заклад охорони здоров'я, що надає амбулаторну медичну допомогу за однією або декількома основни-

ми лікарськими спеціальностями; ***багатопрофільна лікарня*** – заклад охорони здоров'я, де хворим надається стаціонарна медична допомога за декількома лікарськими спеціальностями; ***лікарня*** – заклад охорони здоров'я, призначений для надання спеціалізованої (вторинної) медичної допомоги хворим. Лікарня може мати у своєму складі ***поліклініку*** (амбулаторію, амбулаторно-профілактичні відділення). Лікарня, призначена для медичного обслуговування засуджених, залежно від покладених функцій може мати найменування міжобласної; ***медична частина*** – заклад охорони здоров'я, призначений виключно для диспансерного нагляду та надання первинної медичної допомоги відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я; ***спеціалізована лікарня*** – заклад охорони здоров'я, де хворим надається стаціонарна медична допомога за однією лікарською спеціальністю. Відповідно до п. 3 розд. І Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі *у закладах охорони здоров'я* ДКВС України *надаються*: а) екстрена медична допомога, б) первинна медична допомога, в) спеціалізована (вторинна) медична допомога, г) здійснюються санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи, ґ) організовується забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення, д) проводиться реабілітаційне лікування після захворювань і травм.

Літ.: *Гель А.П. Вітчизняна модель організації пенітенціарної охорони здоров'я в Державній кримінально-виконавчій службі України: сучасний стан та перспективи // Підприємництво, господарство і право. 2019. № 2. С. 194–202; Про затвердження Переліку закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 21.03.2013 р. № 499/5. Офіційний вісник України. 2013. № 25. Ст. 854; Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі: Наказ Міністерства юстиції України від 15.08.2014 р. № 1348/5/572. Офіційний вісник України. 2014. № 69. Ст. 1949.*

Законнні вимоги персоналу ДКВС України

– ті накази та інші вимоги, що пред'являє конкретна особа з числа персоналу ДКВС України в *усній* або *письмовій формі* у межах своїх повноважень, на підставі закону та які не пов'язані з порушенням конституційних та інших загальновизнаних прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до ч. 1 ст. 106 КВК України до осіб, позбавлених волі, якщо вони злісно не виконують законні вимоги персоналу колонії, з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіянню цими особами шкоди оточенню або самим собі

застосовуються фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя.

Літ.: *Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 490–491; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Законні інтереси засуджених

– закріплені в правових нормах конкретної дії прагнення засуджених до володіння тими чи іншими благами, які задовольняються, як правило, за результатом оцінки посадовими особами органів виконання покарань чи адміністрацією установ виконання покарань, прокуратурою, судом поведінки засудженого під час відбування покарання. Відповідно до ч. 1 ст. 7 КВК України держава поважає і охороняє *права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення* і *ресоціалізації, соціальну і правову захищеність* та *їх особисту безпеку*.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 35; Кийко Н.В. Законные интересы осужденных к лишению свободы: правовое регулирование и практика реализации (на примере Республики Беларусь): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2014. 295 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лисодєд О.В. Законні інтереси засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 149–151.*

Законодавче забезпечення виконання та відбування покарання засудженими особами

– система загальнообов'язкових встановлених державою правових норм, що визначають правові, організаційні й тактичні положення виконання та відбування кримінальних покарань, створюють умови для досягнення поставлених завдань та, в разі необхідності, забезпечуються державним примусом.

Літ.: *Коломієць Н.В. Застосування кримінально-виконавчого законодавства до осіб, засуджених за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2012. С. 14; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким

– форма звільнення від покарання, котра має місце, коли призначене особі основне покарання рішенням суду замінюється більш м'яким видом основного покарання. У разі заміни невідбу-

тої частини основного покарання більш м'яким засудженого може бути звільнено також і від додаткового покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким може бути застосована, якщо засуджений став на шлях виправлення. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким *можлива після фактичного відбуття засудженим*: 1) не менше третини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин; 2) не менше половини строку покарання, призначеного судом за корупційний злочин середньої тяжкості, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі; 3) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила новий умисний злочин протягом невідбутої частини покарання (ст. 82 КК України). Відповідно до ч. 3 ст. 154 КВК України стосовно засудженого, щодо якого відповідно до ст. 82 КК України може бути застосована заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, орган або установа виконання покарань *у місячний термін надсилає клопотання* до суду у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством. *Адміністрація органу або установи виконання покарань* після відбуття засудженим установленої КК України частини строку покарання *зобов'язана в місячний термін* розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

Літ.: *Горох О.П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 291–331; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Письменський Є.О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Луганськ, 2014. С. 236–258; Яковець І.С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким: монографія. Харків: Право, 2012. 212 с.*

Заохочення щодо засуджених

– заходи впливу, що виражені в заохочувальних нормах КВК України, які застосовуються до засуджених за виконання обов'язків, визначених законодавством і виявляються у зовнішньому схваленні відповідних дій засудженого. Заходи заохочення щодо засуджених слід поділяти за трьома групами. До *першої групи* віднесено заходи заохочення, що не змінюють правового становища засудженого та не впливають на умови відбування покарання (подяка, нагородження похвальною грамотою, грошова премія, нагородження подарунком, дострокове зняття раніше накладеного стягнення). До *другої групи* віднесено заходи заохочення, що впливають на зміну правового становища засудженої особи (надання додаткового короткострокового або тривалого побачення, збільшення тривалості прогулянки засудженим, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки). До *третьої групи заходів заохочення* віднесено заходи, що кваліфікуються вищою формою заохочення і в теорії кримінально-виконавчого права належать до елементів прогресивної системи виконання і відбування покарань (заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням та умовно-дострокове звільнення).

Літ.: *Карелін В.В. Правове регулювання застосування заохочень і стягнень до засуджених при виконанні покарання у виді позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. С. 183–187; Коломієць Н.В. Заохочення у кримінально-виконавчому праві: теоретичні засади та практика застосування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Чернігів, 2018. С. 359–361; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Заохочення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– засоби підтримання службової дисципліни, що полягають у відзначенні осіб рядового і начальницького складу за успішне виконання ними обов'язків, а також за інші заслуги перед державою та суспільством. До осіб рядового і начальницького складу ДКВС України можуть застосовуватися такі *види заохочень*: 1) дострокове зняття дисциплінарного стягнення; 2) занесення на дошку пошани; 3) заохочення грошовою винагородою; 4) заохочення цінним подарунком; 5) надання додаткової оплачуваної відпустки тривалістю до п'яти діб; 6) заохочення відомчими заохочувальними відзнаками; 7) дострокове

присвоєння чергового спеціального звання; 8) присвоєння спеціального звання, вищого на один ступінь від звання, передбаченого займаною штатною посадою; 9) заохочення відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Вогнепальна зброя»; 10) заохочення відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Холодна зброя» (ст. 6 ЗУ «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», ст. 9 ЗУ «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України»).

Літ.: *Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. № 2337–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 29. Ст. 233; Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22.02.2006 р. № 3460–IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 29. Ст. 245.*

Запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу

– у забезпечення здійснення особливої системи соціальних, державних і суспільних заходів, які застосовує суспільство з метою стримання зростання злочинності та спрямованих на усунення, нейтралізацію і ослаблення причин та умов злочинності, утримання від вчинення злочинів і корекцію поведінки злочинців, а також осіб, стосовно яких, на підставі аналізу їх кримінологічної характеристики, можна очікувати вчинення злочинів. Запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу має комплексний характер і є врегульованою нормами кримінального, кримінально-виконавчого права *діяльністю загальних та спеціальних суб'єктів*. ***Загальними суб'єктами*** є адміністрація установи виконання покарань, чергова частина, відділ соціально-психологічної служби, відділ по контролю за виконанням судових рішень, медичний персонал та ін. ***Спеціальними суб'єктами*** є співробітники оперативних підрозділів, нагляду та безпеки, охорони.

Літ.: *Бараш Є.Ю. Злочинність у місцях позбавлення волі: основні тенденції та динаміка // Юридична Україна. 2017. № 5–6. С. 64–67; Боднар І.В. Кримінологічні засади запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. С. 180.*

Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань

– різновид соціально-профілактичної діяльності, яка здійснюється щодо засуджених до позбавлення волі на різних рі-

внях, обсягах, спрямованістю та видами, відповідними суб'єктами та згідно чинного законодавства України і спрямована на виявлення осіб, з боку яких можна очікувати вчинення даного злочину, а також на перешкоджання дії детермінант цієї злочинності та її проявів, через обмеження їх впливу, нейтралізацію або усунення в цілому.

Літ.: *Бондарєва К.В. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 289 с.; Годлевська-Коновалова А.В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 52.*

Запобігання злочинам серед осіб, які перебувають на обліку уповноваженого органу з питань пробації

– комплекс заходів загальносоціальної, спеціально-кримінологічної та індивідуальної спрямованості щодо недопущення вчинення особами нових злочинів або припинення злочинної діяльності на різних стадіях її розвитку, що проводяться уповноваженим органом з питань пробації у тісній взаємодії з іншими суб'єктами.

Літ.: *Борисенко И.В. Организация и правовые основы деятельности уголовно-исполнительных инспекций в сфере предупреждения повторных преступлений осужденных, состоящих на их учете: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Псков, 2012. 32 с.; Халимон С.І. Запобігання злочинам серед осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2008. С. 190; Халимон С.І. Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Харків: Харків юридичний, 2009. 320 с.*

Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань

– упорядкована діяльність визначених на рівні закону системи суб'єктів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального (віктимологічного) запобігання суспільно-небезпечним, протиправним та карним діянням, що вчиняються особами з числа персоналу органів та учнів виконання покарань у ході процесу виконання та відбування покарань, та яка спрямована на виявлення, нейтралізацію, блокування, усунення тощо причин, умов і корелянт, що детермінують даний вид злочинності в Україні, а також на відвернення та припинення злочинних проявів з боку зазначених суб'єктів злочинів.

Літ.: *Бараш Є.Ю. Злочинність у місцях позбавлення волі: основні тенденції та динаміка // Юридична Україна. 2017. № 5–6. С. 64–67; Ліховіцький Я.О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. С. 17.*

Запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях

– скоординована діяльність персоналу структурних підрозділів цих установ, спрямована на збирання кримінологічної інформації, що характеризує середовище засуджених, виявлення та усунення причин і умов, які сприяють протиправній поведінці засуджених, учиненню ними кримінально карних діянь, здійснення з цією метою загальних і спеціальних заходів запобігання. *Складовими елементами* системи запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях є: 1) інформаційне забезпечення запобіжної діяльності; 2) виявлення та усунення причин і умов, що сприяють ускладненню оперативної обстановки, учиненню злочинів; 3) визначення кола суб'єктів та обсягу їх можливостей у реалізації запобіжної функції; 4) здійснення безперервного кримінологічного прогнозування та планування; 5) розроблення заходів запобігання, визначення етапів їх реалізації; 6) ресурсне забезпечення запобіжного процесу; 7) аналіз та оцінювання ефективності запобіжної діяльності.

Літ.: *Копотун І.М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ: ПП «Золоті ворота», 2013. С. 391; Копотун І.М. Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях України: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2014. С. 26.*

Запобігання ухиленню від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі

– правова діяльність уповноваженого органу з питань пробації у взаємодії з іншими підрозділами ДКВС України, МВС України, органів місцевого самоврядування, адміністрації підприємств, установ та організацій, громадських організацій та окремих громадян щодо виявлення, усунення чи нейтралізації причин та умов вчинення засудженими ухилення від відбування покарання, здійснення коригувального впливу на осіб, схильних до такої поведінки, з метою недопущення останніх, а також припинення ухилення від відбування покарання, що розпочато або певний час триває.

Літ.: *Бандоля Л.Г. Кримінологічні засади запобігання ухиленню від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (за матеріалами кримінально-виконавчої інспекції): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. С. 12; Старосольська С.П. Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з*

ізоляцією особи: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2016. 242 с.

Запобіжна кримінально-виконавча функція покарання

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція покарання, що реалізується у трьох напрямках, зокрема, щодо запобігання злочинам на індивідуальному, спеціальному і загальному рівнях. Реалізація даної функції забезпечується кримінально-виконавчим правом, що містить певну групу інститутів і норм, які прямо чи побічно спрямовані на вирішення запобіжних завдань. Сюди можна віднести, насамперед, норми, які регламентують режим відбування покарання і спрямовані на запобігання рецидивній злочинності з боку осіб, що відбувають покарання: 1) норми, що визначають порядок застосування стягнень до осіб, які відбувають покарання; 2) норми, що визначають обов'язкову ізоляцію засуджених і постійний нагляд за ними; 3) норми, що регулюють класифікацію засуджених і розподіл їх по видах кримінально-виконавчих установ; 4) норми, що визначають підстави застосування зброї та заходів безпеки, порядок оглядів й обшуків у житлових і виробничих зонах, встановлюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Літ.: *Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. С. 186–187; Осауленко А.О. Функції кримінального покарання: загальнотеоретичний аспект // Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 4. С. 190–193.*

Запобіжна функція КВП

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція, яка означає, що дана галузь права спрямована на запобігання вчиненню злочинів як засудженими, так й іншими особами (загальна та спеціальна превенція).

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 42; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 24; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 21.*

Заручник

– фізична особа, яка захоплена і (або) утримується з метою спонукання державного органу, підприємства, установи чи організації або окремих осіб здійснити якусь дію або утриматися від здійснення якоїсь дії як умови звільнення особи, що захоплена і (або) утримується. *Захоплення заручників у колоніях* є підставою застосування заходів фізичного

впливу, спеціальних засобів і зброї (ч. 1 ст. 106 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 129; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Засіб виправлення та ресоціалізації засудженого

– шлях, спосіб, за допомогою якого здійснюється вплив на особистість засудженого або групу засуджених з метою досягнення позитивних змін в їх особистості та поведінці, формування позитивних моральних якостей, необхідних для повернення їх до самостійного соціально-нормативного життя у суспільстві. *Основними засобами виправлення та ресоціалізації засуджених* є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив (ч. 3 ст. 6 КВК України).

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 596; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 47–48; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2011. 237 с.*

Заслання

– вид кримінального покарання, який застосовувався в УРСР. Заслання полягало у видаленні засудженої особи з місця її постійного чи тимчасового проживання. Згідно з вироком суду засуджений до заслання був зобов'язаний поселитися у певній місцевості. Відповідно до ст. 27 КК УРСР 1960 р., заслання призначалося на строк від 2 до 5 років. Заслання не застосовувалося до злочинців, які до вчинення злочину не досягли 18 років, вагітних жінок та жінок, що мали на утриманні дітей до 8 років. Самовільний виїзд з місця відбування заслання прирівнювався до втечі з відповідним кримінальним покаранням – позбавленням волі на строк до 1 року. Порядок і умови виконання покарання у вигляді вислання були врегульовані *розділом 4 Виправно-трудового кодексу УРСР 1970 р.*

Літ.: *Виправно-трудовий кодекс УРСР: Закон УРСР від 23.12.1970 р. № 3325–VII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 1. Ст. 6; Кримінальний кодекс УРСР: Закон УРСР від 28.12.60 р. № 2000-V. Відомості Верховної Ради УРСР. 1961. № 2. Ст. 14; Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права: Проблемы Особенной части: учебник. Москва: Юридическая литература, 1985. С. 187–192; Стручков Н.А., Ткачевский Ю.М., Шмаров И.В. и др. Советское*

исправительно-трудовое право: учебник. Москва: Юридическая литература, 1983. С. 247–254.

Засоби виявлення

– *технічні засоби охорони*, що встановлюються в забороненій зоні об'єкта, на контрольно-пропускному пункті та на внутрішній території об'єкта та призначені для подачі сигналу про виявлення ними засудженого (порушника) чи заборонених речей. До цих засобів відносяться *технічні системи*, *прилади* та *датчики виявлення*. За конструктивним виконанням вони можуть бути *стаціонарними* і *пересувними*. Засоби виявлення *за бойовим застосуванням* поділяються на: а) засоби виявлення порушників; б) засоби виявлення заборонених предметів. Засоби виявлення *повинні забезпечувати*: виявлення засудженого (порушника) при його спробі подолати лінію охорони по периметру об'єкта; виявлення засудженого при його несанкціонованому виході зі спеціальної будівлі або транспортного засобу; виявлення засудженого, який сховався у транспортному засобі з метою учинення втечі; виявлення забороненого металевого предмета при спробі пронести його через пункт контролю (обшуку засуджених); достовірність виявлення із завданою вірогідністю при допустимому рівні перешкод; подачу сигналу про виявлення у формі, зручній для перетворення з наступним оповіщенням варти чергового наряду із зазначенням місця й часу порушення; подачу сигналу при спробі їх блокування або виводу з ладу; надійність, безпеку та зручність обслуговування.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 112–113; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 129; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Засоби забезпечення режиму в місцях позбавлення волі

– охорона, нагляд, технічні засоби нагляду й контролю, оперативно-розшукова діяльність, режим особливих умов у колоніях, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, а також залучення сил і засобів колонії, органів і установ виконання покарань для підтримання правопорядку.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 457; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова*

Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 129.

Засоби електроживлення

– *технічні засоби охорони*, до яких відносяться *джерела змінного та постійного струму, випрямлячі, стабілізатори, розподільні і зарядно-розрядні пристрої, комутаційні й установчі апарати, лінії живлення*. Засоби електроживлення *повинні забезпечувати*: установлену потужність усіх споживачів технічних засобів охорони; аварійне живлення засобів виявлення протягом 16 годин; стабільність напруги в межах норм, встановлених для технічних засобів охорони; роздільне живлення засобів виявлення від інших споживачів; контроль та параметри напруги й струму; захист джерел струму від коротких замикань і перевантажень; автономне й ручне перемикання джерел живлення; надійність, безпеку й зручність обслуговування.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 114; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Засоби механізації і автоматизації

– *інженерні засоби охорони*, що призначені для покращення умов несення служби персоналом УВП і підвищення пропускної можливості контрольно-пропускного пункту: приводи різноманітного призначення і конструкції, замкові і запірні пристрої; шляхові та кінцеві вимикачі, кнопкові пости управління. Вищевказані засоби *повинні забезпечувати*: а) дистанційне відкривання та закривання воріт і шлагбаумів; б) управління протитаранними упорами, замковими і запірними пристроями дверей; в) можливість переходу на ручне управління; г) надійність, безпеку і зручність управління; д) автоматичну фіксацію й світову індикацію крайніх положень воріт, шлагбаумів і протитаранних упорів.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 112; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 129; Пазиніч В.І. Інженерно-*технічні засоби охорони *і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Засоби службового зв'язку

– *технічні засоби охорони*, що складаються з *ліній зв'язку*, *абонентських пристроїв*, *комутаторів і станцій оперативного зв'язку*, *установки гучномовного зв'язку*, *пристроїв телефонного зв'язку і переносних радіостанцій*. Службовий зв'язок організовується у всіх видах служби як у середині варт і чергових змін нагляду та безпеки, так і між ними. Спосіб і вид зв'язку визначається старшим начальником і залежить від характеру завдань, які виконуються, віддалення варт і чергових змін від відділів, а також від наявності сил і засобів.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 113–114; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 129; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Застосування вогнепальної зброї

– винятковий захід, що застосовується у разі скоєння засудженим нападу або інших умисних дій, які безпосередньо загрожують життю персоналу УВП або інших осіб, а також у разі втечі з-під варти, якщо іншими засобами неможливо припинити зазначені дії. Персонал колоній вправі застосовувати вогнепальну *зброю* в *наступних випадках*: 1) для відбиття нападу на особу з числа персоналу колонії при виникненні реальної загрози її життю чи здоров'ю; 2) для захисту інших осіб, які перебувають на охороняємій території колонії, від нападу, що загрожує їх життю чи здоров'ю; 3) для звільнення заручників, що тримаються на охороняємій території колонії; 4) для відбиття нападу на конвої та охороняємі об'єкти колоній, а також звільнення їх у разі захоплення; 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та яка намагається втекти; 6) для затримання засудженого, який чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєного засудженого, який погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю осіб з числа персоналу колоній та інших людей; 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо засуджений використовує його для вчинення протиправних дій та створює таким чином загрозу життю та здоров'ю персоналу колоній та інших осіб. Пе-

ред застосуванням вогнепальної зброї персонал колонії *зобов'язаний* заздалегідь попередити засудженого про її застосування та надати йому достатньо часу для виконання законної вимоги особи з числа персоналу, крім випадків коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я іншої людини або персоналу колонії, або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим. Попередження про застосування вогнепальної зброї *може бути голосом особи з числа персоналу колонії*, а за значної відстані до правопорушника або звернення до великої групи засуджених – через *гучномовні установки* або *підсилювачі звуку*. Особи з числа персоналу колонії, яка застосувала вогнепальну зброю, має право заподіяти такої шкоди правопорушнику, яка є необхідною та достатньою в такій обстановці. У разі поранення засудженого особа з числа персоналу колонії, яка застосувала вогнепальну зброю, зобов'язана надати йому невідкладну медичну допомогу та негайно повідомити про цей випадок керівництво зазначеної установи виконання покарань, а також здійснити інші дії, що визначені у законі. Персонал колоній застосовує зброю виключно для забезпечення виконання своїх повноважень, дотримуючись при цьому принципів законності, необхідності, пропорційності та ефективності. Підстави для застосування зброї в ДКВС України врегульовано нормами *ст. 106 КВК України* та *розд. XXVI ПВР УВП*. Використання зброї допускається і в інших випадках, передбачених законами України «*Про Національну поліцію*» (ст. 46), «*Про Національну гвардію України*» (ст. 18), «*Про попереднє ув'язнення*» (ст. 18) та «*Про Державну кримінально-виконавчу службу України*» (ст. 19).

Літ.: *Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 506; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Застосування гамівної сорочки

– один з крайніх заходів впливу на засуджених, що може мати місце лише тоді, коли інші заходи щодо припинення буйства або безчинства були вичерпані і безрезультатні. Підстави для застосування гамівної сорочки вре-

гульовано нормами *ст. 106 КВК України* та *розд. XXVI ПВР УВП*. Порядок застосування гамівної сорочки до інших засуджених, позбавлених волі, регулюється нормативно-правовими актами Міністерства охорони здоров'я та Міністерством юстиції України

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 109–110; Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 504, 523; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 130; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Застосування заходів фізичного впливу

– один з крайніх заходів впливу на засуджених. Фізична сили до осіб, які вчиняють правопорушення, відповідно до ч. 1 ст. 106 КВК України, має застосовуватись таким чином, щоб не завдати тілесних ушкоджень та смерті цій особі, з урахуванням того, що персонал колоній володіє прийомами самооборони, а при наявності реальної загрози життю і здоров'ю персоналу колоній чи іншим особам – таким чином, щоб не перевищити меж необхідної оборони та затримання злочинця. При цьому не допускається застосування фізичної сили при скупченні на одній території значної кількості засуджених, якщо не було складу самооборони. Після припинення правопорушення персонал колоній не вправі в подальшому застосовувати фізичну силу до затриманих осіб. Підстави для застосування заходів фізичного впливу в ДКВС України врегульовано нормами *ст. 106 КВК України* та *розд. XXVI ПВР УВП*. Використання фізичної сили допускається і в інших випадках, передбачених законами України «*Про Національну поліцію*» (ст. 44), «*Про Національну гвардію України*» (ст. 16), «*Про попереднє ув'язнення*» (ст. 18) та «*Про Державну кримінально-виконавчу службу України*» (ст. 19).

Літ.: *Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 496; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Застосування спеціальних засобів

– один з крайніх заходів впливу на засуджених. До право-

порушників можуть бути застосовані тільки спеціальні засоби, як і засоби індивідуального захисту; засоби активної оборони; засоби забезпечення спеціальних операцій; пристрої для відкриття приміщень, захоплених цими особами, а також службові собаки. Підстави для застосування спеціальних засобів в ДКВС України врегульовано нормами *ст. 106 КВК України* та *розд. XXVI ПВР УВП*. Використання спеціальних засобів допускається і в інших випадках, передбачених законами України «*Про Національну поліцію*» (ст. 45), «*Про Національну гвардію України*» (ст. 17), «*Про попереднє ув'язнення*» (ст. 18) та «*Про Державну кримінально-виконавчу службу України*» (ст. 19).

Літ.: *Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 522; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Засуджений

– особа, стосовно якої судом винесено обвинувальний вирок, що набув законної сили. Засуджений користується всіма правами громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених КВК України, законами України і встановлених вироком суду (ч. 2 ст. 7 КВК України).

Літ.: *Головастова Ю.А. Осужденный как субъект уголовно-исполнительных правоотношений: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2006. С. 197; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 25.*

Засуджені до виправних робіт

– особи – суб'єкти пробації, стосовно яких судом винесено обвинувальний вирок, що набув законної сили, засуджені до покарання у виді виправних робіт, засуджені, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено більш м'яким покаранням у виді виправних робіт, а також засуджені, яким покарання у виді штрафу замінено покаранням у виді виправних робіт.

Літ.: *Головастова Ю.А. Осужденный как субъект уголовно-исполнительных правоотношений: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2006. С. 197; Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525.*

Засуджені до громадських робіт

– особи – суб'єкти пробації, стосовно яких судом винесено обвинувальний вирок, що набув законної сили, засуджені до покарання у виді громадських робіт, засуджені, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено більш м'яким покаранням у виді громадських робіт, а також засуджені, яким покарання у виді штрафу замінено покаранням у виді громадських робіт.

Літ.: *Головастова Ю.А. Осужденный как субъект уголовно-исполнительных правоотношений: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2006. С. 197; Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525.*

Засуджені до обмеження волі

– особи – суб'єкти пробації, стосовно яких судом винесено обвинувальний вирок, що набув законної сили, засуджені до покарання у виді обмеження волі.

Літ.: *Головастова Ю.А. Осужденный как субъект уголовно-исполнительных правоотношений: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2006. С. 197; Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525.*

Засуджені до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

– особи – суб'єкти пробації, стосовно яких судом винесено обвинувальний вирок, що набув законної сили, засуджені до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Літ.: *Головастова Ю.А. Осужденный как субъект уголовно-исполнительных правоотношений: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2006. С. 197; Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525.*

Захват заручників *(захоплення заручників)*

– умисне протиправне діяння засудженого чи їх групи, яке пов'язане з незначним позбавленням волі, особистої недоторканості, честі та гідності інших осіб (персоналу ДКВС України, засуджених, ін.). Відповідно до ч. 1 ст. 106 КВК України до осіб, позбавлених волі, якщо вони беруть участь у захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіянню цими особами шкоди оточенню або самим

собі застосовуються фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя.

Літ.: *Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 491; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Захисна функція кримінально-виконавчої політики

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція кримінально-виконавчої політики, яка полягає в тому, що завдяки кримінально-виконавчій політиці включається механізм захисту суспільства від нових злочинних посягань.

Літ.: *Яцишин М.М. До питання про класифікацію і сутність функцій кримінально-виконавчого права // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. 2009. № 5 (66). С. 27–35; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 90.*

Заходи вгамівного характеру

– визначені у законі заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя, які вправі персонал колоній застосовувати до засуджених, позбавлених волі, у визначених в законі випадках. Зазначені в законі заходи вгамівного характеру персонал колоній *має право* використовувати лише у виняткових випадках, коли вербальні (мовні, словесні тощо) методи впливу у виді попередження, що визначені в законі та демонстрація засобів вгамівного характеру для засудженого не припинили вчинення ним тих правопорушень, які є правовою підставою для їх застосування. При цьому мають бути у наявності фактичні підстави для вчинення таких дій персоналом колоній (зокрема, реальні дії щодо вчинення самогубства; нанесення тілесних ушкоджень іншій особі; спроба втечі з-під варти тощо). Попередження про застосування відповідних заходів вгамівного характеру персонал колоній може здійснити у *таких формах*: а) *словесно* – шляхом звернення до засудженого з вимогою припинити правопорушення та доведення до нього правових та інших наслідків застосування заходів вгамівного характеру (больові відчуття; травми; рани тощо); б) *з використанням гучномовця та інших технічних звукових засобів*; в) *шляхом демонстрації* спеціальних засобів і зброї та їх потенційних можливостей при застосуванні (наприклад, шляхом попереджувального пострілу із зброї вгору); г) *інші форми* (пог-

рожувальною мімікою, жестами тощо). Якщо після попередження засуджений не припиняє вчиняти ті правопорушення, які є правовою підставою для застосування до нього заходів вгамівного характеру, персонал вправі вчинити дії по його вгамуванню визначеними у законі засобами (ст. 106 КВК України). При цьому особа, яка їх застосовує, на свій розсуд вибирає відповідний засіб вгамування засудженого та несе персональну відповідальність за наслідки його застосування, включаючи й за перевищення визначених у законі меж необхідної оборони та затримання злочинця (ст. ст. 36–38 КК України). Більш того, застосовуючи той чи інший засіб вгамування засудженого, персонал зобов'язаний при можливості уникнути завдання шкоди життю і здоров'ю правопорушника, а при відсутності такої – мінімізувати наслідки такої шкоди.

Літ.: *Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 492–493; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Заходи заохочення щодо засуджених

– передбачені у кримінально-виконавчому законодавстві матеріальні та інші заходи, що застосовуються до засуджених за належне виконання ними режимних вимог та сумлінне ставлення до праці, навчання та виховних заходів із метою підтримки належного порядку виконання покарань та стимулювання засуджених до правослухняної поведінки (ч. 2 ст. 46, ч. 1 ст. 54, ст. ст. 67, 81, 130 КВК України).

Літ.: *Автухов К.А., Карелін В.В., Яковець І.С. Правове регулювання застосування заходів заохочення та стягнення у процесі виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією засуджених: монографія. Харків: Право, 2014. 240 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 26.*

Заходи заохочення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– див. *Заохочення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України.*

Заходи стягнення щодо засуджених

– передбачені у кримінально-виконавчому законодавстві заходи, які є мірою відповідальності засуджених за порушення встановленого порядку відбування покарання з метою покарання і виховання осіб, які їх вчинили, а також попередження правопорушень (ч. ч. 4, 5 ст. 46, ч. 1 ст. 54, ст. ст. 68, 82, 132 КВК України).

Літ.: *Автухов К.А., Карелін В.В., Яковець І.С. Правове регулювання застосування заходів заохочення та стягнення у процесі виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією засуджених: монографія. Харків: Право, 2014. 240 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 26.*

Заходи стягнення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– див. *Дисциплінарне стягнення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України.*

Заява засудженого

– звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності (абз. 3 ст. 3 Закону України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 р.). Виходячи зі змісту абз. 4 ч. 1 ст. 8 КВК України засуджені мають право звертатися відповідно до законодавства з *заявами* до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань. Відповідні заяви (клопотання) подаються до адміністрації установи виконання покарань. Про отримання адміністрацією заяви (клопотання) засудженому видається талон-підтвердження. Протягом *3 діб* (а у випадках, встановлених законодавством, протягом *1 доби*) *з часу*

видачі талона-підтвердження зазначена заява (клопотання) *направляється адресату*.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 46–47; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Збройний опір засуджених

– активна протидія будь-якої особи здійсненню працівником УВП своїх службових повноважень поєднана із застосуванням чи погрозою застосування вогнепальної, холодної зброї, а також інших речей і предметів спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 106 КВК України до осіб, позбавлених волі, якщо вони чинять збройний опір персоналу колонії, з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіянню цими особами шкоди оточенню або самим собі застосовуються фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 130; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Зброя

– будь-яка зброя, що використовується під час застосування до правопорушників заходів вгамування, та яку фактично можуть використовувати правоохоронці, включаючи персонал виправних і виховних колоній, під час виконання службових обов'язків у випадках, передбачених у законі. У ст. 106 КВК України відсутня будь-яка інформація щодо *видів зброї*, яку вправі застосовувати персонал колоній до засуджених, позбавлених волі. Немає цих даних і в ПВР УВП (розд. XXVI «Підстави для застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї»). Це питання регулюється відомчими нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України, що носять закритий характер.

Літ.: *Колб І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. С. 139–140; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Звернення до виконання судових рішень

– обов'язок суду про направлення вироків, ухвал та постанов суду на виконання після того, як вони набрали законної сили, крім випадків негайного їх виконання. Усе листування щодо звернення до виконання вироків, ухвал і постанов покладається на апарат суду. Після набрання вироком суду законної сили копія вироку, інші необхідні документи разом із супровідним листом, підписаним суддею та зареєстрованим в апараті суду, надсилаються за належністю відповідно до вимог КПК України та в строки, установлені ним.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 89; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88.*

Звернення засуджених

– викладені у письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги громадян (ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про звернення громадян»). Відповідно до абз. 4 ч. 1 ст. 8 КВК України засуджені мають право звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань. Відповідні звернення (кореспонденція) подаються до адміністрації установи виконання покарань. Про отримання адміністрацією звернення (кореспонденції) засудженому видається талон-підтвердження. Протягом *3 діб* (а у випадках, встановлених законодавством, протягом *1 доби*) *з часу видачі талона-підтвердження* зазначене звернення (кореспонденція) *направляється адресату*.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 47; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Звід настанов та статутів щодо утримуваних під вартою і засланців 1832 р.

– історико-правове джерело вітчизняного кримінально-виконавчого (пенітенціарного) зако-

нодавства, що було прийняте в 1832 р. та перевидавалося в 1857, 1886 та 1890 рр. В основу Зводу 1832 р. були покладені як норми окремих приватних інструкцій (зокрема, Московської 1804 р. та Петербурзької 1819 р.), що регламентували тюремний побут, так і норми Загальної тюремної інструкції 1831 р., котра вперше на теренах Російської імперії всебічно врегулювала діяльність місць ув'язнення, порядок і умови відбування в'язнями покарання, а також форми та методи карально-пенітенціарного впливу на них. У редакції 1842 р. Звід містив *п'ять розділів*, які мали такі назви: розділ *перший* – «Утворення місць тримання під вартою»; *другий* – «Статут про утримуваних під вартою при поліції та у тюрмах»; *третій* – «Статут про утримуваних у гамівних та робочих будинках»; *четвертий* – «Статут про арештантські роти»; розділ *п'ятий* – «Статут про засланців». Розділ перший містив загальні положення щодо мети тримання під вартою, класифікації місць ув'язнення, порядку їх утворення та підпорядкування тощо, а в інших розділах Зводу визначалися порядок і умови тримання заарештованих та засуджених в конкретних місцях ув'язнення, а також порядок і умови виконання покарання у виді заслання. Ст. 1 Зводу 1832 р. визначала, що тримання під вартою застосовується або як засіб охорони особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, до вирішення питання про її винність, або як міра покарання. *Перелік місць ув'язнення* цивільного відомства наводився у ст. 2 Зводу 1832 р. і до них належали: 1) особливі приміщення при «съезжих домах» та при Загальній управі міської поліції; 2) тюремні замки або остроги у містах; 3) гамівні та робочі будинки; 4) арештантські роти цивільного відомства. Крім цього, існували й місця ув'язнення, які були вилучені із загального тюремного управління і належали до різних відомств — жандармського, військового, морського, церковного (Петропавлівська і Шлісельбурзька фортеці, тюрми та дисциплінарні частини (батальйони або роти) військового і морського відомств, монастирські тюрми). На державному рівні місця ув'язнення підпорядковувалися Міністерству внутрішніх справ, Головному управлінню шляхів сполучення та Міністерству юстиції Російської імперії. Крім того, відповідно до ст. 12 Зводу 1832 р., місця ув'язнення перебували також і у віданні *Товариства, піклувального про тюрми*.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 55–56; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 75.*

Звільнення від відбування покарання

– міжгалузевий правовий інститут, який передбачає, за наявності встановлених законодавством підстав, закінчення кримінально-виконавчих правовідносин і кримінально-виконавчої діяльності і припинення щодо особи здійснення право обмежень і реалізації кари, обсяг якої передбачений конкретним видом кримінального покарання. Звільнення від відбування покарання є *обов'язковою складовою* діяльності органів і установ ДКВС України. Будь-яке покарання завжди передбачає момент *звільнення* від нього або *закінчення кримінально-виконавчих правовідносин*. Основною підставою для звільнення та «загальним правилом» є звільнення у зв'язку з відбуттям строку покарання. *Підставами звільнення від відбування покарання*: а) відбуття строку покарання, призначеного вироком суду; б) закон України про амністію; в) акт про помилування; г) скасування вироку суду і закриття кримінального провадження; ґ) закінчення строків давності виконання обвинувального вироку; д) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; е) хвороба; є) інші підстави, передбачені законом (ст. 152 КВК України). Відповідно до ст. 153 КВК України *відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі* припиняється в першій половині дня останнього дня строку покарання з урахуванням тих змін, які можуть бути внесені у строк покарання відповідно до закону. *Засуджені до арешту, обмеження волі або позбавлення волі* після відбуття строку покарання, призначеного вироком суду, звільняються в першій половині останнього дня строку покарання. Якщо строк покарання закінчується у вихідний або святковий день, засуджений звільняється у передвихідний або передсвятковий день. При обчисленні строків місяцями строк закінчується відповідного числа останнього місяця, а коли цей місяць не має відповідного числа – в останній день цього місяця. З особою, яка звільняється, в обов'язковому порядку проводиться повний розрахунок, по-

вертаються особисті документи, цінності та речі, які їй належать, видаються гроші, що зберігалися на її особовому рахунку, або перераховуються на вказаний засудженим рахунок чи відкритий для нього рахунок, а також довідка встановленого зразка, де зазначаються підстави звільнення. На прохання особи, яка звільняється, видається довідка. Паспорт особі, яка звільняється від відбування покарання у виді арешту, обмеження або позбавлення волі, видається при звільненні. При відсутності паспорта в особовій справі засудженого адміністрація установи виконання покарань завчасно вживає заходів щодо його одержання. Дострокове звільнення від відбування покарання проводиться у день надходження відповідних документів, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня – у першій половині наступного дня. Уповноважений орган з питань пробації в день закінчення строку *покарання у виді громадських чи виправних робіт*, а при звільненні за іншими підставами – не пізніше наступного робочого дня після одержання відповідних документів направляє повідомлення суду, який постановив вирок, а також власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де засуджений відбував покарання, про припинення виконання громадських робіт чи відрахувань з його заробітної плати. Засудженому за його вимогою може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього. У свою чергу *розділ XII КК України «Звільнення від покарання та його відбування»* (ст. ст. 74–87) врегульовує кримінально-правові аспекти правового інституту звільнення від відбування покарання.

Літ.: *Горох О.П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 674 с.; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Письменський Є.О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Луганськ, 2014. 562 с.; Романов М.В. Звільнення від відбування покарання: навчальний посібник. Харків: Права людини, 2012. С. 5, 19–20.*

Злісна непокора законним вимогам адміністрації виправної установи

– злочин, що вчиняється особою, яка відбуває покарання у виді обмеження волі або у виді позбавлення волі, якщо ця особа за порушення вимог режиму відбування покарання була піддана протягом року стягненню у виді переведення до приміщення ка-

мерного типу (одиночної камери) або переводилася на більш суворий режим відбування покарання. Відповідальність за вчинення даного злочину передбачена ст. 391 КК України.

Літ.: *Бондарєва К.В. Злісна непокора вимогам адміністрації УВП: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 289 с.; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 79.*

Злісне невиконання законних вимог персоналу колонії

– відмова від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень персоналу колонії при виконанні ними службових обов'язків або відмова, виражена в зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до адміністрації установ виконання покарань. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 106 КВК України *злісне невиконання законних вимог адміністрації УВП* є підставою застосування до осіб, позбавлених волі, фізичного впливу, спеціальних засобів.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 79.*

Злісне порушення установленого порядку відбування покарання

– вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів; виготовлення, зберігання, придбання, розповсюдження інших заборонених предметів, участь у настільних азартних та інших іграх з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди; вчинення дрібного хуліганства; систематичне ухилення від лікування захворювань, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб (ст. 133 КВК України).

Літ.: *Глушков В.О., Джужа О.М., Царюк С.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Атіка, 2010. С. 264–265; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Злісний порушник установленого порядку відбування покарання (режиму)

– засуджений, який не виконує законних вимог адміністрації,

необґрунтовано відмовляється від праці (не менш як три рази протягом року); припинив роботу з метою вирішення трудових та інших конфліктів; вживає спиртні напої, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби; виготовляє, зберігає, купує, розповсюджує заборонені предмети; бере участь у настільних та інших іграх із метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди; учинив дрібне хуліганство; систематично ухиляється від лікування захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, а також вчинив протягом року більше трьох інших порушень режиму відбування покарання, за умови, якщо за кожне з цих порушень за постановою начальника колонії або особи, яка виконує його обов'язки, були накладені стягнення, що достроково не зняті або не погашені у встановленому законом порядку.

Літ.: *Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 44–46; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 79–80.*

Злісність

– стан особи, сповнений зла та недоброзичливості, що супроводжується завданням шкоди собі й оточуючим, вчиненням небезпечних та шкідливих діянь. Злісність за своєю суттю є умисним стійким спрямуванням особи на вчинення однорідних за своєю суттю діянь, що окремо не становлять високого рівня суспільної небезпеки і не є злочинними, проте у разі неодноразового (систематичного) їх вчинення у своїй сукупності досягають того рівня якості, коли у цілому діяння набуває ознак злочину (напр., ст. 391 КК України «*Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань*», ст. 133 КВК України «*Злісне порушення установленого порядку відбування покарання*»).

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Оксаніченко А.С. Поняття злісності за кримінальним правом України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2020. С. 193.*

«Злодій в законі»

– особа, яка дотримується притаманних злочинному середовищу традицій і правил поведінки, користується авторитетом серед осіб, які вчиняли криміна-

льні правопорушення, керує, координує та/або організовує діяльність злочинної спільноти чи її частини або є учасником такої спільноти. «Злодій в законі» – статус в ієрархії злочинного середовища, що присвоюється на спеціальній злочинній «сходці» професійним злочинцям, які зберігають традиції злочинного середовища або внесли великі суми в грошовий фонд ***злочинного співтовариства*** (характеризується наявністю жорсткого кодексу поведінки, сталих кримінальних традицій, високим рівнем організованості, ієрархічності, закритості і конспіративності).

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 25–33; Боровик А.В., Колб О.Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики. Луцьк: «Волиньполіграф», 2018. С. 54–55; Дубягин Ю.П. Толковый словарь уголовных жаргонов. Москва, 1991. С. 34; Мальков А.В., Ныркoв В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 25; Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: Проект Закону України від 02 грудня 2019 р. № 2513. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506 (дата звернення: 08.03.2020 р.); Скобликов П.А. «Вор в законе» // МВД России. Энциклопедия / Под ред. В.Ф. Некрасова. Москва: Издательский дом «ОЛМА-ПРЕСС», 2002. С. 91–92.*

«Злодійська каста»

– див. *Каста («масть»).*

«Злодійська масть»

– див. *Каста («масть»).*

«Злодійська присяга»

– клятва «злодія в законі» під час його «коронації». Кандидатам в угруповання вселяється думка про виняткову роль «законників» («злодіїв в законі»), їх особливе положення, про призначення встановлювати справедливість і порядок в злочинному світі. Поповнення угруповання здійснюється незалежно від умов і місць знаходження «кандидатів» в касту «злодів в законі», а процедура прийому не допускає ніяких відступів від встановлених правил. Всі постулати «злодійської присяги» спрямовані виключно на зміцнення та збереження даного злодійського угруповання, на його паразитичне існування не тільки в суспільстві, але і всередині антигромадського (злочинного) середовища.

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 84; Дубягин Ю.П. Толковый словарь уголовных жаргонов. Москва, 1991. С. 34.*

«Злодійська сім'я»

– угруповання злочинців, об'єднаних спільними злочинними інтересами. «Злодійська

сім'я» є стійкою групою злодіїв однієї «спеціальності»

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 84; Боровик А.В., Колб О.Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики. Луцьк: «Волиньполіграф», 2018. С. 56.*

«Злодійська сходка»

– колегіальний орган «управління», на якому «злодії в законі» вирішують найважливіші питання, з якими зіштовхується злочинне середовище. Найбільші «сходки» представляють собою «*злодійські з'їзди*», де розробляється загальна стратегія діяльності злочинного співтовариства.

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 84; Бараш Є.Ю. «Злодійська сходка» // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 243; Дубягин Ю.П. Толковый словарь уголовных жаргонов. Москва, 1991. С. 34; Скобликов П.А. Воровская сходка // МВД России. Энциклопедия / Под ред. В.Ф. Некрасова. Москва: Издательский дом «ОЛМА-ПРЕСС», 2002. С. 92.*

«Злодійське благо»

– побори із засуджених, ув'язнених та інших осіб на потреби «злодіїв в законі». Поповнення «злодійського блага» є одним з основних правил «злодійського закону».

Літ.: *Боровик А.В., Колб О.Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики. Луцьк: «Волиньполіграф», 2018. С. 56; Дубягин Ю.П. Толковый словарь уголовных жаргонов. Москва, 1991. С. 34.*

«Злодійський закон» *(«злодійська ідея»)*

– сукупність антигромадських моральних і психологічних норм, відповідно до яких особи зі стійкою антигромадською установкою не вправі брати участь у соціально-позитивних формах діяльності.

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 84; Бараш Є.Ю. «Злодійська сходка» // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 242–243; Боровик А.В., Колб О.Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики. Луцьк: «Волиньполіграф», 2018. С. 56; Дубягин Ю.П. Толковый словарь уголовных жаргонов. Москва, 1991. С. 34.*

«Злодійський наказ»

– нове правило, створене в результаті суперечки між ув'язненими чи як нова акція тюремної влади. «Злодійський наказ» є своєрідним закликом до злодійського середовища (засуджених, ув'язнених та інших осіб) дотримуватися «злодійських законів».

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 84; Боровик А.В., Колб О.Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики. Луцьк: «Волиньполіграф», 2018. С. 56.*

«Злодійський общак»

– своєрідний матеріальний фонд, фінансова структура злочинного середовища, в якому

здійснюється накопичення матеріальних цінностей і безготівкових коштів, а в місцях позбавлення волі, крім того, продуктів харчування, одягу, інших предметів побутового призначення, спиртних напоїв і наркотиків. «Общак» формується з відрахувань, здійснюваних злочинними групами та окремими особами, зайнятими злочинним промислом.

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. С. 84; Бараш Є.Ю. «Общак» // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 494–495; Дубягин Ю.П. Толковый словарь уголовных жаргонов. Москва, 1991. С. 34.*

«Злодійські традиції» *(«злодійські звичаї»)*

– сукупність правил поведінки, що реалізуються в різних життєвих ситуаціях і регламентують діяльність злодіїв. Вони культивуються в середовищі організованих і професійних злочинних груп, зокрема, «*злодіїв в законі*». «Злодійські традиції» знаходять своє відображення в дотриманні певних правил поведінки й ієрархії антисуспільних цінностей у злодійському середовищі.

Літ.: *Водолазский Б.Ф., Вакутин Ю.А. Преступные группировки, их обычаи, традиции, «законы», (прошлое и настоящее). Омск, 1979. 31 с.; Кальман А.Г., Христич И.А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь. Под ред. В.В. Голины. Харьков: Изд-во ООО ТО «Гимназия» 2005. С. 35; Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 14.*

Злочини терористичної спрямованості в ДКВС України

– злочинні діяння у формі застосування або погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу, захоплення заручників чи інших дій, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування персоналу ДКВС України, засуджених, осіб, узятих під варту, та інших громадян, які перебувають на об'єктах ДКВС України, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, юридичними особами, привертання уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів злочинця, відповідальність за які передбачена КК України. Злочини терористичної спрямованості є однією з *підстав введення режиму особливих умов у колоніях* (ст. 105 КВК України).

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст.*

131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638–IV. Офіційний вісник України. 2003. № 16. Ст. 697; Про затвердження Положення про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 06.02.2017 р. № 292/5. Офіційний вісник України. 2017. № 15. Ст. 458.

Злочинна субкультура

– сукупність особливих правил поведінки, звичаїв, моралі, що склалися в злочинному середовищі, регламентують діяльність осіб, об'єднаних у злочинні групи та відрізняються антисуспільною спрямованістю.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 606; Глушков В.О. Злочинна організація // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 247–249.*

Злочинний досвід

– сукупність негативних звичок і норм поведінки, що ґрунтуються на антисуспільній моралі, на основі яких у окремих осіб формуються професійні навички вчинення злочинів. У вузькому розумінні злочинний досвід є сукупністю знань про шляхи досягнення мети злочину та створення перешкод для його викриття.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 145.*

Злочинність у місцях позбавлення волі

– стійка сукупність соціально-негативних діянь кримінального характеру, яка базується на кримінальних субкультурних традиціях і штучно обмежена територіально. Злочинності в місцях позбавлення волі притаманні специфічні ознаки, урахування яких необхідне при вивченні цього виду злочинності і при розробці заходів попередження злочинності серед засуджених в місцях позбавлення волі. Вчинення злочинів засудженими в процесі відбування покарання в свою чергу є одним з факторів, які негативно впливають на роботу установ кримінально-виконавчої системи. Злочинність в місцях позбавлення волі є частиною рецидивної злочинності, що проявляється як сукупність повторних злочинів засуджених, вчинених ними в період відбування покарання.

Літ.: *Бараш Є.Ю. Злочинність у місцях позбавлення волі: основні тенденції та динаміка // Юридична Україна. 2017. № 5–6. С. 64–67; Лукашевич С.Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. С. 166.*

Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі

– зміна правового статусу засуджених як у бік послаблення правообмежень, так і в бік посилення останніх залежно від поведінки засудженого і ставлення до праці, в разі її наявності, та навчання умови відбування покарання змінюються в межах однієї колонії або шляхом переведення до колонії іншого виду. Зміна умов тримання в межах однієї колонії здійснюється за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби постановою начальника колонії. У разі якщо така постанова передбачає збільшення обсягу встановлених обмежень і більш суворі умови тримання, вона погоджується із спостережною комісією. Зміна умов тримання засудженого шляхом переведення його до виправної колонії іншого рівня безпеки здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, за поданням адміністрації виправної колонії, погодженим з начальником управління (відділу) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві та Київській області. У разі якщо таке подання передбачає переведення засудженого до установи виконання покарань з вищим рівнем безпеки, воно погоджується із спостережною комісією (ст. 100 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 145; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Рибянцев А.А. Кримінально-виконавчі засади зміни умов відбування покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. С. 13–16.*

Зміна умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі

– процедура, що здійснюється в порядку, визначеному ст.100 КВК України і полягає у переведенні засуджених: а) з приміщень камерного типу, в яких тримаються дві особи, до багатомісних приміщень камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки з наданням дозволу на участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру в порядку, встановленому законодавством, – після фактичного відбуття у таких приміщен-

нях не менш як п'яти років строку покарання; з багатомісних приміщень камерного типу до звичайних жилих приміщень виправної колонії максимального рівня безпеки – після фактичного відбуття у таких приміщеннях не менш як п'яти років строку покарання. Засуджені до довічного позбавлення волі, які злісно порушують установлений порядок відбування покарання, можуть бути переведені із звичайних жилих приміщень до приміщень камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки. Зміна умов тримання *не застосовується* до засуджених до довічного позбавлення волі, *які хворіють на венеричні захворювання, активну форму туберкульозу та з психічними розладами* (ст. 151[1] КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 169; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Зміст кримінально-виконавчих правовідносин

– фактична поведінка суб'єктів правовідносин та сукупність їхніх прав і обов'язків. Права і обов'язки належать обом суб'єктам. Однак, якщо один з них має якийсь обов'язок, то другий – відповідні йому права. *Характер та обсяг належних суб'єктам виправних відносин прав і обов'язків* залежить від виду кримінального покарання і розкривається в процесі його відбування (виконання) і здійснення заходів виправного впливу.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 434; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 21–22.*

Значна матеріальна шкода

– знищення або зменшення майнового блага, що охороняється законом, яке спричинило для потерпілого негативні матеріальні наслідки (збитки) та суттєво вплинуло на його матеріальне становище. Спричинення значної матеріальної шкоди засудженим до покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, обмеження чи позбавлення волі або їх сім'ям внаслідок стихійного лиха може бути підставою для надання їм короткочасних виїздів за межі УВП (ч. 3 ст. 59, ч. 1 ст. 75, ч. 1 ст. 111 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства*

/ укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 30.

Зона діяльності міжрегіонального управління

– адміністративно-територіальні одиниці в Україні, на територію яких поширюються повноваження відповідного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України (абз. 4 п. 2 розд. I Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання).

Літ.: *Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання: Наказ Міністерство юстиції України від 27.02.2017 р. № 680/5. Офіційний вісник України. 2017. № 20. Ст. 581.*

I

Іберійський тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого є характерною значна питома вага іноземних громадян, змішана підвідомчість органів управління пенітенціарними установами та застосування різноманітних індивідуальних освітніх, релігійних і поведінкових програм відбування тюремного ув'язнення. Серед правових джерел присутні кодифіковані кримінально-виконавчі акти, безпосередньо при поводженні з засудженими широко застосовуються акти Ради Європи в області виконання кримінальних покарань. Представниками *іберійського типу європейської пенітенціарної системи* є країни Піренейського півострова: Андорра, Іспанія та Португалія.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 154–165; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-*

прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 121, 201.

Ідеал злочинний

– див. *Кримінальний ідеал*.

Ізолятори тимчасового тримання

(від франц. *isolateur* – відособлене, відокремлене приміщення) – спеціальні установи, підпорядковані МВС України, створені для роздільного тримання: а) осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; б) осіб, затриманих на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу; в) осіб, стосовно яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк до 3 діб (якщо доставляння ув'язнених до СІЗО у цей період неможливе через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, вони можуть утримуватись в ІТТ не більше 10 діб); г) засуджених, які прибули із СІЗО та установ виконання покарань у зв'язку з розглядом справи в суді або проведенням з ними слідчих (розшукових) дій; г) адміністративно арештованих – за відсутності спеціального приймальника для утримання осіб, підданих адміністративному арешту.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 89; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 02.12.2008 р. № 638. Офіційний вісник України. 2009. № 14. Ст. 447.*

Ізоляція засуджених

(від франц. *isolation* – відособлення, роз'єднання) – вимога режиму у виправних та виховних колоніях, що становить передбачену кримінально-виконавчим законодавством систему правил поведінки для засуджених та персоналу, які визначають розміщення, правила пересування та порядок спілкування осіб як усередині установ виконання покарань, так і за її межами. Оскільки позбавлення волі є ізоляцією від суспільства, то саме в ній і знаходить свій вираз зміст покарання у вигляді позбавлення волі. Поряд з цим фізична ізоляція засуджених в установах виконання покарань неозначає їх повного відриву, вилучення з суспільства. З точки зору соціологічної, ізоляція тягне за собою вилучення засудженого до позбавлення волі з певного кола суспільних правовідносин і одночасне включення його у ті суспільні відносини, що

виникають у зв'язку з виконанням цього покарання. Засуджений зберігає свою суб'єктивність, залишається учасником відповідного кола суспільних правовідносин. Позбавлення волі тягне ізоляцію засудженого від звичайного суспільного середовища, від сфери вільної життєдіяльності, в якій громадяни в установленому порядку користуються правами, свободами та можливостями. Найбільш важливим елементом ізоляції при позбавленні волі є істотні обмеження в спілкуванні засудженого з особами, що перебувають на волі, за межами кримінально-виконавчої установи. Без ізоляції засуджених і похідних від неї обмежень не може бути, власне, позбавлення волі. Основними засобами забезпечення ізоляції засуджених є *нагляд* та *охорона* у виправних колоніях. Вони спрямовані на попередження таких можливих порушень ізоляції, як втечі, потрапляння заборонених предметів та порушень внутрішньої локалізації. Ізоляція осіб, позбавлених волі, забезпечується *системою охорони кримінально-виконавчих установ*, яка включає: 1) варту, місце її розташування, 2) пости, де чатові виконують свої обов'язки, 3) сектори спостереження та ведення обстрілу, 4) маршрути руху чергової зміни, 5) інженерно-технічні засоби охорони, 6) пости вартових собак і т. ін. За ч. 1 ст. 102 КВК України ізоляція засуджених є найважливішою вимогою режиму виконання позбавлення волі.

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 303; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лисенко М.І. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. С. 101, 171; Пленкин Ю.В. Правовые и организационные основы изоляции осужденных к лишению свободы: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Самара, 2007. С. 224 с.*

Імплементація міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених

(від лат. *impleo* – наповнюю) – державно-владна діяльність компетентних органів по втіленню у національне законодавство за допомогою сукупності правових засобів тих положень, що викладені в нормах міжнародного права щодо засуджених. *Напрямами імплементації міжнародно-правових стандартів* у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі *до законодавства України* є: 1) забезпечення надійного захисту прав, свобод і законних інтересів засуджених; 2) одиночне розміщення засуджених уночі як найважливіша гарантія забезпе-

чення їх безпеки; 3) розвиток системи підтримки та відновлення зв'язків засуджених із зовнішнім світом, у тому числі і за участю громадськості.

Літ.: *Іваньков О.І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2016. С. 11; Льовочкін В.А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. С. 45.*

Інвалід

(від лат. *invalidus* – немічний, слабкий) – особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності, викликає в особи потребу в соціальній допомозі і посиленому соціальному захисті, а також виконання з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав. Кримінально-виконавчим законодавством передбачені певні пільги для інвалідів I та II груп стосовно звільнення від відбування покарання (ч. 3 ст. 37, ч. 9 ст. 59 КВК України), залучення до суспільно-корисної праці (ч. 2 ст. 118 КВК України), оплати праці (ч. 2 ст. 120 КВК України), матеріально-побутового забезпечення (ч. 4 ст. 115 КВК України). До інвалідів не застосовуються окремі режимні заходи (ч. 3 ст. 106 КВК України).

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «Че-Ро», 2001. С. 54–55; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 31.*

Інвентар

(від лат. *inventarium* – розпис, опис) – сукупність господарських або інших предметів, що входять до складу майна установи. Адміністрація установи виконання покарань вживає заходів щодо забезпечення засуджених інвентарем (абз. 2 п. 6 розд. XX ПВР УВП). Відповідно до абз. 6 п. 2 розд. 4 ПВР СІЗО ув'язнені та засуджені зобов'язані дбайливо ставитися до інвентарю. Під час обшуків та оглядів не допускаються безпідставне пошкодження інвентарю (абз. 10 п. 1 розд. XXIV ПВР УВП, абз. 1 п. 4 розд. 5 ПВР СІЗО).

Літ.: *Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від*

28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.

Індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк

(від лат. *individuum* – неподільне, особина) – здійснюваний органами і установами виконання покарань безперервний, динамічний, особистісно орієнтований процес впливу на засуджених, що включає вивчення, аналіз, оцінку: їх особистісних якостей, поведінки під час відбування покарання, ставлення до основних засобів виправлення і ресоціалізації, взаємовідносин з іншими засудженими та персоналом органів і установ виконання покарань та, виходячи з цього, зміну їх правового статусу. Відповідно до ст. 5 КВК України індивідуалізація виконання покарань є одним із принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань.

Літ.: *Зверева О.Н. Реализация принципа индивидуализации наказания при исполнении лишения свободы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2005. 233 с.; Иванов А.А. Индивидуализация исполнения наказания в России: монография. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2010. 239 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Конопельський В.Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 474 с.; Примаченко В.Ф. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 115–117; Пузирьов М.С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2014. С. 105, 221.*

Індивідуальна програма підготовки засудженого до звільнення

(від лат. *individuum* – неподільне, особина) – документ, що ведеться начальником відділення соціально-психологічної служби УВП. Відповідно до ч. 1 ст. 98 КВК України у дільниці соціальної адаптації на кожного засудженого розробляється спеціальна індивідуальна програма підготовки його до звільнення.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лучко С.В. Реалізація Державною кримінально-виконавчою службою України соціальної роботи із засудженими в установах виконання покарань: дис. канд. … юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 238 с.; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.*

Індивідуальна програма підготовки неповнолітнього засудженого до звільнення

(від лат. *individuum* – неподільне, особина) – документ, що складає вихователь відділення соціально-психологічної служби або вихователь дільниці соціальної адаптації (у разі переведення засудженого до дільниці соціальної адаптації) з урахуванням намірів засудженого за шість місяців до звільнення. До складання та виконання Програми залучається уповноважений орган з питань пробації з метою сприяння у вирішенні питань засудженого неповнолітнього для подальшої інтеграції у суспільство після звільнення.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лучко С.В. Реалізація Державною кримінально-виконавчою службою України соціальної роботи із засудженими в установах виконання покарань: дис. канд. … юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 238 с.; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.*

Індивідуальна програма роботи із засудженим

(від лат. *individuum* – неподільне, особина) – документ, що ведеться начальником відділення соціально-психологічної служби УВП (СІЗО), складається ним за результатами медичного обстеження, первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики та затверджується начальником колонії (ст. 95 КВК України), та реалізується за допомогою програми диференційованого виховного впливу. З метою контролю за результатами реалізації індивідуальних програм роботи із засудженими, фіксації соціально-виховних та психологічних заходів ведуться: у виправних колоніях, слідчих ізоляторах – *Щоденник індивідуальної роботи із засудженим*, у виховних колоніях – *Щоденник соціально-виховної роботи із засудженим неповнолітнім*.

Літ.: *Лучко С.В. Реалізація Державною кримінально-виконавчою службою України соціальної роботи із засудженими в установах виконання покарань: дис. канд. … юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 238 с.; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.*

Індивідуальна програма роботи із неповнолітнім засудженим

(від лат. *individuum* – неподільне, особина) – документ, що складає старший вихователь / вихователь за обов'язкової участі засудженого неповнолітнього, що надає йому відчуття самостійності у прийнятті рішення щодо розв'язання своїх проблем, та затверджує начальник спеціальної виховної установи. До розробки індивідуальної програми мають бути залучені інші фахівці установи залежно від потреби, яку визначає старший вихователь / вихователь. Індивідуальну програму складають у термін не більше ніж 10 календарних днів після завершення проведення оцінки причин виникнення обставин, що призвели до вчинення правопорушення. Індивідуальну програму слід складати зрозумілою для засудженого неповнолітнього мовою з урахуванням його віку, рівня розвитку, життєвого досвіду, сформованих життєвих навичок. В індивідуальній програмі визначаються *цілі та заходи, спрямовані* на зменшення / усунення чинників, що призвели до вчинення правопорушення, на досягнення позитивних змін у житті засудженого неповнолітнього, а також відповідальні за виконання та термін виконання.

Літ.: *Лучко С.В. Реалізація Державною кримінально-виконавчою службою України соціальної роботи із засудженими в установах виконання покарань: дис. канд. … юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 238 с.; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.*

Індивідуальне спальне місце

(від лат. *individuum* – неподільне, особина) – місце для сну засудженого, яке визначає начальник відділення соціально-психологічної служби установи і на якому прикріплюється табличка із зазначенням прізвища, ініціалів засудженого. Засуджені, які тримаються у виправних центрах, засуджені до позбавлення волі, засуджені, які тримаються у дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиночній камері) – забезпечуються індивідуальним спальним місцем (ч. 1 ст. 64, ч. 2 ст. 115, абз. 3 ч. 11 ст. 134 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 154–155; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Індивідуальність

(від лат. *individuum* – неподільне, особина) – сукупність властивостей і особливостей кожної істоти (*індивідуума*), що відрізняють її від інших істот того ж виду. Індивідуальність виявляється в рисах темпераменту, характеру, специфіці інтересів, якостей, інтелекту, потреб і здібностей, особливостей сприйняття, що породжують широку варіантність проявів.

Літ.: *Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 26; Словарь криминологических терминов / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Шестаков Д.А. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2009. С. 29.*

Індивідуально-профілактична робота із засудженими

– комплекс заходів щодо конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, з метою їх попередження. Індивідуально-профілактична робота проводиться начальником відділення соціально-психологічної служби у взаємодії з іншими службами установи. Відповідно до ч. 5 ст. 166 КВК України у разі вчинення засудженими адміністративних правопорушень, що тягнуть за собою накладення адміністративних стягнень, із ними проводиться індивідуальна профілактична бесіда (проводиться з метою запобігання здійсненню протиправних дій та вчинків серед засуджених, тобто з метою профілактики порушень вимог режиму).

Літ.: *Ісаков П.М. Індивідуально-профілактична робота із засудженими // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 185–186; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лучко С.В. Реалізація Державною кримінально-виконавчою службою України соціальної роботи із засудженими в установах виконання покарань: дис. канд. … юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 238 с.; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 205 с.*

Індивідуум *(індивід)*

(від лат. *individuum* – неподільне, особина) – окремо узята людина, представник людського роду, який володіє своєрідними психофізіологічними особливостями, що відрізняють його від інших індивідуумів. Найбільш загальна характеристика індивідуума полягає в цілісності психофізіологічної організації, стійкості у взаємодії з навколишнім світом, соціальної і біологічної активності.

Літ.: *Кальман А.Г., Христич И.А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь. Под ред. В.В. Голины. Харьков: Изд-во ООО ТО «Гимназия» 2005. С. 69; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 91.*

Інженерні загорожі

– *інженерні засоби охорони*, споруди і конструкції, які встановлюються на місцевості в межах заборонених зон, у спеціальних будівлях, інженерних комунікаціях та усередині об'єктів, які охороняються, з метою ускладнити засудженому здійснити втечу. Інженерні загорожі поділяються на *противтечові* та *протитаранні*. За конструктивним виконанням вони можуть бути *постійними* і *переносними*. До постійних противтечових загорож відносяться паркани суцільного заповнення та з колючого дроту, паркани із металевої сітки і ріжучої стрічки, металеві ґрати, щити, чарункуваті пробки та бетонні перемички. До переносних противтечових загорож відносяться рогатки і дротові спіралі. До постійних протитаранних загорож відносяться цоколі основних огорож із додатковими стійками, бар'єри, шлагбауми, упори, металеві їжаки, рови та інші пристрої, які виключають можливість їх подолання транспортними засобами. Стійки інженерних споруд в забороненій зоні об'єкта повинні встановлюватись у шаховому порядку відносно одна одної. До переносних протитаранних огорож відносяться гальмові башмаки та затискачі – укосини.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 111; Мальков А.В., Ныркoв В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 48–49; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Інженерно-технічні засоби охорони

– призначені для посилення надійності охорони об'єктів, ізоляції засуджених та нагляду за ними, а також для інженерно-технічного забезпечення інших завдань, які виконують відділи нагляду та охорони установ виконання покарань. *Основними функціями ІТЗО* є: виявлення засудженого (порушника) при різноманітних способах подолання ним лінії охорони або при несанкціонованому виході зі спеціальних будівель та транспортних засобів; затримання засудженого у межах забороненої зони об'єкта на час, необхідний для дій варти та чергового наряду, а також попередження або припинення

втечі; підвищення ефективності служби чергового наряду по підтриманню установленого режиму тримання засуджених; оповіщення варти і чергового наряду про надзвичайні події на об'єкті, який охороняється. Водночас, адміністрація установ виконання покарань зобов'язана під розпис повідомляти засуджених про застосування аудіовізуальних, електронних та інших технічних засобів нагляду та контролю. Практика свідчить, що застосування різноманітних технічних засобів позитивно впливає на підтримку на належному рівні правопорядку в установах виконання покарань, забезпечуючи належну безпеку персоналу та засуджених. У спеціальній літературі ІТЗО поділяються на *інженерні* і *технічні*. До ***інженерних засобів охорони*** відносяться: а) огорожі об'єктів, які охороняються, б) споруди і конструкції на постах; в) інженерні загорожі; г) споруди і конструкції на контрольно-пропускних пунктах; ґ) споруди і конструкції на внутрішній території об'єкта; д) освітлювальні установки; е) засоби механізації та автоматизації; є) споруди і конструкції в транспортних засобах. До ***технічних засобів охорони*** відносяться: а) засоби виявлення; б) засоби службового зв'язку; в) сигналізаційні засоби оповіщення; г) засоби контролю (контролери); ґ) засоби електроживлення технічних засобів охорони.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 53, 110; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Ініціативна функція кримінально-виконавчої політики

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція кримінально-виконавчої політики, яка полягає в тому, що вона як результат погодження волі суб'єктів є водночас актом вияву їхньої ініціативи (наприклад законодавчої).

Літ.: *Яцишин М.М. До питання про класифікацію і сутність функцій кримінально-виконавчого права // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. 2009. № 5 (66). С. 27–35; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 89.*

Іноземці та особи без громадянства

– особи – іноземці та особи без громадянства, які в установленому законодавством чи міжнародним договором України порядку в'їхали в Україну та постійно або тимчасово проживають на її території, або тимчасово пе-

ребувають в Україні (п. 7 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»). Відповідно до ч. 3 ст. 7 КВК України правовий статус засуджених іноземців і осіб без громадянства визначається законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Засуджені іноземці мають право підтримувати зв'язок з дипломатичними представництвами і консульськими установами своїх держав, особи без громадянства, а також громадяни держав, що не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, – з дипломатичними представництвами держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або міжнародними органами чи організаціями, які здійснюють їх захист (ч. 3 ст. 8 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773–VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 179; Термінологічний довідник із застосування криміна-льно-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 31–32.*

Інститут кримінально-виконавчого права

– система норм кримінально-виконавчого права, що регулюють частину однорідних суспільних відносин, які належать до *предмету кримінально-виконавчого права*. Основними *ознаками інституту кримінально-виконавчого права визнаються*: 1) сукупність норм кримінально-виконавчого права; 2) відокремлений блок (ланка галузі), що представляє собою замкнуту систему норм кримінально-виконавчого права; 3) однорідність правовідносин, регульованих нормами кримінально-виконавчого права; 4) наявність структури, що відображає зовнішнє формальне вираження в кримінально-виконавчому законодавстві у вигляді глав, розділів, іноді статей; 5) галузева чистота.

Літ.: *Головастова Ю.А. Уголовно-исполнительное право как отрасль российского права: предмет, метод, источники, система: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2019. С. 530; Филимонов В.Д., Филимонов О.В. Институт права. Институт уголовного права. Институт уголовно-исполнительного права: монография. Москва: Юриспруденция, 2014. С. 220.*

Інструкція наглядачеві тюремного замку 1831 р.

– історико-правове джерело вітчизняного кримінально-виконавчого (пенітенціарного) зако-

нодавства, що було прийняте в 1831 р. Радою Міністерства внутрішніх справ Російської імперії з врахуванням зауважень і пропозицій *Санкт-Петербургського Комітету Товариства піклувального про тюрми*. За своєю структурою Інструкція наглядачеві тюремного замку поділялася на *12 глав (розділів)* та *260 артикулів (статей)*. Дванадцять статей *І-го розділу* Інструкції 1831 р. передбачали порядок прийому арештантів до тюремного замку: протягом цілих діб, вдень і вночі; вимоги медичного огляду доставлених (чого раніше не було). *Розділ 2-й* (ст. ст. 13–31) встановлював порядок прийому і зберігання майна арештантів, передбачаючи переодягання останніх в казенний одяг. *Розділ 3-й* (ст. ст. 32–44) визначав порядок розміщення арештантів відповідно до злочинів, статтю, видокремлення неповнолітніх від дорослих, а також розподіл «урядовців і різночинців з черню». Подальші розділи Інструкції 1831 р. також детально описували внутрішній розпорядок життя у в'язниці. *Розділ 4-й* – «Про благочинність і охайність»; *5-й* – «Про вправи арештантів в тюремному замку»; *6-й* – «Про супроводження арештантів у присутствені місця на вимогу оних»; *7-й* – «Про опалення печей»; *8-й* – «Про освітлення тюремного замка»; *9-й* – «Про відвідувачів»; *10-й* – «Про церкву: 1) піклуванню про церкву; 2) про посаду священика»; *11-й* – «Про лікарню: 1) загальні визначення; 2) прийом хворих; 3) лікування та утримання хворих; 4) випуск тих, хто видужав; 5) інструкція з різних посад при лікарні (про посаду лікаря, про їжу)»; *12-й* – «Особливі положення: 1) про доглядача; 2) про ув'язнення за борги; 3) про заняття за станом, статтю й віком». Інструкція 1831 р. довгий час визначала правила тюремного розпорядку в державі. Вона була широко поширена у місцях ув'язнення та охоплювала різні сторони тюремного життя. За своїм обсягом і змістом розпоряджень, Інструкція 1831 р. стала важливим кроком до створення першого на теренах тогочасної Російській імперії кодексу, який регламентував питання виконання та відбування покарання.

Літ.: *Григор'єв О.М. Пенітенціарна теорія та практика в Російській імперії в кінці XVIII–на початку XX століття: історико-правове дослідження (на прикладі українських губерній): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. С. 78–79; Инструкция смотрителю тюремного замка. Пермь: Типография Губернского Правления, 1882. 26 с.*

Інфекційний ізолятор

(від лат. *infectio* – просочування, зараження; франц. *isolateur* – відособлене приміщення) – при-

міщення при медичній частині установи УВП для утримання виявлених хворих та підозрілих на інфекційні захворювання. У інфекційному ізоляторі лікар збирає у хворого епідеміологічний анамнез, обстежує його, установлює діагноз і надає йому лікарську допомогу. Хворих і підозрілих на інфекційне захворювання направляють тимчасово в інфекційний ізолятор до госпіталізації або для нагляду, щоб унеможливити можливість поширення інфекційного захворювання (ст. 116 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 38; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Інфекційні захворювання

(від лат. *infectio* – просочування, зараження) – розлади здоров'я людей, що спричиняються живими збудниками (вірусами, різноманітними бактеріями, найпростішими, грибками, гельмінтами, продуктами їх життєдіяльності (токсинами), патогенними білками (пріонами), здатні передаватися від заражених осіб здоровим і схильні до масового поширення. Згідно зі ст. 116 КВК України для спостереження та лікування хворих на інфекційні захворювання в медичних частинах колоній створюються *інфекційні ізолятори*.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 155; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Інфільтрація міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених

(від лат. *in* — префікс, що означає «в»; *filtratio* – проціджування) – запозичення в обумовленій (встановленій) формі у внутрішньодержавне право загальновизнаних світовою спільнотою стандартів поводження із засудженими з урахуванням особливостей національної правової системи, політичного та економічного устрою, національних звичаїв і традицій, а також інших факторів, що впливають на процес виконання та відбування кримінальних покарань, соціальну адаптацію звільнених від відбування покарання, загальну та приватну превенції проявам злочинності.

Літ.: *Кохман В.Н., Полищук Н.И. Правовая инфильтрация норм международного права в уголовно-исполнительное законодательство Российской Федерации: монография. Воронеж: Изд-во «Научная книга», 2008. 205 с.; Кохман В.Н. Правовая инфильтрация норм международного права в уголовно-исполнительное законодательство*

Российской Федерации: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2010. С. 10.

Інформаційна компетентність керівника в системі виконання покарань

(від лат. *informatio* – представлення, роз'яснення) – здатність використовувати інформаційні технології та ресурси в управлінських процесах, пов'язаних з організацією процесу виконання (відбування) кримінальних покарань.

Літ.: *Зливко С.В. Адміністративно-правове забезпечення діяльності керівників органів і установ виконання покарань в Україні: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2019. С. 382; Спицнадель В.Б. Правовая культура руководителя пенитенциарного учреждения: сущность, структура и влияние на профессиональную деятельность: теоретико-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Санкт-Петербург, 1996. 17 с.*

Інформаційна культура керівника в системі виконання покарань

(від лат. *informatio* – представлення, роз'яснення) – особисті якості керівника, що виявляються в процесі управлінської діяльності, характеризують особливості інформаційних знань, вмінь, дій, які застосовуються в процесі управлінської діяльності , й свідчить про професійність керівника.

Літ.: *Зливко С.В. Адміністративно-правове забезпечення діяльності керівників органів і установ виконання покарань в Україні: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2019. С. 382; Спицнадель В.Б. Правовая культура руководителя пенитенциарного учреждения: сущность, структура и влияние на профессиональную деятельность: теоретико-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Санкт-Петербург, 1996. 17 с.*

Інформаційна функція кримінально-виконавчої політики

(від лат. *informatio* – представлення, роз'яснення; *functio* – здійснення, виконання) – функція кримінально-виконавчої політики, яка виявляється в тому, що завдяки чітко сформульованим положенням і принципам вона містить певну інформацію щодо процесу виконання кримінальних покарань у державі, наявні права та обов'язки суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин тощо.

Літ.: *Яцишин М.М. До питання про класифікацію і сутність функцій кримінально-виконавчого права // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. 2009. № 5 (66). С. 27–35; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 89.*

Інформаційне забезпечення діяльності керівника в системі виконання покарань

(від лат. *informatio* – представлення, роз'яснення) – система адміністративних процедур (збо-

ру (отримання), обробки, передачі, зберігання та використання, забезпечення безпеки інформації (в якості сукупності актуальних для системи виконання покарань даних), що дозволяє йому приймати ефективні та відповідні конкретній ситуації управлінські рішення. Належне інформаційне забезпечення обумовлене створенням системи комплексних допоміжних та базових інформаційних ресурсів, необхідних для ефективної діяльності керівника. Без існування відповідних інформаційних ресурсів здійснення будь-якої діяльності в сучасних умовах де-факто неможливе.

Літ.: *Зливко С.В. Адміністративно-правове забезпечення діяльності керівників органів і установ виконання покарань в Україні: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2019. С. 380–381; Спицнадель В.Б. Правовая культура руководителя пенитенциарного учреждения: сущность, структура и влияние на профессиональную деятельность: теоретико-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Санкт-Петербург, 1996. 17 с.*

Іспитовий строк засуджених

– встановлений судом або передбачений законом проміжок часу, протягом якого засуджений або особа, звільнена від відбування покарання повинні виконувати покладені на обов'язки і не вчинити нового злочину, унаслідок чого звільняються від відбування покарання. Відповідно до ст. 165 КВК України іспитовий строк *обчислюється* з моменту проголошення вироку суду. Після закінчення іспитового строку засуджений, який виконав покладені на нього обов'язки та не вчинив нового злочину, за поданням уповноваженого органу з питань пробації звільняється судом від призначеного йому покарання, нагляд припиняється і засуджений знімається з обліку в зазначеному органі.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 185; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Тимошенко В.І. Іспитовий строк при звільненні від відбування покарання з випробуванням // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримі-нально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 193.*

Історичні джерела КВП

– історичні пам'ятки збірників й узагальнень кримінально-виконавчого права, що діяли на теренах України в різні історичні періоди і містили в собі норми, що регулювали виконання кримінальних покарань. *Основні з них*: Литовські статути (в трьох редакціях 1529, 1566, 1588 рр.), «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Звід установ і статутів про утриманих під вартою» (в редакціях 1832,

1842, 1857, 1886, 1890 рр.), «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р., «Положення про виховно-виправні заклади для неповнолітніх» 1909 р., «Загальна тюремна інструкція» 1915 р., «Правила внутрішнього тюремного розпорядку» 1916 р., «Положення про виправно-трудові табори» 1930 р., Виправно-трудові кодекси УСРР 1925 р. та УРСР 1970 р., Основи виправно-трудового законодавства СРСР і союзних республік 1969 р. та ін.

Літ.: *Колб О.Г., Олефір В.І., Рогатинська Н.З. та ін. Кримінально-виконавче право України: в схемах і таблицях: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. С. 15–34; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 29; Примаченко В.Ф., Хашев В.Г., Шаблистий В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій. Дніпро: Дніпропетровський Державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 29.*

Історія кримінально-виконавчого законодавства України

– взаємопов'язані періоди генезису, становлення й розвитку національного законодавства у сфері виконання кримінальних покарань: ***1 період*** – законодавство у сфері виконання покарань *Київської Русі* та земель, що утворилися після феодальної роздробленості (IX – початок XIII ст.); ***2 період*** – законодавство у сфері виконання покарань у період існування *Галицько-Волинського князівства*, *Литовсько-Руської держави* та впродовж перебування України під владою *Речі Посполитої* (перша половина XIII ст. – перша половина XVII ст.); ***3 період*** – законодавство у сфері виконання покарань козацької держави та під час перебування України у складі *Австро-Угорської* й *Російської імперій* (друга половина XVII – початок XX ст.); ***4 період*** – законодавство у сфері виконання покарань періоду українського державотворення (1917–1922 рр.); ***5 період*** – виправно-трудове законодавство УСРР / УРСР (1922–1991 рр.); ***6 період*** – виправно-трудове законодавство незалежної України до прийняття КВК (1991–2003 рр.); ***7 період*** – сучасне кримінально-виконавче законодавство (з 2003 р. – дотепер).

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 53–93; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 64–123; Пузирьов М.С. До проблеми оптимізації періодів розвитку законодавства України у сфері виконання покарань // Часопис Академії адвокатури України. 2015. Т. 8. № 2 (27). С. 109; Трубников В.М., Филонов В.П., Фролов А.И. Уголовно-исполнительное право Украины: учебник. Донецк, 1999. С. 87–114.*

Історія кримінально-виконавчої політики України

– взаємопов'язані періоди генезису, становлення й розвитку кримінально-виконавчої політики України, що поділяються на: **період I)** кримінально-виконавча політика Київської Русі і періоду феодальної роздробленості (IX–XIV ст.); **період II)** кримінально-виконавча політика на українських землях у складі Польщі, Литви, Речі Посполитої (XIV ст. – середина XVII ст.); **період III)** кримінально-виконавча політика козацької держави (середина XVII ст. – середина XVIII ст.); **період IV)** кримінально-виконавча політика періоду творення Української незалежної держави (1917–1922 рр.); **період V)** кримінально-виконавча політика Української РСР (1917–1991 рр.); **період VI)** кримінально-виконавча політика незалежної Української держави до прийняття Кримінально-виконавчого кодексу України (1991 – 2003 рр.); **період VII)** сучасна кримінально-виконавча політика України (2003 р. – до наших днів).

Літ.: *Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. С. 119–120; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. С. 46–47.*

Історія науки кримінально-виконавчого права

– взаємопов'язані процеси генезису, становлення й розвитку науки кримінально-виконавчого права на території України, що поділяються на *три основні соціально-політичні періоди*. Це дорадянський період, який тривав до 1917 року, радянський (1917–1991 рр.) та пострадянський період (з 1991 р. по теперішній час). У рамках кожного з них вітчизняна наука проходила низку етапів розвитку в межах пенітенціарного та виправно-трудового права, що в свою чергу визначалися кодифікаційними процесами в законодавстві й змінами в політиці у сфері застосування (призначення, виконання та відбування) кримінальних покарань.

Літ.: *Оніка Л.П., Трубников В.М., Харченко В.М. Кримінально-виконавче право України. Загальна частина: навчальний посібник. Харків: Національна юридична академія України, 1999. С. 18–32; Спицнадель В.Б. Генезис уголовно-исполнительного права в контексте становления и эволюции пенитенциарной системы России: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Санкт-Петербург, 2004. 380 с.; Уткин В.А. Курс лекций по уголовно-исполнительному праву. Общая часть. Томск: Изд-во УМЦ ТГУ, 1995. 94 с.*

К

Камера

(від лат. *camera* – кімната зі склепінням) – обладнане відповідно до чинного законодавства жиле приміщення, призначене для тримання ув'язнених і засуджених у кількості двох і більше осіб. Відповідно до ст. 8 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» взятих під варту осіб тримають у маломісних або загальних камерах. У виняткових випадках, з метою збереження таємниці досудового розслідування, захисту ув'язнених від можливих посягань на їх життя чи запобігання вчиненню ними нового злочину, або за наявності на те медичних підстав за відповідним рішенням особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження, чи начальника установи для попереднього ув'язнення, санкціонованою прокурором, їх можуть тримати в одиночних камерах. Застосування цього заходу до неповнолітніх не допускається, а в разі виникнення загрози їх життю вони переводяться до іншої маломісної або загальної камери. Осіб, взятих під варту, *розміщують у камерах з додержанням таких вимог ізоляції*: 1) чоловіків – окремо від жінок; 2) неповнолітніх – окремо від дорослих; 3) взятих під варту співробітників кадрового складу розвідувальних органів України, працівників Державного бюро розслідувань та працівників Національного антикорупційного бюро України – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; 4) осіб, яких вперше притягнуто до кримінальної відповідальності, – окремо від осіб, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності; 5) осіб, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, – окремо від осіб, які не перебували в місцях позбавлення волі; 6) осіб, обвинувачених або підозрюваних у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; 7) осіб, обвинувачених або підозрюваних у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, – як правило, окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; 8) осіб, які раніше працювали в органах внутрішніх справ, Національної поліції, Військової служби правопорядку у Збройних Силах Укра-

їни, служби безпеки, прокуратури, юстиції, Державному бюро розслідувань, Національному антикорупційному бюро України, ДКВС України та в суді, – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; 9) засуджених – окремо від осіб, які перебувають під вартою; 10) іноземних громадян і осіб без громадянства – як правило, окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; 11) осіб, підозрюваних або обвинувачуваних у вчиненні злочинів, відповідальність за які передбачена ст. ст. 173–177, 200–233 КК України, – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою. Засуджених до довічного позбавлення волі тримають ізольовано від усіх інших осіб, які перебувають під вартою. Обвинувачених або підозрюваних у одному і тому самому кримінальному провадженні за наявності відповідного рішення особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження, тримають роздільно. Порядок розміщення в лікувальних закладах місць попереднього ув'язнення осіб, що перебувають під вартою, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Літ.: *Александров Ю.В., Касьяненко Ю.А. Камера // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 3: К–М. С. 25–26; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 54; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.*

Кара

(від лат. *carino* – караю) – позбавлення чи обмеження прав і свобод злочинця, яке є необхідним для захисту суспільства та задоволення почуття обурення й справедливості потерпілого, його близьких і суспільства в цілому. Кара, що лежить в основі будь-якого кримінального покарання, не залежить від його виду і являє собою відплату злочинцю за скоєний злочин, проголошуване судом від імені держави. За своїм характером, змістом і обсягом кара має відповідати передусім тяжкості злочину. При застосуванні покарання кара засудженого здійснюється завжди, але вона не повинна ототожнюватися з помстою, знущаннями та при-

ниженням людської гідності. Кара або каральні елементи містяться в спеціальних правилах поведінки засуджених до позбавлення волі, що мають заборонний характер.

Літ.: *Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 143; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 11–12; Оніка Л.П., Трубников В.М., Харченко В.М. Кримінально-виконавче право України. Загальна частина: навчальний посібник. Харків: Національна юридична академія України, 1999. С. 36.*

Каральна кримінально-виконавча функція покарання

(від лат. *carino* – караю; *functio* – здійснення, виконання) – функція покарання, яка реалізується шляхом встановлення різних правообмежень та заборон засудженим в процесі відбування покарання. Каральна функція є *засобом забезпечення режиму і заходів примусового впливу* на засудженого, чим сприяє досягненню цілей покарання на стадії його виконання і відбування, тому що даний процес має повну цілісність і єдність.

Літ.: *Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. С. 172–181; Осауленко А.О. Функції кримінального покарання: загальнотеоретичний аспект // Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 4. С. 190–193.*

Каральний період *(допенітенціарний період)*

(від лат. *carino* – караю) – період розвитку кримінально-виконавчої системи та законодавства України, що характеризувався повною байдужістю суспільних і державних структур до долі засуджених і надзвичайною жорстокістю карних заходів. Каральний період тривав від моменту фіксації у нормативних джерелах і пам'ятках звичаєвого права функції виконання кримінальних покарань і до кінця XVIII століття, коли під впливом прогресивних вчень сутність і система карних заходів почала поступово змінюватись.

Літ.: *Джужа О.М., Резник І.І., Фаренюк С.Я. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: навчальний посібник. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 38; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 29; Примаченко В.Ф., Хашев В.Г., Шаблистий В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій. Дніпро: Дніпропетровський Державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 29–30.*

Карантин

(від італ. *quaranta* – сорок) – адміністративні та медико-санітарні заходи на обмеження контактів інфікованої або підозрілої на інфікування особи (осіб), тварини, вантажу, товару, транспор-

тного засобу, населеного пункту, на рівні країни або між державами, що застосовуються для запобігання поширенню деяких небезпечних інфекційних хвороб. Відповідно до ч. 1 ст. 95 КВК України засуджені до позбавлення волі після прибуття до колонії, розміщуються в дільницю карантину, діагностики і розподілу строком на чотирнадцять діб, де піддаються повному медичному обстеженню для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань, а також первинному психолого-педагогічному та іншому вивченню.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 54–55; Семчик В.І. Карантин // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 3: К–М. С. 44–46; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 32.*

Карцер

(від лат. *carcer* – в'язниця, тюрма) – приміщення, призначене для тримання ув'язнених і засуджених, які злісно порушують вимоги режиму і до яких застосовано стягнення на підставі ст. 15 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» та ст. ст. 54, 132, 134 КВК України. Так, згідно з ч. 3 ст. 15 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» особи, взяті під варту, які злісно порушують вимоги режиму, за мотивованою постановою начальника місця попереднього ув'язнення можуть бути поміщені до карцеру на строк *до десяти діб*, а неповнолітні – на строк *до п'яти діб*. Поміщення до карцеру не повинно поєднуватися з погіршенням встановлених норм харчування. Вагітні жінки і жінки, які мають при собі дітей, поміщенню до карцеру не підлягають. Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 р. в свою чергу має такі особливості поміщення до карцеру: до осіб, засуджених до арешту, поміщення в карцер застосовується строком *до десяти діб* (ч. 2 ст. 54 КВК України), до засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, поміщення в карцер застосовується на строк *до п'ятнадцяти діб* без виведення на роботу (ч. 1 ст. 132 КВК України). Під час тримання в карцері засудженим забороняються побачення, придбання продуктів харчування і предметів першої потреби, одержання посилок (передач) і бандеролей, користування настільними іграми. У карцері засуджені забезпечуються індивідуальним спальним місцем і пості-

льними речами. Постільні речі видаються тільки на час сну, верхній одяг – на час виходу з приміщення. Засудженим, які тримаються в карцері, надається щоденна прогулянка тривалістю одна година (ч. 2 ст. 134 КВК України).

Літ.: *Горбатенко В.П. Карцер // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 3: К–М. С. 56; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 55–56; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.*

Каста
(«масть»)

(від лат. *castus* – чистий; португал. *casta* – рід, порода, походження, покоління) – замкнена група людей, пов'язаних виконанням певної соціальної функції, походженням чи традиційною успадкованою професією. Каста утворюється на основі ієрархічного принципу, що передбачає відмінності у правовому становищі груп людей, зокрема, *поділ їх на «нижчі» та «вищі» касти*. Каста за своєю суттю є замкненою привілейованою суспільною групою з обмеженим або й закритим доступом іззовні, пов'язаним з прагненням захисту станових, групових, вузькопрофесійних інтересів чи привілеїв у політичному та суспільному житті. У вітчизняній кримінально-виконавчій системі первинна стратифікація (поділ) засуджених на *«касти» («масті»)*, формування на малі групи й угруповання, зокрема негативної спрямованості відбувається після того, як абсолютна більшість спецконтингенту (засуджених) надходить у виправні колонії зі слідчих ізоляторів. В органах та установах виконання покарань, слідчих ізоляторах негласні «касти» («масті») засуджених та ув'язнених прийнято розподіляти на: 1) ***злодіїв в законі***, 2) ***блатних*** («козирні», «арештанти», «босяки», «положенці», «смотрящі», «фраєри»), 3) ***мужиків*** («авторитетні мужики», «роботяги»); 4) ***козли*** («активісти», «позитивні»); 5) ***опущені*** («обіжені», «петухи (півні)», «чорти», «чушки»).

Літ.: *Горбатенко В.П. Каста // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 3: К–М. С. 61; Дубягин Ю.П. Толковый словарь уголовных жаргонов. Москва, 1991. С. 34, 104; Зугумов З.М. Русскоязычный жаргон. Историко-этимологический, толковый словарь преступного мира. Москва: Книжный мир, 2015. С. 349–350; Крикушенко*

О.Г. Сучасна субкультура місць позбавлення волі та її запобігання персоналом установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 253 с.

Категорія кримінально-виконавчого права

(від лат. *categoria* – основна ознака предмета) – найбільш широке за обсягом узагальнення фундаментальне поняття, яке фіксує найсуттєвіші закономірні зв'язки, властивості (якості) та відношення у кримінально-виконавчому праві. Категорії кримінально-виконавчого права змістовно охоплюють екзекутивну діяльність органів та установ виконання покарання в межах кримінально-виконавчого законодавства. До *найбільш важливих категорій КВП* слід відносити такі, як: а) ув'язнений; б) права та обов'язки ув'язнених; в) покарання; г) засуджений; ґ) права та обов'язки засуджених; д) кримінально-виконавчий закон (кодекс); е) органи та установи виконання покарань; є) звільнення від відбування покарання, тощо.

Літ.: *Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки // Право України. 2014. № 1. С. 50–60; Панов М.І. Про співвідношення і взаємозв'язок понятійних апаратів наук кримінального циклу // Проблеми законності. 2019. Випуск 146. С. 158–170.*

Каторга

(від грец. *katergon* – гребне судно) – заслання, поєднане з тяжкими примусовими роботами. На теренах Російської імперії цей вид покарання запровадив цар Петро І. Згідно з його указом 1691 р. допускалася заміна смертної кари засланням на каторжні роботи. У 1699 р. зареєстровано перший випадок практичного застосування цієї норми: на каторгу було відправлено 269 стрільців за участь у бунті проти влади. Згодом заслання на каторжні роботи до Сибіру та інших віддалених місць імперії набули поширення, зокрема як засіб боротьби проти політичної опозиції. Каторжанами були декабристи, учасники польського повстання 1831 р., землевольці, народовольці, есери, більшовики, меншовики, анархісти та інші. Застосування заслання з каторжними роботами регулювалося кількома актами законодавства на теренах Російської імперії. Зокрема, відповідно до «Статуту про засланців» 1832 р., покарання поділялося на заслання з каторгою і на поселення. Сама ж каторга поділялася на безстрокову і строкову, але перша не могла продовжуватися понад 20 років. Після цього каторжанин залишався при тій установі, де він працював, і не мав права са-

мостійно залишити встановлене для нього місце проживання. Безстрокові каторжани царської Росії утримувалися у централах – спеціально обладнаних тюрмах. Після Жовтневої революції 1917 р. заслання на каторжні роботи як вид кримінального покарання було скасовано. Але примусова праця засуджених і репресованих у місцях позбавлення волі широко використовувалася у Радянському Союзі.

Літ.: *Белоусова О.А. Ссылка и каторга в царской России: учебное пособие. Новокузнецк: ФКОУ ВО Кузбасский институт ФСИН России, 2018. 40 с.; Сьомін С.В., Шемшученко Ю.С. Каторга // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 3: К–М. С. 66.*

Катування

– умисне заподіяння іншій особі фізичних і моральних страждань, пов'язане з особливим мученням потерпілого. ООН прийняла *Декларацію про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1975 р.* У вказаному документі такі дії кваліфікуються як порушення прав та основних свобод людини. На 39-й сесії ГА ООН було схвалено текст *Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р.* (ратифіковано Україною 26.01.1987 р.). Ця Конвенція визнає катування злочином і зобов'язує країни-учасниці переслідувати та карати винних у його скоєнні. У ст. 1 Конвенції 1984 р. зазначено: «*Для цілей цієї Конвенції термін* ***«катування»*** *означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне спричиняються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дію, яку вчинила вона або третя особа чи у вчиненні якої вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що грунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання спричиняються державною посадовою особою чи іншою особою, що виступає як офіційна особа, або за їхнім підбурюванням, або з їхнього відома чи мовчазної згоди. До цього визначення не включаються біль або страждання, які виникають внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково. Згідно з документом ні накази вищого керівництва, ні надзвичайні обставини не можуть слугувати виправданням застосування катувань. Відповідно

до ст. ст. 17–20 Конвенції з 01.01.1988 р. почав функціонувати Комітет проти катувань. Від 1981 р. під егідою ООН діє *Добровільний фонд захисту жертв катування*, що надає гуманітарну, юридичну та фінансову допомогу особам, які постраждали від катувань. Прийняті ООН «Принципи медичної етики» (1982 р.) регламентують норми поведінки медичного персоналу, зокрема психіатрів, щодо ув'язнених і затриманих та передбачають захист останніх від катувань.

Літ.: *Корчинський В.О. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 334–335; Музика А.А. Катування // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 3: К–М. С. 67.*

Каяття

(каяння, покаяння, розкаяння)

– визнання особою своєї вини, вияв жалю з її приводу. За своєю суттю каяття є поведінкою, в якій виявляється суб'єктивне посткримінальне ставлення винної у вчиненні злочину особи до соціальних цінностей, що характеризується докорами сумління, визнанням вини, засудженням свого вчинку, намаганням загладити вину, готовністю нести передбачену кримінальним законом відповідальність. Воно свідчить про зменшення суспільної небезпечності особи, яка вчинила злочин, і можливість її виправлення в майбутньому.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 403; Яценко С.С. Каяття // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 3: К–М. С. 69.*

Кваліфікаційна характеристика осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– основні вимоги до професійних якостей, знань і умінь, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків (абз. 2 п. 2 розд. І Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу ДКВС України). Вимоги до професійних якостей, знань і умінь прийнято розподіляти на: **1)** вимоги, що висуваються до професійної діяльності (компетентності) осіб рядового та начальницького складу ДКВС України у цілому, які доцільно об'єднати в підгрупи: а) *особисті* (у тому числі і морально-етичні вимоги); б) *ділові*; в)

загально-професійні; г) *спеціально-професійні* (залежать від категорії персоналу та займаної посади); **2)** вимоги, що стосуються організації професійної підготовки, і спрямовані, насамперед, на *кадрове*, *матеріально-фінансове*, *інформаційне*, *науково-методичне* та інше забезпечення належного *функціонування професійного навчання* у системі професійної підготовки.

Літ.: *Музичук О.М. Вимоги до професійної підготовки та діяльності персоналу ОВС // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 42. С. 158–166; Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2018 р. № 4091/5. Офіційний вісник України. 2019. № 5. Ст. 187.*

Келійна тюремна система

(від лат. *cella* – клітка) – тюремна система, що застосовувалась у Західній Європі з середніх віків до кінця XVIII ст. і полягала у повній ізоляції засудженого від навколишнього світу у келії на весь проміжок часу його ув'язнення.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 156; Ашин А.А., Чучаев А.И. Одиночное заключение в пенологии Н.Д. Сергиевского // Lex Russica. 2007. № 4. С. 623–634; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 63.*

Кімната прийому передач

– спеціально обладнане приміщення для приймання передач що, як правило, розташоване суміжно з приміщенням для відвідувачів, яка забезпечується меблями та інвентарем згідно з переліком: стіл для перевірки вмісту передач, стілець; полиці для розкладання передач (стелаж стаціонарний); терези з набором гир (ваги настільні); тара: корзини, сумки для рознесення передач в камери; умивальник, дзеркало, мило та рушник; білі халати для молодших інспекторів; набір столових ножів та дошок для розробки продуктів.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 90; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Класифікація засуджених

(від лат. *classis* – розряд; *facere* – робити) – розподіл засуджених

на відносно однорідні категорії в залежності від характеру і ступеня суспільної небезпеки скоєного злочину, минулих судимостей, статі, віку та інших особливостей особистості для створення найбільш ефективних умов для досягнення цілей покарання. Вона значною мірою впливає на формування системи виправних установ, забезпечує ізоляцію один від одного різних за ступенем суспільної небезпеки і характеру поведінки засуджених. Класифікація засуджених створює передумови для індивідуалізації виконання покарання. *Видами класифікації засуджених* є первинна та вторинна. ***Первинна (юридична) класифікація засуджених*** проводиться міжрегіональними комісіями міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України, шляхом визначення колонії певного рівня безпеки, для створення оптимальних умов реалізації кари та індивідуального попередження і безпосередньо місця, тобто конкретної місцевості, де знаходиться ця колонія. На відміну від юридичної ***психолого-педагогічна класифікація (вторинна, внутрішня)*** не впливає на правове становище засудженого, однак її застосування обов'язкове при формуванні відділень соціально-психологічної служби, робочих бригад засуджених, при поселенні в житлове приміщення. Вона не впливає на розподіл засуджених за видами установ виконання покарання, проте її мають на увазі, коли необхідно розподілити засуджених між установами одного і того ж виду.

Літ.: *Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 146, 148; Кирилюк В.А. Класифікація засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 208–209; Марчук А.І. Кримінологічні засади класифікації засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2013. 240 с.; Пелюшенко В.Н. Классификация осужденных к лишению свободы и распределение их по исправительным учреждениям: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 1998. 155 с.; Симонян А.В. Лишенные свободы и их распределение по исправительным учреждениям: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2002. 180 с.; Яковець І.С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2006. 199 с.*

Класифікація злочинців

(від лат. *classis* – розряд; *facere* – робити) – метод кримінологічного дослідження, шляхом виокремлення груп осіб, що вчинили злочини, за їх окремими ознаками. Класифікація злочинців може бути побудована за соціально-демографічними (стать, вік, рівень освіти, соціальний стан, рід занять, місце проживання) та правовими ознаками (характер, ступінь тяжкості злочинів, вчи-

нення злочину вперше чи вдруге, у групі чи самостійно, тривалість злочинної діяльності, об'єкт посягання, форма вини тощо).

Літ.: *Горшенков Г.Н. Криминологический словарь. 2-е издание, дополненное. Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2007. С. 34–35; Кургузкина Е.Б. Теория личности преступника и проблемы индивидуальной профилактики преступлений: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2003. 423 с.*

Класифікація кримінальних правопорушень

(від лат. *classis* – розряд; *facere* – робити) – поділ кримінальних правопорушень на групи (класи) на підставі будь-якої істотної ознаки (критерію) для встановлення їх загальних властивостей та відмінностей, що розділяють діяння, які класифікуються. Класифікація кримінальних правопорушень дозволяє вивчити типові ознаки кожної з групи діянь, типові кваліфікуючі ознаки та з'ясувати тенденції диференціації кримінальної відповідальності. Відповідно, після набуття чинності змін в ст. 12 КК України (з 01.07.2020 р.), кримінальні правопорушення *поділятимуться на* кримінальні проступки і злочини. ***Кримінальним проступком*** є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. ***Нетяжким злочином*** є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. ***Тяжким злочином*** є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. ***Особливо тяжким злочином*** є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення

волі, передбаченого за відповідний злочин.

Літ.: *Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Житний О.О. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Харків: Право, 2019. С. 78–80, 82–86; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617–VIII. Офіційний вісник України. 2019. № 34. Ст. 1198.*

«Кодекс поведінки» *(злодійський кодекс, «кодекс честі)*

– неформальна поведінка ув'язнених або засуджених до обмеження або позбавлення волі, що існує в злочинному середовищі, починаючи з короткострокового позбавлення волі (наприклад утримання під вартою), коли особа змушена негайно обрати свою, специфічну форму поведінки серед собі подібних.

Літ.: *Зугумов З.М. Русскоязычный жаргон. Историко-этимологический, толковый словарь преступного мира. Москва: Книжный мир, 2015. С. 110; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 90.*

Комісія службового розслідування в ДКВС України

– група посадових осіб, яким доручено проведення службового розслідування. Відповідно до п. 9 розд. III Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України до складу комісії входять найбільш досвідчені посадові особи органу або установи, здатні всебічно вивчити обставини, що стали підставою для призначення службового розслідування, та зробити об'єктивні висновки. У разі якщо під час службового розслідування буде встановлено, що вчинене особою рядового чи начальницького складу порушення службової дисципліни містить ознаки кримінального правопорушення, виконавець (комісія) вносить начальнику, яким призначено службове розслідування, пропозицію щодо вжиття заходів у порядку, передбаченому КПК України (п. 3 розд. I Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України). Якщо під час службового розслідування буде встановлено, що дії чи бездіяльність особи рядового чи начальницького складу містять ознаки адміністративного правопорушення, виконавець (комісія) вносить начальнику, яким призначено службове розслідування, пропозицію щодо вжиття заходів у порядку, передбаченому чинним законодавством (п. 4 розд. I Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України).

Літ.: *Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 р. № 356/5. Офіційний вісник України. 2015. № 23. Ст. 647;*

Пузирний В.Ф. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни в Державній кримінально-виконавчій службі України // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. 2014. № 8. С. 153–156.

Комплаєнс пенітенціарний

(від англ. *compliance* – згода, відповідність) – забезпечення відповідності функціонування установ, що виконують кримінальні покарання, законодавству в сфері виконання кримінальних покарань за допомогою розробки, реалізації та дотримання певних процедур і правил поводження із засудженими. Пенітенціарний комплаенс *має на меті* мінімізацію ризиків, пов'язаних з можливими порушеннями вимог стандартів міжнародного рівня, а також ініційованих рішень в цій галузі, прийнятих під егідою Ради Європи.

Літ.: *Старинов Г.П., Цевелева И.В. Комплаенс-программа в системе управления деликтными рисками предприятия // Вестник Владимирского юридического института. 2016. № 3 (40). С. 115–119; Тепляшин П.В. Европейский пенитенциарный комплаенс: постановка вопроса, факторы актуализации и стратегические риски для уголовно-исполнительной системы Российской Федерации // Вестник Томского государственного университета. 2019. № 444. С. 235–239.*

Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р.

(від лат. *conventio* – договір, умова, угода) – міжнародно-правовий документ, прийнятий ГА ООН 10.12.1984 р. Набула чинності 26.06.1987 р. Конвенція 1984 р. Складається з преамбули і 33 статей, об'єднаних у 3 розділи. Як зазначено у преамбулі Конвенції 1984 р., «визнання рівних і невід'ємних прав усіх членів загальнолюдської сім'ї є основою свободи, справедливості і загального миру», і держави-учасниці прагнуть «підвищити ефективність боротьби проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання в усьому світі». Держави погодилися, що термін «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне завдається сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи зізнання, покарати її за дію, яку вчинила вона або третя особа чи у вчиненні якої вона підозрюється, а також залякати або примусити її чи

третю особу, або з будь-якої причини, що грунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання завдаються державною посадовою особою чи іншою особою, що виступає як офіційна особа, або за їхнім підбурюванням, або з їхнього відома чи мовчазної згоди» (ст. 1). Кожна з держав-учасниць Конвенції 1984 р. зобов'язалася вживати «ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією» (ст. 2), «не висилати, не повертати або не видавати будь-яку особу іншій державі, якщо є серйозні підстави вважати, що їй може загрожувати там застосування катувань» (ст. 3). Кожна держава-учасниця зобов'язується також розглядати всі акти катування «відповідно до її кримінального законодавства» (ст. 4). Якщо держава-учасниця отримала прохання про видачу особи, звинуваченої у вчиненні будь-якого із зазначених злочинів, від іншої держави-учасниці, з якою вона не має договору про видачу, вона може розглядати цю Конвенцію 1984 р. як «правову підставу для видачі» (ст. 8). Відповідно до Конвенції 1984 р. (ст. 17) у 1987 р. утворено Комітет проти катувань у складі 10 експертів, що обираються державами-учасницями з-поміж своїх громадян, які мають визнану компетенцію у галузі прав людини, строком на 4 роки. Експерти виступають від свого імені. Комітет встановлює правила процедури, якими передбачено, що: а) 6 членів утворюють кворум; б) рішення приймається більшістю присутніх членів Комітету. Держави-учасниці Конвенції 1984 р. через Генерального секретаря ООН подають до Комітету доповіді про вжиті ними заходи щодо здійснення їхніх зобов'язань за Конвенцією 1984 р. протягом року після набуття документом чинності стосовно кожної з них. Надалі держави кожні 4 роки подають додаткові доповіді про будь-які нові вжиті заходи, а також інші відомості, які вимагає Комітет (ст. 19). Комітет має право інспектувати будь-яку установу в країні, що підписала Конвенцію 1984 р.; експертам повинна надаватися вся необхідна інформація. У Конвенції 1984 р. передбачено, що коли Комітет отримає «вірогідну інформацію, яка, на його думку, містить цілком обгрунтовані дані про систематичне застосування катувань» на території держави-учасниці, то він може «призначити одного або кількох своїх членів для проведення конфіденційного розслідування» (ст. 20). Після розгляду

результатів проведеного розслідування матеріали передаються до Комітету, який надсилає відповідній державі-учасниці Конвенції 1984 р. ці результати зі своїми зауваженнями та пропозиціями. Після завершення консультацій з цією державою Комітет приймає рішення щодо включення звіту про результати проведеної роботи до щорічної доповіді державам-учасницям Конвенції 1984 р. та ГА ООН.

Літ.: *Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 08.03.2020 р.); Корчинський В.О. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 334–335.*

Конвоювання засуджених

(етапування засуджених)

(від франц. *convoi* – кортеж, обоз, супровід) – супровід засуджених під охороною варти. Відділами організації охорони установи виконання покарань проводиться конвоювання засуджених по автодорожніх маршрутах на обмінні пункти, у лікувальні й інші установи. Конвоювання може бути плановим і позаплановим. Поряд із виконанням завдань з охорони установи відділи охорони виконують таке завдання, як зустрічне та екстрене конвоювання засуджених на обмінні пункти та в лікувальні заклади. Для конвоювання засуджених призначаються *варти*. Чисельність варти, що здійснює конвоювання визначається характером поставленого завдання і повинна бути не менше 4-х чоловік у спецавтомобілі. Категорично забороняється призначати в склад варти з конвоювання особовий склад, який виконує обов'язки у складі варт з охорони установи. Співробітники, які призначаються у варту з конвоювання попереджаються про це за добу. Дозволяється, як виняток, використовувати особовий склад, який змінився з варти по охороні установи, якщо час на виконання обов'язків не буде перевищувати 4 годин. З особовим складом зустрічної варти протягом 1 години проводиться підготовка до служби, яка включає в себе: інструктаж особового складу; перевірку справності спеціального автомобіля; отримання зброї та боєприпасів; перевірку наявності документів. На інструктажі начальнику варти вручається: дорожна відомість варти; припис начальнику варти; шляховий журнал; документ, що засвідчує особу.

При отриманні засуджених для конвоювання в колонію начальник варти приймає: кожного засудженого згідно з особовою справою; продовольчі атестати та дорожні списки на кожного або на групу. Здавання та приймання засуджених на обмінному пункті начальник варти здійснює, як правило, зі сторони, протилежній тій, з якої робиться посадка пасажирів у вагони. Він завчасно встановлює чатового, який при прибутті потягу займає місце біля робочого тамбуру вагона і сам стає напроти начальника планової варти. Після взаємної з начальником планової варти перевірки приписів та документів, інформації про кількість засуджених починається обмін. Спочатку засуджених приймає начальник планової варти. Засуджені, що здаються, рахуються вголос начальником зустрічної варти, рахунок повторюється начальником планової варти. Існує два варіанти посадки і висадки засуджених в (з) спецвагон: 1) при під'їзді спецавтомобіля безпосередньо до тамбуру спеціального вагона; 2) при конвоюванні засуджених пішки до спеціального вагона через залізничні колії. Порядок здійснення організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів врегульовано міжвідомчою *Інструкцією з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів* та нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України з обмеженим доступом.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 129–131; Антонов В.О. Конвой // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 3: К–М. С. 254; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 58; Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів: спільний Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України та Генеральної прокуратури України від 26.05.2015 р. № 613/785/5/30/29/67/68. Офіційний вісник України. 2015. № 49. Ст. 1589.*

Конгреси ООН щодо запобігання злочинності та поводження з правопорушниками

(від лат. *congressus* – зустріч, збори) – спеціалізовані міжнародні форуми-конференції ООН, на яких спеціалісти (практики та науковці) мають можливість обмінюватися досвідом успішної боротьби із злочинністю, створювати головні напрямки вдосконалення міжнародного публічного

права, розробляти міжнародні мінімальні стандартні правила функціонування правосуддя та поводження з особами, які опинилися в його сфері. Правову основу діяльності Конгресів визначають резолюції Генеральної Асамблеї ООН, а також відповідні рішення самого конгресу. Конгреси ООН з попередження злочинності з 1955 р. скликаються Управлінням ООН з наркотиків та злочинності кожні 5 років. На ***I Конгресі ООН (м. Женева, Швейцарія, 1955 р.)*** обговорювався текст «Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями», статус пенітенціарного персоналу, організація праці засуджених. На ***II Конгресі ООН (м. Лондон, Англія, 1960 р.)*** висвітлювалися проблеми короткочасного позбавлення волі, поводження з неповнолітніми злочинцями, підготовки засуджених до звільнення і надання їм пост пенітенціарної допомоги. На ***III Конгресі ООН (м. Стокгольм, Швеція, 1965 р.)*** на обговорення були винесені питання застосування засобів, не пов'язаних з ізоляцією засудженого від суспільства, виправних мір для молоді та попередження рецидиву. На ***IV Конгресі ООН (м. Кіото, Японія, 1970 р.)*** обговорювалися проблеми застосування і вдосконалення Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями для досягнення пенітенціарної практики. На Конгресі була прийнята «Декларація з попередження злочинності та поводження з правопорушниками». На ***V Конгресі ООН (м. Женева, Швейцарія, 1975 р.)*** були висвітлені питання поводження з правопорушниками, засудженими до мір, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, була прийнята «Декларація про захист усіх осіб від катування та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання», що відкрило шлях до прийняття Генеральною Асамблеєю ООН у 1986 р. однойменної Конвенції. На підставі зазначеної Декларації був розроблений «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку» (був прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1979 р.). На ***VI Конгресі ООН (м. Каракас, Венесуела, 1980 р.)*** була прийнята «Каракаська декларація», вивчались проблеми застосування смертної кари, а також мір, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства як реальних альтернатив покаранню у вигляді позбавлення волі, обговорювались «Стандартні мінімальні правила відправлення правосуддя по відношенню до неповнолітніх». На ***VII Конгресі ООН (м. Мілан,***

Італія, 1985 р.) обговорювались питання розробки та застосування стандартів ООН в галузі кримінального правосуддя, були прийняті керуючі принципи у сфері попередження злочинності та кримінального правосуддя. На ***VIII Конгресі ООН (м. Гавана, Куба, 1990 р.)*** були розглянуті проблеми стандартизації поводження з неповнолітніми та інші питання пенітенціарної політики: запропоновано державам стандартні мінімальні правила у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, було прийнято більш 50 документів, що сприяють удосконаленню кримінального права («Типовий договір про видачу злочинців та взаємну допомогу кримінальних справ», «Типовий договір про передачу нагляду за правопорушниками, які були умовно засуджені або умовно звільнені»), керуючі принципи, що торкаються ролі посадових осіб, які здійснюють судове переслідування тощо. ***На IX Конгресі ООН (м. Каїр, Єгипет, 1995 р.)*** були розглянуті питання міжнародного співробітництва та практичної технічної допомоги в укріпленні законності, сприяння здійсненню програми ООН в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя, обговорені заходи щодо боротьби з національною та транснаціональною економічною і організованою злочинністю, а також роль кримінального права в охороні навколишнього природного середовища. На ***X Конгресі ООН (м. Відень, Австрія, 2000 р.)*** були розглянуті питання стосовно жінок в системі кримінального правосуддя, а саме: жінки в якості правопорушників та засуджених; жінки в якості жертв та тих, хто зазнав насильства; жінки в системі кримінального правосуддя; закріплення законності та системи кримінального правосуддя; міжнародне співробітництво в боротьбі з транснаціональною злочинністю: нові виклики в XXI ст.; ефективне попередження злочинності; правопорушники й жертви: відповідальність і справедливість в процесі здійснення правосуддя. На цьому Конгресі був прийнятий головний підсумковий документ «Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XX ст.» На ***XI Конгресі ООН (м. Бангкок, Таїланд, 2005 р.)*** були розглянуті питання, що стосуються умов утримання ув'язнених та захисту прав жертв злочинів. Представники України виступили на засіданнях форуму з такої тематики: «Зміцнення співробітництва у сфері виконання міжнародних документів, включаючи заходи по екстради-

ції», «Стратегія та найкраща практика у сфері попередження злочинів, зокрема, у сфері урбаністичних та ювенальних злочинів», «Заходи по боротьбі з комп'ютерними злочинами». У робочих групах Конгресу обговорювали наступні питання порядку денного: ефективні заходи по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю; міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом та зв'язку між тероризмом та іншою злочинною діяльністю у контексті роботи Управління ООН по наркотиках та злочинності; корупція: загрози та тенденції у XXI столітті; економічні та фінансові злочини: виклики стабільному розвитку; забезпечення дієвості стандартів: п'ятдесят років діяльності по встановленню стандартів у сфері попередження злочинності та кримінального правосуддя. На ***XII Конгресі ООН (м. Сальвадор, Бразилія, 2010 р.).*** головною темою було питання розробки комплексної стратегії запобігання злочинності та розвитку кримінального правосуддя, з метою відповіді на глобальні виклики у світі. На Конгресі були розглянуті такі важливі питання на семінарах-практикумах: «Освіта з питань міжнародного кримінального правосуддя на підтримку принципу верховенства права», «Огляд найкращих видів практики ООН та іншої найкращої практики поводження з ув'язненими в рамках системи здійснення кримінального національного правосуддя», «Практичні підходи до запобігання злочинності у містах», «Зв'язки між незаконним обігом наркотиків та іншими формами організованої злочинності», «Стратегії і найкращі види практики із запобігання переповненості виправних установ». Крім цього на Конгресі була прийнята «Сальвадорська декларація про комплексні стратегії для відповіді на глобальні виклики: системи запобігання злочинності і кримінального правосуддя та їх розвиток у світі,. що змінюється». У 55 пунктах цієї декларації перераховані загрози та нові форми злочинності, що існують у державах та викликають занепокоєння у сучасної світової спільноти та заходи подолання негараздів у сфері протидії злочинності. На ***XIII Конгресі ООН (м. Доха, Катар, 2015 р.)*** були винесені на розгляд такі питання: «Успіхи та виклики в реалізації комплексної політики і стратегій в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя, з метою сприяння забезпеченню верховенства права на національному та міжнародному рівнях і підтримки сталого

розвитку»; «Міжнародне співробітництво, в тому числі на регіональному рівні, в цілях боротьби з транснаціональною організованою злочинністю»; «Всеосяжні і збалансовані підходи з метою попередження нових, і тих, що вже виникли, форм транснаціональної злочинності та належного реагування на них у майбутньому»; «Національні підходи до участі громадськості в зміцненні систем попередження злочинності та кримінального правосуддя». Крім цього, за результатами Конгресу було прийнято «Дохійську декларацію» – політичний документ, в якому виділені головні аспекти зміцнення системи кримінального правосуддя та боротьби з транснаціональною організованою злочинністю. Проведення ***XIV Конгресу ООН*** заплановано на ***2020 р.*** у м. Кіото, Японія.

Літ.: *Офіційний веб-сайт Управління ООН з наркотиків та злочинності. URL: http://www.unodc.org/unodc/en/index.html (дата звернення: 08.03.2020 р.); Романюк Б.В. Конгреси ООН щодо запобігання злочинності та поводження з правопорушниками // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 315.*

Консервація СІЗО, УВП та підприємств УВП

(від лат. *conservatio* – збереження) – комплекс заходів, спрямованих на довгострокове зберігання основних фондів слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та основних виробничих фондів підприємств установ виконання покарань у разі тимчасового припинення діяльності з можливістю подальшого відновлення їх функціонування (розконсервації). Для прийняття Міністерством юстиції України рішення про консервацію (розконсервацію) слідчого ізолятора, установи виконання покарань *комісією готується техніко-економічне обґрунтування щодо необхідності консервації (розконсервації)* слідчого ізолятора, установи виконання покарань. Приймання комісією робіт з консервації здійснюється *шляхом проведення безпосереднього огляду* і *оцінки повноти і якості* виконаних робіт, а також *вивчення відповідної документації*. Після закінчення робіт з консервації слідчого ізолятора, установи виконання покарань комісією підписується акт приймання виконаних робіт з консервації, в якому зазначаються усі види виконаних робіт і відомості щодо оцінки їх якості і завершеності, який затверджується Міністерством юстиції України. Міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань здійснюють планові перевірки законсервованих слідчих ізоляторів, установ виконання покарань згід-

но із затвердженими планами. Під час планових перевірок проводиться оцінка технічного стану основних фондів законсервованих слідчих ізоляторів, установ виконання покарань. За результатами проведених перевірок основних фондів слідчого ізолятора, установи виконання покарань може бути прийнято рішення про проведення їх позапланового технічного обслуговування або ремонту. У разі прийняття Міністерством юстиції України рішення про консервацію слідчого ізолятора, установи виконання покарань в установленому законодавством порядку припиняються трудові відносини з працівниками з додержанням їх прав та інтересів відповідно до законодавства.

Літ.: *Про порядок консервації основних виробничих фондів підприємств: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.1997 р. № 1183. Офіційний вісник України. 1997. № 44. С. 28; Про порядок оптимізації діяльності слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та підприємств установ виконання покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 396. Офіційний вісник України. 2017. № 49. С. 130.*

Контрагентський об'єкт установи виконання покарань

– об'єкт (територія) підприємства, установи чи організації усіх форм власності, на якому (якій) засуджені залучаються до праці на договірній основі за межами установи виконання покарань (абз. 4 п. 2 розд. І ПВР УВП). Право на працевлаштування на контрагентському об'єкті мають не всі засуджені до позбавлення волі. Залучатися до такої праці будуть лише ті особи, які поміщені у дільницю соціальної реабілітації. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 94 КВК України, дільниця соціальної реабілітації створюється лише у виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки. Згідно з ч. 1 ст. 99 КВК, у дільниці соціальної реабілітації тримаються вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 96; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мацієвська І.Б. Особливості залучення до праці засуджених до позбавлення волі на контрагентських об'єктах // Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 2. С. 214–218; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Контроль за виконанням правил пожежної безпеки

(від франц. *contrôle* – подвійний список, перевірка) – діяльність, що здійснюється уповноваженими посадовими особами відомчої пожежної охорони з метою забезпечення виконання встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Відповідно до п. 5 Положення про відомчу пожежну охорону Державної кримінально-виконавчої служби України, контроль за виконанням правил пожежної безпеки на об'єктах ДКВС України здійснюють *Служба пожежної безпеки Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України та її структурні підрозділи*, утворені для забезпечення пожежної безпеки в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, навчальних закладах, закладах охорони здоров'я, на підприємствах установ виконання покарань, інших підприємствах, в установах та організаціях, створених для забезпечення виконання завдань ДКВС України.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 131–132; Про затвердження Положення про відомчу пожежну охорону Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.08.2014 р. № 1334/5. Офіційний вісник України. 2014. № 67. Ст. 1883.*

Контроль за діяльністю ДКВС України

(від франц. *contrôle* – подвійний список, перевірка) – діяльність національних (внутрішньодержавних) та міжнародних інституцій, що полягає у зборі та вивченні інформації про функціонування відповідного суб'єкта ДКВС України з наступним порівнянням отриманої інформації з встановленими вимогами і стандартами, котрим повинна відповідати діяльність даного суб'єкта та визначенням допущених відхилень у разі їх наявності, з обов'язковим встановленням причинно-наслідкових зв'язків між діями або бездіяльністю та виявленими недоліками, завершенням чого має бути ознайомлення з результатами та висновками, надання корисних рекомендацій, а у разі необхідності й надання практичної допомоги з усунення виявлених недоліків. Питання контролю за діяльністю ДКВС України нормативно врегульовано положеннями *ст. 27 ЗУ «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»*.

Літ.: *Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Сикал М.М. Контроль за*

діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України: правові та організаційні засади: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012. С. 12–13.

Контроль за діяльністю УВП та СІЗО

(від франц. *contrôle* – подвійний список, перевірка) – державні або громадські заходи зі спостереження, перевірки та обліку діяльності установ і органів виконання покарань. Виділяють такі види контролю: а) *відомчий*; б) *громадський*; в) *міжнародний контроль* та г) *контроль органів державної влади та місцевого самоврядування («державний контроль», «парламентський контроль»).*

Літ.: *Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. 392 с.; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 81.*

Контроль за здійсненням охорони об'єктів ДКВС України

(від франц. *contrôle* – подвійний список, перевірка) – цілеспрямована діяльність керівного складу Адміністрації ДКВС України, міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України щодо підтримання належного рівня готовності особового складу підпорядкованих органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, підготовки до виконання службових завдань з організації та забезпечення охорони об'єктів і керівництво ними під час їх виконання. Даний вид контролю включає: 1) вивчення та узагальнення зібраних відомостей про оперативну обстановку, прийняття відповідних управлінських рішень; 2) організацію системи здійснення охорони; 3) постановку та планування виконання завдань щодо охорони об'єктів; 4) організацію та підтримку (супровід) взаємодії між підрозділами установи виконання покарань. Загальні питання контролю за здійсненням охорони об'єктів ДКВС України нормативно врегульовано положеннями *ст. 27 ЗУ «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»*, зокрема, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальні органи управління здійснюють безпосередній контроль за діяльністю органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф.,*

Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 38; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409.

Контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання

(від франц. *contrôle* – подвійний список, перевірка) – система виховних і профілактичних заходів, що здійснюються відносно осіб, умовно-достроково звільнених від відбування покарання та звільнених від відбування покарання з випробуванням, метою яких є виправлення і ресоціалізації звільнених осіб.

Літ.: *Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 81; Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525.*

Контрольно-пропускний пункт

– місце обладнане для перевірки та пропуску людей і транспорту (автомобільного, залізничного) на територію СІЗО чи ВК. Щоб потрапити на охоронювану територію і пройти КПП, потрібно мати пропуск або дозвіл і документ, що посвідчує особу. *За призначенням* КПП *поділяються на*: 1) КПП для пропуску людей; 2) КПП для пропуску автомобільного транспорту; 3) КПП для пропуску залізничного транспорту.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 118; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 90; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 61–62.*

Конфідент

(від лат. *confidentia* – довір'я) – громадяни, що здійснюють на конфіденційній основі (таємно) співробітництво з правоохоронними органами, що займаються оперативно-розшуковою діяльністю, з метою боротьби зі злочинністю. Конфіденційне співробітництво регламентоване ст. 275 КПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 104 КВК України в колоніях здійснюється *оперативно-розшукова діяльність*, основним *завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних* про протиправну діяльність окремих осіб та груп.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревсь-*

кий. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 108; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Чувилев А.А. Конфидент// Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 265.

Конфіденційна інформація

(від лат. *confidentio* – довіра) – сукупність статистичних даних про злочинність або діяльності правоохоронних органів, доступ до яких має заздалегідь визначене обмежене коло осіб. Знаходиться у володінні, користуванні і розпорядженні власника інформації, що може поширюватися винятково з його згоди і відповідно до узгоджених умов. Правове положення конфіденційної інформації та її охорони при здійсненні оперативно-розшукової) діяльності врегульовано нормами КПК України (п. 4 ч. 1 ст. 162 КПК України).

Літ.: *Чувилев А.А. Конфиденциальная основа сотрудничества // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 265; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 108; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88.*

Конфіскація майна

(від лат. *confiscatio* – вилучення майна в державну скарбницю (казну)) – захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчинені злочину, і який полягає у примусовому безоплатному позбавленні права власності на конкретне майно, що було набуто на законних підставах, та передачі його у власність держави. Сучасний стан кримінально-правової забезпеченості конфіскації майна в Україні характеризується наявністю *трьох видів*: а) конфіскація майна як вид покарання (ст. 59 КК України); б) спеціальна конфіскація як інший засіб кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення (ст. 96^{-1} КК України); в) конфіскація майна щодо юридичних осіб (ст. 96^{-8} КК України). Особливості виконання покарання у виді конфіскації майна регламентовано *главою 11 КВК України*.

Літ.: *Бідна О.І. Конфіскація за кримінальним правом України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. С. 194; Єрмак О.В. Конфіскація як захід кримінально-правового характеру: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 186; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Конфліктна ситуація

(від лат. *conflictus* – зіткнення) – загострення взаємовідосин, особливо напружений стан у групі або колективі, що викликано зіткненням і боротьбою протилежних думок, поглядів, інтересів, позицій, а також психологічною несумісністю засуджених. Відповідно до абз. 4 ч. 6 ст. 135 КВК України, у випадку участі засудженого в конфліктній ситуації та інших діях, що створюють серйозну загрозу підтримці порядку в установі – начальник УВП має право поміщати засудженого в дисциплінарний ізолятор строком до однієї доби до прийняття рішення про застосування стягнення.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 597; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Корекція поведінки засуджених

(від лат. *correctio* – покращення, виправлення) – цілеспрямована робота, завданням якої є усунення деструктивної поведінки, актів агресії та дій, що перешкоджають повноцінному спілкуванню і соціалізації засуджених. Сигналом, що спонукає до корекційної діяльності, зазвичай вважається підвищена тривожність і збудливість засудженого, ворожість до оточуючих, небажання або нездатність встановлювати соціальні контакти, і як крайній ступінь – схильність засудженого до насильницьких дій. Процес корекції особистості засуджених хоча і є надзвичайно складним, але може здійснюватися за допомогою *наступних психологічних методів*: 1) *переконання* – реалізується, як правило, під час індивідуальних співбесід і поєднує цілі вивчення та впливу на особистість засудженого. За допомогою переконання роз'яснюється сутність і кінцева мета дій адміністрації; обґрунтовуються шляхи та засоби її досягнення; змінюються ціннісні орієнтації та погляди засуджених; 2) *навіювання* – передбачає прямий (безпосереднє звернення до засудженого) або непрямий (за допомогою фільмів, музики, художньої літератури), вербальний або невербальний, емоційно забарвлений вплив на психіку з метою формування певного психічного стану чи спонукання до певних дій. Навіювання здійснюється за рахунок послаблення свідомого контролю та завдяки безумовному авторитету людини, що впливає; 3) *регулювання міжособистісних стосунків* – здійснення системного та цілесп-

рямованого впливу на сферу міжособистісного спілкування засуджених, на стосунки, що формуються між ними і співробітниками установи, родиною та друзями на свободі з метою профілактики та вирішення конфліктів, формування доцільної структури групи засуджених тощо; 4) *передачі інформації* – спеціальний і цілеспрямований добір інформації позитивного чи негативного змісту, що надходить до засудженого (наприклад, про життя його родини) з метою поширення соціального досвіду, регулюючого впливу на психічний стан, підвищення трудової активності тощо; 5) *метод «вибуху»* – специфічний метод миттєвого впливу (наприклад, створення спеціальної ситуації завдяки попередній домовленості з іншими її учасниками, де б виявилися прагнення чи можливості особи), що може раптово змінити на протилежні основні цінності та бажання людини. Метод передбачає тривалу попередню роботу вихователя для накопичення передумов ефективності впливу, а також її продовження вже після застосування «вибуху» для закріплення у засудженого відповідних емоцій і почуттів, моделей поведінки, що виникли.

Літ.: *Бадира В.А. Корекція поведінки засуджених жінок в установах виконання покарань: навчальний посібник. Чернігів: ПОД Чернігівського ДЦНТІ, 2003. 168 с.; Соціальна, педагогічна та психокорекційна робота з неповнолітніми засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі: методичний посібник з питань соціальної реабілітації у громаді неповнолітніх засуджених / автори-упорядники: Авельцева Т.П., Бондаренко З.П. Київ: Науковий світ, 2006. 277 с.; Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. С. 225.*

Кореспонденція засуджених

(від лат. *correspondeo* – повідомляю) – прості та рекомендовані листи, телеграми, поштові картки, бандеролі, секограми та дрібні пакети, що можуть відправляти засуджені. Засудженим, які відбувають покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі дозволяється відправляти та отримувати листи й телеграми за свій рахунок без обмеження їх кількості (ч. 2 ст. 51, ч. 2 ст. 59, ст. 74, ч. 1 ст. 113 КВК України). Особи, взяті під варту, відповідно до вимог ст. 13 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» можуть листуватися з родичами, іншими громадянами, а також з підприємствами, установами й організаціями тільки з письмового дозволу особи або органу, яка (який) здійснює кримінальне провадження.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–*

IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лисодєд О.В. Кореспонденція засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 224–227; Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах: Наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2013 р. № 1304/5. Офіційний вісник України. 2013. № 52. Ст. 1927; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 35.

Короткострокові побачення засуджених

– побачення з родичами або іншими особами, що надаються засудженому до позбавлення волі один раз на місяць тривалістю до чотирьох годин у присутності представника колонії (ч. 1 ст.110 КВК України). Відповідно до ч. 4 ст. 110 КВК України *кількість короткострокових побачень* встановлюється: 1) засудженим, що знаходяться в дільниці посиленого контролю, надається одне короткострокове побачення на місяць; 2) засудженим, що знаходяться в дільниці ресоціалізації, надається одне короткострокове побачення на місяць; 3) засудженим, що перебувають в дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації, надаються короткострокові побачення без обмежень. Порядок надання і проведення короткострокових побачень засуджених регламентовано *розділами XIV та XV ПВР УВП*.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 146; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Короткострокові побачення ув'язнених

– побачення з родичами або іншими особами, які відповідно до ст. 12 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» та ст. ст. 8, 51, 59, 110, 116, 138, 139, 140, 151 КВК України, можуть надаватися ув'язненим і засудженим адміністрацією СІЗО. Короткострокові побачення з родичами або іншими особами надають начальник СІЗО або його заступник (особи, які виконують їх обов'язки) лише з письмового дозволу слідчого або суду, які здійснюють кримінальне провадження, *не менше трьох разів на місяць*. Тривалість побачення встановлюється *від однієї до чотирьох годин*. Порядок надання і проведення *короткострокових побачень ув'язнених* регламентовано *розділом VII ПВР СІЗО*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. №*

3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.

Короткочасні виїзди засуджених за межі виправних і виховних колоній

– виїзд засуджених, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і дільницях соціальної реабілітації виправних колоній середнього рівня безпеки та виховних колоніях за межі колонії на території України на строк *не більше семи діб*, не включаючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці (не більше трьох діб), *у зв'язку з такими виняткови*ми *особистими обставинами*: а) смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого; б) стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї; в) одержання медичної допомоги, якщо така допомога не може бути надана установою виконання покарань, за наявності відповідного висновку лікаря такої установи. Заява засудженого про терміновий виїзд у зв'язку з винятковими обставинами має бути розглянута протягом доби. Дозвіл на короткочасний виїзд дається начальником колонії з урахуванням особи і поведінки засудженого. Час перебування засудженого поза межами колонії зараховується в строк відбування покарання. Вартість проїзду засудженого оплачується ним особисто або його родичами. Засудженим жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, може бути дозволено короткочасний виїзд за межі виправної колонії на території України для влаштування дітей у родичів, опікунів або в дитячих будинках тривалістю не більш як десять діб без урахування часу перебування в дорозі (не більш як три доби). Засуджені, які працюють та перебувають у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, мають право на щорічний короткочасний виїзд за межі колонії тривалістю 14 календарних днів. Порядок короткочасних виїздів засуджених визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України (ст. 111 КВК України). Порядок надання засудженим короткочасних виїз-

дів за межі установ виконання покарань врегульовано *Інструкцією про порядок надання засудженим короткочасних виїздів за межі установ виконання покарань*.

Літ.: *Автухов К.А., Колб І.О., Колб О.Г. та ін. Короткочасні виїзди засуджених до позбавлення волі за межі колоній: навчальний посібник. Київ: Кондор-Видавництво, 2017. 190 с.; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 146–147; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лисодєд О.В. Короткочасні виїзди засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 227–229; Лисодєд О.В. Правові засади відносин засуджених до позбавлення волі із зовнішнім світом // Проблеми законності. 2012. Випуск 119. С. 192–202; Про затвердження Інструкції про порядок надання засудженим короткочасних виїздів за межі установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 22.11.2011 р. № 3361/5. Офіційний вісник України. 2011. № 96. Ст. 3510.*

Крамниця установи виконання покарань

– спеціально обладнане приміщення для придбання засудженими за безготівковим розрахунком продуктів харчування і предметів першої потреби (абз. 5 п. 2 розд. І ПВР УВП). Магазини (крамниці) в установах виконання покарань працюють щодня, крім вихідних та святкових днів. Засуджені у виправних колоніях відвідують магазин у відведений розпорядком дня час згідно із затвердженим керівником установи графіком, як правило, відділеннями (бригадами). Кожний засуджений може особисто здійснювати покупки не менше одного разу на тиждень. Перелік продуктів харчування, виробів і речовин, які засуджені можуть купувати в крамницях установ виконання покарань та зберігати при собі визначено *Додатком 5 до ПВР УВП*.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 183; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Криміналізація

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – встановлення злочинності діяння, підставою для чого є відповідний ступінь і характер суспільної небезпеки діяння, котрий характеризується його здатністю заподіювати істотну шкоду об'єктам кримінально-правової охорони. Криміналізація за своїм змістом є процесом виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних. Найважливішими *критеріями криміналізації* є: 1)

оцінка поведінки особи як суспільно-небезпечної; 2) визнання поведінки такою, що суперечить нормам моралі та засуджується більшістю громадян; 3) констатація факту, що боротьба з такою поведінкою можлива лише шляхом застосування кримінального покарання та інших заходів кримінально-правового примусу. *Принципами криміналізації* (певними обмеженнями встановлення кримінальної караності, пов'язаними з особливостями законодавчої техніки, вимогами внутрішнього порядку) є: 1) відсутність прогалин у законі й ненадмірність заборони; 2) визначеність і єдність термінології; 3) доцільність.

Літ.: *Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. С. 13, 14–15; Долгова А.И. Криминализация // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 272; Тарарухін С.А. Криміналізація // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 329.*

Криміналізація особи

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – процес формування відносно усталеної сукупності ціннісних орієнтирів особи, що визначають її кримінальну (злочинну) поведінку та готовність учинити кримінальне правопорушення (злочин). Криміналізація особи залежить від численних факторів макро- та мікросередовища, умов індивідуального буття, інших індивідуальних (біологічних та фізичних) особливостей особи, а також від спрямованості особи, яка визначає етичну специфічність особистості, синтезує ціннісні погляди, переконання, почуття та волю.

Літ.: *Злоказов К.В. Конструирование идентичности и криминализация личности: монография. Екатеринбург: Уральский юридический институт МВД России, 2017. 142 с.; Курилюк Ю.Б. Криміналізація особи // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 229–230.*

Криміналітет

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – злочинне співтовариство, яке провадить певного роду «тіньову» кримінальну політику на певній території. Характерними особливостями криміналітету є: 1) керівна роль «злодіїв в законі»; 2) дотримання злодійських законів (ідей), традицій, 3) проведення злодійських сходок, з'їздів представників злочинного світу; 4) опіка представників злочинного співтовариства над сферами суспільної діяльності; 5) кримінальна трансформація суспільних відносин в сфері організації та управління, інших відносин, що мають важливе правове та соціально-економічне значення.

Літ.: *Горшенков Г.Н. Криминологический словарь. 2-е издание, дополненное. Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2007. С. 47–48; Долгова А.И. Криминалитет // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 290; Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 36; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 112–113.*

Кримінальна ідеалізація

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *idealis* – ідеальний) – надання в суспільній або індивідуальній свідомості образам злочинця та злочину суб'єктивно позитивного, позбавленого незмінних негативних асоціацій, ідеального сенсу.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 58; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 113.*

Кримінальна ідентифікація

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *identifico* – ототожнюю) – несвідомо ініційований процес надбання та засвоєння особистістю криміногенних властивостей.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 60; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 114.*

Кримінальна ініціація

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *initiare* – починати) – одна з початкових стадій розвитку злочинної особистості, пов'язана з переживанням подій, що в подальшому формують кримінальне самовідчуття та самовизначення.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 62; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 114.*

Кримінальна кар'єра

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; італ. *carriera* – дія, життєвий шлях) – стійке й усвідомлене функціонування індивіда в асоціальному плані, поєднане з багаторазовим вчиненням злочинів.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 66; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 114.*

Кримінальна самосвідомість

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – особливий асоціальний настрій думок, характер схильностей, інтересів, переконань, емоційних реакцій, що призводять в кінцевому підсумку

до кримінальних ексцесів, вчинення злочинів.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 71; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 114.*

Кримінальна субкультура

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – неформальні норми поведінки, установки, особлива мова (жаргон), манери, пісні, звички, татуювання притаманні кримінальному середовищу і виступають як невідокремлений компонент, стійкість правил протиправної поведінки. Кримінальна субкультура характерна сукупністю особливих правил поведінки, звичаїв, традиції, що складаються в злочинному середовищі, та відрізняються антигромадською спрямованістю та призначені для позначення приналежності до кримінального середовища. Найбільш суспільно небезпечна форма та прояв кримінальної субкультури – тюремна, яка існує в злочинному світі та в окремих групах засуджених. Спеціалізованими *заходами щодо протидії тюремній кримінальній субкультурі* є: 1) дискредитація кримінальних традицій і звичаїв, кримінального жаргону; 2) впровадження, у тому числі підтримання, серед ув'язнених звичаїв, правил та стандартів поведінки, форм спілкування, що відповідають вимогам закону, загальнолюдським цінностям, нормам моралі; 3) спеціальні системні заходи щодо підвищення рівня правової культури засуджених, передусім у стосунках, де проявляється кримінальна субкультура; 4) використання можливостей церкви, релігійних об'єднань для впровадження у стосунках ув'язнених основних релігійних (біблійних) постулатів щодо поведінки у суспільстві та стосовно осіб навколо; 5) розширення участі організацій громадянського суспільства, правозахисних організацій, національних та міжнародних проектів і програм у проведенні профілактичної роботи та налагодженні антикриміногенної обстановки в органах і установах виконання покарань.

Літ.: *Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. Москва: «Права человека», 2001. 152 с.; Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «ІнЮре», 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. С. 608; Крикушенко О.Г. Сучасна субкультура місць позбавлення волі та її запобігання персоналом установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 253 с.; Старков О.В. Криминальная субкультура: спецкурс. Москва: Волтерс Клувер, 2010. 240 с.*

Кримінальне ехо

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – віддалені наслідки будь-чого, що мають криміногенне значення для функціонування суспільства.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 74; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 115.*

Кримінальне середовище

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – кримінологічне поняття, що означає вид соціально-групового середовища – серед осіб, які вчинили злочини.

Літ.: *Долгова А.И. Уголовная среда // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 733; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 115–116.*

Кримінальний життєвий сценарій

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – уявлення індивіда про свій кримінальний потенціал, усвідомлення себе як майбутнього злочинця, побудова плану можливої кримінальної кар'єри.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 75; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 116.*

Кримінальний ідеал

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – суб'єктивно привабливий зразок, еталон злочинного життя.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 76; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 116.*

Кримінальний почерк

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – сукупність індивідуальних особливостей злочинної поведінки.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 80; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 116.*

Кримінальність

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний) – сукупність злочинних дій, злочинний характер будь-чого, будь-кого.

Літ.: *Долгова А.И. Криминальность // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 291; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 116.*

Кримінально-виконавча діяльність

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – напрямок діяльності криміна-

льно-виконавчих установ – діяльність з приводу виконання кримінальних покарань. *Метою кримінально-виконавчої діяльності* є кара, точніше її реалізація в процесі виконання покарання. Поряд з метою в кримінально-виконавчій діяльності можна виділити об'єкт, суб'єктів, учасників цієї діяльності, її результат та засоби. *Об'єктом кримінально-виконавчої діяльності* є двоєдиний процес виконання / відбування покарання. Цей процес є єдиним та неподільним і складається він із двох нерозривно пов'язаних між собою складових – виконання покарання та відбування покарання. *Виконання покарання* – сегмент діяльності, яку здійснює адміністрація кримінально-виконавчої установи і яка полягає у виконанні посадовими особами органів та установ виконання покарань всього комплексу дій, направлених на забезпечення реалізації правообмежень, передбачених для засудженого змістом конкретного покарання. Тобто виконання покарання – це діяльність адміністрації кримінально-виконавчих органів та установ. *Відбування покарання* – обов'язок засудженої особи перетерпіти (підкоритися та виконати) весь набір правообмежень, який випливає зі змісту конкретного кримінального покарання. Цей двоєдиний процес протікає у межах кримінально-виконавчих правовідносин. *Суб'єктами кримінально-виконавчої діяльності* є, з одного боку, адміністрація (посадові особи) кримінально-виконавчої установи або органу, а з іншого боку, – засуджений. Суб'єктами вони називаються оскільки є носіями прав та обов'язків, безпосередньо пов'язаних з реалізацією кримінального покарання та кримінально-виконавчих правовідносин. Серед *засобів кримінально-виконавчої діяльності* виділяють – а) *правові* (норми кримінально-виконавчого права) та б) *матеріально-предметні засоби* (територія та будівлі кримінально-виконавчих установ, захисні споруджения та т. ін.). *Учасники кримінально-виконавчої діяльності* – всі ті особи, які приймають участь та сприяють здійсненню основної кримінально-виконавчої діяльності, здійснюють, так би мовити, допоміжні функції щодо виконання та відбування покарання. Учасники не наділені кримінально-виконавчими функціями та не застосовують до засуджених примусові заходи та заходи, спрямовані на реалізацію кари. Серед учасників кримінально-виконавчої діяльності можна назвати найманих працівників кримінально-виконавчих установ, прокурорів, які здійснюють на-

гляд за органами та установами, які виконують кримінальні покарання, представників громадскості, робітників підприємств, де працюють засуджені тощо.

Літ.: *Романов М.В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права: навчальний посібник. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. С. 8–10; Уткин В.А. Уголовно-исполнительная деятельность и предмет уголовно-исполнительного права // Уголовно-исполнительное право. 2016. № 2 (24). С. 39–43.*

Кримінально-виконавча інспекція

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий; *inspectio* – огляд) – колишній державний орган виконавчої влади в Україні, який відповідно до вимог кримінально-виконавчого законодавства та визначених повноважень забезпечував виконання окремих видів покарань та їх відбування засудженими особами, а також здійснював контроль за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням та умовно-достроково. З прийняттям у 2015 р. ЗУ «Про пробацію» вітчизняну кримінально-виконавчу інспекцію було реорганізовано в *уповноважений орган з питань пробації*.

Літ.: *Василевич В.В., Джужа О.М., Колб О.Г. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2009. С. 189; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Кримінально-виконавча компаративістика

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий; *comparo* – порівнюю) – один із напрямів кримінально-виконавчої науки що вивчає закономірності становлення, розвитку і сучасного стану виконання покарань, що становлять *предмет кримінально-виконавчої (пенітенціарної) науки різних країн*. Кримінально-виконавча компаративістика здійснює *вивчення всіх або деяких кримінально-виконавчих (пенітенціарних) явищ*, що спостерігаються в одній країні, аналізує відповідні явища і процеси, що мають місце в інших країнах – з подібною системою. Мета цього аналізу полягає в тому, щоб глибше зрозуміти процеси, характерні для сучасного суспільства і для країн з різними суспільними системами, розглянути і запропонувати з урахуванням цього найбільш оптимальну модель виконання покарань (усієї системи, типологічних груп або окремого виду), а також розвивати міжнародне співробітництво в пенітенціарній сфері.

Літ.: *Пузирьов М.С. Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Чернігів, 2018. С. 24; Пузирьов М.С. Поняття кримінально-виконавчої (пенітенціарної) компаративістики // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2017. № 1. С. 33–37.*

Кримінально-виконавча педагогіка

– див. *Пенітенціарна педагогіка*.

Кримінально-виконавча політика

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий; грец. *politike* – мистецтво управління державою) – складова частина внутрішньої правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка визначає принципи, стратегію, завдання та напрями правотворчої та правозастосовної діяльності держави у сфері виконання призначених судами покарань особам, які визнані винними у вчиненні злочинів. Кримінально-виконавча політика визначається системою таких *елементів*, як: а) суб'єкти, б) об'єкт, в) предмет та г) напрями. Залежно від ролі у механізмі розробки та реалізації кримінально-виконавчої політики усіх її *суб'єктів можна поділити* на: 1) суб'єктів формування кримінально-виконавчої політики та 2) суб'єктів її реалізації. До *суб'єктів, які формують кримінально-виконавчу політику*, належать: Верховна Рада України; Президента України; Кабінет Міністрів України; Міністерство юстиції України; Конституційний Суд України; Верховний Суд. Крім суб'єктів кримінально-виконавчої політики, доцільно виділяти і її *учасників*, до яких, зокрема, належать представники інститутів громадянського суспільства. *Об'єктом кримінально-виконавчої політики* визнано відносини, які виникають в процесі виконання-відбування покарання. *Предметом кримінально-виконавчої політики* є: поняття, суб'єкти, об'єкт та напрями кримінально-виконавчої політики; завдання, джерела та принципи кримінально-виконавчої політики; *взаємозв'язки кримінально-виконавчої політики з іншими елементами політики у сфері боротьби зі злочинністю*, а саме: кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та кримінологічною (профілактичною) політиками; формування та реалізацію кримінально-виконавчої політики; ефективність кримінально-виконавчої політики; реформування кримінально-виконавчої політики шляхом її оптимізації. *Напрямами кримінально-виконавчої політики* є: а) політика у сфері виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства та б) політика у сфері виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства.

Літ.: *Кашуба Ю.А. Уголовно-исполнительная политика в отношении несовершенноле-*

тних: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2002. 439 с.; Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. С. 382–383; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. С. 191–193; Смирнов Л.Б. Уголовно-исполнительная политика в сфере совершенствования правового регулирования исполнения уголовных наказаний: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Санкт-Петербург, 2003. 547 с.

Кримінально-виконавча преюдиція

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий; *praejudicium* – попереднє рішення суду) – застосування превентивних заходів впливу, передбачених кримінальним, кримінально-виконавчим та іншим законодавством в якості попереднього рішення, що обумовлює в подальшому можливість залучення засудженого до дисциплінарної та іншої відповідальності, зміни умов відбування покарання на більш суворі, скасування умовного засудження, відстрочки відбування покарання, умовно-дострокового звільнення, заміни покарання на більш суворе. Кримінально-виконавча преюдиція *передбачає* настання відповідальності засуджених за наявності попереднього рішення як її основи.

Літ.: *Гришко А.Я., Даланов Д.С. Уголовно-исполнительная преюдиция: монография. Новокузнецк: ФКОУ ВО Кузбасский институт ФСИН России, 2016. С. 18; Даланов Д.С. Уголовно-исполнительная преюдиция: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2011. С. 8.*

Кримінально-виконавча психіатрія

– див. *Пенітенціарна психіатрія*.

Кримінально-виконавча психологія

– див. *Пенітенціарна психологія*.

Кримінально-виконавча система

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – система спеціально-уповноважених органів та установ, що здійснюють кримінально-виконавчу діяльність у межах законодавства, та входять до складу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 231; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 183–184; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 36.*

Кримінально-виконавча характеристика відбування покарання

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – врегульовані кримінально-виконавчим законодавством порядок та умови відбування покарання засудженою особою з урахуванням сукупності *соціально-демографічних ознак*, його *кримінально-правової*, *кримінологічної* та *психолого-педагогічної характеристики*, як на стадії винесення вироку суду, так і після набуття вироком суду законної сили.

Літ.: *Денисова Т.А. Криза призначення, виконання, відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та шляхи її подолання // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2005. № 10. С. 324–332; Житник Г.В. Уголовно-исполнительная характеристика наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью // ЧЕЛОВЕК: преступление и наказание. 2013. № 2 (81). С. 164.*

Кримінально-виконавча характеристика засуджених осіб

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – врегульоване чинним кримінально-виконавчим законодавством, передбачене у часі комплексне вивчення особи, яка відбуває покарання, завдяки чому забезпечується раціональний правильний вибір засобів виправлення і ресоціалізації засудженого та його адаптація після звільнення. За своїм змістом кримінально-виконавча характеристика засудженої особи є *виправно-реабілітаційною характеристикою під час відбування покарання*, що водночас є підставою для визначення ступеня її виправлення, матеріальною підставою для зміни обсягу кримінальної репресії під час відбування покарання, надає можливість адміністрації установи поліпшити умови утримання засудженої особи упродовж певного часу, визначеного законом.

Літ.: *Денисова Т.А. Криза призначення, виконання, відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та шляхи її подолання // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2005. № 10. С. 324–332; Царюк С.В. Кримінально-виконавчі засади виконання та відбування кримінальних покарань у виправних колоніях максимального рівня безпеки: монографія. Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2010. С. 160; Царюк С.В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2009. С. 174.*

Кримінально-виконавча характеристика засуджених осіб з психічними відхиленнями

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – сукупність взаємопов'язаних

ознак, що визначають індивідуальні, особистісні якості засудженої особи та ті, які обумовлені наявним психічним відхиленням, в процесі відбування нею (виконання щодо неї установою виконання покарань) встановленого судом покарання, і на підставі яких визначається вид, об'єм, тривалість, інтенсивність застосування дисциплінарних, лікувально-профілактичних, соціально-виховних, корегуючих поведінку засобів, режимних заходів, направлених на ресоціалізацію засудженої особи і забезпечення особистої безпеки її та інших осіб. За типами *засуджених з психічними відхиленнями прийнято класифікувати* на: 1) алкоголізований, 2) психопатизований, 3) інтелектуально обмежений, 4) наркотизований, 5) аутоагресивний.

Літ.: *Кубрак Р.М. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2018. С. 13; Кубрак Р.М., Лень В.В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Біла К.О., 2018. 272 с.*

Кримінально-виконавче законодавство

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – система нормативно-правових актів, що містять норми кримінально-виконавчого права. Це акти органів влади і управління, які регулюють весь комплекс суспільних відносин, що виникають з приводу та у процесі виконання й відбування кримінальних покарань та застосування до засуджених засобів виправлення і ресоціалізації. *Метою кримінально-виконавчого законодавства України* є захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. *Завданнями кримінально-виконавчого законодавства України* є визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; а також регламентація порядку і

умов виконання та відбування кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними (ст. 1 КВК України).

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 434; Гладких В.И., Иванцов С.В., Костюк М.Ф. и др. Уголовно-исполнительное право: учебник. Москва: ЮСТИЦИЯ, 2020. С. 41; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 19; Кальман О.Г., Мірошниченко С.С., Туркот М.С. та ін. Проблеми кримінально-виконавчого права: навчальний посібник. Київ: НАПУ, 2011; Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2012. С. 14–15; Лисодєд О.В. Кримінально-виконавче законодавство // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 234–236.*

Кримінально-виконавче право як галузь законодавства

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – система виключно юридичних норм, які охоплюють законодавство, що регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими (ч. 1 ст. 1 КВК України).

Літ.: *Зотов А.Т. Уголовно-исполнительное право: учебное пособие. Москва: ЮСТИЦИЯ, 2017. С. 6; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 15–16.*

Кримінально-виконавче право як галузь права

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – система юридичних норм, що передбачають підстави, принципи та інші загальні положення, регламентують порядок виконання і відбування покарань, визначають види органів та установ, які виконують покарання, порядок їх діяльності, здійснення контролю та нагляду, а також регулюють інші правовідносини, що виникають у сфері виконання покарань та пробації. Кримінально-виконавче право входить до комплексу галузей права, що регулюють питання протидії злочинності органами кримінальної юстиції України.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 33; Бурый В.Е., Степаненко В.И., Хомич В.М. Уголовно-исполнительное право: учебное пособие. Минск:*

Международный университет «МИТСО», 2018. С. 14; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 11; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 11–15; Орлов В.Н., Эминов В.Е. Основы уголовно-исполнительного права России: учебное пособие. Москва: Изд-во Юрайт, 2019. С. 19.

Кримінально-виконавче право як навчальна дисципліна (курс)

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – самостійний навчальний курс, що викладається у закладах вищої освіти юридичного профілю, побудований на систематизованому відображення основних положень кримінально-виконавчого права та кримінально-виконавчого законодавства. Кримінально-виконавче право у системі юридичної освіти займає особливе місце як дисципліна фундаментальної та професійної підготовки майбутніх фахівців ДКВС України. Метою цієї дисципліни (навчального курсу) є формування знань, умінь, навичок відносно змісту, сутності та елементів предмета кримінально-виконавчого права, основних методів і методики їх застосування в кримінально-виконавчій діяльності, кримінально-виконавчому процесі, а також системи норм та кримінально-виконавчих правовідносин під час виконання кримінальних покарань. Вивчення дисципліни (курсу) «Кримінально-виконавче право» спрямоване на комплексне опанування теоретичних знань і набуття відповідних правозастосовних навичок у галузі правового регулювання виконання різних видів кримінальних покарань, що необхідні для підготовки кваліфікованих юристів-правознавців. «Кримінально-виконавче право» як навчальний курс (дисципліна) вирізняється широкими *міждисциплінарними зв'язками*, його викладають з урахуванням вивчення слухачами, курсантами, студентами основних положень *таких навчальних дисциплін*, як «Теорія держави і права», «Кримінальне право», «Кримінальне процесуальне право», «Адміністративне право», «Конституційне право», «Цивільне та сімейне право», «Трудове право», «Оперативно-розшукова діяльність», «Кримінологія», «Криміналістика», «Пенітенціарна психологія», «Пенітенціарна педагогіка», «Пенітенціарна політика та пенітенціарна система України», «Пенітенціарне право», «Історія та теорія пенітенціарії» тощо. Міждисциплінарні зв'язки *дозволяють сформувати у здобувачів вищої освіти* цілісний науковий світогляд, вміння

використовувати знання суміжних дисциплін, що є вкрай необхідним для використання в практичній правоохоронній та правозастосовчій діяльності.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 33; Бараш Є.Ю. Кримінально-виконавче право // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 236–238; Бурый В.Е., Степаненко В.И., Хомич В.М. Уголовно-исполнительное право: учебное пособие. Минск: Международный университет «МИТСО», 2018. С. 14; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 36–38; Орлов В.Н., Эминов В.Е. Основы уголовно-исполнительного права России: учебное пособие. Москва: Изд-во Юрайт, 2019. С. 20.*

Кримінально-виконавче право як наука

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *executio* – виконавчий) – система знань про тенденції та закономірності, які складаються в процесі виконання покарань та інших заходів кримінально-правового впливу, спрямовані на розробку пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення кримінально-виконавчого права та кримінально-виконавчого законодавства. Наука кримінально-виконавчого права *входить до групи наук кримінально-правового циклу* та досліджує увесь комплекс правових, економічних, соціальних, психолого-педагогічних та інших проблем, що виникають у процесі виконання та відбування кримінальних покарань і пробації. *Предметом науки кримінально-виконавчого права* є вивчення політики держави у сфері виконання покарань, історії розвитку світового та національного законодавств, а також органів і установ, що виконують покарання, системи кримінально-виконавчого законодавства та його джерел, ознайомленням з міжнародними нормативно-правовими актами з питань виконання покарань, вивчення зарубіжної практики виконання кримінальних покарань, виправлення та ресоціалізації засуджених.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 33; Бараш Є.Ю. Кримінально-виконавче право // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 236–238; Бурый В.Е., Степаненко В.И., Хомич В.М. Уголовно-исполнительное право: учебное пособие. Минск: Международный университет «МИТСО», 2018. С. 14; Зубарев С.М. Уголовно-исполнительное право: учебное пособие. 9-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Изд-во Юрайт, 2019. С. 15–17; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 27.*

Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 р.

– кодифікований нормативно-правовий акт, прийнятий 11.07.2003 р. Верховною Радою України IV скликання, що набув чинності з 01.01.2004 р. КВК України складається із *Загальної* та *Особливої частин* і прикінцевих положень. Загальна та Особлива частини поділені на *п'ять розділів*, які складаються з *26 глав*, що містять *166 статей*. *Розділ перший* містить норми, які визначають загальні положення кримінально-виконавчого законодавства, правовий статус засуджених, систему органів і установ виконання покарань, регулює питання нагляду й контролю за виконанням покарань і участі громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених. *Розділ другий* регулює питання виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, *розділ третій* – виконання покарання у виді позбавлення волі, *розділ четвертий* – виконання покарання у виді довічного позбавлення волі. *Розділ п'ятий* присвячений питанням звільнення від відбування покарання, допомоги особам, які звільнені від відбування покарання, контролю і нагляду за ними. *Прикінцеві положення* регулюють питання введення в дію КВК України. ***Основними концептуальними положеннями КВК України 2003 р.*** є: **(1)** КВК України виходить з примату Конституції України та її міжнародно-правових зобов'язань; **(2)** регламентує порядок і умови виконання всіх видів покарань, передбачених КК України; **(3)** чітке формулювання мети кримінально-виконавчого законодавства: захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими; **(4)** права і свободи людини і громадянина ставляться КВК України на перше місце; **(5)** чітке закріплення правового статусу засуджених; **(6)** вперше на рівні закону визначаються загальноправові та галузеві специфічні принципи кримінально-виконавчого законодавства; **(7)** КВК України реалізує загальновизнані положення про демократизацію, гуманізацію, диференціацію та індивідуалізацію кримінальних покарань; **(8)** чітке встановлення для засуджених прогресивної системи відбування покарання, застосування пільг (поліпшення умов тримання, заміна невідбутої

частини покарання більш м'яким); **(9)** новий підхід до класифікації органів і установ виконання покарань (поділ виправних колоній за рівнями безпеки); **(10)** збільшено обсяг трудових прав для засуджених до позбавлення волі (тривалість робочого тижня не більше 40 годин, зарахування часу роботи у виправній колонії до загального стажу роботи для призначення трудової пенсії); **(11)** низка норм, спрямованих на поліпшення комунально-побутового забезпечення (збільшення норми житлової площі) та медичного обслуговування засуджених до позбавлення волі; **(12)** регламентація надання допомоги засудженим, що звільняються з місць позбавлення волі у трудовому і побутовому влаштуванні.

Літ.: *Гель А.П., Ковганич В.В. Крок до міжнародних стандартів у сфері виконання кримінальних покарань // Прокуратура. Людина. Держава. 2004. № 4. С. 70–73; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 20; Джужа О.М., Бодюл Є.М. Концептуальні засади і загальна характеристика Кримінально-виконавчого кодексу України // Право України. 2004. № 7. С. 80–84; Джужа О.М., Бодюл Є.М. Кримінально-виконавчий кодекс України в контексті європейської інтеграції // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2005. № 10. С. 278–282; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Яковець І.С. Порявняльна характеристика деяких положень Кримінально-виконавчого кодексу України 2003 року та Виправно-трудового кодексу України 1970 року // Право і безпека. 2004. № 3. С. 121–125.*

Кримінально-виконавчий процес

– складний, комплексний, міжгалузевий процес, здійснюваний у межах кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства, в організації якого беруть безпосередню участь як різні структури Міністерства юстиції України з питань виконання кримінальних покарань та пробації, так й інші вітчизняні правоохоронні органи, судові органи, органи місцевого самоврядування та громадські організації. Без ефективної взаємодії як у межах системи органів і установ Міністерства юстиції України з питань виконання кримінальних покарань та пробації, так і за її межами важко розраховувати на позитивні результати при досягненні мети покарання в кримінально-виконавчому процесі.

Літ.: *Михайлик Д.О. Процесуальні дії суду в кримінально-виконавчому процесі України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. С. 95; Михайлик Д.О., Тагієв С.Р. Процесуальні дії суду в кримінально-виконавчому процесі України: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 64; Николюк В.В. Уголовно-исполнительное судопроизводство в СССР: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1990. 32 с.; Орлов В.Н. Уголовно-исполнительный процессуальный кодекс: основные идеи // Уголовно-исполнительное право. 2017. Том 12. № 2. С. 153–157.*

Кримінально-виконавчі правовідносини

– врегульовані нормами кримінально-виконавчого права відносини між представниками адміністрації місць позбавлення волі та іншими органами держави, які виконують кримінальні покарання, з одного боку, і засудженими, які відбувають покарання, з іншого, що виникають з приводу виконання / відбування покарання. Складовими кримінально-виконавчих правовідносин, як і будь-яких інших правовідносин, є: 1) *суб'єкти правовідносин*; 2) *об'єкти правовідносин*; 3) *зміст правовідносин*; 4) *юридичні факти*.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 434; Гладких В.И., Иванцов С.В., Костюк М.Ф. и др. Уголовно-исполнительное право: учебник. Москва: ЮСТИЦИЯ, 2020. С. 38–40; Казакова В.А., Михлин А.С., Селиверстов В.И. и др. Уголовно-исполнительное право России: учебник. 6-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Норма, ИНФРА-М, 2013. С. 63–66; Степанюк А.Х. Кримінально-виконавчі правовідносини як форма кримінально-виконавчої діяльності // Вісник Академії правових наук України. 2001. № 2 (25). С. 182–193.*

Кримінально-виконавчі установи

– установи, що виконують покарання у виді обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі. Відповідно до ч. 3 ст. 11 КВК України *поділяються на*: а) ***КВУ відкритого типу*** (виправні центри); б) ***КВУ закритого типу*** (виправні колонії). Виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього та максимального рівнів безпеки. Виправні колонії мінімального рівня безпеки, у свою чергу, поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. Кримінально-виконавчі установи мають статус юридичних осіб зі всіма правами та обов'язками, які передбачає закон для юридичної особи. Організаційна та просторова структура кримінально-виконавчих установ встановлюється КВК України та нормативними актами Міністерства юстиції України. Ці установи будуються за типовими проектами. У кримінально-виконавчих установах виділяються дві ізольовані зони: житлова – для мешкання засуджених; виробнича – для роботи засуджених. Існування КВУ різних видів обумовлено реалізацією вимоги закону про роздільне тримання засуджених до позбавлення волі (ст. 92 КВК України). Ця вимога спрямована на забезпечення ізоляції, запобігання негативному впливу, який може справити на

засудженого вперше особа, яка вже відбувала покарання, для досягнення максимального педагогічного ефекту від покарання та для створення оптимальної системи кримінально-виконавчих установ. Роздільне тримання різних категорій засуджених дозволяє диференційовано застосовувати засоби і методи їх виправлення і ресоціалізації.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 446; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 61–62; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Кримінально-процесуальна діяльність УВП та СІЗО

(від лат. *criminalis* – карний, злочинний; *processus* – рух, діяльність, просування вперед) – система процесуальних дій, здійснюваних уповноваженими посадовими особами органів та установ виконання покарань у рамках встановленої законом компетенції, щодо забезпечення досудового розслідування відповідними правоохоронними органами кримінальних правопорушень, що були вчинені на об'єктах кримінально-виконавчої системи.

Літ.: *Крымов А.А. Уголовно-процессуальная деятельность органов и учреждений уголовно-исполнительной системы России: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2015. С. 101; Крымов А.А. Участие администрации органов и учреждений уголовно-исполнительной системы в стадии исполнения приговора: монография. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и Право, 2015. С. 32; Пудаков Е.Р. Уголовно-процессуальная деятельность органов и учреждений уголовно-исполнительной системы России: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Владимир, 2008. С. 15.*

Криміногенна обстановка

(від лат. *crimen* – злочин; грец. *genos* – походження) – сукупність факторів соціальної дійсності, що характеризують прояв злочинності і стан правопорядку на певній території.

Літ.: *Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 118; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 70.*

Криміногенна ситуація

(від лат. *crimen* – злочин; грец. *genos* – походження) – інтегрована, змінювана сукупність характерних матеріальних, політичних, соціальних, економічних, психічних, інформаційних та інших чинників, що формувалась на момент вчинення злочину, і які обумовлюють прийняття відповідного рішення та вибору способу дії суб'єктів злочину.

Аналіз криміногенної ситуації містить в собі здійснення комплексного аналізу низки характеристик, пов'язаних із формуванням особистості злочинця, його передкримінальної життєвої ситуації, психологічних аспектів взаємодії особистості та ситуації, ситуацію, що безпосередньо передує злочину, посткримінальну ситуацію тощо.

Літ.: *Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 38; Горшенков Г.Н. Криминологический словарь. 2-е издание, дополненное. Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2007. С. 52–53; Литвинов О.М. Криміногенна ситуація // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 333–336; Старков О.В. Криминопенология: учебное пособие. Москва: Изд-во «Экзамен», 2004. С. 429–432; Фріс П.Л. Криміногенна ситуація // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 242–243.*

Криміногенна сім'я

(від лат. *crimen* – злочин; грец. *genos* – походження) – конкретна сім'я (соціальна група), що сприяє або не протидіє вчиненню злочинів її членами або проти її членів; система причин відтворення злочинної множинності, властивих інституту сім'ї.

Літ.: *Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 37; Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 82; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 118.*

Криміногенний фактор

(від лат. *crimen* – злочин; грец. *genos* – походження; лат. *facere* – діяти) – чинник, що детермінує злочинність в цілому або окремий її вид.

Літ.: *Долгова А.И. Криминогенный фактор // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 292; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 119.*

Криміногенний чинник

(від лат. *crimen* – злочин; грец. *genos* – походження) – причина, що породжує злочин, або умова, яка сприяє його вчиненню.

Літ.: *Про кримінологічну експертизу проектів нормативно- правових актів: проект Закону України від 04 липня 2005 року № 7755. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7755&skl=5 (дата звернення: 08.03.2020 р.); Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 119.*

Криміногенність

(від лат. *crimen* – злочин; грец. *genos* – походження) – здатність фізичної особи або факторів зовнішнього середовища призводити до злочинів та підвищувати ступінь кримінальності.

Літ.: *Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 38–39; Ша-*

кун В.І. Криміногенність // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 245–246.

Криміногенність місць позбавлення волі

(від лат. *crimen* – злочин; грец. *genos* – походження) – сукупність таких об'єктивних й суб'єктивних властивостей та характеристик кримінально-виконавчих установ, що створюють, відтворюють, формують та зміцнюють антигромадські (антисуспільні), злочинні прагнення й мотивацію у засуджених осіб, які в них утримуються, та в інших осіб. *До факторів*, що формують криміногенність кримінально-виконавчих установ *належать*: а) кримінальна, пенітенціарна субкультура, б) ізоляція засуджених, в) мікросоціальне середовище в установі, г) скупчення великої кількості засуджених на невеликій за площею території установи, ґ) пенітенціарна злочинність, д) низький рівень трудової зайнятості засуджених в зазначених установах.

Літ.: *Громов В.Г. Криминогенность мест лишения свободы и ее нейтрализация: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Саратов, 2009. С. 374–375; Карлов В.П., Некрасов А.П. Криминогенность в местах лишения свободы // Вестник Волжского университета имени В.Н. Татищева. 2019. № 2. Том 1. С. 208–215.*

Кримінопенологія

(від лат. *crimen* – злочин; лат. *poena* – покарання; грец. *logos* – вчення, навчання) – кримінологічне вчення, що досліджує пенітенціарну злочинність, її причини й умови, особу злочинця, специфічну систему заходів боротьби зі злочинністю та наслідки злочинності у місцях позбавлення волі. Кримінопенологію розглядають в трьох аспектах: 1) як науку; 2) як навчальну дисципліну; 3) як галузь права. ***Кримінопенологія як наука*** – сукупність ідей, поглядів, теорій про: а) закономірності становлення і розвитку пенальних (пенітенціарних) злочинів і злочинності, б) причини та умови вчинення пенальних (пенітенціарних) злочинів і злочинності, в) осіб, які вчиняють злочини та їхніх жертв, г) заходи попередження пенальних (пенітенціарних) злочинів і злочинності. ***Кримінопенологія як навчальна дисципліна*** – спеціалізований курс, навчальна дисципліна в закладах вищої освіти юридичного профілю або на юридичних факультетах. ***Кримінопенологія як галузь права*** – сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини в сфері причин і умов вчинення пенальних (пенітенціарних) злочинів, заходів попередження пенальної (пенітенціар-

ної) злочинності, віктимної поведінки засуджених та ув'язнених осіб. Предметом дослідження кримінопенології є: **а)** *кримінальні явища в період відбування кримінальних покарань, а також інших заходів кримінально-правового характеру*, **б)** *кримінальні явища в процесі призначення, виконання та відбування запобіжних заходів кримінально-процесуального характеру*.

Літ.: *Горшенков Г.Н., Старков О.В., Шестаков Д.А. и др. Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии: монография. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. С. 308; Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 54; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 137; Орлов В.Н. Понятие, предмет, методы и система криминопенологии // Труды юридического факультета Северо-Кавказского государственного технического университета. 2004. Выпуск 6. С. 151; Орлов В.Н. Предмет криминопенологии // Российский криминологический взгляд. 2006. № 3. С. 95–101; Старков О.В. Криминопенология: учебное пособие. Москва: Изд-во «Экзамен», 2004. С. 65, 434.*

Критерії класифікації засуджених до позбавлення волі

(від лат. *criterium*; грец. *kriterion* – здатність розрізнення; засіб судження, мірило) – мірило, вимоги, випробування для визначення або оцінки особи засудженого. Розрізняють такі критерії класифікації засуджених до позбавлення волі: 1) ***фізіологічні***: стать (чоловіки; жінки), вік (дорослі; неповнолітні), стан здоров'я (працездатні; непрацездатні; хворі на тяжкі або хронічні захворювання); 2) ***юридичні***: тяжкість вчиненого злочину, особи засуджених (особи, які вперше відбувають покарання у ВК; особи, які раніше відбували покарання у ВК), форма вини (особи, що вчинили злочини умисно; особи, що вчинили злочини з необережності); 3) ***педагогічні***: ступінь виправлення (засуджені, які стали на шлях виправлення; засуджені, які твердо стали на шлях виправлення; засуджені, які довели своє виправлення), ступінь педагогічної занедбаності (засуджені, які не стали на шлях виправлення; порушники режиму; злісні порушники режиму); 4) ***психологічні***: тип особистості (холерики, флегматики, сангвініки, меланхоліки), психічне ставлення до вчиненого злочину (такі, що визнають свою провину у вчиненому злочині; такі, що не визнають провину); 5) ***допоміжні критерії***: робота в правоохоронних (адміністративних) органах; громадянство; ті, що хворі на алкоголізм, наркоманію або венеричні захворювання; засуджені, які не мають професії.

Літ.: *Василевич В.В., Джужа О.М., Колб О.Г. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2009. С. 446–451; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний*

посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 132.

Критерії оцінювання ефективності виконання кримінальних покарань

– див. *Ефективність виконання кримінальних покарань.*

Культура злочинна

– різновид субкультури, який означає стиль індивідуальної чи групової поведінки, обумовлений неформальними нормами, правилами поведінки, ідеями, оцінками та твердженнями, що знаходяться в протиріччі з правовою культурою.

Літ.: *Горшенков Г.Н. Криминологический словарь. 2-е изд., доп. Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2007. С. 146–147; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 138.*

Культура маргінальна

– сукупність локальних субкультур, базисні принципи яких оцінюються, з точки зору панівного культурного канону, як чужі або ворожі. Соціокультурний статус маргінальної культури визначається їх розміщенням на «околицях» відповідних культурних систем, частковим перетином з кожної з них і лише частковим визнанням з їхнього боку.

Літ.: *Жбанков М.Р. Маргинальная культура // Новейший социологический словарь. Минск: Книжный дом, 2010. С. 526–527; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 142–143.*

Культура правова

– система духовних і матеріальних цінностей у сфері функціонування права. Правова культура охоплює всю *сукупність найважливіших ціннісних компонентів правової реальності* в її розвитку: 1) правосвідомість, що формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів суспільного розвитку. На неї впливають не тільки історичні та соціальні процеси, а й геополітична ситуація в державі і духовна сфера суспільства. Якщо правова система функціонує в умовах законності, свободи, соціальної справедливості, поваги до права, то це сприяє підвищенню рівня правосвідомості всіх суб'єктів; 2) повагу до права; 3) правові знання та уявлення; 4) традиції, потреби, навички діяльності у відповідності до закону; 5) реальну діяльність громадян, відповідно до правових установок і переконань («режим законності»); 6) правову активність населення, посадових осіб і законодавців, урядовців та ін. ***Показниками правової культури***

є: відповідність права вимогам справедливості та свободи; якість системи законодавства; форми і методи правового регулювання участь громадян в управлінні державою; рівень якості роботи правоохоронних і правозастосовних органів та посадових осіб; рівень правотворчої та правореалізаційної культури; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб, їх переконаність у необхідності діяти відповідно до вимог норм права; знання про державний устрій, призначення держави, політичну систему суспільства; правові знання, що охоплюють знання конкретних норм права; стан законності та правопорядку; престиж юридичної професії; авторитет і належний ступінь розвитку юридичної науки.

Літ.: *Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 138; Шемшученко Ю.С. Правова культура // Великий енциклопедичний юридичний словник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Київ: Юридична думка, 2012. С. 711.*

Л

Латентність

(від лат. *latentis* – невидимий, прихований) – явище, внаслідок якого злочини, що були реально вчинені в силу різних обставин належним чином не зареєстровані у офіційній кримінально-правовій статистиці. Латентність *є вагомим чинником самодетермінації злочинності*, адже злочинці, які уникнули викриття та відповідальності, з одного боку, самим фактором безкарності стимулюються до протиправної поведінки, а з іншого – через механізми соціально-психологічного ураження втягують нових осіб в орбіту злочинної діяльності. *Видами латентності* є: 1) ***латентність природна («об'єктивна»)*** – сукупність випадків, коли правоохоронним органам не були відомі факти вчинення злочинів (неповідомлення потерпілими та іншими особами про вчинений злочин); 2) ***латентність штучна («прихована»)*** – сукупність випад-

ків, коли правоохоронний орган, маючи інформацію про вчинений злочин, не реєструє його і не ставить на облік з будь-яких причин.

Літ.: *Денисов С.Ф., Нікітін Ю.В., Стрельцов Є.Л. та ін. Кримінологія: підручник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Харків: Право, 2018. С. 88; Долгова А.И. Латентность (преступности) // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 314; Джужа О.М., Тацій М.В. Латентність // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 377–378; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 139.*

Листування засуджених

– відправлення засудженими листів та телеграм відповідно до Правил надання послуг поштового зв'язку та Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг. Засудженим, які відбувають покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі дозволяється відправляти та отримувати листи й телеграми за свій рахунок без обмеження їх кількості (ч. 2 ст. 51, ч. 2 ст. 59, ст. 74, ч. 1 ст. 113 КВК України). Відповідно до ч. 2 ст. 113 КВК України листування між перебуваючими в місцях позбавлення волі засудженими, які не є родичами, допускається тільки з дозволу адміністрації колонії.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах: Наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2013 р. № 1304/5. Офіційний вісник України. 2013. № 52. Ст. 1927; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 38.*

Лідер кримінальний

(від англ. *leader* – керівник, ведучий) – член злочинної групи, який є ініціатором її утворення або керує нею з метою організації спільної діяльності для досягнення злочинних цілей.

Літ.: *Кваша О.О. Лідер кримінальний // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 387–388; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 141.*

Лікарсько-консультативна комісія

– спеціалізована комісія закладу охорони здоров'я ДКВС України, яка проводить медичний огляд засуджених осіб. *Лікарсько-консультативна комісія* здійснює діяльність щодо визначення результатів медичного обстеження засудженого, проведення лікування та надання заключного діагнозу. У закладах охорони здоров'я ДКВС України *склад* лікар-

ського-консультативної комісії *визначається та затверджується начальником установи виконання покарань*. До складу лікарсько-консультативної комісії *входять голова комісії* – начальник закладу охорони здоров'я ДКВС України та *не менше трьох лікарів*. З урахуванням результатів медичного огляду засудженого лікарсько-консультативна комісія складає висновок про медичний огляд засудженого щодо наявності чи відсутності захворювання, визначеного *Переліком захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання*, за формою, наведеною в додатку 13 до *Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі*. Після медичного огляду голова комісії доводить висновок засудженому, про що у медичній карті № 003/о робиться відмітка та ставиться особистий підпис засудженого. Окремі аспекти повноважень лікарських комісій установ виконання покарань щодо зміни правового статусу засуджених осіб врегульовано абз. 2 ч. 2 ст. 118, ч. 5 ст. 154 КВК України.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі: Наказ Міністерства юстиції України від 15.08.2014 р. № 1348/5/572. Офіційний вісник України. 2014. № 69. Ст. 1949; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 37.*

Лікарсько-трудова комісія

– див. *Лікарсько-консультативна комісія*.

Ліквідація СІЗО, УВП та підприємств УВП

(від лат. *liquidatio* – розрідження) – припинення існування юридичної особи слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та основних виробничих фондів підприємств установ виконання покарань шляхом внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Для прийняття Міністерством юстиції України рішення про ліквідацію слідчого ізолятора, установи виконання покарань комісією готується техніко-економічне обґрунтування щодо необхідності ліквідації слідчого ізолятора, установи виконання покарань. Рішення про ліквідацію слідчого ізолятора, установи виконання покарань приймається Міністерством юстиції України у зв'язку з непридатністю для подальшого вико-

ристання або за умови, що відновлення будівель та споруд слідчого ізолятора, установи виконання покарань є неможливим або економічно недоцільним. Ліквідація слідчого ізолятора, установи виконання покарань здійснюється в установленому законодавством порядку. У разі прийняття рішення про ліквідацію установи виконання покарань здійснюються заходи щодо переведення засуджених відповідно до ч. 2 ст. 93 КВК України. У разі прийняття Міністерством юстиції України рішення про ліквідацію слідчого ізолятора, установи виконання покарань в установленому законодавством порядку припиняються трудові відносини з працівниками з додержанням їх прав та інтересів відповідно до законодавства. Приймання комісією робіт з консервації здійснюється шляхом проведення безпосереднього огляду і оцінки повноти і якості виконаних робіт, а також вивчення відповідної документації. Після закінчення робіт з консервації слідчого ізолятора, установи виконання покарань комісією підписується акт приймання виконаних робіт з консервації, в якому зазначаються усі види виконаних робіт і відомості щодо оцінки їх якості і завершеності, який затверджується Міністерством юстиції України. Міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань здійснюють планові перевірки законсервованих слідчих ізоляторів, установ виконання покарань згідно із затвердженими планами. Під час планових перевірок проводиться оцінка технічного стану основних фондів законсервованих слідчих ізоляторів, установ виконання покарань. За результатами проведених перевірок основних фондів слідчого ізолятора, установи виконання покарань може бути прийнято рішення про проведення їх позапланового технічного обслуговування або ремонту.

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 80; Про порядок консервації основних виробничих фондів підприємств: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.1997 р. № 1183. Офіційний вісник України. 1997. № 44. С. 28; Про порядок оптимізації діяльності слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та підприємств установ виконання покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 396. Урядовий кур'єр. 2017. № 109.*

Лікувальні заклади (підрозділи)

– див. *Заклади охорони здоров'я ДКВС України.*

Лікувально-профілактичні заклади (підрозділи)

– див. *Заклади охорони здоров'я ДКВС України.*

Лікувально-трудові установи

– спеціалізовані заклади, основним завданням яких було лікування й трудове перевиховання осіб, що страждають на алкоголізм. Хронічні алкогольно залежні особи направлялися до *лікувально-трудових профілакторіїв* тільки за рішенням суду і лише за наявності медичного висновку. Направлення на примусове лікування до лікувально-трудової установи здійснювалося у разі визнання особи винною у скоєнні злочину на основі алкогольного чи наркотичного захворювання та на підставі винесення судом обвинувального вироку з призначенням покарання. Визначення медичної установи, де здійснювалося примусове лікування, залежало від виду призначеного судом покарання. Якщо особа була засуджена до позбавлення волі, то лікування відбувалося у *виправно-трудових установах*, а при засудженні до інших мір покарання – у *спеціалізованих медичних установах* (наркологічних відділеннях лікарень чи стаціонарних медичних установах). До спеціальних лікувально-трудових установ належали і *лікувально-трудові профілакторії*, де лікували хронічних алкоголіків та наркоманів, які не скоїли злочину.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 156; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 71; Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності органів і установ виконання покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від. 02.12.2009 р. № 1290. Урядовий кур'єр. 2009. № 234; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 37.*

Лікувально-трудові профілакторії

– заклади що функціонували для ізоляції осіб, які страждають на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю (синдром залежності), поновлення і розвитку в них професійних і трудових навиків, лікування та вироблення у цих осіб установлення на тверезий спосіб життя. Лікувально-трудові профілакторії як структурну одиницю кримінально-виконавчої системи на теренах України було ліквідовано в 2009 р. з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 02.12.2009 р. № 1290.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 156; Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності органів і установ виконання покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від.*

02.12.2009 р. № 1290. Урядовий кур'єр. 2009. № 234; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 37.

Лінія охорони

– спеціально означена лінія, яка визначає одну з меж об'єкта установи виконання покарання, що охороняється. Лінія охорони *є забороненою* до несанкціонованого перетину її засудженими, або іншими особами при спробі їх проникнення на територію охоронюваної зони (ділянки). Лінією охорони об'єктів ДКВС України є: 1) *на постійних і тимчасових об'єктах* – основна огорожа, а коли такої огорожі немає – межа об'єкта, позначена пересувними захисними засобами або покажчиками з написом «Заборонена зона – прохід заборонено», а на відкритій місцевості – уявна лінія, яку встановлює начальник варти та обов'язково повідомляє засудженим; 2) *на транспортних засобах* – стіни (борти), підлога, дах автомобіля; 3) *під час переміщення засуджених пішки та на обмінних пунктах* – уявна лінія розміщення найближчих до засуджених чатових; 4) *у закладах охорони здоров'я* – стіни, підлога, стеля, двері та вікна медичної палати, до якої поміщено засуджених. Лінію охорони зазначають на схемі охорони об'єкта та обов'язково доводять до відома засудженим.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 53, 110–112, 119; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 71–72; Южанин О.Н., Яковенко Г.Н. Тактико-специальная подготовка: учебно-методический комплекс. Томск: Томский филиал ФКОУ ВО Кузбасский институт ФСИН России, 2007. С. 85.*

Людина

– біологічна істота, тобто громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває в Україні і згідно з Конституцією України, законами України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, користується відповідними правами і свободами.

Літ.: *Кальман А.Г., Христич И.А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь. Под ред. В.В. Голины. Харьков: Изд-во ООО ТО «Гимназия» 2005. С. 231; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 142.*

М

Майно, що підлягає конфіскації

– окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ст. 190 ЦК України). Відповідно до ст. 49 КВК України конфіскації *підлягає майно*, що є власністю засудженого, в тому числі його частка у спільній власності, статутному фонді суб'єктів господарської діяльності, гроші, цінні папери та інші цінності, включаючи ті, що знаходяться на рахунках і на вкладах чи на зберіганні у фінансових установах, а також майно, передане засудженим у довірче управління. Не підлягає конфіскації майно, що належить засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідне для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні. Перелік такого майна визначається законом України. Так, згідно з Додатком до ЗУ «Про виконавче провадження» *стягнення* за виконавчими документами *не може бути звернено* на таке майно, що належить боржникові – фізичній особі на праві власності або є його часткою у спільній власності, необхідне для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні (крім майна та речей, що належать до предметів мистецтва, колекціонування та антикваріату, дорогоцінних металів та дорогоцінного, напівдорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення в сировині, необробленому та обробленому вигляді (виробах): **1.** Предмети щоденного побутового особистого вжитку для задоволення щоденних фізіологічних та гігієнічних потреб (посуд, постільна білизна, засоби гігієни), речі індивідуального користування (одяг, взуття, всі дитячі речі); **2.** Лікарські засоби, окуляри та інші вироби медичного призначення, необхідні боржникові, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, за медичними показаннями; **3.** Меблі – по одному ліжку та стільцю на кожну особу, один стіл, одна шафа на сім'ю; **4.** Один холодильник на сім'ю; **5.** Один телевізор, персональний комп'ютер на сім'ю, один мобільний телефон – на кожну особу; **6.** Запас питної води, продукти харчування, необхідні для особи-

стого споживання боржникові, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, – з розрахунку на три місяці або гроші, необхідні для придбання запасів питної води та продуктів харчування для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, – з розрахунку трикратного розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день звернення стягнення, на кожну особу; **7.** Майно, необхідне для відправлення релігійних культів та ритуальних обрядів боржником, членами його сім'ї та особами, які перебувають на його утриманні, професійних занять боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, якщо воно є єдиним джерелом доходу таких осіб, знаряддя особистої кустарної і ремісничої праці, книги; **8.** Паливо, необхідне боржникові, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, для приготування щоденної їжі та опалення (протягом опалювального сезону) житлового приміщення; **9.** Використовувані для цілей, не пов'язаних із провадженням підприємницької діяльності, племінна, молочна і робоча худоба (по одній одиниці), кролики (дві пари), птиця (п'ять штук), корми, необхідні для їхнього утримання до вигону на пасовища; **10.** Насіння, необхідне для чергового посіву, та незібраний урожай – в осіб, які займаються індивідуальним сільським господарством (крім земельних ділянок, на які накладено стягнення); **11.** Сільськогосподарський інвентар – в осіб, які займаються індивідуальним сільським господарством; **12.** Технічні та інші засоби реабілітації, що забезпечують компенсацію або усунення стійких обмежень життєдіяльності людей з інвалідністю та інших категорій осіб, автомобіль, яким відповідно до закону за медичними показаннями забезпечена людина з інвалідністю безоплатно або на пільгових умовах; **13.** Призи, державні нагороди, почесні та пам'ятні знаки, якими нагороджений боржник.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542; Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40–44. Ст. 356.*

Маргіналізація

– процес зміни соціального статусу особи та / або його самоідентифікації, що супроводжується розривом економічних, культурних та інших соціально-корисних зв'язків, в результаті

чого така особа об'єктивно чи суб'єктивно витискається із соціальної групи, до складу якої вона входила раніше.

Літ.: *Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 143; Усманова А.Р. Маргинальность // Новейший социологический словарь. Минск: Книжный дом, 2010. С. 528.*

Маргінальна група

(від лат. *marginis* – край, межа) – соціальна група, представники якої є носіями системи цінностей і норм, що є, як правило, антаногістичними щодо базових суспільних цінностей і не можуть мати чіткої позиції в системі суспільних відносин.

Літ.: *Корецький С.М. Маргінальна група // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 393–394; Криминология. Словарь-справочник. Составитель: Х.-Ю. Кернер. Пер. с нем. Отв. ред. А.И. Долгова. Москва: Изд-во НОРМА, 1998. С. 133–134; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 142.*

Маргінальна особа

(від лат. *marginis* – край, межа) – особа, яка, як правило, не сприймається домінантною групою як «свій» і відповідно відторгається попередньою групою належності як «зрадник». У результаті така особа залишається за межами групових зв'язків, що доволі часто тягне за собою протиправну та злочинну поведінку.

Літ.: *Джужа О.М. Маргінальна особа // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 394; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 143.*

Маргінальна поведінка

(від лат. *marginis* – край, межа) – тип правомірної поведінки, що ґрунтується на мотивах страху відповідальності, особистих егоїстичних розрахунків, остраху осуду з боку оточуючих, держави, суспільства.

Літ.: *Кальман А.Г., Христич И.А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь. Под ред. В.В. Голины. Харьков: Изд-во ООО ТО «Гимназия» 2005. С. 105; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 143.*

Маргінальність

– особливий стан особи, що характеризується певними об'єктивними та / або суб'єктивними змінами її соціального статусу, наслідком чого є розрив соціально-корисних зв'язків із референтною групою, криза самостійної ідентифікації, відчуження особи, дезадаптованість до нових умов життя, в результаті чого вона опиняється між двома або більше соціальними групами, у жодній з яких він не є її повноправним членом.

Літ.: *Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 143–144; Усманова А.Р. Маргинальность // Новейший социологический словарь. Минск: Книжный дом, 2010. С. 527.*

Маргінальні явища

– негативні соціальні явища, що виступають детермінантами формування маргінальної особи та маргінальних груп. Маргінальні явища являються підґрунтям для генезису злочинності (пияцтво, алкоголізм, наркоманія, проституція і т. ін.).

Літ.: *Джужа О.М. Маргінальні явища // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 394; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 143.*

Масові заворушення *(масові безпорядки)*

– порушення громадського порядку і безпеки, що перешкоджають органам влади виконувати їхні функції, вчинені більш або менш значним скупченням людей (натовпом), що можуть супроводжуватись насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя. Масові заворушення є підставою введення режиму особливих умов у колоніях (ч. 1 ст. 105 КВК України). Участь засуджених в масових заворушеннях є підставою застосування до них заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї (ч. 1 ст. 106 КВК України).

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 86–87; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 73–74; Тараненко М.М. Кримінально-правова характеристика масових заворушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 255 с.*

Матеріальна відповідальність засуджених

– заснований на нормах кримінально-виконавчого законодавства обов'язок засуджених відшкодувати державі матеріальні збитки, заподіяні своїми діями (бездіяльністю) під час відбування покарання. Засуджені також повинні відшкодувати збитки, заподіяні колонії, і додаткові витрати, пов'язані з припиненням втечі засудженого, лікуванням засудженого, який навмисно заподіяв собі тілесні ушкодження. Якщо збитки заподіяні у процесі виконання трудових обов'язків, засуджені несуть матеріальну

відповідальність у розмірі і на підставах, встановлених законодавством про працю. В інших випадках збитки відшкодовуються в розмірі і на підставах, встановлених цивільним законодавством. У разі заподіяння матеріальних збитків злочином, вчиненим засудженим під час відбування покарання, стягнення збитків провадиться на загальних підставах (ст. 136 КВК України).

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 87; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 39.*

Матеріально-побутове забезпечення засуджених

– сукупність умов тримання засуджених, призначених для задоволення їхніх потреб в їжі, одязі, житлі та інших речах і послугах, необхідних і достатніх для нормальної життєдіяльності організму. Засудженим, які відбувають покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Їм надається індивідуальне спальне місце та постільні речі. Вони забезпечуються одягом, білизною і взуттям за сезоном з урахуванням статі і кліматичних умов, а в закладах охорони здоров'я ДКВС України – спеціальнми одягом і взуттям. В установах виконання покарань засуджені забезпечуються харчуванням, необхідним та достатнім для нормальної життєдіяльності організму, організовується торгова мережа та інші джерела матеріально-побутового забезпечення засуджених (ст. ст. 53, 64, 84, 115 КВК України).

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 87–89; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 39.*

Медико-санітарне забезпечення засуджених

– комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, ранню діагностику, допомогу засудженим особам з гострими та хронічними захворюваннями й реабілітацію хворих та інвалідів. Медико-санітарне забезпечення засуджених в місцях

позбавлення волі здійснюється шляхом організації лікувально-профілактичної та санітарно-протиепідемічної роботи у лікувальних (лікувально-профілактичних) закладах (ст. ст. 53, 63, ч. 4 ст. 84, 116 КВК України).

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 89–90; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 39–40.*

Медичні частини

– див. *Заклади охорони здоров'я ДКВС України*.

Медіатор

(від англ. *mediation* – посередництво) – незалежна особа, що надає допомогу сторонам у проведенні медіації (посередник у відносинах).

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 598; Уголовно-исполнительный кодекс Кыргызской Республики: Закон Кыргызской Республики от 31.01.2017 г. № 17. URL: http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111528/10?cl=ru-ru (дата звернення: 01.02. 2020 р.).*

Медіація

(від англ. *mediation* – посередництво) – відновна процедура, що передбачає обговорення наслідків злочину та прийняття рішення щодо їх подолання безпосередніми учасниками події за допомогою нейтрального посередника – *медіатора*.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 598; Уголовно-исполнительный кодекс Кыргызской Республики: Закон Кыргызской Республики от 31.01.2017 г. № 17. URL: http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111528/10?cl=ru-ru (дата звернення: 01.02. 2020 р.).*

Межа виправного центру

– лінія, що обмежує територію населеного пункту, де за певних умов дозволяється проживання засуджених до покарання у виді обмеження волі зі своїми сім'ями. Відповідно до ч. 3 ст. 56 КВК України управління (відділи) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві та Київській області за погодженням з органами місцевого самоврядування визначають межі виправних центрів.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 40.*

Менеджмент криміна-льний

(від англ. *management* – управління) – скоординована діяльність з керівництва та управління спільнотою злочинців або кримінальною організацією.

Літ.: *Жмуров Д.В. Криминология: Русско-английский актуальный словарь. [б. м.]: [б. и.], 2015. С. 90; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 142.*

Мета покарання

– кінцевий результат, якого прагне досягнути держава засобами кримінального та кримінально-виконавчого впливу, що являє собою: а) кару засудженого; б) виправлення засудженого; в) запобігання вчиненню засудженим нового злочину (спеціальна превенція)); г) запобігання вчиненню злочинів іншими особами (загальна превенція) (ч. 2 ст. 50 КК України, ч. 1 ст. 1 КВК України). Відповідно до ч. 3 ст. 50 КК України, ч. 1 ст. 1 КВК України покарання не має на меті завдати тортури та нелюдські або такі, що принижують гідність, поводження із засудженими, фізичні страждання.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 151; Словник Загальної частини кримінального права України / Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2018. С. 199–200.*

Методи збору інформації щодо засуджених

(від грец. *methodos* – дослідження) – шляхи пізнання, способи, що дозволяють досліджувати особливості розвитку особистості засудженого. Методами збору інформації відносно засуджених є: 1) ***метод анкетування*** (метод опитування, що використовується як спосіб збору первинної інформації з метою визначення напрямку подальшої роботи); 2) ***метод аналізу продуктів діяльності*** (метод збору інформації (показників трудової та навчальної діяльності, виконання різних доручень, виступів на зборах тощо), який допомагає побачити відображені в них інтереси засудженого, його прагнення, зміну ставлення і поведінки); 3) ***метод спостереження*** (спеціально організоване, цілеспрямоване, планомірне та систематичне сприйняття поведінки засуджених у природних умовах їхнього життя та діяльності, що дозволяє фіксувати, аналізувати, узагальнювати прояви особистості, її

зміну в різних ситуаціях, контролювати хід накопичення позитивного досвіду поведінки); 4) ***метод тестування*** (метод опитування, суть якого полягає в тому, що на підставі раніше підготовлених та виконаних засудженим стандартизованих запитань здійснюється оцінка розвитку його особистісних якостей, здібностей, нахилів, умінь); 5) ***метод узагальнення незалежних характеристик*** (метод психологічних досліджень, який ґрунтується на збиранні, порівнянні відомостей про засуджених від різних осіб, які характеризують його незалежно один від одного, що підвищує об'єктивність суджень).

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 598–599.*

Методично-виховна рада УВП

– позаштатний постійно діючий колегіальний орган установи-виконання покарань, що створюється з метою надання методичної та практичної допомоги персоналу установи в організації соціально-психологічної роботи із засудженими. *Основними завданнями* методично-виховної ради є: 1) узагальнення досвіду соціально-виховної та психологічної роботи з різними категоріями засуджених та розробка рекомендацій щодо вдосконалення діяльності соціально-психологічної служби; 2) оцінка прогресу виправлення окремих засуджених (за дорученням начальника установи) та надання керівництву установи відповідних рекомендацій щодо зміни умов тримання засуджених, застосування до них передбачених законодавством пільг або заходів дисциплінарної чи кримінально-правової відповідальності; 3) оцінка роботи начальників відділень соціально-психологічної служби щодо реалізації індивідуальних програм соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими; 4) надання методичної та практичної допомоги начальникам відділень соціально-психологічної служби у яких спостерігалася складна обстановка серед засуджених, а також працівникам соціально-психологічної служби, які не мають достатнього практичного досвіду роботи; 5) залучення працівників різних служб установи для проведення у відділеннях соціально-психологічної служби праворозʼяснювальної роботи із засудженими, інформаційних годин, реалізації програм диференційованого виховного впливу; 6) закріплення членів ради та інших досвідчених співробітників установи (за їх згодою) за засуджени-

ми, які потребують підвищеного контролю з боку персоналу установи, для здійснення індивідуального шефства; 7) надання допомоги соціально-психологічній службі у підготовці та проведенні культурно-масових заходів серед засуджених. Методично-виховна рада *затверджується наказом начальника установи строком на один рік чисельністю не менше 7 осіб*. До складу ради входять *найбільш досвідчені працівники, які за своїми функціональними обов'язками працюють безпосередньо із засудженими*. За рішенням начальника установи до участі в роботі методично-виховної ради з правом дорадчого голосу можуть також залучатися представники громадських та релігійних організацій, які беруть активну участь у роботі із засудженими, працівники загальноосвітніх навчальних закладів, що діють в установі, голова (представники) спостережних комісій.

Літ.: *Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 40–41.*

Метод кримінально-виконавчого права

(від грец. *methodos* – дослідження) – сукупність галузевих засобів, прийомів та способів впливу норм кримінально-виконавчого права на суспільні відносини, що виникають у сфері відбування засудженими кримінальних покарань та інших заходів кримінально-правового характеру. Таким визнається ***імперативний метод («метод субординації», «метод владного припису»)***, притаманний передусім публічним галузям права. Імперативний метод правового регулювання передбачає категоричну й докладну регламентацію необхідної поведінки суб'єктів суспільних відносин; його застосування унеможливлює обрання ними варіантів поведінки на власний розсуд. Особливість цього методу у кримінально-виконавчому праві полягає в тому, що держава незалежно від інтересів і волі засуджених установлює порядок та умови виконання й відбування призначених їм покарань. Водночас встановлюються і правила поведінки для працівників органів та установ виконання покарань та інших осіб. Прикладом можуть слугувати положення частини 6 ст. 8 КВК України: «Керівник адміністрації установи ви-

конання покарань несе персональну відповідальність за розміщення засуджених, що прибули до установи. При цьому забороняється розміщення таких осіб у приміщеннях разом із особами, що мають дві або більше судимостей, а також особами, які можуть негативно на них вплинути за своїми психологічними якостями». Окрім імперативного методу регулювання суспільних відносин, *у кримінально-виконавчому праві як допоміжні (субсидіарні)* обґрунтовано застосовуються також – ***заохочувальний*** та ***диспозитивний методи***. Використання першого методу зумовлює наявність у кримінально-виконавчому законодавстві низки заохочувальних норм, наприклад норми ст. 130 КВК України «Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі» й норми ст. 154 КВК України про порядок дострокового звільнення від відбування покарання. *Диспозитивний метод (метод координації)* у кримінально-виконавчому праві має обмежене застосування. Для цього методу є характерним правове регулювання на засадах ініціативності та вільного розсуду учасників відповідних відносин. Зокрема, відповідно до частини 1 ст. 118 КВК України засуджені залучаються до оплачуваної праці за строковим трудовим договором, що укладається між засудженим і виправною колонією (слідчим ізолятором). Звісно, за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції. Наведемо ще один приклад застосування диспозитивного методу у кримінально-виконавчому праві. Серед підстав звільнення від відбування покарання ст. 152 КВК України передбачають закони України про амністію, але для ухвалення відповідного судового рішення вимагається дотримання обов'язкової умови – волевиявлення особи, на яку поширюється дія цього закону. Заохочувальний і диспозитивний методи поєднуються з *основним* – імперативним методом.

Літ.: *Головастова Ю.А. Уголовно-исполнительное право как отрасль российского права: современный взгляд: монография. Москва: ИД «Юриспруденция», 2017. С. 208; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 13; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 9–10; Телегин А.А. Методологические и организационно-правовые основы науки уголовно-исполнительного права: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2005. 418 с.*

Методологічні підходи щодо з'ясування змісту діяльності УВП та СІЗО

(від грец. *methodos* – дослідження) − сукупність філософських, загальнонаукових, а також спеціально-наукових і дисциплінарних методів, об'єднаних під егідою пріоритетного діалектичного методу, та принципів їх застосування, за допомогою яких здійснюється пізнання зазначеного об'єкта дослідження з урахуванням потенційних і закріплених на нормативно-правовому рівні функціональних можливостей, з метою підвищення рівня ефективності та результативності його діяльності та, в цілому, удосконалення правового механізму його функціонування у сфері виконання покарань і запобігання злочинам.

Літ.: *Ліховіцький Я.О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. С. 23; Ліховіцький Я.О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2017. 556 с.*

Методологія науки КВП

(від грец. *methodos* – дослідження; *logos* – вчення) – система принципів і способів організації та побудови пізнавальної діяльності в сфері виконання кримінальних покарань. *Методологія науки кримінально-виконавчого права*, як різновид наукової методології, підпорядковується загальним закономірностям розвитку методологічного знання. Методичною основою науки кримінально-виконавчого права є ***загальнонауковий (філософський) метод пізнання***, який опирається на матеріалістичне розуміння і пізнання дійсності. При цьому явища і процеси повинні вивчатися в конкретній історичній обстановці, у всьому їх різноманітті, *з урахуванням тенденцій і закономірностей розвитку, з обов'язковим виявленням протиріч у цьому розвитку*. Методологія науки кримінально-виконавчого права, як і будь-якої іншої науки, поряд із загальними принципами й прийомами дослідження, охоплює значну групу загальнонаукових методів: *аналізу і синтезу, індукції та дедукції, аналогії та порівняння, системно-структурний метод, сходження від абстрактного до конкретного* тощо. Важливою особливістю даних методів є те, що вони відображають загальні закономірності людського пізнання, розробляються в сфері формальної і діалектичної логік та використовуються у багатьох науках. У науці кримінально-виконавчого права активно використовуються також **приватно-**

наукові методи дослідження: *метод комплексного аналізу*, який припускає вирішення завдань з позиції не однієї, а декількох галузевих наук (кримінології, психології, педагогіки, економіки та ін.); *метод конкретних соціологічних досліджень*; *метод експертних оцінок*; *метод порівняльного правознавства* тощо. Складність сучасних досліджень з проблем кримінально-виконавчого права все більше потребує методів, які б постачали найдостовірніші, найточніші й найдокладніші дані: *методи математичної логіки*, *математичної статистики*, *математичного моделювання* тощо.

Літ.: *Василевич В.В., Джужа О.М., Колб О.Г. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2009. С. 53; Телегин А.А. Методологические и организационно-правовые основы науки уголовно-исполнительного права: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2005. С. 89.*

Механізм імплементації міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених

(від грец. *méchané* – знаряддя; лат. *impliko* – наповнюю, виконую) – створена суб'єктами міжнародних правових відносин та державою система юридичних методів та засобів, за допомогою яких у належних формах здійснюється забезпечення реалізації прав і свобод засуджених у відповідній державі.

Літ.: *Іваньков О.І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2016. 233 с.; Львовчкін В.А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. С. 45.*

Механізм реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань

(від грец. *méchané* – знаряддя) – система організаційно-правових та інших засобів і заходів, а також інституцій (установ, організацій тощо), якими вони втілюються (впроваджуються, реалізуються) у життя, спрямованих на забезпечення виконання завдань і досягнення цілей державно-управлінської діяльності у у сфері виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. С. 25; Муравйов К.В. Проблеми реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: монографія. Київ: «МП Леся», 2016. 412 с.*

Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики

(від грец. *méchané* – знаряддя; лат. *realis* – речовий) – система

кримінально-виконавчих норм та відносин, суб'єктів та об'єктів застосування цих норм, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності держави, громадських організацій і громадян у сфері виконання кримінальних покарань, підвищення ефективності цієї діяльності, забезпечення гарантій досягнення мети покарання. *Функціональними складовими* цього механізму є: специфічний об'єкт впливу, суб'єкти та учасники механізму, засоби впливу, мета функціонування механізму. Проблеми забезпечення функціонування механізму реалізації кримінально-виконавчої політики слід розглядати у такій послідовності (відповідно до етапів): 1) на етапі формування; 2) на етапі безпосередньої реалізації. *Проблеми забезпечення функціонування механізму реалізації кримінально-виконавчої політики* полягають, зокрема, у такому: 1) неналежне фінансування видатків на забезпечення діяльності кримінально-виконавчої служби та низький соціально-правовий захист її персоналу, що створює умови для поширення корупції і хабарництва; 2) зниження рівня забезпечення спеціальною технікою та інженерно-технічними засобами охорони; 3) погіршення системи охорони здоров'я і соціального захисту засуджених, як наслідок – небезпечне погіршення стану здоров'я населення у державі; 4) недостатній професійний рівень персоналу та відсутність наукового супроводження процесу реформування ДКВС України; 5) невідповідність значної частини УВП і СІЗО сучасним вимогам забезпечення прав і свобод людини й громадянина; 6) низький рівень організаційно-правових форм і принципів діяльності підприємств УВП щодо залучення засуджених до суспільно корисної праці, надання пріоритету їх професійно-технічному навчанню, формуванню та закріпленню у засуджених трудових навичок як невід'ємної складової процесу їхньої ресоціалізації. Визначальним *фактором удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики* є створення на рівні закону механізму управління, що забезпечить узгоджену та ефективну роботу всіх учасників процесу на основі системного і комплексного підходу до вирішення назрілих у цій сфері проблем.

Літ.: *Огородник Є.І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. С. 11–12; Огородник Є.І. Удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики України // Наше право. 2016. № 2. С. 118–124.*

Меценатська діяльність

(від лат. *maecenas* – заможний покровитель) – благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, гуманітарної сфери, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється у порядку, визначеному законами України. Відповідно до змісту ч. 1 ст. 25 КВК України меценатська діяльність, як форма надання допомоги окремими особами, є одним із джерел забезпечення діяльності органів і установ виконання кримінальних покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 54; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 25. Ст. 252.*

Міжгалузевий субінститут кримінально-виконавчого права

– впорядкована сукупність відособлених правових норм кількох галузей права, що регулюють однорідні за своїм змістом суспільні відносини. До *міжгалузевих субінститутів кримінально-виконавчого права слід відносити*: а) заміну невідбутої частини покарання більш м'яким та б) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Літ.: *Бараш Є.Ю., Кревсун О.М. Кримінально-виконавчий аспект сутності правового інституту // Проблеми законності. 2016. Випуск 132. С. 147–156; Кревсун О.М. Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. С. 184.*

Міжнародне кримінально-виконавче право

– див. *Міжнародне пенітенціарне право.*

Міжнародне пенітенціарне право

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – комплексна підгалузь міжнародного публічного права, що містить сукупність положень, принципів і норм, які регулюють особливості дотримання прав засуджених та ув'язнених, питання співробітництва держав у сфері боротьби зі злочинністю та управління пенітенціарними закладами. *Предметом міжнародного пенітенціарного права* є специфічні суспільні відносини, що утворюються в результаті реалізації інтересів держав, уніфікації правил у пенітенціарній сфері, та потребують правового регулювання, *зокрема*: а) правове становище ув'язнених і засуджених; б)

співробітництво держав з пенітенціарних питань; в) пенітенціарна політика держави, правотворчість; г) діяльність органів, посадових осіб, співробітників пенітенціарних установ, загальне управління даними закладами; ґ) діяльність державних органів і громадських організацій щодо соціально-психологічної реабілітації засуджених; д) міжнародний громадський рух з питань захисту прав ув'язнених і засуджених. *Джерела міжнародного пенітенціарного права* – встановлені відповідно до міжнародного права, в результаті узгодження волі суб'єктів міжнародного права, правові форми, в яких виражені правила поведінки суб'єктів міжнародних правовідносин в пенітенціарній сфері.

Літ.: *Детков М.Г., Михлин А.С., Трунов И.Л. и др. Уголовно-исполнительное право Российской Федерации: учебник. Москва: Изд-во Эксмо, 2005. С. 40–41; Трунцевский Ю.В. Международное пенитенциарное право как отрасль международного права // Московский журнал международного права. 1999. № 1. С. 28–38; Чорный В.Н. Международное пенитенциарное право: быть ли отрасли ? // Уголовно-исполнительное право. 2007. № 2. С. 62–66.*

Міжнародний контроль

(від франц. *contrôle* – подвійний список, перевірка) – діяльність міжнародних інституцій, що здійснюється як правило, уповноваженими на те міжнародними організаціями на підставі міжнародних актів про права людини. Існує декілька *форм міжнародного контролю*, серед яких, ***перша форма*** – це періодичне подання державою доповідей про дотримання прав людини; ***друга форма*** – це повідомлення іноземних держав про порушення громадянських і політичних прав, застосування тортур, інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання; ***третя форма*** – індивідуальні скарги засуджених про зазначені вище випадки. Міжнародний контроль здійснюється у виді *проведення інспекційних перевірок діяльності органів і установ виконання покарань* кримінально-виконавчої системи України уповноваженими представниками міжнародних організацій, за результатами яких складаються доповіді, що містять рекомендації по усуненню виявлених порушень та по поліпшенню захисту засуджених осіб.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 131–133; Василевич В.В., Джужа О.М., Колб О.Г. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2009. С. 245–246; Кримінально-виконавче право: навчальний посібник / укладачі: Грішин В.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. та ін. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 89.*

Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд

(International Penal and Penitentiary Foundation; Fondation Internationale penale et penitentiaire), (IPPF, FIPP) – міжнародна неурядова юридична наукова організація, предметом діяльності якої є здійснення наукових досліджень щодо профілактики злочинності, вирішення проблем кримінально-виконавчого права. Заснована 05.07.1951 р. у м. Берні (Швейцарія). Фонд об'єднує спеціалістів у галузі кримінального та пенітенціарного права (членів і членів-кореспондентів Фонду) майже з 30 країн, та функціонує при Комісіїї ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя. Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд має своїм завданням організацію та заохочення наукових досліджень у галузі запобігання злочинності, а також вивчення форм поводження із засудженими / ув'язненими в різних країнах. Основними *формами діяльності Фонду* є проведення наукових конгресів, сесій і колоквіумів. Фонд організує також міжнародні семінари, влаштовує зустрічі начальників тюрем, адміністрацій та інших осіб, здійснює наукові дослідження з питань кримінального та пенітенціарного права. Керівними органами Фонду є: 1) *рада*, що складається з представників (не більше 3 осіб) кожної країни та скликається не менше одного разу на 5 років, та 2) *виконавчий комітет* (президент, два віце-президенти, генеральний секретар і скарбник). Бюджет Фонду становлять кошти, які він успадкував від ***Міжнародної кримінальної і пенітенціарної комісії*** (1872–1951 рр.), котра у 1951 р. була ліквідована, делегуючи свої функції ООН. Робочі мови Фонду – англійська та французька. Місцезнаходження Фонду – м. Берлін (Німеччина).

Літ.: *Бараш Є.Ю. Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 288–289; Офіційний веб-сайт Міжнародного кримінального і пенітенціарного фонду. URL: https://www.ru.nl/ippf/ (дата звернення: 01.02. 2020 р.).*

Міжнародні механізми забезпечення прав засуджених

– спеціальні засоби впливу на кримінально-виконавчі правовідносини, передбачені міжнародними нормативно-правовими актами, що мають на меті створення умов для максимально ефективної реалізації і захисту прав засудженого і застосовують-

ся, як правило, після використання всіх національних засобів. Міжнародні механізми забезпечення прав засуджених поділяються на *три класифікаційні групи*: а) *механізми-рекомендації*, встановлені міжнародними актами і які потребують ретельного визначення процедур реалізації прав засуджених на національному нормативно-правовому рівні; б) *механізми-процедури*, які безпосередньо визначені міжнародними нормативними актами і встановлюють порядок реалізації, забезпечення або захисту відповідного права або комплексу прав засудженого на національному рівні; в) *механізми-органи*, обов'язкове створення яких на національному рівні імперативно передбачено міжнародно-правовим актом для держав-учасниць відповідного акта; г) *механізми-органи*, які створені на підставі міжнародно-правового актом і являють собою спеціальний міжнародний орган, що має повноваження щодо розгляду справ, які відносяться до захисту прав засудженої особи в тому числі на національному рівні.

Літ.: *Краснокутський О.В. Класифікація міжнародно-правових механізмів забезпечення прав засуджених до позбавлення волі // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С. 251–255; Краснокутський О.В. Міжнародно-правові механізми забезпечення прав засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. С. 175–176.*

Міжнародно-правові стандарти, що регламентують захист прав людини під час здійснення кримінального правосуддя

– прийняті або схвалені відповідними міжнародними організаціями у результаті визначеної юридичної процедури принципи, правила, рекомендації і норми, що визначають: а) порядок і умови реалізації процесу ізоляції осіб, які за рішенням національного суду або компетентного національного державного органу примусово позбавлені волі; б) порядок і умови реалізації процесу відбування покарань особами, засудженими національним судом до покарань, альтернативних позбавленню волі; в) гарантії і процедури захисту їх прав, свобод і законних інтересів на національному рівні або у спеціально для цієї мети створених міжнародних органах; г) вимоги щодо підбору, підготовки, навчання та діяльності персоналу органів та установ, призначених для примусової ізоляції цих осіб та гарантій їх правового та соціального захисту; ґ) вимоги до інших фахівців, які не відносяться до персоналу цих органів та установ, але залучаються для забезпечення їх діяльності. Класифікація міжнарод-

но-правових стандартів ООН та Ради Європи у сфері захисту прав людини під час здійснення правосуддя здійснюється за такими *основними критеріями*: **1) за масштабом дії**: а) *універсальні стандарти* (вироблені ООН); б) *регіональні* (Радою Європи або іншими регіональними об'єднаннями держав); **2) за спеціалізацією**: а) *акти загального характеру*, які не призначені для регламентації поводження із засудженими, але містять окремі, що цікавлять нас, стандарти; б) *акти спеціалізованого характеру*, які мають на меті викладення стандартів поводження із засудженими; **3) за обов'язковістю для держав-учасниць**: а) *обов'язкові норми* – принципи і загальні положення; б) *конкретні стандарти – рекомендації*, які не носять обов'язкового характеру; **4) за об'єктом врегулювання**: а) *загальні норми й правила*, що стосуються прав людини, боротьби зі злочинністю та проблем удосконалення правосуддя; б) *загальні стандарти у галузі захисту прав всіх категорій* засуджених і поводження із ними; в) *спеціальні норми й правила*, що стосуються *визначених категорій* засуджених до позбавлення волі, зокрема: 1) жінок; 2) неповнолітніх; 3) осіб, взятих від варту; 4) жертв злочину; 5) засуджених до альтернативних видів покарань; 6) засуджених до смертної кари; 7) засуджених до довічного ув'язнення та інших тривалих строків покарання; 8) уразливих категорій засуджених; 9) персоналу установ виконання покарань.

Літ.: *Бурый В.Е., Степаненко В.И., Хомич В.М. Уголовно-исполнительное право: учебное пособие. Минск: Международный университет «МИТСО», 2018. С. 112–132; Іваньков О.І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2016. С. 38, 54; Казакова В.А., Михлин А.С., Селиверстов В.И. и др. Уголовно-исполнительное право России: учебник. 6-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Норма, ИНФРА-М, 2013. С. 504–505; Льовочкін В.А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. С. 43; Малинин В.Б. Уголовно-исполнительное право: учебник. Санкт-Петербург: МИЭП при МПА ЕврАзЭС, 2012. С. 86–88; Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: методичні рекомендації / укладачі: Романюк О.В., Човган В.О. Біла Церква, 2016. 132 с.*

Міжрегіональна комісія

– колегіальний орган, що утворюється в міжрегіональному управлінні, який в межах компетенції визначає засудженим до позбавлення волі вид установи виконання покарань, місце відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, здійснює направлення і пе-

реведення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі та арешту в межах зони діяльності міжрегіонального управління (абз. 6 п. 4 розд. І Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення). *Міжрегіональна комісія утворюється наказом керівника міжрегіонального управління* у кількості *не менше семи осіб*. До складу міжрегіональної комісії обов'язково входять керівники підрозділів з контролю за виконанням судових рішень та оперативної роботи міжрегіонального управління. Керівник міжрегіонального управління затверджує склад міжрегіональної комісії, призначає голову, заступника голови та секретаря комісії. Головою міжрегіональної комісії призначається перший заступник керівника міжрегіонального управління. Секретарем міжрегіональної комісії є керівник підрозділу з контролю за виконанням судових рішень міжрегіонального управління. Міжрегіональна комісія *відповідно до покладених на неї завдань*: 1) розглядає питання та здійснює направлення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, із слідчих ізоляторів до установ виконання покарань в межах зони діяльності міжрегіонального управління; 2) розглядає матеріали та здійснює переведення осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі та арешту, з однієї установи виконання покарань до іншої в межах зони діяльності міжрегіонального управління у разі виникнення небезпеки їх життю і здоров'ю, а також інших виняткових обставин, які перешкоджають їх подальшому перебуванню в цій установі виконання покарань; 3) розглядає питання та здійснює переведення осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі та арешту, для відбування покарання з однієї установи виконання покарань до іншої в межах зони діяльності міжрегіонального управління без зміни рівня безпеки згідно з вимогами ст. ст. 50, 93 КВК України; 4) розглядає питання та здійснює переведення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, для відбування покарання з однієї установи виконання покарань до іншої в межах зони діяльності міжрегіона-

льного управління без зміни рівня безпеки згідно з вимогами ст. ст. 100, 151-1 КВК України у разі відсутності в установі виконання покарань багатомісних приміщень камерного типу або звичайних жилих приміщень; 5) визначає згідно з обвинувальним вироком суду вид установи виконання покарань, рівень безпеки та місце відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі; 6) розглядає питання та здійснює направлення засуджених, яким обмеження волі призначено відповідно до ст. 82 КК України, до виправних центрів у межах зони діяльності міжрегіонального управління; 7) направляє матеріали на розгляд центральної комісії з питань щодо переведення засуджених згідно з вимогами ст. ст. 50, 57, 93, 100, 101, 147, 151-1 КВК України; 8) здійснює розгляд скарг засуджених, їх близьких родичів, державних органів, громадських об'єднань, адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, та заінтересованих осіб на рішення міжрегіональної комісії.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання: Наказ Міністерство юстиції України від 27.02.2017 р. № 680/5. Офіційний вісник України. 2017. № 20. Ст. 581; Яковець І.С. Міжрегіональна комісія з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 292–293.*

Міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України

– територіальний орган управління, юридична особа публічного права – територіальний орган підвідомчий Міністерству юстиції України. В структурі ДКВС України *утворено 6 міжрегіональних управлінь* з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України, а саме: 1) *Західне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції* (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненсь-

ка та Тернопільська області); 2) *Південне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції* (Кіровоградська, Миколаївська, Одеська та Херсонська області); 3) *Південно-Східне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції* (Дніпропетровська, Донецька та Запорізька області); 4) *Північно-Східне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції* (Луганська, Полтавська, Сумська та Харківська області); 5) *Центральне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції* (Житомирська, Київська, Черкаська та Чернігівська області); 6) *Центрально-Західне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції* (Вінницька, Хмельницька та Чернівецька області). Ці органи забезпечують виконання кримінальних покарань на відповідній території, реалізують рішення та накази служби на місцях, у межах своєї компетенції здійснюють поточне керівництво органами та установами виконання покарань у межах відповідної терриорії, інформують Адміністрацію ДКВС України про стан органів та установ виконання покарань відповідної території. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 20 «*Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції*» Адміністрацію ДКВС України та Центральне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції ліквідовано з продовженням здійснення повноважень та функцій, покладених на них, до завершення здійснення заходів, пов'язаних з утворенням *Департаменту з питань виконання кримінальних покарань*. Відповідно до Наказу Міністерства юстиції України від 02.03.2020 р. № 917/к ***Департамент з питань виконання кримінальних покарань*** з 03.03.2020 р. розпочав здійснення повноважень та функцій з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Одночасно з тим *Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України* та *Центральне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції* припинили з 03.03.2020 р. здійснення повноважень та функцій з реалізації державної політики у відповідних сферах.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право:*

підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 58; Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 р. № 348. Урядовий кур'єр. 2016. № 105; Яковець І.С. Міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 293–295.

Мікросередовище засуджених

– об'єктивна соціальна реальність, що є сукупністю матеріальних та соціально-психологічних факторів, які безпосередньо взаємодіють із засудженим в процесі його життя та діяльності в УВП.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 600.*

Мінімальні стандартні правила ООН поводження із засудженими 2015 р. *(«Правила Мандели»)*

– міжнародно-правовий документ рекомендаційного характеру, що був розроблений та схвалений під час проведення засідання 24-ої сесії Комісії із запобігання злочинності та кримінального правосуддя у період з 18 по 22.05.2015 р. у м. Відні (Австрія). Після закінчення роботи сесії, Комісія напрацювала проект резолюції та рекомендувала Економічній і Соціальній Раді схвалити її та надіслати для схвалення до ГА ООН, яка ухвалила ці правила, що містилися у додатку до резолюції, й затвердила назву «*Правила Мандели*» на знак шани та поваги до спадщини *Нельсона Мандели*, який провів у тюрмі 27 років у процесі боротьби за права людей, рівність і формування культури миру в усьому світі. *Мінімальні стандартні правила ООН поводження із засудженими («Правила Мандели»)* складаються *Попередніх зауважень*, *2-х частин* та *112 правил*. Зокрема, **І Частина. Загальні правила:** *1) загальні принципи* («*Правило 1.* Усі ув'язнені мають користуватися шанобливим ставленням через властиві їм гідність та їх цінність як людської особистості. Жодного в'язня не може бути піддано катуванню та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання, всі ув'язнені повинні бути захищені від них, і жодні обставини не можуть слугувати виправданням для них»); *2) порядок роботи з особовими справами засуджених* («*Правило 6.* У всіх місцях позбавлення волі слід мати стандартизовану систему роботи з особовими справами ув'язнених. Такою сис-

темою може бути електронна база даних реєстрації або журнал з пронумерованими підписаними сторінками. Мають бути передбачені процедури для забезпечення надійного контролю за здійсненими обліковими записами й для запобігання несанкціонованого доступу до будь-якої інформації, що міститься в цій системі, або до її зміни»); *3) поділ на категорії засуджених* («*Правило 11.* Різні категорії в'язнів утримуються в установах або в різних частинах однієї і тієї ж установи, з урахуванням їх статі, віку, попередньої судимості, юридичних причин ув'язнення та нормативно виду режиму *таким чином*: a) чоловіків і жінок у разі можливості треба утримувати в різних закладах; якщо ж чоловіки та жінки утримуються в тому ж самому закладі, то жінок слід розташовувати в повністю окремих ділянках; b) ув'язнених треба розташовувати окремо від засуджених; c) осіб, засуджених за невиконання боргових зобов'язань, та інших в'язнів у цивільних справах, слід розташовувати окремо від осіб, які вчинили кримінальний злочин; d) неповнолітніх правопорушників треба утримувати окремо від дорослих»); *4) приміщення* («*Правило 12.* Там, де ув'язнені ночують в камерах або кімнатах, кожен із них повинен мати окрему камеру або кімнату. Якщо ж з особливих причин, таких як тимчасова переповненість в'язниці, центральній тюремній адміністрації доводиться відмовитися від застосування цього правила, все рівно поміщати двох в'язнів в ту саму камеру або кімнату небажано»); *5) особиста гігієна* («*Правило 18.* Від ув'язнених слід вимагати, щоб вони утримували себе в чистоті. Для цього їх треба забезпечувати водою і туалетним приладдям, необхідним для підтримання чистоти і здоров'я); *6) одяг та спальні речі*; *7) їжа*; *8) фізичні вправи та спорт*; *9) медико-санітарне забезпечення*; *10) обмеження, дисципліна та заходи примусу* («*Правило 36.* Дисципліну і порядок слід підтримувати, вводять тільки ті обмеження, які є необхідними для забезпечення надійного нагляду, безпечного функціонування тюремного установи та дотримання належних правил спільного життя в ньому»); *11) застосування спецзасобів* («*Правило 47.* Використання кайданів, ланцюгів або інших засобів угамування, які за своєю природою є такими, що принижують гідність, або болісними, має бути заборонено. Інші засоби угамування слід використовувати, якщо це дозволено законом, лише за таких обставин: a) для запобігання втечі під час перевезення за

умови, що ув'язнені звільняються від спецзасобів, тільки-но вони постануть перед судовим або адміністративним органом; b) за наказом директора тюремного закладу, якщо інші заходи контролю виявляються недієвими, коли ув'язненому потрібно завадити шкоду собі або іншим або ж завдати матеріальну шкоду; у таких випадках директор негайно попереджає лікаря або інших кваліфікованих медичних фахівців»); *12) обшуки засуджених і камер* («*Правило 51.* Обшуки не повинні використовуватися в цілях залякування, залякування або невиправданого посягання на недоторканність приватного життя ув'язненого. Для цілей підзвітності тюремна адміністрація має зберігати відповідні звіти про обшуки, зокрема про обшуки з повним роздяганням та обстеженням порожнин тіла й обшуки камер, а також указуються причини проведення цих обшуків, інформація про осіб, які їх проводили, та результати обшуків»); *13) інформування засуджених та їх право про подання скарг*; *14) контакти зі зовнішнім світом*; *15) книги*; *16) релігія*; *17) зберігання особистих речей засуджених*; *18) повідомлення близьких родичів засуджених*; *19) слідство*; *20) переміщення засуджених*; *21) персонал установ*; *22) внутрішні інспекції та зовнішні перевірки*; **II Частина. Правила для окремих категорій засуджених** (виділено *п'ять категорій засуджених*) *A. Засуджені до позбавлення волі:* 1) керівні принципи; 2) поводження із засудженими («*Правило 91*. У поводженні з особами, засудженими до тюремного ув'язнення чи іншої подібної до нього міри покарання, слід прагнути, враховуючи тривалість відбування терміну, прищеплювати їм бажання підкорятися законам і забезпечувати своє існування після звільнення, а так само допомагати їм пристосуватися до нового життя. Поводження з ними має зміцнювати в них почуття власної гідності й усвідомлення своєї відповідальності»); 3) класифікація та індивідуалізація; 4) заохочення; 5) робота; 6) освіта та відпочинок; 7) соціальні зв'язки та допомога після звільнення. *B. Засуджені з психічними захворюваннями чи тяжко хворі*; *C. Ув'язнені особи, які чекають на вирок суду*; *D. Засуджені за цивільними справами*; *E. Заарештовані особи й особи під вартою без висунення обвинувачення*.

Літ.: *Бурый В.Е., Степаненко В.И., Хомич В.М. Уголовно-исполнительное право: учебное пособие. Минск: Международный университет «МИТСО», 2018. С. 121–124; Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: методичні рекомендації / укладачі: Романюк О.В., Човган В.О. Біла Церква, 2016. С. 25–28; Правила Манделы. Минимальные ста-*

ндартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными / составитель: А.П. Букалов. Харьков: ООО «Издательство Права человека», 2015. 40 с.

Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням 1990 р. *(«Токійські правила»)*

– міжнародно-правовий документ – Резолюція ГА ООН № 45/110, прийнята на 68 пленарному засіданні 14.12.1990 р., що затвердила Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), які вказують на те, що «альтернативи тюремному ув'язненню можуть бути ефективними засобами поводження з правопорушниками у суспільстві як в інтересах правопорушників, так і суспільства». Токійські правила 1990 р. складаються з *23 статей*, які згруповані у *8 розділів*: **1.** «Загальні принципи» (ст. ст. 1–4); **2.** «Стадія попереднього слідства» (ст. ст. 5–6); **3.** «Стадія суду та винесення вироку» (ст. ст. 7–8); **4.** «Стадія після винесення вироку» (ст. 9); **5.** «Здійснення заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням» (ст. ст. 10–14); **6.** «Персонал» (ст. ст. 15–16); **7.** «Добровольці та інші громадські можливості» (ст. ст. 17–19); **8.** «Дослідження, планування, розроблення та оцінка політики» (ст. ст. 20–23). Токійські правила 1990 р. мають *рекомендаційний характер*, і містять сукупність принципів, які повинні сприяти застосуванню заходів, не пов'язаних з позбавленням волі, а також передбачають мінімальні гарантії для осіб, стосовно яких такі заходи застосовуються. *Токійські правила 1990 р.* мають застосовуватися з урахуванням політичних, економічних, соціальних і культурних умов кожної країни, а також цілей і завдань її системи кримінального правосуддя (ст. 1.3.). Правові гарантії застосування цих заходів визначені у ст. 3 Правил. До них віднесені такі, зокрема: а) прийняття, визначення і застосування вказаних заходів передбачається законом; б) їх вибір ґрунтується на оцінці встановлених критеріїв щодо характеру і ступеня тяжкості правопорушення, особистості, біографії правопорушника, цілей вироку і прав жертв; в) судовий або інший компетентний незалежний орган здійснює своє дискреційне право на всіх стадіях розгляду шляхом забезпечення повної підзвітності і винятково відповідно до закону; г) зазначені заходи, якщо вони накладають яке небудь зобов'язання на правопорушника, вимагають згоди

правопорушника. При винесенні вироку судам, відповідно до ст. 8 Правил, рекомендується застосовувати такі *санкції, не пов'язані з позбавленням волі*: 1) усні санкції, такі як зауваження, осуд і попередження; 2) умовне звільнення від відповідальності; 3) обмеження цивільних прав; 4) економічні санкції та грошові покарання, такі як разові штрафи та щоденні штрафи; 5) конфіскація або постанова про позбавлення права власності на майно; 6) повернення майна жертві або постанова про компенсацію; 7) умовне покарання або покарання з відстрочкою; 8) умовне звільнення з ув'язнення і судовий нагляд; 9) постанова про виконання громадських корисних робіт; 10) направлення до виправної установи з обов'язковою щоденною присутністю; 11) домашній арешт; 12) будь-який інший вид поводження, не пов'язаний з тюремним ув'язненням; 13) будь-яке поєднання перерахованих заходів.

Літ.: *Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: методичні рекомендації / укладачі: Романюк О.В., Човган В.О. Біла Церква, 2016. С. 49–50; Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) 1990 р. Прийняті Резолюцією 45/110 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_907 (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 р.

(«Пекінські правила»)

– міжнародно-правовий документ – правила, вироблені Міжнародною підготовчою нарадою в м. Пекіні (Китай) та затверджені 29.11.1985 р. ГА ООН резолюцією 40/33. Рішення ГА з цього приводу має *рекомендаційний характер*, а Пекінські правила 1985 р. відіграють роль моделі для держав – членів ООН. Пекінські правила 1985 р. складаються з *6 частин* – «Загальні принципи», «Розслідування і судовий розгляд», «Винесення судового рішення та вибір заходу впливу», «Поводження з правопорушниками поза виправними установами», «Поводження з правопорушниками у виправних установах», «Дослідження, планування, розробка та оцінка політики», в яких сформульовано *30 правил з коментарями до них*. Викладено *основні цілі* Правил: 1) держави мають прагнути сприяти благополуччю неповнолітніх (1.1); 2) створювати умови для забезпечення змістовного життя підлітка в суспільстві (1.2); 3) здійснювати заходи щодо мобілізації всіх мо-

жливих ресурсів з метою сприяння благополуччю підлітка, щоб зменшити необхідність втручання з боку закону, і ефективного, справедливого та гуманного поводження з підлітком, який перебуває у конфлікті з законом (1.3); 4) правосуддя стосовно неповнолітніх повинно бути складовою процесу національного розвитку кожної країни в межах всебічного забезпечення соціальної справедливості для всіх неповнолітніх, одночасно сприяючи таким чином захисту молоді та підтриманню мирного порядку в суспільстві (1.4); 5) розвивати служби правосуддя стосовно неповнолітніх для підвищення кваліфікації персоналу (1.6). Пекінські правила 1985 р. здійснюватимуться у контексті економічних, соціальних і культурних умов, що існують у кожній державі – члені ООН (1.5). Основні цілі *спрямовані на* надання максимального сприяння забезпеченню благополуччя неповнолітніх, що звело б до мінімуму необхідність втручання з боку системи правосуддя і зменшило б шкоду, яка може бути заподіяна таким втручанням. Заходи турботи про молодь, які здійснюються до вчинення правопорушення, вважаються головним змістом політики, спрямованої на усунення необхідності застосування Пекінських правил 1985 р. Йдеться про важливу роль конструктивної соціальної політики запобігання злочинам і правопорушенням неповнолітніх, правосуддя як складову частину системи забезпечення соціальної справедливості, необхідність поступового вдосконалення системи правосуддя стосовно неповнолітніх, врахування умов у різних державах, від яких можуть залежати форми застосування конкретних правил. Пекінські правила 1985 р. містять визначення вживаних у них термінів. Вказується на розширення сфери їх застосування – не тільки до неповнолітніх правопорушників, а й до деяких інших категорій неповнолітніх. Особливий наголос зроблено на *двох найважливіших завданнях відправлення правосуддя*: а) сприянні благополуччю неповнолітнього та б) співмірності уживаних заходів впливу як з особливостями особи правопорушника, так і з обставинами вчинення правопорушення (5.1). В аспекті ефективного, справедливого і гуманного здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх Пекінські правила 1985 р. говорять про потребу відповідного обсягу дискреційних повноважень на всіх етапах судового розгляду та на різних рівнях відправлення правосуддя, у т. ч. при розслідуванні, розгляді справ у суді,

винесенні судового рішення та здійсненні контролю за його виконанням (6.1). При розгляді справ неповнолітніх правопорушників потрібно по можливості не вдаватись до офіційного розгляду справи компетентним органом (11.1). Поліція, прокуратура або ін. органи повинні бути уповноважені приймати рішення без проведення офіційного слухання справи, відповідно до критеріїв, встановлених для цього у відповідній правовій системі, а також згідно з принципами, що містяться у Правилах (11.2). З метою сприяння забезпеченню дискреційного характеру розгляду справ неповнолітніх необхідно передбачити в рамках громади такі програми, як здійснення тимчасового нагляду і керівництва, реституція і компенсація потерпілим (11.4). Тримання неповнолітніх під вартою до суду застосовується як крайній захід і по можливості замінюється ін. альтернативними заходами – поступовим наглядом, активною виховною роботою, поміщенням у сім'ю чи виховний заклад або дім (13.2). Якщо справа неповнолітнього правопорушника не була закрита, нею займається компетентний орган влади (суд, трибунал, рада, комісія тощо) відповідно до принципів справедливого і неупередженого суду (14.1). Судовий розгляд повинен відповідати інтересам неповнолітнього і здійснюватись в атмосфері розуміння, що дозволить неповнолітньому брати участь у ньому та вільно викладати свою точку зору (14.2). *Керівними принципами винесення судового рішення і вибору заходу впливу* є: а) заходи впливу повинні бути співрозмірними не тільки з обставинами і тяжкістю правопорушення, а також з потребами суспільства; б) рішення про обмеження особистої свободи неповнолітнього повинні прийматися тільки після ретельного розгляду питання, обмеження повинно бути по можливості зведено до мінімуму; в) неповнолітнього правопорушника не слід позбавляти особистої свободи, якщо тільки він не визнаний винним у вчиненні серйозного діяння із застосуванням насильства до ін. особи або в неодноразовому вчиненні ін. серйозних правопорушень, а також за відсутності ін. відповідного заходу впливу; г) при розгляді справи неповнолітнього його благополуччя повинно слугувати визначальним фактором (17.1). За невирішеності суперечностей між перевихованням і відплатою по заслугах, допомогою і присіканням та покаранням, мірою відплати з урахуванням виключних обставин конкретної справи і за-

ходом впливу в інтересах захисту суспільства в цілому, загальним попередженням та індивідуальним покаранням Пекінські правила 1985 р. виходять з того, що при розгляді справ неповнолітніх завжди (можливо, за винятком серйозних правопорушень) повинні превалювати інтереси благополуччя і майбутнього молодих людей, орієнтуючи на використання всього діапазону існуючих альтернативних ув'язненню заходів – системи пробації шляхом винесення умовних вироків, відстрочки їх виконання, постанов рад та інших видів судових рішень. Ні за який злочин, вчинений неповнолітнім, смертний вирок не виноситься (17.2). Неповнолітні не піддаються тілесним покаранням (17.3). З метою забезпечення більшої гнучкості і для уникнення по можливості ув'язнення у виправній установі компетентний орган влади повинен володіти при вирішенні справи широким *комплексом заходів впливу*, якими є: а) постанова про опіку, керівництво і нагляд; б) пробація; в) постанова про роботу на благо громади; г) фінансове покарання, компенсація і реституція; д) постанови про вжиття проміжних та ін. заходів; е) постанови про участь у груповій психотерапії та ін. подальших заходах; є) постанови, що стосуються передачі на виховання, місця проживання та ін. виховних заходів; ж) ін. відповідні постанови (18.1). Це лише деякі важливі заходи впливу і санкції, які успішно застосовуються у різних правових системах. Спільним для них є опора на громаду як інструмент ефективного здійснення альтернативних рішень. Метою виховної роботи з неповнолітніми, яких тримають у виправних установах, є забезпечення опіки, захисту, освіти та професійної підготовки для надання їм допомоги по виконанню суспільно корисної роботи в суспільстві (26.1). їм має забезпечуватись догляд, захист та необхідна допомога – соціальна, психологічна, медична, фізична, а також допомога в галузі освіти і професійної підготовки, – які їм можуть знадобитись з урахуванням їх віку, статі та особистості, а також інтересів повноцінного розвитку (26.2). Неповнолітні у виправних установах мають утримуватись окремо від дорослих (26.3). Умовне звільнення з виправної установи застосовується в якомога ширших масштабах і в можливо більш ранні строки (28.1). Потрібно докладати зусиль для використання проміжних форм роботи, таких як виправні установи з послабленим режимом, вихідні доми, центри денної підготовки

та ін. аналогічні їм форми, які можуть сприяти належній реінтеграції неповнолітніх у життя суспільства (29.1). Необхідно докладати зусиль для створення механізму регулярних досліджень у межах системи відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх для аналізу відповідних даних та інформації з метою належної оцінки та наступного вдосконалення і реформи цієї системи (30.3). Поступова оцінка потреб неповнолітніх, а також тенденцій і проблем правопорушень серед них є передумовою поліпшення методів розробки відповідної політики і заходів втручання як на офіційному, так і неофіційному рівнях.

Літ.: *Корчинський В.О. Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 457–458; Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: методичні рекомендації / укладачі: Романюк О.В., Човган В.О. Біла Церква, 2016. С. 41–43; Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») 1985 р. Прийняті Резолюцією 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Місця залучення засуджених до позбавлення волі до праці

– підприємства, майстерні колоній, а також державні або інших форм власності підприємства за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції (ч. 1 ст. 118 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 162; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Місця несвободи

– місце (державне чи приватне), де особа утримується (поміщається та вибуває), або може утримуватись за наказом будь-якого судового, адміністративного чи іншого органу або за його вказівкою, з його відома чи мовчазної згоди (офіційні та неофіційні місця утримання) під вартою, в ув'язненні або під опікою, яке ця особа не має права залишити з власної волі або не має можливості реалізувати цю волю (за фізичним або матеріальним станом).

Літ.: *Автухов К.А. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник (відповіді на екзаменаційні питання та питання для практичних занять). Харків: Право, 2016. С. 40; Будник А.Ю., Кобзін Д.О., Черноусов А.М. та ін. Місця несвободи в Україні: посібник. Харків: «ХІСД», 2012. С. 10; Факультативний протокол до Конвенції ООН*

проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання: Документ ООН від 18.12.2002 р. Офіційний вісник України. 2006. № 31. С. 20.

Місця позбавлення волі

– державні установи, на які за законом покладено обов'язок ізолювати осіб від суспільства (установи виконання покарань, слідчі ізолятори, ізолятори тимчасового тримання, гауптвахти та ін.). Підставою ізоляції осіб можуть бути обвинувальний вирок суду, застосування судом деяких видів примусових заходів виховного та медичного характеру, обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, застосування деяких адміністративно-правових та дисциплінарних заходів.

Літ.: *Автухов К.А. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник (відповіді на екзаменаційні питання та питання для практичних занять). Харків: Право, 2016. С. 40–41; Зернов И.В., Молев Г.И. Места отбывания лишения свободы: уголовные (уголовно-исполнительные) аспекты // Вестник Пензенского государственного университета. 2015. № 3 (11). С. 93–97; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 82–83.*

Модельний кримінально-виконавчий кодекс СНД 1996 р.

(від лат. *modulus* – міра, аналог, зразок, взірець) – законодавчий акт рекомендаційного характеру, прийнятий *Постановою Міжпарламентської асамблеї держав-учасниць СНД* 02.11.1996 р. у м. Санкт-Петербург (Росія). Головою робочої групи з підготовки Модельного КВК СНД був знаний фахівець у галузі кримінально-виконавчого права *Ігор Вікторович Шмаров*. До складу робочої групи входили також інші відомі вчені, зокрема: *В'ячеслав Іванович Селіверстов, Михайло Петрович Мелентьєв, Олександр Соломонович Міхлін, Георгій Опанасович Радов, Володимир Михайлович Хоміч, Василь Михайлович Трубников* та ін. За своєю структурою Модельний КВК СНД 1996 р. поділений на *2 частини* (Загальна та Особлива), *9 розділів, 25 глав, 190 статей* та *Додаток* («Перелік майна, що не підлягає конфіскації за вироком суду»). Модельний КВК СНД 1996 р. *спрямований на досягнення* такої мети покарання, як виправлення; закріплює комплекс засобів досягнення цієї мети; передбачає можливість участі громадських формувань з контролю за діяльністю установ та ор-

ганів виконання покарань, надання їм допомоги у виправленні засуджених, поверненні їх до суспільно корисної діяльності. Однак ці вимоги мають бути реально досяжними в складних соціально-економічних умовах, що склалися в державі. Структура Модельного КВК СНД 1996 р. відповідає системі та видам покарання, прийнятим у Модельному кримінальному кодексі, що складається із Загальної та Особливої частин і допускає варіантність регламентації виконання окремих видів покарань за умови, що їх принципи та загальні положення мають бути єдиними. У преамбулі модельного закону сформульовані соціальні завдання, розкриті його основні поняття для уникнення їх неадекватного тлумачення при підготовці національних КВК. Модельний КВК СНД 1996 р. покладений в основу чинного *Кримінально-виконавчого кодексу України 2003 р.*, котрий практично ідентичний з модельним, має однакову з ним структуру, одні й ті самі поняття, норми, принципи й однакове регулювання.

Літ.: *Алієв Р.В., Денисов С.Ф. Концептуальні основи правового регулювання виконання покарань у рамках Модельного кримінально-виконавчого кодексу // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2015 року). Харків: ХНУВС, 2015. С. 159–160; О Модельном уголовно-исполнительном кодексе для государств-участников СНГ: Постановление Межпарламентской ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств от 02.11.1996 г. № 8–7. URL: http://pravo.kulichki.com/zak/megd/meg02683.htm (дата звернення: 08.03.2020 р.); О рабочей группе по подготовке Модельного уголовно-исполнительного кодекса для государств-участников СНГ: Постановление Совета Межпарламентской ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств от 19.10.1995 г. URL: http://pravo.kulichki.com/zak/megd/meg02950.htm (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Мораль

(від лат. *moralis* – моральний; лат. *mores* – звичаї, поведінка) – духовно-культурний механізм регуляції поведінки особистості та соціальних груп за допомогою уявлень про належне, в яких узагальнені норми, цінності, зразки поведінки, принципи ставлення до інших індивідів та соціальних груп. Основою моралі є свобода людини, соціальна справедливість, законність у суспільних відносинах. Мораль регулює поведінку як окремої людини у всіх сферах її життєдіяльності (на відміну від права, політики, релігії тощо), так і різних соціальних суб'єктів, суспільства загалом, здійснюючи при цьому вагомий вплив на прояви злочинності. Згідно з ч. 1 ст. 124 КВК України, у колоніях проводиться *моральне виховання засуджених*, що сприяє становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим но-

рмам і вимогам суспільно корисної діяльності.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 397–398; Головченко В.В. Мораль // Великий енциклопедичний юридичний словник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. С. 502–503; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Моральність

– якісна характеристика певної системи соціальних або міжособистісних стосунків під кутом реалізації в них настанов і цінностей *моралі*. Моральність за своїм змістом і суттю є сферою внутрішнього, душевно-духовного самовизначення і ціннісної орієнтації людської особистості за межами належного – безальтернативно визначеного нормами і приписами *моралі*. Коли предметом уваги виявляються пошуки і рішення окремих людей, спрямованість їх переживань, що не передбачає однозначних оцінок, то йдеться не про мораль, а саме про моральність. Розвиток *моральної культури* передбачає відкритий обопільний процес взаємозбагачення моральності й моралі в обох зазначених конкретних виявах першої. *Розрив між мораллю й моральністю засвідчує* кризовий стан суспільства; разом з тим, перетворення живої, дієвої моральності на простий зліпок з наявної системи моральних норм позбавило б людину здатності засвоювати історичний і соціальний досвід, творити нові форми морального спілкування. Відповідно до ч. 1 ст. 124 КВК України у колоніях проводиться *моральне виховання засуджених*, що сприяє становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 399–400; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Н

Навчальний процес з первинної професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– система організаційно-методичних та педагогічних заходів, спрямованих на формування у новопризначених осіб

рядового і начальницького складу належних професійних компетентностей (абз. 4 п. 2 розд. І Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу ДКВС України). Здійснюють первинну професійну підготовку осіб рядового і начальницького складу *заклади освіти ДКВС України* – заклади вищої освіти та інші заклади освіти, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України.

Літ.: *Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2018 р. № 4091/5. Офіційний вісник України. 2019. № 5. Ст. 187.*

Навчальний процес з підвищення кваліфікації осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– система організаційно-методичних та педагогічних заходів, спрямованих на підтримку та покращення рівня професійної компетентності осіб рядового і начальницького складу, оновлення та актуалізацію їх професійних знань, умінь та навичок (абз. 5 п. 2 розд. І Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу ДКВС України). Здійснюють підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу *заклади освіти ДКВС України* – заклади вищої освіти та інші заклади освіти, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України.

Літ.: *Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409; Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2018 р. № 4091/5. Офіційний вісник України. 2019. № 5. Ст. 187.*

Навчання засуджених

– процес отримання засудженими освіти та спеціальності. Навчання є одним із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених (ч. 3 ст. 6 КВК України). У виховних і виправних колоніях організовується *загальноосвітнє*, *професійно-технічне* та *професійне навчання засуджених* (ст. 125, 126 КВК України). Із засудженими військовослужбовцями, які тримаються в дисциплінарному батальйоні, проводиться *військове навчання* (ч. 5 ст. 71 КВК України). Відповідно до ст. 78

КВК України ***військове навчання засуджених військовослужбовців*** організовується і проводиться за спеціальною програмою, розробленою Міністерством оборони України. Для проведення занять створюється необхідна навчально-матеріальна база.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 162–163; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Хуторна С.В. Загальноосвітнє та професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 245 с.*

Нагляд за додержанням законів під час виконання кримінальних покарань

– здійснення органами прокуратури цільового спостереження за станом законності, фіксації його порушень в діяльності ДКВС України, та вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності. Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, *має право*: 1) у будь-який час за посвідченням, що підтверджує займану посаду, *відвідувати* місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, де перебувають особи, щодо яких застосовані примусові заходи медичного або виховного характеру, та будь-які інші місця, до яких доставлено осіб з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення чи в яких особи примусово тримаються згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу; 2) опитувати осіб, які перебувають у місцях відбування кримінальних покарань, з метою отримання інформації про умови їх тримання та поводження з ними, ознайомлюватися з документами, на підставі яких ці особи тримаються в таких місцях, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; 3) знайомитися з матеріалами, отримувати їх копії, перевіряти законність наказів, розпоряджень, інших актів відповідних органів і установ та в разі невідповідності законодавству вимагати від посадових чи службових осіб їх скасування та усунення порушень закону, до яких вони призвели, а також скасовувати незаконні акти індивідуальної дії; 4) вимагати від посадових чи службових осіб надання пояснень щодо допущених порушень, а також вимагати усу-

нення порушень та причин і умов, що їм сприяли, притягнення винних до передбаченої законом відповідальності; 5) знайомитися з матеріалами виконавчого провадження щодо виконання судових рішень у кримінальних справах, робити з них виписки, знімати копії та в установленому законом порядку оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця; 6) вимагати від керівників органів вищого рівня проведення перевірок підпорядкованих і підконтрольних органів та установ попереднього ув'язнення, виконання покарань, застосування заходів примусового характеру та перевірок інших місць, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про прокуратуру»; 7) звертатися до суду з позовом (заявою) у визначених законом випадках. Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян в органах та установах, шляхом проведення регулярних перевірок, а також у зв'язку з необхідністю належного реагування на відомості про можливі порушення законодавства, що містяться у скаргах, зверненнях чи будь-яких інших джерелах. У межах реалізації зазначеної функції прокурор має право залучати відповідних спеціалістів. Прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу, яка незаконно (за відсутності відповідного судового рішення, рішення адміністративного органу або іншого передбаченого законом документа чи після закінчення передбаченого законом або таким рішенням строку) перебуває у місці тримання затриманих, попереднього ув'язнення, обмеження чи позбавлення волі, установі для виконання заходів примусового характеру, інших місцях, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про прокуратуру». Письмові вказівки прокурора щодо додержання встановлених законодавством порядку та умов тримання осіб у місцях, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, а також письмові вказівки прокурора, надані іншим органам, що виконують судові рішення у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню. Питання здійснення нагляду за додержанням законів під час виконання кримінальних покарань *регламентовано ст. 26 ЗУ «Про прокуратуру»* та *ст. 22 КВК України*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–*

IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 358–366; Новосад Ю.О. Кримінально-виконавчі засади участі прокуратури України у сфері виконання покарань: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Луцьк, 2019. 544 с.; Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697–VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.

Нагляд за засудженими

– система заходів, спрямованих на забезпечення відбування та виконання кримінальних покарань у виді обмеження та позбавлення волі, довічного позбавлення волі та арешту шляхом цілодобового і постійного контролю за поведінкою засуджених у місцях їх проживання та праці, попередження та припинення з їх боку протиправних дій, забезпечення вимог ізоляції засуджених та безпеки персоналу установ виконання покарань. Для забезпечення нагляду за поведінкою засуджених у відділеннях соціально-психологічної служби, локальних секторах, камерах, прогулянкових двориках, у місцях їх праці, їдальнях, клубах, медичних частинах та лікарняних закладах адміністрацією установ виконання покарань встановлюються відеокамери, про що засуджений інформується під підпис. Кут огляду відеокамер, які встановлені у жилих приміщеннях та камерах, не має охоплювати санітарні вузли. Забороняється встановлювати відеокамери у приміщеннях (камерах), в яких проводяться медичні обстеження (огляди) засуджених, особистий обшук з роздяганням, жилих кімнатах тривалих побачень, а також у лазнях, роздягальнях, душових та туалетних кімнатах. Згідно зі ст. 105 КВК України у разі стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових заворушень, проявів групової непокори засуджених або виникнення реальної загрози збройного нападу на установу виконання покарань чи у зв'язку з введенням надзвичайного або воєнного стану в районі розташування установи виконання покарань *посилюються нагляд за засудженими*. Порядок здійснення нагляду за засудженими врегульовано *розд. XXIII ПВР УВП* та *розд. IV ПВР СІЗО*.

Літ.: *Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 81–83; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням

– система спеціальних заходів цільового спостереження, що здійснюється протягом іспитового строку уповноваженим органом з питань пробації за місцем проживання засудженого, а стосовно військовослужбовців – командирами військових частин. До соціально-виховної роботи із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, в процесі нагляду можуть залучатися також: 1) працівники *органів державної влади*, *органів місцевого самоврядування*, а також 2) *громадські об'єднання*, *релігійні* та *благодійні організації* (ст. 163 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525.*

Нагляд за станом забезпечення прав засуджених на особисту безпеку

– визначена нормативно-правовими актами діяльність прокуратури України, що спрямована на перевірку правовими формами, методами і засобами стану безпечності життєдіяльності засудженого, щодо якого відповідно до чинного законодавства України застосовані заходи безпеки у виді переведення в безпечне місце або в іншу установу виконання покарань.

Літ.: *Новосад Ю.О. Кримінально-виконавчі засади участі прокуратури України у сфері виконання покарань: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Луцьк, 2019. С. 375–376; Новосад Ю.О. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності: монографія. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2019. 462 с.*

Наглядова пробація

(від лат. *probatio* – випробування) – здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Порядок здійс-

нення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері пробації. Орган пробації під час наглядової пробації реалізовує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. До реалізації пробаційних програм можуть залучатися підприємства, установи та організації незалежно від форми власності. *Порядок розроблення та реалізації пробаційних програм* визначається Кабінетом Міністрів України (ст. 10 ЗУ «Про пробацію»)

Літ.: *Автухов К.А., Мірошниченко Ю.Р., Чернишов Д.В. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію». Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 48–58; Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017 р. № 24. Урядовий кур'єр. 2017. № 17; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Надзвичайна подія

– порушення нормальних умов і безпеки діяльності органів і установ, їх посадових осіб, функціонування будівель, споруд та об'єктів інженерної інфраструктури органів і установ, у тому числі дорожньо-транспортна пригода за участю особи рядового чи начальницького складу або транспортного засобу, який належить органу чи установі, загибель чи поранення особи рядового або начальницького складу, руйнування або пошкодження об'єктів інфраструктури ДКВС України, здійснення нападів на них, руйнування, пошкодження або вихід із ладу програмних, технічних засобів, каналів електрозв'язку ДКВС України, що призвело до негативних наслідків, інша подія, що завдала шкоди здоров'ю або призвела до людських жертв, заподіяла значну матеріальну чи моральну шкоду особам рядового і начальницького складу органів і установ, іншим громадянам (їх об'єднанню), державі, підприємству, установі, організації незалежно від форми власності (абз. 7 п. 2 розд. I Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України).

Літ.: *Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 р. № 356/5. Офіційний вісник України. 2015. № 23. Ст. 647;*

Надзвичайна ситуація

– обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею,

стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності (п. 24 ч. 1 ст. 2 КЦЗ України). Відповідно до ч. 1 ст. 105 КВК України *надзвичайна ситуація* є однією з підстав введення режиму особливих умов у колоніях.

Літ.: *Васильєв А.А., Житний О.О., Кондратов Д.Ю. та ін. Кримінально-виконавче право України (схеми і таблиці): навчальний посібник; за загальною редакцією О.М. Литвинова. Харків: ХНУВС, 2014. С. 149; Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Надзвичайний стан

– особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану»). Відповідно до ч. 1 ст. 105 КВК України *надзвичайний стан* є однією з підстав введення режиму особливих умов у колоніях.

Літ.: *Васильєв А.А., Житний О.О., Кондратов Д.Ю. та ін. Кримінально-виконавче право України (схеми і таблиці): навчальний посібник; за загальною редакцією О.М. Литвинова. Харків: ХНУВС, 2014. С. 149; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550–III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 23. Ст. 176.*

Наркоманія

(від грец. *narkotikos* – приголомшуючий; грец. *mania* – шаленість) – патологічний (хворобливий) психічний стан, потяг до вживання наркотичних засобів. Особи, які не пройшли повний курс лікування наркоманії не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації (п. 4 ч. 2 ст. 101 КВК України).

Літ.: *Королева М.В. Наркомания // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 371; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 156; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 84–85; Ткачевский Ю.М. Правовые аспекты борьбы с наркоманией и алкоголизмом. Москва: Профиздат, 1990. 128 с.*

Наркотизм

(від грец. *narkotikos* – одурманюючий) – явище соціального порядку, що являє собою сукупність небезпечних для суспільства протиправних дій, які виражаються в умисному вживанні наркотичних засобів без призначення лікаря, незаконних операцій з ними, залученні інших осіб до немедичного вживання таких засобів, створення умов, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів.

Літ.: *Гумін О.М., Мельник П.В. Кримінологія. Випуск: Боротьба з наркотизмом серед засуджених у виправно-трудових колоніях: монографія. Київ: УФЕІ, 1999. 252 с.; Королева М.В. Наркотизм // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 372; Пшеничний В.Г. Наркотизм // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 457–459; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 85; Ткачевский Ю.М. Правовые аспекты борьбы с наркоманией и алкоголизмом. Москва: Профиздат, 1990. 128 с.*

Наркотичне сп'яніння

(від грец. *narkotikos* – одурманюючий) – стан людини, викликаний вживанням наркотичних засобів та психотропних речовин, внаслідок чого у особи знижується або втрачається здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними. У строк відбування покарання у виді виправних робіт не зараховується час хвороби, викликаної наркотичним сп'янінням (ч. 3 ст. 43 КВК України). Поява на роботі у стані наркотичного сп'яніння вважається ухиленням від відбування покарання у виді виправних та громадських робіт (ч. 6 ст. 46, ч. 3 ст. 40 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодед О.В., Черненок М.П. Харків:*

Кроссроуд, 2010. С. 42–43; Ткачевский Ю.М. Правовые аспекты борьбы с наркоманией и алкоголизмом. Москва: Профиздат, 1990. 128 с.

Наркотичний засіб

(від грец. *narkotikos* – одурманюючий) – речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними.

Літ.: *Королева М.В. Наркотики // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 372–373; Криминология. Словарь-справочник. Составитель: Х.-Ю. Кернер. Пер. с нем. Отв. ред. А.И. Долгова. Москва: Изд-во НОРМА, 1998. С. 151–160; Ткачевский Ю.М. Правовые аспекты борьбы с наркоманией и алкоголизмом. Москва: Профиздат, 1990. 128 с.*

Наручники
(кайданки)

– індивідуальний спеціальний засіб активної оборони. Наручники (кайданки) до засуджених застосовуються за розпорядженням начальника установи виконання покарань, його заступників, чергового помічника начальника установи та їхніх заступників. Кайданки до засуджених застосовуються у разі: 1) вчинення фізичного опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи виконання покарань або проявів буйства (до заспокоєння); 2) спроби самогубства, членоушкодження або нападу на засуджених чи інших осіб; 3) затримання або доставлення засуджених, які вчинили грубі порушення режиму тримання, до дисциплінарного ізолятора, приміщення камерного типу, одиночної камери або карцеру, якщо зазначені особи чинять опір особовому складу чергової зміни або якщо є підстави вважати, що вони можуть завдати шкоди оточуючим або собі; 4) переміщення після затримання засудженого, який вчинив втечу або самовільно залишив місце обмеження волі. Кайданки застосовуються до засудженого у положенні «руки за спиною» з урахуванням його фізичних вад. Через кожні дві години посадовими особами установи виконання покарань здійснюється перевірка стану фіксації замків (у разі необхідності здійснюється послаблення фіксації), а медичним працівником – стану здоров'я засудженого. Посадові особи установи виконання покарань застосовують кайданки, доки в цьому існує нагальна потреба, з урахуванням випадків, зазначених у цьому пункті. Кайданки знімаються при відправленні індивідуальних потреб, прийманні їжі засудженим, за вказівкою медичного працівника, за наказом осіб, які дали розпорядження на їх застосуван-

ня, або за наказом начальника, вищого за посадою. У разі доцільності подальшого їх застосування посадовою особою установи виконання покарань складається рапорт на ім'я посадових осіб, зазначених в абзаці першому цього пункту. *Застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску заборонено*. Загальні питання застосування наручників (кайданків) як одного з видів спеціальних засобів регламентовано *ст. 106 КВК України*, *розд. V ПВР СІЗО* та *розд. XXVI ПВР УВП*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Наука кримінально-виконавчого права

– див. *Кримінально-виконавче право як наука.*

Начальник відділення соціально-психологічної служби

– посадова особа установи виконання покарань, яка безпосередньо організовує діяльність відділень соціально-психологічної служби, створює належні побутові умови у відділенні, перебуває протягом свого робочого часу серед засуджених відділення, спостерігає за їх поведінкою, забезпечує виконання засудженими встановленого в установі розпорядку дня, вимог режиму відбування покарання тощо. Начальник відділення соціально-психологічної служби *забезпечує ведення*: 1) індивідуальних програм соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими (при звільненні засуджених вони долучаються до їх особових справ); 2) квартального плану роботи, який затверджується заступником начальника установи із соціально-виховної та психологічної роботи; 3) Журналу обліку роботи із засудженими відділення соціально-психоло-гічної служби; 4) Журналу обліку прийому з особистих питань засуджених відділення соціально-психологічної служби; 5) Журналу обліку роботи ради колективу засуджених відділення соціально-психо-

логічної служби. Документація зберігається протягом двох років у робочому приміщенні начальника відділення у металевій шафі або сейфі. Безпосередні права та обов'язки начальника відділення соціально-психологічної служби встановлено нормами *Положення про відділення соціально-психологічної служби* та регламентовано у відповідності до вимог КВК України.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 43.*

Негласні слідчі (розшукові) дії в УВП та СІЗО

– різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Негласні слідчі (розшукові дії) в СІЗО та УВП проводяться відносно осіб, права яких обмежені законом з метою одержання доказів у кримінальному провадженні та у випадках виявлення або / та встановлення осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення, якщо іншим способом отримати інформацію не є можливим. У приміщеннях з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затриманням, взяттям під варту негласні слідчі (розшукові) дії, які тимчасово обмежують конституційні права особи (таємниця спілкування, листування, телефонних переговорів тощо), здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, у порядку, визначеному ст. ст. 247–249 КПК України. *Особливостями проведення негласних слідчих (розшукових) дій* у приміщеннях з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання або взяттям їх під варту є: **1)** обмеженість кола суб'єктів, уповноважених їх проводити (співробітниками оперативного підрозділу відповідної установи, виключно у порядку, визначеному ст. 41 КПК України); **2)** режимність об'єкта, в якому вони проводяться (проникнення до приміщень можливе лише за наявності дозволу); **3)** обізнаність засуджених (арештованих) про форми та методи оперативно-розшукової діяльності, а також проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Літ.: *Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Тарасенко О.С. Негласні слідчі (розшукові) дії в установах виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-*

виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 310–311.

Неповнолітня особа

– особа, яка досягла 16-річного, в ряді випадків 14-річного віку, але якій ще не виповнилося 18 років. До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певний строк. До неповнолітніх можуть також бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 98 КК України). Неповнолітні, які засуджені до покарання у виді позбавлення волі, відбувають покарання у виховних колоніях (ст. 19 КВК України). Відповідно до ст. 148 КВК України з метою закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, можуть бути залишені у виховній колонії до закінчення строку покарання, але не довше ніж до досягнення ними двадцяти двох років. Залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії проводиться за рішенням педагогічної ради постановою начальника колонії, погодженою із службою у справах дітей. На засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку і залишені у виховній колонії, поширюються умови відбування покарання, норми харчування і матеріально-побутового забезпечення, встановлені для неповнолітніх засуджених. Умови праці осіб, які досягли вісімнадцятирічного віку, встановлюються відповідно до законодавства про працю.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 303; Словник Загальної частини кримінального права України / Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2018. С. 222–223; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 43–44.*

Непрацездатна особа

– особа, яка досягла встановленого законом пенсійного віку або визнана інвалідом, а також особа, яка має право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника. Відповідно до ч. 5 ст. 42 КВК України стосовно особи, яка після ухвалення судового рішення ста-

ла непрацездатною, уповноважений орган з питань пробації вносить подання до суду про заміну виправних робіт штрафом у порядку, визначеному кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 44.*

Нетверезий стан

– стан людини, яка вживає алкогольні напої. Проявами нетверезого стану є незначне порушення координаційних рухів, зміна кольору шкіри, зокрема обличчя, зниження критичності в оцінці оточення та власної поведінки, відчуття блаженства. Поява на роботі в нетверезому стані вважається ухиленням від відбування покарання у виді виправних та громадських робіт (ч. 6 ст. 46, ч. 3 ст. 40 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 44; Ткачевский Ю.М. Правовые аспекты борьбы с наркоманией и алкоголизмом. Москва: Профиздат, 1990. 128 с.; Ткачевский Ю.М. Право и алкоголизм. Москва: Изд-во Московского университета, 1987. 159 с.;*

Німецький тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого характерне те, що органи управління пенітенціарними установами підвідомчі органам юстиції або прирівняним до них органам. Для даного типу пенітенціарної системи властива висока ступінь конкретизації центрального федерального пенітенціарного законодавства регіональними нормативно-правовими актами, мікрогруповий принцип розміщення ув'язнених, інститут «превентивного ув'язнення», низький коефіцієнт ув'язнених і значна питома вага осіб, які є громадянами іноземних держав, в загальній масі засуджених. Для німецького типу європейської пенітенціарної системи характерна багатоаспектна та планова робота психологів з засудженими, якісна організація лікування ув'язнених з психічними розладами (в тому числі хворих на наркоманію) та висока організація тюремного режиму. Державами *німецького типу європейської пенітенціарної системи* є Австрія, Німеччина, Ліхтенштейн і Швейцарія.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 134–144; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-*

прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 121, 178.

Нічна чергова зміна

– група екіпірованих співробітників органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, призначена для здійснення нагляду за поведінкою засуджених, підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні злочинів в нічний час доби (друга чергова зміна). Свої обов'язки з нагляду за засудженими чергова зміна виконує без вогнепальної зброї.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 61, 62, 64, 89; Мальков А.В., Ныpков В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 30–32.*

Норма жилої площі на засудженого

– норматив забезпеченості житловою площею в житловому приміщенні на одного засудженого, що відображає принцип споживчого використання цих приміщень. Норма жилої площі на одного засудженого до покарання у виді позбавлення волі не може бути менш як *чотири квадратні метри*, а у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі – *п'яти квадратних метрів* (ч. 1 ст. 115 КВК України). Відповідно до ч. 1 ст. 64 КВК України норма жилої площі на одного засудженого до покарання у виді обмеження волі *не може бути меншою чотирьох квадратних метрів*.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 177; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 44.*

Норма жилої площі на ув'язненого

– норматив забезпеченості житловою площею на одного ув'язненого (особу, взяту під варту). Відповідно до абз. 3 ст. 11 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» норма площі в камері для однієї взятої під варту особи не може бути менше *2,5 квадратного метра*, а для вагітної жінки або жінки, яка має при собі дитину, – *4,5 квадратного метра*.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 177; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.*

Норма кримінально-виконавчого права

– правило поведінки, зосереджене в джерелах кримінально-виконавчого права, в силу чого виникають єдність і цілісність правового врегулювання суспільних відносин, які безпосередньо належать до *предмету кримінально-виконавчого права*. Норму кримінально-виконавчого права *складають* як власні правові приписи кримінально-виконавчого характеру, так і нормативні приписи, запозичені з інших галузей права. В структурі норм кримінально-виконавчого права прийнято виокремлювати: **1)** *гіпотезу*, **2)** *диспозицію* та **3)** *санкцію*. ***Видами норм*** *кримінально-виконавчого права* є: **(I).** а) ***бланкетні*** (надає посилання на відповідну галузь законодавства, що врегульовує суспільні відносини у зв'язку з виконанням покарання); b) ***відсилочні*** (дозволяють уникати дублювання норм при здійсненні правозастосовної діяльності). **(II).** а) ***регулятивні*** (встановлюють права та обов'язки суб'єктів та інших учасників кримінально-виконавчих правовідносин: *зобов'язуючі, уповноважуючі, заборонювальні («забороняючі») норми*); б) ***заохочувальні*** (стимулюють правослухняну поведінку, виправлення засуджених); в) ***охоронювальні («охороняючі»)*** (забезпечують захист правовідносин, що виникають в процесі виконання (відбування) покарання, забезпечують реалізацію інших норм кримінально-виконавчого права). **(III).** 1) ***матеріальні*** (встановлюють зміст правил поведінки); 2) ***процесуальні («процедурні»)*** (регулюють умови та порядок реалізації правил поведінки). **(IV).** а) ***імперативні*** (ультимативні, тобто такі, що не допускають будь-які відхилення й інакші трактування правових приписів); б) ***диспозитивні*** (норми, що надають певні права).

Літ.: *Алиев Я.Л., Громадская Н.В., Клишков В.Б. и др. Уголовно-исполнительное право: учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2018. С. 28–30; Василевич В.В., Джужа О.М., Колб О.Г. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2009. С. 107–115; Головастова Ю.А. Уголовно-исполнительное право как отрасль российского права: предмет, метод, источники, система: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2019. С. 528–529; Гришко А.Я., Орлов В.Н., Уткин В.А. и др. Российский курс уголовно-исполнительного права. В 2-х томах. Т. 1. Общая часть: учебник. Москва: МГЮА имени О.Е. Кутафина; ООО «Издательство «Элит»», 2012. С. 270–277; Казакова В.А., Михлин А.С., Селиверстов В.И. и др. Уголовно-исполнительное право России: учебник. 6-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Норма, ИНФРА-М, 2013. С. 55–61.*

О

Обанольська (женевська) тюремна система

– *змішана система* поводження із злочинцями, для створення якої використано начала мовчання та роз'єднання на ніч (*оборнська тюремна система*), поступовості ув'язнення (*англійсько-ірландська прогресивна система*) і частково – одиночного ув'язнення (*пенсільванська (філадельфійська) тюремна система*). Дану тюремну систему було запроваджено в м. Женева (Швейцарія).

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 162; Палюмбецкий А.И. О происхождении и распространении пенитенциарной системы. Харьков: В университетской типографии, 1854. С. 31–46; Фролов Н.Г. Исправительные тюрьмы в Швейцарии // Современник. 1847. № 9. 41 с.*

Об'єкти колонії

– визначена територія з розташованими на ній будівлями та спорудами, обладнанням та інвентарем, використання якої (перебування на якій) регламентується установленим порядком відбування покарання, що забезпечується відповідними підрозділами колонії. Об'єктами є: 1) ділянки місцевості, де розташовані будівлі, споруди, матеріальні засоби на території виправної колонії, а також виробничі об'єкти виправної колонії, 2) спеціальні транспортні засоби під час переміщення засуджених (на маршрутах руху, пунктах обміну засудженими на залізничних станціях, під час стоянки і зупинки), 3) палати закладів охорони здоров'я (на період перебування там засуджених). Об'єкти колоній ***за належністю*** поділяються на *власні* та *контрагентські*, а за ***дислокацією*** – на *міські* та *позаміські*. До ***міських об'єктів*** відносяться об'єкти установ виконання покарань, розташовані в межах міста, робітничого містечка, селища міського типу. ***Залежно від часу функціонування*** об'єкти колонії поділяються на *постійні*, *тимчасові* та *короткочасні*. До ***постійних об'єктів*** належать житлові, суміжні з ними або окремі виробничі зони з тривалістю роботи на них засуджених більше двох років. До ***тимчасових об'єктів*** належать виробничі об'єкти з тривалістю роботи на них засуджених від трьох місяців до двох років. До ***короткочасних***

об'єктів належать виробничі об'єкти з тривалістю роботи на них засуджених не більше трьох місяців, у тому числі сільськогосподарські об'єкти.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 114; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 134.*

Облік засуджених та осіб, взятих під варту

– процедура формування, ведення та користування відомостями *Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, що містить відомості про засуджених, осіб, узятих під варту*, що складається з трьох модулів (підсистем): а) ***інформаційно-аналітична підсистема обліку засуджених та осіб, узятих під варту*** (містить відомості про осіб, які перебувають на обліку в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах); б) ***підсистема електронних сервісів управління справами суб'єктів пробації*** (містить відомості про осіб, які перебувають на обліку в уповноважених органах з питань пробації); в) ***підсистема електронних сервісів медичного забезпечення засуджених та осіб, узятих під варту*** (містить відомості про осіб, які перебувають на обліку у відокремлених структурних підрозділах Державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»).

Літ.: *Деякі питання обліку засуджених та осіб, узятих під варту: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2017 р. № 608–р. Урядовий кур'єр. 2017. № 168; Про затвердження Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту: Наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2018 р. № 2023/5. Офіційний вісник України. 2018. № 55. Ст. 1962.*

Обмеження волі

– вид основного покарання, котрий призначається *на строк від одного до п'яти років* та полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу – *виправних центрах*. Обмеження волі здійснюється без ізоляції від суспільства в умовах постійного нагляду та обов'язкового залучення засудженого до праці. Обмеження волі *не застосовується* до: 1) неповнолітніх, 2) вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, 3) осіб, що досягли пенсійного віку, 4) військовослужбовців строкової служби та 5) інвалідів першої і другої групи (ст. 61 КК України). Особливості виконання покарання у виді обмеження волі врегульовано *главою 13 КВК України*.

Літ.: *Кам'янець Т.В. Теоретичні та прикладні проблеми виконання покарання у виді обмеження волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 20 с.; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Новікова К.А. Обмеження волі як вид покарання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 20 с.; Ходжалиев С.А. Теория и практика ограничения свободы как вида наказания: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Грозный, 2019. 211 с.*

Обмеження прав засуджених

– звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод державою внаслідок володіння особою спеціальним правовим статусом засудженого. Існує *два логічних прийоми встановлення застосування обмеження до в'язня*: 1) порівняння можливостей засудженого «до» та «після» застосування заходу, обмежувальний характер якого встановлюється (***динамічний підхід***). Таким заходом можуть бути, наприклад, зміни до законодавства; 2) порівняння статусу засудженого із загальним правовим статусом вільних осіб (***статичний підхід***). При цьому може йтися як про порівняння можливостей особи по обидві сторони ґратів *de jure* (нормативні обмеження), так і *de facto* (правозастосовні обмеження). Прийнято виокремлювати такі *форми нормативних обмежень прав* (тих, що об'єктивуються в законодавстві): 1) ***позбавлення суб'єктивного права***. Позбавлення права є фактично обмеження права аж «до нуля». Тобто воно є максимально можливим обмеженням права; 2) ***заборона***. Заборона як обмеження проявляється в разі застосування статичного підходу, а саме порівняння того, що заборонено вільним громадянам і засудженим. Якщо для засуджених існує заборона, а для вільних громадян ні, то така заборона буде обмеженням права. Так само в разі застосування динамічного підходу, обмеження права матиме місце тоді, коли після прийняття нормативного акта з'являється нова заборона, або заборона більшого обсягу. Обмеження може мати прояв і тоді, коли одна заборона замінюється іншою, якщо остання є більш суворою, аніж попередня; 3) ***обов'язок***. Будь-яке встановлення обов'язку засуджених, який накладається на них, оскільки вони володіють цим спеціальним правовим статусом, є правовим обмеженням. Унаслідок встановлення обов'язку завжди обмежується те чи інше суб'єктивне право. Обов'язок тісно пов'язаний із забороною. При цьому пасивний обов'язок є класичним прикладом внутрішньо притаманної заборони (особа зо-

бов'язана не вчиняти певних дій). Активний же обов'язок можна трактувати як заборону невчинення особою певних дій; 4) ***специфічні суб'єктивні права***. Існує дискусія щодо можливості визнання специфічних прав обмеженнями. З огляду на це, пропонується поділ специфічних прав на специфічні залишкові та специфічні додаткові. Специфічні залишкові права завжди будуть обмеженнями, адже вони є «урізаною» чи «зменшеною копією» права вільних громадян. Наприклад, право вільно розпоряджатись своїм часом є урізаним, засуджені мають тільки специфічне право – користуватись своїм часом у відповідності до розпорядку дня, у відповідності до якого в них є певний вільний час. Специфічне ж додаткове право навряд чи можна розглядати як обмеження. Наприклад, право на отримання харчування, житла та одягу є юридично гарантованим у в'язничному контексті навіть у разі відсутності коштів. Такого права у вільних громадян немає, хоча окремі їх категорії і можуть мати певну допомогу такого роду від держави. Однак залежно від типу правового регулювання (дозволено все, що не заборонено чи навпаки) та обраного способу аналізу (динамічний та статичний) цей висновок може змінюватися. Поділ специфічних прав на залишкові та додаткові залежить від суттєвості зв'язку специфічного права засудженого із певним специфічним правом вільної особи. Він є доволі умовним та залежить від поглядів на правову природу специфічного права; 5) ***встановлення специфічної відповідальності***. Стосовно засуджених така відповідальність у «чистому вигляді», як правило, не зустрічається. Здебільшого засуджені несуть відповідальність за дії, які є правомірними для вільних громадян лише в тих випадках, коли існує спеціальна заборона або специфічний обов'язок, які самі є формами правових обмежень. Випадків же коли специфічна відповідальність існує без безпосередньо встановленої заборони чи обов'язку у в'язничному законодавстві мало, однак вони існують. Хоча в такому випадку заборона (чи обов'язок) витікає із цієї відповідальності. У будь-якому разі встановлення відповідальності за діяння, за які для вільних громадян відповідальності немає, варто розглядати як обмеження. Так само варто розглядати обмеженням застосування за певні діяння більш суворої відповідальності, ніж для вільних осіб. Обмеженням може вважатись і дисциплінарна відповідальність. Її підста-

ви та характеристики допомагають встановлювати наявність правообмежень. Указані форми обмежень стосуються і правозастосовних обмежень, які полягають у звуженні змісту та обсягу існуючих прав в'язнів шляхом використання пенітенціарною адміністрацією своєї дискреції. Таке обмеження може бути як законним, так і незаконним. Окреслені п'ять форм нормативних обмежень підходять для правозастосовних обмежень із врахуванням відповідної специфіки. Для встановлення форм правозастосовних обмежень так само, як і для встановлення нормативних форм обмежень, можна застосовувати статичний та динамічний методи. При цьому особливого значення набуває їхнє застосування з урахуванням становища засудженого *de facto*, адже може йти мова про незаконні обмеження.

Літ.: *Човган В.О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування: монографія. Харків: Права людини, 2017. С. 79, 108–109; Човган В.О. Специфічні права засуджених та їх обов'язки як форми правообмежень // Проблеми законності. 2014. Випуск 125. С. 231–239.*

Обов'язки засуджених

– встановлена в *зобов'язуючих* і *забороняючих* нормах кримінально-виконавчого права міра необхідної поведінки засудженого під час відбування покарання, яка забезпечує досягнення цілей покарання, підтримання правопорядку під час його відбування, дотримання прав і законних інтересів як самого засудженого, так і інших осіб. *Зміст обов'язків* засуджених *складають два елементи*: **а)** необхідність учинення певних дій – *зобов'язання засуджених* (обов'язок осіб, засуджених до громадських робіт безоплатно відпрацювати певну кількість годин на суспільно корисних роботах (ч. 1 ст. 36 КВК України); обов'язок осіб, засуджених до штрафу сплатити встановлений судом розмір штрафу в місячний строк після набрання вироком суду законної сили (ч. 1 ст. 26 КВК України); обов'язок осіб, засуджених до обмеження волі самостійно з'явитися до місця відбування покарання (ч. 1 ст. 57 КВК України) тощо); **б)** необхідність утримання від установлених законом дій – *заборони для засуджених*. Заборони для засуджених розглядаються як різновид обов'язків, тобто як обов'язок утримуватися від указаних у законі дій. Обов'язками є заборони, встановлені у ч. 4 ст. 37, ч. ч. 1, 4 ст. 41, ч. 2 ст. 51, ч. 5 ст. 59, ч. 4 ст. 107 КВК України. Окрім того, засуджені *повинні виконувати свої конституційні обов'язки*, зокрема: а) додержуватися вимог Конституції України та законів України

(ст. 68 Конституції); б) шанувати державні символи України (ст. 65 Конституції); в) не заподіювати шкоду природі й відшкодовувати завдані їй збитки (ст. 66 Конституції); г) охороняти культурну спадщину (ст. 66 Конституції); ґ) набувати повну загальну середню освіту (ст. 53 Конституції); д) поважати честь і гідність інших людей, не посягати на їхні права і свободи (ст. 68 Конституції); е) піклуватися про дітей і непрацездатних батьків (ст. 51 Конституції); є) сплачувати податки та збори; ж) захищати вітчизну, її незалежність і територіальну цілісність (ст. 67 Конституції).

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 37–42; Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лисодєд О.В. Обов'язки засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 315–316.*

Оборнська тюремна система

– система з надзвичайно суворим режимом виконання покарання, що передбачала роз'єднання засуджених на нічний час, але встановлювала дотримання абсолютного мовчання під час суспільної роботи, приймання їжі тощо. Оборнська тюремна система була створена *релігійною сектою квакерів* і вперше була запроваджена у 1820 р. в м. Оборн (штат Нью-Йорк, США). Вона використовувалася тривалий час при поводженні зі злочинцями в Англії (Векфільдська тюрма), Бельгії, Франції (у центральних та частково у департаментських тюрмах), Італії, Греції та у полегшеній формі – у Німеччині.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 162; Познышев С.В. Основы пенитенциарной науки. Москва, 1923. С. 123–126; Ткачевский Ю.М. Прогрессивная система исполнения уголовных наказаний: учебное пособие. Москва: Зерцало, 1997. С. 11–13; Утевский Б.С., Ширвиндт Е.Г. Советское пенитенциарное право: учебное пособие. Москва: Изд-во НКЮ РСФСР, 1927. С. 34–35.*

Обшук

– слідча (розшукова) дія, яка становить процесуальне примусове осбтеження приміщень, ділянок місцевості, окремих осіб із метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя злочину або майна, що було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення розшукуваних осіб. Відповідно до ч. 5 ст. 102 КВК України засуджені, їхні речі і одяг, а також приміщення

та територія колоній підлягають *обшуку*. Особистий обшук проводиться особами однієї статі із засудженими. Порядок проведення обшуків визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України (ПВР УВП та ПВР СІЗО).

Літ.: *Глушков В.О., Джужа О.М., Царюк С.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Атіка, 2010. С. 222–223; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Основи оперативно-розшукової діяльності: термінологічний словник / укладач: С.В. Албул. Одеса: Астропринт, 2017. С. 74; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 45; Шепітько В.Ю. Обшук // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. С. 535–537.*

Огляд

– слідча дія, обґрунтована доказами, що є в кримінальному провадженні, яка має на меті виявлення та фіксацію відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, шляхом проведення огляду місцевості, приміщення, речей та документів. Відповідно до ч. 5 ст. 102 КВК України засуджені, їхні речі і одяг, а також приміщення та територія колоній підлягають *огляду*. Порядок проведення оглядів визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України (ПВР УВП та ПВР СІЗО).

Літ.: *Глушков В.О., Джужа О.М., Царюк С.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Атіка, 2010. С. 222–223; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 45–46.*

Огляд автотранспорту

– дії чергового КПП (групи огляду) по огляду автотранспорту, що вибув (прибув) з об'єкта, що охороняється на контрольному майданчику під керівництвом начальника варти із застосуванням технічних засобів і службових собак. Під час огляду транспорту ворота і шлагбаум на контрольному майданчику мають бути зачиненими. Перед оглядом транспорту чатовий КПП вимагає від водія заглушити двигун, вийти з кабіни й підготувати транспортний засіб для огляду. Огляд транспорту починається із застосування службового собаки *з дотриманням такої послідовності*: з естакади оглядається верх транспортного засобу, кузов, вантаж, потім ходова частина і днище.

Після застосування службового собаки застосовуються технічні засоби виявлення, а потім транспортний засіб оглядає чатовий КПП (працівники, які входять до складу групи огляду), перевіряючи кабіну, моторну частину, паливні баки, днище, вантаж та інші місця, де можливе укриття засуджених, інших осіб та предметів, які заборонені для зберігання та використання в установах виконання покарань. Для огляду транспортних засобів та вантажів на КПП з пропуску автомобільного транспорту *застосовується спеціальний інвентар*: три металеві щупи довжиною від 1,5 до 3 метрів з обмежувачами та гумовою ручкою, дві дерев'яні лінійки довжиною 50 та 150 сантиметрів, дерев'яний молоток (киянка).

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 120–121; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 91.*

Огляд залізничного транспорту

– огляд на майданчику, що охороняється, групою огляду на чолі з начальником варти, помічником начальника варти – начальником КПП з використанням для обшуку транспорту службових собак.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 120–121; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 91.*

Оголошення розшуку

– дія щодо ініціювання пошуку засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправних та громадських робіт та осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, місцезнаходження яких невідоме і початковий розшук яких не дав результатів. Розшук оголошується органом Національної поліції *за поданням уповноваженого органу з питань пробації*. Крім того, розшук оголошується у разі неприбуття засудженого до виправного центру. Засуджений, розшук якого оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання, *затримується та конвоюється органом Національної поліції* у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з нав-*

чальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 83.

Огорожі об'єктів

– *інженерні засоби охорони*, що використовуються для вигороджування території об'єктів охорони, заборонених зон і вивідних коридорів. До огорож відносяться паркани суцільного заповнення дерев'яної, цегельної, залізобетонної або змішаної конструкції, а також паркани із колючого дроту, металевої сітки та грат. *Основна огорожа* будується по периметру об'єкта. Вона призначена для: 1) заборони проходу осіб і проїзду транспорту за межами КПП; 2) визначення лінії охорони та ускладнення спостереження за територією об'єкта із зовнішньої сторони. Як основна огорожа застосовуються паркани суцільного заповнення.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 110–111; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 134.*

Одиночна камера

– приміщення для тримання засуджених військовослужбовців, до яких за порушення режиму відбування покарання у виді арешту застосовано стягнення у виді переведення в одиночну камеру; приміщення для тримання засуджених до покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, до яких застосовано дисциплінарне стягнення у виді арешту з триманням на гауптвахті; приміщення в установах відбування покарання, де з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним нового злочину або за наявності медичного висновку за мотивованою постановою начальника установи можуть тримати засуджених.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 91; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 83–84.*

Одноразова грошова допомога засудженим

– виплата, що здійснюється особам, звільненим з місць відбування покарання і на особових рахунках яких немає достатніх

грошових коштів для проїзду до місця проживання або роботи. Відповідно до ч. 2 ст. 157 КВК України одноразова грошова допомога надається за рахунок коштів Державного бюджету України у порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Літ.: *Глушков В.О., Джужа О.М., Царюк С.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Атіка, 2010. С. 313; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 47.*

Оперативна група

(від лат. *operatio* – дія) – група осіб, які входять до складу чергової зміни, що складається з особового складу колонії, а саме: чергові працівники з атестованого персоналу колонії; група патрулювання в районі дислокації колонії; черговий водій; черговий електрик; черговий медпрацівник. *Чисельність та склад оперативної групи* визначаються начальником колонії залежно від оперативної обстановки і варіанта несення служби. Оперативна група входить до складу *чергової зміни*.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 134; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 32.*

Оперативна обстановка

(від лат. *operatio* – дія) – сукупність внутрішніх та зовнішніх умов, що впливають на функціонування служб кримінально-виконавчих установ щодо забезпечення виконання та відбування покарань засудженими, на процес їх виправлення і ресоціалізації.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 134; Основи оперативно-розшукової діяльності: термінологічний словник / укладач: С.В. Албул. Одеса: Астропринт, 2017. С. 75.*

Оперативний підрозділ органів і установ виконання покарань

(від лат. *operatio* – дія) – структурний підрозділ, основними функціями якого є: пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп із метою забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; виявлення, попередження і розкриття злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших

правопорушень; надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 84; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 47.*

Оперативно-розшукова діяльність в УВП та СІЗО

(від лат. *operatio* – дія) – система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контрозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст. 2 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність»). Відповідно до ст. 104 КВК України *в колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням* якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп *з метою*: **а)** забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; **б)** попередження і виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; **в)** вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; **г)** надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється *оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань*.

Літ.: *Вишневський О.С., Музика В.В., Романюк О.В. Оперативно-розшукова діяльність та безпека в пенітенціарних установах: навчальний посібник. Біла Церква, 2019. 272 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135–XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.*

Оперативно-розшукова профілактика

(від лат. *operatio* – дія) – вид кримінально-превентивної діяльності *оперативно-розшукових підрозділів* правоохоронних органів, спрямований на виявлення, усунення або нейтралізацію причин та умов вчинення злочинів, виявлення осіб, які схильні до протиправних правопорушень, вплив на них, запобігання злочинам, що готуються та припинення таких, що розпочалися, з використан-

ням спеціальних сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності.

Літ.: *Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 162; Миронюк Т.В. Оперативно-розшукова профілактика // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 495–498.*

Органи виконання покарань

– система суб'єктів, що реалізують державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Відповідно до ч. 1 ст. 11 КВК України *органами виконання покарань* є: 1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, 2) його територіальні органи управління, 3) уповноважені органи з питань пробації. Діяльність органів виконання покарань безпосередньо пов'язана зі здійсненням управлінських та адміністративно-господарських функцій.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 55–59; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Романов М.В. Органи виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 320–321.*

Органи державної виконавчої служби

– уповноважені органи державної виконавчої влади, що здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб). *Завданням органів державної виконавчої служби* є своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачено законом. Органами державної виконавчої служби міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України є: **1)** *Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Львів); **2)** *Південно-Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Івано-Франківськ); **3)** *Центрально-Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Хмельницький); **4)** *Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Київ); **5)** *Північно-Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Суми); **6)** *Південно-Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Дніпро); **7)** *Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Одеса); **8)** *Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* (м. Харків). Відповідно до ст. 12 КВК України органи державної виконавчої служби *виконують покарання*

у виді конфіскації майна у випадках та в порядку, передбачених КВК України та законами України.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 29. Ст. 535.*

Освітлювальні установки

– *інженерні засоби охорони*, призначені для охоронного освітлення забороненої зони й робочого освітлення місць несення служби, зокрема, освітлювальні прилади, електричні освітлювальні мережі та резервні джерела живлення (дизель-генератори). Електричні освітлювальні мережі становлять сукупність повітряних і кабельних ліній, електрообладнання, електроустановчих апаратів та електромонтажних виробів. Освітлювальні установки поділяються на *освітлювачі* та *прожектори*. Освітлювальні установки ***повинні забезпечувати***: а) створення необхідної освітленості забороненої зони і місць несення служби; б) роздільне або одночасне включення ділянок охоронного освітлення; в) включення ділянок освітлення вручну або автоматично при спрацьовуванні засобів виявлення; г) управління охоронним освітленням з операторської, а при її відсутності − з вартового приміщення: д) автоматичне та ручне перемикання джерел живлення; є) надійність, безпечність та зручність обслуговування.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 111–112; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 135.*

Основи виправно-трудового законодавства Союзу РСР та союзних республік 1969 р.

– систематизований законодавчий акт, що був прийнятий 11.07.1969 р. Порядок введення Основ виправно-трудового законодавства Союзу РСР та союзних республік в дію визначався *Указом Президії Верховної Ради СРСР від 06.10.1969 р.* Об'явлено його було таємним наказом МВС СРСР від 20.10.1969 р. за № 0635. Основи виправно-трудового законодавства Союзу РСР і союзних республік 1969 р. складались з *5 розділів* та *49 статей*, що врегульовували питання: розмежування виправно-трудового законодавства Союзу РСР та союзних республік (розділ І), загальних

положень виконання покарань у вигляді позбавлення волі, заслання, вислання та виправних робіт без позбавлення волі (розділ II), порядку і умов виконання покарань у вигляді позбавлення волі (розділ III), порядку і умов виконання покарань у вигляді заслання, вислання та виправних робіт без позбавлення волі (розділ IV), підстав звільнення від відбування покарань, допомоги звільненим з місць позбавлення волі та нагляду за ними (розділ V). Основи виправно-трудового законодавства Союзу РСР і союзних республік 1969 р. були засобом загальносоюзної уніфікації законодавства, своєрідною фундаментальною моделлю для прийняття відповідних республіканських кодексів чи законів. Обсяг республіканської специфіки в цих виправно-трудових кодексах (законах) був мінімальним.

Літ.: *Об утверждении Основ исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик: Закон СССР от 11.07.1969 г. № 4374–VII. Ведомости Верховного Совета СССР. 1969. № 29. Ст. 247; О порядке введения в действие Основ исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 06.10.1969 г. Ведомости Верховного Совета СССР. 1969. № 41. Ст. 365; Основы исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик 1969 г. // Основы законодательства Союза ССР и союзных республик. Москва: Юридическая литература, 1971. С. 310–344.*

Основні покарання

– вид покарань за способом та порядком призначення, котрі призначаються судом як самостійний захід примусу і не можуть бути призначені на додаток до інших видів кримінальних покарань. Основними покараннями є: а) громадські роботи; б) виправні роботи; в) службові обмеження для військовослужбовців; г) арешт; г) обмеження волі; д) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; е) позбавлення волі на певний строк; є) довічне позбавлення волі (ч. 1 ст. 52 КК України).

Літ.: *Борисов В.І., Тацій В.Я., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 6-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2020. С. 382–393; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.*

Особа

– діяльнісна самодостатня *людина*, суб'єкт суспільної активності та діяльності, образ (обличчя) людини, яким вона постає у суспільних відносинах, яким її сприймають учасники цих відносин, суспільної активності та діяльності.

Літ.: *Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «ІнЮре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 234, 235; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В.*

Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 164.

Особа злочинця з числа персоналу ДКВС України

– один із видів фізичних осіб, задіяних на службі (роботі) в органах та установах виконання покарань на визначених у законі засадах, який вчиняє злочин у сфері виконання покарань у силу своїх індивідуальних соціально-психологічних, інтелектуальних, вольових та інших негативних і відмінних від законослухняних громадян властивостей та під впливом зовнішніх детермінант злочинності.

Літ.: *Ліховіцький Я.О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. С. 15; Ліховіцький Я.О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2017. 556 с.*

Особа криміногенна

– особа з достатньо стійкими негативними особливостями характеру, що складаються в результаті несприятливих умов життя і зумовлюють підвищену імовірність злочинної поведінки.

Літ.: *Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 36–37; Криминология. Словарь-справочник. Составитель: Х.-Ю. Кернер. Пер. с нем. Отв. ред. А.И. Долгова. Москва: Изд-во НОРМА, 1998. С. 128–129.*

Особиста безпека засуджених

– див. *Безпека засуджених (особиста безпека).*

Особисті гроші засудженого та особи, взятої під варту

– грошові кошти, які підлягають зарахуванню на особовий рахунок особи і використовуються відповідно до законодавства. Організація обліку зданих особами на зберігання особистих грошей покладається на начальника установи, а ведення обліку – на керівника бухгалтерської служби установи. Відповідно до ч. 3 ст. 153 КВК України з особою, яка звільняється, в обов'язковому порядку проводиться повний розрахунок, видаються гроші, що зберігалися на її особовому рахунку, або перераховуються на вказаний засудженим рахунок чи відкритий для нього рахунок, а також довідка встановленого зразка, де зазначаються підстави звільнення. На прохання особи, яка звільняється, видається довідка.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку обліку особистих грошей, цінностей і речей осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, а також виданого їм речового майна: Наказ Міністерства юстиції України від*

23.08.2013 р. № 1782/5. Офіційний вісник України. 2013. № 69. Ст. 2565.

Особисті речі засудженого та особи, взятої під варту

– предмети, речі, речовини, крім заборонених, які відповідно до законодавства зберігаються на складі установи виконання покарань, слідчого ізолятора та повертаються їх власнику. Організація обліку зданих особами на зберігання особистих речей покладається на начальника установи, а ведення обліку – на керівника бухгалтерської служби установи. Відповідно до ч. 3 ст. 153 КВК України з особою, яка звільняється, в обов'язковому порядку проводиться повний розрахунок, повертаються особисті речі, які їй належать, а також довідка встановленого зразка, де зазначаються підстави звільнення. На прохання особи, яка звільняється, видається довідка.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 161, 164, 185; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку обліку особистих грошей, цінностей і речей осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, а також виданого їм речового майна: Наказ Міністерства юстиції України від 23.08.2013 р. № 1782/5. Офіційний вісник України. 2013. № 69. Ст. 2565; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 49.*

Особистість

– соціальний зліпок особи *(вузьке визначення)*; соціально типове, що відрізняє особу у суспільних відносинах, обумовлює її суспільну активність, суспільну діяльність, лежить в основі їх спричинення *(широке визначення)*.

Літ.: *Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «ІнЮре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 238, 239; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 164.*

Особистість засудженого

– суспільна істота – людина з соціальними відхиленнями, що призвели до вчинення кримінального правопорушення. Особистість засудженого наділена свідомістю, представлена психологічними характеристиками, які є стійкими, соціально зумовленими і виявляються у суспільних зв'язках, відносинах з навколишнім світом, іншими людьми та визначають його поведінку в процесі відбування покарання.

Літ.: *Антонян Ю.М. Личность осужденного // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. 2017. № 5. С. 27–33; Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019.*

С. 600; Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 82.

Особистість злочинця

– сукупність соціально-типових ознак, які сформувалися у процесі неблагополучного соціального розвитку особи, та відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину.

Літ.: *Женунтій В.І. Поняття особистості злочинця в теорії вітчизняної кримінології // Держава та регіони. Серія: Право. 2009. № 2. С. 61–65; Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «ІнЮре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 239.*

Особисті цінності засудженого та особи, взятої під варту

– дорогоцінні метали і вироби з них, дорогоцінні камені і перлини та вироби з них, іноземна валюта, платіжні картки всіх видів, цінні папери, які відповідно до законодавства здаються на зберігання до каси установи виконання покарань, слідчого ізолятора та повертаються їх власнику. Організація обліку зданих особами на зберігання особистих цінностей покладається на начальника установи, а ведення обліку – на керівника бухгалтерської служби установи. Відповідно до ч. 3 ст. 153 КВК України з особою, яка звільняється, в обов'язковому порядку проводиться повний розрахунок, повертаються особисті цінності, які їй належать, а також довідка встановленого зразка, де зазначаються підстави звільнення. На прохання особи, яка звільняється, видається довідка.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку обліку особистих грошей, цінностей і речей осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, а також виданого їм речового майна: Наказ Міністерства юстиції України від 23.08.2013 р. № 1782/5. Офіційний вісник України. 2013. № 69. Ст. 2565.*

Особова справа засудженого (особи, яка тримається під вартою)

– основний обліковий документ засудженого (особи, яка тримається під вартою). Особова справа складається з двох частин, вкладається в обкладинку і комплектується документами, що засвідчують особу та підтверджують законність тримання її в установі (СІЗО), звільнення з неї, а також відображають процес її тримання в установі (СІЗО). *Пере-*

лік документів, долучених до особової справи, зазначається в описі, який ведеться окремо для першої та другої частин справи. В одному томі особової справи може бути *не більше ніж 250 аркушів*. У разі якщо кількість аркушів перевищує встановлену норму, формується наступний том особової справи. До *першої частини особової справи* долучаються такі документи: а) судові рішення; б) накази Мін'юсту про виконання указів Президента України щодо помилування; в) рішення Центральної комісії з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення та Міжрегіональної комісії з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення; г) копія довідки про звільнення; ґ) копія довідки про смерть особи. До *другої частини особової справи* долучаються документи, які відображають процес тримання особи в СІЗО та відбування засудженим покарання в установі. До особової справи долучаються також інші документи, які стосуються конкретної особи. В установі виконання покарань особові справи *обов'язково реєструються* в журналі обліку переміщення засуджених та реєстрації їх особових справ, а в СІЗО – в добових відомостях обліку доставлених осіб. Відлік реєстраційних номерів особових справ осіб, які прибули до установи (СІЗО), починається з першого січня кожного року. Реєстраційний номер особової справи особи, яка тримається під вартою, складається з порядкового номера та двох останніх цифр року. Реєстраційний номер особової справи засудженого складається з порядкового номера із зазначенням першої літери прізвища засудженого та двох останніх цифр року.

Літ.: *Королев И.И. Словарь-справочник по уголовно-исполнительному законодательству. Москва: «ЧеРо», 2001. С. 82; Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: Наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 р. № 847/5. Офіційний вісник України. 2012. № 28. Ст. 1066.*

Особовий рахунок засудженого

– рахунок обліку грошових коштів засуджених, на який зараховуються гроші, зароблені ними в колонії, одержані за переказами чи у якості соціальних виплат. Відповідно до ч. 1 ст. 108 КВК України засуджені мають право придбавати за безготівковим розрахунком продукти харчування, одяг, взуття, білизну та предмети першої потреби на гроші, зароблені в колоніях, одержані за переказами, за рахунок пенсії та іншого доходу, без обмеження їх обсягу. Засуджені з дозволу адміністрації можуть з коштів, які знаходяться на особових рахунках, додатково придбавати взуття і одяг, у тому числі спортивний, оплачувати лікувально-профілактичні послуги, що надаються додатково за призначенням лікаря, отримувати необхідне за медичними показаннями дієтичне харчування (ч. 6 ст. 115 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 49.*

Охорона УВП

– комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ізоляції засуджених і недопущення вчинення ними втеч та інших злочинів; запобігання проникненню на територію установ сторонніх осіб та заборонених до використання засудженими предметів; забезпечення зберігання матеріальних цінностей установ виконання покарань. *До системи охорони об'єктів УВП* входить вся сукупність сил і засобів, створених для виконання поставлених службових завдань, що повинні відповідати специфіці діяльності установ, конфігурації об'єкта, рівню його устаткування інженерно-технічними засобами охорони, оперативній обстановці та забезпечувати надійність охорони, найбільш ефективне й економічне використання сил і коштів. Контроль за організацією охорони УВП, СІЗО, дотриманням правопорядку та забезпеченням безпеки в них здійснюється органами управління ДКВС України.

Літ.: *Козлов П.П., Нікітін Ю.В., Стрелков Л.О. Режим виконання кримінальних покарань: монографія. Київ: КНТ, 2008. С. 120–123; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Тимошенко В.І. Охорона установ виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримі-*

нально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 327–328.

Охоронна кримінально-виконавча функція покарання

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція покарання, яка полягає в тому, що виконує, *по-перше*, зовнішню задачу, бо забезпечує обов'язкову фізичну ізоляцію засуджених від суспільства, реалізуючи тим самим одну з основних вимог режиму, зазначену у ст. 102 КВК України. *По-друге*, охоронна кримінально-виконавча функція реалізує внутрішню задачу, забезпечує нормальну діяльність адміністрації кримінально-виконавчих установ, створює належні умови життєдіяльності для засуджених, котрі, будучи фізично ізольованими, повинні мати їжу, одяг, взуття, приміщення для сну, відпочинку, роботи тощо. Охоронна функція повинна забезпечити нагляд за засудженими, їх особисту безпеку, а також адміністрації виправної установи.

Літ.: *Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. С. 181, 182; Осауленко А.О. Функції кримінального покарання: загальнотеоретичний аспект // Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 4. С. 190–193.*

Охоронювальна функція КВП

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція, яка визначається тим, що кримінально-виконавче право слугує охороні прав, свобод і законних інтересів засуджених та персоналу установ виконання покарань.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 41; Гриценко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 23–24; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 24.*

Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення і потреб засудженого

– процес визначення органами пробації та установ виконання покарань ймовірності вчинення засудженими повторних злочинів та їх основних соціальних і побутових потреб. Інструмент оцінки ризиків ґрунтується на *трьох основних принципах*: ***принцип ризику*** – рівень роботи із засудженими повинен відповідати ризику вчинення ним повторного злочину; ***принцип необхідності*** – криміногенні потреби (*динамічні фактори ризику, тобто ті, що піддаються зміні, пов'язані з криміналь-*

ною поведінкою) повиннні оцінюватися і цілеспрямовано проводитися виправна робота; ***принцип реагування*** – здатність клієнта виправлятися в результаті реабілітаційної роботи, повинна максимізуватися шляхом забезпечення когнітивного впливу на його / її поведінку та шляхом зміни стилю навчання, мотивації здібностей та особистих сильних сторін клієнтів. *Особливістю оцінки ризиків в Україні є*: 1) підготовка висновку про обвинуваченого для складання досудової доповіді (відповідно до ч. 3 ст. 9 ЗУ «Про пробацію» досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення); 2) визначення ***криміногенних потреб***, які впливають на фактори ризику; 3) моніторинг змін рівня вчинення повторного кримінального правопорушення у період пробації. Відповідно до ч. 2 ст. 13 ЗУ «Про пробацію» в процесі пробації, за індивідуальним планом роботи, із засудженим з урахуванням оцінки ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень проводиться соціально-виховна робота.

Літ.: *Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93; Рудницьких М.І. Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення і потреб засудженого // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 328–329.*

Оціночна категорія кримінально-виконавчого права

– слово або словосполучення, що міститься в тексті правової норми кримінально-виконавчого права, не має достатнього конкретного змісту та з відсутніми чіткими ознаками. В *оціночних категоріях кримінально-виконавчого права* міститься узагальнення неоднорідних за своєю сутністю фактів, які передбачають «оцінку». Оціночні категорії кримінально-виконавчого права *мають на меті* встановлення певного взаємозв'язку між об'єктами і явищами, які відтворюють найбільш загальні властивості фактичних обставин, що тягнуть за собою юридично значимі наслідки для кримінально-виконавчих правовідносин.

Літ.: *Антонян А.Г. Некоторые проблемы использования оценочных понятий в конструировании норм уголовно-исполнительного права // Вестник Томского государственного университета. Право. 2012. № 1 (3). С. 13–16; Антонян А.Г. Оценочные категории в уголовно-исполнительном праве: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Томск, 2016. С. 38; Антонян А.Г. Оценочные категории в уголовно-исполнительном праве РФ // Российское правоведение: трибуна молодого ученого. 2011. Выпуск 11. С. 210–211.*

П

Парламентський контроль

(від франц. *contrôle* – подвійний список, перевірка) – контроль за додержанням конституційних прав і свобод засуджених та захист їх прав на території України, що здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. *Метою парламентського контролю* є: 1) захист прав і свобод засуджених, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; 2) додержання та повага до прав і свобод засуджених органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами; 3) запобігання порушенням прав і свобод засуджених або сприяння їх поновленню; 4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи засуджених у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі; 5) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод засуджених; 6) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації засудженими своїх прав і свобод; 7) сприяння правовій інформованості населення та засуджених і захист конфіденційної інформації про особу (ст. 3 ЗУ «Про Уповноваженого ВРУ з прав людини»).

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 135–138; Василевич В.В., Джужа О.М., Колб О.Г. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2009. С. 238–240; Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст. 99.*

Педагогічна рада виховної колонії

– постійно діючий колегіальний орган виховної колонії, головним завданням якого є розгляд питань та надання пропозицій адміністрації виховної колонії щодо організації соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, удосконалення навчально-виховного процесу (п. 2 Положення про педагогічну раду виховної колонії). Персональний склад педагогічної ради виховної колонії *затверджується на-*

казом начальника виховної колонії терміном на один рік.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 167; Про затвердження Положення про педагогічну раду виховної колонії та Типового положення про батьківський комітет при виховній колонії: Наказ Міністерства юстиції України від 09.01.2013 р. № 65/5. Офіційний вісник України. 2013. № 5. Ст. 184; Яковець І.С. Педагогічна рада виховної колонії // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 332–333.*

Пеналізація

(від лат. *poena* – покарання і *actio* – дія) – напрям кримінально-правової політики держави, який полягає у встановленні у законі про кримінальну відповідальність видів і розмірів покарань, що підлягають застосуванню до осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення. *Суб'єктом здійснення пеналізації* в Україні є Верховна Рада України. Саме вона *шляхом прийняття законів про кримінальну відповідальність* встановлює види та розміри покарань, що підлягають застосуванню до осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення. Разом із тим для пеналізації певне значення має *діяльність Конституційного Суду України*. Зокрема, у тих випадках, коли Конституційний Суд виступає як «негативний законодавець», скасовуючи з мотивів неконституційності (п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції) окремі положення кримінального закону, що визначають караність діянь, він тим самим вносить певні зміни до здійсненої законодавцем пеналізації кримінально караних діянь.

Літ.: *Пономаренко Ю.А. Пеналізація кримінально-правова // Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 1 (7). С. 310–314; Словник Загальної частини кримінального права України /Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2018. С. 263–264.*

Пенальна злочинна поведінка

(від лат. *poena* – покарання) – злочинна поведінка особи, яка засуджена судом та відбуває кримінальне покарання.

Літ.: *Королева М.В. Пенальное преступное поведение // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 490; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 165.*

Пенітенціарій

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – споруда для ув'язнення і виправлення злочинців. Ідею про доцільність організації пенітенціарних установ виправного типу одним з перших висунув у XVII ст. монах ордену бенедиктинців Жан Мобільйон. Проект Мобільйона був представлений архієпископом Лепельї на розгляд французькому королю Людовіку XIV,

але до його реалізації справа не дійшла. *Основними принципами пенітенціарного ув'язнення* Мобільйон визначав: 1) тримання засуджених у келіях із залученням їх до праці; 2) влаштування невеличких садків для перебування в'язнів на свіжому повітрі; 3) виділення спец, приміщень для молитов та морально-релігійного виховання в'язнів; 4) харчування скоромною їжею для очищення душі й тіла. Лише в 1718 р. ці принципи частково реалізовано римським папою Климентом XI, який відкрив на території Ватикану перший пенітенціарій під назвою «Шпиталь Святого Михайла». На брамі цієї пенітенціарної установи для неповнолітніх було викарбувано «*Parum est coercere improbos poena, nisi probos efficere disciplina*» (недостатньо карати поганих, якщо не робити їх кращими за допомогою дисципліни). *Характерною особливістю перших пенітенціаріїв* було те, що вони будувалися за старою «коробчастою» архітектурною композицією, на відміну від нової «панoптичної», спеціально пристосованої для здійснення виправних функцій та дотримання умов режиму тримання. Загалом у кінці XIX ст. виділилися *три основні форми пенітенціаріїв*, у вигляді: 1) віяла, 2) зірки з п'ятьма і шістьма променями та 3) хреста. З огляду на сучасне обладнання в'язниць (тюрем) інженерно-технічними засобами необхідність у жорсткому дотриманні панoптичних засад у тюрмобудуванні частково відпала, але класична схема пенітенціаріїв-галерей уже два століття залишається незмінною. Залишається у використанні й сам термін «*пенітенціарій*». З ним безпосередньо пов'язане поняття «*пенітенціарні системи*».

Літ.: *Dictionary of American Criminal Justice, Criminology and Law / David N. Falcone. New Jersey: Pearson, 2005. P. 193; Голубовська І.О., Лефтерова О.М., Шовковий В.М. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Видавничополіграфічний центр «Київський університет», 2012. С. 320; Калюжний Р.А., Резник І.І. Пенітенціарій // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2002. Т. 4: Н–П. С. 468–469; Мальков А.В., Ныркoв В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 109.*

Пенітенціарія

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – галузь юридичної науки, система наукових знань про основні, найбільш загальні закономірності розвитку суспільних відносин, що виникають у зв'язку з ресоціалізацією пенітенціарної функції держави. *Завданнями пенітенціарії* є вивчення структури та змісту суспільних відносин, що виникають у цій сфері, розробка сучасних виправних моделей та їх

впровадження у практику виконання покарань. *Предметом пенітенціарії* є суспільні відносини у сфері виконання кримінальних покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства. Пенітенціарія *ґрунтується на* принципі контролю процесу виконання покарання з боку професійно орієнтованих осіб; використання праці засуджених як елементу виправного впливу; забезпечення освіти засуджених як основи їх ресоціалізації (відновлення позитивних зв'язків, рис, умінь і навичок); оптимально організованої участі соціальних інститутів суспільства у сприянні ефективної діяльності системи виконання покарань. Теоретично-прикладне значення пенітенціарії полягає у тому, що вона виконує *методологічну функцію*, надаючи рекомендації щодо найбільш доцільної організації процесу виконання кримінальних покарань; *двоєдину виховну функцію* – стосовно засуджених і суспільства; *конструктивну функцію* синтезу знань та уявлень про сферу виконання покарань у вигляді тримання засуджених в умовах ізоляції від суспільства. Пенітенціарія тісно пов'язана з кримінальним правом, кримінально-виконавчим правом, кримінологією, психіатрією, психологією та педагогікою. У 90-х рр. XX ст. в Україні значний внесок у розвиток теорії пенітенціарії та впровадження її прогресивних ідей (гуманізація, демократизація процесу виконання та відбування кримінальних покарань) зробили *М.П. Мелентьєв* та *Г.О. Радов*.

Літ.: *Голубовська І.О., Лефтерова О.М., Шовковий В.М. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. С. 319–320; Музика А.А., Пуйко В.М. Пенітенціарія // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 573; Музика А.А., Пуйко В.М. Пенітенціарія // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2004. Т. 6: Т–Я. С. 657–659.*

Пенітенціарна асоціація України

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – громадська організація, що була створена установчими зборами 17.12.2014 р. та зареєстрована Міністерством юстиції України 25.03.2015 р. У 2018 р. Асоціація отримала всеукраїнський статус. З червня 2019 р. змінила назву на «*Всукраїнська Пенітенціарна асоціація України*». Асоціація *створена з метою* захисту законних прав та інтересів своїх членів, підвищення рівня їхньої професійної компетентності; об'єднання їх практичного і наукового потенціалу для забезпечення дотримання прав людини, законності, порядку і належ-

них умов виконання та відбування покарань, захисту інтересів особи, суспільства і держави; сприяння консолідації, порозумінню та співробітництву практиків і вчених, громадських та релігійних діячів у досягненні мети покарання; активній підтримці авторитету, позитивного іміджу та сприяння здійсненню завдань кримінально-виконавчої служби в Україні та за її межами. Асоціація є добровільною самоврядною громадською організацією, що створена на основі об'єднання загальних інтересів практиків і науковців, громадських, релігійних діячів, які мають досвід роботи в галузях: *кримінального права*, *кримінології*, *психології*, *педагогіки*, *кримінально-виконавчого права*, *соціальної роботи*, *захисту прав засуджених і персоналу органу виконавчої влади, що реалізовує державну політику у сфері виконання покарань, його територіальних органів управління, установ виконання покарань та роботи з ним*; благодійної, громадської, релігійної та іншої діяльності, спрямованої на досягнення мети покарань. Асоціація є співзасновником вітчизняного наукового-фахового друкованого видання – «*Вісник Пенітенціарної асоціації України*».

Літ.: *Офіційний веб-сайт громадської організації «Всукраїнська Пенітенціарна асоціація України». URL: https://www.penalassociationukr.com (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Пенітенціарна життєдіяльність

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – динамічна функціональна характеристика пенітенціарної системи. В рамках пенітенціарної життєдіяльності здійснюються різноманітні пенітенціарні процеси, спрямовані на реалізацію та захист інтересів суб'єктів пенітенціарних правовідносин. *Моментом початку пенітенціарної життєдіяльності слід вважати* фактичний момент вступу особи в пенітенціарні правовідносини. *Завершення пенітенціарної життєдіяльності пов'язане з* фактичним моментом виходу особи з пенітенціарної сфери та із закінченням пенітенціарних правовідносин.

Літ.: *Мальков А.В., Ныркoв В.В., Ромашов Р.А. и др. Энциклопедия пенитенциарного права. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 22–23; Мальков А.В., Ныркoв В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 109–110.*

Пенітенціарна злочинність

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – сукупність злочинів, що вчиняються протягом певного періоду (строк відбування покарання) у певних місцях (місце відбування покарання у вигляді

позбавлення волі) та певним колом осіб (засуджені), які відбувають покарання за злочини, вчинені раніше. Серед найбільш розповсюджених пенітенціарних злочинів відокремлюють: 1) загальнокримінальні злочини, вчинені засудженими (злочини проти життя та здоров'я особи, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, злочини проти власності та ін.); 2) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, вчинені засудженими; 3) ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі; 4) злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань; 5) дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань; 6) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти.

Літ.: *Бандурка І.О., Житний О.О., Литвинов О.М. та ін. Кримінологія. Академічний курс: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. С. 554; Джужа О.М. Злочинність пенітенціарна // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 177–178; Джужа О.М. Злочинність пенітенціарна // Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 1 (6). С. 464–467.*

Пенітенціарна ідея

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – принципово нова основа розбудови оптимальної системи виконання покарання у вигляді позбавлення волі, що відповідає інтересам цивілізації, загальновизнаним людським цінностям, суспільній безпеці і нормам християнської моралі. Значення розуміння і внутрішнього сприйняття пенітенціарної ідеї громадянином цивілізованої держави повинно бути незалежним від його соціальних ролей і професійних функцій, але, перш за все, працівниками системи виконання покарань, воно має розглядатися у таких найважливіших аспектах (параметрах). *По-перше*, пенітенціарна ідея являє собою філософсько-світоглядну цінність, оскільки стверджує віру в людину, можливість її самосвідомого вибору етичного та правового ідеалу, висвітлює шляхи перемоги «Добра» над «Злом». *По-друге*, розповсюдження пенітенціарної ідеї у суспільстві дає можливість сприяти його моральному оздоровленню, утвердженню в громадській свідомості позицій поваги до людської гідності, милосердя, добродійності, готовності до активної допомоги тим, хто її потребує. Соціально-психологічна значущість цієї ідеї полягає і у тому, що її прийняття членами суспільства безпосередньо пов'язане з розумінням ними величезної соціальної ролі робо-

ти, спрямованої на ресоціалізацію злочинців, зі зростанням престижу професії пенітенціарного працівника. *По-третє*, пенітенціарна ідея є прогресивною як головний орієнтир на шляху до досягнення головної мети діяльності кримінально-виконавчої системи – виправлення злочинців, навіть у таких складних умовах, які об'єктивно створюються позбавленням волі. *По-четверте*, оцінка цінності пенітенціарної ідеї безпосередньо пов'язана з її значенням для особистості й ефективності професійної діяльності самих представників пенітенціарного персоналу. Аналіз практики та спеціальні дослідження переконують у тому, що саме така позиція у ставленні до засуджених з боку представників адміністрації сприяє збереженню психічного здоров'я як перших, так і останніх, упереджує виникнення руйнівних психічних станів, характерологічних акцентуацій, профілактує професійну й особистісну деформацію персоналу.

Літ.: *Іваньков І.В., Іваньков О.І., Олійник О.І. Теорія пенітенціарії: історико-правове узагальнення: навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України, 2013. С. 7; Радов Г.О. Пенітенціарна ідея: Думки на тему. Київ: МП «Леся», 1997. 288 с.*

Пенітенціарна кримінологія

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – кримінологічна теорія, що вивчає злочинність засуджених під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі, тенденції та закономірності, причини та умови, особу засудженого, що вчиняє злочини, і на цій основі розробляє напрями запобігання злочинності у місцях позбавлення волі.

Літ.: *Антонян Ю.М., Гришко А.Я., Фильченко А.П. и др. Пенитенциарная криминология: учебник. Рязань: Академия права и управления ФСИН, 2009. С. 14–24; Джужа О.М., Копотун І.М., Пузирьов М.С. та ін. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник. Київ: НАВС, 2013. С. 46.*

Пенітенціарна наука

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – динамічна система достовірних наукових знань про теорію і практику виконання та відбування засудженими кримінальних покарань та пробації, стан функціонування пенітенціарних установ, особливості виправлення, ресоціалізації та реінтеграції засуджених до суспільства після звільнення.

Літ.: *Богатирьов А.І., Богатирьова О.І. Пенітенціарна наука як складова реформування кримінально-виконавчої системи України // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2018. № 4. С. 52; Исаев М.М. Основы пенитенциарной политики. Москва; Ленинград: Госиздат, 1927.*

С. 5–11; Мелентьев М.П. Возникновение и развитие пенологии и пенитенциарной науки. Рязань, 2000. 250 с.; Познышев С.В. Основы пенитенциарной науки. Москва, 1923. С. 6–7.

Пенітенціарна педагогіка

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – галузь педагогіки, яка вивчає спеціально-організовану, цілеспрямовану та систематичну діяльність з формування особистості засуджених до різних видів покарання, як пов'язаних, так і не пов'язаних з позбавленням волі. Науковий інтерес пенітенціарної педагогіки зосереджений на дослідженні сутності закономірностей навчання, виховання та розвитку людини у процесі відбування покарання у виді позбавлення волі. *Головними завданнями (напрямками) пенітенціарної педагогіки* є: а) навчання засуджених та персоналу – надання їм необхідних знань, умінь та навичок; б) виховання засуджених та персоналу – цілеспрямований позитивний вплив на їх духовний, інтелектуальний та фізичний розвиток; в) розвиток засуджених та персоналу – виявлення та розвиток їх здібностей, підвищення їх духовного, інтелектуального та фізичного рівня. *Об'єктом пенітенціарної педагогіки* є виховна система органів, виконуючих покарання, під якою слід розуміти сукупність взаємопов'язаних компонентів (елементів), до яких належать: мета, завдання, зміст, засоби, методи і форми виховання, умови, у яких протікає виховний процес, об'єкт і суб'єкт виховання. *Предметом пенітенціарної педагогіки* є закономірності виховання і особливості їх прояву в рамках виконання кримінального покарання як міри державного примусу. Пенітенціарна педагогіка є однією з наймолодших галузей педагогіки і нерозривно пов'язана з розвитком пенітенціарної системи і суспільства в цілому. Як наука вона почала розвиватися ще у XIX ст. Пенітенціарна педагогіка як наука багатогалузева. Сучасна пенітенціарна педагогіка охоплює декілька галузей, що сформувалися у процесі розвитку педагогічних знань. *Галузі пенітенціарної педагогіки*: 1) Теорія навчання, перевиховання та розвитку засуджених; 2) Теорія навчання, виховного впливу та розвитку персоналу; 3) Методика навчання, перевиховання та розвитку засуджених; 4) Методика навчання, виховного впливу та розвитку персоналу. Сучасна пенітенціарна педагогіка знаходиться на стику ряду наук. Вона займає проміжне положення між філософськими, природничими, соціальними та гуманітарними науками. Найтісніше пені-

тенціарна педагогіка *пов'язана з* такими науками: 1) філософією, 2) кримінальною соціологією, 3) пенітенціарною психологією, 4) кримінально-виконавчим правом та пенітенціарною психіатрією.

Літ.: *Замула С.Ю., Падалець Б.В., Синьов В.М. та ін. Основи пенітенціарної педагогіки та психології: навчальний посібник. Біла Церква, 2003. С. 6; Караман О.Л., Краснова Н.П., Харченко С.Я. Пенітенціарна педагогіка: науково-методичний посібник. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. С. 11.*

Пенітенціарна політика

– див. *Кримінально-виконавча політика.*

Пенітенціарна практика

– див. *Кримінально-виконавча діяльність.*

Пенітенціарна пробація

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння; *probatio* – випробування) – підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. Орган пробації спільно з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення, у: визначенні місця проживання після звільнення; влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених; госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги; працевлаштуванні працездатних осіб. Порядок взаємодії органу пробації та державних органів під час здійснення заходів пенітенціарної пробації затверджується нормативно-правовими актами центральних органів виконавчої влади, що формують державну політику у сфері пробації, у сфері соціальної політики, у сфері охорони здоров'я, та Міністерством внутрішніх справ України (ст. 11 ЗУ «Про пробацію»).

Літ.: *Автухов К.А., Мірошниченко Ю.Р., Чернишов Д.В. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію». Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 58–65; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Пенітенціарна психіатрія

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння; грец. *psyche* – душа та *iatreia* – лікування) – галузь психіатрії, що вивчає психічні розлади та пов'язані з ними девіантні форми поведінки, розробляє методи їх профілактики та лікування у осіб в умовах відбування кримінального покарання, а також впроваджує систему заходів запобігання

психічним розладам у працівників пенітенціарних установ. Пенітенціарна психіатрія *використовується для* проведення примусового лікування та надання медичної допомоги хворим на алкоголізм і наркоманію у спеціалізованих установах виконання покарань, надання психіатричної допомоги засудженим та дострокового звільнення від відбування покарання тих, хто захворів хронічною душевною хворобою, тощо. Пенітенціарна психіатрія як наука знаходиться в стадії становлення.

Літ.: *Жабокрицький С.В., Чуприков А.П. Судова психіатрія: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2004. С. 165–168; Насінник О.А. Пенітенціарна психіатрія // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2002. Т. 4: Н–П. С. 469.*

Пенітенціарна психологія

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння; грец. *psyche* – душа та *logos* – вчення, навчання) – один з напрямів юридичної психології, що досліджує психологічні закономірності динаміки особистості у процесі відбування покарання, у тому числі – у місцях позбавлення волі, та особливості формування і функціонування мікрогруп засуджених. *Предметом пенітенціарної психології* є психічні явища, що виникають при позбавленні свободи та застосуванні інших видів покарань, а також психологічні умови і особливості процесу корекції і ресоціалізації особистості засуджених. *Основні завдання пенітенціарної психології*: 1) визначення системи принципів і методів вивчення особистості засуджених, адаптація наявних та розробка нових методик її вивчення, спрямованих на здобуття інформації задля здійснення позитивного психологічного впливу; 2) дослідження психологічних характеристик та динаміки особистості засуджених – вивчення їх психологічних особливостей, зумовлених віком, життєвим досвідом, характером вчиненого злочину тощо; виявлення закономірностей зміни психіки засуджених в умовах позбавлення волі; 3) дослідження закономірностей утворення та функціонування груп засуджених – вивчення механізмів формування різних видів груп, їх структури та характеру впливу на учасників; 4) визначення форм і методів психологічного впливу на особистість засуджених – цілеспрямований добір та реалізація системи групових та індивідуальних форм і методів психологічного впливу з метою найбільш ефективної корекції поведінки; 5) дослідження психологічних чинників, що впливають на ефективність ресоціалізації

засуджених – вивчення впливу основних (режим, праця, стосунки в групах засуджених та ін.) і факультативних (родинні та дружні зв'язки на волі, захоплення та ін.) чинників; 6) розробка психологічних рекомендацій щодо підготовки засуджених до життя на волі – підготовка та активізація їх психіки, формування психологічної готовності до життя в нових соціальних умовах.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. 608 с.; Замула С.Ю., Падалець Б.В., Синьов В.М. та ін. Основи пенітенціарної педагогіки та психології: навчальний посібник. Біла Церква, 2003. С. 57–58; Кацавець Р.С. Пенітенціарна психологія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2018. 110 с.*

Пенітенціарна система

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння; грец. *systéma* – сполучення, ціле, з'єднання) – система виконання кримінальних покарань у вигляді позбавлення волі, що є єдиним, цілісним функціонально-інтегральним утворенням повноважних суб'єктів державного управління, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та їхніх узгоджених дій по забезпеченню виправлення й ресоціалізації засуджених. *Основним завданням пенітенціарної системи є*: забезпечення реалізації положень Конституції України, вимог чинного законодавства, парламентських та урядових рішень з питань пенітенціарної діяльності; створення під час виконання покарання обстановки, що затверджує загальнолюдські цінності, культ людини, ідеали добра, справедливості й гуманізму, які б давали засудженим урок моральності, милосердя, людяності, життєво необхідні знання, вміння та навички, можливість відчути себе особистістю, в долі якої зацікавлені суспільство і держава; втілення в практику виправлення й ресоціалізації засуджених новітніх технологій, сучасних досягнень науково-технічного прогресу, наукових методів і методик впливу на особистість; залучення до процесу виправлення й ресоціалізації засуджених на підставі загальних інтересів у створенні умов суспільної безпеки всього національного потенціалу, включаючи людські ресурси, кошти та матеріали, створення суспільних фондів за рахунок добровільних відрахувань і пожертвувань підприємств, організацій, установ і окремих громадян; забезпечення соціального і правового захисту пенітенціарного персоналу у відповідності до об'єктивних потреб якісного виконання ним своїх службових обов'язків з проблем соціального, побутового, юриди-

чного, матеріального, психологічного і методичного характеру.

Літ.: *Антонов В.О. Пенітенціарні системи // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2002. Т. 4: Н–П. С. 469–470; Мальков А.В., Ныркov В.В., Ромашов Р.А. и др. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. С. 110–113; Радов Г.О. Доктринальна модель закону «Про пенітенціарну систему України // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1997. № 1 (2). С. 11–12.*

Пенітенціарна установа

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – суб'єкт пенітенціарної системи, що є органом державної виконавчої влади, на котрий покладається повна відповідальність за результати виконання вироку суду та здійснення процесу виправлення й ресоціалізації засуджених у відповідності до чинного законодавства.

Літ.: *Богатирьов І.Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ, 2014. С. 23–24; Радов Г.О. Доктринальна модель закону «Про пенітенціарну систему України // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1997. № 1 (2). С. 22.*

Пенітенціарна функція держави

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння; *functio* – здійснення, виконання) – основний напрямок діяльності держави, що включає в себе виконання кримінальних покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства, створення умов для каяття засуджених, їх виправлення і ресоціалізації. Процес реалізації пенітенціарної функції потребує суворого дотримання прав і свобод засуджених, що обумовлює її існування лише в умовах демократичної, соціальної, правової держави.

Літ.: *Романенко О.В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. С. 168; Романенко О.В. Сутність пенітенціарної функції демократичної правової держави // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1997. № 1 (2). С. 53–56.*

Пенітенціарний капелан

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння; *capellanus* – військовий священник) – священослужитель, духівник, що уповноважений церквою для служіння людям з обмеженим доступом до задоволення своїх духовних потреб в установах виконання покарань. *Головна ціль в'язничного (пенітенціарного) служіння капеланів* – зміна свідомості та злочинного мислення через вивчення Божих заповідей, шляхом організації *душпастирської опіки засуджених*, спрямованої на задоволення релігійних потреб засуджених, їх духовне виховання (ст. 128^{-1} КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пахомов І.В., протоієрей Віктор Яценко, Супрун М.О. Взаємодія персоналу пенітенціарних установ з Українською Православною Церквою у реалізації душпастирської (духовно-просвітницької) роботи: навчальний посібник. Біла Церква, 2016. 129 с.*

Пенітенціарний рецидив

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння; *recidivus* – той, що відновлюється, повертається) – вид рецидиву за ступенем суспільної небезпеки, котрий має місце коли особа під час відбування покарання у виді позбавлення волі знову вчиняє злочин, за який була засуджена до позбавлення волі. Напр., втеча із місць позбавлення волі (ч. 1 ст. 393 КК України) є загальним рецидивом, а повторна втеча за умови, що особу за попередню втечу вже було засуджено, є спеціальним пенітенціарним рецидивом, передбаченим у ч. 2 ст. 393 КК України. Пенітенціарний рецидив істотно впливає на вирішення питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК України).

Літ.: *Борисов В.І., Тацій В.Я., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 126; Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Житний О.О. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Харків: Право, 2019. С. 264–265; Джужа О.М., Савченко А.В., Черней В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 112; Некрасов А.П. Пенитенциарный рецидив в исправительных учреждениях: теория исследования и меры противодействия: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Санкт-Петербург, 2005. 436 с.*

Пенологія

(від лат. *poena* – покарання; грец. *logos* – вчення) – наука, вчення про покарання; система наукових знань, ідей, теорій, концепцій, спрямованих на: вивчення походження й обґрунтування права покарання; встановлення найбільш оптимальної системи покарань та санкцій у статтях закону про кримінальну відповідальність; застосування найбільш адекватних, доцільних та ефективних заходів покарання щодо окремих осіб, які вчинили злочини; оптимізацію процесу виконання / відбування покарання задля досягнення якомога більшої ефективності його впливу на засудженого. *Предметом пенології* є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із застосуванням і виконанням кримінального покарання. *Завданням пенології* є розробка оптимальних видів та міри покарань з огляду на їх ефективність у боротьбі зі злочинністю. *Функціями пенології* є: ***описова*** (систематизація первинних емпіричних даних, вироблення їхньої верифікації (перевірки), оцінка їх необхідної достатності, опис (виклад)

в рамках існуючого категоріального (політичного, догматичного і соціологічного) апарату, класифікує отримані дані за ступенем їх значимості і т.д.); ***пояснювальна*** (розкриває об'єктивні та інші фактори конкретних законодавчих рішень щодо встановлення та виключення тих чи інших видів покарання в світлі існуючих соціальних, політичних, економічних тенденцій); ***прогностична*** (здатність сформулювати науково обґрунтовані припущення про подальші шляхи розвитку законодавства і тенденції правозастосування в сфері кримінальних покарань, у тому числі визначати небажані з цих позицій законодавчі та правозастосовчі рішення); ***управлінська*** (вироблення науково обґрунтованих пропозицій правотворчого та правозастосовчого характеру). *Основи пенології у вітчизняній науці* було закладено в XIX – на початку XX ст. у працях відомих учених-пенологів *О.Ф. Кістяківського, І.Я. Фойницького, М.Д. Сергієвського, М.М. Гернета, С.В. Познишева, М.С. Таганцева, М.Ф. Лучинського, М.М. Ісаєва*.

Літ.: *Dictionary of American Criminal Justice, Criminology and Law / David N. Falcone. New Jersey: Pearson, 2005. P. 193; Мелентьев М.П. Возникновение и развитие пенологии и пенитенциарной науки. Рязань, 2000. 250 с.; Музика А.А., Пуйко В.М. Пенологія // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2002. Т. 4: Н–П. С. 470; Пономаренко Ю.А. Пенологія // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С. 670–671; Уткин В.А. Проблемы теории уголовных наказаний: курс лекций. Томск: Издательский Дом Томского государственного университета. 2018. С. 14–15.*

Пенсії

(від лат. *pensio* – платіж) – грошові виплати в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що здійснюються у вигляді трудової або соціальної пенсії. Засуджені мають право на загальних підставах на призначення та отримання пенсії за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законодавством про пенсійне забезпечення. Пенсії засудженим за наявності відповідного права *призначаються територіальними органами Пенсійного фонду України* за місцем відбування покарання. Особа, яка під час відбування покарання набула право на пенсію, надає адміністрації виправного закладу клопотання про забезпечення необхідних умов для призначення їй пенсії за місцезнаходженням цього виправного закладу, у тому числі щодо виклику представників Пенсійного фонду України з метою подання у встановленому порядку необхідних документів безпосередньо особою, яка відбуває покарання, або

представником особи, яка відбуває покарання, за нотаріальним дорученням. Адміністрація виправного закладу *не більш як протягом 30 днів з дня реєстрації клопотання* забезпечує зустріч засудженого з представником Пенсійного фонду України та всебічно сприяє належному оформленню і поданню ним відповідних документів або забезпечує умови для оформлення і подання необхідних документів через представника особи, яка відбуває покарання. Виплата особам, засудженим до позбавлення волі, призначених пенсій здійснюється територіальними органами Пенсійного фонду України на рахунок установи за місцем відбування покарання. Із пенсій засуджених до позбавлення волі відшкодовуються витрати на їх утримання в установах виконання покарань в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. При цьому *не менш як п'ятдесят відсотків пенсії* зараховується установою за місцем відбування покарання на особовий рахунок засудженого (ст. 122 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 158; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Пенсійне забезпечення засуджених до позбавлення волі

(від лат. *pensio* – платіж) – вид соціального забезпечення населення, що пов'язаний з виплатою щомісячних і, як правило, довічних грошових виплат – *пенсій* – непрацездатним громадянам, засудженим до позбавлення волі, у зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, у порядку та розмірах, передбачених чинним законодавством. Згідно з ч. 2 ст. 122 КВК України засуджені мають право на загальних підставах на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законом.

Літ.: *Гаращенко Л.П. Пенсійне забезпечення засуджених до позбавлення волі // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 333–334; Кримінально-виконав-чий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Пенсійний вік засуджених

(від лат. *pensio* – платіж) – вік, з якого засуджені мають право на пенсію за віком: чоловіки – після досягнення 60 років і при стажі

роботи не менше 25 років; жінки – після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 20 років (ст. 12 ЗУ «Про пенсійне забезпечення»). Стосовно засуджених до покарань у виді громадських чи виправних робіт та обмеження волі, які після ухвалення судового рішення досягли пенсійного віку, уповноважений орган з питань пробації направляє до суду подання про звільнення їх від подальшого відбування покарання (ч. 3 ст. 37, ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 59 КВК України). Засуджені до позбавлення волі, які досягли пенсійного віку, не підлягають переведенню до дільниць соціальної реабілітації виправних колоній (п. 2, ч. 2 ст. 101 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 158; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Пенсільванська (філадельфійська) тюремна система

– тюремна система поводження зі злочинцями, що ґрунтувалась на одиночному ув'язненні, поєднаному з релігійним впливом на засудженого та виключала будь-яке його спілкування з зовнішнім світом. Пенсільванська тюремна система виникла в XVIII ст. в штаті Пенсільванія (м. Філадельфія, США). Засобами виправного впливу в даній тюремній системі було визначено жорстку ізоляцію злочинців в одиночних камерах, режим мовчання й тиші, одиночна праця в камері та читання релігійної літератури. Цілями тюремного ув'язнення називалися духовне відродження злочинця і спеціальна превенція.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 156–157; Ткачевский Ю.М. Прогрессивная система исполнения уголовных наказаний: учебное пособие. Москва: Зерцало, 1997. С. 8–11; Утевский Б.С., Ширвиндт Е.Г. Советское пенитенциарное право: учебное пособие. Москва: Изд-во НКЮ РСФСР, 1927. С. 32–33.*

Первинна професійна підготовка осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– вид професійного навчання, що полягає у цілеспрямованому формуванні у новопризначених осіб рядового і начальницького складу комплексу професійних компетентностей, необхідних для освоєння нового виду професійної діяльності, досягнення належного професійного рівня та максимально якісного виконання службових обов'язків за конкретною посадою. Особи рядового і начальницького скла-

ду, вперше прийняті на службу в територіальні органи Міністерства, органи або установи ДКВС України, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку у закладах освіти, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України і здійснюють таку первинну професійну підготовку. На навчання за програмами первинної професійної підготовки особи рядового і начальницького складу направляються після призначення на посаду, але не пізніше двох тижнів з дати прийняття на службу (призначення на посаду). Первинна професійна підготовка здійснюється виключно за денною формою навчання. За рішенням Міністерства юстиції України та на підставі затверджених ним типових навчальних програм первинної професійної підготовки для окремих категорій осіб рядового і начальницького складу первинна професійна підготовка може здійснюватися за іншими формами навчання, передбаченими законодавством про освіту (п. 3 розд. І Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу ДКВС України).

Літ.: *Музичук О.М. Вимоги до професійної підготовки та діяльності персоналу ОВС // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 42. С. 158–166; Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2018 р. № 4091/5. Офіційний вісник України. 2019. № 5. Ст. 187.*

Перебування засудженого за межами установи виконання покарань

– нормативно врегульована тимчасова відсутність засудженого в установі виконання покарань. До *законних підстав перебування засудженого за межами УВП* належать: 1) короткочасний виїзд з виправних колоній мінімального рівня безпеки, дільниць соціальної реабілітації виправних колоній середнього рівня безпеки, виховних колоній та виправних центрів; 2) виконання виробничого завдання згідно з умовами трудового договору під час перебування засудженого у відповідних структурних дільницях УВП відповідного рівня безпеки; 3) етапування (переміщення, конвоювання) до іншої установи чи іншого об'єкта; 4) надання невідкладної медичної допомоги у цивільному медичному закладі за умов, що існує реальна загроза життю і здоров'ю засудженого і немає можливості надати своєчасну кваліфіковану допомогу в межах самої УВП; 5) проживання засудженого зі своєю сім'єю під

час його тримання в дільниці соціальної реабілітації згідно з умовами ч. 2 ст. 99 КВК України; 6) відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за периметром виховної колонії в супроводі персоналу або вихід за нього у супроводі батьків чи інших близьких родичів для проведення короткострокових побачень. Нормативно врегульована тимчасова відсутність засудженого в УВП є практичною реалізацією таких принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарання, як справедливість, гуманізм, демократизмі, рівність засуджених перед законом, повага до прав і свобод людини, взаємна відповідальність держави і засудженого, стимулювання правослухняної поведінки засудженого, а також практична реалізація частини його прав.

Літ.: *Ісаков П.М. Перебування засудженого за межами установи виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 334–337; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Перегляд кореспонденції

(від лат. *correspondeo* – повідомляю) – аналіз змісту кореспонденції засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань, що здійснюється спеціалістом (по контролю за виконанням режимних вимог). У слідчих ізоляторах перегляд письмової кореспонденції осіб, узятих під варту, та засуджених покладається на інспектора з обліку або зазначені функції виконує інша особа, призначена для цього наказом начальника слідчого ізолятора. У своїй роботі особи, які здійснюють перегляд кореспонденції, безпосередньо підпорядковуються начальнику оперативного підрозділу установи виконання покарань (слідчого ізолятора). Відповідно до ст. 113 КВК України *кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені* до відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки, *підлягає перегляду*. Кореспонденція, яку засуджені адресують Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, до суду та прокуророві, *перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі*. Кореспонден-

ція, яку засуджені одержують від зазначених органів та осіб, перегляду не підлягає. Кореспонденція, яку засуджені адресують захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, *перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі*. Кореспонденція, яку засуджені одержують від такого захисника, перегляду не підлягає. Порядок здійснення перегляду кореспонденції засуджених і ув'язнених осіб врегульовано *Інструкцією з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах: Наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2013 р. № 1304/5. Офіційний вісник України. 2013. № 52. Ст. 1927; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 51.*

Передача

– продукти харчування і предмети першої потреби, вага яких не може перевищувати встановленої поштовими правилами граничної ваги посилки, що передаються громадянами у спеціальних кімнатах адміністративних будівель установ виконання покарань для засуджених. У вітчизняному кримінально-виконавчому законодавстві передбачено особливий порядок приймання та вручення передач засудженим до покарань, що пов'язані з ізоляцією від суспільства, унаслідок чого це *є одним з елементів режиму відбування покарання*. Засуджені, які відбувають кримінальні покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі отримують передачі без обмеження їх кількості (ч. 2 ст. 51, ч. 2 ст. 59, ч. 1 ст. 76, ч. 1 ст. 112 КВК України) у порядку, встановленому розд. XII ПВР УВП.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 85; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Передача заборонених предметів особам, яких тримають у СІЗО, УВП

– прихована від огляду передача або спроба передачі будь-яким способом особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань, алкогольних напоїв, лікарських та інших засобів, що викликають одурманювання, а так само інших заборонених для передачі предметів. Відповідно до ст. 188 КУпАП *незаконна передача заборонених предметів особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань*, тягне за собою 1) попередження або 2) накладення штрафу від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян *з конфіскацією заборонених предметів*. Відповідно до ст. 255 КУпАП уповноваженими посадовими особами установ виконання покарань чи слідчих ізоляторів у разі вчинення передбаченої ст. 188 КУпАП прихованої від огляду передачі або спроби передачі будь-яким способом особам, яких тримають в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, алкогольних напоїв, лікарських та інших засобів, що викликають одурманювання, а також інших заборонених для передачі предметів складається *протокол про адміністративне правопорушення*. ***Протокол про адміністративне правопорушення*** складається у двох примірниках, один з яких під підпис вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, другий надсилається до суду. *Копія протоколу про адміністративне правопорушення* зберігається в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі у відповідній справі.

Літ.: *Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 07.12.1984 р. № 8073–X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122; Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами установ виконання покарань та слідчих ізоляторів матеріалів про адміністративні правопорушення: Наказ Міністерства юстиції України від 08.09.2015 р. № 1674/5. Офіційний вісник України. 2015. № 76. Ст. 2545.*

Переклад

– текст, перекладений на іншу, ніж оригінал, мову. Відповідно до абз. 5 ч. 1 ст. 8 КВК України засуджені мають право давати давати пояснення і вести листування, а також звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами рідною мовою. Відповіді засудженим даються мовою звернення. У разі відсутності можливості дати відповідь мовою звернення вона дається українською мовою з перекладом відповіді на мову

звернення, який забезпечується органом або установою виконання покарань.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 52.*

Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам

(від лат. *persona* – маска, роль, особа) – фізичні особи, які на добровільній основі, з урахуванням визначених у законі кваліфікаційних та інших вимог і принципів діяльності, професійної, психологічної, моральної та іншої готовності, здатні ефективно працювати у відповідних підрозділах ДКВС України та реалізувати у повній мірі закріплені у кримінально-виконавчому законодавстві завдання, а також належним чином виконувати інші обов'язки, що витікають з їх правового статусу, при державному гарантуванні їх діяльності, з тим, щоб не допускати вчинення злочинів і правопорушень як з боку засуджених, так й інших осіб, включаючи й тих, які задіяні як суб'єкти кримінально-виконавчої діяльності.

Літ.: *Ліховіцький Я.О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. С. 12; Ліховіцький Я.О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2017. 556 с.*

Персонал установ виконання покарань

(від лат. *persona* – маска, роль, особа) – постійний кадровий склад працівників установ виконання покарання, що включає в себе різні категорії, які виконують конкретно поставлені функції (завдання), спрямовані на реалізацію цілей виконання покарання та користується у зв'язку з цим державними гарантіями забезпечення ефективної діяльності. Персонал установ виконання покарання можливо диференціювати на такі групи працівників за виконуваними ними функціями: а) управлінський персонал (адміністрація); б) адміністративно-пенітенціарний персонал; в) пенітенціарний персонал; г). пенітенціарно-обслуговуючий персонал; ґ) допоміжний персонал. Класифікація персоналу установ виконання покарання у відповідності до виконуваних ними функцій має бути покладена в основу організації діяльності працівників виправних закладів.

Літ.: *Галай А.О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу*

установ виконання покарання: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2003. С. 171, 173; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 41; Пертли В.А. Правовое положение сотрудников учреждений, исполняющих наказание в виде лишения свободы: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2005. 206 с.; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодед О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 52.

Пияцтво

– систематичне надмірне вживання *алкогольних напоїв*, яке значно знижує рівень соціальної активності особи і негативно впливає на її здоров'я та має негативні наслідки як для самого «пияка», так і для його сім'ї, колективну, суспільства в цілому. Відповідно до ст. 133 КВК України, засуджений до покарання у виді позбавлення волі, який вживає алкогольні (спиртні) напої, визнається злісним порушником встановленого порядку відбування покарання.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Піщенко Г.І. Пияцтво // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 521–522.*

Південноєвропейський тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого властива підвідомчість пенітенціарних органів управління «гібридним» відомствам, що поєднують в собі функції як міністерства внутрішніх справ, так і юстиції, формування системи приватних в'язниць. Даний тип має підвищений коефіцієнт ув'язнених, незначну переповненість виправних установ від нормативного навантаження та значну питому вагу ув'язнених, які є громадянами іноземних держав, в загальній масі засуджених. Для південноєвропейського типу пенітенціарної системи характерною є висока питома вага в'язниць серед виправних установ, слабкий прояв елементів прогресивної системи виконання покарання та практика медико-психіатричного впливу на особистість засудженого. В процесі організації виправного впливу на засуджених широко використовується професійна підготовка, здійснюється прищеплення навичок професійної праці та набуття творчих професій засудженими. Представниками держав *південноєвропейського типу європейської пенітенціарної системи* є країни Апеннінського півострова та Середземномор'я: Італія, Сан-Марино, Мальта та Кіпр.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрли-*

тинформ, 2018. С. 213–223; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 122, 264–265.

Підвищення кваліфікації осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– видом професійного навчання, що полягає у підтримці та підвищенні рівня професійних компетентностей осіб рядового і начальницького складу, оновленні та актуалізації її складових. Особи рядового і начальницького складу зобов'язані проходити підвищення кваліфікації за відповідним напрямом службової діяльності: а) не рідше одного разу на три роки; б) перед призначенням на керівну посаду, у тому числі вищу керівну посаду, ніж займана. Особи рядового і начальницького складу, які не пройшли підвищення кваліфікації відповідно до зазначених вище вимог або не виконали відповідну навчальну програму (отримали незадовільні оцінки за її підсумками), не можуть бути призначені на вищі посади (п. 4 розд. І Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу ДКВС України).

Літ.: *Музичук О.М. Вимоги до професійної підготовки та діяльності персоналу ОВС // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 42. С. 158–166; Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2018 р. № 4091/5. Офіційний вісник України. 2019. № 5. Ст. 187.*

Підготовка засудженого до звільнення з УВП

– сукупність соціальних і виховних заходів, що передбачають моральну і психологічну підготовку засудженого до життя на волі, що здійснюється в УВП, та постпенітенціарну діяльність органів і установ виконання покарань спільно з територіальними ОВС та центром зайнятості населення. З метою підвищення ефективності соціально-виховної роботи із засудженими на основі програм диференційованого виховного впливу затверджено *Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Підготовка до звільнення»*. Заходи в рамках реалізації програми «Підготовка до звільнення» здійснюються відповідно до ч. ч. 4, 5 ст. 123, ст. ст. 156, 157 КВК України, ст. 6 ЗУ «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», спільного міжвідом-

чого наказу Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 03.04.2018 р. № 974 / 5 / 467 / 609 / 280 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». Участь засуджених у реалізації програми «Підготовка до звільнення» є складовою частиною процесу їх виправлення та ресоціалізації, становлення на життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам. Робота щодо реалізації програми «Підготовка до звільнення» проводиться соціально-психологічною службою установи виконання покарань у взаємодії з іншими структурними підрозділами установи, спостережними комісіями, суб'єктами соціального патронажу із залученням об'єднань громадян, релігійних та благодійних організацій (за згодою). Загальну координацію заходів з реалізації програми «Підготовка до звільнення» здійснює заступник начальника установи виконання покарань із соціально-виховної та психологічної роботи. Безпосередньо заходи з реалізації програми «Підготовка до звільнення» організовують та здійснюють працівники соціально-психологічної служби. *Метою програми* «Підготовка до звільнення» є соціальна адаптація засуджених. Основними *заходами, що здійснюються під час реалізації програми*, є: 1) організація взаємодії установ із суб'єктами соціального патронажу під час підготовки до звільнення; 2) сприяння засудженим в отриманні чи поновленні особистих документів; 3) допомога засудженим у налагодженні позитивних соціально корисних стосунків; 4) надання психологічної допомоги засудженим; 5) надання юридичної допомоги засудженим; 6) інформування засуджених про тенденції та зміни в соціально-політичному, економічному та правовому житті держави та суспільства; 7) розвиток у засуджених знань, умінь та навичок для проживання у суспільстві, зокрема навичок самообслуговування, гігієни, догляду та підтримки стану власного здоров'я, трудових та професійних навичок і умінь, знання власних прав і обов'язків та вміння їх застосовувати.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 601; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від*

11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених: Наказ Міністерства юстиції України від 16.05.2016 р. № 1418/5. Офіційний вісник України. 2016. № 41. Ст. 1574.

Підприємства установ виконання покарань

– казенні підприємства, які здійснюють некомерційну господарську діяльність без мети одержання прибутку для забезпечення професійно-технічного навчання засуджених та залучення їх до праці.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 41; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 85.*

Піклувальна рада при виховній колонії

– самоврядний орган, який формується з представників громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян з метою залучення громадськості до вирішення проблем надання допомоги виховним колоніям із питань соціального захисту засуджених; сприяння у вирішенні питань, пов'язаних із поліпшенням становища засуджених, дотриманням їх прав і законних інтересів; здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу у виховних колоніях, зміцнення їх матеріально-технічної бази, вирішення питань трудового і побутового влаштування неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання (ч. 1 ст. 149 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 85.*

Побачення засуджених

– можливість засуджених вільно спілкуватися наодинці з іншими особами. Засудженим надаються короткострокові (від двох до чотирьох годин) та тривалі (від однієї до трьох діб) побачення, кількість яких залежить від виду призначеного покарання та виду установи виконання покарання, у відповідності до вимог КВК України.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 53–54.*

Повна амністія

(від грец. *amnestia* – забуття, прощення) – повне звільнення зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (ст. 2 ЗУ «Про застосування амністії в Україні»). Відповідно до ч. 1 ст. 154 КВК України амністія застосовується законом до громадян, засуджених судами України, незалежно від місця відбування ними покарання.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 178; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 48. Ст. 263.*

Повний обшук

– захід, якому підлягають всі засуджені при прибутті та вибутті з УВП, поміщені в дисциплінарний ізолятор, карцер, переведені до приміщень камерного типу дільниць посиленого контролю та при звільненні з них, при затриманні, при спробі вчинити втечу або інші злочини, перед проведенням тривалого побачення і після його закінчення, а також в інших випадках у разі необхідності. Відповідно до ст. 102 КВК України порядок проведення обшуків і оглядів визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 136; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Погашення судимості

– визнання раніше засудженої особи такою, що не має судимості, у встановленому законом випадках і умовах. Погашення судимості за своєю суттю є автоматичним припиненням стану судимості після певного терміну з дня набрання обвинувальним вироком суду законної сили. У КК України передбачено такі ***види погашення судимості***: а) у зв'язку з закінченням встановленого вироком суду іспитового строку особі при дотриманні нею передбачених законом вимог; б) у зв'язку з фактом відбуття покарання; в) у зв'язку із плином певних, чітко визначених законом строків після відбуття покарання; г) у зв'язку з декриміналізацією діянь, за які особа засуджена, чи у зв'язку з пом'якшенням криміна-

льної відповідальності за їх вчинення; ґ) у зв'язку з реабілітацією особи; д) на підставі Прикінцевих та перехідних положень КК України.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Словник Загальної частини кримінального права України / Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2018. С. 274; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 54.*

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу

(від нім. *rang* – ряд; лат. *qualis* – певної якості та *classis* – розряд) – вид додаткового покарання, котре не передбачене в жодній із санкцій статей Особливої частини КК України та завжди призначається на підставі ст. 54 КК України за розсудом суду, але лише у випадках вчинення особою тяжкого чи особливо тяжкого злочину. *Військові звання* присвоюються особам, які проходять службу в Збройних Силах України, Службі безпеки України, інших військових формуваннях, та військовозобов'язаним; *спеціальні звання* – працівникам поліції, державної податкової адміністрації, податкової поліції, митної служби, кримінально-виконавчої служби; *ранги* – державним службовцям, дипломатам; *класні чини* – працівникам прокуратури; *кваліфікаційні класи* – суддям та судовим експертам. Застосовуючи таке покарання, суди враховують наступні обставини: 1) використання винним свого звання, рангу, чину чи кваліфікаційного класу для вчинення злочину або для одержання не передбачених законом пільг або переваг для себе чи для інших осіб; 2) його ставлення до виконання службових обов'язків; 3) наявність дисциплінарних стягнень; 4) поведінку винного в колективі і в побуті, тощо. Особливості виконання покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу регламентовано *главою 6 КВК України*.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ II. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 92–96; Ніколаєнко Т.Б. Теоретико-правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 387–398; Словник Загальної частини кримінального права України / Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2018. С. 277.*

Позбавлення волі на певний строк

– вид основного покарання, котрий полягає в ізоляції засудженого і поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу. Позбавлення волі застосовується тоді, коли воно вказано в санкції норми Особливої частини КК України, котра передбачає відповідальність за вчинений злочин, а також коли суд дійде висновку про можливість незастосування довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України) та встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК України (ч. 2 ст. 71, ч. 5 ст. 80, ч. 2 ст. 87, ст. 102 КК України) (ст. 63 КК України). Особливості виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк детально регламентовано *розділом III КВК України*, *ПВР СІЗО* та *ПВР УВП*.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пузирьов М.С. Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Чернігів, 2018. С. 391–403; Словник Загальної частини кримінального права України / Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2018. С. 277–278.*

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

– вид змішаного покарання, котрий полягає у звільненні (усуненні) засудженого на зазначений у вироку строк від посади, яку він займав під час вчинення злочину, і позбавлення його права обіймати аналогічні посади на інших підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності або забороні на зазначений у вироку строк займатися тією діяльністю, у зв'язку із заняттям якою засудженим було вчинено злочин. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене: **а)** як основне покарання на строк від двох до п'яти років; **б)** як додаткове покарання – на строк від одного до трьох років; **в)** а позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених ЗУ «Про очищення влади» – на строк п'ять років. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої части-

ни КК України за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили; при цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування ст. 77 КК України – з моменту набрання законної сили вироком (ст. 55 КК України). Особливості виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю детально регламентовано *главою 7 КВК України.*

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ II. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 34–42; Словник Загальної частини кримінального права України /Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2018. С. 278–279.*

Покарання

(від англ. *punishment* – покарання) – правовий наслідок вчинення злочину, що характеризується певним змістом, сутністю, формою, порядком, умовами застосування (призначення, виконання) та відбування, що породжує певні наслідки і переслідує певні соціально-корисні цілі: відновлення соціальної справедливості, а також виправлення засудженого й запобігання вчиненню ним нових злочинів у майбутньому. *Покарання* за своїм змістом є сукупністю встановлених законом взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою ознак та елементів *кари* (склад призначення, виконання, відбування кримінального покарання), що характеризують його об'єкт, об'єктив-

ну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону.

Літ.: *Орлов В.Н. Применение и отбывание уголовного наказания: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2015. С. 441; Орлов В.Н. Уголовное наказание: понятие, система, объект назначения, состав отбывания: монография. Москва: Университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА), ЮСТИЦИЯ, 2017. С. 192.*

Політичний період

(від грец. *politike* – мистецтво управляти державою) – період розвитку кримінально-виконавчої системи і законодавства України, що характеризується переходом питань у сфері виконання покарань на політичний ґрунт. Почався у другій половині XIX ст. і триває дотепер. Умовно цей період можна поділити на три визначальних етапи: 1) ***«пенітенціарний етап»***, коли органи і установи виконання покарань перебували у сфері державно-правового регулювання Російської імперії; 2) ***«виправно-трудовий етап»***, коли під впливом виправно-трудової політики засади державно-правового регулювання системи виконання покарань тричі піддавалися суттєвому перегляду; 3) ***«кримінально-виконавчий етап»***, коли після виділення зі складу СРСР Україна почала формувати засади власної політики у сфері виконання покарань і розбудовувати власну нормативно-правову базу.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 33; Людвік В.Д., Примаченко В.Ф., Шаблистий В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України: практикум: навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. С. 25–26; Примаченко В.Ф., Хашев В.Г., Шаблистий В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій. Дніпро: Дніпропетровський Державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 30.*

Положення про виховно-виправні заклади для неповнолітніх 1909 р.

(від франц. *position* – позиція) – нормативний акт, прийнятий 19.04.1909 р., в якому певним чином був узагальнений попередній досвід роботи виправних установ у тогочасній Російській імперії. Згідно зі ст. 7 Положення 1909 р. «у виховно-виправні заклади поміщалися неповнолітні від 10 до 17 років: 1) визнані винними в здійсненні якої-небудь злочинної діяльності – за визначенням або вироком суду; 2) звинувачені та підозрювані, щодо яких виявиться необхідним вжиття запобіжних заходів ухилення від слідства та суду шляхом узяття під варту – за ухвалою суду або слідчого; 3) жебраки, які займаються бродяжництвом, безпритульні – за ухвалою комітетів, правлінь або рад товариств, а також особи, віддані батьками для виправлення за узгодженням з

цими ж органами». Перші дві групи неповнолітніх обов'язково повинні були бути прийняті у виховно-виправні заклади за наявності в них вільних місць, а прийняття останніх було необов'язковим.

Літ.: *Александровский Ю.В. Положение о воспитательно-исправительных заведениях для несовершеннолетних. Санкт-Петербург: Издание редакции «Новое законодательство», 1909. 112 с.; Григор'єв О.М. Пенітенціарна теорія та практика в Російській імперії в кінці XVIII – на початку XX століття: історико-правове дослідження (на прикладі українських губерній): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. С. 184.*

Помилування

– вид звільнення від покарання, що здійснюється Указом Президента України щодо конкретної особи, засудженої за вчинення злочину, у виді: а) заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років; б) повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання; в) заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням.

Літ.: *Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 258–260; Про порядок здійснення помилування: Положення, затверджене Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 33. Ст. 960; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 56.*

Попереднє ув'язнення

– запобіжний захід, який у випадках, передбачених КПК України, застосовується щодо підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили. *Порядок попереднього ув'язнення* визначається ЗУ «Про попереднє ув'язнення» та КПК України. Тримання осіб, взятих під варту, відповідно до завдань кримінального судочинства *здійснюється на принципах* неухильного додержання Конституції України, вимог Загальної декларації прав людини, інших міжнародних правових норм і стандартів поводження з ув'язненими і не може поєднуватися з навмисними діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність. *Метою попереднього ув'язнення* є запобігання можливому ухиленню особи, взятої під варту, від органів досудового розслідування та суду, перешкоджанню кримінальному провадженню або зайняттю злочинною діяльністю, а також забезпечення виконання вироку та видачі особи (екстрадиції) або її транзитного перевезення. *Підставою для попереднього*

ув'язнення є вмотивоване рішення суду про обрання як запобіжного заходу тримання під вартою або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, винесене відповідно до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України та / або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом.

Літ.: *Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 56.*

Порядок направлення засудженого до установи виконання покарань

– сукупність організаційно правових заходів, що регулюють послідовність дій при прийнятті рішення про направлення та оформлення процесуальних документів для переміщення (етапування, конвоювання) засудженого з однієї УВП до іншої. Направлення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх переведення з однієї установи виконання покарань до іншої здійснюються на підставі вимог КВК України та Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення. Направлення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, до установ виконання покарань здійснюється на підставі *запиту на наряд щодо направлення осіб*, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, на підставі якого видається *наряд про направлення особи*, засудженої до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, із слідчого ізолятора до установи виконання покарань. ***Наряд про направлення засудженого*** – документ, що готується в межах компетенції підрозділом з контролю за виконанням судових рішень, за результатами засідання центральної або міжрегіональної комісії, для направлення осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, до установи виконання покарань або їх переведення для відбування покарання з однієї УВП до іншої. *Без нарядів із слід-*

чих ізоляторів до установ виконання покарань направляються: 1) неповнолітні особи чоловічої статі, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі, – до державної установи «*Кременчуцька виховна колонія*»; 2) засуджені до позбавлення волі на певний строк чоловіки, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах, – до державної установи «*Менська виправна колонія (№ 91)*»; 3) уперше засуджені до позбавлення волі вагітні жінки та жінки, які мають при собі дітей віком до трьох років, – до державної установи «*Кам'янська виправна колонія (№ 34)*»; 4) неодноразово засуджені до позбавлення волі вагітні жінки та жінки, які мають при собі дітей віком до трьох років, – до державної установи «*Чернігівська виправна колонія (№ 44)*». За нарядами, виданими в межах компетенції міжрегіональним управлінням, на підставі рішення міжрегіональної комісії направляються: а) *до арештних домів, виправних колоній та виховних колоній*, які знаходяться у межах зони діяльності міжрегіонального управління, – особи, засуджені до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі та арешту; б) *до виправних центрів* – особи, засуджені до обмеження волі, у порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі, на підставі відповідного рішення суду.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання: Наказ Міністерство юстиції України від 27.02.2017 р. № 680/5. Офіційний вісник України. 2017. № 20. Ст. 581; Яковець І.С. Порядок направлення засудженого до установи виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 356–357.*

Посилка

– поштове відправлення з предметами культурно-побутового та іншого призначення, не забороненими законодавством до пересилання, розміри, маса і порядок упакування якого встановлені відповідно до законодавства України (абз. 17 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про поштовий зв'язок»). У вітчизняному кримінально-виконавчому законодавстві передбачено особливий порядок приймання та вручення посилок засудженим до покарань, що пов'язані з ізоляцією від суспільства, унаслідок чого

це *є одним з елементів режиму відбування покарання*. Засуджені, які відбувають кримінальні покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі отримують посилки без обмеження їх кількості (ч. 2 ст. 51, ч. 2 ст. 59, ч. 1 ст. 76, ч. 1 ст. 112 КВК України) у порядку, встановленому розд. XII ПВР УВП.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Про поштовий зв'язок: Закон України від 04.10.2001 р. № 2759–III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 6. Ст. 39; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 56–57.*

Пост на КПП

(від лат. *positus* – поставлений) – приміщення, яке суміжне з пропускним шлюзом і з ним сполучене. Цей пост повинен, бути огороджений так, щоб виключити можливість доступу інших осіб до контролера на посту.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 93; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 57.*

Пост охорони

(від лат. *positus* – поставлений) – усе доручене для охорони та оборони чатовому, місце або дільниця місцевості, де працівники відділу організації охорони установи виконання покарань виконують покладені на них обов'язки. Для поста визначається його центр і межі. *Центр поста* визначається в такому місці, звідки найзручніше вести нагляд і швидко вживати заходів для попередження й припинення правопорушень. *Різновидами* постів охорони є: ***постійні*** (добові) та ***тимчасові*** (частина доби). *Обладнання постів*: достатній огляд і зона обстрілу; освітлення; засоби зв'язку; постовий гриб (постова будка); постовий одяг; засоби пожежогасіння; зовнішня і внутрішня огорожа посту; спостережна вишка.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 136–137; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 57.*

Постпенітенціарна система

(від лат. *post* – після; *poenitentiarius* – покаяння; грец. *systéma* – ціле, з'єднання) – соціальна структура, суб'єктами якої

виступають органи виконавчої влади та відповідні формування, що здійснюють певні кроки на шляху до повернення у суспільство особи, що відбуває покарання у вигляді позбавлення волі. До складу поспенітенціарної системи, як соціальної структури, входять: служби і комісії у справах неповнолітніх, спостережні комісії, патронажна служба та центри соціальної адаптації, органи внутрішніх справ, установи виконання покарань, органи соціального захисту населення та охорони здоров'я, центри зайнятості, інші установи державної влади та місцевого самоврядування, підприємства, незалежно від форм власності, а також організації та об'єднання громадян.

Літ.: *Денисов С.Ф., Добринь В.О. Словник термінів з курсу кримінально-виконавчого права. Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут МВС України, 2002. С. 26; Пташинський О.Б. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2001. С. 161.*

Постпенітенціарний вплив

(від лат. *post* – після; *poenitentiarius* – покаяння) – система заходів, спрямованих на: а) переконання засуджених в об'єктивній необхідності правомірної поведінки на волі і надання їм допомоги в побутовому і трудовому влаштуванні; б) організацію діючого контролю за їх поведінкою, аж до застосування адміністративно-правових і кримінальних заходів примусу з метою недопущення становлення їх на шлях рецидиву в майбутньому.

Літ.: *Денисов С.Ф., Добринь В.О. Словник термінів з курсу кримінально-виконавчого права. Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут МВС України, 2002. С. 26; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 178.*

Постпенітенціарні заходи

(від лат. *post* – після; *poenitentiarius* – покаяння) – система правових, соціально-психологічних, економічних, організаційних та інших заходів, спрямованих на допомогу особам, які відбули кримінальні покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства.

Літ.: *Денисов С.Ф., Добринь В.О. Словник термінів з курсу кримінально-виконавчого права. Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут МВС України, 2002. С. 26; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 178.*

Потерпілий

– соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інша соціальна установа чи суспільство в цілому), благам, правам чи інтересам якого злочином

заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду чи створена загроза заподіяння такої шкоди. У віктимологічних кримінологічних дослідженнях вживається також поняття «*жертва злочину*».

Літ.: *Башкатов Л.Н. Потерпевший // Российская криминологическая энциклопедия. Москва: Изд-во НОРМА, 2000. С. 506–507; Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «ІнЮре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 313–316; Павлік О.М. Захист прав потерпілого від злочину в кримінально-виконавчому праві: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 225 с.*

Початкові розшукові заходи

– заходи, що здійснюються уповноваженим органом з питань пробації протягом одного місяця з дня, коли стало відомо про залишення засудженою особою місця постійного проживання або неприбуття особи, звільненої з місць обмеження або позбавлення волі до обраного місця проживання. Початкові розшукові заходи *здійснюються шляхом*: 1) опитування родичів, сусідів та знайомих засудженої особи; 2) установлення його можливого місцеперебування через працівників відділів кадрів за місцем роботи або навчання; 3) встановлення осіб, які можуть знати місцезнаходження засудженої особи; 4) направлення запитів за місцем проживання родичів та знайомих засудженої особи; 5) перевірка: а) медичних установ за місцем проживання, моргів (чи не стала засуджена особа жертвою нещасного випадку або злочину); б) за обліками органів внутрішніх справ (чи немає засудженої особи серед затриманих, адмінарештованих, у спецустановах органів внутрішніх справ).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 105; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 57.*

Права засуджених

– нормативно-врегульована можливість використання засудженими своїх прав і свобод у межах, передбачених чинним законодавством. Засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених КВК України, законами України і встановлених вироком суду (ч. 2 ст. 7 КВК України). Відповідно до ч. 5 ст. 7 КВК України забороняється дискримінація засуджених за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Перелік всіх прав, так само як і їх обмежень, визначити у законодавстві неможливо. Тому КВК України закріпив лише основні з них. Так, згідно зі ст. 8 КВК України ***засуджені мають право***: **1)** на отримання інформації про свої права і обов'язки, порядок та умови виконання та відбування призначеного судом покарання; **2)** на гуманне ставлення до них та на повагу їх людської гідності; засуджені не повинні підлягати жорстокому, нелюдському або такому, що принижує їх гідність, поводженню; **3)** звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань; **4)** давати пояснення і вести листування, а також звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами рідною мовою; **5)** на охорону здоров'я в обсязі, встановленому Основами законодавства України про охорону здоров'я, за винятком обмежень, передбачених законом; **6)** на соціальне забезпечення, у тому числі й на оформлення пенсій, відповідно до законів України; **7)** отримувати у встановленому законом порядку передачі (окрім речей, що засудженим заборонено мати при собі законом, зокрема зброї, наркотичних або психотропних речовин, прекурсорів); **8)** на оплачувану працю згідно із законодавством про працю. Законодавство про працю поширюється на засуджених у частині, що стосується умов праці; **9)** на здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, у тому числі на вільний вибір і допуск священнослужителя для відправлення релігійних таїнств і обрядів, за винятком обмежень, передбачених КВК України; **10)** на належне матеріально-побутове забезпечення у порядку, встановленому КВК України та нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України; **11)** на отримання копій документів з їхніх особових справ та інших, пов'язаних з реалізацією їхніх прав, документів у порядку, встановленому Міністерством юстиції України. Засудженому гарантується ***право на правову допомогу***. Для одержання правової допомо-

ги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таке право поширюється і на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я. Засуджені іноземці мають ***право підтримувати зв'язок з дипломатичними представництвами і консульськими установами*** своїх держав, особи без громадянства, а також громадяни держав, що не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, – з дипломатичними представництвами держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або міжнародними органами чи організаціями, які здійснюють їх захист. Засудженому гарантується ***право на побачення*** у порядку, встановленому КВК України. У разі перебування на лікуванні у закладах охорони здоров'я засуджений має право на короткострокові побачення в порядку, визначеному КВК України. Забороняється примусове перериванння сну засуджених у нічний час, крім вчинення засудженими втечі, масових заворушень, виникнення пожежі, аварії, стихійного лиха, безпосередньої загрози життю засуджених. Керівник адміністрації установи виконання покарань несе персональну відповідальність за розміщення засуджених, що прибули до установи. При цьому забороняється розміщення таких осіб у приміщеннях разом із особами, що мають дві або більше судимостей, а також особами, які можуть негативно на них вплинути за своїми психологічними якостями. Засуджені, до яких судом застосовано пробацію, користуються правами, визначеними КВК України та ЗУ «Про пробацію». Окрім того, відповідно до ст. 10 КВК України до основних прав засуджених належить ***право на особисту безпеку***.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 28–35; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лисодєд О.В. Права засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 357–360; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 256–258.*

«Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.

– історична пам'ятка права України середини XVIII ст. Більшість дослідників вважає саме

«Права» 1743 р. першим українським кодексом. В «Правах» 1743 р., як і в більшості джерел права феодальної епохи, норми кримінально-виконавчого права межували з нормами кримінального, цивільного, сімейного права тощо. Норми цього кодексу значною мірою випливали з положень *Литовських статутів 1529, 1566, 1588 рр*. «Права» 1743 р. складалися з *30 розділів*, які поділяються на *531 артикул*, а ті, своєю чергою, на *1716 пунктів*. ***Видами покарань*** за «Правами» 1743 р. були: **1) *смертна кара*** – мала кваліфіковані види (четвертування живого або вже мертвого злочинця, закопування осудженої жінки живою в землю, спалення заживо вогнем) та прості види (повішення на шибениці, відрубування голови, заливання горла розтопленим оливом, волочіння кіньми мертвої людини); **2) *тілесні покарання***: *каліцтво* (утинання частин тіла); *ганьба* (випалення на чолі знаку); *публічні побої* та *биття через ката у стовпа*; **3) *покарання за яке передбачалось позбавлення волі***: *в'язниця* («сподня» – призначена для утримання злочинців, яким призначалось у покарання страта та ув'язнення у звичайній в'язниці; максимальний термін утримання у в'язниці – 2 роки) і *арешт* (тимчасове позбавлення волі через примусове затримання; максимальний термін арешту – 1 рік і 6 тижнів); **4) *вигнання*** (в межах та за межі держави) та ***заслання*** (замінялося позбавленням права бути членом громади через вигнання без права повернення); **5) *позбавлення честі / шельмування*** (повне позбавлення цивільних і публічних прав «політична смерть» або позбавлення почесних прав: оголошення винного «безчесним», «ошельмованим» та позбавлення його прав займати посади; **6) *майнові покарання***: *грошова покута* та *конфіскація* (плата на користь потерпілого або його спадкоємців, плата за голову / головщизна, плата за каліцтво / обиду, плата за безчестя, покриття заподіяної шкоди протиправним діянням); **7) *покарання дисциплінарного характеру***. Однак, нажаль, цей надзвичайно досконалий для свого часу нормативний документ так ніколи й не набрав чинності, а тому залишився лише історичною пам'яткою минулого.

Літ.: *Жолковський К.Е. «Права, за якими судиться малоросійський народ» // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2002. Т. 4: Н–П. С. 708–710; Нерсесян А.С. «Права, за якими судиться малоросійський народ» // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю.Л. Бошицький, З.А. Тростюк та ін. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 178; Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 / Упорядник та автор нарису К.А. Вислобоков; за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ, 1997. 547 с.*

Правила внутрішнього тюремного розпорядку 1916 р.

– нормативний акт, що був прийнятий в 1916 р., та визначав єдині засади внутрішнього розпорядку в тюрмах тогочасної Російській імперії. Правила 1916 р. складалися зі Вступу та дев'яти розділів і містили 88 статей. Заслуговує на увагу положення, викладене у Вступі, відповідно до якого жоден засуджений не повинен дивитися на себе, як на людину, котра назавжди відрізана від вільного життя та втрачена для родини і суспільства. Крім того, у Вступі наголошувалося, що кожний засуджений може своєю поведінкою або покращити, або погіршити умови свого життя у тюрмі. Для засуджених, які дотримуються тюремних правил і сумлінно працюють, можуть бути встановлені різні пільги і, навпаки, до порушників можуть бути застосовані необхідні заходи вгамування та дисциплінарного впливу. На підставі викладеного робився висновок, що подальша доля засудженого залежить не тільки від закону і царської ласки, а й від доброї волі та поведінки засудженого під час відбування покарання. У розділі I «Прийом арештантів» (ст. ст. 1 – 7) регулювався порядок приймання ув'язнених до тюрми, а також визначався перелік речей, які арештанти могли мати при собі у камерах. Стаття 7 Правил 1916 р. передбачала, що не пізніше наступного дня після прийняття арештанта йому повинен бути виданий текст Правил. Розділ II «Поведінка арештантів» (ст. ст. 8 – 16) містив вимоги до поведінки арештантів та передбачав відповідальність за втечу. У розділі III «Дотримання порядку, чистоти та гігієни» (ст. ст. 17 – 22) були закріплені вимоги щодо дотримання чистоти та порядку в камерах і правил особистої гігієни засуджених. Розділ IV «Розподіл арештантського дня» (ст. ст. 23 – 38) передбачав детальну регламентацію всього часу ув'язнених, порядку надання їм прогулянок, вихідних і святкових днів, відправлення релігійних обрядів, навчання тощо. Норми розділу V «Продовольство, виписка, підношення та милостиня» (ст. ст. 39 – 48) визначав порядок і правила харчування засуджених, виписки (придбання) за власні кошти або за кошти, зароблені в ув'язненні, продуктів харчування. Стаття 43 Правил 1916 р. містила перелік продуктів харчування, дозволених для виписки засудженими. Розділ VI «Побачення і листування» (ст. ст. 49 – 66) визначав поря-

док надання побачень ув'язненим з рідними та іншими особами, порядок листування, подання скарг та клопотань і регламентував дозволену періодичність листування для різних категорій засуджених. Відповідно до ст. 49 Правил 1916 р., засудженим до ув'язнення у фортеці або до арешту дозволялося мати побачення не тільки з родичами, а й з іншими сторонніми особами один раз на тиждень, а в особливо важних випадках – два рази на тиждень. Всім іншим засудженим, крім каторжних, побачення дозволялися тільки один раз на тиждень і лише з членами їх родини або з близькими родичами. Каторжним дозволялося одне побачення на місяць на тих же умовах. Норми розділу VII «Арештантські роботи» (ст. ст. 67 – 72) регламентували порядок і умови залучення засуджених до праці, а також порядок її оплати та нарахування засудженим заробітку. Відповідно до ст. 67 Правил 1916 р., обов'язково були повинні працювати під час перебування в ув'язненні наступні категорії засуджених: 1) каторжні; 2) засуджені до виправних арештантських відділень; 3) засланці-поселенці; 4) засуджені до ув'язнення у тюрмі. Розділ VIII «Виправно-дисциплінарні заходи» (ст. ст. 73 – 80) встановлював перелік і порядок застосування заходів дисциплінарного впливу, а також засобів вгамування. Нормами цього ж розділу (ст. ст. 75 – 76) передбачалася майнова відповідальність засуджених за умисне пошкодження тюремного майна, шкільного приладдя та книжок. Необхідно зазначити, що ст. 75 Правил 1916 р. містила норму, яка передбачала, що за один і той же дисциплінарний проступок можна було накласти кілька дисциплінарних стягнень. Розділ IX «Звільнення арештантів» (ст. ст. 81 – 88) регламентував порядок звільнення засуджених з місць ув'язнення, забезпечення їх необхідними документами, грошима та речовим майном. Хоча Правила внутрішнього тюремного розпорядку 1916 р. діяли не дуже тривалий час, вони все ж таки відіграли свою позитивну роль у розвитку кримінально-виконавчого законодавства тих часів. Їх прийнято вважати *першими правилами внутрішнього розпорядку в місцях позбавлення волі* в історії кримінально-виконавчої системи України.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 62–64; Григор'єв О.М. Пенітенціарна теорія та практика в Російській імперії в кінці XVIII – на початку XX століття: історико-правове дослідження (на прикладі українських губерній): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. С. 155–156; Правила*

внутреннего тюремного распорядка. Петроград, 1916. 24 с.

Правова допомога

– надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення (п. 3 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу»). Відповідно до ч. 2 ст. 8 КВК України, засудженим гарантується право на правову допомогу. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таке право поширюється і на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 35–36; Грушицький А.І. Реалізація права на правову допомогу засудженими до позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 210 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.*

Правове регулювання діяльності кримінально-виконавчих установ

– нормативно-організаційний вплив суб'єктів нормотворчого процесу щодо врегулювання та впорядкування засобами юридичної техніки суспільних відносин, які виникають з приводу визначення цілей, принципів, завдань та функцій установ виконання покарань, їх оптимальної організаційної структури з метою їх впорядкування, охорони, розвитку відповідно до суспільних потреб. В установах виконання покарань здійснюються різні види діяльності. Це діяльність по виконанню кримінальних покарань, соціально-педагогічна діяльність, трудова діяльність та т. ін. За здійснення вказаних напрямків діяльності відповідають певні служби установи (служба нагляду і безпеки, служба охорони, соціально-психологічна служба, медична служба, ін.).

Літ.: *Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. С. 167; Романов М.В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права: навчальний посібник. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. С. 8–10.*

Правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань

– система нормативно-правових актів, якими визначаються юридичні підстави, порядок, межі та ключові орієнтири, з урахуванням яких відбувається здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. С. 25; Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 440 с.*

Правовий захист персоналу органів та установ виконання покарань

– сукупність юридичних засобів, що реалізуються уповноваженими державою суб'єктами по відношенню до персоналу органів та установ виконання покарань задля створення умов щодо недопущення порушення їх прав, свобод та інтересів, що може мати місце у зв'язку зі здійсненням ними своєї професійної діяльності.

Літ.: *Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. С. 6; Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 440 с.; Пертли В.А. Правовое положение сотрудников учреждений, исполняющих наказание в виде лишения свободы: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2005. 206 с.*

Правовий статус засуджених

– заснована на загальному статусі громадян України і закріплена в нормативно-правових актах різних галузей права сукупність їх прав, законних інтересів та обов'язків, що залежать від призначеного виду кримінального покарання й їх поведінки в період його відбування. ***Зміст правового статусу засуджених*** як окремі елементи становлять: 1) суб'єктивні права, 2) законні інтереси та 3) юридичні обов'язки засуджених. Правовий статус засуджених незалежно від виду призначеного покарання і його юридичні гарантії у КВК України закріплюються вперше. У ч. 1 ст. 7 КВК України з цього приводу міститься принципове і важливе положення про те, що держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених. У ч. 4 ст. 7 КВК України встановлено, що правовий статус засуджених визначається законами України і КВК України, виходячи із порядку і умов виконання та

відбування конкретного виду покарання. Правовий статус засуджених іноземців і осіб без громадянства визначається законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 3 ст. 7 КВК України). КВК України містить окрему главу «Правовий статус засуджених» (ст. ст. 7–10), яка, як і розділ Конституції України про права, свободи та обов'язки людини й громадянина, розміщена другою в Загальній частині кодексу і в якій закріплені основи правового статусу засуджених (ст. 7), основні права засуджених (ст. 8) та основні обов'язки засуджених (ст. 9). В окремій статті (ст. 10) закріплено право засуджених на особисту безпеку. Положення цих статей стосуються всіх засуджених незалежно від виду призначеного судом покарання. Додатково в главах Особливої частини розміщені ще й норми, які більш детально визначають правовий статус засуджених до окремих видів кримінальних покарань.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 27–28; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Лисодєд О.В. Правовий статус засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 362–364; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 248–253.*

Правовий статус суб'єкта реалізації державної політики у сфері виконання покарань

– комплексна політико-правова категорія, змістом якої є сукупність прав та обов'язків, а також інших, суттєвих з точки зору права властивостей (ознак) цих суб'єктів, через які визначається місце останніх та специфіка їх ролі (призначення) у зазначеній сфері, їх юридичні можливості та обов'язки у процесі реалізації державної політики у сфері виконання покарань.

Літ.: *Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. С. 26; Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 440 с.*

Правовий статус установ виконання покарань

– передбачена у нормативно-правових актах система їх цілей, завдань, функцій, обов'язків, прав та відповідальності, а також адміністративні процедури їх дія-

льності. Відповідно до ч. 2 ст. 11 КВК України *установами виконання покарань* є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії), слідчі ізолятори у випадках, передбачених КВК України.

Літ.: *Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. С. 166; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Предмет КВП

– найбільш загальні закономірності розвитку суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією кримінально-виконавчої функції держави (серед інших до таких відносин належить і діяльність органів та установ виконання покарань), а також пов'язаних із діяльністю уповноважених органів пробації. Предмет КВП *охоплює відносини, що виникають*: а) при виконанні (відбуванні) всіх видів кримінального покарання, при застосуванні до засуджених заходів виправного впливу, які притаманні відповідним видам покарання; б) між установами й органами, які виконують вироки до різних видів покарань, та засудженими; в) у зв'язку з участю громадськості і трудових колективів у виправленні засуджених; г) між адміністрацією підприємств, установ і організацій та засудженими, які на них працюють, з приводу виконання покарання; ґ) між установами й органами виконання покарання та окремими громадянами з приводу виконання певних видів покарання.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 32; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 11–12; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 27.*

Прекурсори

(від лат. *praecursor* – попередник) – речовини та їх солі, що використовуються у процесі виробництва, виготовлення *наркотичних засобів* і *психотропних речовин*. Відповідно до *Додатку 3 до ПВР УВП* засудженим заборонено використання та зберігання прекурсорів.

Літ.: *Музика А.А. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів // Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 2 (7). С. 300; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Словарь криминологических терминов / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Шестаков Д.А. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2009. С. 85.*

Прибалтійський тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого характерне те, що органи управління пенітенціарними установами мають досить розгалужену систему та є підвідомчими відповідним національним Міністерствам юстиції. Даному типу пенітенціарної системи властивий один з найвищих серед усіх типів європейських пенітенціарних систем коефіцієнт ув'язнених, а також *є відчутною питома вага ув'язнених, які є громадянами іноземних держав*. Для прибалтійського типу європейської пенітенціарної системи характерною є реалізація переважно так званих західноєвропейських зразків поводження з ув'язненими, що передбачає, в основному, тюремно-покамерне розміщення засуджених з елементами прогресивної системи та підвищенням вимог до забезпечення безпеки виправних установ. Державами *прибалтійського типу європейської пенітенціарної системи* є країни Балтії: Естонія, Латвія та Литва.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 165–176; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 122, 213; Тепляшин П.В. Прибалтийский тип европейских пенитенциарных систем // Уголовная юстиция. 2016. № 2 (8). С. 70–77.*

Привід засудженого

– примусове доставлення засудженого в разі його неявки до уповноваженого органу з питань пробації без поважних причин. Привід засудженого, на підставі ухвали суду про привід засуджених осіб, які ухиляються від явки до суду, у зв'язку з розглядом внесеного уповноваженим органом з питань пробації клопотання (подання), здійснюють територіальні органи Національної поліції України.

Літ.: *Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 58.*

Призонізація

(від англ. *prison* – в'язниця) – процес набуття особою, що відбуває покарання у місцях позбавлення волі, моральних якостей, звичаїв і правил поведінки, що існують у пенітенціарних установах та перенесення злочинних практик у суспільство. Процес призонізації *визначається рядом факторів*, до основних із яких належать: 1) умови ізоляції в місцях

позбавлення волі; 2) урівноваження умов перебування в ув'язненні; 3) перебування значної кількості осіб в умовах фізичної близькості; 4) необхідність пристосування до умов існування в місцях позбавлення волі. *Інтенсивність призонізації* безпосередньо корелюється зі строком позбавлення волі, до якого засуджена особа, – чим більше строк позбавлення волі, тим інтенсивнішим є даний процес. Найлегше процес призонізації проходять особи, які засуджені за вчинення особливо тяжких злочинів.

Літ.: *Гилинский Я.И. Призонизация по-российски // Отечественные записки: Правосудие в России. 2003. № 2. С. 434–441; Гусар Л.В. Призонізація як соціальний феномен // Science Review. 2018. № 3 (10). Volume 8. P. 48–49; Дрёмин В.Н. Призонизация как социальная и криминологическая проблема // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 373–375; Фріс П.Л. Призонізація // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 369–370.*

Прилад виявлення

– автоматичний пристрій, що забезпечує виділення, обробку та представлення інформації про порушника (заборонені речі) безпосередньо на місці встановлення пристрою.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 113; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 137.*

Прилегла територія

– незабудована територія навколо маскувальної огорожі периметра кримінально-виконавчої установи, яка використовується для попередження перекидів до засуджених заборонених предметів та своєчасного висування резервної групи варти з охорони до місця спрацювання технічного засобу охорони та місця порушення заборонених зон із зовнішньої сторони виправної колонії.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 137; Шаблистий В.В., Якименко Л.Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань: монографія. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2017. С. 135.*

Приміщення камерного типу

– приміщення в колоніях максимального рівня безпеки для тримання найбільш суспільно небезпечних категорій засуджених та колоніях інших рівнів безпеки, де знаходяться засуджені, до яких за порушення встановленого порядку відбування покарання було застосовано стягнення у виді переведення до приміщен-

ня камерного типу (одиночної камери) на строк до трьох місяців (ч. 1 ст. 132 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 87.*

Примусове годування

– примусове введення їжі засудженому в разі заявленої відмови від її прийняття. Відповідно до ч. 3 ст. 116 КВК України примусове годування може бути застосовано лише на підставі рішення суду, прийнятого за висновком лікаря, що засудженому загрожує розлад здоров'я стійкого характеру та існує очевидна загроза його життю. Особа, яка відмовилася від прийняття їжі, з моменту встановлення цього факту має перебувати під постійним наглядом лікаря. При підготовці висновку лікар, зважаючи на стан здоров'я засудженого, визначає вид примусового годування. Питання про застосування примусового годування вирішується судом в порядку, передбаченому законом.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 88.*

Примусове лікування

– 1) лікування на підставі судового рішення засуджених, які мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та відмовляються від лікування. У разі призначення покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі примусове лікування здійснюється за місцем відбування покарання. У разі призначення інших видів покарань примусове лікування здійснюється у спеціальних лікувальних закладах; 2) лікування на підставі судового рішення хворого на наркоманію, який ухиляється від добровільного лікування або продовжує вживати наркотичні засоби без призначення лікаря і порушує права інших осіб (ст. 117 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 87–88.*

Примусові заходи медичного характеру

– медична (психіатрична) допомога хворій особі, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, шляхом амбулаторного або стаціонарного лікування, що призначається за рішенням суду з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь. У кримінально-виконавчих установах примусові заходи медичного характеру можуть застосовуватись до осіб, визнаних обмежено осудними. Згідно з ч. 1 ст. 117 КВК України до засуджених до позбавлення волі осіб, які мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та тих, які не пройшли повного курсу лікування і відмовляються від нього, адміністрацією колонії застосовуються призначені судом примусові заходи медичного характеру.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 88.*

Принципи кримінально-виконавчого законодавства

(від лат. *principium* – початок, основа) – основні вихідні положення на яких воно базується: невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань (ст. 5 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 25; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Принципи кримінально-виконавчого права

(від лат. *principium* – початок, основа) – теоретично обґрунтовані основні положення, обумовлені об'єктивними закономірностями реалізації кари, що вира-

жають сутність кримінально-виконавчої діяльності, спрямованої на здійснення правообмежень, властивих покаранням, незалежно від форм застосовуваних примусових заходів. На відміну від сформульованих у ст. 5 КВК України принципів кримінально-виконавчого законодавства *принципи кримінально-виконавчого права* (справедливість, поважання прав людини, гуманізм, законність, невідворотність виконання покарання) знаходять свій прояв у процесі виконання / відбування всіх без винятку покарань. ***Принцип поважання прав людини в діяльності органів та установ виконання покарань*** необхідно характеризувати, виходячи з того, що в його основу покладено Загальну декларацію прав людини, інші міжнародно-правові акти як універсального, так і регіонального рівня, що проголошують права і основні свободи людини й громадянина, а також міжнародні стандарти поводження із засудженими. Згідно із Засадами державної політики України в галузі прав людини права й свободи людини, їх гарантії мають визначати зміст і спрямованість діяльності органів держави, у тому числі й при виконанні покарань. Державна політика в галузі прав людини виходить із того, що неприпустимо звужувати та обмежувати існуючі права й основні свободи людини, проголошені Конституцією України, законами та підзаконними нормативними актами. Додержання прав людини в діяльності органів та установ виконання покарань при застосуванні державного примусу повинно гарантувати суб'єктові відбування покарання захист від принижень, жорстокого і нелюдського ставлення, забезпечувати засудженим безпечні умови тримання. Принцип поважання прав людини надає засудженим гарантовану можливість відстоювати свої права, звертаючись із пропозиціями, заявами та скаргами не тільки до адміністрації, а й до суду, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у відповідні міжнародні судові установи або органи міжнародних організацій, членом чи учасником яких є Україна. ***Принцип справедливості в кримінально-виконавчому праві*** ґрунтується на тому, що залучення правових ідей, які містяться в Загальній декларації прав людини, у правових системах окремих держав передбачає необхідність розбудови кримінально-виконавчої системи та кримінально-виконавчого законодавства України на засадах справедливості. Виступаючи фундаментальним критерієм оцінки діяльності пра-

воохоронних органів, справедливість посідає центральне місце в забезпеченні прав людини при здійсненні правообмежень, властивих покаранням. Оскільки застосування таких правообмежень істотно обмежує конституційні права й законні інтереси засудженого, справедливість реалізації кари, відбиваючи співвідношення діяння і відплати за нього, позначає відповідність між правами й обов'язками громадян, закріпленими в Конституції, і обмеженням правового статусу осіб, які зазнали покарання. Діалектика справедливості проявляється в об'єктивних закономірностях виконання покарання, що обумовили невідворотність реалізації кари, сутність і каральну функцію кримінально-виконавчої діяльності. Входячи в систему принципів кримінально-виконавчого права, принцип справедливості відбиває сутність кримінально-виконавчої діяльності, приводить до єдиного знаменника зусилля правоохоронних органів з реалізації кримінальної відповідальності, є відображенням закономірності здійснення кари, виражаючи вимогу розмірності діяння і відплати за нього. Принцип справедливості, втілений у діяльності установ виконання покарань і уповноважених органів з питань пробації, виступає способом існування кримінально-виконавчої діяльності, формою внутрішнього, об'єктивного, сутнісного, загального, необхідного, сталого, повторюваного зв'язку між структурними елементами кримінально-виконавчої діяльності. Категорія справедливості тісно пов'язана з характеристикою процесів виконання та відбування покарання, аналізом структури кримінально-виконавчої діяльності. Вимоги, що висуваються до кримінально-виконавчої діяльності, повинні бути справедливими. Справедливість у кримінально-виконавчому праві дозволяє не просто оцінити, як реалізується кара, але дає можливість побачити об'єктивно властиві кримінально-виконавчій діяльності риси і якості, що відбивають міру правообмежень, притаманних покаранню. ***Принцип гуманізму*** стосовно засуджених, які відбувають покарання, ґрунтується на положенні ст. 3 Конституції України, де декларується, що в Україні людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Своє втілення цей принцип одержує в першу чергу в нормах кримінально-виконавчого законодавства, що визначають правове становище засуджених. Ці норми покликані інкорпорувати уявлення про

гуманізм як про людинолюбство, милосердя, любов до ближнього у правову систему, у діяльність органів та установ виконання покарань. У результаті такої інкорпорації розуміння гуманізму виконання покарання як кримінально-виконавчої діяльності, не позбавленої людяного ставлення до засудженого, одержує вищу юридичну силу, спираючись на авторитет закону. ***Законність як принцип кримінально-виконавчого права***, кримінально-виконавчого законодавства, діяльності органів та установ виконання покарань насамперед зафіксовано в п. 14 ст. 92 Конституції України, де сказано, що виключно законами України визначається діяльність органів і установ виконання покарань. Отже, тільки закон – акт Верховної Ради як єдиного органу законодавчої влади є джерелом нормативного регулювання діяльності установ виконання покарань і уповноважених органів з питань пробації. Адміністрації цих установ та персоналу пробації належить використовувати кримінально-виконавче законодавство як обов'язковий інструмент для здійснення кримінально-виконавчої діяльності. Ця діяльність повинна здійснюватися ними в режимі законності, обумовленому повним збігом розуміння законності як принципу кримінально-виконавчого права, кримінально-виконавчого законодавства й діяльності установ виконання покарань і уповноважених органів з питань пробації. Цей принцип ґрунтується на єдності розуміння, закріплення й застосування норм кримінально-виконавчого законодавства, на тому, що законність органічно пов'язана зі справедливістю й асоціюється з доцільністю кримінально-виконавчої діяльності. Підтримка режиму законності має виняткове значення при реалізації правообмежень, властивих покаранням, і необхідна як для вирішення завдань кримінально-виконавчого законодавства, так і для охорони прав та законних інтересів засуджених. Відступ від закону в кримінально-виконавчій діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань призводить до порушень. Кримінально-виконавчому законодавству належить не тільки проголосити права засуджених, а й гарантувати дотримання їхнього правового статусу шляхом покладання на адміністрацію органів і установ виконання покарань обов'язку із забезпечення законних прав та законних інтересів засуджених. ***Принцип невідворотності виконання покарання*** є похідним від принципу невідворотності покарання та невідворо-

тності кримінальної відповідальності. Принцип невідворотності покарання, що визначає послідовність стадій кримінальної відповідальності і виступає у кримінально-виконавчому праві вже як принцип невідворотності виконання покарання, установлює правила, за якими здійснюється кара, виконуючи роль механізму кримінально-виконавчої діяльності. Принцип невідворотності невіддільний від кримінально-виконавчої діяльності, безпосередньо наявний у ній, визначає її істотні риси. Невідворотність виконання покарання є підґрунтям практичної доцільної діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань, принципом винятково кримінально-виконавчої діяльності, а не чимось зовнішнім стосовно неї.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 41–46; Головастова Ю.А. Уголовно-исполнительное право как отрасль российского права: предмет, метод, источники, система: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2019. С. 276–310; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 14–17.*

Принципи кримінально-виконавчої політики

(від лат. *principium* – початок, основа) – система керівних ідей, засад, які обумовлюють (виступають фундаментом) формування кримінально-виконавчого законодавства та його застосування в процесі виконання / відбування покарань. *Принципи кримінально-виконавчої політики* є першоосновами загального напряму діяльності державних органів, громадських інститутів та окремих громадян у сфері виконання кримінальних покарань. Принципи кримінально-виконавчої політики прийнято *класифікувати на* 1) загальноправові, 2) міжгалузеві, 3) галузеві. До ***загальноправових принципів кримінально-виконавчої політики*** належать: принцип демократизму; принцип поваги до прав і свобод людини; принцип законності; принцип верховенства права; принцип рівності громадян перед законом; принцип гуманізму; принцип соціальної справедливості; принцип участі громадськості в діяльності органів та установ виконання покарань. ***Міжгалузевим характером*** наділені: принцип відповідності кримінально-виконавчої політики іншим складовим політики у сфері боротьби зі злочинністю; принцип невідворотності виконання покарання; принцип доцільності; принцип економії репресії; принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання. До ***галузевих принципів кримінально-виконавчої політи-***

ки належать: принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки; принцип поєднання покарання з виправним впливом. Прийнято виокремлювати також групу ***принципів окремих напрямів кримінально-виконавчої політики*** та диференціювати на: 1) принципи політики у сфері виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства; 2) принципи політики у сфері виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства. До ***принципів політики у сфері виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства***, віднесено: принцип роздільного тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях (ст. 92 КВК України); принцип відбування засудженими всього строку покарання в одній виправній чи виховній колонії (ст. 93 КВК України); принцип відбування засудженими покарання у виправній чи виховній колонії у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їхнього місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого (ч. 1 ст. 93 КВК України). Прикладами різновиду ***принципів політики у сфері виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства***, є: принцип залучення засуджених до суспільно-корисної праці; принцип здійснення контролю за їхньою поведінкою уповноваженими органами з питань пробації, на основі яких здійснюється виконання покарання у виді громадських робіт (ч. 2 ст. 36 КВК України) та виконання покарання у виді виправних робіт (ч. 2 ст. 41 КВК України).

Літ.: *Автухов К.А., Кутєпов М.Ю., Яковець І.С. Сучасна кримінально-виконавча політика України: монографія. Харків: Право, 2016. С. 141–142; Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. С. 383–385; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. С. 196–197; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Пробаційна програма

(від лат. *probatio* – випробування) – програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити (п. 7 ст. 2 ЗУ «Про пробацію»). Відповідно до *Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм*, затвер-

дженого постановою Кабінета Міністрів України від 18.01.2017 р. № 24, *метою реалізації пробаційних програм* є: 1) виправлення суб'єктів пробації, звільнених від відбування покарання з випробуванням, на яких судом покладено обов'язок проходження пробаційних програм; 2) запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Літ.: *Автухов К.А., Мірошниченко Ю.Р., Чернишов Д.В. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію». Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 18; Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017 р. № 24. Урядовий кур'єр. 2017. № 17; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Пробаційний нагляд

(від лат. *probatio* – випробування) – заходи, що здійснюються органом пробації за місцем проживання, роботи та навчання засуджених з метою дотримання обов'язків, визначених законом та покладених на них судом (п. 3 ст. 2 ЗУ «Про пробацію»). Під час здійснення нагляду при виконанні судових рішень, що набрали законної сили, законів про амністію, актів про помилування *уповноважений орган з питань пробації здійснює такі функції*: 1) веде облік засуджених осіб; 2) викликає засуджених осіб до уповноваженого органу з питань пробації; 3) роз'яснює засудженим особам порядок та умови відбування покарання; 4) здійснює контроль за виконанням засудженою особою обов'язків, встановлених законом та покладених на неї судом; 5) здійснює профілактичні та виховні бесіди із засудженою особою; відвідує засуджену особу за місцем проживання (у разі необхідності) з метою забезпечення контролю за поведінкою та способом життя; 6) здійснює збір інформації, необхідної для оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень; 7) здійснює оцінку ризиків; 8) здійснює ознайомлювальні, профілактичні бесіди з батьками неповнолітніх, їх законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення кримінального правопорушення; 9) уживає заходів щодо недопущення, а в разі настання – до негайного припинення порушень вимог судових рішень; 10) організовує першочергові заходи з виявлення засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме; 11) звертається до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме; 12) щокварталу надсилає до підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки територіальних органів Національної поліції України

запити з метою з'ясування випадків учинення засудженими особами нових кримінальних правопорушень, а також з'ясування випадків учинення засудженими особами адміністративних правопорушень; 13) у разі отримання інформації про вчинення засудженими особами нових кримінальних правопорушень надсилає запити до компетентних органів, які здійснюють досудове розслідування відповідно до ст. 216 КПК України, з метою отримання інформації про внесення відповідних відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та копії ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу стосовно засудженої особи або повідомлення слідчого, що такий захід не застосовувався; 14) за зверненням слідчого, який здійснює досудове розслідування стосовно засудженої особи, що перебуває на обліку в уповноваженому органі з питань пробації, надає інформаційну довідку на таку особу, а також відомості щодо невідбутої частини як основного, так і додаткового покарання на час вчинення злочину; 15) погоджує засудженим особам виїзд за межі України; 16) у разі необхідності, але не менше одного разу на квартал, надсилає запити до Головного центру обробки спеціальної інформації Державної прикордонної служби України із зазначенням номера особової справи для встановлення факту перетину засудженими особами державного кордону. Головний центр обробки спеціальної інформації Державної прикордонної служби України у місячний строк після отримання таких запитів за наявності відомостей для однозначної ідентифікації осіб надає інформацію про перетинання засудженими особами державного кордону на виїзд з України та їх повернення в Україну без погодження уповноваженого органу з питань пробації.

Літ.: *Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Пробація

(від лат. *probatio* – випробування) – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинува-

ченого (п. 6 ст. 2 ЗУ «Про пробацію»). ***Метою пробації***, відповідно до ст. 4 ЗУ «Про пробацію», є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності. ***Завданнями пробації*** є: підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених; здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років; виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень (ст. 6 ЗУ «Про пробацію). Відповідно до ст. 8 ЗУ «Про пробацію», ***видами пробації*** є: 1) *досудова пробація*; 2) *наглядова пробація*; 3) *пенітенціарна пробація*. Пробація ґрунтується на ***принципах***: а) справедливості; б) законності; в) невідворотності виконання покарань; г) дотримання прав і свобод людини і громадянина; ґ) поваги до людської гідності; д) рівності перед законом; диференційованого та індивідуального підходу; е) конфіденційності; є) неупередженості; ж) взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадянами (ст. 5 ЗУ «Про пробацію»).

Літ.: *Автухов К.А., Мірошниченко Ю.Р., Чернишов Д.В. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію». Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 8; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Програмно-координаційна функція кримінально-виконавчої політики

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція кримінально-виконавчої політики, яка означає, з одного боку, що кримінально-виконавча політика є своєрідною програмою діяльності суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин між собою, а з іншого – засобом координації цієї діяльності на засадах законності, гласності, демократизму та гуманізму.

Літ.: *Яцишин М.М. До питання про класифікацію і сутність функцій кримінально-виконавчого права // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. 2009. № 5 (66). С. 27–35; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 89.*

Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях

(від лат. *progressus* – рух вперед, успіх) – встановлений кримінально-виконавчим законодавством порядок виконання покарання у виді позбавлення волі, що передбачає поетапну зміну умов тримання засуджених, залежно від їх поведінки, ставлення до суспільно корисної праці та навчання. За своїм змістом прогресивна система виконання покарання є сукупністю стимулюючих галузевих та міжгалузевих інститутів, що застосовуються до засуджених на підставі оцінки адміністрацією органів і установ виконання покарань ступеня їхнього виправлення. *Метою застосування прогресивної системи виконання покарань* є стимулювання виправлення засуджених і сприяння їхній ресоціалізації. Установлюються такі ступені виправлення засуджених: стає на шлях виправлення, став на шлях виправлення, довів своє виправлення. *Формами прогресивної системи виконання покарань* є зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Літ.: *Бажанов О.И. Прогрессивная система исполнения наказания. Минск: Наука и техника, 1981. 168 с.; Кревсун О.М. Історія становлення прогресивної системи виконання покарань // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 293–302; Кревсун О.М. Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. С. 183; Пузирьов М.С. Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Чернігів, 2018. С. 370–371; Ткачевский Ю.М. Прогрессивная система исполнения уголовных наказаний: учебное пособие. Москва: Зерцало, 1997. 144 с.*

Прогул

– відсутність на роботі без поважних причин понад три години протягом робочого дня. Допущення більше двох разів протягом місяця прогулів є підставою визнання засудженого таким, який ухиляється від відбування покарання у виді виправних робіт (ч. 6 ст. 46 КВК України). Відповідно до абз. 5 ч. 1 ст. 44 КВК України на власника підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем відбування засудженим покарання у виді виправних робіт покладається *щомісячне інформування уповноваженого органу з питань пробації про кількість прогулів*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 61.*

Прогулянка

– можливість щоденного знаходження на свіжому повітрі (двориках для прогулянок) засуджених до покарання у виді арешту та засуджених, які тримаються в дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиночній камері) колоній. *Засудженим до арешту* надається прогулянка тривалістю одна година, а неповнолітнім – дві години (ч. 5 ст. 51 КВК України). *Засудженим, які тримаються в дисциплінарному ізоляторі, карцері* або *приміщенні камерного типу (одиночній камері)*, надається щоденна прогулянка тривалістю одна година (абз. 5 ч. 11 ст. 134 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 88.*

Прогулянковий дворик

– спеціально обладнаний майданчик, розташований на території дільниці установи виконання покарань (слідчого ізолятора), в якому проводиться прогулянка осіб, взятих під варту та засуджених, за участю не менше двох молодших інспекторів або спеціально призначених працівників установи під керівництвом чергового помічника начальника установи (слідчого ізолятора) або його заступника. Для засуджених, *які тримаються в дисциплінарному ізоляторі, карцері* або *приміщенні камерного типу (одиночній камері)*, виправних колоній (секторів) максимального рівня

безпеки, у прогулянкових двориках встановлюються перекладина і брусся. Відповідно до абз. 2 п. 1 розд. XXIII ПВР УВП для забезпечення нагляду за поведінкою засуджених у прогулянкових двориках, адміністрацією установ виконання покарань встановлюються відеокамери, про що засуджений інформується під підпис.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 23; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 88; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285.*

Професійна компетентність осіб рядового та начальницького складу ДКВС України

– динамічна комбінація знань, умінь, навичок, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи рядового та начальницького складу успішно здійснювати професійну діяльність та / або подальшу навчальну діяльність (абз. 7 п. 2 розд. I Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу ДКВС України). Відповідно до абз. 1 п. 3 розд. IV Порядку проведення конкурсу на службу до ДКВС України на зайняття вакантних посад, за рішенням конкурсної комісії *для проведення оцінки відповідності професійної компетентності кандидата* встановленим вимогам до її роботи можуть залучатися науковці та експерти у відповідній сфері, у тому числі з інших державних органів.

Літ.: *Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2018 р. № 4091/5. Офіційний вісник України. 2019. № 5. Ст. 187; Про затвердження Порядку проведення конкурсу на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України на зайняття вакантних посад: Наказ Міністерства юстиції України від 27.02.2020 р. № 701/5. Офіційний вісник України. 2020. № 18. Ст. 731.*

Професійно-технічне навчання засуджених

– складова професійної (професійно-технічної) освіти, що передбачає формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності, перспектив її кар'єрного

зростання впродовж життя. Відповідно до ч. 4 ст. 125 КВК України для засуджених, які не мають робітничої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в даній колонії, надається можливість підготовки на курсах професійного навчання робітників на виробництві. *Організація професійно-технічного навчання* засуджених здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. На період проходження державної підсумкової атестації засуджені, які навчаються, звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно. Засудженим, які займаються самоосвітою, адміністрація колонії створює необхідні умови для занять у вільний від роботи час. Професійно-технічне навчання засуджених заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення. Педагогічні працівники професійно-технічних навчальних закладів надають допомогу адміністрації колонії в соціально-виховній роботі із засудженими (ст. 126 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Хуторна С.В. Загальноосвітнє та професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 245 с.*

Професійно-технічний навчальний заклад для засуджених

– державний професійно-технічний навчальний заклад (навчальний центр при кримінально-виконавчій установі закритого типу) другого атестаційного рівня, що забезпечує реалізацію потреб засуджених у професійно-технічній освіті, оволодінні робітничими професіями відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, стану здоров'я, а також їх перепідготовці та підвищенні кваліфікації. Відповідно до ст. ст. 125, 126 КВК України, з метою організації професійно-технічного навчання засуджених до позбавлення волі *у виховних та виправних колоніях створюються професійно-технічні навчальні заклади*. До *основних повноважень і напрямів діяльності* навчального центру при кримінально-виконавчій установі закритого типу *належать*: організація навчально-виховного процесу, вибір форм та методів навчання; навчально-виробнича, навчально-виховна, навчально-методична, фінансово-господарська та виробничо-комерційна

діяльність; розробка робочих навчальних планів з професій та робочих навчальних програм з навчальних предметів на основі типових навчальних планів і типових навчальних програм, визначення регіонального компонента змісту професійно-технічної освіти, які затверджуються в установленому законодавством порядку; розроблення правил прийому слухачів до навчального центру при кримінально-виконавчій установі закритого типу на основі типових правил прийому; формування разом з органами управління професійно-технічною освітою та кримінально-виконавчою установою закритого типу планів прийому слухачів з урахуванням державного замовлення, потреб ринку праці та потреб громадян у професійно-технічній освіті і замовлень підприємств, установ, організацій; атестація педагогічних працівників; організація підвищення кваліфікації педагогічних працівників, у тому числі їх стажування на підприємствах, в установах, організаціях; організація виробничого навчання слухачів на виробництві кримінально-виконавчої установи закритого типу; забезпечення заходів з охорони праці слухачів та працівників; матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу; визначення структури і штатного розпису з урахуванням установленого фонду заробітної плати; забезпечення якості професійного навчання та виховання слухачів; видача документів про освіту встановленого зразка.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Положення про навчальний центр при кримінально-виконавчій установі закритого типу: Наказ Міністерства юстиції України 19.12.2013 р. № 1794/2691/5. Офіційний вісник України. 2014. № 5. Ст. 152.*

Психічні аномалії *(психічні розлади)*

(від грец. *psychikos* – душевний; *anomalia* – нерівність) – відхилення від норми у психіці особи (розлади психічної діяльності) в межах здатності розуміти характер своїх дій та керувати ними (осудності). До них відносяться: алкоголізм, епілепсія, олігофренія, психопатія, шизофренія. Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 101 КВК України, особи, які не пройшли повний курс лікування психічного розладу, не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації виправних колоній.

Літ.: *Ігнатов О.М. Психічні аномалії // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 567; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 184.*

Психотропні речовини

(від грец. *psychikos* – душевний) – речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та справляти депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, або емоції. або мислення і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. Відповідно до *Додатку 3 до ПВР УВП* засудженим заборонено використання та зберігання психотропних речовин.

Літ.: *Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 103; Музика А.А. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів // Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 2 (7). С. 300; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Словарь криминологических терминов / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Шестаков Д.А. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2009. С. 114.*

Р

Рада з питань співробітництва у сфері пенології Ради Європи

– дорадчий орган Моніторингового комітету з питань злочинності (CDPC), утворений Комітетом міністрів Ради Європи (КМРЄ) у 1980 р. З 2011 р. РС–СР набула статусу підпорядкованого йому органу на підставі статті 17 Статуту Ради Європи відповідно до Резолюції КМРЄ CM / Res (2011) 24. *Мандат Ради з питань співробітництва у сфері пенології Ради Європи* полягає в: 1) розробці нових і перегляді діючих стандартів Ради Європи з питань організації діяльності тюрем, пробації та застосування громадських санкцій і заходів через відповідні проекти резолюцій Комітету міністрів Ради Європи; 2) наслідуванні розвитку пенітенціарних систем Європейського регіону за принципом переваг альтернативним санкціям і заходам тюремному ув'язненню для по-

передження перенаповнення в'язниць; 3) оцінці глибини імплементації міжнародних стандартів Європейських тюремних правил, Європейських правил щодо громадських санкцій і заходів, Європейських правил пробації та інших резолюцій КМРЄ з цих питань, внесення пропозиції щодо удосконалення їх практичної реалізації; 4) підготовці мультидисциплінарних і окремих інструментів, досліджень і звітів з пенологічних питань; 5) формуванні позицій з пенологічних питань на запит CDPC, держав-членів Ради Європи; 6) підготовці Конференцій директорів тюрем і пробації під егідою Ради Європи, забезпеченні реалізації прийнятих на них рішень з урахуванням стандартів КМРЄ і пропозицій CDPC; 7) організації і координація роботи щодо збору і аналізу пенологічної статистки Ради Європи SPACE I та SPACE II. *Формат роботи Ради з питань співробітництва у сфері пенології Ради Європи* – пленарні засідання один раз на рік, між пленарними засіданнями працює робоча група з дев'яти виборних членів з числа керівників служб тюрем і пробації держав-членів Ради Європи, експертів з питань пенології – чотири рази на рік.

Літ.: *Офіційний веб-сайт Ради з питань співробітництва у сфері пенології Ради Європи. URL: https://www.coe.int/en/web/prison/home (дата звернення: 08.03.2020 р.).*

Рада колективу засуджених відділення

– самодіяльна організація засуджених до позбавлення волі, яка створюється у відділенні соціально-психологічної служби з метою сприяння розвитку у засуджених соціальної активності та корисної ініціативи у вирішенні питань організації вільного часу, побуту, праці та навчання. Відповідно до ч. 3 ст. 127 КВК України у колоніях із числа засуджених, які зарекомендували себе позитивно, створюються *ради колективів відділень соціально-психологічної служби*. Раду колективу засуджених відділення очолює голова, який обирається на загальних зборах засуджених з числа осіб, які позитивно характеризуються. Кандидатура голови ради колективу засуджених відділення затверджується начальником установи за спільним поданням начальника відділення та методично-виховної ради установи. Голова ради колективу засуджених відділення призначається, як правило, на посаду старшого днювального відділення. До *складу ради колективу засуджених відділення* входять також керівники самодіяльних секцій, голова редакції

стінної газети та ланкові (бригадири). Рада колективу засуджених відділення *зобов'язана*: розвивати активну діяльність засуджених, організовувати виконання ними постійних і разових доручень; надавати допомогу новоприбулим засудженим у період їх адаптації до умов відбування покарання; сприяти формуванню у засуджених правомірної поведінки та попередженню конфліктів, надавати громадську оцінку порушенням засудженими встановленого режиму відбування покарання; залучати засуджених до роботи в самодіяльних секціях; аналізувати і спрямовувати діяльність ланок (бригад) на виконання виробничих завдань; аналізувати роботу і спрямовувати діяльність секцій на виконання планових заходів; виконувати рішення загальних зборів членів самодіяльних організацій засуджених відділень і ради колективу установи.

Літ.: *Автухов К.А. Рада колективу засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 393; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297.*

Рада колективу засуджених установи

– дорадчий орган з питань розвитку у засуджених корисної ініціативи, соціальної активності, здорових міжособистісних стосунків, участі у вирішенні питань організації праці, навчання, дозвілля, побуту, розвитку корисних соціальних зв'язків тощо. Відповідно до ч. 3 ст. 127 КВК України у колоніях із числа засуджених, які зарекомендували себе позитивно, створюються *ради колективів колоній*. Рада колективу засуджених установи *зобов'язана*: спрямовувати діяльність виборних органів самодіяльних організацій засуджених на виконання затверджених планових заходів, на підтримку серед засуджених здорових моральних взаємовідносин; проводити роботу з покращення морально-психологічного клімату серед засуджених в установі шляхом підвищення авторитету членів самодіяльних організацій, створення позитивної громадської думки в середовищі засуджених; аналізувати роботу самодіяльних організацій засуджених відділення, їхніх секцій і забезпечувати обмін досвідом роботи.

Літ.: *Автухов К.А. Рада колективу засуджених // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 393;*

Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297.

Реабілітація засудженого

(від лат. *rehabilitatio* – відновлення) – відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства, шляхом: а) поновлення в правах; б) відновлення репутації особи, яка безвинно зазнала репресій або була неправомірно притягнута до юридичної (кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної) відповідальності. *Реабілітація особи настає в результаті* виправдувального вироку, постанови (ухвали) про закриття справи за відсутністю події або складу злочину, а також постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення. Реабілітація є підставою для звільнення від відбування покарання. *Ресурсами соціальної реабілітації* є матеріальні та духовні цінності суспільства, знання, вміння, особистісні якості, відносини особи чи соціальної групи, що можуть використовуватись для досягнення мети ***соціальної реабілітації*** (діяльності, спрямованої на відновлення стану повноцінної життєдіяльності і соціального функціонування індивіда або соціальної групи).

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 602, 603, 604; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 18; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 64.*

Регулятивна функція кримінально-виконавчої політики

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція кримінально-виконавчої політики, яка означає, що кримінально-виконавча політика є організаційно-правовим засобом керування поведінкою суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин.

Літ.: *Яцишин М.М. До питання про класифікацію і сутність функцій кримінально-виконавчого права // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. Науково-теоретичний журнал. 2009. № 5 (66). С. 27–35; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 90.*

Регулятивна функція КВП

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – функція, яка означає, що дана галузь права регулює правовідносини, що виникають у зв'язку з виконанням / відбуванням кримінального покарання, між суб'єктами кримінально-виконавчих відносин.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 42; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 24; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 25.*

Режим в УВП

(від лат. *regimen* – керівництво) – встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, що *забезпечує*: ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених. Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності. Режим створює умови для суспільно корисної праці засуджених, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання, соціально-виховної роботи та громадського впливу (ст. 102 КВК України).

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 210–211; Козлов П.П., Нікітін Ю.В., Стрелков Л.О. Режим виконання кримінальних покарань: монографія. Київ: КНТ, 2008. С. 39–53; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Пташинський О.Б. Пенітенціарна система України: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. С. 53; Рудницьких М.І. Режим в установах виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 395–396.*

Режим особливих умов у колоніях

(від лат. *regimen* – керівництво) – посилення охорони, нагляду за засудженими, здійснення інших додаткових режимних заходів у випадках стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових заворушень, проявів групової непокори засуджених або в разі виникнення реальної загрози збройного нападу на колонію чи

у зв'язку з введенням надзвичайного чи воєнного стану в районі розташування колонії. *Для припинення групових протиправних дій засуджених та ліквідації їх наслідків* за рішенням Голови центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, начальника управління (відділу) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві та Київській області *використовуються сили і засоби колонії, органів і установ виконання покарань*, а в разі потреби з дозволу Міністра внутрішніх справ України, Голови Національної поліції, керівника територіального органу Національної поліції – *органів і підрозділів Національної поліції*. Про запровадження режиму особливих умов в установах виконання покарань *невідкладно інформується Міністр юстиції України* (ст. 105 КВК України).

Літ.: *Бірюков П.В., Сушков О.О. Режим особливих умов у колоніях // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 396–398; Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 312–314; Глушков В.О., Джужа О.М., Царюк С.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Атіка, 2010. С. 227–228; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 223; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Режим у місцях попереднього ув'язнення

(від лат. *regimen* – керівництво) – порядок і умови тримання осіб, взятих під варту, та нагляду за ними з метою забезпечення попереднього ув'язнення. Основними вимогами режиму в місцях попереднього ув'язнення є ізоляція осіб, взятих під варту, постійний нагляд за ними і роздільне тримання їх у порядку, передбаченому ст. 8 ЗУ «Про попереднє ув'язнення». Особи, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, підлягають обшуку, медичному огляду, дактилоскопуванню і фотографуванню; їх ознайомлюють з правами, обов'язками та вимогами режиму. Речі, які є при них, а також передачі і посилки, що надходять на їх ім'я, підлягають огляду, а листування – перегляду. Їм забороняється мати при собі гроші та цінні речі, а також предмети, не дозволені для зберігання в місцях попереднього ув'язнення. Вилучені у них при доставленні в міс-

ця попереднього ув'язнення гроші зараховуються на їх особові рахунки, а цінні речі і предмети здаються на зберігання; гроші та цінні речі, одержані шляхом обману під час перебування в місцях попереднього ув'язнення або джерело одержання яких не встановлено, передаються в доход держави за мотивованою постановою начальника установи для попереднього ув'язнення, санкціонованою прокурором, копія якої приєднується до особової справи особи, яка тримається під вартою. Обшук співробітника кадрового складу розвідувального органу України, взятого під варту, та огляд його речей здійснюються тільки в присутності офіційних представників цього органу. Особи, які заходять на територію установи або виходять з неї, підлягають огляду (ст. 7 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»).

Літ.: *Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360; Рудницьких М.І. Режим в установах виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 396.*

Реінтеграція засудженого

(від лат. *reintegratio* – набуття цілісності) – повернення засудженого до самостійного соціально-нормативного життя у суспільстві. Для забезпечення успішної *реінтеграції засуджених* дуже важливим є відновлення їхніх сімейних зв'язків та здійснення підготовки до повернення у мікросоціум після відбуття кримінального покарання..

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 603; Вовк В.М., Журавель Т.В., Калівошко В.М. та ін. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник. Київ: «Версо-04», 2012. С. 45.*

Релігійна організація

– організація, яка утворюється з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно із своїми статутами (положеннями). Релігійними організаціями в Україні є 1) релігійні громади, 2) управління і центри, 3) монастирі, 4) релігійні братства, 5) місіонерські товариства (місії), 6) духовні навчальні заклади, а також 7) об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями). Відповідно до ч. 1 ст. 25 КВК України *релігійні організації мо-*

жуть надавати допомогу органам та установам виконання кримінальних покарань у виправленні засуджених та проведенні соціально-виховної роботи. Релігійні організації *можуть залучатися до соціально-виховної роботи* із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням (ч. 2 ст. 163 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987–XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 25. Ст. 283; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 65.*

Ресоціалізація засудженого

(лат. *re* – повторне, відновлювальна дія; *socialis* – суспільний) – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Ресоціалізація є комплексним поняттям, яке охоплює *допенітенціарний*, *пенітенціарний* і *постпенітенціарний періоди* впливу на особу засудженого і є одним з етапів його соціалізації. До ***допенітенціарної ресоціалізації*** слід віднести винесення вироку і визначення покарання засудженому; ***пенітенціарна ресоціалізація*** включає адаптацію до умов виконання покарання і виправлення засудженого; до ***постпенітенціарної ресоціалізації*** відносять підготовку засудженого до звільнення і його соціальну адаптацію до умов життя на волі. Необхідною умовою ресоціалізації є *виправлення засудженого* (ч. 2 ст. 6 КВК України). Основними *засобами ресоціалізації засуджених* є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив. *Засоби ресоціалізації засуджених застосовуються з урахуванням* виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого кримінального правопорушення та поведінки засудженого під час відбування покарання.

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 27; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2011. 237 с.*

Рецидив злочинів

(від лат. *recidivus* – той, що відновлюється, повертається) – сукупність суспільно небезпечних діянь, які послідовно вчинені однією особою. Прийнято розрізняти три поняття рецидиву: а) *законодавче (кримінально-правове)* – вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин (ст. 34 КК України); б) *кримінологічне* – сам факт вчинення другого і більше злочинів, незалежно від того, чи був винний засуджений за перший злочин; в) *пенітенціарне* – повторне перебування злочинця в місцях позбавлення волі.

Літ.: *Батиргареєва В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. С. 11–23; Зелинский А.Ф. Рецидив преступлений (Структура, связи, прогнозирование). Харьков: Вища школа, 1980. С. 5–11; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 18.*

Роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях

– реалізація вимог встановленого законом та іншими нормативно-правовими актами порядку виконання і відбування покарання – *режиму*, шляхом роздільного тримання різних категорій засуджених. Відповідно до ст. 92 КВК України у колоніях встановлюється роздільне тримання: чоловіків і жінок, неповнолітніх і дорослих. Вперше засуджені до позбавлення волі тримаються окремо від тих, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі. Ізольовано від інших засуджених, а також роздільно тримаються: засуджені до довічного позбавлення волі; засуджені, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі; засуджені, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії. Окремо тримаються чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності. Окремо тримаються засуджені, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції, правоохоронних органах, та, за власним бажанням, особи, які здійснювали адвокатську діяльність. Вимоги роздільного тримання засуджених не поширюються на: засуджених до довічного позбавлення волі, які після відбуття десяти років покарання у приміщеннях камерного типу переведені до звичайних жилих приміщень колонії максимального рівня безпеки; лікувальні за-

клади місць позбавлення волі і колонії, призначені для тримання і лікування інфекційно хворих засуджених. Порядок тримання засуджених у лікувальних закладах місць позбавлення волі і колоніях, призначених для тримання і лікування інфекційно хворих засуджених, визначається нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 266–270; Глушков В.О., Джужа О.М., Царюк С.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Атіка, 2010. С. 209–210; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Роздільне тримання у місцях попереднього ув'язнення

– тримання осіб узятих під варту у маломісних або загальних камерах. У виняткових випадках, з метою збереження таємниці досудового розслідування, захисту ув'язнених від можливих посягань на їх життя чи запобігання вчиненню ними нового злочину, або за наявності на те медичних підстав за відповідним рішенням особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження, чи начальника установи для попереднього ув'язнення, санкціонованою прокурором, їх можуть тримати в одиночних камерах. Застосування цього заходу до неповнолітніх не допускається, а в разі виникнення загрози їх життю вони переводяться до іншої маломісної або загальної камери. Осіб, взятих під варту, розміщують роздільно у камерах *з додержанням таких вимог ізоляції*: **1)** чоловіків – окремо від жінок; **2)** неповнолітніх – окремо від дорослих; **3)** взятих під варту співробітників кадрового складу розвідувальних органів України, працівників Державного бюро розслідувань та працівників Національного антикорупційного бюро України – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; **4)** осіб, яких вперше притягнуто до кримінальної відповідальності, – окремо від осіб, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності; **5)** осіб, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, – окремо від осіб, які не перебували в місцях позбавлення волі; **6)** осіб, обвинувачених або підозрюваних у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; **7)** осіб, обвинувачених або підозрюваних

у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, – як правило, окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; **8)** осіб, які раніше працювали в органах внутрішніх справ, Національної поліції, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, служби безпеки, прокуратури, юстиції, Державному бюро розслідувань, Національному антикорупційному бюро України, ДКВС України та в суді, – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; **9)** засуджених – окремо від осіб, які перебувають під вартою; **10)** іноземних громадян і осіб без громадянства – як правило, окремо від інших осіб, які перебувають під вартою; **11)** осіб, підозрюваних або обвинувачуваних у вчиненні злочинів, відповідальність за які передбачена ст. ст. 173–177, 200–235 КК України, окремо від інших осіб, які перебувають під вартою. Засуджених до довічного позбавлення волі тримають ізольовано від усіх інших осіб, які перебувають під вартою. Обвинувачених або підозрюваних у одному і тому самому кримінальному провадженні за наявності відповідного рішення особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження, тримають роздільно. Порядок розміщення в лікувальних закладах місць попереднього ув'язнення осіб, що перебувають під вартою, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я (ст. 9 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 94–95; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.*

Розпорядок дня засудженого

– суворо регламентований в кожній установі виконання покарань розклад життєдіяльності засудженого з урахуванням особливостей роботи з відповідним складом засуджених, оперативної обстановки, пори року, місцевих умов та інших конкретних обставин. Згідно з п. 1 розд. VI та Додатком 8 до ПВР УВП (2018 р.) ***«Типовий розпорядок дня засуджених»***: *Підйом* (06:00); *Фізична зарядка* (06:00–06:10); *Ранковий туалет, заправлення ліжок, прибирання* (06:10–06:20); *Ранковий огляд, ранкова перевірка* (06:20–06:50);

Сніданок (06:50–07:10); *Розвід на роботу* (07:10–07:30); *Робочий час* (07:30–16:00); *Обідня перерва* (12:30–13:00); *Зняття з роботи* (16:00–16:30); *Соціально-виховна та культурно-масова робота* (16:30–17:30); *Вечірня перевірка* (17:30–18:00); *Вільний час* (18:00–19:00); *Вечеря* (19:00–19:30); *Вільний час* (19:30–20:30); *Час для телефонних розмов* (18:00–19:00) / (19:30–20:30) / (20:30–21:30); *Вечірній туалет* (21:30–21:45); *Підготовка до сну* (21:45–22:00); *Сон (безперервний)* (22:00–06:00).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 86; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Яковець І.С. Розпорядок дня засудженого // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 400–401.*

Розпорядок дня ув'язненого

– суворо регламентований в кожному слідчому ізоляторі порядок перебування та пересування ув'язненого з урахуванням особливостей роботи з відповідним складом ув'язнених, оперативної обстановки, пори року, місцевих умов та інших конкретних обставин. Типовий внутрішній розпорядок дня в слідчих ізоляторах встановлено *Додатком 10* до ПВР СІЗО ДКВС України (2019 р.).

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 68–69; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011.*

Розрахунок при звільненні засудженого

– виплата усіх сум, що належать засудженому при звільненні його з установи виконання покарань, у передбачені законодавством строки. Засудженому повертаються особисті документи, цінності та речі, які їй належать, видаються гроші, що зберігалися на її особовому рахунку, або перераховуються на вказаний засудженим рахунок чи відкритий для нього рахунок, а також довідка встановленого зразка, де зазначаються підстави звільнення. На прохання особи, яка звільняється, видається довідка (ч. 3 ст. 153 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 179; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 67.*

Розшук засуджених та осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням

– діяльність територіального органу Національної поліції України, що здійснюється за поданням уповноваженого органу з питань пробації, та яка спрямована на пошук засуджених та звільнених від відбування покарання з випробуванням осіб, які ухиляються від відбування покарання. Розшук здійснюється в разі, якщо початкові розшукові заходи не дали результатів, у термін не більше 45 днів.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 179; Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 р. № 272/5. Офіційний вісник України. 2019. № 14. Ст. 525; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 67.*

Розшукові собаки *(пошукові собаки)*

– вид службових собак, підготовлених для перевірки стану забороненої зони та прилеглої до неї території, переміщення засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків на території виправної колонії за межами сектору максимального рівня безпеки, огляду транспортних засобів і вантажів, переміщення засуджених під вартою, розшуку та затримання засуджених, які вчинили втечу з-під варти, а також для припинення масових заворушень та проявів групової непокори засуджених.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 126–129; Доменюк А.М., Серховець С.В. Особливості підготовки інспекторів-кінологів Державної кримінально-виконавчої служби України під час вивчення професійно-орієнтованих навчальних дисциплін // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 1. С. 290.*

Рубіж виявлення

– сукупність зон виявлення одного чи декількох типів датчиків, встановлених певним порядком на об'єкті охорони. Цей рубіж, для більш точного виявлення місця його порушення, поділяється на ділянки, довжина яких залежить від тактико-технічних даних датчиків, рельєфу місцевості, конфігурації забороненої зони об'єкта охорони і не повинна перевищувати 200 м.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 113; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М»,*

2014. С. 138; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.

С

Самогубство засудженого
(суїцид серед засуджених)

(від лат. *sui caedere* – вбивати себе) – асоціальне, девіантне та деструктивне явище, яке знаходить діяльнісний прояв в усвідомленій, вольовій аутодеструктивній поведінці засуджених, що є наслідком соціально-психологічної дезадаптації особистості та має на меті позбавлення себе життя і, як наслідок, настання смерті. *Категорії засуджених*, які мають підвищений ризик вчинення самогубства («суїциду»): **а)** які вперше опинилися у виправних колоніях; **б)** які раніше неодноразово відбували покарання у виді позбавлення волі і знаходяться у виправних колоніях з найбільш жорстким режимом утримання; **в)** які раніше вчиняли спробу суїциду (членоушкодження); **г)** які характеризуються негативно, як такі, що не стали на шлях виправлення, які порушують режим відбування покарання, які не перебувають в самодіяльних організаціях засуджених; **ґ)** які відносяться до категорії «відторгнутих»; **д)** засуджені з тяжкою, невиліковною хворобою, що має високу ймовірність смертельного результату або інвалідності (ВІЛ / СНІД, туберкульоз та ін.); **е)** засуджені з психічними розладами, яким не призначені примусові заходи медичного характеру; **є)** засуджені, які не мають (або ж втратили в період відбування покарання) сім'ю, родичів, визначеного місця проживання на свободі. У разі спроби самогубства («суїциду»), до засудженого можуть застосовуватися кайданки, відповідно до положень *ст. 106 КВК України*, *розд. V ПВР СІЗО* та *розд. XXVI ПВР УВП*.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 160; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Тернавська А.А.*

Запобігання суїциду серед засуджених у виправних колоніях України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 166, 168.

Самодіяльна рада в роті дисциплінарного батальйону

– рада з числа засуджених військовослужбовців, які не порушують встановлені правила поведінки і сумлінно ставляться до праці та військової служби, що створюється з метою розвитку навичок самоорганізації засуджених військовослужбовців, заохочення корисної ініціативи та використання громадського впливу на їх виправлення і ресоціалізацію. *Самодіяльні ради обираються* на зборах рот дисциплінарного батальйону. *Склад ради* затверджує командир дисциплінарного батальйону. Самодіяльна рада надає командиру дисциплінарного батальйону допомогу в організації виховних заходів і дозвілля засуджених військовослужбовців, проводить роз'яснювальну роботу із засудженими військовослужбовцями, бере участь в обговоренні кандидатур осіб, які можуть бути зараховані до числа тих, хто виправляється, а також засуджених військовослужбовців, до яких може бути застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 80 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 114; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 68.*

Самодіяльні організації засуджених

– добровільні формування засуджених, які створюються в установах виконання покарань із метою розвитку у засуджених корисної ініціативи, соціальної активності, здорових міжособистісних відносин, участі у вирішенні питань організації праці, навчання відпочинку, побуту, впливу на виправлення засуджених, розвитку корисних соціальних зв'язків. Самодіяльні організації створюються у дисциплінарних батальйонах, виправних центрах, виховних та виправних колоніях (ст. ст. 66, 80 та 127 КВК України). У дисциплінарних батальйонах створюються, як правило, самодіяльні ради засуджених військовослужбовців, у колоніях – ради колективів відділень соціально-психологічної служби та ради колективів колоній. Корисна ініціатива засуджених реалізується також шляхом їх участі

в роботі гуртків за інтересами (прикладна творчість, художня самодіяльність тощо) та спортивних секцій, які утворюються на добровільних засадах і затверджуються начальником установи. Діяльність самодіяльних організацій засуджених не повинна суперечити порядку і умовам відбування покарання.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 51, 150; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 67.*

Санітарно-епідеміологічний нагляд у СІЗО та УВП

(від лат. *sanitas* – здоров'я; грец. *epidemia* – пошесть) – система регулярного контролю та нагляду за дотриманням адміністрацією установ вимог санітарних норм і правил, проведенням комплексу санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на оздоровлення умов праці та побуту підслідних та засуджених, попередження і зниження серед них захворювань, запобігання забрудненню довкілля (водойм, ґрунтів і повітря) шкідливими для здоров'я викидами та відходами.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 95; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 68.*

Санкція норми КВП

(від лат. *sanctio* – непорушна постанова) – вказівка на ті правові наслідки, до яких вдаються за порушення вимог диспозиції норми. Особливістю санкцій норм кримінально-виконавчого права є те, що вони розміщуються в окремих нормах та застосовуються за порушення правил поведінки, встановлених у різних нормах КВК України, а також можуть застосовуватись тільки до одного суб'єкта – засудженого.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 36; Казакова В.А., Михлин А.С., Селиверстов В.И. и др. Уголовно-исполнительное право России: учебник. 6-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Норма, ИНФРА-М, 2013. С. 60–61; Примаченко В.Ф., Хашев В.Г., Шаблистий В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій. Дніпро: Дніпропетровський Державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 24.*

Свобода

– здатність людини вільно визначати підстави своїх дій і відповідно реалізувати себе. Сво-

бода за своїм змістом є мірою можливої поведінки суб'єкта суспільних відносин. *Свобода* – протилежна *обов'язку*, який є мірою належної поведінки суб'єкта суспільних відносин. *Юридична свобода* не має чіткого механізму реалізації, вона кореспондується з відповідальністю стримуватися від здійснення яких-небудь дій, що порушують дану свободу дій.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис. 2002. С. 571; Денисов С.Ф, Зубов Г.О. Розуміння «свободи» і «волі» у сучасному національному праві та законодавстві // Юридична наука. 2016. № 10. С. 11.*

Свобода волі

– здатність суб'єкта вільно визначати сутнісні підстави власного воління. Свобода волі є своєрідною похідною від *волі* загалом, що уможливлює морально-етичну значущість останньої.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис. 2002. С. 571–572; Денисов С.Ф, Зубов Г.О. Розуміння «свободи» і «волі» у сучасному національному праві та законодавстві // Юридична наука. 2016. № 10. С. 4–15; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 192.*

Свобода совісті

– умови, за яких можливе вільне світоглядне самовизначення особистості, її духовне становлення, розвиток, соціалізація.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 572–573; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 192.*

Сектор максимального рівня безпеки

– структурний підрозділ виправної колонії середнього рівня безпеки, на території якої він створений, і розташовується в ізольованому (локальному) секторі житлової зони колонії на базі капітально побудованих приміщень камерного типу у якому тримаються засуджені до позбавлення волі, яким установлено відбування покарання у приміщенні камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки, а також чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі. *Сектор максимального рівня безпеки* організовується та ліквідується наказом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 42; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Термінологічний до-*

відник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 68.

Сектор середнього рівня безпеки

– структурний підрозділ виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. У секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання відбувають покарання засуджені жінки до довічного позбавлення волі. *Сектор середнього рівня безпеки* організовується та ліквідується наказом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 42; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 68.*

Сигналізаційні засоби оповіщення

(від лат. *signum* – знак) – *технічні засоби охорони*, що призначені для подачі світлового та звукового сигналів про напад, надзвичайні обставини на об'єк-тах охорони кримінально-виконавчих установ, для виклику посадових осіб, а також для збору особового складу по тривозі. Засоби оповіщення складаються з: 1) *викличних пристроїв* (оповіщувачів, кнопок, тумблерів, прийомних апаратів, дзвінків, ревунів, сирен, гучномовців) і 2) *з'єднувальних ліній*.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 114; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 138; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Симуляція хвороби

(від лат. *simulatio* – прикидатися) – удаване зображення хвороби або окремих її симптомів людиною (засудженим), що насправді не страждає на дану хворобу. Відповідно до п. 6 розд. XXI ПВР УВП якщо засуджені переводяться у медичну частину чи лікарняний заклад з дисциплінарного ізолятора, карцерів *у зв'язку з симуляцією хвороби*, час їхнього перебування у цих закла-

дах в строк відбування стягнення *не зараховується*.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 160; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. С. 285; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодед О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 69.*

Система виправних колоній

(від грец. *systéma* – сполучення, ціле, з'єднання) – класифікація (поділ) виправних колоній у кримінально-виконавчому законодавстві на: а) ВК мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання; б) ВК мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання; в) ВК середнього рівня безпеки; г) ВК максимального рівня безпеки (ст. 18 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 138–139; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Система виявлення

(від грец. *systéma* – сполучення, ціле, з'єднання) – сукупність датчиків і пристроїв для обробки, передачі та подання інформації про порушника. Системи виявлення поділяються на *сигнально-загороджувальні*, які мають в якості чутливих елементів паркани спеціальної конструкції, і *сигнальні*, у яких чутливі елементи не є перешкодою на шляху руху порушника.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 113; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 139; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Система курсу КВП

(від грец. *systéma* – сполучення, ціле, з'єднання) – внутрішня побудова КВП, розподіл його на взаємодіючі норми та інститути. Загальноприйнятим є розподіл курсу на дві частини: Загальну і Особливу. В ***Загальній частині КВП*** вивчаються загальні питання теорії кримінально-виконавчого права: кримінально-виконавче законодавство України, кримінально-виконавчі правовідносини, правовий статус осіб, які відбувають покарання, система установ і органів виконання покарань, участь громадськості у виправленні засуджених. Спеціально висвітлюються проблеми законності при виконанні кримі-

нальних покарань. В ***Особливій частині КВП*** розглядаються передусім питання виконання покарання у вигляді позбавлення волі: класифікація засуджених до позбавлення волі, правове регулювання застосування до засуджених основних засобів виправлення (режим, праця, виховна робота, навчання), матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування, особливості відбування покарання окремими категоріями засуджених, комплекс правових та організаційних питань звільнення від відбування покарання і закріплення результатів виправлення. Розглядається також порядок виконання покарань без ізоляції від суспільства. Окремо вивчаються питання попереднього ув'язнення під варту.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 18; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 26; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 37–38.*

Система органів і установ виконання покарань

(від грец. *systéma* – сполучення, ціле, з'єднання) – сукупність взаємопов'язаних структурних елементів ДКВС України, спрямованих на здійснення державної політики у сфері виконання покарань. Відповідно до ст. 11 КВК України ***органами виконання покарань*** є: 1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, 2) його територіальні органи управління, 3) уповноважені органи з питань пробації. ***Установами виконання покарань*** є: 1) арештні доми, 2) кримінально-виконавчі установи, 3) спеціальні виховні установи (виховні колонії), 4) слідчі ізолятори у випадках, передбачених КВК України. Слід наголосити, що окремо законодавець наділяє повноваженнями *орган державної виконавчої служби – Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України* (виконання кримінального покарання у виді конфіскації) та *військові частини, гаупвахти, дисциплінарні батальйони Міністерства оборони України* (виконання кримінальних покарань щодо засуджених військовослужбовців).

Літ.: *Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. С. 166; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 53–54; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України.*

2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 266.

Система покарань

(від грец. *systéma* – сполучення, ціле, з'єднання) – впорядкована за ступенем суворості сукупність взаємодіючих та взаємообумовлених видів покарань та їх груп (підсистем), передбачених у КК України, що забезпечують диференціацію кримінального покарання на правотворчому рівні та індивідуалізацію покарання на правозастосовному рівні з метою створення належних і достатніх правових умов для досягнення мети кримінального покарання у відповідності з принципами кримінального права. *Структуру системи покарань* утворює сукупність необхідних і достатніх для досягнення її цілей істотних та упорядкованих зв'язків між її складовими (видами покарань і їх підсистемами), які при поточному функціонуванні забезпечують її існування та основні властивості. *Принципами формування й функціонування системи покарань* є: **1) *принцип визначеності***, який значною мірою зумовлений реалізацією принципу законності, полягає у вимозі: подільності видів покарань (недопустимість включення до системи видів покарань, які не мають ані розміру, ані строку); визначення послідовності розташування видів покарань у законі; замінюваності й можливості перерахунку одного виду покарання в інший; поділу покарань на основні та додаткові й формулювання приписів відповідно до правил законодавчої техніки; **2) *принцип обґрунтованості***, який диктує необхідність попереднього встановлення первинних ознак міри впливу (достатньої репресивності, здатності обмежувати законні права й свободи тільки тієї особи, до якої вона застосовується, подільності, відновлюваності тих прав і благ, обмеження яких зазнає особа внаслідок покарання, їх оцінки з погляду відмінності від інших мір юридичної відповідальності тощо); **3) *принцип доцільності***, у свою чергу, зводиться до врахування при формуванні системи покарань: історичних традицій у законодавстві, урахування моральних та релігійних уявлень народу; відповідності покарання соціально-економічним умовам життя суспільства та суспільним домаганням; позитивного досвіду інших країн тощо. Наголошено, що невідповідність виду покарання положенням Конституції України та міжнародно-правових актів,

що стосуються прав людини, як правовим орієнтирам визначення комплексу обмежень законних прав засудженого має визначати необґрунтованість включення їх до системи або ініціювати порушення питання про виключення із системи.

Літ.: *Орлов В.Н. Уголовное наказание: понятие, система, объект назначения, состав отбывания: монография. Москва: Университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА), ЮСТИЦИЯ, 2017. С. 192–193; Рябчинська О.П. Теоретико-правові засади функціонування системи покарань в Україні: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2013. С. 129, 389–390.*

Скандинавський тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, який характерний тим, що структури управління органами та установами виконання покарань знаходяться в підвідомчості в основному органам юстиції (Ісландія, Швеція, Фінляндія) або об'єднані з міністерством внутрішніх справ (Норвегія). Виправні заклади поділяються на так звані відкриті та закриті. Правове регулювання виконання та відбування кримінальних покарань основане, як правило, на кодифікованому кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві, а також дії спеціального нормативно-правового акту про виконання вироків, що також регулює питання структури та призначення виправних установ, правового статусу їх персоналу, аспектів застосування фізичної сили, спеціальних засобів і, що є примітним, правового статусу засуджених (наприклад, Закон Норвегії «Про виконання кримінальних покарань»). Для даного типу пенітенціарної системи характерний «мікрогруповий» принцип розміщення та низький коефіцієнт засуджених, значна питома вага серед засуджених та ув'язнених іноземних громадян, широкий спектр використання ремісничої праці та застосування різноманітних індивідуальних освітніх, релігійних і поведінкових програм. Тюремні заклади скандинавської пенітенціарної системи характеризуються значним рівнем відкритості для правозахисних організацій та місцевих територіальних громад, що як результат виступає підґрунтям до пом'якшення кримінальної політики скандинавських країн. Державами *скандинавського (північноєвропейського) типу європейської пенітенціарної системи* є Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія та Швеція.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 176–188; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование):*

дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 121, 226; Тепляшин П.В. Скандинавский тип европейских пенитенциарных систем // Вестник Пермского института ФСИН России. 2015. № 4 (19). С. 41–47.

Скарга засудженого

– звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб (абз. 4 ст. 3 Закону України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 р.). Виходячи зі змісту абз. 4 ч. 1 ст. 8 КВК України засуджені мають право звертатися відповідно до законодавства з *скаргами* до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань. Відповідні скарги подаються до адміністрації установи виконання покарань. Про отримання адміністрацією скарги засудженому видається талон-підтвердження. Протягом *3 діб* (а у випадках, встановлених законодавством, протягом *1 доби*) *з часу видачі талона-підтвердження* зазначена скарга *направляється адресату*.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 51; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.*

Складні життєві обставини

– обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа / сім'я не може подолати самостійно (абз. 1 п. 15 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про соціальні послуги»). Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про соціальні послуги», *чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини*: а) похилий вік; б) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; г) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; ґ) інвалідність; д) бездомність; е) безробіття; є) малозабезпеченість

особи; ж) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; и) втрата соціальних зв'язків, *у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі*; і) жорстоке поводження з дитиною; ї) насильство за ознакою статі; й) домашнє насильство; к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; *л*) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 179; Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73.*

Слідчий ізолятор ДКВС України

(від франц. *isolateur* – відособлене, відокремлене приміщення) – специфічна установа закритого типу на яку покладено функції виконання запобіжного заходу у виді тримання під вартою й відповідно до ч. 3 ст. 18 КВК України – функції виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання й виправної колонії середнього рівня безпеки стосовно засуджених, залишених для роботи з господарського обслуговування. Діяльність адміністрації слідчого ізолятора ґрунтується на суворому дотриманні законності та визначається відповідно до положення про слідчий ізолятор. Обов'язки адміністрації та персоналу слідчого ізолятора визначено ст. 21 ЗУ «Про попереднє ув'язнення». Можливість відбування покарання у слідчому ізоляторі передбачена ст. 89 КВК України. Зокрема, осіб, вперше засуджених до позбавлення волі за злочини невеликої або середньої тяжкості чи тяжкі злочини, може бути за їхньою згодою залишено у слідчому ізоляторі для роботи з господарського обслуговування. Залишення засуджених для виконання роботи з господарського обслуговування проводиться наказом начальника слідчого ізолятора за наявності письмової згоди засуджених. Засуджені, які залишені в слідчому ізоляторі для роботи з господарського обслуговування, тримаються ізольовано від інших осіб на умовах, передбачених КВК України для виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки. Діяльність слідчих ізоляторів детально регламентована *КВК України*, *ПВР*

СІЗО, ЗУ «Про попереднє ув'язнення» та ін.

Літ.: *Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 60–61; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ І. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 279; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.*

Слідчий поліції як учасник кримінально-виконавчих правовідносин

– посадова особа органу (підрозділу) Національної поліції, яка здійснює свою процесуальну діяльність відповідно до вимог КПК України. Усі рішення про спрямування досудового розслідування і проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди прокурора або рішення (дозволу) слідчого судді, суду чи погодження керівника органу досудового розслідування або якщо рішення про їх проведення приймає виключно прокурор, та є відповідальним за їх виконання. Слідчий планує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасність виконання необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у всіх кримінальних провадженнях, в яких він проводить досудове розслідування. З цією метою він складає загальний календарний план-графік роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також плани розслідування в кожному кримінальному провадженні. Відповідно до ч. 7 ст. 6^{-1} КВК України слідчі Національної поліції України є користувачами Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи. Згідно зі ч. 3 ст. 59 КВК України за викликом слідчого засудженим може бути дозволено короткочасні виїзди за межі виправного центру – на період здійснення кримінального провадження. Окрім того, у порядку, встановленому КПК України, засуджений у разі необхідності провадження слідчих дій у кримінальному провадженні про кримінальне правопорушення, вчинене іншою особою або цією ж особою, за яке вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді може бути тимчасово залишений у слідчому ізо-

ляторі або переведений з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора (ст. 90 КВК України). Відповідно до п. 3 розд. 4 ПВР СІЗО на виконання письмового доручення слідчого, для здійснення кримінального провадження, медичних експертиз на території слідчого ізолятора адміністрація зобов'язана: надати приміщення; доставити у зазначене приміщення ув'язненого або засудженого та забезпечити його охорону; забезпечити допуск у слідчий ізолятор осіб, які залучаються для участі в слідчих діях; вручити або ознайомити з необхідними документами ув'язненого або засудженого; забезпечити присутність персоналу слідчого ізолятора під час проведення обшуку, виїмки, накладення арешту на майно ув'язненого або засудженого, що зберігається на складі слідчого ізолятора або знаходиться в його особистому користуванні.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Офіційний вісник України. 2019. № 58. Ст. 2011; Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570. Офіційний вісник України. 2017. № 72. Ст. 2212.*

Слов'янський тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого характерними є пошук збалансованого підходу до вирішення дилеми між забезпеченням громадської безпеки та дотриманням доктрини прав людини, підвідомчість органів управління пенітенціарними установами відповідним національним міністерствам юстиції, досить високий коефіцієнт ув'язнених, як правило, мінімальна кількість іноземних засуджених, відбування позбавлення волі шляхом розміщення по відділеннях. Тюремні установи та органи управління даного типу європейської пенітенціарної системи мають багато спільних рис. Стає розширеною практика застосовування засобів виправлення засуджених шляхом отримання загальної освіти та професійного навчання, соціальної реінтеграції, тренінгових психіатричних технологій, а також особливостей поводження з окремими категоріями в'язнів (наркозалежними, жінками та ін.). Державами *слов'янського (радянського) типу європейської пенітенціарної системи* є Білорусь, Молдова, Росія та Україна.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 188–205; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 122, 245; Тепляшин П.В. Славянский тип европейских пенитенциарных систем // Вестник Кузбасского института. 2017. № 3 (32). С. 92–105.*

Служба у справах дітей

– спеціально уповноважений орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, основним завданням якого є реалізація на відповідній території державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей усіх форм власності та ін. Зі службами у справах дітей погоджуються питання про переведення засудженого, який досяг вісімнадцятирічного віку, з виховної колонії до виправної колонії або залишення такого засудженого у виховній колонії (ч. 2 ст. 147, ч. 2 ст. 148 КВК України). Відповідно до ч. 3 ст. 156 КВК України служба у справах дітей направляє неповнолітніх, які позбавлені батьківського піклування до шкіл-інтернатів або над ними встановлюється опіка чи піклування.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 58; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Службова дисципліна в ДКВС України

(від лат. *disciplina* – навчання) – дотримання особами рядового і начальницького складу Конституції і законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів та інших нормативно-правових актів Міністерства юстиції України та Присяги особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України (абз. 9 п. 2 розд. I Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України).

Літ.: *Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 р. № 356/5. Офіційний вісник України. 2015. № 23. Ст. 647; Пузирний В.Ф. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни в Державній кримінально-виконавчій службі України // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. 2014. № 8. С. 153–156.*

Службове розслідування в ДКВС України

– комплекс заходів, які здійснюються в межах компетенції з метою уточнення причин, встановлення обставин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення або дисциплінарного проступку персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України, відповідальність за яке передбачена законодавством України, а також визначення ступеня вини особи (осіб), яка вчинила правопорушення, чиї дії або бездіяльність стали причиною його скоєння. ***Учасники службового розслідування*** – начальник, виконавець, члени комісії, особи рядового і начальницького складу, персонал органів і установ та інші особи, які обізнані в обставинах, що стали підставою для призначення службового розслідування (абз. абз. 10, 11 п. 2 розд. І Порядку проведення службових розслідувань у ДКВС України).

Літ.: *Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 р. № 356/5. Офіційний вісник України. 2015. № 23. Ст. 647; Пузирний В.Ф. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни в Державній кримінально-виконавчій службі України // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. 2014. № 8. С. 153–156.*

Службові обмеження для військовослужбовців

– вид основного покарання, котрий застосовується до засуджених військовослужбовців, окрім військовослужбовців строкової служби, *призначається на строк від шести місяців до двох років* та полягає у відрахуванні із суми грошового забезпечення засудженого в дохід держави суми у розмірі, встановленому вироком суду, *в межах від десяти до двадцяти відсотків*, а також виключає можливість підвищення засудженого протягом строку покарання за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання. Службові обмеження для військовослужбовців призначаються якщо: а) безпосередньо передбачено в санкції статті Особливої частини КК України, за якою засуджується винний; б) суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк (ст. 58 КК України). Особливості виконання покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців

регламентовано *главою 10 КВК України*, *ПВР СІЗО* та *ПВР УВП*.

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 155–156; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 165–166; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 96–101; Ніколаєнко Т.Б. Теоретико-правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 387–398.*

Службові собаки

– узагальнена назва групи порід собак, які пройшли відповідний курс дресирування, визнані придатними для несення служби, перебувають у штатному розписі виправної колонії та використовуються в ДКВС України для забезпечення дотримання вимог режиму відбування та виконання кримінальних покарань. Службові собаки використовуються на довгому або короткому повідках, наморднику або без нього, з урахуванням конкретної ситуації, що склалася. *Видами службових собак* є: 1) вартові, 2) розшукові та 3) спеціальні. *Порядок використання службових собак* у вартах щодо охорони виправних колоній визначені відомчим наказом ДКВС України. *Службово-пошукові собаки* використовуються: 1) для охорони установи, при конвоюванні засуджених з установи, слідчого ізолятора на обмінні пункти і назад; 2) для обшуку місцевості, території житлових і виробничих зон, приміщень, а також транспортних засобів, що проходять через контрольно-пропускні пункти; 3) для розшуку і затримки засуджених, що вчинили втечу з установи і при їхньому конвоюванні; 4) з метою запобігання непокори засуджених в установі. *Пошукові собаки* використовуються з метою запобігання втеч засуджених на транспортних засобах, а також виявлення і вилучення заборонених предметів і речей, при спробі їхнього провозу на охоронюваний об'єкт із використанням транспортних засобів. *Вартові собаки* для охорони житлових і виробничих об'єктів ВК використовуються на блокпостах, постах глухої прив'язі і постах вільного вартування. Пости для вартових собак обладнуються на ділянках заборонних зон біля воріт КПП.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 126–129; Доменюк А.М., Серховець С.В. Особливості підготовки інспекторів-кінологів Державної кримінально-виконавчої служби України під час вивчення професійно-орієнтованих навчальних дисциплін //*

Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 1. С. 290.

Смертна кара
(страта)

– позбавлення людини життя як покарання, що передбачено законодавством держави і здійснюється згідно з вироком суду або за рішенням інших державних чи військових уповноважених на те органів. Смертна кара є одним із найдавніших видів покарання, що виникла в ході реалізації принципу таліону – вбивство людиною іншої людини каралось смертю вбивці. Крім того, важливу роль зіграв і діючий у багатьох соціумах принцип кровної помсти. Майже всі суспільства людства на певній стадії свого розвитку застосовували смертну кару до кримінальних і політичних злочинців. «*Руська Правда*», як і «*варварські правди*», не передбачала смертної кари. Спроби її запровадження у Київській Русі робилися, але не прижилися. Найвищою, винятковою мірою покарання було вигнання, яке не виключало загибелі засудженого, бо на вигнанця не поширювався захист закону. Систематичне застосування смертної кари в Україні почалося у Литовський період її історії (*«Судебник» Казимира IV Ягеллончика 1468 р.* та *«Статут Литовський» 1529 р.*). У багатьох сучасних суспільствах смертна кара була скасована, в тому числі і в Україні котру переконали відмовитися від подібної практики заради вступу до Ради Європи. Відсутність смертної кари є обов'язковою умовою для перебування держави в Раді Європи. Це стало однією з причин скасування смертної кари в Україні, де мораторій на виконання смертних вироків уперше почав діяти в 1995 р., незадовго до вступу в цю міжнародну організацію. Проте через кілька місяців смертні вироки знову продовжили виконувати, дійшовши висновку, що рішення про мораторій було прийнято без дотримання належної процедури. Такий стан речей міг призвести до виключення України з Ради Європи, але в 1997 р. мораторій на виконання смертних вироків знову почав діяти, і з тих пір в Україні вже ніколи нікого не страчували. 29.12.1999 р. Конституційний Суд України визнав, що смертна кара суперечить Конституції України, чим остаточно закрив шлях до її відновлення. У зв'язку з цим, у 2000 р. Верховна Рада України внесла зміни до КК України, якими остаточно вилучила поняття *«смертна кара»* з офіційного списку кримінальних покарань на теренах України. Деякі країни скасовували смертну

кару за винятком особливих обставин, таких як, наприклад, зраду під час військових дій. В інших країнах смертна кара була скасована на практиці, але законодавчо все ще залишається найвищою мірою покарання. Такі держави, як Китай, США, Іран та інші зберегли смертну кару за злочини, окремо визначені законодавством. У країнах, які практикують смертну кару, сучасний ***спосіб смертної кари («страти»)*** визначається законодавчо. Традиційно найпоширеніші види смертної кари: **1)** *газова камера*; **2)** *електричний стілець*; **3)** *обезголовлювання*; **4)** *побиття камінням*; **5)** *повішення*; **6)** *розстріл*; **7)** *смертельна ін'єкція*.

Літ.: *Анашкин Г.З. Смертная казнь в капиталистических государствах (историко-правовой очерк). Москва: Юридическая литература, 1971. 144 с.; Андреева В.Н. Смертная казнь и пожизненное лишение свободы как ее альтернатива: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2000. 186 с.; Ворт В.М. Жизнь и смерть, право и сила: Идея возмездия и смертная казнь в основоположениях государственной уголовной политики. Тени прошлого и настоящего: Социально-юридический этюд. Петроград: Типография К.П. Шрадер, 1917. 117 с.; Джабадари И.С. Смертная казнь в связи с правом наказания. Санкт-Петербург: Типография Дома призрения малолетних бедных, 1895. 188 с.; Кистяковский А.Ф. Исследование о смертной казни. Издание второе. Санкт-Петербург: Издание А.Ф. Пантелеева, 1896. XLVIII, 302, III с.; Музика А.А., Пуйко В.М. Смертна кара // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2004. Т. 5: П–С. С. 533–534.*

Совість

– моральна діяльність особистості, що характерна здатністю здійснювати моральний самоконтроль, самостійно визначати зміст морального обов'язку, вимагати від себе його дотримання і давати самооцінку власних вчинків; одна з форм моральної самосвідомості, через котру здійснюється осмислення, контроль, санкціонування та критичний перегляд моральних настанов людської суб'єктивності.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 591–592; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 193.*

Сором

– моральний стан людини, що характеризується переживанням самоосудження на підставі інтеріоризації реальних або завбачуваних міжсуб'єктивних стосунків. Разом із совістю сором формує ядро моральної самосвідомості людини, проте, на відміну від совісті, сором феноменологічно невіддільний від свідомості присутності «іншого», хоча при цьому й результується в активній самооцінці особистості.

Літ.: *Бистрицький Є.К., Йолон П.Ф., Поліщук Н.П. та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 594; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф.*

Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 193.

Соціалізація

(від лат. *socialis* – суспільний) – процес перетворення людської істоти на суспільного індивіда, утвердження її як особистості, включення у суспільне життя як активної і дієвої сили. *Процес соціалізації* полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду (цінностей, норм, зразків поведінки) суспільства й активного відтворення, збагачення системи соціальних зв'язків і відносин, притаманних даному суспільству, що формуються в результаті цілеспрямованого навчання, виховання і стихійного впливу.

Літ.: *Бандурка А.М., Денисова Т.А., Трубников В.М. Общая теория социальной адаптации освобожденных от отбывания наказания (правовой и социально-психологический анализ уголовно-исполнительной политики по реабилитации осужденных): монография. Харьков-Запорожье: НУВД, ЗГУ, 2002. С. 8–9; Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 604; Криминология: словарь / составители: Баженов А.В., Бурлаков В.Н., Лукичев О.В. и др. Санкт-Петербург: ГУАП, 2015. С. 110; Криминология. Словарь-справочник. Составитель: Х.-Ю. Кернер. Пер. с нем. Отв. ред. А.И. Долгова. Москва: Изд-во НОРМА, 1998. С. 282–283.*

Соціальна адаптація звільнених осіб

(від лат. *socialis* – суспільний; *adapto* – пристосовую) – комплекс правових, економічних, організаційних, соціально-психологічних та інших заходів, які здійснюються щодо звільнених осіб із метою пристосування до умов соціального середовища, захисту їх прав і законних інтересів. *Процес соціальної адаптації* за своїм змістом охоплює засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві (п. 2 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»).

Літ.: *Бандурка А.М., Денисова Т.А., Трубников В.М. Общая теория социальной адаптации освобожденных от отбывания наказания (правовой и социально-психологический анализ уголовно-исполнительной политики по реабилитации осужденных): монография. Харьков–Запорожье: НУВД, ЗГУ, 2002. С. 30; Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 р. № 3160–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 380.*

Соціальна дезадаптація

(від лат. *socialis* – суспільний; *adapto* – пристосовую) – стан індивіда, що характеризується конфліктом його цінностей і поведінки зі сталими нормами та цінностями соціального середовища.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ*

«ПВК Десна», 2019. С. 604; Троцюк С.О. Психологічний аспект процесу адаптації осіб в умовах ізоляції // Legal psychology. 2016. № 1 (18). С. 188–196.

Соціальна реадаптація

(від лат. *socialis* – суспільний; *adapto* – пристосовую) – стан індивіда, що характеризується його пристосуванням до нових умов життя у повсякденному соціальному середовищі.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 604; Троцюк С.О. Психологічний аспект процесу адаптації осіб в умовах ізоляції // Legal psychology. 2016. № 1 (18). С. 188–196.*

Соціальна реінтеграція

(від лат. *socialis* – суспільний; *reintegratio* – набуття цілісності) – набуття індивідом нового соціального статусу, поновлення соціальних зв'язків, повторне входження в основні соціальні інститути (навчання, виховання, трудова та культурно-дозвільна діяльність тощо). Для забезпечення успішної *реінтеграції засуджених* дуже важливим є відновлення їхніх сімейних зв'язків та здійснення підготовки до повернення у мікросоціум після відбуття кримінального покарання.

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 604; Вовк В.М., Журавель Т.В., Калівошко В.М. та ін. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник. Київ: «Версо-04», 2012. С. 45.*

Соціальна функція КВП

(від лат. *socialis* – суспільний; *functio* – здійснення, виконання) – функція, що передбачає надання засудженим допомоги в їх соціальній адаптації. Вона встановлює обов'язки адміністрації органів і установ виконання покарань у наданні допомоги засудженим із трудового та побутового влаштування, а також надання інших видів соціальної допомоги.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 42; Гриценко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 24; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 26.*

Соціальне середовище засуджених

(від лат. *socialis* – суспільний) – складне і неоднорідне явище, що включає індивідів і відносини, які складаються між ними в умовах несвободи. Соціальне середовище засуджених охоплює суспільні, матеріальні та духовні умови існування й діяльності індивіда. Індивіди організовуються в групи, що можуть бути *формальними* (відділення, бригада, загін) і

неформальними (земляцтва, сім'ї тощо). У них можуть складатись різні форми поведінки і діяльності, які також охоплюються поняттям «*соціальне середовище*».

Літ.: *Бочелюк В.Й., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Академічний курс кримінально-виконавчої психології: підручник. Чернігів: ПАТ «ПВК Десна», 2019. С. 604; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 150.*

Соціальне страхування засуджених до позбавлення волі

(від лат. *socialis* – суспільний) – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України (п. 3 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»). Відповідно до ч. 1 ст. 122 КВК України засуджені до позбавлення волі, залучені до *суспільно корисної оплачуваної праці* за строковим трудовим договором, підлягають *загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню*.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105–XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 46–47. Ст. 403.*

Соціальний захист персоналу органів та установ виконання покарань

– закріплені на нормативно-правовому рівні засоби, за допомогою яких у передбачених законодавством випадках і відповідно до закріплених гарантій здійснюється соціально-економічна підтримка персоналу органів та установ виконання покарань. Відповідно до ст. 23 ЗУ «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» держава забезпечує соціальний захист персоналу ДКВС України відповідно до Конституції України, ЗУ «Про ДКВС України» та інших законів України. *Умови грошового і матеріального забезпечення осіб рядового і начальницького складу та оплата праці працівників кримінально-виконавчої служби* визначаються законодавством і мають забезпечувати належні матеріальні умови для комплектування ДКВС України висококваліфікованим персоналом, диференційовано враховувати характер і умови служби чи роботи, стимулювати досягнення високих результатів у службовій та професійній діяльності і компенсувати персоналу фізичні та інтелектуальні затрати. *Пенсійне забезпечення осіб рядового і начальницького складу кримінально-*

виконавчої служби здійснюється відповідно до ЗУ «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». При звільненні зі служби особи рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби користуються правовими і соціальними гарантіями відповідно до ЗУ «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист». Особам рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби встановлюється пільговий залік вислуги років для призначення пенсії – один місяць служби за сорок днів; особам, які проходять службу у воєнізованих формуваннях і установах виконання покарань, призначених для тримання засуджених до довічного позбавлення волі, – один місяць служби за півтора місяця, а в установах виконання покарань, призначених для тримання і лікування інфекційних та психічно хворих засуджених, – один місяць служби за два місяці за переліком посад і в порядку, що затверджуються Міністерством юстиції України. На осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби поширюється соціальний захист поліцейських, визначений ЗУ «Про Національну поліцію», а також порядок і умови проходження служби, передбачені для поліцейських. Умови і розміри грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу та оплати праці працівників кримінально-виконавчої служби визначаються Кабінетом Міністрів України. Пенсійне забезпечення та соціальний захист працівників кримінально-виконавчої служби здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, державну службу, соціальний захист. Персоналу ДКВС України гарантується безоплатне медичне забезпечення, яке здійснюється в закладах охорони здоров'я ДКВС України. Керівний склад органів та установ ДКВС України сприяє проведенню священнослужителями (капеланами) заходів душпастирської опіки з персоналом.

Літ.: *Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. С. 26; Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 440 с.; Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409.*

Соціальний патронаж

(від лат. *socialis* – суспільний; франц. *patronage* – підтримка) – комплекс заходів державної підтримки та допомоги звільненим особам, які здійснюються з метою сприяння цим особам у працевлаштуванні, професійній переорієнтації та перепідготовці, створення належних житлово-побутових умов, запобігання впливу на них криміногенних факторів. *Процес соціального патронажу* охоплює допомогу звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання *соціальних послуг*, спрямованих на їх *соціальну адаптацію* (п. 3 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»). Відповідно до ч. 4 ст. 156 КВК України заходи щодо соціального патронажу осіб, звільнених від покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, визначаються ЗУ «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», а порядок взаємодії суб'єктів соціального патронажу – Міністерством соціальної політики України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством юстиції України. Особливості здійснення соціального патронажу та взаємодії його суб'єктів врегульовано Порядком взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 180; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 89; Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: спільний Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 03.04.2018 р. № 974/5/467/609/280. Офіційний вісник України. 2018. № 35. Ст. 1252; Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 р. № 3160–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 380.*

Соціальні послуги

(від лат. *socialis* – суспільний) – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб / сімей, які в них перебувають. Особі / сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг. Порядок організації надання соціальних послуг затверджується Кабінетом Міністрів України (п. 17 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про соціальні послуги»). Відповідно до ст. 7 ЗУ «Про соціальні послуги» ***система надання соціальних послуг*** – правова основа, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг. ***Суб'єктами системи надання соціальних послуг*** є: 1) уповноважені органи у сфері надання соціальних послуг; 2) отримувачі соціальних послуг; 3) надавачі соціальних послуг; 4) об'єднання працівників системи надання соціальних послуг; 5) об'єднання надавачів соціальних послуг; 6) об'єднання отримувачів соціальних послуг (ст. 8 ЗУ «Про соціальні послуги»). Згідно зі ст. 16 ЗУ «Про соціальні послуги» соціальні послуги *поділяються на* послуги, спрямовані на: 1) ***соціальну профілактику*** – запобігання виникненню складних життєвих обставин та / або потраплянню особи / сім'ї в такі обставини; 2) ***соціальну підтримку*** – сприяння подоланню особою / сім'єю складних життєвих обставин; 3) ***соціальне обслуговування*** – мінімізацію для особи / сім'ї негативних наслідків складних життєвих обставин, підтримку їх життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду. Відповідно до п. 2 розд. 2 Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, *за повідомленням адміністрації установи виконання покарань (слідчого ізолятора)* через державні органи та органи місцевого самоврядування *уповноважений орган з питань пробації сприяє* засудженим, які готуються до звільнення, у наданні соціальних послуг.

Літ.: *Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73; Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: спільний Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 03.04.2018*

р. № 974/5/467/609/280. Офіційний вісник України. 2018. № 35. Ст. 1252.

Соціально-виховна робота із засудженими

(від лат. *socialis* – суспільний) – цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. Соціально-виховна робота спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до зайняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів (ч. 1 ст. 123 КВК України). Відповідно до ч. 2 ст. 124 КВК України соціально-виховна робота із засудженими організовується в 1) *індивідуальних*, 2) *групових* і 3) *масових формах* шляхом застосування психолого-педагогічних принципів і методів. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі *повинна, перш за все, бути спрямована* на створення соціальних, правових, економічних, організаційних та інших необхідних умов і гарантій для різнобічної самореалізації особи шляхом комплексної роботи з подолання негативних соціальних проблем. *Для цього потрібно вирішити такі завдання*: а) вивчити потреби засуджених, б) визначити відсутні компетенції, в) обрати необхідні засоби зовнішнього впливу для створення умов їх надбання та зменшення негативних наслідків позбавлення волі. Соціально-виховна робота є одним із основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених (ч. 3 ст. 6 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 150; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. С. 13; Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 410–412.*

Соціально-психологічна служба в УВП

(від лат. *socialis* – суспільний; грец. *psyche* – душа) – організаційна ланка у структурі установи виконання покарань, що створюється для безпосереднього забезпечення оптимальних умов відбування покарання та проведення із засудженими соціально-виховної роботи для досягнення мети їх виправлення і ресоціалі-

зації. Правовий статус підрозділу соціально-психологічної служби в установі виконання покарань, права та обов'язки його начальника встановлюється відповідними нормативно-правовими актами.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Тимошенко В.І. Соціально-психологічна служба в установі виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 412.*

Спеціалізовані установи для звільнених осіб

– установи, діяльність яких спрямована на надання допомоги звільненим особам, їх підтримку та соціальну адаптацію. Утворюються відповідно до потреб регіону місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян. Відповідно до ч. 1 ст. 156 КВК України уповноважений орган з питань пробації спільно з адміністрацією установи виконання покарань не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк організовує здійснення заходів щодо сприяння засудженим, які готуються до звільнення, у влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених. Спеціалізовані установи для звільнених мають два види: 1) *центр соціальної адаптації*; 2) *спеціальний будинок-інтернат* (ст. ст. 1, 11 ЗУ «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»). Відповідно до ст. 12 ЗУ «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» ***центр соціальної адаптації*** – соціальна установа, діяльність якої спрямована на поступове повернення звільнених осіб до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві шляхом надання їм соціальних послуг та сприяння в отриманні іншої допомоги з урахуванням індивідуальних потреб. Діяльність центру соціальної адаптації регулюється типовим положенням, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення. ***Спеціальний будинок-інтернат*** – соціальна, медична установа, призначена для постійного про-

живання звільнених осіб – громадян похилого віку, інвалідів I і II груп, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування. До спеціального будинку-інтернату на безоплатній основі приймаються звільнені особи – громадяни похилого віку, інваліди I і II груп, що не мають працездатних дітей або інших родичів, які згідно із законом зобов'язані їх утримувати. До спеціального будинку-інтернату можуть прийматися на платній основі звільнені особи, що мають працездатних дітей або інших родичів, які згідно із законом зобов'язані їх утримувати. Діяльність спеціальних будинків-інтернатів регулюється типовим положенням, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення (ст. 13 ЗУ «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 181, 183; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 р. № 3160–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 380.*

Спеціальні собаки

– вид службових собак, підготовлених для виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, а також виявлення вибухових речовин, зброї та набоїв.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 126–129; Доменюк А.М., Серховець С.В. Особливості підготовки інспекторів-кінологів Державної кримінально-виконавчої служби України під час вивчення професійно-орієнтованих навчальних дисциплін // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 1. С. 290.*

Споруди і конструкції на внутрішній території об'єкта

– *інженерні засоби охорони*, до яких відносяться: 1) коридори, які проглядаються, та ізольовані ділянки; 2) приміщення в будівлі приміщення камерного типу і дисциплінарному ізоляторі; 3) приміщення в будівлі чергового помічника, начальника установи; 4) майданчики для шикування засуджених.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 111;*

Споруди і конструкції на постах

– *інженерні засоби охорони*. Усі споруди по периметру установи можна розділити на 2 групи: 1) споруди на постах несення служби особовим складом; 2) споруди на постах службових собак. До ***споруд на постах несення служби особовим складом*** відносяться: а) спостережні майданчики, вежі, постові будки; б) стежки нарядів та фахівців інженерно-технічних засобів охорони; в) контрольно-слідові смуги; г) розмежувальні та контрольні знаки; д) оборонні споруди. ***Спостережні майданчики*** призначені для несення служби чатовими при надзвичайних обставинах або для періодичного огляду ними забороненої зони і території об'єкта. За конструктивним виконанням майданчики для спостережень можуть бути нерухомими або шарнірно-відкидними. ***Спостережні вежі*** призначені для розміщення чатових під час несення ними служби. Вежі можуть бути стаціонарними й пересувними, дерев'яної, металевої або змішаної конструкції. На зиму вежі утеплюються. Спостережні майданчики (вежі) підлягають захисту від блискавок. Захист здійснюється стержневим блискавковідводом. ***Стежки нарядів*** призначені для пересування: зовнішня – осіб варти, внутрішня – осіб чергового наряду ВК. Стежки обладнуються по всьому периметру об'єкта у вигляді профільованої стежки шириною 1 м з твердим покриттям. ***Стежка фахівців ІТЗО*** – це смуга місцевості, яка підготовлена для їх пересування під час обслуговування ІТЗО. ***Контрольно-слідовою смугою*** (КСС) називається смуга місцевості, яка в природному стані або після спеціальної обробки забезпечує збереження помітних відбитків слідів порушників. КСС влаштовується в заборонених зонах шляхом рихлення ґрунту на глибину 0,2 м, відсипкою привозного ґрунту на кам'янистий або болотистий ґрунт, позначенням її границь на піщаному ґрунті та сніговому покрові. Ширина КСС повинна бути не менше ніж 3 м. Поверхня КСС обробляється ретельним боронуванням не рідше двох разів на місяць та після кожного дощу. Боронування КСС проводиться паралельно осі КСС у тому ж напрямку. Для пропускання талої води через КСС обладнуються дренажні або водопропускні споруди (труби, колектори). Отвори водопропускних

пристроїв діаметром 250 мм та більше обладнуються з обох сторін металевими ґратами. Залежно від місця розташування розрізняють: внутрішню КСС; зовнішню КСС. ***Розмежувальні знаки*** – призначені для позначення границь постів і ділянок засобів виявлення. Види розмежувальних знаків постів: для нормального варіанту несення служби; для посиленого варіанту; для нормального і посиленого варіантів ***Контрольні знаки*** – призначені для позначення віддалення постів і ділянок засобів виявлення від вартового приміщення та часу прибуття до них осіб варти. ***Попереджувальні знаки*** – використовують у якості покажчиків меж забороненої зони. ***Інформаційні знаки*** використовують для позначення місць проходження підземних комунікаційних споруд через заборонені зони. ***Оборонні споруди*** (окопи й укриття) влаштовуються неподалік зовнішніх постів і вартових приміщень за особливим розпорядженням. До ***споруд на постах для службових собак*** відносять: а) блокпости (пости глухої прив'язки); б) пости вільного вартування. Ці пости призначені для прикриття ділянок, які погано проглядаються, та напрямків найбільш вірогідного вчинення втечі. Для укриття собак від дощу і снігу встановлюються трьохстінні будки. Для розшукового собаки у зовнішній забороненій зоні на території вартового майданчика будується закрите приміщення з вигулом.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 111; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 139; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Спостережна комісія

– комісія, що здійснює громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань, утворюється виконавчими комітетами міських (за винятком міст районного значення) рад, місцевими держадміністраціями. *Основними завданнями спостережних комісій* є: 1) організація та здійснення громадського контролю за дотриманням прав, основних свобод і законних інтересів засуджених осіб та осіб, звільнених від відбування покарання; 2) сприяння органам і установам виконання покарань у виправленні і ресоціалізації засуджених осіб та створенні належних умов для їх тримання, залучення до цієї діяльності громадських орга-

нізацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян; 3) організація виховної роботи з особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, та громадського контролю за їх поведінкою протягом невідбутої частини покарання; 4) надання допомоги у соціальній адаптації особам, звільненим від відбування покарання. Відповідно до ч. 2 ст. 25 КВК України спостережні комісії здійснюють громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 59; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. № 429. Офіційний вісник України. 2004. № 13. Ст. 905.*

Статут Великого князівства Литовського 1588 р.

– історико-правове джерело вітчизняного кримінально-виконавчого (пенітенціарного) законодавства, що було прийняте в 1588 р. В *артикулі (статті) 31 Литовського Статуту 1588 р.* місцевій владі (воєводам і старостам) наказувалося будувати при судах *в'язниці двох типів – підземні (або нижні)* для арештантів та засуджених, які вчинили найбільш тяжкі злочини, і *надземні (чи верхні)* для всіх інших ув'язнених. Цим же артикулом передбачалась відповідальність тюремної варти за втечу ув'язненого, а також відповідальність інших осіб, якого б звання вони не були, за напад з метою звільнення ув'язненого або за інше сприяння його втечі. В *артикулі (статті) 32 Литовського Статуту 1588 р.* викладено умови тримання у тюрмах ув'язнених різних категорій. Зокрема, передбачалося, що особа, спіймана на місці скоєння злочину, за який встановлена смертна кара, повинна триматися у кайданах або у ланцюгах в особливому ув'язненні. Цим же артикулом була встановлена відповідальність воєвод, старост або підпорядкованих їм чиновників за послаблення умов тримання арештованих чи засуджених, які передбачені у Литовському Статуті 1588 р.або визначені у судовому вироку. У подальшому наведені вище положення Литовського Статуту 1588 р. з певними змінами і доповненнями увійшли до відомої історичної пам'ятки

вітчизняного права XVIII ст., що має назву «*Права, за якими судиться малоросійський народ*» *1743 р.*

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 53; Малиновський О.О. Радянські поправчо-трудові установи порівнюючи з буржуазними тюрмами. Київ: Друкарня Всеукраїнської Академії Наук, 1928. С. 25; Малиновский И.А. Учение о преступлении по Литовскому Статуту. Киев: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1894. 232 с.*

Статут про покарання, що накладаються мировими суддями 1864 р.

– історичний нормативно-правовий акт, що регулював призначення покарання у виді арешту. Статут став одним із найвідоміших і найвидатніших нормативних актів, прийнятих за часів судової реформи 1864 р. на теренах тогочасної Російської імперії (сучасної України). Мирові судді призначали покарання за проступки, які не мали великої суспільної небезпеки. Згідно зі ст. 1 Статуту 1864 р. мирові судді призначали арешт не більше ніж на три місяці. Статут про покарання, що накладаються мировими суддями 1864 р., зі змінами станом на 15.09.1914 р. налічував *279 статей* із різними санкціями. З них *144 статті* поряд з іншими санкціями передбачали такий вид покарання, як утримання під арештом; *27 статей* за вчинене діяння передбачено тільки арешт. Арешт виступав покаранням, яке було головним чином альтернативою грошовим стягненням. Він призначався коли засуджена особа була неспроможна сплатити ці стягнення.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 58; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 118.*

Стихійне лихо

– природне явище, що діє з великою руйнівною силою, заподіює значну шкоду території, на якій відбувається, порушує нормальну життєдіяльність населення, завдає матеріальних збитків (п. 42 ч. 1 ст. 1 КЦЗ України). Стихійне лихо є надзвичайною подією, що не піддається впливові людини і є наслідком дії сил природи (буревій, засуха, землетрус, повінь та ін.). Спричинення значної матеріальної шкоди засудженим до покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні, обмеження та позбавлення волі або їх сім'ям внаслідок стихійного лиха може бути підставою надання їм короткочасних виїздів за межі установ виконання покарань (ч. 2 ст. 59, ч. 1 ст. 75,

ч. 1 ст. 111 КВК України). Стихійне лихо є однією з підстав введення режиму особливих умов у колоніях (ч. 1 ст. 105 КВК України).

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 404; Васильєв А.А., Житний О.О., Кондратов Д.Ю. та ін. Кримінально-виконавче право України (схеми і таблиці): навчальний посібник; за загальною редакцією О.М. Литвинова. Харків: ХНУВС, 2014. С. 149; Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Строк давності

– встановлені КК України строки, закінчення яких є підставою для звільнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, від кримінальної відповідальності або від відбування кримінального покарання. Строки давності поділяються на *два види*: 1) строки давності, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені ст. 49 КК України; 2) строки давності, які є підставою для звільнення від відбування покарання (ст. 80 КК України). Відповідно до ст. 152 КВК України закінчення строків давності виконання обвинувального вироку є однією з підстав звільнення від відбування покарання.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 72.*

Структура пенітенціарної системи

– внутрішня організація цілісної, функціонально інтегративної системи, специфічний спосіб взаємозв'язку і взаємодії всіх компонентів, що її утворюють. *Призначення структури пенітенціарної системи* – сприяти функціонуванню пенітенціарної системи, реалізації її цілей і завдань, що стоять перед нею у сфері суспільних відносин, які виникають у процесі і з приводу виконання кримінальних покарань.

Літ.: *Пташинський О.Б. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2001. С. 45–46.*

Структура рецидиву

– співвідношення й взаємозв'язок між усіма умисно вчиненими тією чи іншою особою протягом тривалого часу злочинами, за які вона неодноразово засуджувалась і які становлять злочинну «кар'єру» рецидивіста,

його кримінальну біографію. Вивчення структури рецидиву дозволяє: а) отримати ретроспективне уявлення про попередню злочинну поведінку особи; б) з'ясувати типовість щодо прийняття особою рішень про вчинення конкретного злочину, обрання способу реалізації злочинного наміру, приховування протиправних дій тощо; в) установити певний взаємозв'язок і співвідношення рецидивних злочинів між собою (вчинення тотожних, однорідних або різнорідних злочинів, найбільш імовірні «зміни» у злочинних пріоритетах зі спливом часу); г) спрогнозувати вчинення нових злочинів і варіант закінчення злочинної «кар'єри» того чи іншого рецидивіста та ін.

Літ.: *Батиргареєва В.С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2010. С. 35–36; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 200.*

Структурні дільниці виправних і виховних колоній

а) у виховних колоніях створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; соціальної адаптації; б) у ВК мінімального і середнього рівня безпеки створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю; соціальної реабілітації; в) у ВК максимального рівня безпеки створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю. Вказані дільниці ізолюються одна від одної (ч. 1 ст. 94 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 139; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Субінститут кримінально-виконавчого права

– впорядкована сукупність правових норм, яка регулює конкретний вид суспільних відносин, що виникають під час відбування призначеного судом покарання та належать до конкретного правового інституту відповідної галузі права. До субінститутів кримінально-виконавчого права відносяться переведення засудженого в межах однієї виправної колонії та переведення засудженого з однієї виправної колонії до іншої.

Літ.: *Бараш Є.Ю., Кревсун О.М. Кримінально-виконавчий аспект сутності правового інституту // Проблеми законності. 2016. Випуск 132. С. 153; Кревсун О.М. Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. С. 184; Филимонов В.Д., Филимонов О.В. Институт права. Институт*

уголовного права. Институт уголовно-исполнительного права: монография. Санкт-Петербург, 2011. С. 238.

Субкультура кримінальна

(від лат. *sub* – під, поряд; *cultura* – культура, освіта, розвиток) – сукупність ідеологічних, духовних, матеріальних та інших цінностей, поглядів, звичок, традицій, поведінка, спосіб життя, характерний для маргінальної частини суспільства на ґрунті яких формується спосіб негативно спрямованої індивідуальної або групової поведінки засуджених та інших кримінально-вразливих осіб, що обумовлена неформальними нормами, принципами, ідеями та правилами її поведінки, що протистоїть культурі правовій. *Рівнями кримінальної субкультури* є: 1) ***кримінальна субкультура суспільства*** характеризується перш за все становищем криміналітету в суспільстві, в системі законодавчої влади, в політиці, економіці, в системі освіти і виховання, суспільної правосвідомості; 2) ***кримінальна субкультура соціальної групи*** може сильно відрізнятися в залежності від характеру кримінальної організованості групи, змісту існуючих між її учасниками зв'язків, аж до кримінального співтовариства; 3) ***кримінальна субкультура особистості*** формується перш за все в процесі вчинення злочинів, участі в кримінальному процесі, знаходження в місцях позбавлення волі і способом життя, який веде особа.

Літ.: *Криминология. Словарь-справочник. Составитель: Х.-Ю. Кернер. Пер. с нем. Отв. ред. А.И. Долгова. Москва: Изд-во НОРМА, 1998. С. 306; Литвинов О.М. Субкультура кримінальна // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 627–629; Шкуратенко О.В. Субкультура кримінальна // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 429–430.*

Судебник Казимира IV 1468 р.

– перший уніфікований збірник правових норм Великого князівства Литовського, укладений за правління великого князя Казимира IV Ягеллончика і ухвалений на з'їзді Віденського сейму 29.02.1468 р. Судебник 1468 р. діяв на тереторії Великого князівства Литовського (в т. ч. на українських землях, що входили до його складу). Судебник 1468 р. складався зі вступу і 25 (28) артикулів (статей), в яких визначено систему судів, їхню компетенцію, а також вміщено норми кримінального, кримінально-виконавчого права і процесу. *Основними видами покарань* за Судебником 1468 р. були 1) смертна кара через повішення або спалення, 2) штраф. Виконання судового рішення (ек-

зекуцію) проводив суддя (тіун, воєвода), потерпілий або його близькі родичі.

Літ.: *Ковальова С.Г. Судебник Великого князя Казимира Ягайловича 1468 року: монографія. Миколаїв: Видавництво ЧДУ, 2009. 109 с.; Рум'янцев В.О. Судебник Казимира IV 1468 // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України. Харків: Право, 2016. С. 708–709.*

Судимість

– правовий стан особи, створений реалізацією кримінальної відповідальності, що виникає внаслідок засудження винної особи обвинувальним вироком суду за вчинений нею злочин до покарання, котрий виступає підставою для державного осуду і застосування до нього передбачених законом на протязі певного, законом установленого перебігу часу, обмежень та втрат і відіграє роль сприяючого засобу досягнення і закріплення цілей покарання. За ч. 1 ст. 88 КК України, особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України (ч. 2 ст. 88 КК України). Відповідно до ст. 155 КВК України особи, які відбули покарання, несуть обов'язки і користуються правами, встановленими для громадян України, з обмеженнями, що передбачені для осіб, які мають судимість. Такі обмеження можуть бути передбачені тільки законом.

Літ.: *Борисов В.І., Тацій В.Я., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 6-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2020. С. 502–511; Голіна В.В. Судимість: монографія. Харків: Харків юридичний, 2006. С. 22; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 358–359.*

Суспільно корисна праця

– праця засуджених в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії. Засуджені залучаються до суспільно корисної праці з урахуванням наявних виробничих потужностей, зважаючи при цьому на їхню стать, вік, працездатність, стан здоров'я і спеціальність. Суспільна корисна праця є одним із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених (ч. 3 ст. 6 КВК України). Відповідно до ч. 3 ст. 102 КВК України режим створює умови для суспільно корисної праці засуджених. У чинному законодавстві України суспільно корисна праця розглядається як обов'язок засуджених (ч.

3 ст. 59, ч. 1 ст. 60, ч. 1 ст. 77, ч. 1 ст. 118 КВК України), оскільки вона надає їм можливість усвідомити результати своєї суспільно корисної діяльності. Крім того, працюючи, засуджені отримують деякі навички певної професії, які стануть їм у нагоді на волі після відбуття кримінального покарання. Для суспільно корисної праці характерні також матеріальна зацікавленість і моральні стимули, що знаходять свій вираз у різних заохоченнях. Залежно від кількості відпрацьованих годин та якості праці засуджений отримує матеріальну винагороду. Європейські тюремні правила розглядають працю як позитивний елемент внутрішнього режиму (ст. 71). Підкреслюється, що ставлення засуджених до праці визначає ступінь їх виправлення.

Літ.: *Гель А.П., Колб О.Г., Степанюк А.Х. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 28; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Східно-європейський тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого характерний пошук збалансованого підходу до вирішення дилеми між забезпеченням громадської безпеки та дотриманням доктрини прав людини, підвідомчість органів управління пенітенціарними установами відповідним міністерствам юстиції (за винятком Угорщини), досить високий коефіцієнт ув'язнених, як правило мінімальна кількість іноземних засуджених і незначне перевищення нормативно передбаченої наповнюваності виправних установ. Реалізація проектів державно-приватного партнерства у функціонуванні в'язниць (Албанія, Болгарія, Угорщина та Чехія) і найближча перспектива часткової тюремної приватизації (Румунія, Словенія) пов'язані, в першу чергу, з проблемами державного фінансування пенітенціарних установ. Загальною тенденцією в східно-європейському типі пенітенціарної системи виступає зниження тривалості позбавлення волі, поступове збільшення тюремних площ і умов тримання засуджених. Відбувається розширення практики застосування засобів виправлення засуджених в частині отримання загальної освіти і професійного навчання, застосування індивідуальних програм відбування покарання і соціальної реінтеграції, тренінгових психіатричних технологій, а також особливостей поводження з

окремими категоріями в'язнів (наркозалежними, жінками, особами, засудженими за сексуальні злочини і ін.). Державами *східноєвропейського типу пенітенціарної системи* є Албанія, Болгарія, Боснія та Герцоговина, Греція, Угорщина, Косово, Північна Македонія, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Хорватія, Чорногорія та Чехія.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 109–134; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 122, 166–167; Тепляшин П.В. Восточноевропейский тип пенитенциарных систем // Lex Russica. 2017. № 3 (124). С. 176–194.*

Т

Таврування злочинця

(від франц. *la marque* – клеймо, штемпельні, вказні знаки) – а) випікання на тілі злочинця тавра, яке свідчило про наявність у нього судимості й характер скоєного злочину; б) вид ганебного покарання злочинців у багатьох країнах з давніх часів до XIX ст. Таврування злочинців здійснювалося двома способами. Перший полягав у нанесенні (випіканні) розпеченим залізом чи іншим способом на тіло злочинця (лоб, щоки, руки, груди, спину) певних невитравних знаків у вигляді конкретних літер типу «*ВОР*» (злодій), «*КАТ*» (каторжник) тощо, або специфічних умовних зображень типу квітки, трикутника тощо. Другий спосіб (нерідко застосовувався одночасно з першим) полягав у каліченні (відрізання вух, язика, виривання ніздрів тощо), що також мало свідчити про наявність судимості й характер вчиненого злочину.

Літ.: *Бодюл Є.М. Таврування // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 639; Евреинов Н.Н. История телесных наказаний в России. Санкт-Петербург: Издание В.К. Ильинчика, 1913. 214 с.; Ступин М.Н. История телесных наказаний в России от судебников до настоящего времени. Владикавказ: Типография Терского областного правления, 1887. 143 с.*

Татуювання злочинне

(від полінезійськ. *tautau* – малюнок) – зображення (малюнок) на шкірі живої людини та процедура його нанесення, що використовується як прикраса чи символічне зазначення певної інформації. Основними *спонукальними мотивами нанесення татувань злочинцями* можна вважати наступні: а) особисте самоутвердження в певній групі засудже-

них; б) пихатість, бажання показати свою значущість, винятковість, перевагу над іншими; в) наслідування більш досвідчених, авторитетних злочинців, які вже мають татуювання; г) своєрідна пам'ятка про місця відбування покарання, тощо. Основними елементами татуювань є: 1) *грецький хрест*, що відображає кількість судимостей, строк позбавлення волі, а також несе свою головну релігійну функцію; 2) *свастика (фашистський хрест)* – знак невдоволення існуючим режимом (на статевому члені – знак сексуальної агресії); 3) *крапка* – тавро засуджених за певний вчинок у своїй групі, що наноситься силоміць (як засіб покарання використовується тавро); 4) *ніж, кинджал, пістолет* – знаряддя вчинення злочину, які вказують на злочинне спрямування; 5) *шприц, карти, пляшка, келих, кістки* – як супутні атрибути злочинного способу життя; 6) *оголена жінка* (найчастіше на хресті або близько до нього, над гробом, обвита змією) – факт страждання, що відбулося через жінку, схильність до гомосексуалізму; 7) *бюст жінки, ім'я жінки* – страждання за певною жінкою (взагалі оголена жінка – це вияв сексуальної орієнтації); 8) *птахи, змії, тигри, леви* – агресивна орієнтація злочинця. Орел, що роздирає жінку, — гвалтівник; орел на грудях – високий статус у злочинному світі (те саме і змія, що обвиває кинджал); 9) *пейзаж і явища природи* використовуються як з художньо-декоративною метою, так і з метою вияву певних ідей (сонце, що сходить над морем, виражає прагнення до волі; 10) *пальми на безлюдному острові* – ізолювання; 11) *надгробник, дзвони, куполи та хрести* – строк ув'язнення); 12) *дзвоник, ґрати, колюча проволока* – ізоляція. Крім того, доволі поширеним є нанесення злочинцями словосполучення «рятуйте наші душі».

Літ.: *Бодюл Є.М. Татуювання // Українська кримінологічна енциклопедія. Харків; Київ: Золота миля, 2017. С. 641–644; Калюга К.В. Татуювання як криміналістична ознака особи злочинця // Криміналістичний вісник. 2013. № 1 (19). С. 94–100.*

Телефонні розмови засуджених

– можливість засуджених спілкуватися з іншими особами за допомогою *телефонного зв'язку* (вид електрозв'язку для передачі голосових повідомлень у реальному часі з використанням номерного ресурсу телефонної мережі) в порядку, встановленому *Правилами надання та отримання телекомунікаційних послуг*, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від

11.04.2012 р. № 295. Адміністрація установи виконання покарань забезпечує надання засудженим телефонних розмов без обмеження їх кількості у визначений розпорядком дня час. З метою реалізації права на телефонні розмови усіх засуджених, які відбувають покарання в установі, тривалість розмови одного засудженого не має перевищувати 15 хвилин. Перша телефонна розмова надається засудженому відразу після прибуття його до установи виконання покарань. Для проведення телефонних розмов у визначеному адміністрацією установи виконання покарань місці встановлюються таксофони та забезпечується наявність засобів рухомого (мобільного) зв'язку, які знаходяться на обліку установи. Телефонні розмови проводяться за рахунок засудженого під контролем представника адміністрації установи виконанням покарань протягом дня у вільний від роботи час і поза часом, передбаченим для приймання їжі та безперервного сну. За необхідності та за погодженням з адміністрацією установи виконання покарань телефонну розмову може бути надано у будь-який час. Телефонні розмови надаються засудженому за його письмовою заявою, в якій зазначаються місцезнаходження, телефонний номер абонента та тривалість розмови. У разі якщо засуджений набирає телефонний номер абонента, який не зазначений у заяві, вживає під час телефонної розмови нецензурні слова, телефонна розмова припиняється, про що робиться відмітка на заяві засудженого. Факт телефонної розмови засудженого реєструється у журналі обліку телефонних розмов засуджених. Засудженим, які відбувають стягнення у виді поміщення у дисциплінарний ізолятор, карцер або переведення до приміщення камерного типу (одиночної камери), телефонна розмова, як виняток, може бути надана з метою виховного впливу або у зв'язку з винятковими особистими обставинами (смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї). Телефонні розмови засуджених, які тримаються у виправних центрах, можуть здійснюватися за допомогою мобільних телефонів, які вони мають право зберігати при собі, зареєстрованих в черговій частині установи виконання покарань. Засуджений має право зберігати при собі лише один мобільний телефон та використовувати не більше двох ідентифікаційних телекомунікаційних

карток операторів зв'язку (SIM-картка). *Для користування мобільним телефоном засуджений повинен звернутися до начальника виправного центру з письмовою заявою із зазначенням найменування телефону, модифікації, коду міжнародного ідентифікатора мобільного обладнання (IMEI) або серійного номера та телефонних номерів, якими він користується. Реєстрація мобільних телефонів здійснюється у журналі реєстрації мобільних телефонів та телефонних номерів, якими користуються засуджені, що зберігається в черговій частині виправного центру. Якщо у засудженого буде виявлено незареєстрований мобільний телефон або SIM-картку, вони вилучаються у встановленому ПВР УВП порядку, зберігаються на складі виправного центру та повертаються засудженому після його звільнення. Телефонні розмови між засудженими, які перебувають у місцях позбавлення волі, забороняються.*

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 р. № 295. Офіційний вісник України. 2012. № 29. Ст. 1074; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 72.*

Теорії про мету покарання

– сукупність концептуальних ідей та принципів, що характеризують мету покарання, сутність якої цікавила багатьох вчених-юристів і філософів, які працювали в галузях кримінального та кримінально-виконавчого (пенітенціарного) права, протягом всієї історії їхнього розвитку. Більшість запропонованих ними концепцій і теорій не призвели до однозначного тлумачення цієї складної проблеми. Проте серед їх множин можна виділити *дві основні групи*: а) ***абсолютні теорії покарання*** («теорії відплати»); б) ***відносні теорії покарання*** («теорії досягнення корисних цілей»). Представники *абсолютних теорій* (Кант, Гегель та їх послідовники) не бачили в покаранні ніякого іншого змісту, крім єдиної абсолютної ідеї – мети відплати за вчинений злочин. Як практичну реалізацію прихильники *«теорій відплати»* відстоювали необхідність законодавчого закріплення різних систем пропорційності злочину і покарання, відплати рівним злом за заподіяне винним зло. Наприклад, за вбивство – смертна кара, за статеві злочини – кастрація, за майнові – каторга, за образу – застосування заходів, що ганьблять винного, тощо.

Прихильників *відносних теорій* об'єднувало те, що вони бачили сенс і корисність покарання в досягненні якоїсь конкретної мети. Так, прибічники *«теорії залякування»* (Бентам та ін.) та *«теорії психологічного примушування»* (Фейєрбах та ін.) вважали, що покарання повинно стримувати інших осіб від вчинення злочинів, тобто виконувати мету загального попередження. Покарання має спричиняти винному більше невдоволення, ніж те задоволення, яке він одержує від вчинення злочину. Таким чином, застосовуване покарання психологічно впливає на інших осіб, утримуючи їх від вчинення злочинів. Представники *«теорії спеціального попередження»* (Грольман та ін.) відстоювали ідею застосування покарання виключно для того, щоб сам винний не вчинив нового злочину. Подібні ідеї відстоювали і прихильники *«теорій виправлення»* (Аренс, Редер, Штельцер та ін.), на думку яких покарання повинно забезпечити виправлення винного, тобто невчинення ним нових злочинів. Однобічність цих теорій не могла задовольнити практиків. В середині XIX ст. з'являються так звані ***змішані теорії покарання***. Загальним для них є об'єднання ідей декількох абсолютних і відносних теорій про мету покарання. Їх прихильники (Россі, Бернер, Велькер, Ліст та ін.) у різноманітних варіаціях визнають цілями покарання: а) залякування, б) відплату, в) відшкодування заподіяної злочином моральної шкоди, г) виправлення, ґ) загальне та спеціальне попередження. Ці теорії відрізняються не тільки поєднанням цілей, а й їх значущістю. В одних із них превалює мета залякування, відплати, в інших – мета попередження або виправлення. Значний внесок в дослідження цієї проблеми зробили і такі відомі вчені-пенологи, зокрема О. Кістяківський, М. Сергієвський, І. Фойницький, Л. Владимиров, М. Чубинський, М. Таганцев, С. Познишев, О. Жижиленко та ін. Ними зокрема відстоювалася *ідея диференціації цілей покарання* залежно від тяжкості вчиненого злочину та особливостей особи винного. Багато уваги приділялося проблемі мети покарання і в останні десятиліття. В роботах деяких учених радянського і пострадянського періоду знайшли подальший розвиток змішані теорії про мету покарання. Зокрема, вітчизняний законодавець з прийняттям у 2001 р. нового КК України закріпив, що покарання *має на меті* не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудже-

ними, так і іншими особами. Покарання *не має на меті* завдати фізичних страждань або принизити людську гідність (ст. 50 КК України). У новому КВК України 2003 р. встановлено, що порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань *мають на меті* захист інтересів особи, суспільства та держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими (ст. 1 КВК України).

Літ.: *Владимиров Л.Е. Курс уголовного права. Часть первая: основы нынешнего уголовного права. Москва: Товарищество И.Д. Сытина, 1908. С. 28–47; Жижиленко А.А. Наказание. Его понятие и отличие от других правоохранительных средств. Петроград: Типография «Правда», 1914. С. 112–572; Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. Том первый: Общая часть. Киев: Университетская типография, 1875. С. 21–31; Познышев С.В. Основные начала науки уголовного права: Общая часть уголовного права. 2-е издание, исправленное и дополненное. Москва: Издание А.А. Карцева, 1912. С. 55–73; Сергеевский Н.Д. Русское уголовное право. Часть общая: Пособие к лекциям. 9-е издание. Санкт-Петербург: Типография М.М. Стасюлевича, 1911. С. 102–111; Смирнов Л.Б. Пенологические и пенитенциарные основы науки уголовно-исполнительного права // Уголовно-исполнительное право. 2018. Т. 13 (1–4). № 3. С. 273–281; Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Лекции. Часть общая. Том II. 2-е издание, пересмотренное и дополненное. Санкт-Петербург: Государственная Типография, 1902. С. 880–924; Фойницкий И.Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. Санкт-Петербург: Типография Министерства путей сообщения (А. Бенке), 1889. С. 52–66.*

Технічний засіб нагляду й контролю

– технічні засоби, виконані у вигляді окремих пристроїв, приладів, засобів, систем та комплексів, що функціонально та за технічними характеристиками призначені для попередження втеч з виправних / виховних колоній та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. *Технічними засобами контролю та нагляду* є: 1) системи сигналізації для попередження втеч та інших злочинів; 2) системи контролювання доступу; 3) аудіовізуальні, електронні та інші технічні засоби контролю; 4) система відеоспостереження; 5) засоби електроживлення. З метою забезпечення режиму у виправних та виховних колоніях, попередження втеч та інших злочинів, а також порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання затверджено *Порядок використання технічних засобів нагляду і контролю у виправних та виховних колоніях ДКВС України*, розроблений відповідно до вимог ст. ст. 102, 103 КВК України. Ад-

міністрація колонії *має право використовувати* аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. Адміністрація колонії зобов'язана повідомити засуджених про застосування технічних засобів нагляду і контролю. *Перелік технічних засобів нагляду і контролю* та порядок їх використання визначаються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України (ст. 103 КВК України).

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Переліку технічних засобів нагляду і контролю, що використовуються у виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України, та Порядку використання технічних засобів нагляду і контролю у виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2018 р. № 2025/5. Офіційний вісник України. 2018. № 55. Ст. 1964.*

Технічні засоби охорони

– *інженерно-технічні засоби охорони* до яких відносяться: а) засоби виявлення; б) засоби службового зв'язку; в) сигналізаційні засоби оповіщення; г) засоби контролю (контролери); ґ) засоби електроживлення технічних засобів охорони.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 110; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 140.*

Товариство піклувальне про тюрми

– створене 19.07.1819 р. імператором Олександром I у м. Санкт-Петербурзі, Російська імперія, громадське об'єднання філантропічного спрямування, *основними завданнями* якого були: а) моральне виправлення злочинців та б) покращення стану місць ув'язнення в Російській імперії. *Місцеві заклади Товариства піклувального про тюрми* поділялися на *комітети* в губернських і портових містах та на *відділення* – жіночі в губернських і чоловічі в повітових містах. До *складу комітету Товариства піклувального про тюрми* входили: Президент, кілька віце-президентів, 12 директорів, скарбник і 2 секретарі. *Членами комітетів і відділень* були представники Товариства обох статей, шляхетного, духовного та купецького звання. *Засобами для досягнення поставленої мети* в діяльності Товариства піклувального про тюрми мали стати: 1) безпосередній і постійний нагляд за засудженими; 2) розміщення їх за ро-

дом злочинів; 3) наставляння у правилах благочиння та добропорядності на релігійних засадах; 4) заняття порядними вправами (включаючи працю і навчання); 5) відокремлення осіб, що провинились або не підкоряються вимогам «до усамітненого місця». З часом Товариство піклувальне про тюрми поступово трансформувалося у наділену значними владними повноваженнями напівофіційну організацію, бюрократичний заклад, що став частиною державного апарату. Згідно зі Статутом 1851 р., який діяв до 1917 р., Товариство піклувальне про тюрми було при Міністерстві внутрішніх справ, а міністр був його президентом. З 1895 р. Товариство разом з Головним тюремним управлінням перейшло під юрисдикцію Міністерства юстиції, а його президентом став відповідний міністр.

Літ.: *Об учреждении в Санкт-Петербурге Общества попечительного о тюрьмах. Санкт-Петербург: Типография Н. Греча, 1819. 52 с.; Пальченкова В.М. Товариство піклувальне про тюрми // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України. Харків: Право, 2016. С. 732–736; Устав Общества попечительного о тюрьмах. Санкт-Петербург: Типография Почтового Департамента 1869. 37 с.*

Токсикоманія

(від грец. *toxikos* – ядовитий та *mania* – потяг) – пристрасть до речовин (синтетичних, біологічних, рослинних) або лікарських засобів, що не належать до реєстру наркотиків, для досягнення одурманюючого ефекту. Токсикоманія є хворобою, що характеризується психічною, а іноді й фізичною залежністю людини від психоактивної токсичної речовини не віднесеної до списку наркотиків, котра, як патологічний потяг, змінює психічний стан залежної людини. *Видами токсикоманії* є: 1) зловживання транквілізаторами (діазепам, валіум, седуксен, реланіум, сибазон тощо); 2) зловживання снодійними засобами (барбітурат, бромізовал, хлоралгідрат); 3) зловживання психостимуляторами («Екстазі», ефедра, кока, кола, «ХТС», циклодол тощо); 4) зловживання холінолітичними засобами (атропін, дімедрол); 5) зловживання інгалянтами (ефіром, окисом азоту, препаратами побутової хімії); 6) зловживання фосфорорганічними речовинами (дихлофос); 7) нікотинова токсикоманія; кофеїнова токсикоманія.

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 74; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 161; Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 211; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те ви-*

дання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 80.

Токсичне сп'яніння

(від грец. *toxikos* – ядовитий) – психічний стан людини, викликаний вживанням психотропних та інших одурманюючих речовин (бензин, клей, лаки, фарби), окрім алкогольних напоїв і наркотичних засобів. У строк відбування покарання у виді виправних робіт *не зараховується час хвороби, викликаної токсичним сп'янінням* (ч. 3 ст. 43 КВК України). Поява на роботі у стані токсичного сп'яніння вважається ухиленням від відбування покарання у виді виправних та громадських робіт (ч. 3 ст. 40, ч. 6 ст. 46 КВК України).

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Черней В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 74; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 161; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 80.*

Тривалі побачення засуджених

– побачення тривалістю до 3 діб, що надається з правом спільного проживання і тільки з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки). Тривалі побачення можуть надаватися і подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти (ч. 1. ст. 110 КВК України). Відповідно до ч. 4 ст. 110 КВК України кількість тривалих побачень встановлюється: а) засудженим, що знаходяться в дільниці посиленого контролю, надається одне тривале побачення на три місяці; б) засудженим, що знаходяться в дільниці ресоціалізації, надається одне тривале побачення на два місяці; засудженим, що перебувають в дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації, надається тривале побачення щомісяця.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 151; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Тривалість робочого тижня засудженого

– тривалість робочого часу, що не повинен перевищувати норми встановлені законодавством про працю (ч. 1 ст. 119 КВК України). Нормальна тривалість робочого часу працівників не

може перевищувати 40 годин на тиждень (ст. 50 Кодексу законів про працю України).

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 164; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.*

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців

(від лат. *disciplina* – навчання; італ. *battaglia* – загін; франц. *bataille* – битва, бій) – вид основного покарання, котрий застосовується виключно до військовослужбовців строкової служби на строк від шести місяців до двох років у випадках, коли воно вказано в санкції норми Особливої частини КК України, а також якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замінити позбавлення волі на строк не більше двох років триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк, але така заміна не може застосовуватися до осіб, які раніше вже відбували покарання у виді позбавлення волі (ст. 62 КК України). Особливості виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців регламентовано *главою 14 КВК України* та *Інструкцією про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців.*

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 159; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 170–172; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Інструкції про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців: Наказ Міністерства оборони України від 26.09.2013 р. № 656. Офіційний вісник України. 2013. № 84. Т. 2. Ст. 3119; Сокоринський Ю.В. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2013. 168 с.*

Тримання під вартою

(від нім. *wacht* – караул, варта) – винятковий запобіжний захід, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК, зокрема, а) переховуватися від органів досудового розслідування та / або суду, б) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, в) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого-

го, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні, г) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, ґ) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується (ч. 1 ст. 183 КПК України). Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як: 1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує; 2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років; 5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки; 6) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирі-

шено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК України, крім випадків, передбачених ч. 4 ст. 177 КПК Україіни. В ухвалі слідчого судді, суду зазначаються, які обов'язки з передбачених ст. 194 КПК України будуть покладені на підозрюваного, обвинуваченого у разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтовується обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято у кримінальному провадженні, передбаченому ч. 4 ст. 177 КПК Україіни. Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені ст. ст. 177 та 178 КПК України, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні: 1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; 2) щодо злочину, який спричинив загибель людини; 3) щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею (ст. 183 КПК України). Відповідно до абз. 1 ст. 4 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою є *слідчі ізолятори ДКВС України*, *гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України*. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в *ізоляторах тимчасового тримання*.

Літ.: *Бондаренко О.А., Федорук О.О., Яковець І.С. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2017. С. 33; Колодчин Д.В. Тримання під вартою як запобіжний захід: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 270 с.; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.*

Туберкульоз

(від лат. *tuberculosis* – туберкульозна бактерія, застуда сухоти) – інфекційна хвороба, що ви-

кликається мікобактеріями туберкульозу, протікає з періодичними загостреннями, рецидивами та ремісіями, вражає переважно найбідніші, соціально дезадаптовані групи населення (біженці, мігранти, особи, які перебувають в установах виконання покарань, особи без постійного місця проживання, алкоголіки, наркомани тощо), спричиняє високу тимчасову та стійку втрату працездатності, вимагає тривалого комплексного лікування та реабілітації хворих. Негативні соціально-економічні наслідки, що спричиняються туберкульозом, дали підстави віднести дану хворобу (захворювання) до групи соціально-небезпечних. Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 101 КВК України особи, які не пройшли повний курс лікування активної форми туберкульозу не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 74.*

Тюремна інспекція

(від нім. *turm*, франц. *torn* – коло, розташування, розміщення; лат. *inspectio* – нагляд) – контролюючий орган в структурі Головного тюремного управління Російської імперії, що був зорієнтований на збір відомостей і даних, необхідних для об'єктивної оцінки стану тюремних установ і розробки спрямованих на якнайкращій устрій місць позбавлення волі законодавчих та адміністративних заходів. ***Тюремні інспектори*** – це посадові особи Головного тюремного управління, які отримали надзвичайно широкі повноваження, а саме право безперешкодного доступу до будь-яких сегментів тюремного господарства та ознайомлення з усіма категоріями документів, перевірки звітності, заслуховування заяв осіб, тюремної адміністрації, розгляд скарг арештантів відносно законності та порядку їх утримання під вартою.

Літ.: *Григор'єв О.М. Пенітенціарна теорія та практика в Російській імперії в кінці XVIII – на початку XX століття: історико-правове дослідження (на прикладі українських губерній): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. 207 с.; Ігор Іваньков, Анатолій Чайковський Історико-правовий аналіз діяльності органів і установ виконання покарань на території України (кінець 19–середина 20 сторіччя): монографія. Бровари: ХмЦНТЕІ, 2010. 208 с.; Россіхін В.В. Пенітенціарна система Російської імперії в XIX – на початку XX ст. (на матеріалах українських губерній): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2005. 219 с.*

«Тюремний закон»

(від нім. *turm*, франц. *torn* – коло, розташування, розміщення) – зведення неформальних норм і

правил, що діють в співтоваристві ув'язнених; комплекс неписаних правил, норм, санкцій для засуджених. На відміну від злодійського закону, на основі якого він і склався в 60-ті рр. XX ст. (коли злодіїв і блатних в уста-новах виконання покарань фактично не залишилося), тюремний закон включає в сферу своєї дії всіх ув'язнених; визначає свої норми, заборони, табу для кожної групи (масті) ув'язнених, регулює відносини між представниками цих груп, вводить механізми вирішення конфліктів між ув'язненими. Всі конфлікти повинні вирішуватися, з тюремного закону, за допомогою вияснення стосунків і апеляцій до авторитетів. Авторитетами найчастіше бувають люди з касти блатних (в цьому ще один доказ того, що середня каста − «мужики», не просто стихійно склалися в якесь соціальне ціле, але самі взяли собі за зразок касту блатних, у яких вже був свій вироблений закон і порядок). В останні роки є свідчення про поступове витіснення тюремного закону новими порядками, заснованими на корупції, владі грошей.

Літ.: *Боровик А.В., Колб О.Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики. Луцьк: «Волиньполіграф», 2018. С. 294–295; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 151.*

Тюремні міжнародні конгреси

(від нім. *turm*, франц. *torn* – коло, розташування, розміщення) – серія міжнародних конгресів, обумовлених потребою в здійсненні міжнародного співробітництва в пенітенціарній сфері. а) ***Міжнародні тюремні конгреси першої серії.*** *Перший міжнародний тюремний конгрес* відбувся у **1846 р.** у м. Франкфурті-на-Майні за ініціативою бельгійського вченого, практика – пенітенціариста Дюкпес'є. У роботі конгресу брали участь представники вісімнадцяти держав, зокрема, Сполучених Штатів, Англії, Франції, Бельгії та інших, які мали практичний досвід проведення тюремних реформ у своїх країнах – всього 75 чоловік, але до їх числа входили майже всі корифеї тюремній науки. Наступний, *другий міжнародний конгрес* відбувся у м. Брюсселі у **1847 р.** за участі двохсот делегатів. Перед закриттям другого конгресу було вирішено збиратися щорічно і розширити програму засідань, для чого створити міжнародне товариство для поліпшення долі робітників і бідних класів із розміщенням у м. Парижі центрального комітету цього товариства, однак політичні події наприкінці 1849 р. загальмували розвиток справи. *Тре-*

тій міжнародний конгрес відбувся у **1857 р.** у м. Франкфурті-на-Майні. Третя секція Конгресу у м. Франкфурті-на-Майні була присвячена пенітенціарним питанням і була продовженням конгресів 1846 і 1847 рр. У подальшому тюремні конгреси збиралися під різними назвами в Бельгії, Швейцарії, Данії і Швеції. Конгреси першої серії проходили за програмами, складеними відомими європейськими прихильниками тюремних реформ Дюкпес'є та Варрентраппом, які під пенітенціарним питанням розуміли власне тільки питання про одиночну систему ув'язнення та збирали конгреси для обговорення необхідності цієї системи – на кожному з конгресів надавались точні дані про стан в'язниць одиночного ув'язнення у різних державах. Уряди багатьох держав посилали на ці конгреси своїх офіційних представників, але більшість на конгресах першої серії все ж таки становили літератори, публіцисти, економісти і взагалі так звані «друзі прогресу». Резолюції цих конгресів визначались більшою частиною або загальними фразами, або повторенням відомих істин. б) ***Міжнародні тюремні конгреси другої серії.*** Після закінчення міжусобної війни в Північноамериканських Сполучених Штатах порушено було питання про введення одноманітності в устрої в'язниць за зразком як найкращої пенітенціарної системі. Нью-йоркське тюремне товариство, вивчивши практику діяльності американських в'язниць, звернулося до різних європейських діячів з проханням надіслати опис наявних в'язниць. У **1870 р.** у м. Цинциннаті, штат Огайо, зібрався *тюремний конгрес*, на якому було прийнято 38 резолюцій (про недійсність і навіть шкоду короткострокового ув'язнення у загальних тюрмах, про необхідність винагороди виправданих, про навчання арештантів, про гігієну в'язниць тощо). На цьому ж конгресі було вирішено скликати міжнародні тюремні конгреси з метою встановити загальні засади для тюремної реформи і загальні правила утримання арештантів. З метою розповсюдження рішень конгресу у Цинциннаті секретар Північноамериканського національного тюремного товариства Уайнс за дорученням уряду Сполучених Штатів і при підтримці президента Сполучених штатів Гранта об'їздив у 1871 р. більшу частину європейських держав і заручився згодою урядів прийняти участь у заняттях конгресу. З цього часу починається *нова серія міжнародних тюремних конгресів*. Головне місце в них надано урядам; однак, крім офіційних деле-

гатів, у конгресі беруть участь і приватні особи, за запрошенням або за власним почином. До останньої категорії належать професори кримінального права, директори, архітектори, пастори і медики пенітенціарних закладів. Нові конгреси зайнялися усіма сторонами тюремної діяльності і приєднали до своєї програми обговорення багато частин кримінального законодавства, а також питання громадської благодійності та громадського піклування. За усталеним звичаєм *тюремні конгреси ділились на 3 секції*: перша секція була присвячена загальним питанням кримінального законодавства, друга – питанням внутрішнього режиму місць ув'язнення, третя – питанням щодо попередження злочинів. Кожен міжнародний тюремний конгрес перед закриттям призначав за згодою відповідного уряду місце проведення наступного конгресу. *Друга серія міжнародних тюремних конгресів* почалась з 1872 р. і характеризувалась участю в них вже не приватних осіб, а офіційних представників цілої низки країн, а також конструктивністю та практичною спрямованістю рішень, які були прийняті. Всього з 1872 р. було проведено *12 конгресів*: **1872 р.** – у м. Лондоні; **1878 р.** – у м. Стокгольмі; **1885 р.** – у м. Римі; **1890 р.** – у м. Санкт-Петербурзі; **1895 р.** – у м. Парижі; **1900 р.** – у м. Брюсселі; **1905 р.** – у м. Будапешті; **1910 р.** – у м. Вашингтоні; **1925 р.** – у м. Лондоні; **1930 р.** – у м. Празі; **1936 р.** – у м. Берліні; **1950 р.** – у м. Гаазі.

Літ.: *Іваньков І.В., Іваньков О.І., Олійник О.І. Теорія пенітенціарії: історико-правове узагальнення: навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України, 2013. С. 87–128; Радов Г.О. Пенітенціарна ідея: Думки на тему. Київ: МП «Леся», 1997. 288 с.*

Тюрма

(від нім. *turm*, франц. *torn* – коло, розташування, розміщення) – в'язниця – місце (установа, будівля) відбування покарання, пов'язане з ізоляцією засудженого від суспільства. Першою тюрмою, що використовувалася як місце відбування покарання у вигляді позбавлення волі, була в'язниця в Лондоні (*house of correction* – виправний будинок), збудована в 1550 р. В XVII ст. у країнах Західної Європи стали дедалі частіше застосовувати тюремне ув'язнення, почали розрізняти його види, ввели систему строків покарання. Відтоді виділилося і кілька напрямів дослідження тюрем, проблем, які стали базою розвитку самостійної галузі юридичної науки – *тюрмознавства* (*«пенітенціарії»*). Предметом її вивчення є, зокрема,

проблеми тримання засуджених у тюрмах, їх класифікація, умови тримання залежно від режиму ув'язнення, матеріального та медичного забезпечення засуджених. У КВК України 2003 р. термін «*тюрма*» не вживається.

Літ.: *Гернет М.Н. История царской тюрьмы. В пяти томах. Москва: Госюриздат: Т. 1 (1762–1825), 1960. 384 с.; Т. 2 (1825–1870), 1961. 582 с.; Т. 3 (1870–1900), 1961. 430 с.; Т. 4. Петропавловская крепость (1900–1917), 1962. 302 с.; Т. 5. Шлиссельбургская каторжная тюрьма и Орловский каторжный централ (1907–1917), 1963. 340 с.; Музика А.А., Пуйко В.М. Тюрма // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 825–826.*

Тюрмознавство

– див. *Пенітенціарія.*

У

Ув'язнений

(в'язень)

– особа (підозрюваний, обвинувачений (підсудний), щодо якої як запобіжний захід обрано тримання під вартою (взяття під варту). Правове становище ув'язнених осіб визначається положеннями норм КПК України, ЗУ «Про попереднє ув'язнення», ПВР СІЗО та спеціальними нормативно-правовими актами, що встановлюють правила перебування осіб у місцях попереднього ув'язнення. Згідно з абз. 1 ст. 4 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» місцями попереднього ув'язнення є *слідчі ізолятори ДКВС України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України*. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в *ізоляторах тимчасового тримання*.

Літ.: *Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88; Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 74.*

Уложення кримінальне 1903 р.

– кодифікований законодавчий акт, зібрання норм права, що було затверджене імператором Російської імперії Миколою I 22 березня 1903 р. Уложення 1903 р. складалося з 37 глав і 687 статей. Питання Загальної частини містились в главі I Уложення 1903 р., що мала традиційну назву «Про злочини і покарання взагалі». *У*

якості покарань, за ст. 2 Уложення 1903 р., *встановлювались*: 1) смертна кара, 2) каторга, 3) заслання на поселення, 4) ув'язнення у виправному будинку, 5) ув'язнення в фортеці, 6) ув'язнення в тюрмі, 7) арешт та 8) грошова пеня. Відділення 3 Уложення 1903 р. «Про покарання» (ст. ст. 15–38) передбачало, зокрема, що смертна кара здійснюється через повішення і не публічно (ст. 15); каторга може призначатись довічно або строком від 4 до 15 років (ст. 16), заслання на поселення відбувається довічно тощо. На жаль, головна ідея, що спонукала прийняття даного нормативно-правового акту – поєднання всіх кримінально-правових та кримінально-виконавчих норм в єдиному законі – не була реалізована, адже Уложення кримінальне 1903 р. не вступило в силу в повному обсязі і на практиці на теренах тогочасної Російської імперії (в межах сучасної України) продовжували застосовуватися різні спеціальні кримінальні закони.

Літ.: *Берзін П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 213–214; Нерсесян А.С. Уложення кримінальне 1903 // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю.Л. Бошицький, З.А. Тростюк та ін. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 221–222; Новое уголовное уложение, Высочайше утвержденное. Санкт-Петербург: Сенатская типография, 1903. 204 с.*

Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р.

– кодифікований законодавчий акт, затверджений 15.08.1845 р. російським царем Миколою I та введений в дію з 01.05.1846 р. Складався з 12 розділів, які поділялися на глави, а останні – на статті (усього 2224 статті). Загальна частина Уложення 1845 р. передбачала покарання кримінальні та виправні (розряди, які у свою чергу поділялися на роди, а роди – на ступені покарання з вищою та нижчою мірою). До *кримінальних покарань* було віднесено: позбавлення усіх прав стану у поєднанні зі смертною карою або засланням на каторгу, на поселення до Сибіру, на Кавказ (ст. 19). Позбавлення усіх прав стану тягло за собою втрату усіх привілеїв щодо стану, позбавлення права на майно, позбавлення батьківських прав, припинення подружніх стосунків. До *виправних покарань* належало: позбавлення усіх особливих особистих та станових прав і привілеїв, поєднане із засланням до Сибіру або в інші місця; позбавлення волі шляхом ув'язнення у фортеці, тюрмі, гамівному або робітному будинках, монастирі; тимчасовий арешт, грошове стягнення, догана

тощо (ст. 34). Уложення 1845 р. зберігало тілесні покарання у вигляді побиття батогом, хлистом, палицею, мотузком. Уложення 1845 р. передбачало *головні*, *додаткові* та *замінювані покарання*, тобто передбачало певне групування покарань за їх юридичним значенням при визначенні кримінальної відповідальності. Крім того, Уложення 1845 р. передбачало особливі покарання за злочини та провини по службі (напр., ст. 67 передбачала звільнення зі служби, зміщення з посади, зауваження, догану).

Літ.: *Берзін П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 210–212; Лісогорова К.М. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України. Харків: Право, 2016. С. 758–759; Нерсесян А.С. Уложення про покарання кримінальні і виправні // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю.Л. Бошицький, З.А. Тростюк та ін. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 220–221; Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санкт-Петербург: Типография Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1845. 898 с.*

Умовна амністія

(від грец. *amnestia* – забуття, прощення) – поширення у виняткових випадках з метою припинення суспільно небезпечних групових проявів чинності повної або часткової амністії на ті діяння, які вчиненні до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених у законі про амністію (ч. 2 ст. 5 ЗУ «Про застосування амністії в Україні»). Відповідно до ч. 1 ст. 154 КВК України амністія застосовується законом до громадян, засуджених судами України, незалежно від місця відбування ними покарання.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 182–183; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 48. Ст. 263.*

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання

– дискреційний та умовний вид звільнення засудженого від подальшого відбування покарання, що застосовується *за таких умов*: а) особа відбуває основне покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі; б) засуджений своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення; в) засу-

джений фактично відбув встановлену ч. 3 ст. 81 КК України частину призначеного судом покарання (ст. 81 КК України). Відповідно до ч. 3 ст. 154 КВК України стосовно засудженого, щодо якого відповідно до ст. 81 КК України може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, орган або установа виконання покарань у місячний термін надсилає клопотання до суду у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством. Адміністрація органу або установи виконання покарань після відбуття засудженим установленої КК України частини строку покарання зобов'язана в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Літ.: *Горох О.П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 331–370; Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 199–203; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 239–243; Письменський Є.О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Луганськ, 2014. С. 192–236.*

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх

– специфічний різновид умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, що застосовується до неповнолітніх осіб (від 14 до 18 р.), що має такі особливості: а) застосовується незалежно від тяжкості вчиненого злочину; б) у випадку, якщо засуджений сумлінною поведінкою та ставленням до праці та навчання довів своє виправлення; в) засуджений фактично відбув встановлену ч. 3 ст. 107 КК України частину призначеного судом покарання (ч. ч. 1, 2 ст. 107 КК України).

Літ.: *Джужа О. М., Савченко А. В., Чернєй В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 266; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 319–320.*

Уповноважений ВРУ з прав людини як учасник кримінально-виконавчих правовідносин

– особа, що здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і

свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі (ст.1 Закону України «Про Уповноваженого ВРУ з прав людини» від 23 грудня 1997 р.). Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про Уповноваженого ВРУ з прав людини» Уповноважений ВРУ з прав людини як учасник кримінально-виконавчих правовідносин здійснює свою діяльність *з метою*: 1) захисту прав і свобод засуджених, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; 2) додержання та поваги до прав і свобод засуджених органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами; 3) запобігання порушенням прав і свобод засуджених або сприяння їх поновленню; 4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи засуджених у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі; 5) поліпшення і подальшого розвитку міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод засуджених; 6) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації засудженими своїх прав і свобод; 7) сприяння правовій інформованості населення та засуджених і захисту конфіденційної інформації про особу. Відповідно до ст. 24 КВК України Уповноважений ВРУ з прав людини має право без спеціального дозволу (акредитації) в будь-який час безперешкодно відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю та проведення перевірок (за бажанням – у супроводі до трьох медичних працівників для медичного огляду засуджених та до двох представників засобів масової інформації).

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 135–138; Василевич В.В., Джужа О.М., Колб О.Г. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2009. С. 238–240; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 47–49; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст. 99.*

Уповноважений орган з питань пробації

– орган виконання покарань, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та пробації. Відповідно до ст. 18 ЗУ «Про проба-

цію», уповноважений орган з питань пробації *у межах своїх повноважень організовує*: а) забезпечення суду досудовими доповідями про обвинувачених; б) здійснення нагляду за засудженими; в) виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; г) реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; ґ) соціально-виховну роботу із засудженими; д) підготовку до звільнення засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк. Орган пробації безпосередньо підпорядковується Державній установі «Центр пробації» та є відокремленим підрозділом без права юридичної особи. ***Державна установа «Центр пробації»*** є неприбутковою державною установою, створеною для забезпечення виконання завдань ДКВС України з питань пробації і безпосереднього спрямування та координації діяльності уповноважених органів з питань пробації, що належить до сфери управління Міністерства юстиції України. У структурі Державної установи «Центр пробації» функціонують органи пробації як відокремлені структурні підрозділи – ***філії***. До складу Державної установи «Центр пробації» входять працівники, які працюють за трудовими угодами, та особи начальницького складу, які були переведені з ДКВС України. Штат (штатний розпис) органу пробації затверджує *Державний секретар Міністерства юстиції України*. Орган пробації утворюється Міністром юстиції України в адміністративних територіальних одиницях України для забезпечення виконання завдань, покладених на ДКВС України.

Літ.: *Автухов К.А., Мірошниченко Ю.Р., Чернишов Д.В. та ін. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію». Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 89–91; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 59; Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 р. № 2649/5. Офіційний вісник України. 2017. № 72. Ст. 2238; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Управління установами виконання покарань

– заснований на законі і підзаконних актах цілеспрямований, у межах компетенції вплив суб'єкта управління на об'єкт управління з метою вирішення кримінально-виконавчих завдань. До *основних компонентів управлінської системи установ виконання*

покарань належать: суб'єкт управління, тобто джерело управлінського впливу, той, хто управляє, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою приведення його у бажаний стан; 2) об'єкт управління, тобто те, на що спрямовано управлінський вплив суб'єкта, що функціонує під цим впливом; 3) управлінський вплив, тобто комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, методів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт і досягаються реальні зміни у ньому; 4) зворотні зв'язки, тобто інформація для суб'єкта щодо результативності управлінського впливу та змін в об'єкті.

Літ.: *Анискина Н.В., Мельникова Н.А., Миронов Р.Г. и др. Основы управления в уголовно-исполнительной системе: курс лекций. Вологда: ВИПЭ ФСИН России, 2015. 365 с.; Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. С. 166–167.*

Установи виконання покарань

– державна організація, що наділена виключною функцією виконання конкретного виду покарання, передбаченого КК України. Відповідно до ч. 2 ст. 11 КВК України до УВП належать: 1) *арештні доми*; 2) *кримінально-виконавчі установи*; 3) *спеціальні виховні установи (виховні колонії)*. У межах, визначених законом, подібно до УВП, виконання покарань також здійснюють *органи державної виконавчої служби*, *військові частини*, *гауптвахти* і *дисциплінарний батальйон* (ч. 7 ст. 11 КВК України). Однак чинне законодавство не відносить вказані вище державні установи до УВП з огляду на те, що виконання ними деяких видів кримінальних покарань не є їх основними функціями та завданнями та не входить до компетенції ДКВС України. УВП в Україні створені відповідно до визначеної кримінальним законом системи покарань і спрямовані на їх безпосередню реалізацію.

Літ.: *Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 189 с.; Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. С. 59–64; Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 509 с.; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Бараш Є.Ю. Установа виконання покарань // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 477.*

Установи попереднього ув'язнення

– установи для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вар-

тою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт. Установами попереднього ув'язнення є *слідчі ізолятори ДКВС України*, *гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України*. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в *ізоляторах тимчасового тримання*. Порядок і термін тримання осіб, взятих під варту, в ізоляторі тимчасового тримання, на гауптвахті Військової служби правопорядку у ЗС України визначаються законодавством України (ст. 4 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»).

Літ.: *Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360; Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства / укладачі: Лисодєд О.В., Черненок М.П. Харків: Кроссроуд, 2010. С. 75.*

Ухилення від покарання (відбування покарання)

– обставина, що зупиняє перебіг строку давності виконання обвинувального вироку, під якою розуміються будь-які умисні дії, вчинені особою з метою уникнути виконання покарання , способи ухилення залежать від виду призначеного покарання, ними *можуть бути*: а) ***у разі знаходження під вартою*** (арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі або довічне позбавлення волі) – втеча з-під варти або неповернення до місця відбування покарання особи, якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду; б) ***у разі відбування покарання у виді обмеження волі*** – невиїзд у встановлений строк до місця відбування покарання, самовільне залишення місця обмеження волі або неповернення до місця відбування покарання особи, якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду; в) ***у разі знаходження засудженого на волі*** – неявка до суду чи органів, що виконують покарання, імітація власної смерті, симуляція хвороби, зміна прізвища, зміна зовнішності, місця проживання, приховування доходів або майна, на яке може бути звернено стягнення, продаж майна; г) ***у разі відбування покарання у виді громадських робіт*** – нез'явлення до місця їх відбування; ґ) ***у разі відбування покарання у виді штрафу*** – його несплата у встановлений строк, небажання працевлаштовуватися за відсутності об'єктивної причини тощо. За загальним правилом ухилення від покарання, призначеного вироком суду, має наслідком кримінальну відповідальність, пе-

редбачену ст. ст. 389, 390, 393 та 394 КК України.

Літ.: *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» / укладачі: Лисодєд О.В., Ткачова О.В., Черненок М.П. та ін. Харків: Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 91; Письменський Є.О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 308–309.*

Ф

Філантропічний період

(від грец. *philein* – любити; *anthropos* – людина) – період розвитку кримінально-виконавчої системи та законодавства України, що характеризувався, зважаючи на думки окремих осіб та суспільних формувань, прагненням покращити умови тримання засуджених та привернути увагу широких кіл громадськості до незадовільного стану установ виконання покарань. На території України він майже збігся з першою хвилею пенітенціарних реформ у Західній Європі, ініційованою у кінці XVIII ст. працями *Ч. Беккаріа, В. Кокса, Д. Говарда, І. Бентама*. Тривав до другої половини XIX ст.

Літ.: *Джужа О.М., Резник І.І., Фаренюк С.Я. та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: навчальний посібник. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 39; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 34–35; Примаченко В.Ф., Хашев В.Г., Шаблистий В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій. Дніпро: Дніпропетровський Державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 30.*

Французький тип пенітенціарної системи

(від лат. *poenitentiarius* – покаяння) – тип *європейської пенітенціарної системи*, для якого властивий принцип одиночного камерного розміщення засуджених, значна питома вага іноземних громадян і неповнолітніх серед загальної кількості ув'язнених (засуджених). Серед нормативно-правових джерел пенітенціарного законодавства в державах французького типу пенітенціарної системи виділяють прогресивні кодифіковані кримінально-виконавчі акти. Країнами *французького типу пенітенціарної системи* є Монако та Франція.

Літ.: *Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2018. С. 205–213; Тепляшин П.В. Европейские пенитенциарные системы (теоретико-прикладное и сравнительно-правовое исследование):*

дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2019. С. 121, 253–254.

Функції інженерно-технічних засобів охорони

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – основні напрямки роботи інженерно-технічних засобів охорони щодо посилення надійності охорони об'єктів, ізоляції засуджених та нагляду за ними, а також для інженерно-технічного забезпечення інших завдань, які виконують відділи нагляду та охорони установ виконання покарань. ***Основними функціями ІТЗО*** є: 1) виявлення засудженого (порушника) при різноманітних способах подолання ним лінії охорони або при несанкціонованому виході із спеціальних будівель та транспортних засобів; 2) затримання засудженого в межах забороненої зони об'єкта на час, необхідний для дій варти та чергового наряду, а також попередження або припинення втечі; 3) підвищення ефективності служби чергового наряду за підтриманням установленого режиму тримання засуджених; 4) оповіщення варти і чергового наряду про надзвичайні події на об'єкті, який охороняється.

Літ.: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навчальний посібник. Харків: Право, 2012. С. 53; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 140; Пазиніч В.І. Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду в установах виконання покарань: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 166 с.*

Функції кримінально-виконавчої політики

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – окремі напрямки кримінально-виконавчої політики як функціональної регламентувальної діяльності, для яких характерною є певна роль і призначення. Можна виділити функції кримінально-виконавчої політики*: ініціативну, програмно-координаційну, інформаційну, гарантійну, захисну* та *регулятивну функції*.

Літ.: *Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Івано-Франківськ, 2019. 535 с.; Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. 275 с.; Примаченко В.Ф., Хашев В.Г., Шаблистий В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій. Дніпро: Дніпропетровський Державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 12; Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. С. 89–90.*

Функції КВП

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – основні напрямки впливу на суспільні відносини, що виникають у сфері виконання

кримінальних покарань та інших заходів кримінально-правового характеру, де формуються *соціальні завдання* кримінально-виконавчого права. Основний *зміст функцій кримінально-виконавчого права* корелюється (співвідноситься) із *завданнями кримінально-виконавчої політики*, зафіксованими ч. 2 ст. 1 КВК України, а саме: визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними. Основними функціями кримінально-виконавчого права є *охоронювальна*, *виправна*, *запобіжна*, *регулятивна* та *соціальна функції*.

Літ.: *Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. С. 41; Головастова Ю.А. Уголовно-исполнительное право как отрасль российского права: предмет, метод, источники, система: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2019. С. 253–276; Гритенко О.А., Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 23; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 27; Мелентьев М.П. Функции советского исправительно-трудового права и механизм их осуществления. Москва: Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1980. С. 67, 85, 109.*

Функції кримінального покарання

(від лат. *functio* – здійснення, виконання) – основні напрями кримінально-правового та кримінально-виконавчого впливу покарання на особу, якій воно призначене, а також на інших осіб з нестійкою поведінкою, з метою встановлення соціальної справедливості, виправлення та ресоціалізації засудженого і попередження нових злочинів у майбутньому. До кримінально-виконавчих функцій покарання належать: 1) *каральна*; 2) *охоронна*; 3) *виховна* та 4) *запобіжна*.

Літ.: *Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. С. 172; Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 27; Осауленко А.О. Функції кримінального покарання: загально-теоретичний аспект // Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 4. С. 190–193.*

Ц

Центральна комісія

– колегіальний орган, що утворюється в Адміністрації ДКВС України (Департаменті з питань виконання кримінальних покарань), який в межах компетенції розглядає скарги на рішення міжрегіональних комісій, визначає засудженим до позбавлення волі вид установи виконання покарань, місце відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, здійснює їх направлення і переведення для відбування покарання у випадках, коли вирішення таких питань виходить за межі повноважень міжрегіональної комісії (абз. 16 п. 4 розд. І Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення). Центральна комісія утворюється наказом керівника Адміністрації ДКВС України (Департаменту з питань виконання кримінальних покарань) у кількості не менше дев'яти осіб. До складу центральної комісії обов'язково входять перший заступник керівника Адміністрації ДКВС України (Департаменту з питань виконання кримінальних покарань), який координує, спрямовує та контролює діяльність оперативного підрозділу, керівники оперативних підрозділів, керівники підрозділів режиму, нагляду та безпеки, соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими та з контролю за виконанням судових рішень Адміністрації ДКВС України (Департаменту з питань виконання кримінальних покарань). Керівник Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України (Департаменту з питань виконання кримінальних покарань) затверджує склад центральної комісії та призначає голову, заступника голови та секретаря комісії. Головою центральної комісії призначається перший заступник керівника Адміністрації ДКВС України (Департаменту з питань виконання кримінальних покарань). Секретарем центральної комісії є керівник підрозділу з контролю

за виконанням судових рішень Адміністрації ДКВС України (Департаменту з питань виконання кримінальних покарань). Центральна комісія відповідно до покладених на неї завдань: 1) розглядає питання та здійснює направлення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, із слідчих ізоляторів до установ виконання покарань у випадках, коли таке направлення виходить за межі повноважень міжрегіональної комісії; 2) розглядає матеріали міжрегіональних комісій та здійснює переведення осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, з однієї установи виконання покарань до іншої згідно з вимогами ста. ст. 50, 57, 93, 100, 101, 147, 151^{-1} КВК України, коли таке переведення виходить за межі повноважень міжрегіональної комісії; 3) розглядає матеріали міжрегіональних комісій та здійснює переведення осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, з однієї установи виконання покарань до іншої у разі виникнення небезпеки їх життю і здоров'ю, а також інших виняткових обставин, які перешкоджають їх подальшому перебуванню в цій установі виконання покарань, коли таке переведення виходить за межі повноважень міжрегіональної комісії; 4) здійснює розгляд скарг засуджених, їх близьких родичів, державних органів, об'єднань громадян, адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, та заінтересованих осіб на рішення міжрегіональної комісії чи центральної комісії; 5) готує роз'яснення та методичні рекомендації міжрегіональним комісіям щодо визначення виду установи виконання покарань, рівнів безпеки виправних колоній та місць відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення та з інших питань діяльності зазначених комісій відповідно до законодавства; 6) здійснює інші повноваження відповідно до покладених завдань.

Літ.: *Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, Положення про центральну та*

міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання: Наказ Міністерство юстиції України від 27.02.2017 р. № 680/5. Офіційний вісник України. 2017. № 20. Ст. 581; Яковець І.С. Центральна комісія з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 494–495.

Цухтхауз

(від голланд. *Zukhthaus* – в'язниця) – тюрма, де ув'язнені утримувались відносно невеликими групами в загальних приміщеннях, з режимом відбування орієнтованим на залякування, на пригнічення непокори самими жорстокими методами. Найпоширенішим стягненням було побиття батогом. Для того, щоб визначити, коли екзекуція має бути припинена, з огляду на можливу смерть караного, і надання йому допомоги, у штат в'язниці було введено посаду лікаря. У перелік стягнень входили карцер, зменшення норм харчування і навіть продовження терміну позбавлення волі. Вперше всі ув'язнені забезпечувалися персональними спальними місцями з постільною білизною, регулярним харчуванням. Фізично міцні ув'язнені притягувалися до розпилювання і первісній обробці важкого і твердого бразильського кольорового дерева, а решта – до виготовлення оксамитових тканин. До того ж передбачалася і невелика оплата праці ув'язнених. До цього *планомірного залучення ув'язнених* до оплачуваної праці не було ні в одній країні світу. У в'язниці було організовано навчання ув'язнених грамоті та арифметиці. У тюремному штаті перебував і священик. Першу таку тюрму було створено у Голландії в м. Амстердамі у 1595 р. Незабаром в м. Амстердамі була відкрито і жіночу в'язницю (1596 р.). Більше того, на початку XVII ст. в м. Амстердамі з'явився і цухтхауз, в який бюргери за плату на нетривалий термін направляли своїх дітей на виправлення і для прищеплення поваги до батьків. На початку XVII ст. цухтхаузи були створені і в деяких інших ганзейських містах, наприклад, в м. Бремені (1606 р.), м. Любеку (1613 р.). Порівняно з випадковими, погано організованими, що не мають твердих режимних правил в'язницями, цухтхаузи були незрівнянно більш ефективні місця позбавлення волі, але їх досвід був незабаром забутий.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 79–80; Ткачевский Ю.М. Прогрессивная система исполнения уголовных нака-*

заний: учебное пособие. Москва: Зерцало, 1997. С. 7.

Ч

Часткова амністія

(від грец. *amnestia* – забуття, прощення) – часткове звільнення вказаних у законі про амністію категорій осіб від відбування призначеного судом покарання (ст. 2 ЗУ «Про застосування амністії в Україні»). В даному випадку закон про амністію скорочує засудженим частину покарання. Цей вид амністії, як правило, застосовується до тих категорій осіб, до яких не може бути застосована повна амністія. Відповідно до ч. 1 ст. 154 КВК України амністія застосовується законом до громадян, засуджених судами України, незалежно від місця відбування ними покарання.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 183; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 48. Ст. 263.*

Чатовий

– озброєний вартовий, який виконує завдання щодо охорони та оборони дорученого йому поста (ч. 2 ст. 102 ЗУ «Про статут гарнізонної та вартової служб ЗСУ»). Перехід вартового на становище чатового (чатового на становище вартового) визначає його доповідь про приймання / здавання поста. ***Чатовому заборонено***: спати , сидіти, притулятися до чого-небудь, писати, розмовляти, їсти, пити, курити, відправляти природні потреби, приймати будь-які предмети, досилати патрон у патронник.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 140; Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 550–XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № № 22–23. Ст. 196.*

Черговий помічник начальника установи

– посадова особа арештного дому, кримінально-виконавчої установи, спеціальної виховної установи (виховної колонії) або СІЗО, на яку на визначений час покладається частина повноважень начальника такої установи у разі якщо останній відсутній на робочому місці. На час тимчасової відсутності начальника уста-

нови виконання покарань ЧПНУ в оперативному режимі виконує його обов'язки (не можуть бути передані повноваження з приводу господарсько-розрахункових питань та підписання фінансових документів). ЧПНУ безпосередньо підпорядковується начальнику установи, крім питань несення служби, щодо яких підконтрольний першому заступнику начальника установи та начальнику відділу нагляду і безпеки. На посаду призначається наказом начальника установи. Начальник установи, за необхідності, може своїм наказом тимчасово покласти виконання таких обов'язків на осіб, що мають відповідну кваліфікацію, у разі відсутності одного з ЧПНУ з причини захворювання, навчання, службового відрядження, тощо. *Обов'язками чергового помічника начальника установи* є: 1) організація роботи чергових змін відповідно до вимог кримінально-виконавчого законодавства за затвердженим графіком; 2) знати і доповідати про стан оперативної обстановки, відомості про забезпечення нагляду на добу, склад та чисельність чергової зміни, мати чіткий перелік та графік заходів, які намічено здійснити в період чергування; 3) забезпечення своєчасного прибуття особового складу чергової зміни до місця проведення інструктажу; 4) мати навички організації управління та безпосереднього керування особовим складом у черговій зміні, беззастережно вимагати виконання персоналом додержання дисципліни, встановлених обов'язків, дотримання умов і порядку виконання покарань. Крім того, ЧПНУ: а) контролює наявність відповідної екіпіровки, розпізнавальних знаків; б) забезпечує належний правопорядок в установі, а також додержання персоналом та засудженими розпорядку дня; в) скеровує нагляд, визначає та за необхідності змінює графік перевірок засуджених, організовує залучення засуджених до праці, у визначених випадках контролює організацію належного зовнішнього вигляду засуджених; г) є відповідальним за додержання законності при здійсненні обшуків як засуджених, так і місць їх перебування; ґ) здійснює контроль за організацією супроводження транспортних засобів на території житлової та виробничої зон, а також, за необхідності, їх огляд на контрольно-пропускному пункті; д) у разі необхідності санкціонує вилучення у засуджених заборонених предметів, а в подальшому є відповідальним за забезпечення їх збереження та оформлення відповідних документів тощо. *Серед осно-*

вних повноважень ЧПНУ можна виокремити: 1) надання вказівок працівникам усіх структурних підрозділів щодо дотримання порядку та умов виконання покарань; 2) оформлення на кожну особу талона на виведення з гуртожитку (камери) на підставі затвердженої рознарядки; 3) перерозподілення сили чергової зміни та залучення інших працівників до її нормалізації у разі ускладнення обстановки або наявності підстав введення режиму особливих умов; 3) приймати рішення про переміщення засуджених до дисциплінарного ізолятора, карцеру (тимчасово); 4) колегіально вирішувати питання щодо переміщення засуджених до територіальних медичних закладів у разі необхідності надання їм невідкладної кваліфікованої медичної допомоги з обов'язковим залученням заступника начальника установи з питань охорони; 5) визначати необхідність огляду осіб, які мають намір відвідати установу або вийти з неї. Підзаконними відомчими актами встановлені *заборони в діяльності ЧПНУ*, у тому числі: а) не можна залишати територію установи; б) без наявності визначених підстав коригувати розстановку особового складу чергової зміни тощо.

Літ.: *Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник / Упорядники: Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Хашев В.Г. та ін. Запоріжжя: «Інтер-М», 2014. С. 140–141; Таволжанський О.В. Черговий помічник начальника установи // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 499–500.*

Ш

Штраф

(від нім. *die Strafe* – штраф) – вид змішаного покарання, котрий виражається в грошовому стягненні, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК України. Розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах *від тридцяти до п'ятдесяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян*, якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу. З урахуванням майнового стану винного суд може призначити штраф із розстрочкою його виплати певними частинами. У разі неможливості сплати засудженим штрафу у встановлений термін, суд замінює несплачену

суму штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт, або позбавленням волі, залежно від розміру несплаченого штрафу (ст. 53 КК України). Особливості виконання покарання у виді штрафу регламентовано *главою 5 КВК України*

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 150–152; Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 155–158; Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник у 2-х томах. ТОМ ІІ. Київ: Національна академія внутрішніх справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 77–81; Черненок М.П. Проблеми теорії і практики виконання майнових покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 176–182.*

Щ

Щире каяття

– обставина, що пом'якшує покарання, а також є підставою для застосування деяких видів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання та являє собою суб'єктивне ставлення винної особи (засудженого / ув'язненого) до вчиненого нею злочину, котре означає, що особа визнає свою вину за усіма пунктами висунутого проти неї обвинувачення, дає правдиві свідчення, щиро жалкує про вчинене діяння, негативно оцінює його наслідки, бажає виправити ситуацію, яка склалася, співчуває потерпілому, демонструє готовність понести заслужене покарання.

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 137, 165; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 130, 185.*

Щоденник індивідуальної роботи із засудженим

– документ, призначений для фіксації та планування соціально-виховної роботи із засудженими. Цей документ повинен упорядковувати і планувати виховну та соціально-виховну роботу з особою, отримувати інформацію про поведінку засудженого в її динамці, а також здійснювати контроль за змінами у поведінці та вирішенням проблемних питань, які виникають у засуджено-

го. По суті щоденник – це індивідуальний план роботи з конкретним засудженим. Щоденник індивідуальної роботи із засудженим складається на кожного засудженого, який відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі. У структурі Щоденника індивідуальної роботи із засудженим передбачаються *11 розділів*, а саме: розділ І. «Соціально-демографічна характеристика»; розділ ІІ. «Кримінально-правова характеристика»; розділ ІІІ. «Відомості про окремі нахили, здібності, фізичні особливості»; розділ ІV. «Індивідуальна програма роботи із засудженим»; розділ ІV–І. «Спеціальна індивідуальна програма роботи із засудженим, який тримається у дільниці посиленого контролю» (додається до Щоденника у разі переведення засудженого до дільниці посиленого контролю); розділ V. «Оцінка ступеня виправлення засудженого»; розділ VI. «Психологічна характеристика та рекомендації психолога»; розділ VII. «Наслідки індивідуального спостереження за засудженим та зміст проведених з ним бесід»; розділ VIII. «Особливі відмітки»; розділ IX. «Облік заохочень та стягнень»; розділ X. «Результати розгляду на комісії з питань застосування заохочувальних норм законодавства, амністії, помилування тощо»; розділ XI. «Відмітки про перевірки Щоденника». Установча частина Щоденника (розділи І – ІІІ) заповнюється начальником дільниці карантину, діагностики та розподілу установи виконання покарань на основі даних особової справи засудженого та у разі необхідності за участю самого засудженого. Начальник відділення соціально-психологічної служби вивчає особову справу засудженого та інші документи, які містять інформацію про засудженого, проводить із ним ознайомчу бесіду та на підставі отриманої інформації (розділ IV) складає індивідуальну програму роботи із засудженим. Оцінка ступеня виправлення засудженого здійснюється начальником відділення соціально-психологічної служби щороку та після закінчення строку відбування покарання за формою, передбаченою у розділі V (у разі необхідності до Щоденника додаються додаткові аркуші із зазначеною формою). Стосовно засуджених, які у встановленому порядку визнані злісними порушниками режиму тримання, та інших осіб, які потребують підвищеного контролю за їх поведінкою, а також засуджених, яким призначено строк покарання не більше 3-х років позбавлення волі, оцінка здійснюється кожні

півроку. До розділу VI психологом вносяться дані психологічного обстеження, психологічна характеристика засудженого та рекомендації щодо особливостей проведення з ним індивідуальної роботи. До розділу VII вносяться додаткові дані про особу засудженого, що не передбачені Програмою, але мають значення для її реалізації, результати окремих бесід з ним. Не менше ніж раз на півроку начальником відділення соціально-психологічної служби робляться записи про зміни в поведінці, соціальних зв'язках, поглядах засудженого, ставленні до близьких родичів та членів сім'ї, до інших засуджених; виникнення нових позитивних або негативних звичок, проявів тощо. У розділі VIII зазначаються дані про поведінку засудженого, які потребують особливої уваги з боку персоналу установи, а саме: дані про вчинення злочинів у період відбування покарання, схильність до втечі, спроби самогубства, членоушкодження тощо. Відмітки про наслідки реалізації Програми робляться поступово за результатами виконання заходів. Кінцеві висновки щодо наслідків реалізації Програми та характеристика на засудженого (пункт 11 розділу IV) складаються начальником відділення соціально-психологічної служби за місяць до звільнення засудженого та погоджуються із заступником начальника установи із соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими. При переведенні засудженого до іншої установи Щоденник обов'язково долучається до особової справи засудженого для подальшої реалізації, а після звільнення – зберігається в особовій справі. У разі необхідності начальником відділення соціально-психологічної служби та психологом у розділі VIII даються рекомендації про особливості реалізації Програми. Після кожного запису в розділах IV – VIII Щоденника зазначається дата, посада, прізвище працівника соціально-психологічної служби та ставиться його особистий підпис. Ведення Щоденника та стан реалізації Програми не менше одного разу на рік повинні перевірятися керівниками та інспекторським складом соціально-психологічної служби, про що робляться відповідні відмітки в розділі XI. У разі прибуття до установи засудженого, на якого вже складено Щоденник в іншій установі, він обов'язково перевіряється заступником начальника установи із соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, про що робиться відмітка у розділі XI.

Літ.: *Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 р. № 2300/5. Офіційний вісник України. 2013. № 89. Ст. 3297; Яковець І.С. Щоденник індивідуальної роботи із засудженим // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2019. С. 516–517.*

Ю

Ювенальна пробація

(від лат. *juvenalis* – юнацький; *probatio* – випробування) – комплекс наглядових та соціально-виховних заходів щодо осіб віком від 14 до 18 років, засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та звільнених від відбування покарання з випробуванням, які застосовуються з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх, спрямованих на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків, забезпечення суду інформацією, що характеризує неповнолітнього обвинуваченого, а також застосування адміністративних стягнень. Здійснення ювенальної пробації покладається на *сектор ювенальної пробації*. **Сектор ювенальної пробації** є уповноваженим органом з питань пробації, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та пробації щодо неповнолітніх. Сектор безпосередньо підпорядковується Державній установі «Центр пробації» та є відокремленим підрозділом без права юридичної особи. Сектор у своїй діяльності керується Конституцією України, КВК України та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, іншими актами законодавства України. Штат (штатний розпис) Сектору затверджує Державний секретар Міністерства юстиції України. Чисельність персоналу Сектору затверджує Міністр юстиції України у межах граничної чисельності, визначеної законодавством. Сектор утворюється Міністерством юстиції

України в адміністративно-територіальних одиницях України для забезпечення виконання завдань ДКВС України. Сектор розташовується в приміщенні, спеціально облаштованому для роботи із неповнолітніми та з обмеженим доступом дорослих суб'єктів пробації для забезпечення виконання завдань ДКВС України, а також завдань, визначених законодавством про пробацію. Сектор веде облік та забезпечує виконання судових рішень стосовно неповнолітніх осіб, які проживають в межах адміністративно-територіальної одиниці розташування Сектору. До основних завдань Сектору належать: 1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; 2) виконання завдань пробації відповідно до принципів, закріплених законодавством про пробацію та з урахуванням особливостей неповнолітніх осіб; 3) забезпечення судів інформацією, що характеризує неповнолітнього обвинуваченого; 4) здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо неповнолітніх, засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; 5) виконання адміністративних стягнень щодо неповнолітніх осіб у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт; 6) реалізація пробаційних програм щодо неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; 7) забезпечення взаємодії з органами і службами у справах дітей, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, під час здійснення заходів пробації щодо неповнолітніх; 8) забезпечення нормального фізичного і психічного розвитку неповнолітніх осіб, профілактика агресивної поведінки, мотивація позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків; 9) сприяння залученню неповнолітніх до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти; 10) забезпечення проведення соціально-виховної роботи із засудженими неповнолітніми із залученням батьків або їхніх законних представників; 11) взаємодія з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями з питань реалізації завдань, визначених законодавством про пробацію; 12) дотримання прав людини і громадянина при виконанні покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та при здійс-

ненні заходів пробації щодо неповнолітніх. Діяльність сектору ювенальної пробації регламентована *Типовим положенням про сектор ювенальної пробації*.

Літ.: *Коренюк А.А. Взаємодія органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 201–202; Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 р. № 2649/5. Офіційний вісник України. 2017. № 72. Ст. 2238; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.*

Я

Явка з повинною

– особисте, добровільне письмове чи усне повідомлення заявником (засудженим / ув'язненим) правоохоронний орган (посадову особу органу чи установи виконання покарань), прокурора або суд про скоєний чи підготовлюваний ним злочин. Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 66 КК України *явка з повинною (з'явлення із зізнанням)* є такою обставиною, що пом'якшує кримінальне покарання. Вона передбачає каяття винної особи (засудженого / ув'язненого) не тільки в сам момент з'явлення, але й у процесі розслідування злочину та його судового розгляду. Вирішуючи питання про наявність такої пом'якшуючої обставини, як явка з повинною (з'явлення із зізнанням), суди повинні перевіряти, чи були подані до органів досудового розслідування, інших державних органів заява або зроблене службовій особі повідомлення про злочин (у будь-якій формі) добровільними, і чи не пов'язано це з тим, що особа була затримана як підозрюваний і, будучи викритою, підтвердила свою участь у вчиненні злочину.

Літ.: *Джужа О.М., Савченко А.В., Чернєй В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 165; Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131; Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 185.*

Якість кримінально-виконавчого законодавства

– порівняльний ступінь відповідності сукупності властивостей та рис відповідних законодавчих актів, встановлений належними суб'єктами на підставі критеріїв, визначальних для даного етапу розвитку суспільства, що

відображають пануючі у ньому погляди, й використовується з метою впровадження заходів по удосконаленню нормативного регулювання у сфері виконання та відбування кримінальних покарань. ***Ознаки якості кримінально-виконавчого законодавства***, в залежності від обраного критерію, можна класифікувати порізному: а) *внутрішні* (щодо змісту); б) *зовнішні* (щодо зовнішніх факторів впливу); в) *атрибутивні* (щодо форми); г) *загальні* та *спеціальні* (в залежності від обраного рівня або виду правового регулювання) ґ) *політичні* (політико-державні, політико-правові); д) *соціальні* (політико-соціальні, соціально-правові, соціально-психологічні, соціально-економічні); е) *юридичні* (змістовно-юридичні, юридичні ознаки щодо форми та техніко-юридичні); є) *етичні*; ж) *праксеологічні*, тощо. Перевіряється кримінально-виконавче законодавство на його якість, що йому має бути притаманна, за допомогою сукупності чотирьох ***видів критеріїв***: а) *оцінка внутрішньо-зовнішніх властивостей*, які ми пізнаємо як зміст і форму закону, на їх юридичну якість; б) *адекватність державним потребам та їх досконалість* – перевірка на державно-політичну якість; в) *адекватність суспільним потребам та зрілість суспільства* – оцінка соціальної якості; г) *ефективність правозастосування закону* (надає можливість оцінити мету, яку слід досягти за допомогою цього закону, ступінь її досягнення і в цілому визначити, чи є цей закон «із життя і для кращого життя»).

Літ.: *Борисов В.І., Зеленецький В.С., Степанюк А.Х. та ін. Забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні // Питання боротьби зі злочинністю: Збірник наукових праць. 2011. Випуск 21. С. 8, 13–15; Борисов В.І., Зеленецький В.С., Степанюк А.Х. та ін. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: монографія. Харків: Право, 2011. С. 370–371; Яковець І.С. Категорія «якість кримінально-виконавчого законодавства»: філософський та практичний аспекти // Питання боротьби зі злочинністю: Збірник наукових праць. 2010. Випуск 19. С. 138, 139.*

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Аболіціонізм пенітенціарний 14
Абстиненція 14
Аварія 15
Автомобіль спеціалізованого призначення 15
Авторитет кримінальний 15
Авторитети злочинного середовища 16
Агент 16
Агресія злочинна (агресія кримінальна) 17
Адаптація 17
Адвокат 18
Адвокатська діяльність 18
Адміністративний арешт 19
Адміністративний нагляд 19
Адміністративний примус у діяльності УВП 20
Адміністративно-правове регулювання пробації 21
Адміністративно-правовий режим у сфері організації виконання покарань 21
Адміністративно-правовий статус органів пробації 22
Адміністративно-правовий статус суб'єктів пробації 22
Адміністративно-правові засади забезпечення особистої безпеки засуджених у виховних колоніях 23
Адміністративно-процедурна норма в сфері виконання покарань 23
Адміністративно-процесуальна норма в сфері виконання покарань 23
Адміністративно-режимне провадження у сфері організації виконання покарань 24
Адміністрація ДКВС України 25
Адміністрація УВП та СІЗО 26
Ажитація 26
Азартна гра 26
Акт про амністію 27
Акт про помилування 27
Алкоголізм (алкогольна залежність) 28

Алкогольне сп'яніння 28
Алкогольні напої (спиртні напої) 29
Альтернативні види кримінальних покарань 29
Амністія 30
Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин 30
Англо-ірландська прогресивна тюремна система 31
Англо-ірландський тип пенітенціарної системи 31
Анкета 31
Анонімне звернення (анонімне повідомлення) 32
Арго 32
Арешт 33
Арештний будинок 34
Арештний дім 35
Аутоагресія кримінальна 36
Аутотренінг засуджених 36

Б

Бангкокські правила 2010 р. 37
Бандероль 38
Батьківський комітет при виховній колонії 39
Безоплатна правова допомога 40
Безоплатні суспільно корисні роботи 41
Безпека засуджених (особиста безпека) 42
Безпека кримінально-виконавчої системи 42
Безпека персоналу в УВП та СІЗО 43
Безпечна поведінка співробітника кримінально-виконавчої системи в конфліктній криміногенній ситуації 44
Бесіда 45
Благодійна діяльність (благодійність) 46
Благодійна організація 47
Благодійник 47
Близькі родичі та члени сім'ї 48
Богослужіння і релігійні обряди в колоніях 48
Борстальська тюремна система 49
Будинок дитини при виправній колонії 50
Буйство 51
Бунт в УВП і СІЗО 51

В

Варта 51
Вартове приміщення 52
Вартовий 53
Вартові собаки 53
Венеричні хвороби 53
Взаємодія в сфері кримінально-виконавчої діяльності 54
Взаємодія органів та установ ДКВС України з державними органами та недержавними організаціями 54
Взаємодія органів та установ ДКВС України та засобів масової інформації 54
Взаємозв'язок КВП з іншими галузями права 55
Взаємозв'язок між кримінально-виконавчою та кримінально-правовою політиками 57
Взаємозв'язок між кримінально-виконавчою та кримінально-процесуальною політиками 58
Взаємозв'язок між кримінально-виконавчою та кримінологічною політиками 58
Взяття під варту 59
Видача злочинця (екстрадиція) 61
Види покарань 62
Визначення засудженому рівня безпеки установи для відбування покарання . 63
Виконавець службового розслідування в ДКВС України 63
Виконавче провадження 65
Виконавчий лист 66
Виконання вироку 67
Виконання покарання 68
Виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей 70
Виконання покарання у виді арешту 71
Виконання покарання у виді виправних робіт 72
Виконання покарання у виді громадських робіт 73
Виконання покарання у виді довічного позбавлення волі 75
Виконання покарання у виді конфіскації майна 76
Виконання покарання у виді обмеження волі 77
Виконання покарання у виді позбавлення військового, спеціально звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу 79
Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк 80
Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю 80

Виконання покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців. 81
Виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні 82
Виконання покарання у виді штрафу 83
Виправлення засудженого 83
Виправна колонія 84
Виправна колонія мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання 84
Виправна колонія мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання 85
Виправна колонія максимального рівня безпеки 85
Виправна колонія середнього рівня безпеки 86
Виправна функція КВП 86
Виправний центр 86
Виправні роботи 87
Виправно-трудова колонія (за ВТК УРСР 1970 р.) 88
Виправно-трудова педагогіка 88
Виправно-трудова політика 88
Виправно-трудова психіатрія 88
Виправно-трудова психологія 88
Виправно-трудова система 88
Виправно-трудова установа (за ВТК УРСР 1970 р.) 89
Виправно-трудове законодавство 89
Виправно-трудове право 89
Виправно-трудовий кодекс УРСР 1970 р. 90
Виправно-трудовий кодекс УСРР 1925 р. (Поправно-трудовий кодекс УСРР 1925 р.) 91
Виправно-трудовий профілакторій 93
Виправно-трудовий табір 94
Виробнича зона 94
Виробничі приміщення (виробничі майстерні) 95
Вирок 95
Вислання 95
Висновок службового розслідування в ДКВС України 96
Виховання засудженого 97
Вихователь 98
Вихователь громадський 98
Виховна колонія 99
Виховна робота 99
Виховна кримінально-виконавча функція покарання 99
Виховно-трудова колонія (за ВТК УРСР 1970 р.) 100
Відбування покарання 100

Відвідування УВП 103
Відділення соціально-психологічної служби 104
Відділ контролю за виконанням судових рішень 105
Відділ охорони 106
Відеоконтроль в УВП та СІЗО 107
Відомчий контроль 107
Відрахування із заробітку 107
Військова частина 108
Військово-арештантські роти 109
Військовослужбовці 109
Віктимізація пенітенціарна 109
Віктимологічна ситуація 110
Віктимологічні аспекти злочинів, які вчиняються персоналом ДКВС України 110
Віктимологія пенітенціарна 110
Вільний від роботи чи навчання час 111
Вільний час засуджених 111
«Вісник Пенітенціарної асоціації України» 112
Внутрішній розпорядок дня в СІЗО 112
Внутрішній розпорядок дня в УВП 113
Воєнізовані формування ДКВС України 113
Воєнний стан 114
Волонтер пробації 115
Волонтерська діяльність 115
Волонтерська допомога 115
Воля 116
Втеча засудженого / ув'язненого 116
В'язень 117
В'язниця 117

Г

Гамівна сорочка 117
Гарантійна функція кримінально-виконавчої політики 117
Гауптвахта 118
Гідність 118
Гіпотеза норми КВП 119
Голандський тип пенітенціарної системи 119
Головне тюремне управління 120
Гра в карти 121

Громадська організація 121
Громадська рада при Міжрегіональному управлінні з питань виконання покарань та пробації 121
Громадська спілка 122
Громадське об'єднання 123
Громадський вплив на засуджених 123
Громадський контроль 124
Громадські роботи 124
Громадськість 125
Громадянин України 125
Грошова премія 126
Грошовий переказ 126
Грошовий штраф 127
Група засуджених негативної спрямованості 127
Група соціальна 127
Група швидкого реагування 127
Групи бойового порядку 129
Групова непокора засуджених 130
Гуманне ставлення до засуджених 131
Гучномовний електрозв'язок 131

Д

Давність виконання обвинувального вироку 132
Датчик виявлення 132
Датчик-детектор 133
Девіантна поведінка 133
Девіантність пенітенціарна 133
Дезорганізація діяльності органів та установ, що забезпечують ізоляцію від суспільства 134
Декларація ООН про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1975 р. 134
Декларація ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 1992 р. 136
Декриміналізація 137
Делінквент 138
Делінквентна кар'єра 138
Делінквентна поведінка 138
Делінквентна субкультура 138

Денна чергова зміна ... 139
Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України ... 139
Депеналізація ... 140
Державна кримінально-виконавча служба України ... 140
Державна пенітенціарна служба України ... 141
Державна політика у сфері виконання кримінальних покарань ... 141
Державний виконавець ... 142
Державний Департамент України з питань виконання покарань ... 143
Державний контроль ... 143
Державні притулки і колонії ... 144
Дефініція кримінально-виконавчого права ... 144
Джерела кримінально-виконавчого законодавства ... 145
Джерела КВП ... 145
Джерела кримінально-виконавчої політики ... 146
Диспозиція норми КВП ... 147
Дисциплінарна відповідальність засуджених ... 147
Дисциплінарна комісія ... 148
Дисциплінарне правопорушення ... 149
Дисциплінарне стягнення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України ... 149
Дисциплінарний батальйон ... 150
Дисциплінарний вплив ... 151
Дисциплінарний ізолятор ... 151
Дисциплінарний проступок засудженого ... 151
Дисциплінарний проступок особи рядового та начальницького складу ДКВС України ... 151
Диференціація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк 152
Диференціація засуджених при розміщенні по камерах ... 153
Дії, що дезорганізують роботу УВП і СІЗО ... 153
Дільниця карантину, діагностики і розподілу ... 154
Дільниця посиленого контролю ... 154
Дільниця ресоціалізації ... 155
Дільниця соціальної адаптації ... 155
Дільниця соціальної реабілітації ... 156
Дільничний офіцер поліції як учасник кримінально-виконавчих правовідносин ... 157
Дія кримінально-виконавчого законодавства у просторі ... 158
Дія кримінально-виконавчого законодавства у часі ... 158
Діяльність установ виконання покарань та уповноважених органів з питань пробації ... 158

Довідка для надання фізичним особам відомостей про притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність (наявність) судимості або обмежень, передбачених кримінально-процесуальним законодавством України 159
Довідка про звільнення 160
Довічне позбавлення волі 161
Додаткові покарання 161
Доктрина КВП 162
Доктрина пенітенціарного права 162
Доступ засуджених до глобальної мережі Інтернет 163
Досудова доповідь 164
Досудова пробація 165
Духовність 165
Душпастирська опіка засуджених 166
Душпастирська опіка суб'єктів пробації 167

Е

Екзекутивна діяльність органів і установ виконання покарань 168
Експеримент 169
Екстремальна ситуація 169
Елементи механізму реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань 169
Епідемія 169
Етапи розвитку КВП України 170
Ефективність виконання кримінальних покарань 170
Ефективність діяльності ДКВС України 171
Ефективність діяльності УВП та СІЗО 171
Ефективність норм КВП 171

Є

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ЄКПЛ) 172
Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижують гідність, поводженню чи покаранню 1987 р. 173

Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 р. 175
Європейське пенітенціарне право 177
Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) 178
Європейські пенітенціарні (тюремні, в'язничні) правила 1987 р. 179
Європейські пенітенціарні правила 2006 р. 180
Європейські пенітенціарні системи 181
Європейські правила пробації 2010 р. 182
Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів 1992 р. 183
Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) 184
Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР) 185
Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) 186
Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту 187
Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи 188

Ж

Жаргон злочинний 190
Жест злочинний 190
Житлова зона 190
Житлове приміщення 191
Жорстоке поводження із засудженими 191

З

Забезпечення особистої безпеки засуджених 192
Забезпеченням режиму законності та дисципліни у сфері організації виконання покарань 192
Заборонені предмети 193
Завдання ДКВС України 194
Завдання кримінально-виконавчого законодавства України 195
Завдання кримінально-виконавчої політики України 196
Завдання КВП 196
Завдання кримінально-виконавчої системи 197
Завдання оперативно-розшукової діяльності у колоніях 197
Загальна декларація прав людини 1948 р. 198

Загальна тюремна інструкція 1915 р. 199
Загальний обшук 200
Загальноосвітнє навчання засуджених 201
Закінчення відбування покарання 201
Заклади освіти ДКВС України 202
Заклади охорони здоров'я ДКВС України 202
Законнні вимоги персоналу ДКВС України 203
Законні інтереси засуджених 204
Законодавче забезпечення виконання та відбування покарання засудженими особами 204
Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким 204
Заохочення щодо засуджених 206
Заохочення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 206
Запобігання вчиненню злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу 207
Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань 207
Запобігання злочинам серед осіб, які перебувають на обліку уповноваженого органу з питань пробації 208
Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань 208
Запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях 209
Запобігання ухиленню від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі 209
Запобіжна кримінально-виконавча функція покарання 210
Запобіжна функція КВП 210
Заручник 210
Засіб виправлення та ресоціалізації засуджених 211
Заслання 211
Засоби виявлення 212
Засоби забезпечення режиму в місцях позбавлення волі 212
Засоби електроживлення 213
Засоби механізації і автоматизації 213
Засоби службового зв'язку 214
Застосування вогнепальної зброї 214
Застосування гамівної сорочки 215
Застосування заходів фізичного впливу 216
Застосування спеціальних засобів 216
Засуджений 217
Засуджені до виправних робіт 217

Засуджені до громадських робіт 218
Засуджені до обмеження волі 218
Засуджені до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю 218
Захват заручників (захоплення заручників) 218
Захисна функція кримінально-виконавчої політики 219
Заходи вгамівного характеру 219
Заходи заохочення щодо засуджених 220
Заходи заохочення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 220
Заходи стягнення щодо засуджених 221
Заходи стягнення щодо осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 221
Заява засудженого 221
Збройний опір засуджених 222
Зброя 222
Звернення до виконання судових рішень 223
Звернення засуджених 223
Звід настанов та статутів щодо утримуваних під вартою і засланців 1832 р. 223
Звільнення від відбування покарання 225
Злісна непокора законним вимогам адміністрації виправної установи 226
Злісне невиконання законних вимог персоналу колонії 227
Злісне порушення установленого порядку відбування покарання 227
Злісний порушник установленого порядку відбування покарання (режиму) 227
Злісність 228
«Злодій в законі» 228
«Злодійська каста» 229
«Злодійська масть» 229
«Злодійська присяга» 229
«Злодійська сім'я» 229
«Злодійська сходка» 230
«Злодійське благо» 230
«Злодійський закон» («злодійська ідея») 230
«Злодійський наказ» 230
«Злодійський общак» 230
«Злодійські традиції» («злодійські звичаї») 231
Злочини терористичної спрямованості в ДКВС України 231
Злочинна субкультура 232
Злочинний досвід 232
Злочинність у місцях позбавлення волі 232
Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі 233

Зміна умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі 233
Зміст кримінально-виконавчих правовідносин 234
Значна матеріальна шкода 234
Зона діяльності міжрегіонального управління 235

І

Іберійський тип пенітенціарної системи 235
Ідеал злочинний 236
Ізолятори тимчасового тримання 236
Ізоляція засуджених 236
Імплементація міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених 237
Інвалід 238
Інвентар 238
Індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк 239
Індивідуальна програма підготовки засудженого до звільнення 239
Індивідуальна програма підготовки неповнолітнього засудженого до звільнення 240
Індивідуальна програма роботи із засудженим 240
Індивідуальна програма роботи із неповнолітнім засудженим 241
Індивідуальне спальне місце 241
Індивідуальність 242
Індивідуально-профілактична робота із засудженими 242
Індивідуум (індивід) 242
Інженерні загорожі 243
Інженерно-технічні засоби охорони 243
Ініціативна функція кримінально-виконавчої політики 244
Іноземці та особи без громадянства 244
Інститут кримінально-виконавчого права 245
Інструкція наглядачеві тюремного замку 1831 р. 245
Інфекційний ізолятор 246
Інфекційні захворювання 247
Інфільтрація міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених 247
Інформаційна компетентність керівника в системі виконання покарань 248
Інформаційна культура керівника в системі виконання покарань 248
Інформаційна функція кримінально-виконавчої політики 248
Інформаційне забезпечення діяльності керівника в системі виконання покарань 248

Іспитовий строк засуджених 249
Історичні джерела КВП 249
Історія кримінально-виконавчого законодавства України 250
Історія кримінально-виконавчої політики України 251
Історія науки кримінально-виконавчого права 251

К

Камера 252
Кара 253
Каральна кримінально-виконавча функція покарання 254
Каральний період (допенітенціарний період) 254
Карантин 254
Карцер 255
Каста («масть») 256
Категорія кримінально-виконавчого права 257
Каторга 257
Катування 258
Каяття (каяння, покаяння, розкаяння) 259
Кваліфікаційна характеристика осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 259
Келійна тюремна система 260
Кімната прийому-передач 260
Класифікація засуджених 260
Класифікація злочинців 261
Класифікація кримінальних правопорушень 262
«Кодекс поведінки» (злодійський кодекс, кодекс честі) 263
Комісія службового розслідування в ДКВС України 263
Комплаєнс пенітенціарний 264
Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. 264
Конвоювання засуджених (етапування засуджених) 266
Конгреси ООН щодо запобігання злочинності та поводження з правопорушниками 267
Консервація СІЗО, УВП та підприємств УВП 271
Контрагентський об'єкт установи виконання покарань 272
Контроль за виконанням правил пожежної безпеки 273
Контроль за діяльністю ДКВС України 273
Контроль за діяльністю УВП та СІЗО 274

Контроль за здійсненням охорони об'єктів ДКВС України 274
Контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання 275
Контрольно-пропускний пункт 275
Конфідент 275
Конфіденційна інформація 276
Конфіскація майна 276
Конфліктна ситуація 277
Корекція поведінки засуджених 277
Кореспонденція засуджених 278
Короткострокові побачення засуджених 279
Короткострокові побачення ув'язнених 279
Короткочасні виїзди засуджених за межі виправних і виховних колоній 280
Крамниця установи виконання покарань 281
Криміналізація 281
Криміналізація особи 282
Криміналітет 282
Кримінальна ідеалізація 283
Кримінальна ідентифікація 283
Кримінальна ініціація 283
Кримінальна кар'єра 283
Кримінальна самосвідомість 283
Кримінальна субкультура 284
Кримінальне ехо 285
Кримінальне середовище 285
Кримінальний життєвий сценарій 285
Кримінальний ідеал 285
Кримінальний почерк 285
Кримінальність 285
Кримінально-виконавча діяльність 285
Кримінально-виконавча інспекція 287
Кримінально-виконавча компаративістика 287
Кримінально-виконавча педагогіка 288
Кримінально-виконавча політика 288
Кримінально-виконавча преюдиція 289
Кримінально-виконавча психіатрія 289
Кримінально-виконавча психологія 289
Кримінально-виконавча система 289
Кримінально-виконавча характеристика відбування покарання 290
Кримінально-виконавча характеристика засуджених осіб 290
Кримінально-виконавча характеристика засуджених осіб з психічними відхиленнями 290

Кримінально-виконавче законодавство 291
Кримінально-виконавче право як галузь законодавства 292
Кримінально-виконавче право як галузь права 292
Кримінально-виконавче право як навчальна дисципліна (курс) 293
Кримінально-виконавче право як наука 294
Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 р. 295
Кримінально-виконавчий процес 296
Кримінально-виконавчі правовідносини 297
Кримінально-виконавчі установи 297
Кримінально-процесуальна діяльність УВП та СІЗО 298
Криміногенна обстановка 298
Криміногенна ситуація 298
Криміногенна сім'я 299
Криміногенний фактор 299
Криміногенний чинник 299
Криміногенність 299
Криміногенність місць позбавлення волі 300
Кримінопенологія 300
Критерії класифікації засуджених до позбавлення волі 301
Критерії оцінювання ефективності виконання кримінальних покарань 302
Культура злочинна 302
Культура маргінальна 302
Культура правова 302

Л

Латентність 303
Листування засуджених 304
Лідер кримінальний 304
Лікарсько-консультативна комісія 304
Лікарсько-трудова комісія 305
Ліквідація СІЗО, УВП та підприємств УВП 305
Лікувальні заклади (підрозділи) 306
Лікувально-профілактичні заклади (підрозділи) 306
Лікувально-трудові установи 307
Лікувально-трудові профілакторії 307
Лінія охорони 308
Людина 308

М

Майно, що підлягає конфіскації 309
Маргіналізація 310
Маргінальна група 311
Маргінальна особа 311
Маргінальна поведінка 311
Маргінальність 311
Маргінальні явища 312
Масові заворушення (масові безпорядки) 312
Матеріальна відповідальність засуджених 312
Матеріально-побутове забезпечення засуджених 313
Медико-санітарне забезпечення засуджених 313
Медичні частини 314
Медіатор 314
Медіація 314
Межа виправного центру 314
Менеджмент кримінальний 315
Мета покарання 315
Методи збору інформації щодо засуджених 315
Методично-виховна рада в УВП 316
Метод кримінально-виконавчого права 317
Методологічні підходи щодо з'ясування змісту діяльності УВП та СІЗО 319
Методологія науки КВП 319
Механізм імплементації міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених 320
Механізм реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань 320
Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики 320
Меценатська діяльність 322
Міжгалузевий субінститут кримінально-виконавчого права 322
Міжнародне кримінально-виконавче право 322
Міжнародне пенітенціарне право 322
Міжнародний контроль 323
Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд 324
Міжнародні механізми забезпечення прав засуджених 324
Міжнародно-правові стандарти, що регламентують захист прав людини під час здійснення кримінального правосуддя 325
Міжрегіональна комісія 326

Міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України 328
Мікросередовище засуджених 330
Мінімальні стандартні правила ООН поводження із засудженими 2015 р. («Правила Мандели») 330
Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням 1990 р. («Токійські правила») 333
Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 р. («Пекінські правила») 334
Місця залучення засуджених до позбавлення волі до праці 338
Місця несвободи 338
Місця позбавлення волі 339
Модельний кримінально-виконавчий кодекс СНД 1996 р. 339
Мораль 340
Моральність 341

Н

Навчальний процес з первинної професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 341
Навчальний процес з підвищення кваліфікації осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 342
Навчання засуджених 342
Нагляд за додержанням законів під час виконання кримінальних покарань. 343
Нагляд за засудженими 345
Нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням 346
Нагляд за станом забезпечення прав засуджених на особисту безпеку 346
Наглядова пробація 346
Надзвичайна подія 347
Надзвичайна ситуація 347
Надзвичайний стан 348
Наркоманія 349
Наркотизм 349
Наркотичне сп'яніння 349
Наркотичний засіб 350
Наручники (кайданки) 350
Наука кримінально-виконавчого права 351
Начальник відділення соціально-психологічної служби 351

Негласні слідчі (розшукові) дії в УВП та СІЗО 352
Неповнолітня особа 353
Непрацездатна особа 353
Нетверезий стан 354
Німецький тип пенітенціарної системи 354
Нічна чергова зміна 355
Норма жилої площі на засудженого 355
Норма жилої площі на ув'язненого 355
Норма кримінально-виконавчого права 356

О

Обанольська (женевська) тюремна система 357
Об'єкти колонії 357
Облік засуджених та осіб, взятих під варту 358
Обмеження волі 358
Обмеження прав засуджених 359
Обов'язки засуджених 361
Оборнська тюремна система 362
Обшук 362
Огляд 363
Огляд автотранспорту 363
Огляд залізничного транспорту 364
Оголошення розшуку 364
Огорожі об'єктів 365
Одиночна камера 365
Одноразова грошова допомога засудженим 365
Оперативна група 366
Оперативна обстановка 366
Оперативний підрозділ органів і установ виконання покарань 366
Оперативно-розшукова діяльність в УВП та СІЗО 367
Оперативно-розшукова профілактика 367
Органи виконання покарань 368
Органи державної виконавчої служби 368
Освітлювальні установки 369
Основи виправно-трудового законодавства Союзу РСР та союзних республік 1969 р. 369
Основні покарання 370
Особа 370

Особа злочинця з числа персоналу ДКВС України 371
Особа криміногенна 371
Особиста безпека засуджених 371
Особисті гроші засудженого та особи, взятої під варту 371
Особисті речі засудженого та особи, взятої під варту 372
Особистість 372
Особистість засудженого 372
Особистість злочинця 373
Особисті цінності засудженого та особи, взятої під варту 373
Особова справа засудженого (особи, яка тримається під вартою) 373
Особовий рахунок засудженого 375
Охорона УВП 375
Охоронна кримінально-виконавча функція покарання 376
Охоронювальна функція КВП 376
Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення і потреб засудженого 376
Оціночна категорія кримінально-виконавчого права 377

П

Парламентський контроль 378
Педагогічна рада виховної колонії 378
Пеналізація 379
Пенальна злочинна поведінка 379
Пенітенціарій 379
Пенітенціарія 380
Пенітенціарна асоціація України 381
Пенітенціарна життєдіяльність 382
Пенітенціарна злочинність 382
Пенітенціарна ідея 383
Пенітенціарна кримінологія 384
Пенітенціарна наука 384
Пенітенціарна педагогіка 385
Пенітенціарна політика 386
Пенітенціарна практика 386
Пенітенціарна пробація 386
Пенітенціарна психіатрія 386
Пенітенціарна психологія 387
Пенітенціарна система 388

Пенітенціарна установа 389
Пенітенціарна функція держави 389
Пенітенціарний капелан 389
Пенітенціарний рецидив 390
Пенологія 390
Пенсії 391
Пенсійне забезпечення засуджених до позбавлення волі 392
Пенсійний вік засуджених 392
Пенсільванська (філадельфійська) тюремна система 393
Первинна професійна підготовка осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 393
Перебування засудженого за межами установи виконання покарань 394
Перегляд кореспонденції 395
Передача 396
Передача заборонених предметів особам, яких тримають у СІЗО, УВП 397
Переклад 397
Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам 398
Персонал установ виконання покарань 398
Пияцтво 399
Південноєвропейський тип пенітенціарної системи 399
Підвищення кваліфікації осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 400
Підготовка засудженого до звільнення з УВП 400
Підприємства установ виконання покарань 402
Піклувальна рада при виховній колонії 402
Побачення засуджених 402
Повна амністія 403
Повний обшук 403
Погашення судимості 403
Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу 404
Позбавлення волі на певний строк 405
Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю 405
Покарання 406
Політичний період 407
Положення про виховно-виправні заклади для неповнолітніх 1909 р. 407
Помилування 408
Попереднє ув'язнення 408
Порядок направлення засудженого до установи виконання покарань 409
Посилка 410

Пост на КПП 411
Пост охорони 411
Постпенітенціарна система 411
Постпенітенціарний вплив 412
Постпенітенціарні заходи 412
Потерпілий 412
Початкові розшукові заходи 413
Права засуджених 413
«Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. 415
Правила внутрішнього тюремного розпорядку 1916 р. 417
Правова допомога 419
Правове регулювання діяльності кримінально-виконавчих установ 419
Правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань 420
Правовий захист персоналу органів та установ виконання покарань 420
Правовий статус засуджених 420
Правовий статус суб'єкта реалізації державної політики у сфері виконання покарань 421
Правовий статус установ виконання покарань 421
Предмет КВП 422
Прекурсори 422
Прибалтійський тип пенітенціарної системи 423
Привід засудженого 423
Призонізація 423
Прилад виявлення 424
Прилегла територія 424
Приміщення камерного типу 424
Примусове годування 425
Примусове лікування 425
Примусові заходи медичного характеру 426
Принципи кримінально-виконавчого законодавства 426
Принципи кримінально-виконавчого права 426
Принципи кримінально-виконавчої політики 430
Пробаційна програма 431
Пробаційний нагляд 432
Пробація 433
Програмно-координаційна функція кримінально-виконавчої політики 435
Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях 435
Прогул 436
Прогулянка 436

Прогулянковий дворик 436
Професійна компетентність осіб рядового та начальницького складу ДКВС України 437
Професійно-технічне навчання засуджених 437
Професійно-технічний навчальний заклад для засуджених 438
Психічні аномалії (психічні розлади) 439
Психотропні речовини 440

Р

Рада з питань співробітництва у сфері пенології Ради Європи 440
Рада колективу засуджених відділення 441
Рада колективу засуджених установи 442
Реабілітація засудженого 443
Регулятивна функція кримінально-виконавчої політики 443
Регулятивна функція КВП 444
Режим в УВП 444
Режим особливих умов у колоніях 444
Режим у місцях попереднього ув'язнення 445
Реінтеграція засудженого 446
Релігійна організація 446
Ресоціалізація засудженого 447
Рецидив злочинів 448
Роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях 448
Роздільне тримання у місцях попереднього ув'язнення 449
Розпорядок дня засудженого 450
Розпорядок дня ув'язненого 451
Розрахунок при звільненні засудженого 451
Розшук засуджених та осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням 452
Розшукові собаки (пошукові собаки) 452
Рубіж виявлення 452

С

Самогубство засудженого (суїцид серед засуджених) 453

Самодіяльна рада в роті дисциплінарного батальйону 454
Самодіяльні організації засуджених 454
Санітарно-епідеміологічний нагляд у СІЗО та УВП 455
Санкція норми КВП 455
Свобода 455
Свобода волі 456
Свобода совісті 456
Сектор максимального рівня безпеки 456
Сектор середнього рівня безпеки 457
Сигналізаційні засоби оповіщення 457
Симуляція хвороби 457
Система виправних колоній 458
Система виявлення 458
Система курсу КВП 458
Система органів і установ виконання покарань 459
Система покарань 460
Скандинавський тип пенітенціарної системи 461
Скарга засудженого 462
Складні життєві обставини 462
Слідчий ізолятор ДКВС України 463
Слідчий поліції як учасник кримінально-виконавчих правовідносин 464
Слов'янський тип пенітенціарної системи 465
Служба у справах дітей 466
Службова дисципліна в ДКВС України 466
Службове розслідування в ДКВС України 467
Службові обмеження для військовослужбовців 467
Службові собаки 468
Смертна кара (страта) 469
Совість 470
Сором 470
Соціалізація 471
Соціальна адаптація звільнених осіб 471
Соціальна дезадаптація 471
Соціальна реадаптація 472
Соціальна реінтеграція 472
Соціальна функція КВП 472
Соціальне середовище засуджених 472
Соціальне страхування засуджених до позбавлення волі 473
Соціальний захист персоналу органів та установ виконання покарань 473
Соціальний патронаж 475
Соціальні послуги 476

Соціально-виховна робота із засудженими 477
Соціально-психологічна служба в УВП 477
Спеціалізовані установи для звільнених осіб 478
Спеціальні собаки 479
Споруди і конструкції на внутрішній території об'єкта 479
Споруди і конструкції на постах 480
Спостережна комісія 481
Статут Великого князівства Литовського 1588 р. 482
Статут про покарання, що накладаються мировими суддями 1864 р. 483
Стихійне лихо 483
Строк давності 484
Структура пенітенціарної системи 484
Структура рецидиву 484
Структурні дільниці виправних і виховних колоній 485
Субінститут кримінально-виконавчого права 485
Субкультура кримінальна 486
Судебник Казимира IV 1468 р. 486
Судимість 487
Суспільно корисна праця 487
Східно-європейський тип пенітенціарної системи 488

Т

Таврування злочинця 489
Татуювання злочинне 489
Телефонні розмови засуджених 490
Теорії про мету покарання 492
Технічний засіб нагляду й контролю 494
Технічні засоби охорони 495
Товариство піклувальне про тюрми 495
Токсикоманія 496
Токсичне сп'яніння 497
Тривалі побачення засуджених 497
Тривалість робочого тижня засудженого 497
Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців 498
Тримання під вартою 498
Туберкульоз 500
Тюремна інспекція 501
«Тюремний закон» 501

Тюремні міжнародні конгреси 502
Тюрма 504
Тюрмознавство 505

У

Ув'язнений (в'язень) 505
Уложення кримінальне 1903 р. 505
Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. 506
Умовна амністія 507
Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання 507
Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх 508
Уповноважений ВРУ з прав людини як учасник кримінально-виконавчих правовідносин 508
Уповноважений орган з питань пробації 509
Управління установами виконання покарань 510
Установи виконання покарань 511
Установи попереднього ув'язнення 511
Ухилення від покарання (відбування покарання) 512

Ф

Філантропічний період 513
Французький тип пенітенціарної системи 513
Функції інженерно-технічних засобів охорони 514
Функції кримінально-виконавчої політики 514
Функції КВП 514
Функції кримінального покарання 515

Ц

Центральна комісія 516
Цухтхауз 518

Ч

Часткова амністія 519
Чатовий 519
Черговий помічник начальника установи 519

Ш

Штраф 521

Щ

Щире каяття 522
Щоденник індивідуальної роботи із засудженим 522

Ю

Ювенальна пробація 525

Я

Явка з повинною 527
Якість кримінально-виконавчого законодавства 527

ДОДАТКИ

Додаток № 1

Словарь воровского и арестантского языка (1912 г.)

Предисловие

При составлении настоящего «Словаря воровского и арестантского языка» мною руководило желание дать возможность товарищам по мундиру иметь настольную и карманную книжку, где были бы собраны, по возможности, все слова языка членов преступного мира, с которыми нам приходится вести беспрерывную борьбу. Последняя, конечно, нисколько облегчится знакомством с воровским языком, чем огромное большинство чинов наружной полиции, похвастаться не может.

Начало воровского языка уходит в древнейшие времена. Уже волжские разбойники имели свой условный язык; с течением времени он, конечно, обогащался и совершенствовался, так что теперь в нем сохранилось очень немного древних слов. Нужно думать, объясняется это главным образом тем обстоятельством, что древние воры и разбойники выражали свои понятия целым рядом слов, нынешние же члены преступного мира делают тто коротким термином, преимущественно одним словом.

Происхождение воровского и арестантского языка объясняется тем, что преступники стремились и стремятся прикрыть тайной способ своего дела, стараясь, чтобы слова разговора об ттом деле оставались неизвестными для посторонних. В ттих целях время от времени название того или другого слова ими изменяется, так как многие слова уже перестали быть секретом и стали известны не только врагам профессиональных преступников – чинам полиции, но даже поступили в общенародное употребление. Есть слова, которые были принадлежностью исключительно воровского словаря, а теперь стали употребляться не только людьми низшего класса, но даже и высшего, которые, вероятно, и не подозревают, что пользуются словами воровского жаргона.

Некоторая часть членов преступного мира, по необходимости, перестала уже пользоваться частью слов, внесенных в настоящий словарь, заменив их другими, но большинство профессиональных преступников по- прежнему ими пользуется и не употребляет слов, придуманных в замену их. Кроме того, одно и то же слово на обыкновенном русском языке имеет часто на воровском жаргоне несколько иносказательных выражений, что опять-таки находится в зависимости от желания получше спрятаться от внимательного слуха полицейского, редко в зависимости от категории преступника и еще реже от местности.

Выучить слова воровского языка, мне кажется, невозможно, да это и не нужно. Небольшая часть их при встречах с профессиональными преступниками и после просмотра этого словаря остается у нас в памяти, объяснение же остальных слов всегда найдется, имея под рукой этот словарик, что можно сделать очень быстро, так как слова в нем расположены в строгом алфавитном порядке и при объяснениях одного слова нет ссылок (обычных «см.») на слова, имеющие одно и то же значение.

Считаю необходимым отметить здесь то, что говорить членам преступного мира о знакомстве с их жаргоном не следует, так как это только повредит, заставив их быть осторожнее и не объясняться в Вашем присутствии на своем языке с товарищем.

В словарь я включил и слова арестантского языка. Их сравнительно немного, так как огромное большинство обитателей тюрем - те же воры, грабители и мошенники, которые свой язык внесли в тюрьму, оказав, таким образом, влияние большинства. К нему они добавили несколько десятков специально тюремных слов, которые и отмечены мною в словаре (арс.). Словом, связь между воровским и арестантским языком громадная.

Мой словарь является, кажется, первым «Словарем воровского и арестантского языка», изданным отдельной книжкой. Краткий словарь был дан начальником московской сыскной полиции В.И. Лебедевым при составленном им «Кратком указателе для чинов полиции», в нем помещено до ста пятидесяти слов. На страницах журнала «Вестник полиции» за 1909 год были даны слова воровского жаргона, числом до четырехсот, собранные тем же В.И. Лебедевым. В моем же настоящем словаре свыше тысячи слов. Думаю, что и они воровского языка не исчерпывают.

Слова, состоящие из двух и более слов, даны дважды в целях облегчить отыскивание их. Так, например, «ветошная кошка» помещена в группе буквы «В» и в группа буквы «К» – «кошка ветошная» и т.д.

Результаты своей работы я, конечно, не считаю совершенными: несомненно, в них могут найтись ошибки и пропуски. Всякие замечания, исправления и дополнения будут приняты мною с большою благодарностью. Думаю, что словарь этот принесет пользу не только чинам полиции, но и чинам судебного и тюремного ведомства, которым часто приходится сталкиваться с членами преступного мира, а также и обывателям. Последние, познакомившись с ним, будут иметь возможность принять другой раз и некоторые предосторожности для ограждения себя от посягательств любителей чужой собственности: едет, например, обыватель в вагоне железной дороги, трамвая, или гуляет в фойе театра и заметил, что два господина перекинулись несколькими словами, помещенными в этом словаре; будучи знаком с ним, он поймет, что вблизи находятся члены преступного мира и будет осторожнее.

Объяснение сокращений:

арс., – у арестантов;
дом., – у «домушников»;
зап., - у преступников западной части России;
карм., – у карманщиков;
кон. – у конокрадов;
мойщ. - у «мойщиков»;
мос. - у преступников Москвы;
мош. - у мошенников;
сиб. – у преступников Сибири;
спб. – у преступников Петербурга;
шниф. – у «шниферов»;
шул. – у шулеров;
юж. – у преступников южной части России.

Примечание: те слова, где не обозначено ни одно из этих сокращений употребляются всеми членами преступного мира России независимо от местности и категории.

Арестантские слова иногда находятся тоже в зависимости от местности, что в словаре отмечается. Например: «арс. сиб.» означает – у арестантов Сибири, и т.д.

В.М. Попов ***Киев, 1912 год.***

А

АБАС – двугривенный юж.
АБРОТНИК – конокрад.
АГАЛЧИТЬ – помешать.
АГЕНТ – сообщник, помощник «кукольника».
АДАМОВО ЛЫКО – плеть с тремя концами, арс. сиб.
АКАДЕМИЯ ПАЛОЧНАЯ – острог, арс. сиб.
АКЦИЯ БУТАФОРСКАЯ – не имеющая никакой ценности акция.
АЛЕКСЕЙ АЛЕКСЕЕВИЧ – лакей.
АЛЕШКА – лакей.
АМБА – конец безвыходное положение.
АНТИХРИСТ – помощник пристава.
АНТРАЦИТ – махорка, юж.
АРАП – игрок-аферист, шул.
АРАПА ЗАПРАВИТЬ – не уплатить доли участникам шулерской игры.
АРБУЗ РАСКОЛОТЬ – голову разбить арс.
АРИСТОКРАТ-МАРВИХЕР – карманщик высшего полета, южн., зап.
АРКАН – шейная цепочка.
АРТИСТ ВОЕННЫЙ – мошенник.
АРШИН – купец.
АСМОДЕЙ – скупец.
АССИГНАЦИЯ БУТАФОРСКАЯ – не имеющая никакой ценности ассигнация.
АШМАЛАШ – ощупка.

Б

БАБАЙ – ростовщик.
БАБКИ – деньги кредитными билетами.
БАКИ ВКОЛАЧИВАТЬ – врать отвлекая этим внимание.
БАКИ ВКРУЧИВАТЬ – то же, что и «баки вколачивать».
БАКИ ЗАБИВАТЬ – то же, что и «баки вколачивать».
БАКИ ЗАКОЛАЧИВАТЬ – душить, арс. сиб.
БАЛАМУТ – один из шулерских приемов при игре в штос.
БАЛАНДА – тюремная похлебка, арс.
БАЛДА – ночной сторож.
БАНКА – удар, которым сдирается часть кожи, употребляемый арестантами при истязании товарища.
БАНКИ СТАВИТЬ – ударить кулаком по животу.
БАНИ – часы.
БАНЩИК – вор, специальность которого красть ручной багаж на вокзале.
БАНЯ – телесное наказание, арс.
БАН – вокзал.
БАРАБАННОЙ ШКУРЫ СЛУШАТЬСЯ – лишиться прав состояния, арс.
БАРАБАНЩИК – нищий просящий под окнами.
БАРАБАН ПРОБИТЬ – ночное воровство совершить.
БАРАН – денежная взятка низшим служащим в тюрьме за право проноса водки, карт и т.н. запрещенных вещей.

БАРАХЛО – одежда; платье; всякая вещь, составляющая известную стоимость.
БАРАХОЛЬЩИК – старьевщик.
БАРАШКИ – деньги, мош.
БАРДАДЫМ – король (карта), арс.
БАРИН – товарищ.
БАРИН СЕРЫЙ – околоточный надзиратель.
БАРУЛЯ – любовница.
БАРЧУК – господин; франт.
БАРЫГА – барышник, скупающий краденые вещи.
БАРЫНЯ – дама (карта), арс.
БЁДНА – проститутка, арс. мос.
БЕЗГЛАЗЫЙ – беспаспортный.
БЕЗГЛАСНЫЙ – член суда, заседающий в окружном суде на разборе дела, арс.
БЕЗРОДНИК – нищий – бродяга.
БЕКАС – клоп, арс.
БЕРЕ-МЕРЕЙОЗ – компания поджигателей юж., зап.
БИМБАРЫ – часы.
БИМБЕР – мелкие золотые и серебряные вещи без ценных камней.
БИРКА – письменный вид; паспорт.
БИРКА ЧИСТАЯ – настоящий паспорт.
БИТЬ ПАНТ – возмущаться, изображая честного человека, с целью отвлечь подозрение.
БИТЬ ПЛЁСОМ – низкопоклонничать наушничать арс. сиб.
БИТЬ ХВОСТОМ – то же, что и «бить плёсом», арс. сиб.
БЛАГОДАТНЫЙ – ключ особого изобретения, который открывает многие замки.
БЛАНКЕТКА – зарегистрированная проститутка.
БЛАТАК – покупщик, переводчик краденого, юж., зап.
БЛАТНАЯ КОШКА – проститутка, являющаяся главным действующим лицом в «хипесе».
БЛАТНАЯ МУЗЫКА – условный язык преступников, арестантов.
БЛАТНОЙ – преступник; преступный; сообщающийся с преступным миром.
БЛАТОВАТЫЙ – тюремный служащий принимающий взятки.
БЛАТОВОЙ – преступник; преступный; сообщающийся с преступным миром.
БЛАТОКАЙ – покупщик, переводчик краденого, юж. зап.
БЛАТЫРЬ-КАИН – конокрад.
БЛИНОВ ГОСПОДИН – туз (карта), шул.
БЛИНОВ СТАРИК – туз (карта), арс.
БЛИНОК – фальшивый рубль.
БЛИНЫ ПЕЧЬ – фабриковать фальшивые деньги.
БЛИН – фальшивая монета; фальшивый кредитный билет.
БЛОШНИЦА – рубашка, арс.
БЛОК – один из способов истязания, применяемый крестьянами над конокрадами.
БЛЯДЬ – сторублевый кредитный билет, арс.
БОБОЧКА – рубашка.
БОГАТЫЙ – старик.
БОГОМОЛ – нищий просящий у церкви.
БОКА – мужские золотые или серебряные часы.
БОКОВНЯ – бумажник.
БОКОВОЙ ВЕТЕР – боковая передержка, шул.
БОЛЬ – нахождение под стражей.
БОЛЬНОЙ – подследственный.
БОЛЕТЬ – находиться в тюрьме под следствием.
БОМБА – стальные черные карманные часы.

БОРЗОЙ – сыщик.
БОРОДУ ПРИПЕЧАТАТЬ – обмануть арс. сиб.
БОРОДУ ПРИШИТЬ – обмантть арс. сиб.
БОЧОНКИ – дамские карманные часики.
БРАК – кредитные билеты, смоченные раствором поташа и выдаваемые «кукольниками» за бракованные.
БРАСЛЕТЫ – железные путы у лошадей, кон.; кандалы.
БРАТАН – бурят, арс. сиб.
БРАТСКОЕ ОКОШКО – шестерка (карта), из которой приготовляется «галантина» шул.
БРАТСКОЕ ОЧКО – четверка (карта) арс.
БРАТСКОЕ ЧУВЫРЛО – отвратительная физиономия, арс.
БРАТЬ – обыграть шул.
БРАТЬ НА БУГАЙ – обокрасть при посредстве подброшенного, на улице кошелька, бумажника.
БРАТЬ НА ДУШЕЦ – душить.
БРАТЬ НА КОНВЕРТ – один из способов мошенничества «кукольников».
БРАТЬ НА КОРОБКУ – продать машинку якобы печатающую фальшивые кредитные билеты.
БРАТЬ НА МАШИНКУ – душить.
БРАТЬ НА МОНАХА – особый род мошенничества.
БРАТЬ НА МОПСА – усыпить чем-либо.
БРАТЬ НА ПЕСОК – продать вместо золотого песку медные опилки.
БРАТЬ НА СОБАКУ – усыпить чем-либо жертву.
БРАТЬ НА ХОМУТ – одной рукой схватить за горло, а другой выхватить что-либо из кармана.
БРАТЬ НА ХРАПОК – схватить за горло.
БРАТЬ НА ШАРАП – грудью, приступом брать.
БРАТЬ ПОД ПАШНЮ – продать вперед «паёк», арс.
БРАХЛО – одежда; платье; всякая вещь, которая представляет известную стоимость.
БРУС – первый раз, случайно попавший в тюрьму, арс. юж.
БРУС ЛЯГАВЫЙ – случайно, невинно попавший в тюрьму человек, который выйдя, больше в нее не попадет, арс. юж.
БРУС ШПАНОВЫЙ – человек, случайно попавший в тюрьму за первую кражу, поддающийся ее влиянию и вступающий в члены преступного мира, арс. юж.
БРУШЛАТЫ – соединительные связки-наручники, арс.
БУБОН – булка.
БУГАЙ – кошелек или бумажник, служащий «бугайщику» для подбрасывания.
БУГАЙЩИК – вор, крадущий при посредстве кошелька или бумажника, подбрасываемого на улице.
БУКЕТ – карты, сданные партнеру в желанном составе, шул.
БУКВОЕД – священник.
БУЛАНЫЙ – рубль.
БУЛИОНКА – остатки еды, продаваемые поварами ресторанов и трактиров, мос.
БУЛЬДА – педерастия, арс.
БУЛЬОНКА – то же, что и «булионка», мос.
БУРЧАТЬ – отвлекать внимание разговором.
БУРЧ – сообщник, помощник «подкидчика», «бугайщика».
БУСАТЬ – пить вино.
БУСЫЙ – пьяный.

БУТАФОРИЯ – обстановка, служащая для приманки играющих, шул.
БУТАФОРСКИЕ АКЦИИ – не имеющие никакой ценности акции.
БУТАФОРСКИЕ АССИГНАЦИИ – не имеющие никакой ценности кредитные билеты.
БУСНУТЬ – выпить, арс.
БУТЫЛКА – вранье, арс.; московская Бутырская пересыльная тюрьма, мос.; каталажка.
БУТЫРЬ – городовой;солдат.
БУЦЫГАРНЯ – камера для вытрезвления при участке, юж.
БУФЕРА – женские груди, арс.
БУФЕР – синяк, арс.
БУШЛАТ – арестантская куртка.
БЫКИ – порции из кусочков холодного мяса, арс.
БЫКОВ ГОНЯТЬ – играть в карты, кости и т. п. на кусочки холодного мяса, арс.
БЫТЬ НА ЛАВАНЕ – скрываться от полиции.
БЫТЬ У ДЯДИ НА ПОРУКАХ – отбывать наказание в арестантских ротах, спб.
БЕГУНЕЦ – клоп, арс. сиб.
БЕДНОСТЬ – арестант.
БЕЛОЕ-ЧЕРНОЕ – паспорт на чужое имя; чужое имя.

В

ВАЛЕТ ЧЕРВОННЫЙ – мошенник высшего полета.
ВАЛЯТЬ ВАНЬКУ – симулировать сумасшествие.
ВАНЬКА – симулирующий сумасшествие.
ВАРА – контрабанда.
ВАРЗУХА – задница, арс. сиб.
ВАРНАК – беглый; бродяга; бесстрашный арестант.
ВВАЛИТЬСЯ – попасться опасно.
ВДОЛЬ ПО КАТОРГЕ – каторга без сроку, арс. сиб.
ВЕРТЛЮГА – голова.
ВЕРТУН – коловорот.
ВЕРТЕТЬ ГОЛОВОЙ – играть в кости, арс.
ВЕРТЕТЬ КОЛЕСО – врать с целью получить подаяние, юж.
ВЕРХИ – верхнее платье, карм.
ВЕСНУХИ – золотые часы.
ВЕСНУШКА – часовая цепочка.
ВЕТОШНАЯ КОШКА – участница «хипеса», ей якобы сдается внаем комната «малины», она прописывается как жилица, появляясь в случае прихода обратно жертвы «хипеса».
ВЕТОШНЫЙ – честный т.е. не принадлежащий к преступному миру; доверчивый; простой; случайный бессознательный сообщник.
ВЕТОШНЫЙ КУРАЖ – уменье держать себя как честный человек.
ВЕШЕР – железнодорожный вагонный вор, юж., зап.
ВЕЙС-ШВАРЦ – паспорт на чужое имя; незаполненный паспортный бланк, юж., зап.
ВЗАПУСКИ МЕТАТЬ – метать при посредстве особо приготовленной колоды карт, шул.
ВЗВЕСИТЬ – взять за горло.
ВЗДЕРНУТЬ – обмануть при размене денег.
ВЗЯТЬ – арестовать.
ВЗЯТЬ НА БУГАЙ – обокрасть при посредстве подброшенного на улице кошелька или бумажника.

ВЗЯТЬ НА ДУШЕЦ – душить.
ВЗЯТЬ НА КОНВЕРТ – один из способов мошенничества «кукольников».
ВЗЯТЬ НА КОРОБКУ – продать машинку, якобы печатающую фальшивые кредитные билеты.
ВЗЯТЬ НА МАШИНКУ – душить.
ВЗЯТЬ НА МОНАХА – особый род мошенничества.
ВЗЯТЬ НА МОПСА – усыпить чем-либо жертву.
ВЗЯТЬ НА ПЕСОК – продать вместо золотого песку, медные опилки.
ВАЯТЬ НА СОБАЧКУ – усыпить чем-либо жертву.
ВЗЯТЬ НА ХОМУТ – одной рукой схватить за горло, а другой выхватить что-либо из кармана.
ВЗЯТЬ НА ХРАПОК – схватить за горло.
ВЗЯТЬ НА ШАРАП – грудью, приступом взять.
ВЗЯТЬ ПОД ПАШНЮ – продать вперед «паёк», арс.
ВЗЯТЬ ОТ СОХИ НА ВРЕМЯ – невинно осужденный арс.
ВИД – предмет, имеющий ценность который можно заложить у тюремного ростовщика, арс.
ВИНТА ДАТЬ – бежать от задержавшего полицейского.
ВИНТА НАРЕЗАТЬ – то же, что и «винта дать».
ВИНТ – побег с работ, при пересылке, но не из стен тюрьмы.
ВИРА – побег из стен тюрьмы.
ВИСЯЧКА – часовая цепочка.
ВКОЛАЧИВАТЬ БАКИ – врать отвлекая этим внимание.
ВКРУЧИВАТЬ БАКИ – то же, что и «вколачивать баки».
ВЛАЗНОЕ – денежный взнос новичка, поступающий в арестантский капитал, арс.
ВЛОПАТЬСЯ – попасться не опасно, с надеждой на освобождение.
ВОДА – тюремная администрация.
ВОДА СУМАСШЕДШАЯ – водка, арс.
ВОДИТЬ ВОЛА – говорить вздорь; путать арс.
ВОДИТЬ ХОРОВОД – быть во главе преступной компании, шайки.
ВОЕННЫЙ АРТИСТ – мошенник.
ВОЖАК – глава воровской компании.
ВОЛА ВОДИТЬ – говорить вздор; путать арс.
ВОЛОВЁР – хвастун, арс.
ВОЛОГОДКА – вошь, арс.
ВОЛЧОК – окошечко в двери камеры.
ВОЛЫНКА – свободное время; игра; развлечение, арс.; лом.
ВОЛЫНКУ ЗАВЕСТИ – затеять развлечение, игру арс.
ВОЛЫНКУ ЗАТЕРЕТЬ – затеять ссору арс.
ВОЛЬТ – шулерской прием при игре в штос.
ВОРОБЬИ – порции холодного вареного мяса кусочками, арс.
ВРАЧ – защитник; адвокат.
ВСПОТЕТЬ – попасться без надежды на освобождение.
ВЫВЕРНУТЬ НАЛИЦО – обнаружить настоящую фамилию.
ВЫДЕЛ СЛЕДЯЧИЙ – сыскное отделение, зап.
ВЫЗДОРОВЕТЬ – быть оправданным на суде, освободиться от следствия.
ВЫЛЕЧИТЬСЯ – то же, что и «выздороветь».
ВЫНАЧИТЬ – вынуть из кармана.
ВЫРУЧКА – околоточный надзиратель.
ВЫТРЯХНУТЬ – обобрать (при грабеже).

ВЕНЧАНИЕ – суд
ВЕНЧАТЬСЯ – судиться.

ВЕРНОЕ ДЕЛО – игра с мечеными картами, шул.
ВЕРНЯК – прием шулера.
ВЕСТОВОЙ – видавший виды арестант.
ВЕТЕР БОКОВОЙ – боковая передержка, шул.
ВЕШАТЬ – грабить.
В БУТЫЛКУ ЗАГНАТЬ – уличить во лжи, арс.
В ДОСКУ ПУСТИТЬ – ножом пырнуть.
В ДУШУ УДАРИТЬ – в грудь ножом ударить арс.
В ЛОБ – верхняя карта в колоде, тождественная карте партнера, играющего в штос, шул.
В ОТКРЫТУЮ – откровенно.
В ПУЗЫРЕК ЗАГНАТЬ – довести до неистовства, арс.
В ПУЗЫРЕК ЛЕЗТЬ – сердиться без особой причины, арс.

Г

ГАЛАНТИНА – карта, фабрикуемая из шестерки и тройки для шулерских манипуляций.
ГАЛАНТИНА НАСЫПНАЯ – приготовленная карта, нужное число очков которой присыпается клейким порошком снимаемые при надобности нажимом пальца, шул.
ГАЛАХ – босяк.
ГАЛСТУК ПЕНЬКОВЫЙ – виселица.
ГАМБАС – гурт; опт.
ГАМБУСОМ – продать все украденное оптом.
ГАМЛЯ – собака.
ГАМУРА – чистый спирт, арс.
ГАМЫРКА – спирт, разбавленный водою, арс.
ГАСТРОЛЬ – выезд члена преступного мира в другой город на преступление.
ГАША – складка в верхней части брюк, куда прячутся деньги, табак и т. п., арс.
ГАШНИК – то же, что и «гаша», арс.
ГАЙТАН – тесьма, шнурок, на котором висит нательный крест.
ГЕЙМЕННИК – убийца.
ГЕНЕРАЛ КУКУШКИН – свобода, арс. сиб.
ГИТАРА – долото.
ГЛАЗОК – дырочка в «волчке».
ГЛАЗ – паспорт.
ГЛАЗ ТЕМНЫЙ – паспорт поддельный.
ГЛАЗ ЯМАННЫЙ – паспорт поддельный.
ГОЛЕЦ – несовершеннолетний преступник.
ГОЛОВОЙ ВЕРТЕТЬ – играть в кости, арс.
ГОЛОВУ НА РУКОМОЙНИК – зарезать.
ГОЛУБИ – белье.
ГОЛЬЕМ КУПИТЬ – украсть бумажник с деньгами, но без документов, карм.
ГОЛЬЕМ ТОРГОВАТЬ – то же, что и «гольем купить», карм.
ГОЛЬЧИК – несовершеннолетний преступник.
ГОМУЗОМ – продать все украденное оптом.
ГОМУЗ – гурт; опт.
ГОПА – часовая цепочка.
ГОНЯТЬ БЫКОВ – играть в карты, кости и т. п. на кусочки холодного мяса, арс.
ГОПАТЬ – бродить по улицам; ночевать на улице.

ГОП – ночлежка.
ГОРБАЧ – беглый, сиб. арс.
ГОРБОВИК – беглый, арс. сиб.
ГОРИТ ОГОНЬ – место, где соберутся вечером шулера играть с жертвой.
ГОРЛОВОЙ – хвастающий о том что видывал виды, чего в действительности не было, арс.
ГОРЛО ДРАТЬ – хвастаться тем чего в действительности не было, арс.
ГОРЛОПАН – умеющий перекричать и переспорить арс.
ГОРОДУХА – магазинная кража, совершаемая под видом покупки.
ГОРОДУШНИК – вор, специальность которого красть с магазинного прилавка при мнимой покупке.
ГОРОД КАТАЕВ – тюрьма, юж.
ГОРЯЧО – полиция бдительна.
ГОРЧИЛОВКА – спирт, добываемый из политуры, арс.
ГОРЕТЬ – попадаться.
ГОСПОДИН БЛИНОВ – туз (карта), шул.
ГОТОВИТЬ – выслеживать.
ГОТОВИТЬ ПАССАЖИРА – искать жертву для игры, шул.
ГОТОВИТЬ ПИЖОНА – то же, что и «готовить пассажира», шул.
ГОТОВИТЬ ПОНТА – то же, что и «готовить пассажира», шул.
ГРАБЛИ – перчатки.
ГРАБЛЮХИ – пальцы.
ГРАНД – грабеж.
ГРАНД МОКРЫЙ – грабеж с кровопролитием.
ГРАЧ – состоятельный, но простой человек, карм.
ГРЕМЛО – часовой арс.
ГРИН ЛЕДИ – тюремный священник.
ГРИШКА – гривенник, мос.
ГРОМЩИК – вор, крадущий из домов.
ГРОНИК – грошик.
ГРЯЗИ НАЕСТЬСЯ – угодить на каторгу.
ГРЫЗНЯ – прение сторон в суде; ответы обвиняемого на суде, арс.
ГРЫЗУН – нищий.
ГРЕЛКА – чайная.
ГУБЕРНИИ ЧЕТЫРЕХУГОЛЬНОЙ КУКЛИМ – бродяга, не помнящий родства.
ГУЖБАН – легковой извозчик.
ГУЛЯНЬЕ – свобода.
ГУЛЬНЫЙ – бродяга; беглый.
ГУРА – барышник, скупающий краденые вещи, зап.
ГУРТ – полицейский.
ГУТЕН МОРГЕН – особый вид кражи в гостиницах у постояльцев.

Д

ДАВАЛЬЩИК – преступник, специальность которого, не принимая участия в краже, разведывая, указывать за долю квартиры, где и как можно совершить кражу.
ДАВАТЬ УРОКИ – ничего не делать.
ДАТЬ – осудить.
ДАТЬ ВИНТА – бежать от задержавшего полицейского.
ДАТЬ СЛАМУ НА ГУРТ – сложившись дать взятку чинам полиции.
ДАЧА ЦАРЁВА – тюрьма, юж.
ДВАДЦАТЬ ПЯТЬ – сыщик.
ДВАДЦАТЬ ШЕСТЬ – приближение отделенного надзирателя, арс.
ДВА С БОКУ – отделенный надзиратель, арс.

ДВОРНИК МЛАДШИЙ – товарищ прокурора.
ДВОРНИК СТАРШИЙ – прокурор.
ДВОРЯНИН – ночующий по необходимости на улице, юж.
ДВОР ПОСТОЯЛЫЙ – пересыльная тюрьма.
ДВУГЛАЗЫЙ – бинокль.
ДЕНЬГИ ХОЗЯЙСКИЕ – деньги, получаемые хозяином квартиры, где происходит шулерская игра.
ДЁРА – рублевый кредитный билет.
ДЕРБАНЩИК – участник из посторонних.
ДЕРГАЧ – передергивающий карты, жул.; грабитель.
ДЕРЕВЯННАЯ СОЛОНКА – отделение для приговоренных арс.
ДЕРЖАТЬ ФАСОН – нести себя гордо, с достоинством.
ДЕРЖАТЬСЯ ЗА СВАЙКУ – заниматься онанизмом арс.
ДЁРЖКА – один из шулерских приемов.
ДЕРНУТЬ ЗА СВИСТОК – схватить за глотку.
ДЕРС – рубль, арс.
ДЖЕКА ОКРЕСТИТЬ – выскоблить номер, вензель, надпись на краденых часах и выставить вымышленное.
ДИЧЬ – домашняя птица.
ДЛИННЫЙ – умный.
ДЛЯ БЛЕЗИРУ – для виду.
ДОБИРАНОВКА – колода карт с подобранным рисунком на рубашке, шул.
ДО ВЕРХУ КЛАСТЬ – бить арестованного.
ДОБРОЕ УТРО – особый вид кражи в гостиницах у постояльцев.
ДОЖДЕВИК – булыжник; камень.
ДОКТОР – защитник; адвокат.
ДОЛИСТ – получающий долю при шулерской игре.
ДОЛОТО – мальчик.
ДОЛЬЩИК – то же, что и «долист».
ДОМА СКАЗАТЬСЯ – сдаться полиции без сопротивления.
ДОМОВУХА – изба; двор.
ДОМУХА – изба; двор; кража из жилого помещения.
ДОМУШНИК – квартирный вор.
ДОМ ДЯДИН – тюрьма, сиб.
ДОСТУКАТЬСЯ – дожить.
ДРАНКА – три рубля.
ДРАТЬ ГОРЛО – хвастаться тем чего в действительности не было, арс.
ДРЕФИТЬ – трусить юж.
ДРУЖБА ИОВА – поддельный ключ.
ДРЯННАЯ ШИРМА – фальшивая ассигнация.
ДУБАК – сторож; дворник.
ДУБАЦКАЯ – сторожка; дворницкая.
ДУБЛЕТ – поддельный вексель.
ДУБЛИКАТ – поддельный вексель.
ДУВАНИТЬ – делить награбленное.
ДУВАН – доля награбленного.
ДУГА – неверные справки при рекогносцировке.
ДУНЬКА – двойка (карта), арс.
ДУПЛЕТ – поддельный вексель.
ДУРМАННЫЙ – пьяный.
ДУХОВОЙ – решительный.
ДУХ – городовой; тюремный надзиратель.
ДУШНИК – грудь.
ДУШНИК РАЗОБРАТЬ – разбить грудь.
ДЫМ – курительный табак, арс.
ДЫХАЛО – рот и ноздри.
ДЬЯЧОК – судебный пристав.
ДЕЛАТЕЛИ МАРОК – фальшивомонетчики.
ДЕЛО – всякое преступление.
ДЕЛО ВЕРНОЕ – игра с мечеными картами, шул.
ДЯДИН ДОМ – тюрьма, сиб.
ДЯДЯ – арестантские роты, спб.

ДЯДЯ МИТЯЙ – арестантские роты, спб.
ДЯДЯ САРАЙ – доверчивый; разиня; простоватый, арс.
ДЮМАРНЫЙ – двугривенный.

Е

ЕЖИК – гвоздь; ножик, юж.
ЕЛД – не принадлежащий к преступному миру.
ЕРУСАЛИМЕЦ – нищий мнимый странник.

Ж

ЖАБРЫ – грудная клетка и ребра.
ЖАРА – спешная работа; безвыходное положение.
ЖЕ – пароль вора.
ЖЕЛТАЯ ПШЕНИЧКА – контрабандное золото, арс. сиб.
ЖЕЛТОРОТ – молодой; неопытный арс.
ЖЕЛТУХА – золото, арс. сиб.
ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНИК – нищий просящий милостыню в вагонах железной дороги.
ЖЕЛЕЗНЫЙ НОС – политический преступник, арс. сиб.
ЖЕЛЕЗО деньги, шул.
ЖЕЛЕЗОКЛЮЙ – политический преступник, арс.
ЖЕНИХ – жертва «мойщика».
ЖИВАЯ – карта с движущимся на волоске очком шул.
ЖИВЧИК – то же, что и «живая», шул.
ЖИГАНУТЬ – ударить.
ЖИГАНЫ – тюремный пролетариат, арс.
ЖИРЛЕЙ-БЕШ – четвертак.
ЖИРМАБЕШ – четвертак.
ЖИРМАННИК – гривенник.
ЖОРЖ – мошенник.
ЖОХОМ ХОДИТЬ – быть без денег.
ЖОХ – нищий
ЖУЛИК – нож; подросток.
ЖУРАВЛЬ – виселица.
ЖУРЛИТЬ – пользоваться кем-либо для педерастии, арс.

З

ЗАБИВАТЬ БАКИ – врать отвлекая этим внимание.
ЗАБОЛЕТЬ – сесть в тюрьму.
ЗА БУГРАМИ СГОРАТЬ – в Сибирь попасть.
ЗАВЕСТИ ВОЛЫНКУ – затеять игру развлечение, арс.
ЗАВИНЧИВАТЬ – есть; жевать.
ЗАВОДИЛОВКА – воровская квартира.
ЗАВОД – квартира, где фабрикуются фальшивые деньги.
ЗАВОРОШКА – ссора, арс.
ЗАГАМАТЬ – скрыть украденное для уменьшения требуемой доли.
ЗАГНАТЬ – продать.
ЗАГНАТЬ В БУТЫЛКУ – уличить во лжи, арс.

ЗАГНАТЬ В ПУЗЫРЕК – довести до неистовства, арс.
ЗАГОВАРИВАТЬ ЗУБЫ – сбивать с толку; отводить глаза.
ЗА ДИЧЬЮ ОХОТИТЬСЯ – домашнюю птицу воровать.
ЗАДЕЛЬЕ – свадьба.
ЗАЙЧИКИ – спички.
ЗАКАПАТЬ – выдать.
ЗА КЛОПАМИ ОХОТИТЬСЯ – пьяных обкрадывать.
ЗАКОЛАЧИВАТЬ БАКИ – душить, арс. сиб.
ЗАКРЫТЬ – проломать череп.
ЗАКУРИТЬ – убедиться, что не удалось.
ЗАЛЕПИТЬ – арестовать.
ЗАЛИВАЛО – врун; лжец.
ЗАЛИВАТЬ – врать; говорить вздор.
ЗАМЕСТИСЬ – быть пойманным, арестованным.
ЗАМОРСКАЯ, ФИГУРА – двойка (карта), арс. сиб.
ЗАМУЧИТЬ – усыпить жертву утомлением, мойщ.
ЗАНАЧИВАТЬ – спрятать что-нибудь на самом себе.
ЗАПИВАХИН – пьяница.
ЗАПИСАТЬ – убить ножом, кинжалом.
ЗАПЛОТ – ограда; огородка; забор.
ЗАПРАВИТЬ АРАПА – не уплатить доли участникам шулерской игры.
ЗАПРАВИТЬ КАРТЫ – пометить карты, шул.
ЗАПРАВКА – проигрыш для заманки, арс.
ЗАПУНЦОВАТЬСЯ – поддаться кокетству игре воровки.
ЗАПУСТИТЬ ПИЖОНА – залезть в карман, юж.
ЗАПЯТНАННЫЙ – уворованный.
ЗАРАБОТАТЬ – уворовать.
ЗА САВАТЕЙКАМИ ОХОТИТЬСЯ – быть в бегах, арс. сиб.
ЗА СВАЙКУ ДЕРЖАТЬСЯ – заниматься онанизмом, арс.
ЗА СВИСТОК ДЕРНУТЬ – схватить за глотку.
ЗАСКИПИДАРИТЬСЯ – рассердиться, арс.
ЗАСТЕГНУТЬ ПУГОВИЦУ – привлечь в шулерскую игру.
ЗАСЫП – провал.
ЗАСЫПАТЬ – выдать.
ЗАСЫПАТЬСЯ – попасться.
ЗАТЕМНИТЬ – убить ударом чего-нибудь тяжелого по голове.
ЗАТЕРЕТЬ ВОЛЫНКУ – затеять ссору арс.
ЗАТИРАТЬ – уговаривать смениться именами, арс.
ЗАТЫПИТЬ – заслонить; скрыть.
ЗАТЫРИТЬ – ловко спрятать.
ЗАТЫРЩИК – помощник карманщика.
ЗАТЯПАТЬ – украсть.
ЗАУХЛИТЬ – заметить.
ЗАХАМНИЧАТЬ – взять и не отдать, арс.
ЗАХОРОВОДИТЬ – подговорить прислугу; отвести прислугу в дом.
ЗАЦЕПИТЬСЯ – горячиться; поддаться намеченной цели.
ЗАШИБИТЬ ШИЛЛИНГ – обокрасть денежный ящик.
ЗАШУХЕРОВАННЫЙ – встревоженный.
ЗАШУХЕРОВАТЬСЯ – попасться.
ЗВЕНЬЯ – посуда; стекла.
ЗВОНАРЬ – врун; лжец.
ЗВОНИТЬ – кричать; поднимать тревогу.
ЗВОНОК – собака, кон.; кашне, которым карманщик во время кражи прикрывает руку.
ЗВОН – язык, арс.

ЗВЯКАЛО – язык.
ЗВЯКАЛО РАЗНУЗДАТЬ – язык распустить.
ЗАЕЗДАМИ УСЫПАТЬ СТЕКЛО – в окне разбить стекло.
ЗЕКС – тише; осторожней.
ЗЕЛЕНОГИЙ – самовольно вернувшийся с поселения в Сибирь.
ЗЕТИТЬ – зорко озираться; смотреть.
ЗМЕЕНЫШ – ловкий худощавый мальчик, влезающий в форточки по поручению воров.
ЗМЕЙКА – тонкая пилочка.
ЗНАТЬ МУЗЫКУ – понимать воровской арестантский язык.
ЗОЛОТАЯ КОНТОРА – главный пункт конокрадов.
ЗОЛОТАЯ ТЫРКА – удачное воровство.
ЗОЛОТОРОТЕЦ – босяк.
ЗОРИТЬ – внимательно смотреть; высматривать жертву; остерегаться.
ЗРЯЧИЙ НАВОДЧИК – сознательный помощник, сообщник.
ЗУБАСТЫЙ – прокурор.
ЗУБЫ ЗАГОВАРИВАТЬ – сбивать с толку; отводить глаза.
ЗУКТЕР – любовник, эксплуататор проститутки, юж., зап.
ЗУХЕР – сыщик.

И

ИВАН – бродяга, скрывающий свое настоящее имя, арс.
ИВАН ТОСКУН – желудочные боли, бывающие от плохой тюремной пищи.
ИГРА НА ВЕРНЯК – игра с шулерскими приемами.
ИГРА НА ГЛАЗ – игра в карты, где метка видна глазом, шул.
ИГРА НА ЗАМАНКУ – игра, которая ведется для того, чтобы втянуть намеченную жертву, шул.
ИГРА НА СИГНАЛЫ – игра на условные знаки, шул.
ИГРА НА СКЛАДКУ – игра в подготовленную в известном расположении колоду карт, шул.
ИГРА НА СЧАСТЬЕ – игра без шулерства.
ИГРА НА ТЕЛЕГРАФ – игра на условные знаки, шул.
ИГРА НА ХАРАКТЕР – игра на слабую сторону жертвы, шул.
ИГРА НА ЩУП – игра в карты, где метка нащупывается пальцами, шул.
ИГРАТЬ НА СКРИПКЕ – пилить решетку для побега.
ИГРОК – шулер.
ИГРУШКИ – выигранные деньги, шул.
ИДТИ МЕНЯТЬ СУДЬБУ – бежать из заключения.
ИДТИ НА КЛЕЙ – идти на готовое, воровать.
ИДТИ НА СКЛАДКУ – отправиться на убийство.
ИДТИ НА ТЕМНУЮ – покуситься на убийство, удушить.
ИДТИ НА ТРАВУ – бежать из заключения.
ИДТИ СЛУШАТЬ КУКУШКУ – бежать из заключения, арс. сиб.
ИЗМЫВАТЬСЯ – издеваться, арс.
ИСКАТЬ У ТАТАРИНА КОБЫЛУ – заниматься бесполезным делом.
ИСПОЛНИТЕЛЬ – опытный, знающий все приемы шулер.
ИСПОРЧЕННЫЙ ПАССАЖИР – жертва, бывавшая уже в переделке у шулеров.

ИСПОРЧЕННЫЙ ПИЖОН – то же, что «непорченый пассажир».
ИСПОРЧЕННЫЙ ПОНТ – то же, что «непорченый пассажир».
ИСПОРЧЕН – знает шулерские приемы.
ИЕРУСАЛИМЕЦ – нищий мнимый странник.
ИОВА ДРУЖБА – поддельный ключ.

К

КАБУРКА – камера для вытрезвления при участке, юж.
КАДЕТ – неопытный молодой сыщик.
КАЗАНЬ – вожак арестантов; бывалый совершавший побеги арестант.
КАИН – конокрад.
КАИН-БЛАТЫРЬ – конокрад.
КАК БОГАТОМУ НАЛИТЬ – сильно побить, арс. сиб.
КАЛАЧ – большой висячий замок.
КАЛЕВО – смерть от болезни, арс.
КАЛЫМАЖНЯ – тюрьма, юж.
КАЛЫМАН – прибавка.
КАМБАЛА – лорнет.
КАМЕНЩИКИ – губернская тюрьма, мос.
КАМЛЮХ – шляпа.
КАМОРЩИК – арестант, выносящий «параши» и убирающий тюрьму.
КАМЫШЕВКА – большой лом.
КАНАРЕЙКА – рублевый кредитный билет; общее название часов.
КАНАТЬ – бежать.
КАНАЙ – сигнал об опасности.
КАННА – трактир; ресторан; кабак.
КАНИКА – копейка.
КАНКА – водка.
КАНОВКА – водка.
КАНТ – копейка.
КАНЯ – толченая канифоль, употребляемая карманщиками для пальцев, чтобы во время кражи не выскальзывал бумажник.
КАНЬКА – копейка.
КАПАТЬ – доносить; выдавать.
КАПЕЛЮХ – шляпа, юж., зап.
КАПЛЮЖНИК – городовой.
КАПОРНИК – предатель; доносчик.
КАПОРЩИК – вор, специальность которого красть шапки в ресторанах, гостиницах, театрах и т. п.
КАПОР – меховая шапка.
КАПЧУК – сторублевый кредитный билет.
КАРАСЬ – десятирублевый кредитный билет.
КАРМАН – околоточный надзиратель.
КАРТИНКА – настоящий паспорт.
КАРТЫ ЗАПРАВИТЬ – карты наметить шул.
КАРТЫ ЯКОБСОНОВСКИЕ – колода карт с подобранным рисунком на рубашке, шул.
КАССИР – взломщик несгораемых касс.
КАССИСТ – взломщик несгораемых касс.
КАТАЕВ ГОРОД – тюрьма, юж.
КАТЯ – сторублевый кредитный билет.
КАТЬ – то же, что и «катя».
КАФИ – копейка.
КАФТАНЫ – посуда.
КАЧАТЬСЯ – сидеть под следствием; лгать; выдавать.
КАЮК – насильственная смерть.
КВАС КЛЮКВЕННЫЙ – кровь.
КВАС КЛЮКВЕННЫЙ ПУСКАТЬ – наносить раны.
КЕНАР – рублевый кредитный билет.

КИМАТЬ – спать.
КИПЕР – поджигатель.
КИСА – портмоне.
КИСЛА-ШЕРСТЬ – конвойный солдат.
КИФ – побои товарищей.
КИФ ТЕМНЫЙ – расправа арестантов с товарищем: последнего в углу камеры прикрывают одеждой и бьют, часто до смерти.
КИЧА – тюрьма.
КИЧ – тюрьма.
КЛАСТЬ – ценить; оценивать.
КЛАСТЬ ДО ВЕРХУ – бить арестованного.
КЛЁВА МАРУХА – публичная женщина.
КЛЁВЫЙ – красивый; хороший; ценный.
КЛЕЙ – воровская вещь.
КЛИФТ – жертва грабителя.
КЛИЕНТ – сообщник преступления.
КЛОПОВНИК – камера при участке; ночлежный приют, юж.
КЛЮКВА – церковь; часовня.
КЛЮКВЕННИК – церковный вор; церковный карманщик.
КЛЮКВЕННЫЙ КВАС – кровь.
КЛЮКВЕННЫЙ КВАС ПУСКАТЬ – раны наносить.
КЛЮЙ – следователь.
КЛЮЧАЙ – следователь.
КОБЕЛЬ – мужик.
КОБЫЛКА – каторга, арс.
КОБЫЛУ У ТАТАРИНА ИСКАТЬ – заниматься бесполезным делом.
КОВАННАЯ – меченая колода карт, шул.
КОВАТЬ – особым способом метить карты, шул.
КОЖА – бумажник.
КОЖНЯК – бумажник.
КОЗАК – вожак арестантов; бывалый, совершавший побеги арестант.
КОЗЛЯТНИК – учитель мальчиков воровству.
КОЛЁСА – сапоги.
КОЛЕСО – серебряный рубль.
КОЛЕСО ВЕРТЕТЬ – врать с целью получить подаяние, юж.
КОЛОДКА – нарезанная бумага, покрытая с обеих сторон настоящими кредитными билетами.
КОЛОКОЛЬЧИК – собака, кон.
КОЛЫВАНСКИЙ ТУЖ – доверчивый, арс. сиб.
КОНДЁР – жидкая тюремная пища, арс.
КОНДУКТОР – босяк, юж.
КОНЕК – та или другая специальность шулера.
КОНТОРА – место, где собираются шулера для обсуждения игры.
КОНТОРА ЗОЛОТАЯ – главный воровской пункт конокрадов.
КОНТ – один из инструментов для взлома несгораемых касс.
КОНЬ – ложка, арс.
КОНЬКИ – сапоги.
КОПИЛКА – женский половой орган, арс.
КОРМИТЬ – бить арестованного.
КОРМИТЬ УЗЛАМИ – пользоваться для педерастии, арс.
КОРОБКА – бутафорская машинка, якобы печатающая кредитные билеты.
КОРОБОЧКА – способ съемки колоды под определенную карту, шул.
КОСАТЬ – бить.
КОСАЯ – тысяча рублей кредитными билетами.
КОСТОГРЫЗ – аристократ-арестант, которому предоставляется право высасывать мозги из костей варившихся в общем котле, арс.
КОСУХА – тысяча рублей кредитными билетами.
КОСЯК – табун лошадей кон.

КОСИЧКА – арестантка.
КОТЕЛ – фуражка.
КОТОВИТЬ – следить за любовницей завлекающей жертву на «хипес».
КОТЫ – кожаные арестантские туфли.
КОТ – любовник проститутки, живущий на ее средства; сообщник «кошки хипесницы».
КОШЕЛЕЧНИК – вор, специальность которого красть при посредстве кошелька, подбрасываемого на улице.
КОШКА – женщина: проститутка, покинутая любовником.
КОШКА БЛАТНАЯ – проститутка, являющаяся главным действующим лицом в «хипесе».
КОШКА ВЕТОШНАЯ – участница «хипеса», ей якобы сдается комната «малины» она прописывается как жилица, появляясь в случае прихода обратно жертвы «хипеса».
КРАЛЯ – дама, барыня.
КРАСНАЯ – десятирублевый кредитный билет.
КРАСНОЯРКА – фальшивая монета, выделанная в Красноярске и отличающаяся хорошей выделкой, арс. сиб.
КРАСНЫЙ ТОВАР – золотые и драгоценные вещи.
КРАСНЫЙ ФАРТОВИК – бывалый, опытный арестант, юж.
КРЕСТЫ – одиночная тюрьма, спб.
КРИЧАТЬ – гореть.
КРИКУН – поджигатель за плату.
КРОВЬ – деньги, находящиеся еще у жертвы, шул.
КРОВЬ НОСОМ ПОШЛА – обыгранная жертва расплачивается, шул.
КРОВЬ ПУСТИТЬ – обыграть, шул.
КРОХКОБОР – староста; кашевар; хлебопек, арс.
КРУГЛЯК – один из шулерских приемов при игре в штос, арс.
КРУГЛЫЕ – деньги, юж.
КРУПА – солдат.
КРУЧЕНЫЙ – бедовый, арс.
КРЯКОВКИ – связанные руки.
КРЕПКИЙ – доверчивый, шул.
КРЕПКИЙ ПАССАЖИР – жертва, не бывавшая еще в переделке у шулеров.
КРЕПКИЙ ПИЖОН – то же, что и «крепкий пассажир».
КРЕПКИЙ ПОНТ – то же, что и «крепкий пассажир».
КРЫТЬ – поприжать; отмечать.
КРЫТЬ НЕЧЕМ – вопрос оставить без ответа.
КРЮЧОК – письмоводитель полицейского участка.
КСИВА – документ, дающий право жительства; место приписки.
КУВАЛДА – кулак.
КУВЫРКАЛО – административно высланный.
КУВЫРКАТЬСЯ – в силу необходимости предаться в руки полиции.
КУКЛА – столбик копеечных монет, завернутых в бумагу с двумя новыми двугривенными по концам.
КУКЛИМА – чужое имя.
КУКЛИМ – преступник, судящийся по чужому паспарту.
КУКЛИМ ЧЕТЫРЕХУГОЛЬНОЙ ГУБЕРНИИ – бродяга, не помнящий родства.
КУКОЛЬНИК – мошенник, сбывающий под видом фальшивых кредитных билетов бумагу или под видом фальшивых серебряных и золотых монет - медные деньги.
КУКУШКИН ГЕНЕРАЛ – свобода, арс. сиб.
КУКУШКУ СЛУШАТЬ УЙТИ – убежать на свободу, арс. сиб.
КУПЕЦ – карманный вор.
КУПИТЬ – украсть, карм.

КУПИТЬ ГОЛЬЕМ – украсть бумажник с деньгами, но без документов, карм.
КУПИТЬ ПЛЕТЬ – бежать из заключения.
КУПЧИХА – вошь, арс.
КУРАЖ – достоинство; важность.
КУРАЖ ВЕТОШНЫЙ – уменье держать себя как честный человек.
КУРВА – проститутка, арс. юж., зап.
КУРЕХА – изба; двор.
КУРИЦА – взятка тюремного надзирателя за покупку и пронос запрещенных вещей, арс.
КУРЫНЧА – медные деньги, арс. сиб.
КУРНОСАЯ – смерть.
КУСОК – сложенная в нужном порядке часть колоды в «коробочки», шул.
КУСОЧНИК – староста; кашевар; хлебопек, арс.
КУЧУМКА – тюрьма, арс.

Л

ЛАДЫ! – хорошо! идет! согласен!.
ЛАКШИ – карты (игральные), арс.
ЛАК – лакей.
ЛАМЫШНИК – полтинник.
ЛАПКА – часть инструмента «трайножки» для взлома несгораемых касс; доля участникам шулерской игры.
ЛАТАТА – побег, арс.
ЛАХМАН – простить карточный долг, арс. сиб.
ЛАШНИК – полтинник.
ЛАЙ – звон колокола, сзывающего на работы, арс. сиб.
ЛЕДИ ГРИН – тюремный священник.
ЛЕПЕНЬ – носовой платок.
ЛЕТУЧИЙ – не зарегистрированный в сыскном отделении.
ЛИНКА – паспорт на чужое имя.
ЛИНКЕН – фальшивый документ.
ЛИНКОВАЛ САРГА – фальшивые деньги, арс. сиб.
ЛИНКОВЫЕ ОЧКИ – паспорт на чужое имя.
ЛИНКОВЫЙ – владелец паспорта на чужое имя.
ЛИПОВАЯ САРА – фальшивые деньги, арс. сиб.
ЛИПОВЫЕ ОЧКИ – поддельный паспорт.
ЛИШАК – бежавший с каторги; лишенный всех прав.
ЛОБ В ЛОБ – случай когда незнакомые шулера садятся играть в надежде обыграть друг друга.
ЛОБ ОБ ЛОБ – то же, что и «лоб в лоб».
ЛОВКО НАДУТЬ – войти в дом для кражи, когда всей семьи нет дома.
ЛОДЯГА – медные деньги, арс.
ЛОМАННЫЙ – полтинник, арс. сиб.
ЛОМАТЬ ТАЛЬЯНКУ – скитаться ночью по улицам не имея ночлега.
ЛОМКА – пометка карты при посредстве легкой едва заметной ломки, шул.
ЛОМОТА – побои.
ЛОМЫГА – полтинник, арс. сиб.
ЛОПАТИНА – бумажник у простого, несостоятельного человека, карм.
ЛОПАТКА – то же, что и «лопатка» карм.
ЛОПАТНИК – то же, что и «лопатина», карм.
ЛОПАТОШНИК – то же, что и «лопатина» карм.
ЛОПАЧ – сыщик.
ЛОПОТЬ – верхняя одежда.
ЛОХАНКА – табакерка.

ЛОХ – лицо.
ЛОШЕНОК – мальчишка-вор.
ЛОЩ – несовершеннолетний преступник, арс. юж.
ЛУКОВИЦА – серебряные часы.
ЛУПЕТКИ – глаза.
ЛЫКО – нагайка.
ЛЫКО АДАМОВО – плеть с тремя концами, арс. сиб.
ЛЕЗТЬ В ПУЗЫРЕК – сердиться без особой причины, арс.
ЛЕПЕНЬ – носовой платок.
ЛЮЛЬКА – всякий экипаж, кон.
ЛЯГАВЫЙ – сыщик; доносчик.
ЛЯГАВЫЙ БРУС – случайно, невинно попавший в тюрьму человек, который выйдя, больше в нее не попадет, арс. юж.
ЛЯГАШ – сыщик; доносчик.
ЛЯГНУТЬ – наушничать; донести, арс.
ЛЯРВА – проститутка, арс. зап.

М

МАЗИХА – дама (карта), арс. не принадлежащая к преступному миру женщина.
МАЗУРИК – мошенник из наших.
МАЗ – мошенник высшей марки.
МАЙДАНЬ – кусок сукна, расстилаемого на нарах для игры в карты, арс.
МАЙДАНЩИК – тюремный ростовщик и продавец водки, арс.
МАКАРОНА – плеть; нагайка; хлыст, юж.
МАКСИМ – забавляющий выходками тюрьму, добродушный арестант.
МАЛИНА – квартира, где обыгрывается жертва, шул.; место нахождения лошадей, кон.; старуха-соучастница «хипесницы»; квартира, где совершается «хипес»; место, где можно спрятаться, юж., зап.
МАЛИНКА – дурман для усыпления или отравления.
МАЛЬЁ! – удачно! ловко!.
МАЛЬЧИК – отмычка; крючок.
МАЛЬЧИШКИ – отмычки и крючки.
МАМА – главарь-женщина преступной компании.
МАМКА – дама (карта), арс.
МАНДИКОВАТЬ – обманывать.
МАРАФЕТ НАВОДИТЬ – уверить, что не вор, не виноват.
МАРВИХЕР – карманщик, юж., зап.
МАРВИХЕР-АРИСТОКРАТ – карманщик высшего полета, юж. зап.
МАРВИХЕРША – карманщица, юж. зап.
МАРГАРИТКА – пассивный педераст, арс.
МАРКОТАШКИ – женские груди, арс.
МАРЛИК – пятиалтынный.
МАРОК ДЕЛАТЕЛЬ – фальшивомонетчик.
МАРОЧНИК – трехкопеечная монета.
МАРУХА – жертва «марушника»; развратная женщина; сожительница члена преступного мира.
МАРУХА-КЛЁВА – публичная женщина.
МАРУШКА – бабенка.
МАРУШНИК – карманщик, специальность которого красть преимущественно у женщин, в церквах на крестных ходах, похоронах и т. п.
МАРШЛУТ – мешок с провизией который несет обычно беглый арс. сиб.
МАРЦОВКА – вода с хлебными корками (тюря), арс.

МАРЬЯЖИТЬ – заигрывать женщине с мужчиной.
МАСЕМАТ – кошелек, юж.
МАСЛО НАЛИВАТЬ – врать с целью получать подаяние, юж.
МАСТАК – ловкий шулер.
МАСТЕР – шулер исполнитель; подделыватель подписей от руки.
МАТЕРИАЛ – заготовленные для игры карты, шул.
МАТИЕНТ – карманщик, занимающийся не столько кражами, сколько эксплуатацией крупных карманщиков и доносами на них.
МАТКА – женщина-главарь преступной компании.
МАТРЕНА – завод; фабрика.
МАШИНКА – горло.
МАЯК – фонарь, кон.
МЕБЕЛЬ – сообщники шулера, не умеющие применять шулерские приемы и принимающие участие в игре для увеличения числа партнеров, когда их мало.
МЕЖ ДВУХ ОСТАТЬСЯ НАГОЛЕ – попасться впросак, арс.
МЕЛЬНИК – шулер, юж.
МЕЛЬНИЦА – квартира, где шулера собираются играть между собой.
МЕНТ – сыщик.
МЕТАТЬ ВЗАПУСКИ – метать при посредстве особо заготовленной колоды, шул.
МЕТАТЬ СВЕТОМ – играть в кости, арс.
МЕТЛА – дворник, юж., зап.
МИНОГА – плеть.
МИРОН НИКИТИЧ – мировой, городской судья.
МИРОШКА – мировой городской судья.
МИТРОПОЛИТ – председательствующий в окружном суде.
МИТЯЙ – дядя, арестантские роты, сиб.
МИХЛЮДКА – жандарм.
МИША – жертва «хипесницы».
МЛАДШИЙ ДВОРНИК – товарищ прокурора.
МОГИЛА – ночлежка; квартира; место, где прячутся краденые вещи до их сбыта.
МОГИЛЬЩИК – нищий просящий на кладбище.
МОКРО – опасность.
МОКРОТА – убийство с пролитием крови.
МОКРЫЙ ГРАНД – грабеж с кровопролитием.
МОЛОДКИ – карты от двойки до шестерки включительно, шул.
МОЛИТВУ НАД ДЖЕКОМ ПРОЧИТАТЬ – вынуть механизм из одних часов и переложить в другие.
МОЛЯВКА – девочка проститутка.
МОНАХ – ссыльный в Сибирь, юж.
МОРГАЛЫ – глаза, юж.
МОТИЕНТ – карманщик, не столько занимающийся кражами, сколько эксплуатацией крупных карманщиков и доносами на них.
МОТЯ – доля краденого.
МОШЕННИК – жертва вора.
МОЙЩИК – железнодорожный вор, специальность которого красть в вагонах у сонных пассажиров.
МУДАК – мужик.
МУЗЫКА – условный язык воров, арестантов.
МУЗЫКА БЛАТНАЯ – то же, что и «музыка».
МУЗЫКУ ЗНАТЬ – воровской арестантский язык понимать.
МУРА – все выигранное, кроме денег, арс.

МУЧЕНИЕ – процесс утомления жертвы «мойщика» добивающегося этим сна ее.
МУЧИТЬ – утомлять жертву мойщ.
МУШКА – служитель надзиратель полицейского участка, мос.
МУШКАТЁР – то же, что и «мушка», мос.
МУХАРТА – статский человек.
МЫТЬ – воровать, красть, мойщ.
МЕНЯТЬ СУДЬБУ – бежать из заключения.
МЕШОК – барышник, покупающий краденые вещи, мос.; особый мешок на резинке, прикрепленный на спине шулера, куда спускаются ненужные карты; тюрьма.
МЯГКИЙ ТОВАР – меховые вещи.
МЯКОТЬ – подушка с экипажа.

Н

НА АНТИХРИСТА СЛАМ – взятка помощнику пристава.
НА БЛАТ ПРОДАТЬ – не скрывая, что вещь краденая, продать.
НА БЛОК – один из способов истязания крестьянами конокрадов.
НАБРАТЬ СНЕГУ – украсть вывешенное для сушки белье.
НА БУГАЯ – обокрасть при посредстве подброшенного на улице кошелька или бумажника.
НАВОДИТЬ МАРАФЕТ – разуверять что не вор, не виноват.
НАВОДЧИК – помощник, сообщник преступления.
НАВОДЧИК ЗРЯЧИЙ – сообщник сознательный.
НАВОДЧИК ТЕМНЫЙ – сообщник бессознательный.
НАВОЛОЧЬ – одежда.
НА ВРЕМЯ ВЗЯТ ОТ СОХИ – невинно осужденный, арс.
НАВЕРНЯКА – игра с шулерскими приемами.
НА ВЫРУЧКУ СЛАМ – взятка околоточному надзирателю.
НА ГАМБУС – продать оптом краденое.
НА ГЛАЗ – игра в карты, где метка видна глазом шул.
НАГОЛЕ ОСТАТЬСЯ МЕЖ ДВУХ – попасться впросак, арс.
НА ГОМУЗ – продать оптом краденое.
НА ГОПЕ – в поле; в лесу.
НА ГУРТ ДАТЬ СЛАМУ – сложившись дать взятку чинам полиции.
НА ДОБРОЕ УТРО – особый вид кражи из гостиниц у постояльцев.
НАДРАТЬСЯ – подвергнуться побоям.
НАДУТЬ ЛОВКО – войти в дом для кражи, когда отсутствует вся семья.
НА ДУШЕЦ ВЗЯТЬ – душить.
НАД ДЖЕКОМ ПРОЧИТАТЬ МОЛИТВУ – вынуть механизм из одних часов и переложить в другие.
НА ЗАМАЗКУ – кража в квартире, где намазаны стекла в окнах, что означает отъезд владельцев на дачу.
НА ЗАМАНКУ – игра, которая ведется для того, чтобы втянуть жертву, шул.
НА КАПЛЮЖНИКА СЛАМ – взятка городовому.
НА КАРМАН СЛАМ – взятка околоточному надзирателю.
НАКАТЧИК – член преступного мира, предупреждающий полицию о том что готовится преступление.
НАКАТЫВАТЬ – извещать полицию о готовящемся преступлении.

НАКИДАЛИЩЕ – шинель.
НАКИПЬ – тюремная аристократия, арс.
НАКЛАДКА – подобранные карты, незаметно накладываемые на колоду во время игры, шул.
НАКЛАДНАЯ – то же, что и «накладка», шул.
НАКЛАДЧИК – специальность по «накладке», шул.
НА КЛЕЙ – на готовое идти воровать.
НАКОЛ – незаметная пометка карты ногтем, булавкой и т. п., шул.
НА КОНВЕРТ – один из способов мошенничества «кукольников».
НА КОРОБКУ – продать машинку якобы печатающую фальшивые кредитные билеты.
НА КРЮЧКА СЛАМ – взятка письмоводителю полицейского участка, чиновнику сыскного отделения.
НАКРЫТЬ – убить когда жертва пытается бежать.
НАКРЫТЬ ТЕМНУЮ – избить, закрыв одеждой, арс.
НА ЛАВАНЕ БЫТЬ – скрываться от полиции.
НАЛИВАТЬ – говорить вздор.
НАЛИВАТЬ МАСЛО – лгать с целью получить подаяние, юж.
НАЛИТЬ, КАК БОГАТОМУ – сильно избить, арс.
НАЛИЦО ПЕРЕВЕРНУТЬ – обнаружить настоящую фамилию.
НАЛИЦО ПОВОРОТ – обнаружение настоящей фамилии.
НА МАШИНКУ БРАТЬ – душить.
НА МЕД – кража со взломом стекла в окне при посредстве тряпки или бумаги, смазанной медом или патокой.
НА МЕНТА СЛАМ – взятка сыщику.
НА МОНАХА – особый вид мошенничества.
НА МЕЛКОВОДЬЕ – ходить полуобнаженным для возбуждения сострадания у прохожих.
НА МОПСА – усыпить чем-либо жертву.
НА МЕСТЕ – арестован.
НА ОСОБНЯК ХОДИТЬ – заниматься преступлением одному, без товарища.
НА ПЕСОК – продать вместо золотого песку медные опилки.
НА ПОРУКАХ БЫТЬ У ДЯДИ – отбывать наказание в арестантских ротах, спб.
НА ПУП ПРИМОЧКА – один из способов истязания крестьянами конокрадов.
НА РУКОМОЙНИК ГОЛОВУ – зарезать.
НАРЕЗАТЬ ВИНТА – бежать от задержавшего чина полиции.
НА СИГНАЛЫ – игра на условные знаки, шул.
НА СКЛАДКУ – игра в подобранные карты, шул.; идти на убийство.
НА СКРИПКЕ ИГРАТЬ – пилить решетку для побега, арс.
НА СЛЕПУЮ – на случай; на авось.
НА СОБАЧКУ – усыпить чем-либо жертву.
НА СЧАСТЬЕ – игра в карты без шулерства.
НАСЫПНАЯ ГАЛАНТИНА – приготовленная карта, нужное число очков которой присыпано клейким порошком снимаемым при надобности нажимом пальца, шул.
НАСЫПУХА – серебряные пятачки и гривенники; мелочь.
НА ТЕМНУЮ – покуситься на убийство удушением.
НАТЕРЕТЬСЯ – подвергнуться побоям.
НА ТЕЛЕГРАФ – игра на условные знаки, шул.

НА ТРАВУ ИДТИ – убежать из тюрьмы, арс.
НАТЫРИТЬ – подговорить украсть.
НА УТРО ДОБРОЕ – особый вид кражи из гостиниц у постояльцев.
НА ФАРАОНА СЛАМ – взятка приставу.
НА ФАРТ ХОДИТЬ – проституцией заниматься.
НА ХАРАКТЕР – игра на слабую сторону жертвы, шул.
НАХОВИРКА – драгоценные камни, юж., зап.
НАХОВИРКУ-ШОТТЕНФИЛЛЕР – воры, специальность которых кражи из ювелирных магазинов, юж. зап.
НА ХОМУТ – схватить одной рукой за горло, а другой выхватить что-либо из кармана.
НА ХРАПОК – схватить за горло.
НАХРАПОМ – силой.
НА ЦАРЯ СИДЕТЬ – не получить пребывания в заключении под следствием в зачет наказания.
НАЧИНКА – платье, разрезываемое у жертвы при карманной краже.
НА ЧИСТУЮ – украсть бумажник с деньгами, но без документов, карм.
НАЧУДИТЬ – сделать неудачную кражу.
НА ШУШУ – кража, совершаемая у лиц разговаривающих на улице между собой.
НА ШАРАП – взять грудью, приступом.
НА ЩУП – игра в карты, где метка, нащупывается пальцами, шул.
НАЕЗДИТЬ – сделать неудачную кражу.
НАЕСТЬСЯ ГРЯЗИ – угодить на каторгу, арс.
НЕВОДЬ – решетка в окне.
НЕПРИЯТНОСТЬ – обнаружение шулерских приемов.
НЕ СКЕНИТЬ НИ КАНЬКИ – нет ни копейки.
НЕСЧАСТНЫЙ – лицо, проживающее по чужому виду.
НЕСЧАСТНЫМ СДЕЛАТЬ – побудить преследование за проживание по чужому виду.
НЕЧЕМ КРЫТЬ – оставить вопрос без ответа.
НИ КАНЬКИ НЕ СКЕНИТЬ – нет ни копейки.
НИТКА – граница, зап.
НИТКУ РВАТЬ – перейти границу, зап.
НИЩЕГО ТАЩИТЬ ПО МОСТУ – петь заунывное, грустное; выть, арс.
НОГИ ЩУПАТЬ – готовиться к побегу.
НОГУ ПОЧЕШИ – вздор; пустяки; дудки.
НОСОМ КРОВЬ ПОШЛА – обыгранная жертва расплачивается, шул.
НОС ЖЕЛЕЗНЫЙ – политический преступник, арс. сиб.
НУТРЯК – внутренний замок.
НУХГЕЕР – эксплуататор крупных карманщиков.

О

ОБЛОПАТЬСЯ – попасться с надеждой на освобождение.
ОБМИШУЛИТЬСЯ – попасться.
ОБНАЧИВАТЬ – обманывать.
ОБОЛОЧЬ – надеть.
ОБОРОТЕНЬ – бродяга, скрывающий свое имя.
ОБРАТНИК – беглый из ссылки, из каторги.

ОБРОТНИК – конокрад.
ОБРУЧ – кольцо; перстень.
ОБСТАВИТЬ – обыграть шулерски.
ОГАЛЧИТЬ – помешать.
ОГОЛЕЦ – несовершеннолетний преступник, арс.
ОГОНЕК – квартира, где шулера собираются играть между собой.
ОГОНЬ ГОРИТ – место, где соберутся вечером шулера играть с жертвой.
ОГОРЧИТЬСЯ – напиться «горчиловки», арс.
ОДЕЯЛО – паспорт.
ОКОЛПАЧИТЬ – обмануть.
ОКОРОКА – меховые вещи, арс. сиб.
ОКОШКО БРАТСКОЕ – шестерка (карта), из которой приготовляется «галантина», шул.
ОКРЕСТИТЬ ДЖЕКА – выскоблить номер, вензель надпись на краденых часах выставив вымышленное.
ОКРЕСТИТЬСЯ – лишиться по суду всех прав и преимуществ, арс.
ОПАТРУЛИТЬ – обобрать.
ОПЕРАЦИЯ – разрезывание ножом одежды жертвы карманщика, «мойщика».
ОПЕШИТЬ – выдать тайну.
ОРЕБУРК – мелкий вор.
ОРЕЛ – беглый из каторги, арс. юж.
ОСВЕЖЕВАТЬ СКОТИНКУ – зарезать.
ОСТАТЬСЯ МЕЖ ДВУХ НАГОЛО – попасться впросак, арс.
ОСТАЛАСЬ РУЧКА – не много осталось; на исходе, арс.
ОСТАЛОСЬ ПОКУРИТЬ – не много осталось; на исходе, арс.
ОСТРИГАТЬСЯ – неудачно покуситься на кражу.
ОСЮШНИК – двугривенный.
ОТАБУНИТЬСЯ – собраться в кучу, арс.
ОТАЛЕЦ – начинающий вор; вор подросток.
ОТВАЛИТЬ – уйти, окончивши кражу, карм.
ОТЕЦ – осужденный за изнасилование дочери, арс.; ростовщик.
ОТЕЧЕСТВО – ростовщичество.
ОТКОЛОТЬ – скрыть до дележа от сообщников похищенное.
ОТКРЫТАЯ – откровенная.
ОТНАЧИВАТЬ – откупаться.
ОТНАЧИТЬ – то же, что и «отколоть».
ОТНАЧИТЬСЯ – откупиться; отыграться.
ОТПУСТИТЬ С НАШИМ ПОЧТЕНИЕМ – освободить из заключения, оставив в подозрении.
ОТПУСТИТЬ С НИЖАЙШЕЙ БЛАГОДАРНОСТЬЮ – освободить из заключения, оставив в большом подозрении.
ОТПУСТИТЬ С НИЖАЙШИМ ПОЧТЕНИЕМ – то же, что «отпустить с нижайшей благодарностью».
ОТСКОЧИТЬ – отъехать, кон.
ОТСТАЛ – сослан на поселение; отправлен на каторжные работы.
ОТТЫРИТЬ – оттолкнуть, карм.; обмануть при дележке, арс.
ОТТЫРКА – обман, арс.
ОТТЫРЩИК – помощник, сообщник карманщика.
ОТЧАЯННЫЙ – случайный преступник, совершающий преступление из-за голода, нужды.
ОТ СОХИ ВЗЯТ НА ВРЕМЯ – невинно осужденный, арс.
ОФИЦЕР – сдержанный, спокойный шулер, умеющий вовремя бросить игру.
ОХОТА ЗА ДИЧЬЮ – кража домашней птицы.
ОХОТИТЬСЯ ЗА САВАТЕЙКАМИ – быть в бегах, арс. сиб.

ОХОТНИКИ ЗА КЛОПАМИ – воры, обкрадывающие пьяных.
ОХОТНИК – нищий высшего полета.
ОЧКИ – паспорт.
ОЧКИ ЛИНКОВЫЕ – паспорт на чужое имя.
ОЧКИ ЛИПОВЫЕ – паспорт поддельный.
ОЧКИ ТЕМНЫЕ – паспорт поддельный.
ОЧКО – окно; дырочка в «волчке»; задний проход.
ОЧКО БРАТСКОЕ – четверка (карта), арс.
ОШКАР – карман сзади на брюках.
ОШМАЛАШИТЬ – ощупать.

П

ПАЁК – казенная порция в тюрьме, арс.
ПАЙКА – кусок хлеба, выдаваемый ежедневно заключенному, арс.
ПАЙЩИК – эксплуататор воров под угрозой донести полиции, юж.
ПАЛОЧНАЯ АКАДЕМИЯ – острог, арс. сиб.
ПАЛЬТУГАН – пальто; шуба.
ПАЛОМНИК – вор, обкрадывающий лавку в то время, когда сообщник отвлекает внимание хозяина.
ПАНИЧ – жеребец, кон.
ПАНТ – мистификация, уверяющая в невинности, в непринадлежности к преступному миру.
ПАНТ БИТЬ – возмущаться, изображать честного человека с целью отвлечь подозрение.
ПАРАДНИК – вор, специальность которого красть шубы с парадных ходов.
ПАРАША – металлическое ведро с крышкой ставящееся для испражнений в одиночные камеры, арс.
ПАРИТЬСЯ – содержаться в участке, находясь под предварительным дознанием полиции.
ПАРУСА ПОДМЯТЬ – лавку обокрасть.
ПАСКУДИТЬ – хвастать, юж.
ПАССАЖИРА ГОТОВИТЬ – искать жертву для шулерской игры.
ПАССАЖИР – жертва; картежная игра, шул.; лицо, не принадлежащее к преступному миру.
ПАССАЖИР КРЕПКИЙ – жертва, не бывавшая еще в переделке у шулеров.
ПАССАЖИР ПОРЧЕНЫЙ – жертва, бывавшая уже в переделке у шулеров.
ПАССАЖИР РВАНЫЙ – то же, что и «пассажир порченый».
ПАССАЖИР ЦЕЛЫЙ – то же, что и «пассажир крепкий».
ПАССЕР – переводчик краденого.
ПАУК – надзиратель арестного дома; жандарм.
ПАУТИНА – короткая часовая цепочка.
ПАЧЕЧНИК – мошенник, сбывающий под видом фальшивых кредитных билетов бумагу.
ПАЦИЕНТ – жертва, карм.
ПЕКАРНЯ – квартира, где приготовляются фальшивые деньги.
ПЕНЖА – пиджак.
ПЕНЬКА – виселица.
ПЕНЬКОВЫЙ ГАЛСТУК – виселица.
ПЕРАЦИЯ – разрезывание ножом одежды жертвы, карм., мойщ.
ПЕРВЯЗЬ – цепочка.
ПЕРЕВЕРНУТЬ НАЛИЦО – выяснить настоящую фамилию.

ПЕРЕВОД – способ для отвлечения подозрения, когда выигранные деньги шулер во время игры переводит своему сообщнику.
ПЕРЕВЕС – цепочка на шее.
ПЕРЕГОРОДКА – карта в «21» партнеру портящая его хорошую карту, шул.
ПЕРЕДЕЛКА – положение жертвы, попавшей в руки шулера.
ПЕРЕЛОМ – момент, когда бумажник выскальзывает из бокового кармана жертвы, карм.
ПЕРЕМАТРАСЫВАТЬ – переменять обстановку комнаты, где был совершен «хипес».
ПЕРЕМЫТЬ – продать краденую вещь не покупщику краденого, а частному лицу.
ПЕРЕПУСТИТЬ – перевести во время игры выигранные деньги своему сообщнику, шул.
ПЕРЕТЫРИТЬ – передать.
ПЕРЕТЫРИТЬСЯ – изменить свой наружный вид.
ПЕРО – ножик; кинжал.
ПЕРСЯК – шелковый платок.
ПЕСОЧНИК – мошенник, продающий вместо золотого песку медные опилки.
ПЕТЯ – пятисотрублевый кредитный билет.
ПЕЧАТАТЬ – пользоваться для педерастии, арс.
ПЕЧКА – всякий самосуд крестьян над конокрадом.
ПЕЧЬ БЛИНЫ – фабриковать фальшивые деньги.
ПИЖОНА ГОТОВИТЬ – искать жертву для шулерской игры.
ПИЖОН – жертва шулера.
ПИЖОН КРЕПКИЙ – жертва, не бывавшая еще в переделке у шулеров.
ПИЖОН ПОРЧЕНЫЙ – жертва, бывавшая уже в переделке у шулеров.
ПИЖОН РВАНЫЙ – то же, что и «пижон порченый».
ПИЖОН ЦЕЛЫЙ – то же, что и «пижон крепкий».
ПИСКАРЁК – серебряный пятачок.
ПИСКАЛИК – пятак.
ПИСКАРЬ – медный пятак.
ПИСТОНА ЗАПУСТИТЬ – залезть в карман, юж.
ПИСТОН – маленький карман жилета.
ПЛАВНИК – четвертак.
ПЛАШКЕТ – подросток-арестант, исполняющий пассивную роль при педерастии.
ПЛЕМЯ ФАРАОНОВО – чины полиции.
ПЛЁСОМ БИТЬ – наушничать; низкопоклонничать, арс. сиб.
ПЛЕТОВАТЬ – бежать с каторги, арс.
ПЛЕТЬ КУПИТЬ – бежать из заключения.
ПЛЕЙТОВАТЬ – удирать.
ПЛИНТА – тюрьма, юж.
ПЛИНТОВАТЬ – отбывать срок тюремного наказания, юж.
ПЛИТКА – полтинник.
ПЛЮНУТЬ – выстрелить.
ПО БЛОКУ – по этапу.
ПОВОРОТ НА ЛИЦО – обнаружение настоящей фамилии.
ПОВЕНЧАТЬ – осудить.
ПОВЕСТКУ ПОДАТЬ – дать знать.
ПОГЛАДИТЬ – срезать с шубы, находящейся на вешалке, воротнике.
ПОГОРЕЛЕЦ – нищий мнимый погорелец.
ПОДАТЬ ПОВЕСТКУ – дать знать.
ПОДБОР – подложенные в нужном порядке карты, шул.
ПОДВОДЧИК – сообщник, составляющий игру, шул.
ПОДВОД – подготовка, шул.

ПОДВОД СДЕЛАТЬ – устроить предварительную подготовку для преступления.
ПОДДУВАЛО – арестант, прислуживающийся арестанту.
ПОДЖЕГ – случай когда попавший в клуб новый шулер, неизвестный шулерам-завсегдателям играет, применяя шулерские приемы.
ПОДКИДКА – кошелек, служащий «подкидчику» для подбрасывания.
ПОДКИДЧИК – вор, крадущий при посредстве кошелька, подбрасываемого на улице.
ПОДЛИПАЛО – сыщик; доносчик.
ПОДМАЗКА – азарт жертвы, находящейся в проигрыше, шум.
ПОДМАСТЕРЬЕ – подделыватель подписей с помощью переводной бумаги, оттисков и т.п.
ПОДНАЧИВАТЬ – подговаривать; поддразнивать.
ПОДНИМАЕТ – стоить.
ПОДНЯТЬ ПАРУСА – обокрасть лавку.
ПОДРАБАТЫВАТЬ – воровать; помогать в преступлении.
ПОДРАБОТКА – помощь; соучастие.
ПОДСКАЗЧИК – наводчик на кражу.
ПОДСОЛНУХ – золотые часы.
ПОДЪЕБУРИХА – тюремная похлебка, арс.
ПОД КРАСНЫЙ ГАЛСТУК – перерезать горло.
ПОД ПАШНЮ СДАТЬ – продать вперед «паёк», арс.
ПОЗДРАВИТЬ – ударить неожиданно.
ПОКАЗЧИК – помощник шулера в игре «на показку».
ПО КАТОРГЕ ВДОЛЬ – каторга без сроку, арс. сиб.
ПОКУПАТЬ – воровать, карм.
ПОКУПКА – воровство, карм.
ПОКУРИТЬ ОСТАЛОСЬ – не много осталось; на исходе, арс.
ПОЛЁТ – побег из места заключения.
ПОЛИВАТЬ – бить.
ПОЛНОКРОВНЫЙ – имеющий много денег, шул.
ПОЛНЯК – одежда, выдаваемая пересыльному арестанту взамен его рубищ, арс.
ПОЛУПРОГУЛКА – шестимесячное заключение.
ПОЛ КОСЯКА – полтабуна, кон.
ПОМАДА – долото; система воровства.
ПОМИРИТЬ – на пе, арс.
ПО МОСТУ НИЩЕГО ТАЩИТЬ – петь заунывное, грустное; ныть, арс.
ПОМОЙКИ – воровство.
ПО МУЗЫКЕ ХОДИТЬ – воровством заниматься.
ПОНЁС – согласен.
ПОНОМАРЬ – хвастун, юж.
ПОНТА ГОТОВИТЬ – искать жертву для шулерской игры.
ПОНТ – толпа, юж.; жертва шулера.
ПОНТЩИК – вор, специальность которого, собрав толпу скандалом дракой и т.п., совершить кражи у любопытных, юж.
ПОНТ КРЕПКИЙ – жертва, не бывавшая еще в переделке у шулеров.
ПОНТ ПОРЧЕНЫЙ – жертва, бывавшая уже в переделке у шулеров.
ПОНТ РВАНЫЙ – то же, что и «понт порченый».
ПОНТ ЦЕЛЫЙ – то же, что и «понт крепкий».
ПО ПАССАЖИРУ СТРЕЛЯТЬ – просить милостыню.
ПОПАСТЬСЯ С ЗАКЛАДОМ – быть изобличенным в краже.
ПОПАХИВАЕТ СКИПИДАРЦЕМ – подозревается в каком-либо тайном деле, намерении.

ПОПУГАЙ – пятисотенный кредитный билет, шул.; трехрублевый кредитный билет, арс.
ПОРОТЬ – взламывать, шниф.
ПОРТНЯЖИТЬ С ДУБОВОЙ ИГОЛКОЙ – заниматься грабежами, сиб.
ПОРУКИ – отбывание наказание в арестантских ротах, сиб.
ПОРЧЕНЫЙ ПАССАЖИР – жертва, бывавшая уже в переделке у шулеров.
ПОРЧЕНЫЙ ПИЖОН – то же, что и «порченый пассажир».
ПОРЧЕНЫЙ ПОНТ – то же, что и «порченый пассажир».
ПОРЧЕНЫЙ СПОСОБ – общеизвестный прием, шул.
ПОРУШИТЬ – убить.
ПОРУШЕННЫЙ – приговоренный к каторге, к ссылке.
ПОСЕЛЬЩИК – осужденный на поселение.
ПОСТОЯЛЫЙ ДВОР – пересыльная тюрьма.
ПОТЕМНЕННЫЙ – убитый.
ПО ТИХОЙ – кража через открытые двери.
ПОТОРГОВАТЬ – обокрасть карм.
ПОТОРОПИТЬСЯ – напиться пьяным.
ПОТЕШИТЬСЯ – затеять для виду драку, чтобы собралась толпа, и в это время у кого-либо из любопытных совершить кражу.
ПОХОРОНИТЬ – обокрасть.
ПОЧЕШИ НОГУ – вздор; пустяки; дудки, арс.
ПОШЛА КРОВЬ НОСОМ – обыгранная жертва расплачивается, шул.
ПОЕЗДУШНИК – вор, специальность которого, красть с экипажей у вокзалов.
ПОЕСТЬ ПРОСТОКИШКИ – бежать из места заключения и через несколько дней быть пойманным.
ПОЙМАТЬ ТУЗА – быть осужденным на каторжные работы, юж.
ПОЙТИ МЕНЯТЬ СУДЬБУ – бежать из заключения, арс.
ПОЙТИ НА КЛЕЙ – идти воровать на готовое.
ПОЙТИ НА ТРАВУ – бежать из заключения, арс.
ПОЙТИ СЛУШАТЬ КУКУШКУ – бежать из заключения, арс. сиб.
ПОЯЗДНИК – повозка конокрадов.
ПРАВИТЬ – просить; запрашивать.
ПРАСКОВЬЯ ФЕДОРОВНА – деревянный ушат для испражнений, который ставится на ночь в общие камеры, арс.
ПРЕТЕНДАТЕЛЬ – потерпевший.
ПРИМОЧКА НА ПУП – способ самосуда крестьян над конокрадами.
ПРИПЕЧАТАТЬ БОРОДУ – обмануть, арс. сиб.
ПРИТКНУТЬ – убить.
ПРИТЫРИТЬ – затолкать в толпе, карм; изловчиться украсть.
ПРИХВАТИТЬ – придушить.
ПРИХВАТЫВАТЬ – брать за глотку.
ПРИХЕРИТЬСЯ – притвориться пьяным.
ПРИХРЯТЬ – приехать.
ПРИЧИНДАЛЫ – принадлежности.
ПРИШИТЬ – убить самосудом; ложно указать как на сообщника преступления.
ПРИШИТЬ БОРОДУ – обмануть, арс. сиб.
ПРОБА – пачка настоящих новых кредитных билетов без сгибов, выдаваемых жертве за фальшивые.
ПРОБИТЬ БАРАБАН – совершить ночное воровство.
ПРОВОЛОКА ТОНКАЯ – длиннорукий вор, ловко залезающий в карманы.
ПРОГУЛКА – трехгодичное заключение.

ПРОДАТЬ – попасться с мечеными картами, допустив их отобрать, шул.
ПРОДАТЬ НА БЛАТ – не скрывая, что вещь краденая, продать.
ПРОЗВОН – взлом.
ПРОЛИТЬ СЛЕЗУ – попасться на месте преступления.
ПРОПУЛИТЬ – продать краденую вещь.
ПРОСТОКИШКИ ПОЕСТЬ – бежать из места заключения и через несколько дней быть пойманным.
ПРОТЕКЦИОНИСТ – нищий являющийся в дом с просьбой о помощи якобы по рекомендации вашего знакомого.
ПРОХОДИТ – удается.
ПРОХОЖИЙ – бродяга; беглый.
ПРОЧИТАТЬ НАД ДЖЕКОМ МОЛИТВУ – вынуть механизм из одних часов и переложить в другие.
ПРОШКА – нюхательный табак, арс.
ПРОЮРДОНИТЬ – промотать; прокутить; спустить.
ПРЫЩ – жертва карманщика высшего полета, прилично одетый человек.
ПРЕТЬ – попасться без надежды на освобождение.
ПСИРА – собака.
ПТИЧКА – часть инструмента «трайножки» для взлома несгораемых касс.
ПУГОВИЦУ ЗАСТЕГНУТЬ – привлечь в шулерскую игру.
ПУНЦОВАТЬ – воровке заигрывать кокетничать с жертвой-мужчиной.
ПУНЦОВКА – заигрыванье, кокетство воровки с жертвой-мужчиной.
ПУСКАТЬ КЛЮКВЕННЫЙ КВАС – наносить раны.
ПУСТА – вторая половина колоды в «коробочки» не подготовленная; первая половина, «кусок» сложена в нужном порядке.
ПУСТИТЬ В ДОСКУ – пырнуть ножом.
ПУСТИТЬ КРОВЬ – обыграть, шул.
ПУСТОЙ – безденежный, карм.
ПУСТЫННИК – не помнящий родства, юж.
ПУШКА – мошенничество; обман.
ПУШКАРЬ – мошенник.
ПЧЕЛКА – швейная машина.
ПЧЕЛЫ – фальшивые деньги.
ПЧЕЛЬНИКИ – карцер, арс.; трактир, куда собираются члены преступного мира для кутежа и обсуждения своих дел, юж.
ПШЕНИЧКА ЖЕЛТАЯ – контрабандное золото, арс. сиб.
ПЕТУХ – начальник станции, юж.; пятирублевый кредитный билет.
ПЕНИЕ – тревога; крик.
ПЕТЬ – поднимать тревогу; кричать.
ПЕШИТЬ – теряться.
ПЯТНАТЬ – ранить.

Р

РАБОТА – вообще всякое преступление.
РАБОТА МОКРАЯ – преступление с кровопролитием.
РАБОТА СУХАЯ – преступление без кровопролития.
РАБОТНИЧКИ – пальцы, шул.
РАЗНУЗДАТЬ ЗВЯКАЛО – распустить язык.
РАЗОБРАТЬ ДУШНИК – разбить грудь.
РАЗОРЯТЬСЯ – смешить; развлекать, арс.

РАЗЫГРАТЬ – обмануть.
РАКЛО – босяк, юж.
РАСКОЛОТЬ АРБУЗ – рубить голову, арс.
РАСКОЛОТЬ ЯЩИК – совершить ночное воровство.
РАСПРЯГАТЬ – расстегнуть жертву, карм.
РАСТЫРБАНИТЬ – разделить добычу.
РАЙЗЕН – путешествовать; путешествие, карм.
РАХМАННО – прекрасно.
РВАНЫЙ ПАССАЖИР – жертва, бывавшая уже в переделке у шулеров.
РВАНЫЙ ПИЖОН – то же, что и «рваный пассажир».
РВАНЫЙ ПОНТ – то же, что и «рваный пассажир».
РВАТЬ – вытягивать из-под головы спящего.
РВАТЬ НИТКУ – переходить границу, зап.
РВОТКА – один из инструментов для взлома несгораемые касс.
РЕБЯТНИЦА – арестантка, имеющая в тюрьме детей.
РЕГАПКА – татуировка.
РЕМЕШОК – особая азартная игра, арс., смерть от удушья.
РЕНЦЕПЬ – саквояж; ридикюль.
РИСОВАТЬ – метить карты, шул.
РИСОВКА – пометка, шул.
РОДИМЧИК – изнасилованный ребенок, арс.; ребенок, который берется нищими напрокат.
РОССЫПЬ – сумка с пачками, состоящими из тонких слоев сшитой бумаги, покрытых с обеих сторон кредитными билетами.
РОЗЫГРЫШ – процесс обмана жертв мошенников.
РОМАНОВСКИЙ ХУТОР – тюрьма, юж.
РОТА ЧЕРТОВА – сыскное отделение.
РУБАШКА – сбруя; упряжь, кон.
РУБАТЬ – снять карманные часы с кольца цепочки.
РУЖЬЯ – самодельные карты, арс.
РУКОСУЙ – нищенская сума.
РУЧНОЙ – безвредный.
РУЧКА ОСТАЛАСЬ – немного осталось; на исходе, арс.
РЫБОЛОВ – вор, специальность которого отрезывать чемоданы с задков экипажей.
РЫЖАЯ – полуимпериал.
РЫЖАЧОК – пятирублевая золотая монета.
РЫЖИК – червонец; десятирублевая золотая монета.
РЫЖИЙ – золотой.
РЫЖОВЬЁ – всякие золотые вещи.
РЫХТ – приготовление к краже, кон.
РЕЗАТЬ – красть (цепочки).
РЕШОННЫЙ – приговоренный к каторге на срок не больше двенадцати лет, арс.
РЕШТАКИ – арестантские роты.

С

САВАТЕЙКА – ржаная лепешка, сиб.
САВАТЕЙКИ СТРЕЛЯТЬ – бродяжничать, арс. сиб.
САЛМАК – городовой.
САМАХ – следователь.
САМОДЕЛКА – приготовленная в тайной винокурне водка, зап.
САМОДЕЯЛКА – тайная винокурня, зап.
САМОРОДОК – вор из прислуги.

САМОРОДОК СКАЧЕК – крупный взломщик.
САМОСАДКА – беспатентная продажа, выделка водки.
САМ-КРАШЕ – курительный табак, арс.
САМ-ПАН-ТРЕ – нюхательный табак, арс.
САРА – деньги, арс. сиб.
САРА ЛИПОВАЯ – деньги фальшивые, арс., сиб.
САРАЙ ДЯДЯ – доверчивый; простоватый; разиня, арс.
САРГА – деньги.
САРГА ЛИПОВАЯ – деньги фальшивые.
САРЁНКА – мелкие серебряные деньги, арс. сиб.
САША – двадцатипятирублевый кредитный билет.
СБЛАТОВАТЬСЯ – стать преступным.
СБРУЯ – верхняя одежда, карм.
СВАДЬБА – смена имен, арс. сиб.
СВАЙКА – мужской половой орган, арс.
СВЕЗТИ ТАЧКУ – донести, арс.
СВЕРКАЛЬЦЫ – драгоценные камни.
СВИСТ – одни из приемов при понтировке в штос, шул.
СВОЕРУЧНЫЙ – фальшивый паспорт.
СВОРОЧИТЬ – красть.
СВОЯ – карта, смоченная поташом и пускаемая в колоду во время игры, шул.
СВЕЖИЙ – мошенник, сбывающий под видом фальшивых кредитных билетов, бумагу.
СВЕТОМ МЕТАТЬ – играть в кости, арс.
СВЕТУХ – картежник.
СВЕЧКА – часовой; постовой.
СВЕШАТЬ – приговорить к продолжительному заключению.
СВЯТЦЫ – карты (игральные).
СГОНЩИК – сообщник шулера, разговором о невезении последнего привлекающий игроков.
СГОРЕТЬ – попасться на месте преступления.
СГОРЕТЬ ЗА БУГРАМИ – попасть в Сибирь.
СДЁРЖКА – передергивание карт.
СДРЕФИТЬ – струсить, юж.
СДЕЛАТЬ НЕСЧАСТНЫМ – возбудить преследование за проживание по чужому виду.
СДЕЛАТЬ ПОДВОД – устроить предварительную подготовку дня преступления.
СЕКАЖ – подготовленная в известном расположении колода карт, шул.
СЕЛИТРА – конвойный солдат.
СЕМЬ ВЕРСТ ДО НЕБЕС И ВСЕ ЛЕСОМ – поговорка, означающая человека, который слова правды не скажет, арс.
СЕРЁЖКА – висячий замок.
СЕРСО – серебряный рубль.
СЕРЬГА – висячий замок.
СЕРЬГУ СПУСТИТЬ – пробой сломал.
СЖЕЧЬ – донести.
СИГНАЛИСТ – сообщник шулера, не играющий в карты, но смотрящий в карты жертвы и сигнализирующий о них шулеру.
СИДОР – дворник.
СИДЕТЬ НА ЦАРЯ – не получить пребывания в заключении под следствием в зачет наказания.
СИНГЕР – фальшивые деньги.
СИНЖИРОВАТЬ – вынимать; подменять.
СИНЬКА – пятирублевый кредитный билет.
СИАНЦЫ – карты (игральные), арс.
СКАЗАТЬСЯ ДОМА – сдаться полиции без сопротивления.
СКАКАРЬ – взломщик.

СКАКАТЬ – воровать на площадках трамвая, конки.
СКАКАЧ – взломщик.
СКАЛА – внутренний боковой карман, карм.
СКАМЕЙКА – лошадь; кобыла, кон.
СКАМЕЙКА ФАРТОВАЯ – лошадь, притченная к похождениям конокрадов.
СКАМЬЕВЩИК – конокрад.
СКАЧЕК – взломщик.
СКАЧЕК-САМОРОДОК – крупный взломщик.
СКАЧЕК-УЧЕТНЫЙ – мелкий взломщик.
СКИПИДАРНИЧАТЬ – быть на свободе, находясь в подозрении.
СКИПИДАРЦЕМ ПОПАХИВАЕТ – подозревается в каком-либо тайном деле, намерении.
СКЛАДКА – подготовленная в известном расположении колода карт, шул.; убийство.
СКЛАДЧИКИ – нищие, берущие милостыню не только деньгами, но и провизией и одеждой.
СКЛЕИТЬСЯ – соединиться в шайку; согласиться.
СКОЛЬЗОК – один из шулерских приемов при посредстве смоченной особым составом карты.
СКОК – кража со взломом.
СКОТИНКУ ОСВЕЖЕВАТЬ – зарезать.
СКУЛО – боковой карман.
СКУП – складчина на выкуп товарища.
СКУРЖА – серебро.
СЛАБА! – трус! нерешительный!.
СЛАМЩИК – имеющий право на получение доли добычи.
СЛАМУ ДАТЬ НА ГУРТ – сложившись дать взятку чинам полиции.
СЛАМ – доля добычи.
СЛАМ НА АНТИХРИСТА – взятка помощнику пристава.
СЛАМ НА ВЫРУЧКУ – взятка околоточному надзирателю.
СЛАМ НА КАПЛЮЖНИКА – взятка городовому.
СЛАМ НА КАРМАН – взятка околоточному надзирателю.
СЛАМ НА КРЮЧКА – взятка письмоводителю участка, чиновнику сыскного отделения.
СЛАМ НА МЕНТА – взятка сыщику.
СЛАМ НА ФАРАОНА – взятка приставу.
СЛЕЗНИЦА – письмо без марки, отправляемое родным или знакомым с просьбой о материальной помощи, арс.
СЛЕЗУ ПРОЛИТЬ – попасться на месте преступления.
СЛОЖИТЬ – избить до смерти.
СЛУЧАЙНОСТЬ – умышленный проигрыш для завлечения жертвы, шул.
СЛУШАТЬ КУКУШКУ – бежать из заключения, арс. сиб.
СЛУШАТЬСЯ БАРАБАННОЙ ШКУРЫ – лишиться прав состояния, арс.
СЛЕДЯЧИЙ ВЫДЕЛ – сыскное отделение, зап.
СЛЕПОЙ – беспаспортный; бродяга.
СЛЕПЫШ – то же, что и «слепой».
СЛЯЩИТЬ – украсть.
СМАК – всякая украденная вещь.
СМАСБЕР – распространитель фальшивых денег.
СМОЛИТЬ – курить.
СМОЛКА – табак курительный.
СМЕНЩИК – участник смены имен, арс. сиб.
СМЕНКА – подготовленная колода, которой подмениваются ненужные карты, шул.

СМЕРИТЬ СТЕКЛА – выдавить стекло при посредстве тряпки или бумаги, смазанной медом патокой.
СНЕГ – белье.
СНЕГУ НАБРАТЬ – украсть вывешенное для сушки белье.
СОБАКА – сторублевый кредитный билет, шул.; колокол, сзывающий каторжан на работу, арс. сиб.
СОБАЧКА – висячий замок.
СО ЛБА – обокрасть снаружи.
СОЛДАТ – валет (карта), арс.
СОЛНЦЕВОРОТ-СПИРИДОН – административно высланный.
СОЛОНКА ДЕРЕВЯННАЯ – отделение приговоренные, арс.
СОПЛЯ – бортовая цепочка для часов.
СОРА – деньги; полуимпериал.
СОРВАТЬСЯ – избежать задержания; быть оправданным по суду.
СОРЁНКА – мелкие серебряные деньги.
СО СВЕЧАМИ ХОДИТЬ – идти по улице с двумя конвойными.
СОСТАВИТЕЛЬ – сообщник по составлению игры, шул.
СОЧИНИТЕЛЬ – нищий, подающий просительные письма.
СОЮЗНИК – соучастник, играющий роль совершенно постороннего человека, шул.
СПИДЧИДАРНЫЙ – вспыльчивый, арс.
СПИРИДОН-СОЛНЦЕВОРОТ – административно высланный.
СПЛАВКА – обман малоопытного шулера опытными: последние занимают у первого деньги и проигрывают их сообщнику.
СПЛАВИТЬ – отправить купленные краденые вещи в другой город.
СПОСОБ ПОРЧЕНЫЙ – общеизвестный прием шул.
СПРИНЦЕВАТЬ – ломать, юж.
СПРОВАДИТЬ – выслать этапом на ссылку.
СПУРИТЬ – продать краденую вещь.
СПУРКА – скупка и перепродажа краденых вещей.
СПУСК – снос при игре в штос двух карт вместо одной, шул.
СПУСТИТЬ – обыграть шулерским способом.
СПУСТИТЬ СЕРЬГУ – сломать пробой.
СРУБИТЬ – сорвать часы с кольца цепочки.
СТАБУНИТЬСЯ – соединиться в шайку.
СТАВИТЬ БАНКИ – ударить кулаком в живот.
СТАРИК БЛИНОВ – туз (карта), арс.
СТАРШИЙ ДВОРНИК – прокурор.
СТАРШИЙ ШЛИППЕР – бывший вор, не оставляющий общения с преступным миром.
СТЕКЛА СМЕРИТЬ – выдавить стекло при посредстве тряпки или бумаги, смазанной медом, патокой.
СТЕКЛО УСЫПАТЬ ЗВЕЗДАМИ – в окне разбить стекло.
СТЕКОЛЬЩИК – вор, специальность которого пробираться в квартиры через окна.
СТИРКА – кража, мойщ.
СТИРКИ – неполная колода карт, арс.
СТОЙКА – казенный защитник.
СТОЛЁВСКАЯ ЧАСТЬ – кража со взломом.
СТОРГОВАТЬ – уворовать карм.
СТРЁМА – осторожней; опасность.
СТРЁМИТЬ – смотреть; следить; караулить.
СТРЕМЧЕГОВЫЙ – трехрублевый кредитный билет.
СТРЁМЩИК – караульщик во время игры в карты, кости и т.п., арс.
СТРИКАНЦЫ – ножницы.

СТРЕЛА – казак; конный городовой жандарм.
СТРЕЛОК – первая ступень профессионального воровства; нищий.
СТРЕЛОЧНИК – сообщник шулера, не играющий в карты, но смотрящий в карты жертвы и сигнализирующий о них шулеру.
СТРЕЛЯТЬ – просить милостыню.
СТРЕЛЯТЬ ПО ПАССАЖИРУ – то же, что и «стрелять».
СТРЕЛЯТЬ САВАТЕЙКИ – бродяжничать; находиться в бегах, арс. сиб.
СТУКАЛКИ – стенные часы.
СТУКАЛЫ – стенные часы.
СТУКАНЦЫ – будильник.
СТУЧАТЬ – говорить; спорить.
СТЫРИТЬ – стянуть; украсть.
СТЫРЩИК – вор.
СУДАК – член суда, заседающий в окружном суде на разборе дела.
СУДЬБУ МЕНЯТЬ – бежать из заключения, арс.
СУКА – полицейский.
СУК – полицейский.
СУЛЕЙКА – водка, арс.
СУМАР – черный хлеб, арс.
СУМАСШЕДШАЯ ВОДА – водка, арс.
СУПНИК – педераст; сожитель и эксплуататор проститутки.
СУФЛЁРА – потаскуха; арестантская любовь, арс. сиб.
СУХАРИ! – ничего! не беда!.
СУХАРНИК – тюремный надзиратель.
СУШИЛКА – карцер, арс.
СХАВИРОВАТЬ – спрятать.
СЦЫКАТЬ – изловчиться.
СЧАСТЛИВЧИК – подкидчик кошельков; подкидчик простых стекол, заменяющих драгоценные камни.
СЕРЫЕ – одежда; платье, юж., зап.
СЕРЫЙ БАРИН – околоточный надзиратель.
СЕРЯЧКИ – спички.
СЬЯНЦЫ – карты, арс.
С БОКУ ДВА – отделенный тюремный надзиратель, арс.
С БОКУ ТРИ – старший тюремный надзиратель, арс.
С ВЕТРУ – пришлый; занимающийся воровством в одиночку.
С ДУБОВОЙ ИГЛОЙ ПОРТНЯЖИТЬ – заниматься грабежами, сиб.
С ЗАКЛАДОМ ПОПАСТЬСЯ – быть изобличенным в краже.
С НАШИМ ПОЧТЕНИЕМ ВЫЙТИ ИЗ ТЮРЬМЫ – выйти из тюрьмы, находясь в подозрении.
С НИЖАЙШЕЙ БЛАГОДАРНОСТЬЮ ВЫЙТИ ИЗ ТЮРЬМЫ – выйти из тюрьмы, находясь на большом подозрении.
С НИЖАЙШИМ ПОЧТЕНИЕМ ВЫЙТИ ИЗ ТЮРЬМЫ – то же, что и «с нижайшей благодарностью».
С ПРИХВАТА – грабеж с насилием.
С ПРОЗВОНОМ – со взломом.
С СЕЛЕДКАМИ ХОДИТЬ – идти по улице с двумя конвойными.

Т

ТАЛАН НА МАЙДАН – приветствие подошедшего к играющим в карты, кости, означающее «счастье на игру», арс.
ТАЛЬЯНКУ ЛОМАТЬ – скитаться ночью по улицам не имея ночлега.
ТАСКУН-ИВАН – желудочные боли, бывающие от плохой тюремной пищи, арс.
ТАЧКУ СВЕЗТИ – донести, арс.

ТАЩИТЬ НИЩЕГО ПО МОСТУ – петь заунывное, грустное; ныть, арс.
ТЕИДЕ (Т И Д) – особое разделение колоды на две части, шул.
ТЕЛЕГРАФИСТ – сообщник шулера, не играющий в карты, но смотрящий в карты жертвы и сигнализирующий о них шулеру.
ТЕЛЕФОН – веревка, при посредстве которой из одного этажа тюрьмы в другой передаются письма и мелкие вещи, арс.
ТЕМНИТЬ – бить по голове.
ТЕМНОТА – наркотики, применяемые при усыплении жертвы, мойщ.
ТЕМНАЯ БИРКА – поддельный паспорт.
ТЕМНУЮ НАКРЫТЬ – избить закрыв одеждой, арс.
ТЕМНЫЕ ОЧКИ – поддельный паспорт.
ТЕМНЫЙ – краденый; беспаспортный.
ТЕМНЫЙ ГЛАЗ – поддельный паспорт.
ТЕМНЫЙ КИФ – расправа арестанта с товарищем: последнего в темном углу камеры накрывают одеждой и бьют, часто до смерти.
ТЕМНЫЙ НАВОДЧИК – бессознательный сообщник.
ТЕМНЫЙ ТОВАР – краденые вещи.
ТЕПЛО – верхняя одежда, юс.
ТЕПЛУХА – шуба.
ТИМОФЕЙ – палач, арс.
ТИПОШНИК – любовник и эксплуататор проститутки.
ТИХАЯ – кража через открытые двери.
ТОВАР – уворованная вещь.
ТОВАР КРАСНЫЙ – золотые и другие драгоценные вещи.
ТОВАР МЯГКИЙ – меховые вещи.
ТОВАР ТЕМНЫЙ – то же, что и «товар».
ТОЛЫГАЙ – военный.
ТОНКАЯ ПРОВОЛОКА – длиннорукий вор, ловко залезающий в карманы.
ТОРБОХВАТ – низшая категория воров, обычно крадущая мешки с провизией на базаре у приезжих крестьян.
ТОРГОВАТЬ – воровать карм.
ТОРГОВАТЬ ГОЛЬЕМ – украсть бумажник с деньгами, но без документов, карм.
ТОРГОВАТЬ ЧИСТО – то же, что и «торговать гольем», карм.
ТОРГОВЕЦ – карманный вор.
ТОХ – удобный случай.
ТРАВА – табак, арс.
ТРАМ – трамвай.
ТРАПЕЗОН – скупщик краденого зерна, муки и другого сыпучего товара.
ТРАЙ НОЖКА – инструмент для взлома несгораемых касс.
ТРЕЗВОНИТЬ – лгать.
ТРЕЗВОН – ложь.
ТРЕНА – трехрублевый кредитный билет.
ТРЁКАТЬ – толкать в давке; тревожить, карм.
ТРЕКНУТЬСЯ – встревожиться; очнуться.
ТРЕЛИТЬ – требовать долю.
ТРЕПАТЬ – говорить вздор; врать, арс.
ТРЕПАЧ – врун; лжец, арс.
ТРЕШНИК – трехкопеечная монета.
ТРИ С БОКУ – старший тюремный надзиратель, арс.
ТРОКА – трехрублевый кредитный билет.
ТРОКАТЬ – толкать в давке; тревожить карм.
ТРОКАТЬСЯ – очнуться; встревожиться.
ТРУБА – вздор; пустяки.
ТРЯПЬЕ – одежда.
ТРЯСОГУЗКА – горничная.
ТРЯСУЧКА – часовая цепочка.
ТУВИЛЬ – бумажник, карм.

ТУЖ КОЛЫВАНСКИЙ – доверчивый, арс. сиб.
ТУЗА ПОЙМАТЬ – быть осужденным на каторжные работы, юж.
ТУКОВАТЬ – переговариваться при посредстве перестукиванья, арс.
ТЫРБАНКА – дележ добычи.
ТЫРБАН – предмет добычи.
ТЫРИТЬ – толкать, карм.
ТЫРКА – воровство.
ТЫРКА ЗОЛОТАЯ – удачное воровство.
ТЫРЬ – сигнал помощнику который дает карманщик, когда схватит бумажник пальцами, после чего первый начинает «тырить».
ТЫЦ – то же, что и «тырь».

У

УБОРКА – похороны.
УГАДАТЬ – заслужить побои.
УГОВОРИТЬ – убить вошедшего в помещение, где совершается кража, и поднявшего крик.
УДАРИТЬ – украсть, карм.
УДАРИТЬ В ДУШУ – пырнуть ножом в грудь, арс.
УДОЧКА – приспособление для кражи из церковных кружек и почтовых ящиков.
У ДЯДИ НА ПОРУКАХ БЫТЬ – отбывать наказание в арестантских ротах, сиб.
УЗЛАМИ КОРМИТЬ – пользоваться для педерастии, арс.
УКСУС – лак, арс.
УКУСИТЬ – оскорбить товарища, арс.
УМЫКАНЬЕ – воровство, арс.
УРКА – крупный, дерзкий вор.
УРОКИ ДАВАТЬ – ничего не делать.
УСЫПАТЬ ЗВЕЗДАМИ СТЕКЛО – разбить стекло в окне.
У ТАТАРИНА КОБЫЛУ ИСКАТЬ – заниматься бесполезным делом, арс.
УТКА – одно из тюремных развлечений, арс.
УТРО ДОБРОЕ – особый вид кражи в гостиницах у постояльцев.
УХЛИТЬ – глазеть; смотреть.
УХНУТЬ – уехать на извозчике, который заодно с вором.
УХРЯТЬ – убежать.
УЧЕТНЫЙ СКАЧЕК – мелкий взломщик.

Ф

ФАРАОНОВО ПЛЕМЯ – чины полиции.
ФАРАОН – полицейский; пристав.
ФАРТИТЬ – везти; удаваться.
ФАРТИЦЕР – помощник карманщика.
ФАРТОВАЯ СКАМЕЙКА – лошадь, приученная к похождениям конокрадов.
ФАРТОВИК – постоянный частный обитатель тюрьмы, арс. юж.
ФАРТОВИК КРАСНЫЙ – бывалый опытный арестант, арс. юж.
ФАРТОВЫЙ – счастливый; находчивый.
ФАРТОВЫЕ РЕБЯТА – постоянные, частые обитатели тюрем, арс. юж.
ФАРТ – счастье; удача.

ФАСОН ДЕРЖАТЬ – вести себя с достоинством гордо.
ФАЙ – крупный мошенник.
ФЕЛЬДА – обман; хитрость; лукавство.
ФЕЛЬДИТЬ – обманывать.
ФИГА – сыщик.
ФИГАРИТЬ – заниматься сыском.
ФИГАРЬ – член преступного мира, предупреждающий полицию о готовящемся преступлении.
ФИГУРА ЗАМОРСКАЯ – двойка (карта), арс. сиб.
ФИКС – золото; золотые изделия, юж., зап.
ФИНАГИ – деньги, мош.
ФИНАЛ – бумажник.
ФИНАЛЫ – кредитные билеты.
ФИНАШКИ, деньги, мош.
ФИ-ФУ – компания, шайка поджигателей.
ФОМКА – небольшой ломик, обычно раздвоенный на конце в виде крючка, употребляемый для взлома.
ФОРС – деньги, юж.
ФОРТОЧНИК – худой ломкий мальчик, проникающий через форточки.
ФРАЙЕР – общее название жертвы, юж. зап.
ФРАЙНД – сообщник, помощник карманщика – «аристократа».
ФРЕЙГЕР – общее название жертвы, юж. зап.
ФРИДАРИС – сыщик.
ФРЮ – гордый, арс.
ФУ-ФИ – компания, шайка поджигателей.

Х

ХАВАТЬ – есть.
ХАВИРОВАТЬ – класть уворованный бумажник на время тревоги кому-либо из публики, карм.
ХАВИР – лицо, которому опускается в карман на время тревоги украденный бумажник, карм.
ХАЗА – квартира «хипесницы»; воровская квартира, юж.
ХАЛАМИДНИК – базарный воришка; босяк, юж.
ХАЛДЫГАВИНА – трамвай; конка.
ХАЛДЕЙ – лакей.
ХАЛТАЙ – кража, когда вор схватывает вещь на глазах всех и убегает.
ХАЛТУРА – кража в квартире, где находится покойник.
ХАЛТУРЩИК – вор, специальность которого красть в квартирах где находится покойник.
ХАЙЛО – водка, арс.
ХАМУТАТЬ – лгать, юж.
ХАРИТЬ – пользоваться для педерастии.
ХАЙ – заявление в полицию.
ХВАСТУН – вор, специальность которого красть в магазинах под видом покупателя.
ХВОСТИК – трехмесячное заключение.
ХВОСТОМ БИТЬ – наушничать; низкопоклонничать, аре. сиб.
ХЕВРА – воровская компания, шапка.
ХЕВРАКИ – члены преступного мира.
ХЕР – пьяный.

ХИПЕСНИЦА – проститутка, обирающая гостя.
ХИПЕС – особый род воровства при участии красивой проститутки.
ХЛОПУШ – врун; лжец, арс.
ХОДИТЬ НА ОСОБНЯК – заниматься преступлением одному, без товарищей.
ХОДИТЬ НА ФАРТ – заниматься проституцией.
ХОДИТЬ ПО МУЗЫКЕ – заниматься воровством.
ХОДИТЬ ЖОХОМ – быть без денег.
ХОДИТЬ СО СВЕЧКАМИ – идти по улице с двумя конвойными.
ХОДИТЬ С СЕЛЕДКАМИ – то же, что и «ходить со свечками».
ХОЗЯИН – владелец квартиры, где происходит шулерская игра.
ХОЗЯЙСКИЕ ДЕНЬГИ – доля, получаемая владельцем квартиры, где происходит шулерская игра.
ХОМУТ – шея; болезнь являющаяся результатом педерастии; сифилитическая язва, арс.
ХОРОВОДНЫЙ – принадлежащий к шайке.
ХОРОВОД – товарищество; шайка.
ХОРОНИТЬ – красть у члена же преступного мира.
ХРАП – преступник, отнимающий у товарища что-либо силой.
ХРИСТОРАДНИК – попрошайка.
ХРУСТ – серебряный рубль, арс. сиб.
ХРЯПАТЬ – есть питаться.
ХРЯСТАНЬЕ – еда, кушанье.
ХРЯСТАТЬ – есть.

Ц

ЦАПЛЯ – железная дорога.
ЦАРЕВА ДАЧА – тюрьма, юж.
ЦАРЬ – серебряный рубль.
ЦИПЕР – вор, специальность которого красть носильное платье из передних.
ЦИРЛИХ – особый род кражи из гостиниц у постояльцев.
ЦЫНКА – сторожа во время кражи, преступления.
ЦЫНТА – тюрьма, юж.
ЦЫНТОВАТЬ – сидеть в тюрьме.
ЦЫНТОВКА – тюрьма, юж.
ЦЫНТОВОЙ – сторожевой во время преступления.
ЦЕЛКА – незарегистрированная проститутка.
ЦЕЛЫЙ ПАССАЖИР – жертва, не имевшая еще никогда дела с шулерами.
ЦЕЛЫЙ ПИЖОН – то же, что и «целый пассажир».
ЦЕЛЫЙ ПОНТ – то же, что и «целый пассажир».

Ч

ЧАБУР-ШАБУР – сбруя; упряжь, кон.
ЧАЛДОНКА – колода самодельных карт, арс. сиб.

ЧАЛДОН – постоянный житель крестьянин Сибири, арс. сиб.
ЧАСТЬ СТОЛЁВСКАЯ – кража со взломом.
ЧАСЫ – честь.
ЧЕКУШКА – печать.
ЧЕРВОННЫЙ ВАЛЕТ – мошенник высокого полета.
ЧЕРДАЧОК – маленький жилетный карман.
ЧЕРДАЧНИК – поджигатель.
ЧЕРНОЕ-БЕЛОЕ – чужое имя; паспорт на чужое имя.
ЧЕРТОВА РОТА – сыскное отделение.
ЧЕРТОГОН – нательный крест.
ЧЕРТОПЛЕШИНА – плюха, удар по затылку.
ЧЕТ-НЕЧЕТ – особое разделение колоды на две части, шул.
ЧЕТЫРЕХУГОЛЬНОЙ ГУБЕРНИИ КУКЛИМ – не помнящий родства бродяга.
ЧЕШУТКА – косушка.
ЧИЖОВКА – камера для вытрезвления при участке.
ЧИЖ – клоп, арс. сиб.
ЧИРИК – четвертак.
ЧИСТАЯ БИРКА – настоящий паспорт.
ЧИСТО – ловко; не внушая подозрения.
ЧИСТО ТОРГОВАТЬ – украсть бумажник с деньгами, но без документов, карм.
ЧИСТЯК – черный хлеб, арс.; мошенник-аферист, юж.
ЧИСТЫЕ ОЧКИ – настоящий паспорт.
ЧИСТЫЙ ГЛАЗ – то же что и «чистые очки».
ЧЕТ-НЕЧЕТ – особое разделение колоды на две части, шул.
ЧУВЫРЛО БРАТСКОЕ – отвратительная физиономия, арс.
ЧУРЁК – казенный хлеб.

Ш

ША – околоточный надзиратель стоящий на посту.
ШАБУР – уздечка, кон.
ШАБУР-ЧАБУР – упряжь; сбруя, кон.
ШАВАН – чай.
ШАВАТЬ – находиться в чайной; чаевать.
ШАРЫ – глаза.
ШАТЕЛЕН – часовая цепочка.
ШАТУН – винный погреб.
ШАФЕР – присяжный заседатель.
ШАЙТАН НА ГАЙТАН – ответ на приветствие «талан на майдан», означающее «черт тебе в шею», арс.
ШВАРЦ-ВЕЙС – паспорт на чужое имя; незаполненный паспортный бланк.
ШЕЛИХВОСТКА – дама (карта), арс.
ШЕЛЬМА – шинель.
ШЕМЯГА – платок.
ШЕПЕРКА – шестерка (карта), арс.
ШЕРСТЬ-КИСЛА – конвойный солдат.
ШЕСТЕРКА – половой.
ШЕСТНАДЦАТЬ – сигнал сообщнику о том, что кража окончена, карм.
ШЕСТЬ – тюремный надзиратель, арс.; тише; осторожней, юж., зап.
ШИБИННИЦА – виселица, юж.
ШИБШАЛА – уличный карманный воришка.
ШИЛЛИНГ ЗАШИБИТЬ – обокрасть денежный ящик.
ШИМОНАТЬ – обыскивать; щупать.
ШИПУН – самовар.

ШИРМА – кашне, которым карманщик во время кражи прикрывает руку, мос.
ШИРМА ДРЯННАЯ – фальшивый кредитный билет.
ШИРМАН – карманщик, юж.
ШИРМАЧ – кармащик, мос.
ШИРМУШНИК – карманщик, мос.
ШИТВИС – небольшая компания преступников в два-три человека, юж. зап.
ШИФТАН – армяк.
ШИШБАЛА – уличный карманный воришка.
ШИШКА – кошелек с деньгами.
ШКАЛА – деревенская кляча, кон.
ШКАРА – карманы брюк.
ШКАРЫ – брюки; панталоны.
ШКЕТ – подросток-арестант, исполняющий пассивную роль при педерастии, арс.
ШХЕРЫ – то же, что и «шкары».
ШКИЦА – малолетняя проститутка.
ШКУРЫ БАРАБАННОЙ СЛУШАТЬСЯ – лишиться прав состояния, арс.
ШЛЕПЕР – железнодорожный вор, крадущий вещи на вокзалах и в вагонах.
ШЛИППЕР СТАРЫЙ – бывалый вор, не оставляющий общения с преступным миром.
ШЛИФОВАТЬ – усовершенствовать; учить неопытного вора.
ШМАНАК! – ничего! не беда!.
ШМАНАТЬ – обыскивать; ощупывать.
ШМАРА – развратная женщина; сожительница члена преступного мира, мос.
ШМЕЛЕК – кошелек.
ШМЕЛЬ – кошелек.
ШМИРА – сторожа; стража.
ШМИРНИК – ночной сторож.
ШМУНА – бумажник.
ШНИФ – кража, шниф.
ШНИФЕР – ночной вор, юж.; взломщик несгораемых касс; вор, совершающий кражи при посредстве пробития стен.
ШОПЕМФИЛЛЕР – вор, специальность которого кражи из ювелирных магазинов.
ШОПЕМФИЛЛЕР-НАХОВИРКУ – то же, что и «шопемфиллер».
ШОТТЕНФИЛЛЕР – то же, что и «шопемфиллер».
ШПАЕР – револьвер.
ШПАНА – коренное тюремное население, арс.
ШПАНОВЫЙ БРУС – человек, случайно, за первую кражу попавший в тюрьму, поддающийся ее влиянию и вступающий в члены преступного мира, юж., арс.
ШПОЙЕР – револьвер.
ШПОРА – жандарм.
ШТАМП – фальшивый документ.
ШТУЛЬН – юбка с большими карманами у магазнных воровок.
ШТЫМП – жертва, дом.
ШУРИМУРИ – тюремные щи, арс.
ШУРЬЕ – краденые вещи, юж.
ШУТВИС – небольшая компания преступников в два-три человека, юж., зап.
ШУХЕР – шум; тревога.
ШУХОР – момент, когда попавшийся на месте преступления вор сумеет вырваться из рук поимщиков.
ШУШУ – кража у говорящих между собой на улице.
ШХЕРА – наружный карман.
ШХЕРЫ – нары, арс.
ЩУПАТЬ НОГИ – готовиться к побегу.

Ю

ЮЛА – шестигранный костяной или деревянный конус с очками на сторонах заменяющий игральные кости.
ЮЛАЛЬЩИК – мелкий шулер, играющий на базарах и трактирах и т.п. в карты, кости, «юлу».
ЮЛКА – то же, что и «юла».
ЮРДОВКА – игорный дом, сиб.
ЮРДОНИТЬ – прогуливать добычу.
ЮРОК – татарин.
ЮРЦЫ – кровать; нары.

Я

ЯЗЫК – чиновник сыскного отделения следователь.
ЯКОБСОНОВСКИЕ КАРТЫ – колода карте подобранным рисунком на рубашке, шул.
ЯКОРНИК – нищий, севший на землю для сбора подаяния.
ЯКОРЬ – поза нищего, сидящего на земле с подобранными под себя ногами.
ЯМАН – скверный; плохой; негодный.
ЯМАННАЯ БИРКА – фальшивый паспорт.
ЯМАННЫЕ ОЧКИ – то же, что и «яманная бирка».
ЯМАННЫЙ – скверный; плохой; негодный.
ЯМАННЫЙ ГЛАЗ – фальшивый паспорт.
ЯЩИК РАСКОЛОТЬ – ночное воровство совершить.

Э

ЭКС – экспроприация; вооруженный грабеж.

Литература: *Попов В.М.* Словарь воровского и арестантского языка. Киев: Товарищество «Печатная С.П. Яковлева», 1912. 128 с.

Додаток № 2

Образец контракта между предпринимателем и тюремной администрацией (1878 г.)

Между дирекцией *Рендсбургской тюрьмы* и фабрикантами *Клинге* и *Крумпф* в Гамбурге заключен, после состоявшихся публичных торгов, следующий *контракт*, одобренный *Шлезвигским Губернским правлением*.

§ 1.

Граждане *Клинге* и *Крумпф* обязуются в течении года беспрестанно занимать 75 (семьдесят пять) арестантов упомянутой тюрьмы в имеющих быть указанными дирекцией помещениях, в пределах тюремного здания, фабрикацией стульев или другими столярными работами.

§ 2.

Определение числа и выбор арестантов, подлежащих к работе у упомянутых фабрикантов, остаются в исключительной зависимости свободного усмотрения дирекции. Предприниматели обязаны принимать и занимать указываемых им арестантов в том количестве, какое они обязались снабжать работою, и не в праве заявлять претензий, если бы дирекция, из гигиенических пли полицейских видов, или в случае необходимости арестантов для собственных нужд тюрьмы, отозвала на время или навсегда одного, или нескольких арестантов, и именно до 10 процентов установленного по контракту числа их.

§ 3.

Предприниматели обязаны заботиться как о приобретении и ремонте всех принадлежащих к их производству предметов и инструментов, так и о сохранении в чистоте уступленных им работ и других помещений, вместе с их принадлежностями. Само собою разумеется, что отсюда изымаются одиночные кельи, так как чистка и уборка их лежит на обязанности соответствующих арестантов.

Дирекция, в свою очередь, принимает на себя необходимое, по их мнению, отопление и освещение уступленных фабрикантам помещений. Дирекция принимает» также на себя доставление всей домашней утвари, не относящейся до технического производства.

Если бы для сидения при работе нужны были обыкновенные деревянные скамейки, употребляемые в тюрьме, то и они поставляются дирекцией.

Пользование особыми кладовыми, если таковые имеются на лицо, допускается только с разрешения и по выбору дирекции.

§ 4.

Предприниматели обязаны, под надзором инспектора работы, наблюдать лично, или при посредстве одного или нескольких, на их счет нанимаемых, мастеров за работою, выучивать указанных им арестантов соответствующим отраслям производства, выдавать и отбирать материалы изготовленные предметы, давать требуемые инспектором работы или дирекцией сведения и исполнять их предписания и указания. К обязанностям их, в особенности, относится ведение ежемесячно подаваемых сведений об отобранных у арестантов вещях и рабочих книжек. Последние должны вести таким образом, чтобы из них можно было усмотреть, какие работы данный арестант получил и исполнил, и чем они заняты в данный момент. Рабочая книжка должна быть выдаваемая арестантам не позже 10 часов утра.

Для каждой полной станции (отделения) в флигелях одиночного заключения должен быть поставляемый отдельный мастер, который обязан посещать каждого в одиночной келии находящегося арестанта ежедневно, по меньшей мере четыре раза. Дирекция не принимает на себя обязанности относительно замены или вознаграждения за могущие быть испорченными и утраченными материалы, изделия, утварь, инструменты и т.п., ровно как на исключительной обязанности предпринимателей лежит страхование от огня находящегося в тюрьме имущества.

§ 5.

Мастер должен быть честный и знающий свое дело человек и обязан, подобно надзирателям тюрьмы, повсюду соблюдать правила инструкции, исполнять имеющую ему быть выданною инструкцию и всякие другие указания, и оказывать всем старшим чиновникам беспрекословное повиновение.

Принятие его зависит от усмотрения дирекции.

Предприниматели несут ответственность за поведение мастера и обязаны, в случае требования дирекции, заменить его немедленно другим.

В особенности называется еще на то, что мастера, во время работы арестантов, должны безотлучно пребывать в тюрьмы и что они обязаны настолько заблаговременно делать приготовления к работе, как например топка парового котла, варка рабочих материалов и т.д., чтобы арестанты, по прибытии в рабочее залы, могли немедленно приступать к работе.

§ 6.

Граждане *Клинге* и *Крумпф* платят за работу, считая со дня уступки арестантов:

1) Тем арестантам, по отношению к которым дирекцией установлены ежедневные уроки, – поденную плату в следующем размере:

a) 1 марку за каждого из выученных арестантов.

b) 50 пфеннигов за каждого невыученного арестанта в течении первых трех месяцев их обучения (которое продолжается 6 месяцев).

c) 75 пфеннигов за каждого невыученного арестанта в течении второй половины 6-ти месячного обучения, по истечении которого каждый ученик считается выучившимся.

2) За каждую работу, сверх урока, по 1-й марке, за каждый лишний урок.

3) Тем арестантам, род занятий которых не позволяет установить урок, каковы уборщики и укладчики, – раз навсегда определенную поденную плату в сумме 1-й марки.

4) Если бы для указанных в пункте третьем обязанностей были употребляемы выученные арестанты, работавшие по урокам, – раз навсегда определенную поденную плату в сумме 1 марки 20 пфеннигов.

§ 7.

За подлежащую внесению со стороны предпринимателей поденную плату (§ 6.1., a–c), арестант должен исполнить определенный урок. Урок этот определяется, по выслушании мнения предпринимателей, – дирекцией тюрьмы.

Дирекция не принимает, на себя ответственность за могущие быть неисполненными уроки.

Если бы предприниматели захотели перейти во время контрактного периода к производству других изделий, относительно которых дирекция считает необходимым установить новые уроки, то дирекция в праве распорядиться занятием арестантов этими изделиями в виде пробы, и уже на основании результатов подобных испытаний определить величину уроков.

§ 8.

Пропуски, обусловливаемые постановлениями регламента, должны быть терпимы предпринимателями. Но подобные пропуски через посещение школы, урока пения и Закона Божьего, равно как и вследствие ареста, не оплачиваются (считая 10 часов в день) предпринимателями по установленной в § 6 – таксе.

§ 9.

Предприниматели должны заботиться, чтобы не было недостатка в материале, подлежащем переработке на их счет, и должны как доставлять таковой в тюрьму, так и вывозить из нее готовые изделия на собственные средства.

Если бы по случаю отсутствия или скверного достоинства материала, или вообще по вине предпринимателей, причисленные к ним арестанты остались без занятий, то предприниматели обязаны тем не менее внести установленную плату и, кроме того, за данных арестантов еще сверхурочное вознаграждение в размере представленных им в последнем месяце сверхурочных работ. При этом дирекция свободна употребить подобных незанятых арестантов для других работ, и предприниматели не в праве предъявлять какие бы то не было претензии.

Споры о достоинстве материалов и инструментов разрешаются окончательно дирекцией.

§ 10.

Исчисление уроков и сверхурочных работ пли поденной платы совершается ежемесячно путём составляемого инспектором работ и утверждаемого дирекцией счета, – плата по которому должна воспоследовать в течении 2-х-недельного срока со дня выдачи его.

Последние помесячные платежи отчётного года должны, впрочем, в видах, заключения кассовых книг, быть произведены не позже 25 апреля каждого года.

§ 11.

Определение и выдача вознаграждения арестантам производится исключительно дирекцией тюрьмы.

Выдача им вознаграждая со стороны предпринимателей не допускается.

Точно также предприниматели не вправе влиять на арестантов обещаниями относительно будущности; таковые могут исходить только от дирекции.

Предпринимателям не дозволяется также давать какое-либо вознаграждение чиновникам за их должностные действия.

Работы на них со стороны предпринимателей допускаются лишь с разрешения директора, которому передаются и соответствующие счеты для уплаты через посредство тюремной кассы.

§ 12.

Для обеспечения принятых на себя обязательств, граждане *Клинге* и *Крумпф* имеют внести в тюремную кассу 600 марок прусскими государственными билетами.

Кроме, того, они признают за дирекцией право залога и задержания по отношению ко всем им в здании тюрьмы находящимся материалам, изделиям, машинам и другим предметам, и инструментам, и отвечают также за исполнение этого контракта всем своим наличным и будущим имуществом.

Внесённый чистыми деньгами залог не приносит «%» в случае если предприниматели не исполнят возложенных на них в предыдущих §§ обязанностей, и, в особенности, в случае не замены ими мастера, удалённого по предписанию дирекции в течении указанного им со стороны этой последней срока, они обязуются уплатить штраф в 100 марок. Штраф этот может быть уплачен из залога.

§ 13.

Контрактный год начинается с *20 мая 1878 года* и истекает *19 мая 1879 года*. Если за 6 месяцев до истечения контракта не воспоследует отказ в возобновлении его со стороны контрагентов, то он остается в силе еще на один год, и так далее год от году, пока за 6 месяцев до истечения срока контракта не воспоследует отказ от его продолжения.

§ 14.

Расходы по изготовлению контракта падают, согласно указаниям устава о гербовом сборе, на предпринимателей, равно как и почтовые расходы по могущей встретиться переписке. Пошлины, налоги и т.п. падают также исключительно на предпринимателей.

§ 15.

Если бы предприниматели не вносили аккуратно плату за работу в тюремную кассу, или допустили остановку в производстве работ, так, что арестанты остались бы без занятий, причем предприниматели не устранять этих остановок в течении указанного ими дирекцией срока, то дирекция имеет право во всякое время нарушить контракт.

§ 16.

Предприниматели не в праве уступать другому лицу проистекающих для них из данного договора прав. Если бы это все так случилось, то дирекция в праве отказаться от контракта в любой срок.

§ 17.

В случае смерти предпринимателей, дирекция тюрьмы сохраняет за собою право или предоставить продолжение контракта наследникам их, или же прекратить контракт в установленный ею более краткий срок. Наследники, напротив того, обязаны соблюдать контракт, если бы того требовала дирекция тюрьмы.

Если бы в течении контрактного срока над имуществом предпринимателей был установлен конкурс, то заключенное с ними условие утрачивает силу с того момента, как будет постановлено признание конкурса. Дирекция сохраняет, однако, за собою всякие права относительно возмещения могущих встретиться недочётов на счёт конкурсной массы.

Конкурсная масса, напротив того, не может требовать какого бы то ни было вознаграждения по поводу прекращения контракта.

§ 18.

Толкование этого контракта подлежит губернскому правлению в г. Шлезвиге и предприниматели отказываются от всяких возражений против него.

Подписал Директор *Подписали фабриканты*

Литература: Сборник статей и сведений по тюремному вопросу. Выпуск I. Тюремное дело в Пруссии. Санкт-Петербург: Главное тюремное управление; Типография товарищества «Общественная польза», 1880. С. 233–239.

Додаток № 3

Памятка конвоиру «Держи ухо востро!» (1890 г.)

1. Конвоир есть тот же часовой, а потому так себя разуметь и так себя соблюдать должен.
2. Сопровождая арестанта, помни, что он думает о том, как бы убежать или обмануть тебя, а ты должен думать о том, как бы не упустить его.
3. С арестантами ни в какие разговоры и шутки не вступай и никакой пищи от них не принимай, обращайся с ними ласково, без грубости, но если придется иметь дело с закоренелыми преступниками, то сам погибай, а арестанта из рук не выпускай.
4. Если будешь назначен за старшего в конвое, то при приеме арестантов поступай так: проверь арестантов по документам, тщательно следи, чтобы приметы их были схожи с личностью, опроси туда ли каждый из них следует, куда прописано в документе, осмотри подробно вся ли в целости и исправности казенная одежда, если чего не окажется, – делай о том отметку в одежной записке; в зимнее время смотри, чтобы арестанты были тепло одеты, т. е. имели бы полушубки с варьгами и суконные онучи.
5. При обыске арестантов обращай главное внимание на то, чтобы они не имели при себе ножей, бритв, ножниц, иголок; игральных карт, курительного и нюхательного табаку, мыла, сала и других вредных для арестанта вещей, которыя тут же, в тюрьме, передай начальнику тюрьмы для поступления с ними по закону.
6. Если у арестанта будут найдены ценные вещи (золотые или серебрянныя) или деньги, то, отобрав их, также передай начальнику тюрьмы и, получив от него, квитанцию, вручи ее арестанту.
7. Перед выступлением в путь объяви всем арестанта громко и внятно так: «если кто-либо из вас осмелится бежать или буйствовать, то против такого будет употреблена сила оружия».
8. Наблюдай также и за действиями данных в помощь тебе конвойных, чтобы они свято исполняли по отношению к арестантам возложенные на них обязанности и всякое нарушение кем-либо из них установленных правил – прекращай немедленно, а по возвращении из командировки докладывай о том своему ближайшему начальству, неблагонадежного товарища-конвоира не покрывай никогда, помня, что этим ты делаешь вред ему и себе, и службе, нарушая данную тобою присягу.

9. Смотри зорко за порученными тебе арестантами, чтобы к ним никто не подходил; чтобы они не просили сами милостыни, не воспрещая однако же принимать таковую, но при этом строго смотри, чтобы в подаяние не было вложено чего-либо.

10. Наблюдай, чтобы арестанты не ослабляли и не повреждали оков, т. е. ножных кандалов и наручников, не портили казенной одежды и не обменивались ею между собою.

11. Предупреждай и прекращай всякие споры, ссоры, драки арестантов между собою, но делай это прилично, без ручательств, на том основании, что слишком грубое и жестокое обращение конвойных роняет и унижает их значение в глазах арестантов.

12. Арестанта без нужды не обижай: конвоир не разбойник.

13. Прибегай к силе и оружию только в крайних случаях "и то, не иначе как с разрешения конвойного начальника или «старшего» в конвое, от которого зависит распоряжение как действовать: силою или оружием. Сам же по своему усмотрению никогда не смей прибегать к каким-либо мерам строгости. Прикажет «старший» – исполняй немедленно.

14. На привалах, отдыхах и вообще при всяких остановках ружья из рук не выпускай, но всегда имей его наготове.

15. Не останавливайся для привала около леса, кустарника, болота, реки, кладбища и вообще вблизи таких мест, за которыми арестанту в случае побега легко укрыться.

16. Перед впуском арестантов в этапный дом тщательно осмотри помещение и удостоверься, прочны ли оконные решетки и не имеется ли таких неисправностей, кото-рые могут, способствовать побегу.

17. Ночью, на ночлегах возможно чаще наблюдай за тем, что происходит в камере арестантов.

18. В случае болезни арестанта в пути требуй от сельского начальства подводу для’ него, но ни под каким предлогом не оставляй его в селении, а непременно доставь в город.

19. В случае смерти арестанта тело его оставь в первом селении вместе с путевыми документами и одеждою, которую сдай волостному или сельскому начальству, а в принятии умершего, документов и вещей возьми квитанцию, которую представь по прибытию в город уездному военному начальнику и доложи ему об этом происшествии.

20. В случае болезни или смерти «старшего» в конвое один из оставшихся конвойных заступает на его место и принимает начальство над арестантской партией.

21. В походе держи себя чисто, одежду и обувь в порядке. Ружье и ноги береги пуще глаза: хорошенько обертывай портянки и пропитывай их салом – ноге будет мягче, а в сильные морозы с разрешения начальства надевай валенки.

22. Конвоиру надлежит быть здоровым, честным, неподкупным.

23. Помни, что за всякое нарушение правил конвойной службы ожидает тебя военная тюрьма или дисциплинарный батальон, а за точное исполнение – похвала от начальства.

Штабс-капитан Н. Дроздовский *Москва, 1890 год*

Литература: Памятка конвоиру «Держи ухо востро!». Автор – штабс-капитан Московской конвойной команды Н. Дроздовский. URL: http://istor-vestnik.org.ua/5920/ (дата обращения: 08.03.2020 г.).

Додаток № 4

Кодекс етики в'язничного капелана

Преамбула

Даний кодекс регулює принципи поведінки в'язничного священика (капелана) у відносинах із персоналом, в'язнями та представниками інших конфесій для ефективного забезпечення релігійних потреб, гуманізації пенітенціарної системи.

В'язничний священик (капелан), відповідаючи на поклик Божий, бере на себе обов'язок дотримуватися заповідей любові та таких принципів:

1. Загальні принципи:

1.1. служити єдиному Богу і за Його допомогою людям, які працюють у пенітенціарній системі України та в'язням;

1.2. стояти на захисті гідності кожної людини;

1.3. бути прикладом у праведності та дотриманні здорового способу життя;

1.4. постійно займатися своїм професійним та особистим розвитком;

1.5. дотримуватися конфіденційності щодо інформації, отриманої під час служіння;

1.6. нести відповідальність за належну підготовку та поведінку волонтерів і помічників, що залучаються до служіння;

2. Принципи у відносинах з персоналом:

2.1. капелан у разі необхідності може інформувати адміністрацію установи про потреби персоналу та в'язнів;

2.2. узгоджувати час свого духовного служіння з розпорядком пенітенціарних установ;

2.3. брати участь у заходах професійної підготовки та реабілітації персоналу з метою виховання високих духовних і моральних цінностей, а також захисту людської гідності в'язнів;

2.4. поважати релігійні переконання та традиції віруючих працівників пенітенціарної системи, як і право на свободу світогляду невіруючих, захищати їх від дискримінації на расовому, мовному, релігійному чи буд-якому іншому ґрунті;

2.5. намагатися забезпечити задоволення релігійних потреб (душпастирську опіку) віруючим інших конфесій (релігій) у межах своєї компетенції так само сумлінно, як він це робитиме для вірних своєї конфесії (релігії);

2.6. пам'ятаючи, що на служінні можуть бути присутні представники інших конфесій (релігій), намагатися звертати увагу на питання, які є спільними, не допускаючи міжконфесійних поділів та суперечок;

2.7. не займатися переманюванням у свою віру послідовників інших конфесій (релігій), маючи право проповідувати тим, хто не ідентифікує себе з іншою конфесією;

2.8. у своєму служінні звертати увагу на працю із сім'ями працівників пенітенціарної системи.

3. Принципи у відносинах з в'язнями:

3.1. поважати релігійні переконання та традиції віруючих в'язнів, як і право на свободу світогляду невіруючих, захищати їх від дискримінації на расовому, мовному, релігійному чи буд-якому іншому ґрунті;

3.2. намагатися забезпечити задоволення релігійних потреб (душпастирську опіку) віруючим інших конфесій (релігій) у межах своєї компетенції так само сумлінно, як він це робитиме для вірних своєї конфесії (релігії);

3.3. на прохання в'язня сприяти задоволенню його релігійних потреб душрастирем його конфесії (релігійної організації);

3.4. пам'ятаючи, що на служінні можуть бути присутні представники інших конфесій (релігій), намагатися звертати увагу на питання, які є спільними, не допускаючи міжконфесійних поділів та суперечок;

3.5. не займатися переманюванням у свою віру послідовників інших конфесій (релігій), маючи право проповідувати тим, хто не ідентифікує себе з іншою конфесією;

3.6. вести профілактику випадків прояву релігійної нетерпимості, ненависті, фанатизму чи агресії серед в'язнів;

3.7. у своєму служінні звертати увагу на гуманітарні потреби, збереження соціальних зв'язків в'язнів;

3.8. сприяти проведенню програм надолуження і примирення щодо жертв злочинів.

4. Принципи у відносинах з іншими капеланами:

4.1. поважати релігійні вчення, переконання та практики кожного пенітенціарного священика (капелана), який служить працівникам пенітенціарної системи та в'язням;

4.2. прагнути підтримувати добрі відносини і співпрацю з капеланами інших конфесій, зміцнюючи в ув'язнених толерантне ставлення одне до одного;

4.3. об'єднати зусилля щодо запобігання катувань чи нелюдському або такому, що принижує людську гідність поводженню з в'язнями.

Література: Кодекс етики в'язничного капелана: прийнятий 13.02.2018 р. Душпастирською радою з питань релігійної опіки у пенітенціарній системі України при Міністерстві юстиції України. URL: https://prison-pastoral.blogspot.com/2018/02/blog-post_13.html?m=1 (дата звернення: 08.03.2020 р.).

Додаток № 5

Кодекс професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України

1. Загальна частина

Кодекс професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) – це система моральних норм, зобов'язань і вимог щодо сумлінного виконання службових обов'язків персоналом цієї служби, заснована на загальновизнаних моральних принципах і положеннях національного законодавства, міжнародних стандартах функціонування системи виконання кримінальних покарань.

ДКВС України та її персонал служать суспільству, забезпечуючи його безпеку через гуманне поводження, застосування до засуджених та ув'язнених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки та їх ізоляцію. Працюючи із засудженими та ув'язненими, установами, підприємствами, організаціями та громадянами, персонал ДКВС України покликаний зменшити ризик вчинення повторних кримінальних правопорушень і при цьому ставить перед собою за мету соціальну реінтеграцію правопорушників, що сприяє зміцненню суспільної безпеки та правопорядку в Україні. У цьому і полягає місія ДКВС України.

Виконання кримінальних покарань, поводження із засудженими та ув'язненими потребують дотримання вимог безпеки й правопорядку з одночасним забезпеченням таких умов, що не порушують гідності людини та надають можливість займатися змістовною діяльністю з упровадження програм реінтеграції засуджених у суспільство. Усе це висуває високі вимоги до моральних якостей персоналу ДКВС України.

Усвідомлюючи виняткову значимість своєї місії, з метою захищеності громадян та зміцнення їхньої довіри до ДКВС України, персонал зобов'язаний демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, що зумовлює добровільне взяття на себе більш істотних обмежень, пов'язаних із дотриманням етичних норм у поведінці як під час виконання професійних обов'язків, так і у позаробочий час.

Керуючись Конституцією України, Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», враховуючи положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, та ґрунтуючись на Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи (2012)5 щодо Європейського Кодексу етики працівників пенітенціарних установ (ухваленого Комітетом міністрів 12 квітня 2012 року на 114 засіданні заступників міністрів), а також на стандартах, які містяться в рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи та стосуються пенітенціарної полі-

тики та практики, Міністерство юстиції затверджує цей Кодекс професійної етики персоналу ДКВС України, положення якого спрямовані на встановлення етичних стандартів, пов'язаних зі статусом осіб з числа персоналу ДКВС України.

2. Визначення сфери дії Кодексу

Цей Кодекс стосується персоналу ДКВС України, до якого належать особи рядового і начальницького складу, спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами.

Норми Кодексу поширюються на персонал ДКВС України, міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України, уповноваженого органу з питань пробації, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, створених для забезпечення виконання завдань ДКВС України (далі – органи і установи).

Персонал ДКВС України зобов'язаний дотримуватись цього Кодексу.

3. Цілі діяльності персоналу ДКВС України

Основними завданнями персоналу ДКВС України в демократичному суспільстві, в якому діє принцип верховенства права, є:

– виконання всіх обов'язків згідно з національним законодавством та міжнародними стандартами;

– захист і дотримання основоположних прав і свобод людини, закріплених, зокрема, в Європейській конвенції з прав людини;

– забезпечення перебування всіх засуджених і ув'язнених у безпеці та умовах, які відповідають міжнародним стандартам, зокрема Європейським пенітенціарним правилам;

– повага і гарантування права громадськості на захист від злочинності;

– робота у напрямі соціальної реінтеграції засуджених через забезпечення їх можливістю змістовно використовувати свій час.

4. Персонал ДКВС України і система кримінальної юстиції

Роль та обов'язки персоналу ДКВС України щодо засуджених і ув'язнених мають відрізнятися від тих, які мають військові формування України, органи судової влади та інші правоохоронні органи. Персонал ДКВС України повинен співпрацювати з відповідними установами системи кримінальної юстиції для забезпечення мінімізації карального впливу й підвищення ефективності застосовуваного покарання.

Персонал ДКВС України повинен працювати сумлінно та з повагою ставитись до людської гідності ув'язнених, засуджених, громадськості та своїх колег, що дасть змогу забезпечити та підтримати довіру до ДКВС України. Персонал ДКВС України повинен утримуватися від будь-яких форм поведінки, що може обґрунтовано сприйматись як катування та інше нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання.

5. Основні принципи поведінки персоналу ДКВС України

А. Відповідальність

Персонал ДКВС України на всіх рівнях несе персональну відповідальність за наслідки від своїх власних дій, бездіяльності або надання розпоряджень підлеглим, а також зобов'язаний завжди контролювати відповідність своїх дій закону.

Б. Доброчесність

Персонал ДКВС України повинен дотримуватись високих стандартів особистої чесності та порядності.

Персонал ДКВС України повинен докладати зусиль задля підтримки позитивних професійних відносин із засудженими, ув'язненими та членами їхніх сімей.

Персонал ДКВС України не повинен допускати, щоб його особисті, фінансові чи інші інтереси спричиняли конфлікт інтересів під час обіймання посади. Він несе відповідальність за недопущення таких конфліктів інтересів і повинен звертатись за роз'ясненням у колізійних випадках.

Персонал ДКВС України повинен протидіяти всім формам корупції. Про випадки корупції особи з числа персоналу ДКВС України зобов'язані інформувати своє керівництво та інші відповідні органи.

Персонал ДКВС України повинен виконувати всі законні доручення свого керівництва, але утримуватися від виконання будь-яких доручень, які суттєво й явно порушують закон, і повідомляти про це вищестояще керівництво.

В. Повага та захист людської гідності

Персонал ДКВС України повинен завжди захищати право кожного на життя.

Під час виконання своїх щоденних обов'язків персонал ДКВС України повинен поважати та захищати людську гідність, забезпечувати дотримання і захист прав людини.

Персонал ДКВС України за жодних обставин не повинен заподіювати, провокувати або терпимо ставитися до будь-яких актів катування та іншогонелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання включаючи випадки надання таких розпоряджень керівництвом.

Персонал ДКВС України зобов'язаний поводитися із засудженими у знаними, колегами та іншими особами з максимальною толерантністю та стриманістю, ввічливо та з повагою.

Персонал ДКВС України зобов'язаний діяти лише на підставі в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Г. Допомога та підтримка

Персонал ДКВС України повинен бути уважним до особливих потреб таких засуджених та ув'язнених, як неповнолітні, жінки, представники національних меншин, іноземці, особи похилого віку, особи з інвалідністю, інші ув'язнені та засуджені, вразливі з різних причин, а також докладати всіх зусиль для задоволення їхніх законних потреб.

Персонал ДКВС України повинен сприяти соціальній реінтеграції та адаптації засуджених та ув'язнених через конструктивну діяльність та індивідуальну допомогу.

Ґ. Справедливість, неупередженість і в ідсутність дискримінації

Персонал ДКВС України повинен поважати принципи плюралізму і розмаїття й не допускати привілеїв чи обмежень засуджених та ув'язнених заознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками чи виду інкримінованих їм злочинів.

Персонал ДКВС України повинен усвідомлювати необхідність протидіяти та боротися з расизмом і ксенофобією, а також сприяти тендерній толерантності та запобігати сексуальним домаганням у будь-якій формі стосовно інших співробітників, засуджених та ув'язнених.

Персоналу ДКВС України слід виконувати свої завдання справедливо об'єктивно і послідовно.

Персонал ДКВС України зобов'язаний використовувати об'єктивні та справедливі дисциплінарні процедури, а також дотримуватися принципу відповідно до якого засуджені й ув'язнені, яких обвинувачено в дисциплінарному правопорушенні, вважаються невинуватими, доки їхню вину не буде доведено в законному порядку.

Д. Співпраця

Персонал ДКВС України сприяє співпраці з урядовими та неурядовими організаціями та громадськими об'єднаннями.

Персонал ДКВС України повинен ставитись до колег з довірою та розумінням, надавати підтримку.

Е. Конфіденційність і захист даних

Інформація конфіденційного характеру, яка є у розпорядженні персоналу ДКВС України, повинна зберігатися у таємниці, крім випадків визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Особлива увага повинна бути приділена зобов'язанню дотримуватисьпринципу збереження лікарської таємниці.

Збирання, зберігання і використання персональних даних персоналом ДКВС України здійснюється відповідно до принципів захисту даних і зокрема, повинне обмежуватися обсягами, необхідними для досягнення законних і конкретних цілей.

Допускається участь персоналу ДКВС України у соціальних мережах, Інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет чи засобах масової інформації, проте особа з числа персоналу ДКВС України не може використовувати чи поширювати наявну в неї інформацію щодо засуджених або ув'язнених, якщо вона може сприяти створенню негативного іміджу цих осіб серед громадян та в суспільстві, окрім тої, що є загальнодоступною та висвітлює їх неправомірну та незаконну поведінку.

6. Спеціальні принципи поведінки персоналу установ виконання покарань і слідчих ізоляторів

Персонал ДКВС України повинен гарантувати безпеку, поважати і захищати фізичну, статеву та психологічну цілісність усіх засуджених і ув'язнених, які перебувають в умовах ізоляції, в тому числі від нападів з боку інших засуджених або ув'язнених, а також будь-якої іншої особи.

Персонал ДКВС України не повинен застосовувати силу до засуджених чи ув'язнених, окрім у чітко визначених законом випадках і завжди лише як крайній засіб. Так само слід підходити і до застосування всіх засобів стримування.

Персонал ДКВС України здійснює особистий огляд тільки у випадках, передбачених чинним законодавством, в разі крайньої потреби, не принижуючи при цьому засуджених або ув'язнених.

Персонал ДКВС України повинен забезпечувати засудженим та ув'язненим регулярне та належне спілкування зі своїми захисниками та сім'ями впродовж усього строку перебування в місцях позбавлення волі.

Персонал ДКВС України повинен гарантувати охорону здоров'я засуджених та ув'язнених і, зокрема, вживати негайних заходів для надання медичної допомоги в разі потреби.

Персонал ДКВС України повинен забезпечувати належні санітарно-гігієнічні умови та відповідне харчування засуджених і ув'язнених. Персоналу установ виконання покарань і слідчих ізоляторів слід докладати всіх зусиль для того, щоб умови утримання відповідали вимогам відповідних міжнародних стандартів та національному законодавству.

Персонал ДКВС України повинен поважати принцип презумпції невинуватості ув'язнених.

7.Поведінка персоналу ДКВС України у позаробочий час

Персонал ДКВС України зобов'язаний не чинити дій і вчинків, що можуть зашкодити інтересам чи негативно вплинути на репутацію ДКВС України.

Персонал ДКВС України зобов'язаний повідомити вищестоящому керівництву про будь-яке провадження, відкрите за фактом вчинення ним кримінального або іншого правопорушення.

Персонал ДКВС України не може обіймати будь-які інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, бути у складі правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді) ревізійній комісії господарської організації), якщо іншого не передбачено Конституцією або іншими законами України, зокрема Законом України «Про запобігання корупції».

Персонал ДКВС України має право брати участь у громадській діяльності, публічних заходах, якщо вони не завдають шкоди статусу авторитету ДКВС України і не впливає на його професійну діяльність, проте він повинен уникати взаємовідносин, які можуть вплинути на неупередженість і законність професійної діяльності особи з числа персоналу ДКВС України.

Персонал ДКВС України не повинен підтримувати або належати до будь-якої організації, діяльність якої суперечить чинному законодавству України, інтересам кримінального правосуддя або процесу виконання кримінальних покарань.

Персонал ДКВС України повинен ураховувати, що особисті відносини та будь-які втручання не повинні впливати на поведінку персоналу чи його діяльність.

8. Обов'язки начальників та керівників

Начальники та керівники органів і установ (далі – начальники та керівники) зобов'язані бути взірцями у питаннях етичної поведінки і працювати відповідно до цього Кодексу. Вони повинні бути прикладом для наслідування у питаннях ведення професійної, неупередженої та ефективної діяльності в кожному підпорядкованому органі або установі. Вони зобов'язані морально і психологічно підтримувати персонал, давати йому необхідні рекомендації щодо якісного виконання професійних обов'язків та мотивувати їх до професійного зростання.

Начальники та керівники зобов'язані гарантувати, що їхній персонал належно виконує свої професійні обов'язки. Вони повинні реагувати на будь-яку поведінку, що порушує цей Кодекс, інформуючи про це, якщо цедоречно, персонал ДКВС України, а у разі потреби інших відповідних посадових осіб. Вони повинні реагувати на будь-яку поведінку яка невідповідає вимогам цього Кодексу, інформуючи при цьому в разі потреби й інших відповідних осіб.

Начальники та керівники несуть відповідальність за забезпечення просування та підтримку професійних стандартів, а також за створення умов для виправлення и ресоціалізаціїзасуджених, належного поводження з ними.

Начальники та керівники повинні здійснювати моніторинг і контроль за виконанням чинного законодавства з питань етичної поведінки запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності підлеглих, вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів відповідно до Закону України «Про запобігання корупції».

9. Прикінцеві положення

Персонал ДКВС України зобов'язаний виконувати положення цього Кодексу, а також повинен запобігати і всіляко протидіяти будь-яким його порушенням.

Особи з числа персоналу ДКВС України, які мають підстави вважати що сталося або може статися порушення цього Кодексу, зобов'язані повідомити про це вищестояще керівництво і, якщо це необхідно, інші відповідні органи.

Література: Кодекс професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 14.04.2017 р. № 1272/5. URL: https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/664037 (дата звернення: 08.03.2020 р.).

Додаток № 6

Присяга громадян України, які вступають на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України

Відповідно до частини 4 статті 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713–IV, громадяни України, які вперше зараховуються на посади рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби та у відповідних випадках пройшли встановлений строк випробування, складають **Присягу** такого змісту:

«**Я** (прізвище, ім'я, по батькові), вступаючи на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України, клянуся завжди залишатися відданим Українському народові, неухильно додержуватися Конституції та законів України, бути чесним, гуманним, сумлінним і дисциплінованим, зберігати державну та іншу охоронювану законом таємницю. Присягаю з високою відповідальністю виконувати свій службовий обов'язок, вимоги статутів і наказів, постійно вдосконалювати професійну майстерність та підвищувати рівень культури, не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина, всіляко сприяти зміцненню правопорядку. Якщо я порушу цю присягу, то готовий нести відповідальність, установлену законом».

Література: Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409.

Додаток № 7

Програма навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» [Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна]

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Тема № 1. ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА. ПРЕДМЕТ І СИСТЕМА ДИСЦИПЛІНИ

Політика у сфері виконання покарань. Цілі, принципи, стратегія, напрями політики у сфері виконання покарань. Державна пенітенціарна служба України як суб'єкт реалізації полі-тики у сфері виконання покарань. Значення Міністерства юстиції України у формуванні та реалізації політики у сфері виконання покарань.

Кримінально-виконавче право як форма політики у сфері виконання покарань. Поняття кримінально-виконавчого права. Основні принципи кримінально-виконавчого права.

Діяльність органів та установ виконання покарань як предмет регулювання у кримінально-виконавчому праві. Основні напрями діяльності органів та установ виконання покарань. Структурно-функціональна характеристика діяльності органів та установ виконання покарань. Процес виконання-відбування покарання як об'єкт кримінально-виконавчої діяльності. Адміністрація органів та установ виконання покарань як суб'єкт ви-конання покарання.

Мета кримінально-виконавчої діяльності. Правові та матеріально-предметні засоби кримінально-виконавчої діяльності. Засуджений як суб'єкт відбування покарання. Учасники кримінально-виконавчої діяльності. Кримінально-виконавчі правовідносини як форма кримінально-виконавчої діяльності.

Наука кримінально-виконавчого права та її предмет.

Предмет і система дисципліни кримінально-виконав-чого права.

Тема № 2. ІСТОРИЧНІ СВІДОЦТВА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Регулювання виконання покарань в джерелах XVII - початку XX ст. Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.). Проект Устава про тюрми (1787 р.). Звід установ та уставів про тримання під вартою та про засланих (1832 р.). Проект положення про виправні тюрми. Уложення про покарання кримінальні та виправні (1845 р.). Положення

про військові тюрми (1869 р.). Про заснування у складі Міністерства внутрішніх справ Головного тюремного управління (1879 р.). Про заснування місць тримання під вартою, спорудження їх та управління ними (1890 р.). Устав конвойної служби (1907 р.). Положення про виховно-виправні заклади для неповнолітніх (1909 р.). Порядок тримання арештантів у місцях ув'язнення (1912 р.). Загальна тюремна інструкція (1912 р.). Правила внутрішнього тюремного розпорядку (1916 р.).

Виправно-трудове законодавство України за часів СРСР. Виправно-трудовий кодекс Української РСР (1925 р.). Положення про виправно-трудові табори (1930 р.). Виправно-трудовий кодекс Української РСР (1970 р.).

Сучасне кримінально-виконавче законодавство України. Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 р.

Тема № 3. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Конституція України – основа правового регулювання діяльності органів та установ виконання покарань. Закон як основна форма вираження політики у сфері виконання покарань.

Чинне кримінально-виконавче законодавство України. Загальна характеристика Кримінально-виконавчого кодексу України. Мета та завдання кримінально-виконавчого законодавства України. Принципи кримінально-виконавчого законодавства України.

Накази Міністерства юстиції України як форма регулювання правовідносин у сфері виконання покарань.

Тема № 4. ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ І ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЗАСУДЖЕНИХ ЗАСОБІВ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ

Поняття виконання та відбування покарання, їх основні ознаки та зміст.

Форми виконання покарань у виді позбавлення волі.

Виконання покарань, що не пов'язані з позбавленням волі засуджених.

Виконання покарань, що пов'язані з виховним впливом на засуджених, їх види та специфічні ознаки.

Відмінність виконання покарань, пов'язаних із виховним впливом, від виконання покарань, що не пов'язані із застосуванням засобів виправлення і ресоціалізації.

Виправлення і ресоціалізація засуджених як мета соціально-виховної діяльності персоналу органів та установ виконання покарань. Поняття соціально-виховної роботи. Основні засоби виправлення і ресоціалізації засуджених.

Тема № 5. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ

Поняття правового статусу засуджених. Основи правового статусу засуджених. Правовий статус засуджених та проблема дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Основні права засуджених. Право засуджених на особисту безпеку.

Основні обов'язки засуджених.

Законні інтереси засуджених.

Закріплення правового статусу засуджених у кримінально-виконавчому законодавстві. Загальні принципи визначення правового статусу засуджених. Норми кримінального законодавства та вирок суду як джерело обмежень прав та свобод за-суджених.

Тема № 6. ОРГАНИ І УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Види органів і установ виконання покарань. Кримінально-виконавчі установи відкритого і закритого типу.

Державна виконавча служба. Кримінально-виконавча інспекція. Військові частини, гауптвахти. Арештні доми. Виправні центри. Дисциплінарний батальйон. Виправні та виховні колонії. Орган пробації.

Місця позбавлення волі, які не виконують функцію виконання покарань.

Управління органами та установами виконання покарань. Державна кримінально-виконавча служба України. Основні завдання Державної пенітенціарної служби України.

Організаційна та просторова структура виправної колонії. Відділення соціально-психологічної служби як основна організаційна ланка в структурі кримінально-виконавчої установи.

Взаємодія органів та установ виконання покарань з іншими органами держави, які здійснюють боротьбу зі злочинністю.

Тема № 7. НАГЛЯД І КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань.

Відомчий контроль за діяльністю органів і установ ви-конання покарань.

Відвідування установ виконання покарань.

Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених.

Тема № 8. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

Мінімальні стандартні правила ООН поводження з ув'язненими (Правила Мандели) (2015 р.). Декларація про захист усіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що зневажають людську гідність, видів поводження та покарання (1975 р.). Кодекс поведінки посадових осіб у підтриманні правопорядку (1979 р.). Принципи медичної етики, що стосуються ролі працівників охорони здоров'я, а особливо лікарів, у захисті ув'язнених чи затриманих осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (1982 р.). Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.). Заходи, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до страти (1984). Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (1985 р.). Звід принципів захисту всіх осіб, що зазнали затримання або ув'язнення в будь-якій формі (1988 р.). Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) (1990 р.). Основні принципи поводження із в'язнями (1990 р.). Керівні принципи ООН по попере-

дженню злочинності серед неповнолітніх (Ел-Ріядські керівні принципи) (1990 р.). Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.).

Європейські тюремні правила (2006 р.).

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Тема № 9. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ШТРАФУ

Порядок виконання покарання у виді штрафу.

Наслідки несплати штрафу.

Тема № 10. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО, СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ, ЧИНУ АБО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ

Порядок виконання покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Обов'язки суду, що постановив вирок про позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Обов'язки посадових осіб чи органів, які присвоїли військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, у зв'язку з винесенням вироку про позбавлення засудженого звання, рангу, чину або класу.

Правові наслідки позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Тема № 11. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Порядок виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Обов'язки засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною.

Відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Тема № 12. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ

Порядок виконання покарання у виді громадських робіт.

Умови відбування покарання у виді громадських робіт. Обчислення строку покарання у виді громадських робіт.

Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування засудженими покарання у виді громадських робіт.

Відповідальність засуджених до покарання у виді громадських робіт.

Тема № 13. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ВИПРАВНИХ РОБІТ

Порядок виконання покарання у виді виправних робіт.

Умови відбування покарання у виді виправних робіт. Обчислення строку покарання у виді виправних робіт.

Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування засудженими покарання у виді виправних робіт. Порядок провадження відрахувань із заробітку засуджених до виправних робіт.

Заходи заохочення та стягнення, що застосовуються до засуджених до виправних робіт.

Відповідальність за ухилення засудженого від відбування покарання у виді виправних робіт.

Тема № 14. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА

Порядок виконання покарання у виді конфіскації майна. Майно, що підлягає конфіскації.

Дії державного виконавця, спрямовані на виконання покарання у виді конфіскації майна. Обов'язки третіх осіб щодо майна, яке підлягає конфіскації.

Конфіскація майна, яке було виявлене після виконання вироку.

Відповідальність за приховування майна, що підлягає конфіскації.

Тема № 15. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ

Місця відбування покарання у виді арешту.

Порядок і умови виконання покарання у виді арешту.

Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування засуджених до арешту.

Заходи заохочення та стягнення, що застосовуються до осіб, засуджених до арешту.

Тема № 16. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Місця відбування покарання у виді обмеження волі. Направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання. Обчислення строку покарання у виді обмеження волі.

Порядок і умови відбування покарання у виді обмеження волі. Умови праці засуджених до обмеження волі. Обов'язки адміністрації виправного центру. Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем роботи засуджених до обмеження волі.

Матеріально-побутове забезпечення засуджених до обмеження волі. Соціально-виховна робота із засудженими до обмеження волі.

Застосування заходів заохочення та стягнення до осіб, що відбувають покарання у виді обмеження волі. Відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі.

Тема № 17. ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Правове регулювання процесу виконання / відбування покарання засудженими військовослужбовцями.

Порядок виконання покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців. Особливості відбування арешту військовослужбовцями.

Порядок виконання покарання у виді тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні. Режим у дисциплінарному батальйоні. Побачення і телефонні розмови засуджених військовослужбовців. Листування засуджених військовослужбовців. Короткочасні виїзди засуджених військовослужбовців за межі дисциплінарного батальйону. Організація праці, військового навчання та соціально-виховної роботи із засудженими військовослужбовцями.

Застосування заходів заохочення й стягнень до засуджених військовослужбовців.

Матеріально-побутове та медичне забезпечення засуджених військовослужбовців.

Звільнення з дисциплінарного батальйону.

Тема № 18. КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Поняття класифікації засуджених до позбавлення волі. Критерії класифікації засуджених до позбавлення волі. Види та цілі класифікації засуджених до позбавлення волі.

Визначення виду виправної колонії чоловікам, позбавленим волі. Визначення виду виправної колонії жінкам, позбавленим волі. Визначення виду виховної колонії неповнолітнім.

Приймання засуджених до позбавлення волі до виправ-них і виховних колоній. Розподіл засуджених по структурних дільницях виправних і виховних колоній.

Тема № 19. РЕЖИМ ВИКОНАННЯ ТА УМОВИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Поняття режиму як засобу виконання та відбування покарання. Основні вимоги режиму в колоніях. Засоби забезпечення режиму в місцях позбавлення волі.

Нагляд за засудженими, організація охорони виправних колоній.

Умови відбування покарання в колоніях. Права й обов'язки засуджених до позбавлення волі. Придбання засудженими до позбавлення волі продуктів харчування та предметів першої потреби. Побачення і телефонні розмови засуджених до позбавлення волі з родичами та іншими особами. Короткочасні виїзди за межі виправних і виховних колоній. Одержання засудженими до позбавлення волі посилок (передач), бандеролей. Реалізація засудженими права доступу до глобальної мережі Інтернет.

Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі в межах однієї виправної колонії та шляхом переведення до колонії іншого виду.

Матеріально-побутове та медико-санітарне забезпечення осіб, позбавлених волі.

Тема № 20. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В КОЛОНІЯХ РІЗНИХ ВИДІВ

Виправні колонії мінімального рівня безпеки.

Виправні колонії середнього рівня безпеки.

Виправні колонії максимального рівня безпеки.

Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками і неповнолітніми.

Порядок виконання та умови відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

Відбування покарання в дільниці ресоціалізації. Особливості тримання засуджених у дільниці соціальної реабілітації. Особливості тримання засуджених у дільниці посиленого контролю.

Режим особливих умов у колоніях.

Тема № 21. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Залучення осіб, засуджених до позбавлення волі, до праці. Умови праці осіб, позбавлених волі: робочий час та час відпочинку, трудовий стаж, оплата праці, відрахування із заробітку. Форми організації праці засуджених до позбавлення волі.

Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі: соціально-виховна робота з особами, позбавленими волі; загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі; самодіяльні організації засуджених до позбавлення волі; застосування заходів заохочення та стягнення до осіб, позбавлених волі.

Тема № 22. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ОСОБАМИ, ЯКІ ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Підстави звільнення від відбування покарання. Класифікація підстав звільнення від відбування покарання. Звільнення від відбування покарання у зв'язку з закінченням строку покарання, призначеного вироком суду. Звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію та акта про помилування. Звільнення від відбування покарання на підставі скасування вироку суду і закриття кримінальної справи (кримінального провадження). Звільнення від відбування покарання на підставі закінчення строків давності виконання обвинувального висновку. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Звільнення від відбування покарання через хворобу. Інші підстави звільнення від відбування покарання. Порядок звільнення від відбування покарання. Допомога особам, які звільнені від відбування покарання. Нагляд за особами, звільненими від відбування покарання. Здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання.

Література: *Автухов К.А., Лисодед О.В., Степанюк А.Х. та ін.* Програма навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» (галузь знань 0304 «Право», освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр», напрям підготовки 6.030401 «Правознавство»; освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр», спеціальність 8.03040101 «Правознавство»). Харків: Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, 2016. 21 с.

Додаток № 8

Програма навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» [Інститут кримінально-виконавчої служби, м. Київ, Україна]

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРАВА

Тема № 1. Кримінально-виконавча політика та кримінально-виконавче право України

Кримінально-виконавча політика України як складова частина внутрішньої політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, її співвідношення з кримінально-правовою, кримінальною процесуальною та кримінологічною політикою держави. Цілі і завдання кримінально-виконавчої політики України. Внутрішні та зовнішні фактори, які визначають стратегію, основні напрямки формування і розвиток кримінально-виконавчої політики. Рівні кримінально-виконавчої політики: доктринальний, законодавчий, нормативний, управлінський, правозастосовний. Функції та принципи кримінально-виконавчої політики. Суб'єкти формування та реалізації кримінально-виконавчої політики. Стратегія та сучасні тенденції розвитку кримінально-виконавчої політики України.

Поняття кримінально-виконавчого права, його функції і основні завдання, предмет, методи правового регулювання, система норм. Зв'язок кримінально-виконавчого права з іншими галузями права. Поняття принципів кримінально-виконавчого права. Джерела їх формування і значення для правового регулювання порядку і умов виконання кримінальних покарань. Зв'язок кримінально-виконавчого права з іншими галузями права.

Поняття науки кримінально-виконавчого права, її предмет, метод та завдання.

Тема № 2. Кримінально-виконавче законодавство України. Структура і види норм кримінально-виконавчого права

Поняття кримінально-виконавчого законодавства, його цілі і задачі. Структура й зміст кримінально-виконавчого законодавства. Закон як основна форма кримінально-виконавчого законодавства. Кримінально-виконавчий кодекс, його загальна характеристика. Інші закони, які регулюють порядок і умови виконання кримінальних покарань. Підзаконні нормативно-правові акти як форма кримінально-виконавчого законодавства. Співвідношення кримінально-виконавчого законодавства України з міжнародними правовими

актами у сфері виконання покарань. Застосування кримінально-виконавчого законодавства, його дія у просторі та часі.

Поняття структури кримінально-виконавчого права. Кримінально-виконавче право (галузь права) як вищий рівень структури права. Інститути кримінально-виконавчого права як другий рівень структури права. Норма кримінально-виконавчого права як «матеріальна клітинка» правової системи – перший рівень структури права. Поняття і зміст норм кримінально-виконавчого права. Класифікація норм кримінально-виконавчого права: в залежності від місця та ієрархії в нормативно-правових актах (закони, підзаконні нормативно-правові акти: акти президента, уряду, відомчі та міжвідомчі), за правовою природою: матеріальні та процесуальні; за соціальним призначенням: регулятивні (уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі), правоохоронні, спеціальні, технічні. Функції та особливості цих норм. Особливості структури норм кримінально-виконавчого права.

Тема № 3. Кримінально-виконавчі правовідносини

Поняття кримінально-виконавчих правовідносин та їх особливості. Основні елементи (склад) кримінально-виконавчих правовідносин. Суб'єкти та учасники кримінально-виконавчих правовідносин. Об'єкт кримінально-виконавчих правовідносин. Юридичний та фактичний зміст кримінально-виконавчих правовідносин. Юридичні факти, які зумовлюють виникнення, зміну та припинення кримінально-виконавчих правовідносин.

Інші види правовідносин, які виникають при виконанні покарання, їх взаємозв'язок з кримінально-виконавчими правовідносинами.

Тема № 4. Правове становище засуджених як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин

Сутність правового становища засуджених. Основи правового статусу засуджених. Основні права засуджених. Основні обов'язки засуджених. Гарантії забезпечення правового статусу засуджених. Право засуджених на особисту безпеку. Залежність правового становища засуджених від виду покарання, виду кримінально-виконавчих установ та поведінки засуджених під час відбування покарання. Правообмеження, які передбачені кримінально-виконавчим законодавством, а також встановлені вироком суду, їх характеристика.

РОЗДІЛ ІІ. ОРГАНІЗАЦІЙНА СИСТЕМА ТА КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Тема № 5. Система органів і установ виконання покарань України. Персонал Державної кримінально-виконавчої служби України

Поняття, соціальне призначення, принципи діяльності та задачі органів і установ виконання покарань їх компетенція та підпорядкованість. Організаційна структура Державної кримінально-виконавчої служби. Центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань та пробації, міжрегіональні органи управління, уповноважений орган з питань пробації, установи виконання покарань. Виправна колонія як основний вид кримі-

нально-виконавчих установ. Органи держави, які виконують покарання не пов'язані з позбавлення волі, їх загальна характеристика.

Взаємодія органів і установ виконання покарань з судом, прокуратурою, органами внутрішніх справ, громадськими організаціями тощо.

Загальна характеристика персоналу органів та установ виконання покарань та його діяльності. Класифікація персоналу. Вимоги до персоналу. Правовий статус та соціально-правовий захист персоналу органів і установ виконання покарань.

Тема № 6. Контроль та нагляд за діяльністю органів і установ виконання покарань

Законність – конституційний принцип діяльності органів і установ виконання покарань. Сутність, основні вимоги і способи забезпечення законності в діяльності органів і установ виконання покарань.

Правові основи, форми і зміст контролю органів державної влади й органів місцевого самоврядування за діяльністю органів і установ виконання покарань. Судовий контроль за діяльністю органів і установ виконання покарань. Цілі і форми відомчого контролю. Парламентський контроль (Уповноваженого Верховної ради з прав людини). Прокурорський нагляд за дотриманням законів адміністрацією органів і установ виконання покарань. Підстави і порядок здійснення громадського контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань. Повноваження і форми реагування суб'єктів нагляду і контролю на порушення законності, відповідальність винних. Міжнародний контроль за діяльністю органів і установ виконання покарань.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ ІІІ. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

Тема № 7. Особливості національної моделі пробації

Становлення та розвиток інституту пробації в зарубіжних країнах. Соціально-правова характеристика інституту пробації. Місце інституту пробації в міжнародних правових документах. Правові основи пробації та діяльності органу пробації. Поняття, мета, принципи та завдання пробації. Підстави та зміст пробації. Суб'єкти пробації та їх правовий статус. Особливості пробаційної діяльності щодо неповнолітніх. Організаційно-управлінська структура пробації. Правовий статус персоналу пробації та волонтерів. Взаємодія органу пробації з державними та недержавними інституціями.

Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді громадських робіт.

Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді виправних робіт.

Функції уповноваженого органу з питань пробації щодо здійснення контролю за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, з іспитовим строком.

Функції уповноваженого органу з питань пробації щодо направлення засуджених до покарання у виді обмеження волі які на час винесення вироку не перебували під вартою, до кримінально-виконавчих установ відкритого типу.

Тема № 8. Правове регулювання і порядок виконання покарань, пов'язаних з проходженням військової служби та майнових покарань

Зміст покарання у виді штрафу. Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді штрафу. Заміна штрафу при неможливості його сплати і наслідки злісного ухилення від його сплати. Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді конфіскації майна. Зміст та види конфіскації майна. Органи, які виконують покарання у виді конфіскації майна, їх задачі та функції. Перелік майна, яке не підлягає конфіскації. Дії державного виконавця по виконанню вироку суду про конфіскацію майна. Передача конфіскованого майна фінансовим органам.

Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Порядок звернення вироку до виконання. Обов'язки посадової особи чи органу, який присвоїв військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас. Правові наслідки позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців. Місце відбування покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців. Обчислення строків відбування покарання. Порядок і умови виконання покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців. Утримання з грошового заробітку засудженого військовослужбовця. Переміщення засудженого військовослужбовця по службі. Виховна робота з засудженими військовослужбовцями.

Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді тримання військовослужбовців в дисциплінарному батальйоні. Направлення і прийняття засуджених військовослужбовців до дисциплінарного батальйону. Правове регулювання діяльності дисциплінарного батальйону як суб'єкта виконання покарання. Обчислення строків відбування покарання. Основні права і обов'язки засуджених. Порядок і умови виконання покарання у виді тримання військовослужбовців в дисциплінарному батальйоні. Заходи виправного впливу, що застосовуються до засуджених військовослужбовців. Заходи заохочення і стягнення, порядок їх застосування. Матеріально-побутове і медичне забезпечення засуджених військовослужбовців. Підстави і порядок звільнення військовослужбовців з дисциплінарного батальйону.

Тема № 9. Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді арешту

Поняття та правова природа покарання у виді арешту. Правові підстави та порядок застосування покарання у виді арешту. Місця відбування покарання у виді арешту. Правовий статус засуджених до арешту та умови відбування покарання у виді арешту. Порядок залучення до праці осіб, засуджених до арешту. Матеріально-побутове і медичне обслуговування засуджених до арешту. Заходи заохочення та стягнення, що застосовуються до осіб, засуджених до арешту.

Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді арешту засудженими військовослужбовцями. Забезпечення тримання військовослужбовців на гауптвахті. Порядок і умови відбування арешту військовослужбовцями. Правовий статус військовослужбовців, засуджених до арешту. Правові підстави та порядок застосування заходів заохочення та стягнення. Підстави і порядок звільнення.

Тема № 10. Правове регулювання і порядок виконання покарання у виді обмеження волі

Обмеження волі як вид кримінального покарання. Характеристика виправного центру як кримінально-виконавчої установи відкритого типу. Правові підстави та особливості направлення засуджених до обмеження волі у виправні центри. Обчислення строків відбування покарання. Правовий статус засуджених до обмеження волі. Порядок і умови відбування покарання у виді обмеження волі. Умови проживання засуджених до обмеження волі. Організація нагляду за засудженими до обмеження волі. Порядок залучення засуджених до праці, умови та оплата праці. Обов'язки власника підприємства, установи, організації де працюють засуджені до обмеження волі. Соціально-виховна робота з засудженими до обмеження волі. Заходи заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі. Матеріально-побутове і медико-санітарне забезпечення засуджених до обмеження волі. Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі. Підстави і порядок звільнення засуджених до обмеження волі, підготовка до звільнення, та заходи соціальної адаптації.

РОЗДІЛ IV. ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ТА ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ОСОБЛИВІ ІНСТИТУТИ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ

Тема № 11. Правове регулювання і порядок виконання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою

Зміст та мета запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Місця тримання під вартою. Категорії осіб, що тримаються під вартою. Підстави та строки тримання під вартою. Порядок прийняття та розміщення осіб, взятих під варту та засуджених у слідчий ізолятор. Вимоги роздільного тримання осіб, взятих під варту. Правовий статус осіб, взятих під варту. Механізм реалізації прав осіб, взятих під варту. Право на захист, інформацію і особисту безпеку, звернення з пропозиціями, заявами і скаргами, свободу віросповідання, участь у цивільно-правових угодах, реалізація права на листування, побачення, отримання посилок і передач, одержання і відправлення грошових переказів. Обов'язки осіб, взятих під варту. Особливості правового статусу жінок, які тримаються під вартою, і неповнолітніх. Матеріально-побутове і медико-санітарне забезпечення осіб, взятих під варту. Поняття і основні вимоги режиму в СІЗО. Засоби забезпечення режиму в слідчих ізоляторах: ізоляція, роздільне тримання, охорона і постійний нагляд. Правові підстави і порядок введення особливого режиму в місцях попереднього ув'язнення. Заходи безпеки, їх зміст і правове регулювання. Підстави і порядок застосування заходів заохочення і стягнення, матеріальна відповідальність осіб, взятих під варту. Залучення до праці й організація виховної роботи з особами, які тримаються під вартою. Порядок зарахування строку тримання під вартою в

строк відбування покарання. Підстави і порядок звільнення осіб, взятих під варту зі слідчого ізолятора.

Тема № 12. Позбавлення волі як особливий інститут державного примусу

Позбавлення волі як юридична форма державного примусу. Соціальна роль покарання у виді позбавлення волі. Відповідність соціально-корисних цілей покарання у виді позбавлення волі потребам суспільства. Об'єктивні можливості сучасної пенітенціарної практики. Види позбавлення волі. Зміст покарання у виді позбавлення волі. Порядок та строки призначення покарання у виді позбавлення волі. Правообмеження, що застосовуються до засуджених до позбавлення волі. Протиріччя, що мають місце при виконанні покарання у виді позбавлення волі. Соціальні та юридичні наслідки позбавлення волі. Виконання покарання у виді позбавлення волі. Установи, які виконують покарання у виді позбавлення волі та категорії осіб, які в них утримуються. Характеристика основних засобів виправлення і ресоціалізації.

Тема № 13. Класифікація, розподіл, направлення, прийняття та облік засуджених до позбавлення волі в УВП

Поняття класифікації засуджених до позбавлення волі її значення для досягнення цілей покарання. Критерії класифікації засуджених: фізіологічні, юридичні, педагогічні і психологічні. Категорії засуджених і вимоги їх роздільного тримання за видами кримінально-виконавчих установ.

Діяльність комісій з питань розподілу, направлення і переведення осіб, засуджених до позбавлення волі.

Підстави та порядок направлення засуджених до місця відбування покарання. Порядок і особливості прийняття засуджених до виправних і виховних колоній. Розміщення засуджених по структурним дільницям виправних і виховних колоній (карантину, діагностики і розподілу, ресоціалізації, посиленого контролю, соціальної адаптації, соціальної реабілітації).

Поняття і значення обліку засуджених. Організація діяльності відділів (груп, секторів, старших інспекторів) по виконанню судових рішень установ виконання покарання. Види і форми обліку засуджених (центральний і місцевий, персональний і кількісний). Особова справа засудженого. Облікові картки засуджених (алфавітні, контрольно-строкові, контрольні, сигнальні). Журнал обліку переміщення засуджених та реєстрації їх особових справ.

РОЗДІЛ V. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ВИПРАВЛЕННЯ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ДО ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Тема № 14. Режим в колоніях як основний засіб виправлення і ресоціалізації та засоби його забезпечення

Поняття режиму у колоніях. Основні вимоги режиму: ізоляція засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на засуджених обов'язків; реалізація їхніх прав

і законних інтересів; безпека засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміна умов тримання засуджених. Основні правила режиму: носіння засудженими одягу єдиного зразка; обшуки і огляди засуджених, приміщень і території колоній; перелік і кількість предметів і речей, які засуджені можуть мати при собі; заборона зберігання засудженими грошей, цінних паперів і речей. Функції режиму. Засоби забезпечення режиму: технічні засоби нагляду і контролю; оперативно-розшукова діяльність в колоніях; режим особливих умов в колоніях; застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

Тема № 15. Умови відбування покарання у виправних колоніях

Права і обов'язки засуджених до позбавлення волі. Порядок придбання засудженими продуктів харчування і предметів першої потреби, літератури і письмового приладдя. Підстави та порядок надання і проведення побачень засудженим з родичами, адвокатами та іншими особами. Порядок реалізації права засуджених на телефонні розмови, користування Інтернетом. Підстави та порядок надання короткочасних виїздів за межі виправних і виховних колоній. Порядок одержання засудженими посилок (передач) і бандеролей. Листування засуджених; одержання і відправлення засудженими грошових переказів. Матеріально-побутове та медико-санітарне забезпечення засуджених до позбавлення волі.

Тема № 16. Праця засуджених до позбавлення волі як засіб виправлення та ресоціалізації

Праця як основний засіб виправлення і ресоціалізації засуджених. Правове регулювання і принципи організації праці засуджених. Форми організації праці. Умови та оплата праці засуджених, тривалість робочого часу і його облік. Зарахування у трудовий стаж часу залучення засуджених до оплачуваної праці. Залучення засуджених до позбавлення волі до робіт без оплати праці. Утримання із заробітку засуджених та їх черговість. Охорона праці, обов'язкове державне страхування і пенсійне забезпечення засуджених до позбавлення волі.

Тема № 17. Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі

Соціально-виховна робота як засіб виправлення і ресоціалізації засуджених. Основні напрями, форми і методи соціально-виховної роботи з засудженими. Самодіяльні організації засуджених. Богослужіння і релігійні обряди в колоніях. Організація душпастирської опіки засуджених. Вільний час засуджених до позбавлення волі. Загальноосвітнє навчання і професійна підготовка засуджених як засіб виправлення і ресоціалізації. Організація загальноосвітнього навчання і професійної підготовки засуджених до позбавлення волі. Громадський вплив як засіб виправлення та ресоціалізації його форми і напрями. Пробація як засіб виправлення та ресоціалізації.

Правове регулювання і порядок застосування заходів заохочення та стягнення в місцях позбавлення волі. Поняття, правові підстави та порядок застосування умовно-дострокового звільнення засуджених та заміни не відбутої частини покарання більш м'яким. Поняття дисциплінарної відповідальності засуджених. Поняття злісного пору-

шення встановленого порядку відбування покарання, наслідки визнання засудженого злісним порушником встановленого порядку відбування покарання. Підстави застосування матеріальної відповідальності засуджених до позбавлення волі.

РОЗДІЛ VI. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ОКРЕМИМИ КАТЕГОРІЯМИ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Тема № 18. Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі в колоніях різних видів та зміна умов тримання засуджених

Правові підстави і порядок відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки. Правові підстави і порядок відбування покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки. Правові підстави і порядок відбування покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки. Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі. Переведення засуджених до позбавлення волі в межах однієї колонії та шляхом переведення до колонії іншого виду.

Тема № 19. Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі окремими категоріями засуджених

Порядок притягнення жінок до кримінальної відповідальності. Особливості призначення покарання вагітним жінкам та жінкам, які малолітніх мають дітей. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок які народили дитину під час відбування покарання відповідно до ст. 83 КК України. Види виправних колоній в яких відбувають покарання засуджені жінки. Правовий статус засуджених жінок під час відбування покарання у виді позбавлення волі. Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими вагітними жінками, матерями-годувальницями і жінками які мають дітей віком до трьох років, їх права та обов'язки. Організація та діяльність будинку дитини при виправних колоніях. Підстави та порядок проживання жінок засуджених до позбавлення волі, за межами виправної колонії.

Порядок притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності. Установи виконання покарань щодо неповнолітніх. Порядок, умови та особливості відбування покарання у виховних колоніях. Правовий статус неповнолітніх як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин. Особливості застосування основних засобів виправлення та ресоціалізації щодо неповнолітніх. Організація загальноосвітнього та професійно-технічного навчання неповнолітніх в умовах виховної колонії. Система заходів заохочення та стягнення які застосовуються до неповнолітніх засуджених. Участь громадськості в процесі виправлення та ре соціалізації неповнолітніх засуджених. Підстави та порядок переведення неповнолітніх засуджених до виправних колоній та залишення у виховній колонії. Діяльність Педагогічної ради, Піклувальної ради та Батьківського комітету виховної колонії. Особливості взаємодії виховних колоній з правоохоронними органами та громадськими організаціями в процесі організації виконання покарання та постпенітенціарного впливу.

Правові підстави та порядок залишення засуджених для відбування покарання в слідчому ізоляторі та виправній колоній максимального рівня безпеки. Правовий статус засу-

джених які залишені для відбування покарання в слідчому ізоляторі чи виправній колонії максимального рівня безпеки. Особливості режиму та умов тримання засуджених. Особливості застосування основних засобів виправлення та ресоціалізації до цих засуджених. Особливості звільнення та переведення до інших колоній даної категорії засуджених.

Тема № 20. Правове регулювання, порядок і умови виконання покарання у виді довічного позбавлення волі

Правові підстави застосування покарання у виді довічного позбавлення волі. Місця відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Розміщення засуджених до довічного позбавлення волі. Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Правовий статус засуджених до довічного позбавлення волі. Заходи заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Порядок їх застосування. Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування засуджених до довічного позбавлення волі.

Тема № 21. Звільнення від відбування покарання, нагляд і контроль за звільненими

Правові підстави і порядок звільнення засуджених від відбування покарання. Порядок звільнення від відбування покарання після закінчення строку покарання, призначеного вироком суду. Правові підстави та порядок звільнення засуджених за амністією. Правові підстави та порядок звільнення засуджених на підставі Акта про помилування. Звільнення на підставі скасування вироку суду і закриття кримінальної справи. Правові підстави та порядок умовно-дострокового звільнення. Правові підстави та порядок звільнення засуджених у зв'язку з тяжкою хворобою. Звільнення засуджених за іншими підставами, передбаченими законом.

Соціально-правова та психологічна підготовка засуджених до звільнення від відбування покарання. Допомога засудженим, звільненим від відбування покарання у трудовому і побутовому влаштуванні. Взаємодія кримінально-виконавчих установ з органами внутрішніх справ та органами соціального захисту при звільнені засуджених. Оплата проїзду, забезпечення продуктами харчування, одягом і грошовими коштами. Супровід окремих категорій засуджених.

Правова природа та підстави встановлення адміністративного нагляду. Категорії засуджених, які підпадають під адміністративний нагляд. Додаткові обмеження, покладені на осіб, за якими встановлений адміністративний нагляд. Відповідальність за порушення умов відбування адміністративного нагляду.

Література: *Кирилюк В.А.* Програма навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» (для підготовки фахівців за ступенем вищої освіти «бакалавр» за спеціальністю 6.03040101 «Правознавство» в галузі знань 0304 «Право»). Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2017. 15 с.

Додаток № 9

Программа курса «Уголовно-исполнительное право Российской Федерации» [Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Российская Федерация]

ОБЩАЯ ЧАСТЬ

Тема № 1. ПОНЯТИЕ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРАВА, ПРЕДМЕТ И СИСТЕМА КУРСА

1. Уголовно-исполнительная политика и ее цели.
2. Взаимосвязь уголовно-исполнительной политики с социально-политическим и экономическим состоянием страны, со структурой и динамикой преступности в ней, с предписаниями международных актов о правах человека и обращении с осужденными и с деятельностью международных организаций. Соотношение уголовно-правовой политики борьбы с преступностью и уголовно-исполнительной политики. Тенденции развития уголовно-исполнительной политики.
3. Понятие уголовно-исполнительного права. Его составные элементы: уголовно-исполнительная политика (идеология), совокупность правовых норм и правоприменительная деятельность (практика). Особенности правового регулирования общественных отношений, возникающих в процессе исполнения наказаний. Место уголовно-исполнительного права в правовой системе России.
4. Принципы уголовно-исполнительного права.
5. Наука уголовно-исполнительного права и ее предмет. Возникновение и развитие науки уголовно-исполнительного права. Наука уголовно-исполнительного права и соприкасающиеся с ней неправовые науки: уголовно-исполнительная педагогика, уголовно-исполнительная психология, экономика уголовно-исполнительных учреждений. Наука уголовно-исполнительного права и наука уголовного права и уголовного процесса. Наука уголовно-исполнительного права и криминология.
6. Предмет, метод и система курса уголовно-исполнительного права как учебной дисциплины.

Тема № 2. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

1. Понятие и система уголовно-исполнительного законодательства, его основные черты. Закон – основная форма уголовно- исполнительного законодательства.
2. Общая характеристика УИК РФ и Закона РФ «Об учреждениях и органах, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы» от 21 июля 1993 г. с последующими изменениями. Соотношение уголовно-исполнительного законодательства РФ с международными правовыми актами.
3. Подзаконные нормативные правовые акты. Цели и задачи уголовно-исполнительного законодательства.
4. Виды и структура уголовно-исполнительного законодательства. Нормы материального и процессуального характера. Деление норм материального уголовно-исполнительного права на правоохранительные и позитивные и их виды.
5. Действие уголовно-исполнительных норм во времени и пространстве.
6. Уголовно-исполнительные правоотношения.

Тема № 3. СИСТЕМА УЧРЕЖДЕНИЙ И ОРГАНОВ, ИСПОЛНЯЮЩИХ НАКАЗАНИЯ

1. Исправительные учреждения, арестные дома, исправительные центры, уголовно-исправительные инспекции, судебные приставы-исполнители и суд как основные виды учреждений и органов, исполняющих наказания. Их компетенция и структура.
2. Специфика учреждений и органов, исполняющих наказания в отношении военнослужащих.
3. Тенденции развития системы органов и учреждений, исполняющих наказания.

Тема № 4. КОНТРОЛЬ ЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ УЧРЕЖДЕНИЙ И ОРГАНОВ, ИСПОЛНЯЮЩИХ НАКАЗАНИЯ

1. Контроль федеральных органов государственной власти, органов государственной власти субъектов РФ и органов местного самоуправления.
2. Прокурорский надзор.
3. Судебный контроль.
4. Ведомственный контроль.
5. Общественный контроль.

Тема № 5. ОСНОВЫ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ

1. Основы правового положения осужденных. Обеспечение законности применения основных средств уголовно-исполнительного воздействия на осужденных, их правовой защиты и личной безопасности при исполнении наказания.
2. Ограничение правового статуса лица, отбывающего наказание, установленного УК РФ, УИК РФ и другими федеральными законами в зависимости от вида исполняемого наказания.

3. Правовой статус осужденных иностранцев и лиц без гражданства.

4. Основные обязанности осужденных общегражданского характера и определяемые порядком и условиями исполнения наказания, и законными требованиями администрации органов, исполняющих наказание.

Обязанность осужденных соблюдать принятые в обществе нравственные нормы поведения.

5. Основные права осужденных.

6. Право осужденных на личную безопасность.

7. Свобода совести и свобода вероисповедания осужденных.

8. Обращения осужденных и порядок их рассмотрения. Предложения, заявления и жалобы осужденных.

Тема № 6. ПРИМЕНЕНИЕ К ОСУЖДЕННЫМ МЕР МЕДИЦИНСКОГО ХАРАКТЕРА

1. Применение принудительного лечения по решению суда в процессе отбывания ограничения свободы, ареста и лишения свободы осужденных, больных алкоголизмом, наркоманией или страдающих психическими расстройствами, не исключающими вменяемость.

2. Организация принудительных мер медицинского характера к осужденным к ограничению свободы, аресту и лишению свободы при выявлении у них заболевания алкоголизмом или наркоманией в процессе отбывания наказания.

3. Организация обязательного лечения при исполнении ограничения свободы, ареста и лишения свободы больных токсикоманией, ВИЧ-инфицированных; больных открытой формой туберкулеза или не прошедших полного курса лечения венерического заболевания.

Тема № 7. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ

1. Понятие исполнения наказания и его основание.

2. Основные средства уголовно-исполнительного воздействия: установленный порядок отбывания и исполнения наказания (режим), воспитательная работа, общественно полезный труд, общеобразовательное и профессионально-техническое обучение и общественное воздействие.

3. Понятие исправления осужденного.

4. Понятие уголовно-исполнительного воздействия. Единство целей уголовно-исполнительного и уголовного права и их различия.

5. Роль и значение уголовно-исполнительной психологии и уголовно-исполнительной педагогики в осуществлении процесса уголовно-исполнительного воздействия.

6. Психология исправления осужденных. Учение о личности осужденного. Методика изучения личности осужденного. Индивидуально-психологические особенности личности осужденного. Психические процессы и состояния личности осужденного.

7. Особенности педагогического процесса исправления осужденных в уголовно-исправительных учреждениях. Методы исправления осужденных. Сочетание индивиду-

альных и коллективных форм воспитательной работы с осужденными. Самовоспитание осужденных.

8. Содействие общественных объединений учреждениям и органам, исполняющим наказания.

Тема № 8. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

1. Возникновение и развитие в России тюрем, ссылки, высылки и каторги. Смертная казнь, телесные наказания и клеймение. Свод учреждений и уставов о содержании под стражей и ссылках (1832 г.).

Уложение о наказаниях уголовных и исправительных (1845 г.). Уголовное уложение (1903 г.).

2. Общая характеристика первых нормативных актов, регламентировавших исполнение наказаний в послереволюционной России.

3. Постановление НКЮ «О тюремных рабочих командах» от 24 января 1918 г. Временная инструкция «О лишении свободы как мере наказания и о порядке отбывания такового» от 23 июля 1918 г. и ее значение для дальнейшего развития уголовно-исполнительной системы.

4. Кодификация уголовно-исполнительного законодательства. Проект пенитенциарного устава и его значение для разработки первого советского Исправительно-трудового кодекса. Первый съезд работников пенитенциарного дела 1923 г. и его значение.

5. Первый Исправительно-трудовой кодекс РСФСР (1924 г.). Система уголовно-исполнительных учреждений. Основные средства уголовно-исполнительного воздействия на осужденных и формы участия общественности в деятельности уголовно-исполнительных учреждений, предусмотренные ИТК РСФСР 1924 г. Недостатки ИТК РСФСР 1924 г.

6. Второй Всероссийский съезд работников пенитенциарного дела 1924 г. и его значение.

7. Положение об исправительно-трудовых лагерях (1930 г.).

8. Исправительно-трудовой кодекс РСФСР (1933 г.). Его общая характеристика, значение и особенности. Исправительно-трудовые кодексы других союзных республик.

9. Деятельность уголовно-исполнительных учреждений в 1935–1953 гг. Отрицательное влияние на развитие уголовно-исполнительного законодательства культа личности Сталина и нарушение принципов уголовно-исполнительной политики.

10. Особенности развития уголовно-исполнительных учреждений в условиях Великой Отечественной войны.

11. Нормативные акты, регулирующие деятельность уголовно-исполнительных учреждений в период 1954–1958 гг., и их общая характеристика.

12. Положение об исправительно-трудовых колониях и тюрьмах союзных республик (1961 г.).

13. Принятие Основ исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик (1969 г.). Значение принятия Основ и их общая характеристика.

14. Разработка и принятие в соответствии с этими Основами исправительно-трудовых кодексов союзных республик. Общая характеристика Исправительно-трудового кодекса РСФСР (1970 г.).

15. Указ Президиума Верховного Совета РСФСР от 16 июля 1984 г. «Об утверждении Положения о порядке и условиях исполнения в РСФСР уголовных наказаний, не связанных с мерами исправительно-трудового воздействия на осужденных».

16. Проведение экспериментов по повышению эффективности и гуманизации исполнения наказания в виде лишения свободы. Эксперименты 1989, 1990 гг. по улучшению психологической обстановки, смягчению режима в колониях для женщин и в особенности для беременных женщин и женщин, имеющих малолетних детей, а также для инвалидов I и II групп.

«Чимкентский» эксперимент 1991 г. по внедрению четырехступенчатой прогрессивной системы отбывания лишения свободы.

17. Распад Союза ССР осенью 1991 г. и распад в связи с этим единой в СССР системы исполнения наказаний. Формирование в бывших союзных республиках суверенного уголовно-исполнительного законодательства.

18. Кардинальные изменения уголовно-исполнительного законодательства РФ, направленные на гуманизацию исполнения наказаний, усиление защиты прав и законных интересов осужденных.

Закон РФ «О внесении изменений и дополнений в Исправительно-трудовой кодекс РСФСР, Уголовный кодекс РСФСР и Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР» от 12 июня 1992г.

Закон РФ «Об учреждениях и органах, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы» от 21 июля 1993 г.

19. Федеральный закон от 21 июля 1997 г. «О судебных приставах», регламентирующий деятельность судебных приставов-исполнителей.

20. Вступление России в Совет Европы (1997 г.) и проблема отмены смертной казни.

21. Передача в августе 1998 г. уголовно-исполнительной системы МВД РФ в ведение Министерства юстиции РФ.

22. Тенденции развития уголовно-исполнительной системы Российской Федерации.

ОСОБЕННАЯ ЧАСТЬ

Тема № 9. ПОНЯТИЕ ОСОБЕННОЙ ЧАСТИ

1. Понятие Особенной части УИК РФ и ее система.
2. Взаимосвязь Общей и Особенной частей УИК РФ.

Тема № 10. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ШТРАФА

1. Обращение к исполнению приговора. Функции суда и судебного пристава-исполнителя по исполнению этого наказания.
2. Принудительное взыскание штрафа.
3. Орган, исполняющий наказание.

4. Последствия злостного уклонения от исполнения наказания. Имущество, на которое не может быть обращено взыскание штрафа.

5. Окончание исполнения наказания.

Тема № 11. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ ПРАВА ЗАНИМАТЬ ОПРЕДЕЛЕННЫЕ ДОЛЖНОСТИ ИЛИ ЗАНИМАТЬСЯ ОПРЕДЕЛЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

1. Обращение к исполнению приговора.

2. Обязанности администрации предприятий, учреждений и организаций по исполнению приговора.

3. Деятельность уголовно-исполнительной инспекции по контролю за исполнением приговора.

4. Исчисление сроков исполнения наказания.

5. Обязанности осужденного.

6. Ответственность за неисполнение наказания.

Тема № 12. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНОГО, ВОИНСКОГО ИЛИ ПОЧЕТНОГО ЗВАНИЯ, КЛАССНОГО ЧИНА И ГОСУДАРСТВЕННЫХ НАГРАД

1. Порядок и условия исполнения наказания.

2. Должностные лица, исполняющие это наказание.

Тема № 13. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОБЯЗАТЕЛЬНЫХ РАБОТ

1. Порядок и условия исполнения наказания в виде обязательных работ. Функции уголовно-исполнительной инспекции по исполнению этого наказания.

2. Исчисление срока обязательных работ.

3. Обязанности администрации организаций, в которых осужденные отбывают обязательные работы.

4. Обязанности осужденных к обязательным работам.

5. Злостные уклонения от отбывания наказания.

Тема № 14. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ РАБОТ

1. Порядок исполнения наказания. Условия отбывания наказания.

2. Обязанности и запреты, устанавливаемые для осужденных к исправительным работам.

3. Исчисление срока исправительных работ.

4. Обязанности администрации организаций, в которых работают осужденные.

5. Удержание из заработной платы осужденных.

6. Меры поощрений и взысканий, применяемые к осужденным. Ответственность за злостное уклонение от исправительных работ.

Тема № 15. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОГРАНИЧЕНИЯ ПО ВОЕННОЙ СЛУЖБЕ

1. Порядок и условия исполнения наказания.
2. Удержания из денежного довольствия осужденного.
3. Перемещение осужденного по службе.
4. Прекращение исполнения наказания.
5. Освобождение от наказания или его замена при увольнении с военной службы.

Тема № 16. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОГРАНИЧЕНИЯ СВОБОДЫ

1. Места отбывания наказания и направление в них осужденных.
2. Порядок отбывания наказания и исчисление срока его отбывания.
3. Материально-бытовое и медико-санитарное обеспечение осужденных.
4. Условия труда осужденных.
5. Обязанности администрации исправительного центра.
6. Обязанности администрации организаций, в которых работают осужденные.
7. Воспитательная работа с осужденными и меры поощрения, применяемые к ним.
8. Ответственность за нарушение режима отбывания наказания осужденными и за злостное уклонение от отбывания наказания.
9. Порядок применения мер поощрения и взыскания к осужденным.
10. Надзор за осужденными.

Тема № 17. ПОРЯДОК И УСЛОВИЯ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ АРЕСТА

1. Места отбывания наказания.
2. Порядок и условия исполнения наказания.
3. Привлечение осужденных к труду.
4. Меры поощрения и взыскания, применяемые к осужденным. Материально-бытовое и медицинское обеспечение осужденных.

Тема № 18. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ АРЕСТА В ОТНОШЕНИИ ОСУЖДЕННЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

1. Места отбывания наказания.
2. Порядок и условия отбывания наказания.
3. Меры поощрения и взыскания, применяемые к осужденным военнослужащим.

Тема № 19. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ СОДЕРЖАНИЯ В ДИСЦИПЛИНАРНОЙ ВОИНСКОЙ ЧАСТИ

1. Места отбывания наказания.
2. Порядок и условия отбывания наказания.
3. Свидания осужденных.

4. Получение осужденными посылок, передач и бандеролей. Переписка осужденных.

6. Краткосрочные выезды за пределы воинской части.

7. Военная подготовка осужденных.

8. Труд осужденных.

9. Воспитательная работа с осужденными.

10. Изменение условий содержания.

11. Меры поощрения и взыскания, применяемые к осужденным, и порядок их применения.

12. Материально-бытовое и медицинское обеспечение осужденных.

Тема № 20. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

1. Места отбывания наказания.

2. Виды мест лишения свободы и направление в них осужденных

3. Классификация заключенных. Раздельное содержание их в исправительных учреждениях и отбывание ими наказания в течение всего срока в одном месте лишения свободы.

Тема № 21. РЕЖИМ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЯХ

1. Понятие режима, его основные функции.

2. Основные требования режима в местах лишения свободы.

3. Распорядок дня.

4. Свидания заключенных с родственниками и иными лицами. Виды таких свиданий. Правила проведения свиданий. Телефонные переговоры. Прогулки осужденных.

5. Получение заключенными посылок, передач и бандеролей.

6. Переписка заключенных.

7. Пользование деньгами по безналичному расчету.

8. Предоставление заключенным краткосрочных выездов. Отпуска заключенным (с выездом из мест лишения свободы и без выезда).

9. Состав нарушения режима. Понятие злостного нарушителя режима. Учет нарушений режима. Дисциплинарная практика.

10. Изменение условий содержания заключенных во время отбывания наказания.

11. Перевод заключенных на улучшенные условия содержания.

12. Перевод заключенных из мест лишения свободы с более строгими режимными правилами в места лишения свободы с более льготными режимами, и наоборот.

13. Способы обеспечения режима в местах лишения свободы.

14. Охрана заключенных. Надзор за заключенными. Меры убеждения и принуждения. Меры поощрения и взыскания. Порядок их применения.

15. Применение к заключенным мер безопасности: физической силы, специальных средств и оружия. Общие требования к применению физической силы, специальных средств и оружия.

16. Режим особых условий в исправительных учреждениях.

Тема № 22. ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА В МЕСТАХ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

1. Задачи и формы воспитательной работы с заключенными, отбывающими наказание в местах лишения свободы.

2. Информационно-разъяснительная, аналитическая работа с заключенными. Ознакомление их с законодательством РФ. Использование в воспитательной работе поощрений.

3. Индивидуальная работа, проводимая на основе изучения личности заключенного, с учетом совершенного им преступления, его возраста, образования, профессии и других особенностей.

4. Использование в воспитательной работе библиотек, кино, радио и телевидения.

5. Организация художественной самодеятельности.

6. Физкультурно-спортивная работа с заключенными.

7. Самодеятельные организации осужденных в местах лишения свободы. Юридическая природа таких организаций.

Тема № 23. ТРУД ЗАКЛЮЧЕННЫХ

1. Общественно полезный труд и его роль в исправлении заключенных.

2. Социальная, правовая и педагогическая природа труда заключенных. Обязанность заключенных трудиться.

3. Отличие обязательного труда от принудительного труда.

4. Порядок привлечения заключенных к труду на государственных предприятиях либо на контрактной основе, на предприятиях других форм собственности с учетом трудоспособности заключенных и, по возможности, специальности. Разрешение законом индивидуальной трудовой деятельности заключенных.

5. Категории лиц, освобожденных от обязательного труда.

6. Принципы и формы организации труда заключенных. Индивидуализация трудового воспитания заключенных, содержащихся в местах лишения свободы разных видов.

7. Условия труда заключенных. Рабочее время и время отдыха. Оплата труда. Соблюдение правил охраны труда и техники безопасности.

8. Производительность труда заключенных и способы ее повышения.

9. Организация работы заключенных вне мест лишения свободы без конвоя или сопровождения.

Передвижение без конвоя или сопровождения лиц, лишенных свободы. Категории лиц, лишенных свободы, которым может быть разрешено передвижение без конвоя или без сопровождения.

Порядок предоставления заключенным права передвижения без конвоя или без сопровождения за пределами колонии.

Возможность проживания рассматриваемой категории заключенных вне места лишения свободы.

10. Работы, выполнять которые заключенные не могут.

11. Привлечение лиц, лишенных свободы, к работам без оплаты труда. Трудовые коллективы предприятий, учреждений, исполняющих наказания.

12. Удержание из заработка лиц, лишенных свободы, сумм на возмещение стоимости питания, одежды, белья и обуви. Освобождение от таких удержаний некоторых категорий заключенных.

13. Профессиональное образование и профессиональная подготовка.

Тема № 24. ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ В МЕСТАХ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

1. Задачи общеобразовательного обучения в местах лишения свободы
2. Лица, привлекаемые к общеобразовательному обучению.
3. Общеобразовательные школы и учебно-консультационные пункты исправительных учреждений. Особенности организации общеобразовательного обучения в воспитательных колониях и тюрьмах.

Тема № 25. СОДЕЙСТВИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ РАБОТЕ ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

1. Участие общественных объединений в исправлении осужденных.
2. Общественная поддержка организаций деятельности исправительных учреждений.

Тема № 26. МАТЕРИАЛЬНО-БЫТОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И МЕДИЦИНСКОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ ЛИЦ, ЛИШЕННЫХ СВОБОДЫ

1. Обеспечение заключенных необходимыми жилищно-бытовыми условиями.
2. Обеспечение заключенных питанием, одеждой, бельем и обувью.
3. Создание улучшенных материально-бытовых условий содержания беременным женщинам, кормящим матерям, несовершеннолетним и больным.
4. Категории заключенных, которым питание, одежда, белье и обувь предоставляются бесплатно.
5. Предоставление женщинам, имеющим детей в доме ребенка колонии, пособия по уходу за ребенком в соответствии с законодательством Российской Федерации.
6. Порядок взыскания стоимости питания и одежды с заключенных, злостно уклоняющихся от работы.
7. Медицинское обслуживание лиц, лишенных свободы. Право заключенных обращаться за консультацией и лечением в систему платных медицинских услуг.

Тема № 27. ИСПОЛНЕНИЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЯХ ОБЩЕГО РЕЖИМА

1. Распределение осужденных по условиям содержания.
2. Порядок и условия исполнения наказания.
3. Переводы осужденных из одних условий отбывания наказания в другие.

Тема № 28. ИСПОЛНЕНИЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЯХ СТРОГОГО РЕЖИМА

1. Распределение осужденных по условиям содержания.
2. Порядок и условия исполнения наказания.
3. Переводы осужденных из одних условий содержания в другие.

Тема № 29. ИСПОЛНЕНИЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЯХ ОСОБОГО РЕЖИМА

1. Распределение осужденных по условиям содержания.
2. Порядок и условия исполнения наказания.
3. Переводы осужденных из одних условий содержания в другие.

Тема № 30. ИСПОЛНЕНИЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЯХ ОСОБОГО РЕЖИМА ДЛЯ ОСУЖДЕННЫХ, ОТБЫВАЮЩИХ ПОЖИЗНЕННОЕ ЛИШЕНИЕ СВОБОДЫ

1. Распределение осужденных по условиям содержания.
2. Порядок и условия исполнения наказания.
3. Переводы осужденных из одних условий содержания в другие.

Тема № 31. ИСПОЛНЕНИЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В КОЛОНИЯХ-ПОСЕЛЕНИЯХ

1. Виды колоний-поселений.
2. Порядок и условия исполнения наказания.

Тема № 32. ИСПОЛНЕНИЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ТЮРЬМЕ

1. Категории лиц, отбывающих лишение свободы в тюрьме.
2. Порядок и условия отбывания наказания.

Тема № 33. ИСПОЛНЕНИЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЯХ

1. Специфические особенности таких колоний.
2. Порядок и условия исполнения наказания. Распределение осужденных по условиям содержания и переводы из одних условий в другие.
3. Организация общеобразовательного и профессионально-технического обучения.
4. Привлечение осужденных к труду.
5. Меры поощрений и взыскания, применяемые в воспитательных колониях. Порядок их применения.
6. Категория осужденных, оставляемых в воспитательных колониях после достижения ими совершеннолетия.
7. Перевод лиц, достигших совершеннолетия, в исправительные колонии.

Тема № 34. ИСПОЛНЕНИЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЯХ ДЛЯ ЖЕНЩИН

1. Виды исправительных колоний, в которых отбывают лишение свободы женщины.
2. Характеристика женщин, отбывающих лишение свободы.
3. Особенности режима исполнения наказания в исправительных колониях общего и строгого режимов, в которых отбывают наказание женщины.
4. Особенности отбывания наказания женщин, имеющих в доме ребенка колонии детей до трех лет.

Тема № 35. ПРОГРЕССИВНАЯ СИСТЕМА ИСПОЛНЕНИЯ УГОЛОВНЫХ НАКАЗАНИЙ

1. Суть прогрессивной системы исполнения наказаний. Ее значение для более быстрого и качественного достижения целей уголовного наказания. Требования, предъявляемые прогрессивной системе исполнения наказаний. Реализация прогрессивной системы в пределах одного и того же места лишения свободы.
2. Переводы осужденного в процессе реализации прогрессивной системы из одного места лишения свободы в другое.
3. Замена одного наказания другим (более мягким или более тяжким) в процессе реализации прогрессивной системы отбывания наказаний.

Тема № 36. ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ЛИЦ, ОТБЫВАЮЩИХ ОГРАНИЧЕНИЕ СВОБОДЫ, АРЕСТ И ЛИШЕНИЕ СВОБОДЫ

1. Правовое положение заключенных.

Ограничение возможности осуществления некоторых прав и исполнения некоторых обязанностей гражданина, вызываемое режимом ареста и лишения свободы.

2. Специфические права и обязанности, возникающие у отдельных групп, заключенных (например, у беременных женщин).
3. Влияние на правовое положение заключенных вида места лишения свободы и установленного в нем режима.
4. Особенности правового положения военнослужащих, отбывающих ограничение по военной службе, арест и наказание в дисциплинарной воинской части.

Тема № 37. ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ

1. Освобождение от отбывания наказаний, соединенных с исправительно-трудовым воздействием на осужденных. Основания освобождения.
2. Порядок и условия представления, осужденных к условно-досрочному освобождению от отбывания наказания или замене не отбытой части срока наказания другим, более мягким наказанием.
3. Порядок представления к досрочному освобождению от отбывания наказания лиц, заболевших хронической душевной или иной тяжкой болезнью.

4. Досрочное освобождение от отбывания наказания лиц, ставших в процессе отбывания исправительных работ инвалидами I и II групп.

5. Отсрочка отбывания наказания беременным женщинам и женщинам, имеющим малолетних детей.

6. Освобождение по амнистии и помилованию.

7. Подготовительная работа к освобождению заключенных (решение вопросов о выборе ими места жительства, их трудоустройстве и т.д.). Особенности подготовительной работы к освобождению несовершеннолетних из мест лишения свободы.

8. Порядок освобождения. Время освобождения. Документы, оформляемые при освобождении.

9. Оказание материальной помощи лицам, освобожденным от отбывания наказания; их трудоустройство. Пенсионное обеспечение лиц, утративших трудоспособность во время отбывания наказания.

10. Связь администрации мест лишения свободы с освобожденными и ее формы.

11. Проблема организации пунктов социальной адаптации освобожденных из мест лишения свободы и потерявших связи с родственниками или близкими.

Тема № 38. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ СМЕРТНОЙ КАЗНИ

1. Режим содержания осужденных к смертной казни.
2. Правовое положение осужденных к смертной казни.
3. Порядок исполнения смертной казни.

Темя № 39. ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ КОНТРОЛЯ ЗА ПОВЕЛЕНИЕМ УСЛОВНО ОСУЖДЕННЫХ

1. Органы, осуществляющие контроль за условно осужденными.
2. Порядок осуществления контроля за условно осужденными.

Тема № 40. ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ТЮРЕМНЫХ СИСТЕМ. ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ ИСПОЛНЕНИЯ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В НЕКОТОРЫХ НАИБОЛЕЕ РАЗВИТЫХ СТРАНАХ МИРА

1. Создание первой регулярной тюрьмы – цухтхауза в 1595 г. в Амстердаме. Регламентация режима отбывания наказания. Применение осужденных к труду с его частичной оплатой. Введение в тюремный штат должностей учителя, врача и священника. Развитие цухтхаузов в ганзейских городах.

2. Возникновение в США пенсильванской (филадельфийской) тюремной системы в 1776 г. Режимные правила: полное молчание, безусловное подчинение всем требованиям администрации тюрьмы, дисциплинарные меры, обезличка осужденных и т.д.

3. Выход в 1777 г. в Англии одной из первых теоретических работ – книги Л. Говарда «Положение тюрем в Англии и Уэльсе». Суть учения Говарда о тюрьме.

4. Создание оборнской тюремной системы в США в начале XIX в. Суть этой тюремной системы. Строгие режимные правила в сочетании с привлечением осужденных к труду.

5. Создание на острове Норфолк (Австралия) в 1840 г. английской (или звездной, или марочной) прогрессивной системы отбывания тюремного заключения. Распределение осужденных на «классы», отбывание ими наказания по трем ступеням. Суть прогрессивной системы отбывания наказания.

6. Создание ирландской прогрессивной системы отбывания наказания.

7. Создание в США в 1876 г. реформаториев – мест лишения свободы для молодых заключенных. Включение в их деятельность элементов прогрессивной системы.

8. Борстальские учреждения – места лишения свободы для молодых заключенных в Англии.

9. Общие черты исполнения лишения свободы в настоящее время в США, Англии, Франции, ФРГ и других развитых странах.

Программа разработана известным ученым-пенитенциаристом,
Героем Советского Союза, доктором юридических наук, профессором,
заслуженным деятелем науки Российской Федерации
Юрием Матвеевичем Ткачевским (1920–2016)

Литература: *Ткачевский Ю.М.* Программа курса «Уголовно-исполнительное право Российской Федерации» // Уголовное право, уголовно-исполнительное право и криминология: Учебные программы общих и специальных курсов / Под ред. и с предисл. проф. В.С. Комиссарова. Москва: Статут, 2007. С. 120–135.

Додаток № 10

Базовая учебная программа дисциплины «Уголовно-исполнительное право» по специальности 1–24 01 02 «Правоведение» [Белорусский государственный университет, г. Минск, Республика Беларусь]

Раздел I.
ОБЩАЯ ЧАСТЬ

Тема № 1. ПОНЯТИЕ, ПРЕДМЕТ И ЗАДАЧИ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРАВА

Основные цели исполнения уголовных наказаний и иных мер уголовной ответственности. Уголовно-исполнительная политика. Факторы, определяющие содержание уголовно-исполнительной политики. Субъекты формирования и развития уголовно-исполнительной политики.

Понятие уголовно-исполнительного права, его предмет и методы правового регулирования. Место уголовно-исполнительного права в системе правового регулирования. Принципы уголовно-исполнительного законодательства и их взаимодействие с общеправовыми принципами, принципами уголовного и уголовно-процессуального права.

Наука уголовно-исполнительного права и ее задачи. Предмет и система курса уголовно-исполнительного права. Перспективы дальнейшего развития уголовно-исполнительного права.

Тема № 2. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРАВА

*Л*ишение свободы и иные наказания по Статутам Великого княжества *Л*итовского, порядок их исполнения и отбывания.

Законодательство, регулирующее исполнение уголовных наказаний в период с 1792 по 1917 гг. Виды наказаний по Уложению о наказаниях уголовных и исправительных Российской империи (1845 г.). Учреждения, исполнявшие наказание в виде лишения свободы. Уголовное уложение (1903 г.). Тюремная система Российской империи в начале XX в.

Исправительно-трудовое законодательство и право Беларуси в советский период. Нормативные акты по советскому исправительно-трудовому праву, принятые в 1917–1924

гг. Созданная на их основании система исправительно-трудовых учреждений в БССР и предусмотренные ими средства воздействия на осужденных.

Исправительно-трудовой кодекс БССР (1926 г.). Виды наказаний, исполнение которых он регулировал, и предусмотренная им система ИТУ.

Создание и правовое регулирование функционирования исправительно-трудовых лагерей. Деятельность НКВД СССР в области исполнения уголовных наказаний и управления ИТУ в 1935–1953 гг. Использование уголовно-исполнительной системы в качестве средства политических репрессий.

Перестройка принципов деятельности ИТУ в 1954–1960 гг.

Основы исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик (1969 г.).

Исправительно-трудовой кодекс БССР (1971 г.). Положение о порядке и условиях исполнения уголовных наказаний, не связанных с мерами исправительного воздействия (1983 г.).

Система исправительно-трудового законодательства Республики Беларусь в 90-х гг. Трансформация исправительно-трудового права в уголовно-исполнительное. Дальнейшее развитие уголовно-исполнительного законодательства.

Тема № 3. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Уголовно-исполнительное законодательство Республики Беларусь, его источники и задачи. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь. Ведомственные нормативные акты в области регулирования исполнения наказания и иных мер уголовной ответственности.

Нормы уголовно-исполнительного законодательства. Содержание, структура и виды норм уголовно-исполнительного права.

Уголовно-исполнительные правоотношения. Их содержание и структура. Субъекты и участники этих отношений.

Международно-правовые акты, принятые в сфере исполнения уголовных наказаний и обращения с осужденными. Их основное содержание и сфера деятельности. Международные стандарты обращения с заключенными осужденными. Международно-правовые документы, регулирующие принципы исполнения отдельных наказаний и обращения с правонарушителями.

Региональное международное сотрудничество по вопросам оказания правовой помощи на стадии исполнения уголовных наказаний.

Влияние международных стандартов обращения с осужденными на уголовно-исполнительную политику и законодательство Республики Беларусь. Проблемы реализации международных стандартов обращения с осужденными в Республике Беларусь.

Тема № 4. ПОНЯТИЕ ИСПОЛНЕНИЯ МЕР УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ И ИСПРАВЛЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ. ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА ИСПРАВЛЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ

Понятие исполнения и отбывания наказания, осуществления иных мер уголовной ответственности. Понятие применения к осужденным средств достижения целей уголовной ответственности.

Понятие исправления осужденных. Ресоциализация как сознательное восстановление осужденного в социальном статусе полноправного члена общества. Основные средства исправления (ресоциализации) осужденных. Организация процесса исправительного и воспитательного воздействия в учреждениях уголовно-исполнительной системы. Индивидуализация применения основных средств и педагогических приемов в процессе исполнения и отбывания наказания.

Участие общественности в исправлении осужденных.

Учение о личности осужденного. Критерии и степени исправления осужденных. Изучение личности осужденного в местах отбывания наказания. Уголовно-правовая и уголовно-исполнительная характеристика осужденных и ее значение для исправления отбывающих наказания.

Тема № 5. ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ЛИЦ, ОТБЫВАЮЩИХ НАКАЗАНИЯ

Основы правового положения лиц, отбывающих наказания и иные меры уголовной ответственности. Основные обязанности и права осужденных (общегражданские и специальные). Право осужденных на личную безопасность. Обеспечение свободы вероисповедания осужденных. Правовое положение осужденных иностранных граждан и лиц без гражданства.

Уголовное, уголовно-исполнительное и иное законодательство как источник ограничений прав и свобод гражданина, осужденного к уголовному наказанию. Международно-правовые нормы и стандарты обращения с осужденными, и их влияние на формирование правового статуса осужденных.

Правовые последствия отбывания наказания. Судимость и ее влияние на правовое положение лиц, отбывших уголовные наказания. Особенности правового статуса лиц, отбывших наказания.

Предложения, заявления и жалобы осужденных и порядок их рассмотрения.

Тема № 6. УЧРЕЖДЕНИЯ И ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВА, ИСПОЛНЯЮЩИЕ НАКАЗАНИЯ И ИНЫЕ МЕРЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ. КОНТРОЛЬ ЗА ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Понятие органов и учреждений государства, исполняющих наказания и иные меры уголовной ответственности, и их виды.

Система органов и учреждений уголовно-исполнительной системы. Виды исправительных учреждений. Уголовно-исполнительные инспекции и их роль в процессе исполнения уголовных наказаний и применения иных мер уголовно-правового воздействия.

Иные органы, исполняющие уголовные наказания и другие меры уголовной ответственности.

Управление органами и учреждениями, исполняющими наказания и иные меры уголовной ответственности.

Прокурорский надзор за исполнением наказаний и иных мер уголовной ответственности.

Иные виды государственного контроля за исполнением наказаний и иных мер уголовной ответственности.

Контроль и участие общественности в работе органов и учреждений, исполняющих наказания и иные меры уголовной ответственности.

Раздел II.
ОСОБЕННАЯ ЧАСТЬ

Тема № 7. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ РАБОТ

Понятие и сущность наказания в виде общественных работ. Порядок и условия исполнения и отбывания наказания в виде общественных работ. Орган государства, исполняющий наказание. Исчисление срока отбывания этого наказания. Обязанности администрации организаций по месту отбывания данного наказания. Ответственность осужденных, отбывающих наказание в виде общественных работ. Понятие злостного уклонения от отбывания общественных работ и его правовые последствия.

Тема № 8. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЙ В ВИДЕ ШТРАФА И КОНФИСКАЦИИ ИМУЩЕСТВА

Обращение приговора о взыскании штрафа к исполнению. Порядок и сроки добровольного исполнения штрафа. Принудительное взыскание штрафа. Орган, ведающий исполнением наказания в виде штрафа. Правовые последствия неуплаты штрафа.

Порядок исполнения наказания в виде конфискации имущества. Имущество осужденного, подлежащее конфискации.

Тема № 9. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ ПРАВА ЗАНИМАТЬ ОПРЕДЕЛЕННЫЕ ДОЛЖНОСТИ ИЛИ ЗАНИМАТЬСЯ ОПРЕДЕЛЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Порядок исполнения наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. Органы, исполняющие данное наказание.

Обязанности администрации организаций по исполнению данного наказания.

Обязанности государственных органов, правомочных аннулировать разрешение на занятие определенной деятельностью.

Порядок исчисления срока этого наказания.

Ответственность за неисполнение приговора суда о лишении права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

Контроль уголовно-исполнительных инспекций за исполнением данного наказания.

Тема № 10. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ РАБОТ

Понятие и сущность наказания в виде исправительных работ. Режим исполнения наказания в виде исправительных работ. Труд осужденных. Порядок производства удержания из заработной платы осужденных. Исчисление сроков при отбывании исправительных работ. Воспитательная работа с осужденными.

Обязанности администрации организаций по месту отбывания осужденными исправительных работ.

Меры поощрения, применяемые к лицам, отбывающим исправительные работы. Ответственность осужденных за нарушение порядка и условий отбывания исправительных работ и за злостное уклонение от их отбывания.

Тема № 11. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОГРАНИЧЕНИЯ СВОБОДЫ

Ограничение свободы как вид уголовного наказания: условия назначения, сроки наказания. Места отбывания наказания в виде ограничения свободы. Органы и учреждения, исполняющие наказание в виде ограничения свободы. Порядок направления осужденных к месту отбывания наказания.

Режим исполнения и отбывания наказания в виде ограничения свободы без направления в исправительное учреждение открытого типа. Обязанности уголовно-исполнительных инспекций.

Порядок исполнения наказания в виде ограничения свободы с направлением в исправительное учреждение открытого типа. Обязанности администрации исправительного учреждения открытого типа. Надзор за осужденными к ограничению свободы. Привлечение осужденных к труду и условия их труда. Обязанности администрации организаций и индивидуальных предпринимателей, у которых работают осужденные к ограничению свободы. Материально-бытовое обеспечение осужденных к ограничению свободы с направлением в исправительное учреждение открытого типа.

Исчисление срока наказания при отбывании ограничения свободы.

Меры поощрения, применяемые к осужденным к ограничению свободы, и порядок их применения.

Ответственность осужденных за нарушение порядка и условий отбывания наказания в виде ограничения свободы и за уклонение от отбывания этого наказания.

Тема № 12. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ АРЕСТА

Арест как вид уголовного наказания и основные его признаки. Места отбывания наказания в виде ареста. Порядок исполнения наказания и условия содержания осужденных, отбывающих арест.

Привлечение к труду осужденных к аресту, воспитательная работа с ними.

Меры поощрения и взыскания, применяемые к осужденным, отбывающим арест.

Тема № 13. КЛАССИФИКАЦИЯ ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ И РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ИХ ПО ИСПРАВИТЕЛЬНЫМ УЧРЕЖДЕНИЯМ

Понятие, критерии и значение классификации осужденных к лишению свободы. Места отбывания наказания в виде лишения свободы. Виды исправительных учреждений. Классификация осужденных и их распределение по исправительным учреждениям. Уголовно-исполнительная классификации осужденных на впервые осужденных к лишению свободы и ранее отбывавших это наказание и ее влияние на условия отбывания.

Направление осужденных к лишению свободы для отбывания наказания. Перемещение осужденных к лишению свободы. Оставление осужденных к лишению свободы в следственном изоляторе или тюрьме для отбывания наказания.

Прием осужденных в исправительные учреждения, его порядок и требуемые документы. Понятие об учете осужденных. Виды учетов осужденных.

Тема № 14. РЕЖИМ ОТБЫВАНИЯ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ И ЕГО ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Понятие режима отбывания лишения свободы, его содержание, функции и основные требования.

Система средств обеспечения режима отбывания наказания в исправительных учреждениях. Технические средства контроля и надзора в исправительных учреждениях. Оперативно-розыскная деятельность в исправительных учреждениях. Применение физической силы, специальных средств и оружия в исправительных учреждениях. Режим особого положения в исправительных учреждениях.

Тема № 15. УСЛОВИЯ ОТБЫВАНИЯ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В КОЛОНИЯХ И ТЮРЬМАХ

Приобретение осужденными к лишению свободы продуктов питания, предметов первой необходимости, литературы и письменных принадлежностей. Получение ими посылок, передач и бандеролей.

Порядок предоставления свиданий. Телефонные разговоры и переписка осужденных, получение и отправление ими денежных переводов. Прогулки осужденных. Просмотр осужденными кинофильмов и телепередач, прослушивание радиопередач, приобретение предметов культурно-бытового назначения.

Условия отбывания лишения свободы в исправительных колониях-поселениях. Виды колоний-поселений. Особенности режимных требований и общая характеристика состава осужденных.

Условия отбывания лишения свободы в исправительных колониях в условиях общего режима. Особенности режима и состав осужденных.

Особенности отбывания лишения свободы в исправительных колониях в условиях усиленного режима и общая характеристика состава осужденных.

Особенности отбывания наказания в исправительных колониях в условиях строгого режима и общая характеристика состава осужденных.

Условия отбывания лишения свободы в исправительных колониях особого режима. Особенности режимных требований и общая характеристика состава осужденных.

Тюрьмы. Виды режима тюремного содержания осужденных. Условия отбывания наказания в тюрьме и состав осужденных.

Особенности отбывания наказания в воспитательных колониях. Порядок и условия оставления осужденных, достигших совершеннолетия, в воспитательных колониях. Перевод осужденных из воспитательной колонии в исправительную колонию. Деятельность комиссии по делам несовершеннолетних в воспитательных колониях.

Тема № 16. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ИСПРАВЛЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ В ИУ

Труд осужденных в местах лишения свободы и его правовое регулирование. Оплата труда осужденных. Привлечение осужденных к лишению свободы к работам без оплаты труда. Виды и порядок удержания из заработной платы и иных доходов осужденных к лишению свободы.

Воспитательное воздействие на осужденных в процессе исполнения наказания в виде лишения свободы. Формы и организация воспитательной работы. Общественные воспитатели осужденных к лишению свободы.

Самодеятельные организации осужденных в исправительных учреждениях. Порядок их организации и работы.

Попечительские советы.

Образование осужденных к лишению свободы, профессионально-техническое образование и профессиональная подготовка.

Тема № 17. МЕРЫ ПООЩРЕНИЯ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПОРЯДКА И УСЛОВИЙ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ, ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ. ИЗМЕНЕНИЕ УСЛОВИЙ СОДЕРЖАНИЯ ОСУЖДЕННЫХ В ПРЕДЕЛАХ ОДНОГО ЛИБО С ПЕРЕВОДОМ В ДРУГОЕ ИСПРАВИТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ

Меры поощрения, применяемые к осужденным к лишению свободы, порядок их применения.

Меры взыскания, применяемые к осужденным к лишению свободы, порядок их применения.

Изменение условий содержания осужденных к лишению свободы в пределах одного исправительного учреждения. Порядок и условия перевода на улучшенные условия содержания. Проживание осужденных женщин вне колонии. Порядок предоставления осужденным права передвижения без конвоя или сопровождения. Краткосрочные выезды осужденных за пределы исправительных учреждений.

Изменение условий содержания осужденных к лишению свободы путем перевода в другое исправительное учреждение. Основания и порядок изменения установленного режима отбывания наказания в виде лишения свободы или вида исправительного учреждения.

Тема № 18. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЙ В ОТНОШЕНИИ ОСУЖДЕННЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Исполнение наказания в виде ограничения по военной службе. Обязанности командира воинской части по исполнению указанного наказания.

Порядок и размер удержания из денежного содержания осужденного военнослужащего. Воспитательная работа с осужденными военнослужащими. Перемещение по службе осужденного военнослужащего. Основания прекращения исполнения данного наказания.

Порядок и условия отбывания ареста осужденными военнослужащими. Места отбывания ареста осужденными военнослужащими. Направление осужденных военнослужащих на гауптвахту. Меры поощрения и взыскания, применяемые к военнослужащим, осужденным к аресту.

Порядок и условия исполнения наказания в виде направления в дисциплинарную воинскую часть. Режим в дисциплинарной воинской части и его особенности.

Военное обучение осужденных военнослужащих. Труд и воспитательная работа с осужденными военнослужащими.

Основания и порядок изменения условий отбывания наказания в дисциплинарной воинской части. Меры поощрения и взыскания, применяемые к осужденным военнослужащим. Порядок их применения.

Зачет времени пребывания осужденных военнослужащих в дисциплинарной воинской части в общий срок военной службы.

Досрочное освобождение от отбывания наказания осужденных военнослужащих, признанных негодными к военной службе.

Тема № 19. ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЙ В ВИДЕ ПОЖИЗНЕННОГО ЗАКЛЮЧЕНИЯ ИЛИ СМЕРТНОЙ КАЗНИ

Места отбывания пожизненного заключения. Порядок и условия исполнения наказания в виде пожизненного заключения. Основания и условия замены пожизненного заключения срочным лишением свободы.

Порядок исполнения смертной казни. Основания приостановления исполнения смертной казни.

Тема № 20. ПОРЯДОК ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ИСПЫТАТЕЛЬНОГО И ПРОФИЛАКТИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПРИ ОТСРОЧКЕ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЯ, УСЛОВНОМ НЕПРИМЕНЕНИИ НАКАЗАНИЯ, А РАВНО ПРИ ОСУЖДЕНИИ БЕЗ НАЗНАЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ

Органы, осуществляющие испытательный контроль и профилактическое воздействие за осужденными. Порядок и условия осуществления испытательного контроля и профилактического воздействия при отсрочке исполнения и условном неприменении наказания, а равно при осуждении без назначения наказания.

Обязанности осужденных при осуществлении мер уголовной ответственности, не связанных с применением наказания.

Осуществление режимных ограничений в период испытательного срока, срока отсрочки и срока судимости. Исчисление срока судимости, испытательного срока и отсрочки.

Правовые последствия невыполнения осужденным возложенных на него обязанностей и несоблюдения условий испытания.

Применение принудительных мер воспитательного характера и профилактического наблюдения в отношении несовершеннолетних осужденных. Органы, осуществляющие контроль за применением принудительных, мер воспитательного характера и профилактического наблюдения за осужденными. Порядок исполнения принудительных мер воспитательного характера. Исчисление сроков применения принудительных мер воспитательного характера. Меры поощрения и взыскания, применяемые к несовершеннолетним, осужденным с применением принудительных мер воспитательного характера.

Тема № 21. ОСВОБОЖДЕНИЕ ОСУЖДЕННЫХ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ. ПОМОЩЬ ЛИЦАМ, ОСВОБОЖДЕННЫМ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ

Основания освобождения от отбывания наказания. Прекращение отбывания наказания и порядок освобождения осужденных из мест лишения свободы. Порядок представления к досрочному освобождению от отбывания наказания. Деятельность администрации исправительных учреждений по подготовке осужденных к освобождению из мест лишения свободы.

Помощь лицам, освобожденным от наказания.

Оказание помощи освобожденным из мест лишения свободы в их трудовом и бытовом устройстве. Право освобожденных от наказания на трудовое и бытовое устройство и другие виды социальной помощи.

Тема № 22. НАБЛЮДЕНИЕ И НАДЗОР ЗА ОСВОБОЖДЕННЫМИ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ

Правовое положение отбывших наказание. Наблюдение и надзор за осужденными, освобожденными от наказания.

Профилактическое наблюдение за отбывшими наказание. Контроль за условно-досрочно освобожденными от наказания в течение неотбытой части наказания.

Превентивный надзор за осужденными. Порядок его установления и осуществления. Обязанности осужденного, находящегося под превентивным надзором. Прекращение превентивного надзора. Ответственность за нарушение правил превентивного надзора.

Тема № 23. ИСПОЛНЕНИЕ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВАХ

Общая характеристика уголовно-исполнительного законодательства и уголовно-исполнительной системы в зарубежных странах.

Пенсильванская и оборнская тюремные системы. Их последующие изменения.

Прогрессивная система исполнения лишения свободы.

Современные проблемы тюрьмоведения, пенитенциарной науки и уголовно-исполнительного права в зарубежных странах.

Литература: *Шевцов Ю.Л.* Уголовно-исполнительное право. Учебная программа для студентов специальности 1–24 01 02 «Правоведение»: утверждена Проректором по учебной работе 22 ноября 2010 года. Минск: Белорусский государственный университет, 2010. 26 с.

Додаток № 11

Програма кандидатського іспиту з кримінально-виконавчого права (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право) [Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, м. Харків, Україна]

Тема № 1. ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ. ІСТОРИЧНІ СВІДОЦТВА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

1. Політика у сфері виконання покарань.
2. Цілі, принципи, стратегія, напрямки політики у сфері виконання покарань.
3. Політика у сфері виконання покарань як складова політики держави у сфері боротьби зі злочинністю.
4. Співвідношення кримінально-виконавчої політики з політикою у сфері виконання покарань.
5. Суб'єкти формування та реалізації політики у сфері виконання покарань.
6. Основні тенденції в розвитку політики у сфері виконання покарань.
7. Характеристика законодавства, що регулювало виконання покарань за часів царату (Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.). Проект Уставу про тюрми (1787 р.). Звід установ та уставів про тримання під вартою та про засланих (1832 р.). Проект положення про виправні тюрми. Уложення про покарання кримінальні та виправні (1845 р.). Положення про військові тюрми (1869 р.). Про заснування у складі Міністерства внутрішніх справ Головного тюремного управління (1879 р.). Про заснування місць тримання під вартою, спорудження їх та управління ними (1890 р.). Устав конвойної служби (1907 р.). Положення про виховно-виправні заклади для неповнолітніх (1909 р.). Порядок тримання арештантів у місцях ув'язнення (1912 р.). Загальна тюремна інструкція (1912 р.). Правила внутрішнього тюремного розпорядку (1916 р.).
8. Основні риси виправно-трудового законодавства України у радянський період. Виправно-трудовий кодекс Української РСР (1925 р.). Положення про виправно-трудові табори (1930 р.). Виправно-трудовий кодекс Української РСР (1970 р.).
9. Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 р. як форма сучасної політики у сфері виконання покарань.

Тема № 2. ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА. ПРЕДМЕТ І СИСТЕМА КУРСУ. НАУКА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА ТА ЇЇ ПРЕДМЕТ

1. Кримінально-виконавче право як форма політики у сфері виконання покарань.
2. Поняття кримінально-виконавчого права.
3. Місце кримінально-виконавчого права в системі права.
4. Предмет і система курсу кримінально-виконавчого права.
5. Основні ознаки формування науки кримінально-виконавчого права.
6. Наука кримінально-виконавчого права і наука кримінального права.
7. Вклад українських науковців у кримінально-виконавче, виправно-трудове та пенітенціарне право.
8. Процес виконання-відбування покарання як об'єкт вивчення науки кримінально-виконавчого права
9. Функції науки кримінально-виконавчого права.

Тема № 3. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЯК ПРЕДМЕТ РЕГУЛЮВАННЯ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ УСТАНОВИ ТА ОРГАНИ ДЕРЖАВИ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ КРИМІНАЛЬНІ ПОКАРАННЯ

1. Основні напрямки діяльності органів та установ виконання покарань.
2. Структурно-функціональна характеристика діяльності органів та установ виконання покарань.
3. Процес виконання-відбування покарання як об'єкт кримінально-виконавчої діяльності.
4. Адміністрація органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарання.
5. Мета кримінально-виконавчої діяльності.
6. Правові та матеріально-предметні засоби кримінально-виконавчої діяльності. Засуджений як суб'єкт відбування покарання.
7. Кримінально-виконавчі правовідносини як форма кримінально-виконавчої діяльності.
8. Кримінально-виконавча система.
9. Поняття та види установ і органів держави, які виконують кримінальні покарання, завдання, що стоять перед ними.
10. Кримінально-виконавчі установи, арештні будинки, виправні центри, кримінально-виконавчі інспекції, державні виконавці, їх компетенція у сфері виконання покарань та відомча підпорядкованість. Органи та установи, які виконують покарання щодо військовослужбовців.
11. Роль органів та установ виконання покарань у досягненні цілей покарання.
12. Організаційна та просторова структура виправної колонії.
13. Відділення соціально-психологічної служби як основна організаційна ланка в структурі кримінально-виконавчої установи.

14. Управління органами та установами виконання покарань.

15. Основні завдання Державної пенітенціарної служби України.

16. Взаємодія органів та установ виконання покарань з іншими органами держави, які здійснюють боротьбу зі злочинністю.

Тема № 4. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЗАСУДЖЕНИХ. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

1. Поняття правового становища засуджених.
2. Правовий статус громадянина як основа правового положення засуджених.
3. Правове становище засуджених та проблема дотримання прав і свобод людини та громадянина.
4. Права, обов'язки та законні інтереси засуджених.
5. Закріплення правового становища засуджених у законодавстві. Загальні принципи визначення правового статусу засуджених.
6. Норми кримінального законодавства та вирок суду як джерело обмежень прав та свобод засуджених громадян.
7. Правове становище осіб, позбавлених волі.
8. Спеціальні права та обов'язки осіб, позбавлених волі.
9. Дисциплінарна, матеріальна та кримінальна відповідальність осіб, позбавлених волі.
10. Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (1955 р.). Декларація про захист усіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що зневажають людську гідність видів поводження та покарання (1975 р.). Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що зневажають людську гідність видів поводження та покарання (1984 р.). Принципи медичної етики, стосовно ролі працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, у захисті ув'язнених чи затриманих осіб від тортур та інших, жорстоких, нелюдських чи таких, що зневажають людську гідність видів поводження та покарання (1982 р.). Заходи, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до смертної кари (1984 р.). Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються провадження правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (1985 р.). Звід принципів захисту всіх осіб, до яких застосовано затримання чи ув'язнення у будь- якій формі (1989 р.). Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.). Стандартні мінімальні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила). Звід принципів захисту всіх осіб, які затримані чи ув'язнені у будь-якій формі (1989 р.). Європейські в'язничні правила (2006 р.).

Тема № 5. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ШТРАФУ

1. Поняття штрафу як виду кримінального покарання.
2. Порядок і умови виконання покарання у виді штрафу.
3. Контроль і нагляд за виконання покарання у виді штрафу.
4. Гарантії виконання покарання у виді штрафу.

Тема № 6. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО, СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ, ЧИНУ АБО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ

1. Суб'єкти виконання і відбування покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.
2. Порядок і умови виконання покарання у виді позбавлення військового звання.
3. Порядок і умови виконання покарання у виді позбавлення спеціального звання.
4. Порядок і умови виконання покарання у виді позбавлення рангу.
5. Порядок і умови виконання покарання у виді позбавлення чину.
6. Порядок і умови виконання покарання у виді позбавлення кваліфікаційного класу.

Тема № 7. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

1. Зміст та особливості покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
2. Суб'єкти виконання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
3. Контроль за засудженими до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
4. Відповідальність за порушення порядку виконання-відбування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Тема № 8. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ

1. Порядок виконання покарання у виді громадських робіт. Функції уповноваженого органу з питань пробації і органів внутрішніх справ під час виконання покарання у виді громадських робіт та проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, засудженими до цього покарання.
2. Умови відбування покарання у виді громадських робіт.
3. Обчислення строку покарання у виді громадських робіт.
4. Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування засудженими покарання у виді громадських робіт.
5. Відповідальність засуджених до покарання у виді громадських робіт.

Тема № 9. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ВИПРАВНИХ РОБІТ

1. Порядок виконання покарання у виді виправних робіт.
2. Умови відбування покарання у виді виправних робіт.
3. Обчислення строку покарання у виді виправних робіт.
4. Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування засудженими покарання у виді виправних робіт.
5. Порядок провадження відрахувань із заробітку засуджених до виправних робіт.

6. Заходи заохочення і стягнення, що застосовуються до осіб, засуджених до виправних робіт.

7. Організація та проведення розшуку осіб, засуджених до покарання у виді виправних робіт, місцезнаходження яких невідоме. Підстави та порядок зняття з обліку осіб, засуджених до цього покарання.

Тема № 10. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ СЛУЖБОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1. Загальна характеристика сутності кримінального покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців.

2. Суб'єкти виконання і відбування покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців.

3. Порядок і умови виконання покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців.

Тема № 11. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА

1. Поняття конфіскації майна як виду кримінального покарання.
2. Порядок і умови виконання покарання у виді конфіскації майна.
3. Контроль і нагляд за виконання покарання у виді конфіскації майна.
4. Гарантії виконання покарання у виді конфіскації майна.

Тема № 12. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ

1. Організація виконання покарання у виді арешту.
2. Порядок і умови виконання покарання у виді арешту.
3. Особливості соціально-виховної роботи із засудженими до арешту.
4. Порядок звільнення від відбування покарання у виді арешту.

Тема № 13. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ І ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ ВІДНОСНО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1. Органи і установи, які виконують покарання у виді арешту відносно військовослужбовців.

2. Порядок і умови виконання покарання у виді арешту відносно військовослужбовців.

Тема № 14. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

1. Поняття обмеження волі як виду кримінального покарання.
2. Місця відбування покарання у виді обмеження волі.
3. Порядок і умови відбування покарання у виді обмеження волі.

4. Умови праці засуджених до обмеження волі. Обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем роботи засуджених до обмеження волі.

5. Заходи заохочення та стягнення, які застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі.

Тема № 15. ПОРЯДОК І УМОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1. Організація виконання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

2. Порядок і умови виконання і відбування покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

3. Порядок звільнення від відбування покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

Тема № 16. КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ЇХ РОЗПОДІЛ ЗА ВИДАМИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ

1. Поняття класифікації засуджених до позбавлення волі та її значення.

2. Критерії класифікації.

3. Визначення засудженим виду установ виконання покарання. Юридична, первинна, зовнішня класифікація засуджених.

4. Прийом засуджених до позбавлення волі в установи виконання покарання та їх облік.

5. Практичне значення перебування засуджених у відділенні карантину, діагностики і розподілу. Психологічна, вторинна, внутрішня класифікація засуджених.

6. Співвідношення понять класифікація і диференціація засуджених до позбавлення волі.

7. Значення класифікації засуджених для організації індивідуально-виховної і профілактичної роботи під час відбування покарання.

Тема № 17. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ. РЕЖИМ У КОЛОНІЯХ ТА ЗАСОБИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Порядок прийняття засуджених до позбавлення волі до виправних і виховних колоній.

2. Роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях.

3. Структурні дільниці виправних і виховних колоній.

4. Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі.

5. Поняття режиму виконання і відбування покарання.

6. Основні вимоги режиму.

7. Забезпечення ізоляції осіб, позбавлених волі.

8. Здійснення нагляду за засудженими до позбавлення волі.

9. Засоби забезпечення режиму у виправних колоніях.

10. Характеристика режиму як основного засобу виправлення і ресоціалізації засуджених.

Тема № 18. УМОВИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В КОЛОНІЯХ. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В КОЛОНІЯХ РІЗНИХ ВИДІВ

1. Права і обов'язки засуджених до позбавлення волі.

2. Придбання засудженими до позбавлення волі продуктів харчування і предметів першої потреби.

3. Побачення засуджених до позбавлення волі з родичами та іншими особами.

4. Короткочасні виїзди засуджених за межі виправних і виховних колоній.

5. Одержання засудженими до позбавлення волі посилок (передач) і бандеролей.

6. Матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі.

7. Види виправних колоній за Кримінально-виконавчим кодексом України та розподіл засуджених по цих колоніях.

8. Особливості відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки.

9. Особливості відбування покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки.

10. Особливості відбування покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки.

Тема № 19. СУСПІЛЬНО-КОРИСНА ПРАЦЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

1. Основні положення та принципи залучення засуджених до праці.

2. Умови праці засуджених та її оплати.

3. Особливості застосування до засуджених заходів дисциплінарного впливу за порушення трудової дисципліни та заохочення за успіхи у праці.

4. Особливості організації та залучення до праці окремих категорій засуджених.

Тема № 20. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НЕПОВНОЛІТНІМИ. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

1. Порядок направлення неповнолітніх засуджених до позбавлення волі із слідчих ізоляторів до установи виконання покарання(виховної колонії).

2. Кримінально-правова, соціально-демографічна характеристика осіб, позбавлених волі у виховних колоніях;

3. Специфіка тримання неповнолітніх засуджених з урахуванням основних засобів виправлення і ресоціалізації (режиму, суспільно-корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання і громадського впливу), порядку звільнення.

4. Призначення установи виконання покарань засудженим жінкам.

5. Кримінально-правова і соціально-демографічна характеристика засуджених жінок, які відбувають позбавлення волі в установах виконання покарання.

6. Специфіка відбування покарання у виді позбавлення волі вагітними жінками і жінками, які народили дітей під час відбування позбавлення волі.

Тема № 21. ПОРЯДОК І УМОВИ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

1. Місця відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.
2. Права, обов'язки і законні інтереси осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

Тема № 22. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

1. Поняття та види підстав звільнення від відбування покарання.
2. Характеристика окремих видів підстав звільнення від відбування покарання.
3. Підготовка та порядок звільнення засуджених з кримінально-виконавчих установ. Особливості звільнення окремих категорій засуджених.

Тема № 23. ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

1. Становлення зарубіжних пенітенціарних систем.
2. Особливості виконання покарань у європейських країнах.
3. Особливості виконання покарань у країнах учасниках СНД.

Література: *Автухов К.А., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін.* Програма кандидатського іспиту з дисципліни «Кримінально-виконавче право» (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право): затверджена вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України від 18 листопада 2015 року, постанова № 6/4. Харків: НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, 2015. 30 с.

Додаток № 12

Программы-минимум кандидатских экзаменов по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) [Высшая аттестационная комиссия Республики Беларусь, Республика Беларусь]

Раздел III. Уголовно-исполнительное право

Ключевые слова: *уголовно-исполнительное право, уголовно-исполнительная политика, история развития уголовно-исполнительного права, уголовно-исполнительное законодательство, международные стандарты обращения с заключенными, понятие исполнения мер уголовной ответственности и исправления осужденных, основные средства исправления осужденных, изучение личности осужденного в процессе реализации мер уголовной ответственности, правовое положение осужденных лиц, отбывающих наказания и иные меры уголовной ответственности, учреждения и органы государства, исполняющие наказания и иные меры уголовной ответственности, исполнение наказания в виде общественных работ, исполнение наказаний в виде штрафа и конфискации имущества, исполнение наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, исполнение наказания в виде исправительных работ, исполнение наказания в виде ограничения свободы, исполнение наказания в виде ареста, классификация осужденных к лишению свободы, режим отбывания лишения свободы и его правовое регулирование, условия отбывания наказания в исправительных колониях и тюрьмах, правовое регулирование основных средств исправления осужденных в исправительных учреждениях, меры поощрения и ответственность за нарушение порядка и условий отбывания наказания осужденных лиц, изменение условий содержания осужденных в пределах одного либо с переводом в другое исправительное учреждение, исполнение наказаний в отношении осужденных военнослужащих, исполнение наказаний в виде пожизненного заключения или смертной казни, применение мер испытательного и профилактического воздействия при отсрочке исполнения наказания, условном неприменении наказания, при осуждении без назначения наказания, освобождение осужденных от отбывания наказания, помощь лицам, освобожденным от отбывания наказания, исполнение уголовного наказания в зарубежных государствах.*

Подраздел 3.1. Уголовно-исполнительное право

УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛНОЕ ПРАВО. Понятие уголовно-исполнительного права. Предмет и методы правового регулирования уголовно-исполнительного права. Место уголовно-исполнительного права в системе правового регулирования Республики Бела-

русь и его взаимосвязь с другими отраслями права. Система принципов уголовно-исполнительного права. Наука уголовно-исполнительного права. Перспективы дальнейшего развития уголовно-исполнительного права.

УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА. Понятие и содержание уголовно-исполнительной политики. Субъекты формирования уголовно-исполнительной политики. Основные направления уголовно-исполнительной политики в современный период развития общества.

Подраздел 3.2. История развития уголовно-исполнительного права

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРАВА. Система наказаний по древнерусскому праву. Система наказания по Статутам Великого княжества Литовского, порядок их исполнения и отбывания. Законодательство, регулирующее исполнение уголовных наказаний в период с 1792 по 1917 гг. Виды наказаний по Уложению о наказаниях уголовных и исправительных Российской империи 1845 г. Учреждения, исполнявшие наказание в виде лишения свободы. Уголовное уложение 1903 года. Исправительно-трудовое законодательство и право Беларуси в советский период. Нормативные акты по советскому исправительно-трудовому праву, принятые в 1917–1924 гг. Исправительно-трудовой кодекс БССР 1926 г. Виды наказаний, ис-полнение которых он регулировал, и предусмотренная им система ИТУ. Создание и правовое регулирование функционирования исправительно-трудовых лагерей. Деятельность НКВД СССР в области исполнения уголовных наказаний и управления ИТУ в 1935–1953 гг. Перестройка принципов деятельности ИТУ в 1954–1960 гг. Основы исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик 1969 г. Исправительно-трудовой кодекс БССР 1971 г. Положение о порядке и условиях исполнения уголовных наказаний, не связанных с мерами исправительного воздействия 1983 г. Система исправительно-трудового законодательства Республики Беларусь в 90-х гг. прошлого века. Трансформация исправительно-трудового права в уголовно-исполнительное.

Подраздел 3.3. Уголовно-исполнительное законодательство

УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО. Уголовно-исполнительное законодательство Республики Беларусь, его источники и задачи. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь. Ведомственные нормативные акты в области регулирования исполнения наказания и иных мер уголовной ответственности. Нормы уголовно-исполнительного законодательства. Содержание, структура и виды норм уголовно-исполнительного права. Уголовно-исполнительные правоотношения. Их содержание и структура. Субъекты и участники этих отношений.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ОБРАЩЕНИЯ С ЗАКЛЮЧЕННЫМИ. Международно-правовые акты, принятые в сфере исполнения уголовных наказаний и обращения с осужденными. Их основное содержание и сфера деятельности. Международные стандарты обращения с заключенными осужденными. Международно-правовые документы, регулирующие принципы исполнения отдельных наказаний и обращения с правонарушителями. Региональное международное сотрудничество по вопросам оказания правовой помощи на стадии исполнения уголовных наказаний. Влияние международных стандартов

обращения с осужденными на уголовно-исполнительную политику и законодательство Республики Беларусь. Проблемы реализации международных стандартов обращения с осужденными в Республике Беларусь.

Подраздел 3.4. Основные средства исправления осужденных. Изучение личности осужденного в процессе реализации мер уголовной ответственности

ПОНЯТИЕ ИСПОЛНЕНИЯ МЕР УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ И ИСПРАВЛЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ. Понятие исполнения и отбывания наказания, осуществления иных мер уголовной ответственности. Понятие применения к осужденным средств достижения целей уголовной ответственности. Понятие исправления осужденных. Ресоциализация как сознательное восстановление осужденного в социальном статусе полноправного члена общества.

ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА ИСПРАВЛЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ. Понятие основных средств исправления (ресоциализации) осужденных. Организация процесса исправительного и воспитательного воздействия в учреждениях уголовно-исполнительной системы. Индивидуализация применения основных средств исправления и педагогических приемов воспитания в процессе исполнения и отбывания наказания. Участие общественности в исправлении осужденных.

ИЗУЧЕНИЕ ЛИЧНОСТИ ОСУЖДЕННОГО В ПРОЦЕССЕ РЕАЛИЗАЦИИ МЕР УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ. Учение о личности осужденного. Критерии и степени исправления осужденных. Изучение личности осужденного в местах отбывания наказания. Уголовно-правовая и уголовно-исполнительная характеристика осужденных и ее значение для исправления отбывающих наказания.

Подраздел 3.5. Правовое положение осужденных лиц

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ОСУЖДЕННЫХ ЛИЦ, ОТБЫВАЮЩИХ НАКАЗАНИЯ И ИНЫЕ МЕРЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ. Правовое регулирование статуса лиц, отбывающих наказания и иные меры уголовной ответственности. Основные обязанности и права осужденных (общегражданские и специальные). Право осужденных на личную безопасность. Обеспечение свободы вероисповедания осужденных. Правовое положение осужденных иностранных граждан и лиц без гражданства, отбывающих наказания и иные меры уголовной ответственности. Уголовное, уголовно-исполнительное и иное законодательство Республики Беларусь как источник ограничений прав и свобод гражданина, осужденного к уголовному наказанию. Международно-правовые нормы и стандарты обращения с осужденными, и их влияние на формирование правового статуса осужденных. Правовые последствия отбывания наказания. Судимость и ее влияние на правовое положение лиц, отбывших уголовные наказания. Особенности правового статуса лиц, отбывших наказания. Предложения, заявления и жалобы осужденных и порядок их рассмотрения.

Подраздел 3.6. Учреждения и органы государства, исполняющие наказания и иные меры уголовной ответственности

УЧРЕЖДЕНИЯ И ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВА, ИСПОЛНЯЮЩИЕ НАКАЗАНИЯ И ИНЫЕ МЕРЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ. Понятие органов и учреждений государства, исполняющих наказания и иные меры уголовной ответственности, и их виды. Система органов и учреждений уголовно-исполнительной системы. Виды исправительных учреждений. Уголовно-исполнительные инспекции и их роль в процессе исполнения уголовных наказаний и применения иных мер уголовно-правового воздействия. Иные органы, исполняющие уголовные наказания и другие меры уголовной ответственности. Административное управление органами и учреждениями, исполняющими наказания и иные меры уголовной ответственности. Контроль за деятельностью органов и учреждений государства, исполняющих наказания и иные меры уголовной ответственности, и их виды. Прокурорский надзор за исполнением наказаний и иных мер уголовной ответственности. Иные виды государственного и общественного контроля за исполнением наказаний и иных мер уголовной ответственности.

Подраздел 3.7. Исполнение наказаний без изоляции осуждённого от общества

ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ РАБОТ. Понятие и сущность наказания в виде общественных работ. Порядок и условия исполнения и отбывания наказания в виде общественных работ. Орган государства, исполняющий наказание. Исчисление срока отбывания этого наказания. Обязанности администрации организаций по месту отбывания данного наказания. Ответственность осужденных, отбывающих наказание в виде общественных работ. Понятие злостного уклонения от отбывания общественных работ и его правовые последствия.

ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЙ В ВИДЕ ШТРАФА И КОНФИСКАЦИИ ИМУЩЕСТВА. Обращение приговора о взыскании штрафа к исполнению. Порядок и сроки добровольного исполнения штрафа. Принудительное взыскание штрафа. Орган, ведающий исполнением наказания в виде штрафа. Правовые последствия неуплаты штрафа. Порядок исполнения наказания в виде конфискации имущества. Органы государства, исполняющие наказание в виде конфискации имущества. Имущество осужденного, подлежащее конфискации.

ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ ПРАВА ЗАНИМАТЬ ОПРЕДЕЛЕННЫЕ ДОЛЖНОСТИ ИЛИ ЗАНИМАТЬСЯ ОПРЕДЕЛЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ. Порядок исполнения наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. Органы, исполняющие данное наказание. Обязанности администрации организаций по исполнению данного наказания. Обязанности государственных органов, правомочных аннулировать разрешение на занятие определенной деятельностью. Порядок исчисления срока этого наказания. Ответственность за неисполнение приговора суда о лишении права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. Контроль уголовно-исполнительных инспекций за исполнением данного наказания.

ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ РАБОТ. Понятие и сущность наказания в виде исправительных работ. Реализация правоограничений при исполнении наказания в виде исправительных работ. Труд осужденных. Порядок производства удержания из заработной платы осужденных. Исчисление сроков при отбывании исправительных работ. Воспитательная работа с осужденными. Обязанности администрации организаций по месту отбывания осужденными исправительных работ. Меры поощрения, применяемые к лицам, отбывающим исправительные работы. Ответственность осужденных за нарушение порядка и условий отбывания исправительных работ и за злостное уклонение от их отбывания.

ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОГРАНИЧЕНИЯ СВОБОДЫ. Ограничение свободы как вид уголовного наказания: условия назначения, сроки наказания. Места отбывания наказания в виде ограничения свободы. Органы и учреждения, исполняющие наказание в виде ограничения свободы. Порядок направления осужденных к месту отбывания наказания. Режим исполнения и отбывания наказания в виде ограничения свободы без направления в исправительное учреждение открытого типа. Обязанности уголовно-исполнительных инспекций. Порядок исполнения наказания в виде ограничения свободы с направлением в исправительное учреждение открытого типа. Обязанности администрации исправительного учреждения открытого типа. Надзор за осужденными к ограничению свободы. Привлечение осужденных к труду и условия их труда. Обязанности администрации организаций и индивидуальных предпринимателей, у которых работают осужденные к ограничению свободы. Материально-бытовое обеспечение осужденных к ограничению свободы с направлением в исправительное учреждение открытого типа. Исчисление срока наказания при отбывании ограничения свободы. Меры поощрения, применяемые к осужденным к ограничению свободы, и порядок их применения. Ответственность осужденных за нарушение порядка и условий отбывания наказания в виде ограничения свободы и за уклонение от отбывания этого наказания.

Подраздел 3.8. Исполнение наказания в виде ареста

ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ АРЕСТА. Арест как вид уголовного наказания и основные его признаки. Места отбывания наказания в виде ареста. Порядок исполнения наказания и условия содержания осужденных, отбывающих арест. Привлечение к труду осужденных к аресту, воспитательная работа с ними. Меры поощрения и взыскания, применяемые к осужденным, отбывающим арест. Особенности порядка применения мер поощрения и взыскания осужденных к аресту.

Подраздел 3.9. Классификация осужденных к лишению свободы

КЛАССИФИКАЦИЯ ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ. Понятие, критерии и значение классификации осужденных к лишению свободы. Места отбывания наказания в виде лишения свободы. Виды исправительных учреждений. Классификация осужденных и их распределение по исправительным учреждениям. Уголовно-исполнительная классификации осужденных на впервые осужденных к лишению свободы и ранее отбывавших это наказание и ее влияние на условия отбывания. Направление осужденных к лишению свободы для отбывания наказания. Перемещение осужденных к лишению сво-

боды. Оставление осужденных к лишению свободы в следственном изоляторе или тюрьме для отбывания наказания. Прием осужденных в исправительные учреждения, его порядок и требуемые документы. Понятие об учете осужденных.

Подраздел 3.10. Режим отбывания лишения свободы и его правовое регулирование

РЕЖИМ ОТБЫВАНИЯ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ И ЕГО ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ. Понятие режима отбывания лишения свободы, его содержание, функции и основные требования. Система средств обеспечения режима отбывания наказания в исправительных учреждениях. Технические средства контроля и надзора в исправительных учреждениях. Оперативно-розыскная деятельность в исправительных учреждениях. Применение физической силы, специальных средств и оружия в исправительных учреждениях. Режим особого положения в исправительных учреждениях.

Подраздел 3.11. Условия отбывания наказания в исправительных колониях и тюрьмах

УСЛОВИЯ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЯХ И ТЮРЬМАХ. Приобретение осужденными к лишению свободы продуктов питания, предметов первой необходимости, литературы и письменных принадлежностей. Получение ими посылок, передач и бандеролей. Порядок предоставления свиданий. Телефонные разговоры и переписка осужденных, получение и отправление ими денежных переводов. Прогулки осужденных. Просмотр осужденными кинофильмов и телепередач, прослушивание радиопередач, приобретение предметов культурно-бытового назначения. Условия отбывания лишения свободы в исправительных колониях-поселениях. Виды колоний-поселений, особенности режимных требований и общая характеристика состава осужденных. Условия отбывания лишения свободы в исправительных колониях в условиях общего режима: особенности режима и состав осужденных. Особенности отбывания лишения свободы в исправительных колониях в условиях усиленного режима и общая характеристика состава осужденных. Особенности отбывания наказания в исправительных колониях в условиях строгого режима и общая характеристика состава осужденных. Условия отбывания лишения свободы в исправительных колониях особого режима: особенности режимных требований и общая характеристика состава осужденных. Тюрьмы. Виды режима тюремного содержания осужденных. Условия отбывания наказания в тюрьме и состав осужденных. Особенности отбывания наказания в воспитательных колониях. Порядок и условия оставления осужденных, достигших совершеннолетия, в воспитательных колониях. Перевод осужденных из воспитательной колонии в исправительную колонию. Деятельность комиссии по делам несовершеннолетних в воспитательных колониях.

Подраздел 3.12. Основные средства исправления осужденных в исправительных учреждениях

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ИСПРАВЛЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫ УЧРЕЖДЕНИЯ. Труд осужденных в местах лишения сво-

боды и его правовое регулирование. Оплата труда осужденных. Привлечение осужденных к лишению свободы к работам без оплаты труда. Виды и порядок удержания из заработной платы и иных доходов, осужденных к лишению свободы. Воспитательное воздействие на осужденных в процессе исполнения наказания в виде лишения свободы. Формы и организация воспитательной работы. Общественные воспитатели осужденных к лишению свободы. Самодеятельные организации осужденных в исправительных учреждениях. Порядок их организации и работы. Попечительские советы. Образование осужденных к лишению свободы, профессионально-техническое образование и профессиональная подготовка.

Подраздел 3.13. Меры поощрения и ответственность за нарушение порядка и условий отбывания наказания, осужденных к лишению свободы

МЕРЫ ПООЩРЕНИЯ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПОРЯДКА И УСЛОВИЙ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ, ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ. Меры поощрения и взыскания, применяемые к осужденным к лишению свободы, порядок их применения. Понятие злостного нарушения установленного порядка отбывания наказания.

ИЗМЕНЕНИЕ УСЛОВИЙ СОДЕРЖАНИЯ ОСУЖДЕННЫХ В ПРЕДЕЛАХ ОДНОГО ЛИБО С ПЕРЕВОДОМ В ДРУГОЕ ИСПРАВИТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ. Изменение условий содержания осужденных к лишению свободы в пределах одного исправительного учреждения. Порядок и условия перевода на улучшенные условия содержания. Проживание осужденных женщин вне колонии. Порядок предоставления осужденным права передвижения без конвоя или сопровождения. Краткосрочные выезды осужденных за пределы исправительных учреждений. Изменение условий содержания осужденных к лишению свободы путем перевода в другое исправительное учреждение. Основания и порядок изменения установленного режима отбывания наказания в виде лишения свободы или вида исправительного учреждения.

Подраздел 3.14. Исполнение наказаний в отношении осужденных военнослужащих

ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЙ В ОТНОШЕНИИ ОСУЖДЕННЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ. Исполнение наказания в виде ограничения по военной службе. Обязанности командира воинской части по исполнению указанного наказания. Порядок и размер удержания из денежного содержания осужденного военнослужащего. Воспитательная работа с осужденными военнослужащими. Перемещение по службе осужденного военнослужащего. Основания прекращения исполнения данного наказания. Порядок и условия отбывания ареста осужденными военнослужащими. Места отбывания ареста осужденными военнослужащими. Направление осужденных военнослужащих на гауптвахту. Меры поощрения и взыскания, применяемые к военнослужащим, осужденным к аресту. Досрочное освобождение от отбывания наказания осужденных военнослужащих, признанных негодными к военной службе.

Подраздел 3.15. Исполнение наказаний в виде пожизненного заключения или смертной казни

ИСПОЛНЕНИЕ НАКАЗАНИЙ В ВИДЕ ПОЖИЗНЕННОГО ЗАКЛЮЧЕНИЯ ИЛИ СМЕРТНОЙ КАЗНИ. Места отбывания пожизненного заключения. Порядок и условия исполнения наказания в виде пожизненного заключения. Основания и условия замены пожизненного заключения срочным лишением свободы. Порядок исполнения смертной казни. Основания приостановления исполнения смертной казни.

Подраздел 3.16. Применение мер испытательного и профилактического воздействия при отсрочке исполнения наказания, условном неприменении наказания, при осуждении без назначения наказания

ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ИСПЫТАТЕЛЬНОГО И ПРОФИЛАКТИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПРИ ОТСРОЧКЕ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЯ, УСЛОВНОМ НЕПРИМЕНЕНИИ НАКАЗАНИЯ, ПРИ ОСУЖДЕНИИ БЕЗ НАЗНАЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ. Органы, осуществляющие испытательный контроль за осужденными и профилактическое воздействие на них. Порядок и условия осуществления испытательного контроля и профилактического воздействия при отсрочке исполнения и условном неприменении наказания, а равно при осуждении без назначения наказания. Обязанности осужденных при осуществлении мер уголовной ответственности, не связанных с применением наказания. Осуществление режимных ограничений в период испытательного срока, срока отсрочки и срока судимости. Исчисление срока судимости, испытательного срока и отсрочки. Правовые последствия невыполнения осужденным возложенных на него обязанностей и несоблюдения условий испытания. Применение принудительных мер воспитательного характера и профилактического наблюдения в отношении несовершеннолетних осужденных. Органы, осуществляющие контроль за применением принудительных, мер воспитательного характера и профилактического наблюдения за осужденными. Порядок исполнения принудительных мер воспитательного характера. Исчисление сроков применения принудительных мер воспитательного характера. Меры поощрения и взыскания, применяемые к несовершеннолетним, осужденным с применением принудительных мер воспитательного характера.

Подраздел 3.17. Освобождение осужденных от отбывания наказания. Помощь лицам, освобожденным от отбывания наказания

ОСВОБОЖДЕНИЕ ОСУЖДЕННЫХ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ. Основания освобождения от отбывания наказания. Прекращение отбывания наказания и порядок освобождения осужденных из мест лишения свободы. Порядок представления к досрочному освобождению от отбывания наказания. Деятельность администрации исправительных учреждений по подготовке осужденных к освобождению из мест лишения свободы. Профилактическое наблюдение за отбывшими наказание. Контроль за условно-досрочно освобожденными от наказания в течение не отбытой части наказания. Превентивный надзор за осужденными. Порядок его установления и осуществления. Обязанности осуж-

денного, находящегося под превентивным надзором. Прекращение превентивного надзора. Ответственность за нарушение правил превентивного надзора.

ПОМОЩЬ ЛИЦАМ, ОСВОБОЖДЕННЫМ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ. Оказание помощи освобожденным из мест лишения свободы в их трудовом и бытовом устройстве, другие виды социальной помощи.

Подраздел 3.18. Исполнение уголовного наказания в зарубежных государствах

ИСПОЛНЕНИЕ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВАХ. Общая характеристика уголовно-исполнительного законодательства и уголовно-исполнительной системы в зарубежных странах. Пенсильванская и оборнская тюремные системы. Их последующие изменения. Прогрессивная система исполнения лишения свободы. Современные проблемы тюрьмоведения, пенитенциарной науки и уголовно-исполнительного права в зарубежных странах.

Литература: Программы-минимум кандидатских экзаменов: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право: Приказ Высшей аттестационной комиссии Республики Беларусь от 3 мая 2014 года № 119. URL: https://vak.gov.by/index.php/node/1610 (дата обращения: 08.03.2020 г.).

Додаток № 13

Паспорт спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (витяг) [Україна]

Напрями досліджень у галузі науки кримінально-виконавчого права:

– Наука кримінально-виконавчого права, її предмет і методи дослідження; завдання та напрями (школи) в науці кримінально-виконавчого права, їх окремі представники; єдність і системність науки кримінально-виконавчого права; зв'язок науки кримінально-виконавчого права з іншими науками; зарубіжна наука кримінально-виконавчого права.

– Кримінально-виконавче право; предмет і метод, функції та принципи кримінально-виконавчого права; наступність і перспективи розвитку кримінально-виконавчого права.

– Кримінально-виконавче законодавство; мета та завдання кримінально-виконавчого законодавства та їх співвідношення з цілями покарання; сучасне кримінально-виконавче законодавство, еволюція його розвитку й удосконалення в умовах європеїзації й імплементації міжнародних договорів до національного законодавства.

– Державна політика у сфері виконання покарань; виконання покарання як стадія кримінальної відповідальності; міжнародні стандарти поводження із засудженими та їх втілення у практику виконання покарань; виконання кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі; особливості виконання покарань у вигляді арешту та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; права людини і громадянина та практика виконання покарань; правовий статус засуджених.

– Кримінально-виконавча характеристика окремих видів покарань; особливості правового регулювання порядку виконання окремих видів покарань; особливості відбування покарання окремими категоріями засуджених; ефективність виконання покарань; порядок звільнення від відбування покарання; проблеми соціальної реабілітації осіб, які відбули кримінальне покарання.

– Система установ і органів, що виконують покарання, та їх функції, призначення, завдання, види; сутність, зміст, організація та управління процесом виконання / відбування покарань; особливості діяльності окремих підрозділів державної кримінально-виконавчої служби; соціально-правове призначення, підстави та принципи утримання під вартою підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочину; застосування засобів безпеки; контроль за діяльністю органів і установ, що виконують покарання; участь громадськості в діяльності органів і установ, що виконують покарання.

– Кримінально-виконавче законодавство зарубіжних країн, європейський пенітенціарний досвід у сфері забезпечення прав засуджених; порівняльні дослідження в галузі кримінально-виконавчого права.

Література: Паспорти спеціальностей: Постанова Президії Вищої Атестаційної Комісії України від 21 травня 2008 року № 38–06/6. *Бюлетень Вищої атестаційної комісії України.* 2009. № 1. С. 17–19.

Додаток № 14

Примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право» (витяг) [Україна]

Кримінально-виконавче право:

– Наука кримінально-виконавчого права, її предмет і методи дослідження; завдання та напрями (школи) в науці кримінально-виконавчого права, їх окремі представники; єдність і системність науки кримінально-виконавчого права; зв'язок науки кримінально-виконавчого права з іншими науками; зарубіжна наука кримінально-виконавчого права.

– Кримінально виконавча політики в системі політики у сфері боротьби зі злочинністю; кримінально-виконавча політика і кримінально-виконавче право; предмет і метод, функції та принципи кримінально-виконавчого права; наступність і перспективи розвитку кримінально-виконавчого права.

– Кримінально-виконавче законодавство; мета та завдання кримінально-виконавчого законодавства та їх співвідношення з цілями покарання; сучасне кримінально-виконавче законодавство, еволюція його розвитку й удосконалення в умовах європеїзації й імплементації міжнародних договорів до національного законодавства.

– Державна політика у сфері виконання покарань; виконання покарання як стадія кримінальної відповідальності; проблема пробації; міжнародні стандарти поводження із засудженими та їх втілення у практику виконання покарань; виконання кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі; особливості виконання покарань у вигляді арешту та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; права людини і громадянина та практика виконання покарань; правовий статус засуджених.

– Кримінально-виконавча характеристика окремих видів покарань; особливості правового регулювання порядку виконання окремих видів покарань; особливості відбування покарання окремими категоріями засуджених; ефективність виконання покарань; прогресивна система виконання покарання; порядок звільнення від відбування покарання; проблеми соціальної реабілітації осіб, які відбули кримінальне покарання.

– Система установ і органів, що виконують покарання, та їх функції, призначення, завдання, види; сутність, зміст, організація та управління процесом виконання / відбування покарань; особливості діяльності окремих підрозділів державної кримінально-виконавчої служби; соціально-правове призначення, підстави та принципи утримання під вартою підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочину; застосування засобів безпеки; контроль за діяльністю органів і установ, що виконують покарання; участь

громадськості в діяльності органів і установ, що виконують покарання. проблема душпастирської опіки у сфері пенітенціарної діяльності.

– Кримінально-виконавче законодавство зарубіжних країн, європейський пенітенціарний досвід у сфері забезпечення прав засуджених; порівняльні дослідження в галузі кримінально-виконавчого права.

Література: Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 року № 1477. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-ta-opisu-predmetnih-napryamiv-doslidzhen-v-mezhah-specialnosti-081-pravo (дата звернення: 08.03.2020 р.).

Додаток № 15

Паспорт специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) [Республика Беларусь]

Область исследования: Уголовно-исполнительное право.

Предмет и система науки уголовно-исполнительного права. Роль науки уголовно-исполнительного права в развитии и совершенствовании уголовно-исполнительной политики государства и уголовно-исполнительного законодательства. Уголовно-исполнительное законодательство, его принципы. Уголовно-исполнительные правоотношения. Органы и учреждения, исполняющие наказание и иные меры уголовной ответственности. Правовое положение осужденных. Уголовно-исполнительные средства достижения целей уголовной ответственности и социальная адаптация осужденных. Правовое регулирование и пути совершенствования исполнения отдельных видов наказания. Повышение эффективности исполнения мер уголовной ответственности, не связанных с применением наказания. Особенности исполнения наказания и иных мер уголовной ответственности в отношении несовершеннолетних осужденных. Освобождение от отбывания наказания. Помощь освобожденным от отбывания наказания. Контроль за освобожденными от отбывания наказания. История уголовно-исполнительного права как отрасли права и как науки. Уголовно-исполнительное право зарубежных государств.

Литература: Паспорта специальностей: Приказ Высшей аттестационной комиссии Республики Беларусь от 04 июля 2018 года № 161. URL: https://vak.gov.by/node/1117 (дата обращения: 08.03.2020 г.).

Додаток № 16

Паспорт специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) [Российская Федерация]

Область исследования: Уголовно-исполнительное право.

– Сущность, содержание, система, цели и задачи исполнения уголовных наказаний.

– История развития уголовно-исполнительного законодательства, его институтов.

– Теория и методология уголовно-исполнительного права.

– Социально-правовая обусловленность норм уголовно-исполнительного закона и практики его применения.

– Субъекты и объекты уголовно-исполнительного воздействия.

– Права, обязанности, ответственность субъектов уголовно-исполнительных правоотношений.

– Уголовно-исполнительная политика. Сравнительное уголовно-исполнительное правоведение.

– Социализация и ресоциализация осужденных. Пенитенциарный и постпенитенциарный контроль над осужденными.

– Структура органов исполнения уголовных наказаний. Режимы исполнения уголовных наказаний.

– Уголовно-исполнительное право зарубежных стран.

– Мировые стандарты обращения с осужденными. Имплементация норм международного права в национальное уголовно-исполнительное законодательство.

– Эффективность исполнения уголовных наказаний.

Литература: Паспорта специальностей: Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 25 февраля 2009 года № 59. URL: http://arhvak.minobrnauki.gov.ru/316 (дата обращения: 08.03.2020 г.).

Додаток № 17

Паспорт специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) [Республика Узбекистан]

Область исследования: Уголовно-исполнительное право.

– История развития криминологических учении в Узбекистане.
– Сущность и содержание уголовно-исполнительной деятельности.
– Уголовно-исполнительное законодательство и уголовно-исполнительное право.
– Порядок исполнения отдельных видов уголовного наказания и его применение.
– Организация и управление в системе органов, исполняющих уголовное наказание.
– Система органов исполнения уголовного наказания и их.
– Освобождение осужденных от отбывания наказания и их социальная адаптация.

Литература: Паспорта специальностей научных и научно-педагогических кадров высшей квалификации: Постановление Президиума Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 24 сентября 2009 года № 157/11. URL: http://www.dissertant.uz/view_post.php?id=451 (дата обращения: 08.03.2020 г.).

Додаток № 18

Паспорт специальности 12.00.08 – Уголовное право (со спецификацией: уголовное право; криминология; уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза; уголовно-исполнительное право; теория оперативно-розыскной деятельности) (извлечение) [Республика Молдова]

Область исследования: Уголовно-исполнительное право (пенитенциарное право).

Объект, цель и система уголовно-исполнительной науки. История уголовно-исполнительного права как отрасли права и науки. Эволюция уголовно-исполнительного права в Республике Молдова. Роль науки уголовно-исполнительного права в разработке и совершенствовании уголовно-исполнительной политики государства. Задачи и принципы уголовно-исполнительного права. Исполнение уголовно-правовых актов. Правовой статус осужденных. Органы и учреждения, исполняющие уголовные наказания. Тюремная система Республики Молдова. Классификация заключенных и их распределение в тюрьмах. Регулирование правового режима в пенитенциарных учреждениях. Правовое регулирование работы заключенных. Порядок и условия исполнения наказания в разных видах исправительных и тюремных колоний. Особенности исполнения приговора касательно несовершеннолетних. Исполнение ареста. Исполнение приговора со ссылкой на дисциплинарную воинскую часть. Исполнение приговоров, не связанных с лишением свободы. Повышение эффективности приговоров, не связанных с лишением свободы. Правовое регулирование и пути совершенствования исполнения конкретных категорий наказаний. Освобождение от исполнения уголовного наказания. Социальная адаптация осужденных. Помощь, предоставляемая лицам, освобожденным от исполнения приговора. Выполнение мер безопасности. Исполнение профилактических мер. Концептуальные основы и пути развития уголовно-исполнительного права. Уголовно-исполнительное право иностранных государств.

Литература: Номенклатура специальностей для научных работников: Постановление Правительства Республики Молдова от 14 сентября 2004 года № 1025 (с изменениями и дополнениями Утвержденными Постановлением Правительства от 20 июня 2006 года № 692). URL: http://www.cnaa.md/ru/nomenclature/law/120008/ (дата обращения: 08.03.2020 г.).

Додаток № 19

Перелік закладів вищої освіти та наукових установ в яких функціонують спеціалізовані вчені ради з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Місто	Установа, в якій функціонує СВР	Шифр СВР	Наказ МОН України	Офіційний веб-сайт
Київ	Академія адвокатури України	К 26.122.01	04 березня 2020 р. № 387	http://aau.edu.ua/ua/svrada/
	ДНДІ МВС України	Д 26.732.01	28 грудня 2019 р. № 1643	http://dndi.mvs.gov.ua/ua/structure/specialized-academic-council.php
	Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України	Д 26.236.02	28 грудня 2019 р. № 1643	http://idpnan.org.ua/ua/spetsializovani-vcheni-radi.html
	КНУ імені Тараса Шевченка	Д 26.001.05	24 жовтня 2017 р. № 1413	http://scc.univ.kiev.ua/rady/
	НАВС МВС України	СРД 26.007.02	28 грудня 2019 р. № 1643	https://www.naiau.kiev.ua/naukova-diyalnist/speczializovani-vcheni-radu/
	НАВС МВС України	Д 26.007.03	24 жовтня 2017 р. № 1413	https://www.naiau.kiev.ua/naukova-diyalnist/speczializovani-vcheni-radu/
	ВНЗ «Національна академія управління»	К 26.889.02	28 грудня 2017 р. № 1714	https://nam.kiev.ua/spetsrada-k2688902.html
	Національна академія Служби безпеки України	СРК 26.706.01	11 липня 2019 р. № 975	http://academy.ssu.gov.ua

	ПрАТ «ВНЗ «МАУП»	К 26.142.05	24 травня 2018 р. № 527	http://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/pidgotovka-naukovih-kadriv/specializovani-navchalni-radi.html
Харків	ХНУ імені В.Н. Каразіна	К 64.051.30	28 грудня 2019 р. № 1643	http://jurfak.univer.kharkov.ua/naukghittia/ng_rada.php
	НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України	К 64.502.01	28 грудня 2019 р. № 1643	http://ivpz.org/spets-al-zovana-vchena-rada
	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого	*Д* 64.086.01	04 березня 2020 р. № 387	http://nauka.nlu.edu.ua/?cat=17
	ХНУВС МВС України	*Д* 64.700.03	24 жовтня 2017 р. № 1413	http://univd.edu.ua/uk/dir/1510/spetsializovana-vchena-rada-d-6470003
Одеса	НУ «Одеська юридична академія»	*Д* 41.086.03	15 листопада 2019 р. № 1428	http://onua.edu.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=120&Itemid=405&lang=uk
	ОДУВС МВС України	СРК 41.722.01	04 березня 2020 р. № 387	http://oduvs.edu.ua/oglyad-universitetu/naukova-diyalnist/
	ОДУВС МВС України	К 41.884.04	18 грудня 2018 р. № 1412	http://oduvs.edu.ua/oglyad-universitetu/naukova-diyalnist/

Львів	ЛьвДУВС МВС України	К 35.725.02	13 березня 2017 р. № 374	http://www.lvduvs.edu.ua/spetsializovani-vcheni-rady
	НУ «Львівська політехніка»	К 35.052.23	18 грудня 2018 р. № 1412	http://lp.edu.ua/research/disscoun/k-3505223
Кривий Ріг	Донецький юридичний інститут МВС України	К 11.737.01	28 грудня 2017 р. № 1714	http://www.dli.donetsk.ua/science/spcouncils/11-737-01
Запоріжжя	Класичний приватний університет	Д 17.127.07	04 березня 2020 р. № 387	http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/uk/node/1064
Дніпро	ДДУВС МВС України	Д.08.727.04.	24 травня 2018 р. № 527; 18 грудня 2018 р. № 1412.	http://dduvs.in.ua/naukova-diyalnist/spetsializovani-vcheni-radi/
Ірпінь	Університет державної фіскальної служби України ДФС України	Д 27.855.03	24 травня 2018 р. № 527	http://www.nusta.edu.ua/spec-radu/ 1497897067814-041b3bf4-47e1

Література: Перелік установ, в яких функціонують спеціалізовані вчені ради: дані Міністерства освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoyi-kvalifikaciyi/merezha-specializovanih-vchenih-rad (дата звернення: 08.03.2020 р.).

Додаток № 20

Керівники Державної кримінально-виконавчої служби України

Начальники Управління виправно-трудових установ МВС УРСР	
КОЛОМІЄЦЬ Валентин Тимофійович	генерал-майор внутрішньої служби, начальник Управління виправно-трудових установ Міністерства охорони громадського порядку УРСР у 1966–1973 рр.
МАКАГОН Микола Юхимович	полковник внутрішньої служби, начальник Управління виправно-трудових установ МВС УРСР у 1973–1976 рр.
ШАТСЬКИЙ Євген Сергійович	генерал-майор внутрішньої служби, начальник Головного управління виправно-трудових установ МВС УРСР у 1976–1979 рр.
ПОНОМАРЬОВ Володимир Олександрович	генерал-майор внутрішньої служби, начальник Головного управління виправно-трудових установ МВС УРСР у 1979–1988 рр.
Голови Державного Департаменту України з питань виконання покарань	
ШТАНЬКО Іван Васильович	генерал-полковник внутрішньої служби, начальник Головного управління виправно-трудових установ МВС УРСР у 1988–1998 рр. Директор (Голова) Державного департаменту України з питань виконання покарань у 1998–2001 рр.
ЛЬОВОЧКІН Володимир Анатолійович	генерал-полковник внутрішньої служби, Голова Державного департаменту України з питань виконання покарань 2001–2005 рр.
КОЩИНЕЦЬ Василь Васильович	Голова Державного департаменту України з питань виконання покарань у 2005–2009 рр.

ГАЛІНСЬКИЙ Олександр Іуліанович	генерал-майор внутрішньої служби, Голова Державного департаменту України з питань виконання покарань у 2009–2010 рр.
Голови Державної пенітенціарної служби України	
ЛІСІЦКОВ Олександр Володимирович	генерал-полковник внутрішньої служби, Голова Державної пенітенціарної служби України у 2010–2014 рр.
СТАРЕНЬКИЙ Сергій Євгенійович	полковник внутрішньої служби, Голова Державної пенітенціарної служби України з березня по серпень 2014 р.
ПАЛАГНЮК Володимир Миколайович	Голова Державної пенітенціарної служби України з серпня 2014 р. по листопад 2016 р.
Начальники Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України	
КРИКУШЕНКО Олександр Георгійович	генерал-майор внутрішньої служби, Начальник Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України з червня 2018 р. по жовтень 2019 р.
КОРОБКО Василь Петрович	Начальник Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України з жовтня 2019 р. по квітень 2020 р.
Начальники Департаменту з питань виконання кримінальних покарань	
ТІТОВЕЦЬ Петро Миколайович	полковник внутрішньої служби, виконуючий обов'язки начальника Департаменту з питань виконання кримінальних покарань з квітня 2020 р. по теперішній час.

Додаток № 21

Універсальна десяткова класифікація з кримінально-виконавчого права

343.8 Покарання. Виконання вироку. Запобігання злочинам. Перешкоджання скоєнню злочину

343.81 Пенітенціарні заклади. Виправні заклади

343.811 Пенітенціарні заклади взагалі. Заклади для виконання покарань. В'язниці. Виправні заклади

343.812 Традиційні в'язниці. Камери у в'язниці

343.813 Каторжні роботи. Примусова праця. Тяжка праця

343.814 Виправно-трудові колонії. Спеціальні поселення. Поселення для засуджених

343.815 Виправні заклади. Виправні навчальні заклади для молоді. Борстальські заклади (пенітенціарні заклади для молоді у Великобританії)

343.816 Виправні заклади

343.817 Гуртожитки, притулки для жебраків, волоцюг, бездомних

343.818 Військові в'язниці. Утримання у фортеці

343.819 Спеціальні пенітенціарні та виправно-трудові заклади

343.819.1 Відкриті в'язниці

343.819.3 Пенітенціарні заклади для тимчасово ув'язнених

343.819.5 Концентраційні табори

343.819.7 Заклади для політичних в'язнів

343.82 Пенітенціарні системи. Тюремна дисципліна. Тюремний режим. Психіатричні в'язниці

343.83 Персонал пенітенціарних закладів. Посадові особи дисциплінарних закладів. Працівники в'язниці. Наглядачі

343.84 Ступені виконання вироку. Ступені суворості режиму

343.841 Суворе або м'яке одиночне ув'язнення

343.842 Прогресивна або змішана система

343.843 Підготовка до звільнення. Заходи щодо сприяння пристосуванню до життя на волі

343.844 Обмежена воля. Нагляд. Звільнення за підпискою. Обов'язок реєструватися в поліції

343.845 Пом'якшення вироку або покарання. Короткострокові звільнення, наприклад, на свята, у вихідні

343.846 Скорочення строку вироку або покарання. Умовне звільнення

343.847 Виконання вироку без позбавлення волі

343.848 Опікунський нагляд за особами, що звільнилися з ув'язнення. Надання колишнім в'язням соціальної допомоги. Реабілітація, перевиховання

Література: Універсальна Десяткова Класифікація (УДК). У двох книгах. Книга І. Таблиці. Київ: Книжкова палата України, 2000. С. 225.

Додаток № 22

КОНЦЕПЦІЯ
реформування (розвитку) пенітенціарної системи України

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 13 вересня 2017 р. № 654-р

І. Загальні положення

Наявна в країні система виконання покарань потребує структурної реформи.

Спадок Радянського Союзу був орієнтований на створення поліцейсько-карного апарату нагляду над ув'язненими, тоді як метою виконання покарань повинно бути виправлення та ресоціалізація засуджених.

У зв'язку з тим, що стандарти функціонування установ виконання покарань не змінювалися протягом 75 років, Мін'юстом 10 лютого 2016 р. на спільній колегії МВС та Мін'юсту було презентовано майбутню реформу пенітенціарної системи.

На продовження розпочатого реформування 18 травня 2016 р. на засіданні Кабінету Міністрів України Мін'юстом презентовано нову модель реформування Державної кримінально-виконавчої служби та прийнято рішення про ліквідацію Державної пенітенціарної служби (постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 343).

Основними завданнями реформи є:

залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях - насамперед за рахунок підвищення рівня заробітної плати;

розроблення законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарань відповідно до законодавства Європейського Союзу;

підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств в пенітенціарній системі за рахунок створення виробничих об'єднань за галузевим принципом, проведення закупівель через електронну систему «ProZorro»;

будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання покарань у великих містах України в рамках державно-приватного партнерства.

Разом з тим, не зважаючи на те, що здійснені кроки щодо реформування пенітенціарної системи, які проводились останній рік, значно поліпшили ситуацію у системі, і надалі залишається актуальним питання її подальшого реформування та внесення деяких корективів у вже здійснені заходи.

II. Мета і строки реалізації Концепції

Ця Концепція є програмним документом, що встановлює загальні принципи подальшого реформування і функціонування пенітенціарної системи в Україні.

Метою Концепції є подальше реформування пенітенціарної системи України для беззаперечного дотримання прав людини та громадянина і гуманізації кримінально-виконавчого механізму, встановлення відповідності між завданнями та функціями таких органів, з одного боку, структурою та їх чисельністю, з другого, та фінансовим забезпеченням, з третього, оскільки система протягом років незалежності фінансувалась у розмірі 40 відсотків потреби.

Ураховуючи фактор фінансування та те, що прогноз бюджету складається на наступні за плановим два бюджетних періоди, реалізація Концепції розрахована на період до 2020 року.

III. Проблеми, які потребують розв'язання

1. Так, з прийняттям рішення про ліквідацію Державної пенітенціарної служби до сфери управління Мін'юсту було віднесено 148 установ виконання покарань та слідчих ізоляторів (113 кримінально-виконавчих установ; 12 слідчих ізоляторів; 17 установ виконання покарань з функцією слідчих ізоляторів, шість виховних колоній), 90 промислових і 11 сільськогосподарських підприємств установ виконання покарань, 18 закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби, інші установи і заклади.

Результати проведення аналізу наповненості установ виконання покарань та слідчих ізоляторів свідчать, що протягом тільки 2015 року - І кварталу 2017 р. чисельність осіб, які відбували покарання в установах виконання покарань, зменшилася в 1,4 раза (з 57396 до 41800 осіб), а чисельність осіб, які трималися у слідчих ізоляторах, навпаки збільшилася з 16035 до 18821 особи, або в 1,2 раза.

Внаслідок зменшення чисельності засуджених, яке відбулося протягом останнього часу, установи виконання покарань стали напівпорожніми (станом на 1 квітня 2017 р. планова наповненість становила 88807 осіб, фактична - 41800 осіб, або 47,1 відсотка), а деякі з них майже порожніми.

Водночас при суттєвому зменшенні кількості засуджених чисельність персоналу колоній практично не змінилася, а в деяких з них стала перевищувати кількість осіб, які в них утримуються.

Так, протягом 2016 року - І кварталу 2017 р. чисельність засуджених, що відбували покарання у восьми установах виконання покарань Вінницької області, зменшилася на 452 особи (з 3631 до 3179), а штатна чисельність персоналу залишилася незмінною (1815 осіб). За таких обставин на одного штатного працівника колонії у середньому припадало 1,75 відсотка засуджених.

Застарілою залишається і матеріальна база діючих пенітенціарних закладів, більшість будівель і споруд яких перебуває у незадовільному стані, а окремі - в аварійному, чим не забезпечуються умови тримання засуджених та ув'язнених: недостатність природного та штучного освітлення в камерах; відсутність примусової вентиляції та постійного доступу до проточної питної води; недостатня кількість умивальників, електророзеток, зливу води у туалетах; надмірна вологість та ураженість грибком стін камер тощо.

2. У рамках здійснення функціонального обстеження, запровадженого Урядом з метою реформування міністерств, зокрема Мін'юсту, постало питання додаткової оптимізації існуючої мережі кримінально-виконавчих установ та слідчих ізоляторів, їх організаційно-штатної структури.

Також на ефективність виконання завдань, покладених на Державну кримінально-виконавчу службу, негативно впливає плинність кадрів, пов'язана з низькою заробітною платою персоналу органів і установ виконання покарань, низьким рівнем соціального захисту персоналу та пенсіонерів Державної кримінально-виконавчої служби, що робить професію непрестижною і створює умови для виникнення корупційних ризиків.

Так, протягом 2017 року персоналом Державної кримінально-виконавчої служби було скоєно 30 кримінальних правопорушень, пов'язаних з виконанням покладених на них службових обов'язків, характерною рисою яких було отримання матеріальної вигоди за вчинення певних дій, серед яких привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (стаття 191 Кримінального кодексу України), незаконний збут наркотичних засобів (стаття 307 Кримінального кодексу України), прийняття пропозицій, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (стаття 368 Кримінального кодексу України), зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу України), тощо.

Крім того, складний криміногенний склад засуджених та осіб, узятих під варту, вимагає проведення комплексу заходів оперативно-профілактичного характеру, спрямованих на документування їх протиправної поведінки та нейтралізацію негативного впливу на стан оперативної обстановки в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Неналежним залишається забезпечення спеціальним одягом осіб рядового і начальницького складу воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби, оскільки останнє забезпечення речовим майном зазначених підрозділів здійснювалося у 2010 році. При цьому слід враховувати, що строк носіння предметів спеціального одягу становить від двох до п'яти років.

Низьким є також рівень технічної оснащеності установ виконання покарань та слідчих ізоляторів засобами охорони (понад 90 відсотків наявних комплексів технічних засобів охорони периметрів та 33 відсотки інших типів інженерно-технічних засобів охорони та нагляду установ виконання покарань і слідчих ізоляторів перебувають у незадовільному технічному стані внаслідок багатократного перевищення граничного строку експлуатації, морального і фізичного зношення). Це змушує керівників установ приділяти більшу увагу організації фізичної охорони із залученням значної кількості персоналу, а не застосуванню сучасних інженерно-технічних засобів охорони і нагляду, охоронних, інформаційних та телекомунікаційних систем.

Крім цього, на даний час 74 відсотки сповіщувачів охоронної сигналізації на периметрах установ виконання покарань експлуатуються понад 16 років та потребують заміни, а близько 10 відсотків сповіщувачів перебувають у несправному стані і підлягають списанню.

Установи Державної кримінально-виконавчої служби лише на 66 відсотків забезпечені комплектами систем контролювання доступу. Наявні в установах системи керування електричними та електромеханічними замками мають строк експлуатації понад 10 років і повністю вичерпали свій ресурс.

3. Також уваги потребує той факт, що існуюча система виконання кримінальних покарань та попереднього ув'язнення не повною мірою відповідає принципам гуманізму і поваги до прав і свобод людини. Умови тримання засуджених та осіб, узятих під варту, потребують приведення у відповідність з європейськими стандартами.

Частина режимних корпусів слідчих ізоляторів перебуває у незадовільному технічному або навіть аварійному стані та непридатна для тримання осіб, узятих під варту.

Так, наприклад, на даний час в експлуатації залишаються будівлі слідчих ізоляторів, які побудовані більш як 200 років тому, - 12 відсотків (загальної кількості слідчих ізоляторів), від 100 до 200 років тому, - 58 відсотків, від 50 до 100 років тому, - 14 відсотків, від 10 до 50 років тому, - 14 відсотків.

Ураховуючи тривалий строк використання будівель, вони суттєво зношені та застарілі, у самих матеріалах, з яких побудовані корпуси, тривають руйнівні процеси, а зношеність обладнання інженерних мереж призводить до невиконання ними технічних функцій.

Крім того, внаслідок активних бойових дій у районі проведення антитерористичної операції деякі житлові, адміністративні та об'єкти соціально-побутового обслуговування, а також інженерно-технічні засоби охорони окремих установ виконання покарань у Донецькій та Луганській областях пошкоджено або зруйновано.

Система, з одного боку, хронічно недоотримує фінансування від держави на проведення капітального ремонту існуючих та будівництво нових установ, що призводить, зокрема, до неналежних умов тримання в слідчих ізоляторах. З іншого боку, більшість установ виконання покарань має низький рівень заповнення з надмірною кількістю персоналу.

4. Також проблемним питанням залишається надання засудженим та ув'язненим якісної медичної допомоги: організація лікування осіб, які є хворими на туберкульоз або інші небезпечні інфекційні хвороби, недостатня укомплектованість медичних установ кваліфікованими кадрами, низький рівень забезпечення медичним обладнанням, 70 відсотків якого застаріле, технічно зношене або не функціонує взагалі, тощо.

Отже, засуджені не мають можливості отримати кваліфіковану медичну допомогу, що призводить до зростання рівня захворюваності та смертності серед них. Місця позбавлення волі давно перетворилися у вкрай небезпечний осередок інфекційних захворювань, можливість заразитися в яких набагато вища, ніж на волі.

За таких обставин ускладнюється можливість усунення причин, які стають підставами для звернень громадян України до Європейського суду з прав людини з приводу неналежних умов тримання засуджених і осіб, узятих під варту, їх медичного, матеріально-технічного забезпечення, що насамперед тягне за собою додаткові витрати держави на виплату компенсацій та стає причиною формування негативного іміджу України у світовому співтоваристві.

5. Для службового користування.

IV. Шляхи та способи розв'язання проблем

Подальше реформування пенітенціарної системи передбачається здійснювати за такими напрямами:

удосконалення законодавства, що регламентує діяльність Державної кримінально-виконавчої служби.

Запровадження реформи пенітенціарної системи потребує врегулювання на законодавчому рівні її функціонування.

У зв'язку з цим виникає необхідність розроблення проекту Закону України про пенітенціарну систему, яким би врегульовувалися питання оптимізації структури пенітенціарної системи, спрощення управління сукупністю її підрозділів, що дало б змогу зробити її більш гнучкою, оперативною, дієвою, впровадити нові підходи до заохочення її персоналу, запровадити ефективне управління підприємствами установ виконання покарань, а також забезпечити здійснення заходів, спрямованих на поліпшення умов відбування покарань та тримання під вартою засуджених та осіб, узятих під варту.

Після прийняття зазначеного Закону потребуватимуть приведення у відповідність з ним нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та Мін'юсту;

оптимізація структури органів Державної кримінально-виконавчої служби, системи функціонування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, штатної чисельності персоналу зазначеної Служби та підвищення ефективності його діяльності в умовах реалізації нової політики державного управління.

З метою оптимізації структури органів Державної кримінально-виконавчої служби Мін'юстом планується утворити Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України як територіальний орган Мін'юсту із статусом юридичної особи, в якому акумулювати повноваження, зокрема щодо організації діяльності воєнізованих формувань та організації охорони та режиму, організації та контролю за виконанням вироків суду та інших судових рішень і застосуванням передбачених законом засобів виправлення засуджених, організації і контролю оперативно-розшукової діяльності органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, з підпорядкуванням Адміністрації усіх міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Мін'юсту.

Зазначене обумовлене насамперед необхідністю позбавлення апарату Мін'юсту правоохоронних функцій, оскільки наведені повноваження Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби повинні виконуватись атестованим персоналом - особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби, та дасть змогу централізувати систему управління Служби шляхом здійснення відповідного нагляду та контролю, а також оперативного реагування на події в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

При цьому слід зазначити, що слідчі підрозділи Державної кримінально-виконавчої служби будуть залишені в апараті Мін'юсту, що дасть змогу забезпечити процесуальну незалежність слідчих та уникнути впливу на процес досудового розслідування керівників та персоналу органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби.

З метою створення повноцінної системи пробації, здатної забезпечити баланс між безпекою суспільства, запобігання злочинам та запобігання скоєнню злочинів / реабілітації правопорушників пропонується ліквідувати Департамент пробації Мін'юсту, структурні підрозділи з питань пробації міжрегіональних управлінь та утворити єдину державну установу «Центр пробації» з підпорядкуванням їй уповноважених органів з питань пробації, що надасть можливість удосконалити організаційну структуру, механізм використання фінансових, матеріальних та технічних умов функціонування органів пробації для ефективного використання поставлених завдань;

оптимізація мережі установ виконання покарань та їх підприємств, забезпечення їх ефективного функціонування та прибутковості (рентабельності) виробничої діяльності.

Утримання напівпорожніх колоній з низьким рівнем технічної оснащеності та незадовільним матеріально-побутовим забезпеченням засуджених до позбавлення волі вимагає прийняття управлінських рішень щодо їх оптимізації. Це дало б змогу зменшити кількість установ виконання покарань, скоротити значну чисельність їх персоналу, а вивільнені ресурси спрямувати на переоснащення інших установ, що забезпечило б створення належних умов тримання засуджених.

Із зазначеною метою пропонується:

здійснити заходи щодо консервування установ виконання покарань, в яких відбувається значне скорочення кількості засуджених;

провести капітальний ремонт існуючих (що перебувають в аварійному стані) та побудувати нові сучасні слідчі ізолятори та установи виконання покарань, зокрема шляхом проведення конкурсів із залученням приватних партнерів у рамках реалізації засад державно-приватного партнерства;

удосконалити організаційно-штатну структуру слідчих ізоляторів та установ виконання покарань з метою раціонального розподілу функцій і повноважень між суб'єктами виконання покарань;

впровадити в діяльність органів, установ виконання покарань і слідчих ізоляторів сучасні інформаційні технології, зокрема створити комплексний електронний реєстр засуджених і осіб, узятих під варту, а також суб'єктів пробації;

вжити заходів для підвищення престижності служби в органах і установах Державної кримінально-виконавчої служби, зокрема шляхом підвищення заробітної плати працівників та грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби, забезпечення їх житлом, соціального захисту.

Також необхідно вирішити питання щодо забезпечення ефективного використання земельних ділянок та державного майна установ, які тимчасово не використовуються.

При цьому поняття ефективності повинно визначатися передусім як співвідношення витрачених ресурсів і одержаних результатів. У зв'язку з цим одним із дієвих способів ефективного управління державним майном є вивчення питання щодо передачі його в оренду, перевагами якої насамперед може бути те, що оренда не призводить до зміни власника, відповідно право власності на майно залишається у держави. Також, враховуючи можливість проведення поточного та капітального ремонту орендарем, оплати комунальних послуг, досить важливим є і зменшення витрат самого власника (держави) на утримання такого майна.

На сьогодні система Державної кримінально-виконавчої служби налічує 138 підприємств, три з яких розташовані на тимчасово окупованій території України і 24 на території населених пунктів, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

Слід зазначити, що станом на 1 червня 2017 р. дебіторська заборгованість підприємств становить 106178 тис. гривень, кредиторська заборгованість - 266207 тис. гривень;

підвищення ефективності протидії злочинності та забезпечення правопорядку в органах і установах Державної кримінально-виконавчої служби.

З метою протидії проявам корупції серед персоналу, підвищення ефективності протидії злочинності та забезпечення належного правопорядку в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах необхідно:

забезпечити взаємодію з правоохоронними органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, в розкритті, припиненні та запобіганні злочинам та забезпеченні всебічності та об'єктивності розслідування у кримінальному провадженні;

запровадити переатестацію старшого начальницького складу, посилити контроль за комплектуванням ключових посад органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, добором та навчанням кандидатів до призначення на зазначені посади;

забезпечити якісним речовим майном осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби, зокрема забезпечити територіальні (міжрегіональні) воєнізовані формування Державної кримінально-виконавчої служби сучасним озброєнням, спеціальними засобами, індивідуальними засобами захисту та засобами активної оборони;

поліпшити роботу оперативних підрозділів із запобігання і виявлення злочинів, втеч і самовільних залишень місць відбування покарання засудженими, а також злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин;

запровадити сучасні і модернізувати наявні технічні засоби охорони, у тому числі систем відеоспостереження, в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах;

запровадити в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах сучасні технічні засоби нагляду, які б відповідали вимогам безпеки суспільства та гарантували безпеку персоналу та засуджених, у тому числі у виправних центрах, виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, а також в уповноважених органах пробації;

організувати цілодобове відеоспостереження та створити багаторівневу систему відеомоніторингу з метою зменшення впливу людського фактора, оптимізувати охорону установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, запобігання вчиненню злочинів і порушень порядку відбування покарань;

замінити застарілу телекомунікаційну техніку та засоби зв'язку;

забезпечити приведення умов тримання осіб, узятих під варту, та засуджених у відповідність з вимогами Європейських пенітенціарних правил, створення умов тримання, які не порушують гідність людини, а також недопущення порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

З метою створення умов для забезпечення дотримання прав та законних інтересів засуджених і осіб, узятих під варту, приведення умов їх тримання у відповідність з вимогами законодавства та європейських стандартів необхідно:

поліпшити заходи безпеки в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;

реалізувати рекомендації інспекційних органів міжнародних організацій щодо зміцнення гарантій захисту прав і свобод осіб, які перебувають в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах;

створити ефективну систему протидії катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, а також умов для запобігання випадкам неналежного поводження;

удосконалити інфраструктуру установ виконання покарань;

максимально залучити громадські організації до роботи із засудженими;

улаштувати резервні джерела теплопостачання на альтернативних видах палива в усіх установах, які використовують природний газ для опалення, гарячого водопостачання та приготування їжі.

Крім того, з метою удосконалення кадрового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення системи охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби, поліпшення умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, в установах виконання покарань Мін'юстом планується утворити державну установу «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби», що дасть змогу забезпечити здійснення реформи медичної служби пенітенціарних закладів та зробити лікаря незалежним від керівника установи виконання покарань, що насамперед забезпечить неупереджене встановлення діагнозу та якісне надання медичної допомоги.

Наступним кроком буде вжиття комплексу заходів для планової передачі функції надання медичної допомоги засудженим та особам, узятим під варту, від Мін'юсту до МОЗ.

V. Порядок реалізації Концепції

Реалізація цієї Концепції передбачає підготовку щорічних планів заходів, що затверджуються Мін'юстом.

VI. Фінансове забезпечення реалізації Концепції

Постійне недофінансування системи виконання покарань за часів незалежності призвело до системних проблем, які потребують прийняття комплексних рішень та належного фінансування відповідно до потреб, що дасть змогу зупинити занепад системи та розпочати її структурну та функціональну розбудову.

Таким чином, додаткова потреба у фінансуванні Державної кримінально-виконавчої служби на 2017 рік становить 730 млн. гривень.

Водночас система потребує належного додаткового фінансування на період з 2018 по 2020 рік у розмірі, що становить: у 2018 році - 6451,1 млн. гривень, у 2019 році - 7921,5 млн. гривень, у 2020 році - 8498,1 млн. гривень від потреб, передбачених в основних напрямах бюджетної політики на відповідні роки.

Література: Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654–р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Ст. 2401.

Додаток № 23

Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України

В Державній кримінально-виконавчій службі України налічується **182** установи виконання покарань, 29 з яких розташовані на території Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, 5 на тимчасово окупованій території АР Крим.

У **27** установах виконання покарань засуджені не тримаються, у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності, а саме:

– виховні колонії – 3;
– колонія максимального рівня безпеки – 1;
– колонія середнього рівня безпеки для неодноразово засуджених – 5;
– колонія середнього рівня безпеки для вперше засуджених – 3;
– колонія мінімального рівень безпеки із загальними умовами (чоловіки) – 3;
– колонія мінімального рівень безпеки із загальними умовами (жінки) – 3;
– виправні центри – 8;
– лікувальний заклад – 1.

В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах станом на 01.02.2020 р. трималось всього **52566** особи. З них:

І). У 17 слідчих ізоляторах та 12 установах виконання покарань, що виконують функцію слідчого ізолятора, з них на стадії:	**18919**
– досудового розслідування	1976
– судового розгляду *(до винесення вироку)*	9885
ІІ). У 92 діючих установах виконання покарань, з них:	**33561**
у 6 колоніях максимального рівня безпеки та 1 відповідному секторі (звичайні жилі приміщення)	1602
у 27 колоніях середнього рівня безпеки для неодноразово засуджених та 1 відповідному секторі	14238
у 24 колоніях середнього рівня безпеки для вперше засуджених	9334
у 4 колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання чоловіків та 1 відповідному секторі	1078

у 4 колоніях мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами для тримання чоловіків та 2 відповідних секторах створених при виправних центрах	495
у 7 колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання жінок та 1 установі виконання покарань	1310
у 3 спеціалізованих лікувальних закладах	510
у 13 лікувальних закладах створених при слідчих ізоляторах та виправних колоніях	1023
у 14 виправних центрах	1432
III). У 2 виховних колоніях та 1 відповідному секторі	**86**

У вигляді **довічного позбавлення волі** відбуває покарання:

чоловіків – 1519 осіб;

жінок – 23 особи.

У вигляді позбавлення волі на певний строк чоловіки, яким визначено відбувати покарання у приміщеннях камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки – 427 осіб.

У вигляді **арешту** відбуває покарання 450 осіб.

Криміногенний склад засуджених (станом на 01.01.2020):

5 153 особи засуджені на строк понад **10** років;

6 555 осіб – за умисне вбивство;

2 862 особи – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження;

6 989 осіб – за розбій та грабіж;

11 797 осіб – за крадіжку;

629 осіб – за згвалтування;

12 осіб – злочини проти основ національної безпеки.

Література: Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. Станом на 01.02.2020 р. URL: https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075 (дата звернення: 08.03.2020 р.).

Додаток № 24

Найпоширеніші таємні злодійські мітки

Додаток № 25

Отрывки из тайных воровских писем («маляв»)

Отрывок из тайного воровского письма (малявы) с рекомендациями осуждённым по оказанию противодействия администрации исправительных учреждений

«Вы должны насколько это зависит от Вас, зависит облегчить жизнь мужиков. И если он увидит и почувствует должное внимание и отношение к себе, то красным будет очень трудно что-либо навязывать людям, потому что люди уже будут дружные. Насколько это возможно, нужно больше внимания уделять молодёжи, объяснять уклад Ар. Жизни и жизни вообще, разъяснять где-то отругать, отряхнуть если потребуется, то поучить в пределах Арестантского. Чтобы не сидели сложа руки, не вели паразитический образ жизни, чтобы не боялись противостоять легавым. Как словами, так и делами во всём. Чтобы мусора видели серьёзность намерений, а не страх и дешёвые понты, чтобы они видели серьёзный противовес, т.е. Единую Людскую массу! Видели и понимали, что та масса в любой момент может подняться и идти до упора, хоть в кичу, хоть под дубиной, если будет необходимость и «задней» не будет. Ибо перед порядочными людьми даже вопрос такой не должен возникнуть. Только вперёд и прямо! Дальше кичы не посадят, больше ОМОНа не введут. Никогда просто так (без жертв) ничего не давалось, всегда кровью и потом, страданиями людскими! Каждый должен понимать, что у всех один большой враг – менты, которые подавили здесь всё и навязали режим. Этот режим необходимо сломать, а любая ломка режима начинается прежде всего с порядка в Доме. Чтобы между собой было взаимопонимание, дружность и уважение друг к другу, чтобы не было фальши и обмана, чтобы все личные дрязги и раздоры прекратились...

Также необходимо раскачивать ихний режим. Заполнится кичам, бур, строгий и у легавых возникнет множество проблем. Людей будет некуда сажать, у них уже не будет времени обдумывать свои ходы и не будет места для их осуществления они будут торопиться, а в спешке ошибки неизбежны в киче также у них возникнет много сложностей и везде постоянно нужно будет их загружать разного рода вопросами создавая им трудности и усложняя их работу. Ну и в довершении поконкретнее загрузить их жалобами (здесь у каждого найдётся что написать). Если такое движение в лагере начнётся, то менты за голову схватятся и многое будут упускать из под своего контроля. На многой вещи они просто не смогут реагировать также как они делают сейчас и будут вынуждены пойти на уступки. Конечно придётся не мало пострадать за всё это но если люди хотят что либо сдвинуть здесь с мёртвой точки, то это неизбежно. Каждый арестант ведущий порядочный образ жизни должен понимать, что ответственность – это не большой звук и что ответственность за всё происходящее в лагере лежит не только на смотрящем, а на всех в разной степени. Короче говоря, всё в наших руках! Отношение ко всему должно быть серьёзное и чем скорее каждый всё это поймёт тем лучше будет для всех!».

Тайное воровское письмо (малява)
осуждённым, содержащимся в Вологодской тюрьме

Мир дому нашему, бродяжные и мужики Вологодского централа!

Душевный воровской всем привет. Наконец-то пошли сдвиги на Вологодском централе, но вот одно только – почему не дошли малявы, которые гнали на централ к Вам и почему их не объявили, и почему за ту маляву, которая должна была попасть горемыкам на крытую, не попала? Призываем всех, кто в курсе судьбы малявы, дать по трассе прогон, узнать срочно за молодого судака, которому были вручены две малявы. Слышали ли вы по трассе и все неувязки, что касается крытой, также следственного корпуса? Почему нет движения и кто его там тормозит, смотрите не обожгитесь в людях, присматривайтесь, там кто-то не дает ходу малявкам, кто-то их перехватывает, и имейте ввиду – спрос будет со всех, дать срочно движение по Централу. С братвой, с крытой подготовьтесь как следует и ждите окончательной малявы и воровского решения. На этом централе должно быть так, как везде, ход всему, и только нам ход, а не Мусорской. Призываем всех, кто на централе, отнестись ко всему строго, и спрашивать со всех и за все по всей строгости нашей жизни. Те, кто попал по поводу мусоров, знаете, как поступать, эти люди Мусорские, их ждет нож, пока не поздно – подумайте, сегодня здесь, а завтра на трассе.

Срочно описать за эту маляву, и загнать на крытую, пусть ждут маляву и решение. Да хранит вас Бог и нашу идею, с искренним уважением к Вам на Вологодском централе.

Вор Детхасан

Тайное воровское письмо (малява)
осуждённым, содержащимся в Вологодской тюрьме

Всем достойным арестантам Вологодского централа. Подследственным, осужденным и проходящему транзиту. Возьмите во внимание и перепишите, отправляя без задержки по всем хатам, приложенные к прогону требования. Надо постараться, чтобы требования были отданы каждой хате до 14-го ноября. Копию этих требований оставьте в своей хате, а оригинал отдайте на проверке. Пусть каждый, кто согласен, пусть распишется в каждом экземпляре (и в копии, и в оригинале). В течении этого месяца никаких голодовок, дольше терпели. В течении месяца уделите особое внимание «дорогам». Транзит! Описывайте все новости и изменения на трассе в соседние хаты. Интересуйтесь движениями друг друга. Будьте по курсу Положения в каждой хате, о всех проблемах и нуждах. Организуйте в каждой хате общачек, т.е. чай и курить, и не оставляйте без внимания больных и нуждающихся. Только общение поможет в становлении арестантского – нашенского хода. Дай вам бог, родные мои, удачи! А также здоровья и земных благ! Солнца и свободы!!!

С арестанскими пожеланиями.
Санька «Чиж» (Кингисепский).

Тайное воровское письмо (малява) для осуждённых Вологоды

Мир дому нашему, бродяги и мужики! Обращается к вам «вор брянский». Сейчас настало время наше, когда мы сообща за светлое дело нашего блага сможем сломить и добиться своего, то, что нам положено, все досконально. А нам сейчас положено все, кроме водки. На всех централах разошлись повсюду воровские малявы и считай осталась одна, Вологодская тюрьма, которую вы не можете сломать. Этот централ с покон веков был кра-

сным, а также и зоны. Неужели среди вас не найдутся достойные арестанты, которые поддержат воровскую идею, которые сломят режим и сделают наше движение. Ведь на всех централах есть общий общак, где все без исключения пользуются те люди, кто вообще голяковый, и почему до сих пор вы мусорам каким-то опускаете головы. Их ломать надо, сколько они бродяг загубили, сколько они беспредельничали, сколько мы будем смотреть на все это. Везде только и говорят за Вологду, и я пишу с большой уверенностью, что найдутся достойные бродяги воровского движения, которые пойдут на все, но поставят так, как нужно и как надо нам.

Также просим отписать по трассе за события все и всех тех бродяг, которые будут брать в свои руки это светлое дело. Мы постараемся дать ход всем, кто будет проходить с достойных арестантов через Вологодский централ, это будет вам в помощь. Также там сидят горемыки на крытой, и до сих пор нет дороги, нет общака – это же мусорское движение, за что спросят с бродежки, и строго. Вы это знаете! Вот вам месяц ноябрь, до конца месяца чтобы все было поставлено, т.к. на всех централах по союзу, и имейте ввиду, что это последняя малява на Вологодский централ, подключить весь централ, всех, крытую подключить только при необходимости, и то, если она возникнет и не будет выхода иного подключить, тогда и крытую. На провокации мусорские не идти, держаться строго правил нормальной тихой обстановки, не давать мусорам повода вообще никакого, если будут крайних выдергивать – не давайте.

На этом разрешите закончить свою маляву. От всей души и воровской сходки желаем вам удачи в этом светлом нашем деле. Да хранит вас господь бог, да будет мир нашему дому.

С душевным воровским уважением «ВОР БРЯНСКИЙ»
Прогнать по зонам Вологды и уничтожить.

Литература: Пенитенциарная преступность: сущность и актуальные проблемы предупреждения: монография. Под общ. ред. Ю.И. Калинина. Владимир: ВЮИ Минюста России, 2005. С. 290–291; Пирожков В.Ф. Криминальная психология. Москва: Ось-89, 2007. С. 233–234, 235, 236–237.

Додаток № 26

Смертна кара у світі (станом на 31.12.2018 р.)

1. Держави, в яких смертна кара повністю скасована:

Австралія, Австрія, Азербайджан, Албанія, Ангола, Андорра, Аргентина, Вірменія, Бельгія, Бенін, Болгарія, Болівія, Боснія і Герцеговина, Бурунді, Бутан, Вануату, Великобританія, Угорщина, Венесуела, Габон, Гаїті, Гвінея, Гвінея Німеччина, Гондурас, Греція, Грузія, Данія, Джибуті, Домініканська Республіка, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кабо-Верде, Камбоджа, Канада, Кіпр, Кірибаті, Колумбія, Конго (Республіка), Коста-Ріка, Кот-д'Івуар, Киргизстан, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Маврикій, Мадагаскар, Мальта, Маршаллові Острова, Мексика, Мікронезія, Мозамбік, Молдова, Монако, Монголія, Намібія, Науру, Непал, Нідерланди, Нікарагуа, Ніуе, Нова Зеландія, Норвегія, Острова Кука, Палау, Панама, Парагвай, Польща, Португалія, Руанда, Румунія, Самоа, Сан-Марино, Сан-Томе і Принсипі, Святий Престол, Північна Македонія, Сейшельські Острова, Сенегал, Сербія (включаючи Косово), Словаччина, Словенія, Соломонові Острова, Суринам, Східний Тимор, Того, Тувалу, Туркменістан, Туреччина, Узбекистан, Україна Уругвай, Фіджі, Філіппіни, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чорногорія, Чеська Республіка, Швейцарія, Швеція, Еквадор, Естонія, Південно-Африканська Республіка.

2. Держави, в яких смертна кара скасована тільки за загальнокримінальні злочини:

Бразилія, Буркіна-Фасо, Гватемала, Ізраїль, Казахстан, Перу, Сальвадор, Чилі.

3. Держави, в яких смертна кара не застосовується на практиці:

Алжир, Бруней-Даруссалам, Гана, Гренада, Замбія, Камерун, Кенія, Королівство Тонга, Лаос, Ліберія, Мавританія, Малаві, Малі, Мальдіви, Марокко / Західна Сахара, М'янма, Нігер, Папуа Нова Гвінея, Російська Федерація, Сьєрра-Леоне, Таджикистан, Танзанія, Туніс, Центрально-Африканська Республіка, Шрі-Ланка, Еритрея, Есватіні (колишній Свазіленд), Південна Корея (Республіка Корея).

4. Держави, в яких смертна кара збережена:

Антигуа і Барбуда, Афганістан, Багами, Бангладеш, Барбадос, Бахрейн, Білорусь, Беліз, Ботсвана, В'єтнам, Гайана, Гамбія, Демократична Республіка Конго, Домініка, Єгипет, Зімбабве, Індія, Індонезія, Йорданія, Ірак, Іран, Ємен, Катар, Китай, Коморські Острови, Куба, Кувейт, Лесото, Ліван, Лівія, Малайзія, Нігерія, Об'єднані

Арабські Емірати, Оман, Пакистан, Палестина (Держава), Саудівська Аравія, Північна Корея (Корейська Народно-Демократична Республіка), Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сінгапур, Сирія, Сомалі, Судан, США, Таїланд, Тайвань, Тринідад і Тобаго, Уганда, Чад, Екваторіальна Гвінея, Ефіопія, Південний Судан, Ямайка, Японія.

Литература: Смертные приговоры и казни. 2018. *Доклад Amnesty International*. 2019. ACT 50/9870/2019. С. 17–18.

Додаток № 27

Бланк довідки про звільнення засудженого (особи, яка тримається під вартою) з установи виконання покарань (слідчого ізолятора)

Додаток 9
до Інструкції про роботу відділів
(груп, секторів, старших інспекторів)
контролю за виконанням
судових рішень установ виконання
покарань та слідчих ізоляторів

(295 х 210 мм)

ДОВІДКА ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ

Частина "А"

Серія _____ № _____

Видана
громадянину(ці) _____
(прізвище, ім'я,

_____,
по батькові)

дата народження _____
(число,

_____,
місяць, рік)

місце народження _____
(село,

_____
район, місто, область,

_____
Автономна Республіка Крим, держава)

_____,
громадянство _____,
раніше судимий(а) _____
_____,
про те, що він (вона) відбував(ла) покарання в установах Державної кримінально-виконавчої служби
з "___" _____ ____ р. по "___" _____ ____ р.,
звідки звільнений(а) _____
_____

ДОВІДКА ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ

Частина "Б"

Серія _____ № _____

Видана
громадянину(ці) _____
(прізвище, ім'я,

_____,
по батькові)

дата народження _____
(число,

_____,
місяць, рік)

місце народження _____
(село,

_____
район, місто, область,

_____
Автономна Республіка Крим, держава)

_____,
громадянство _____,
раніше судимий(а) _____
_____,
про те, що він (вона) відбував(ла) покарання в установах Державної кримінально-виконавчої служби
з "___" _____ ____ р. по "___" _____ ____ р.,
звідки звільнений(а) _____
_____

на підставі _____

_____

і прямує до місця проживання

_____

(село, район,

_____

місто, область, Автономна

_____

Республіка Крим, держава)

Проведення профілактичного медичного огляду на туберкульоз

"____" _____ _____ р.

Посада, прізвище та підпис особи, яка заповнила довідку _____

_____

Місце для фото-картки

Начальник підрозділу

_____

(підпис)

Довідку отримав(ла) _____

(під-пис)

"___" _____ _____ р.

на підставі _____

_____

і прямує до місця проживання

_____

(село, район,

_____

місто, область, Автономна

_____

Республіка Крим, держава)

Проведення профілактичного медичного огляду на туберкульоз

"____" _____ _____ р.

Місце для фото-картки

Начальник установи (СІЗО)

_____

(підпис)

Начальник підрозділу

_____

(підпис)

Довідку отримав(ла) _____

(під-пис)

(зворотний бік)

Частина "А"

Прямує до місця проживання _____

_____

(село, район, місто,

_____

область, Автономна Республіка Крим,

_____,

держава)

квиток на проїзд до станції _____

_____

або гроші на квиток у сумі _____

_____

(словами)

отримав(ла): _____

(підпис звільненого)

Головний бухгалтер _____

(підпис)

Частина "Б"

Прямує до місця проживання _____

_____

(село, район,

_____

місто, область, Автономна Республіка

_____,

Крим, держава)

квиток на проїзд до станції _____

_____

або гроші на квиток у сумі _____

_____

(словами)

отримав(ла): _____

(підпис звільненого)

Головний бухгалтер _____

(підпис)

Паспорт: серія _____ № _____,
(заповнюється за наявності паспорта)

виданий _____
_____
_____
_____,

отримав(ла)

_____
(підпис звільненого(ї))

Паспорт: серія _____№ _____,
(заповнюється за наявності паспорта)

виданий _____
_____
_____
_____,

отримав(ла)

_____
(підпис звільненого(ї))

Література: Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: Наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 р. № 847/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 28. Ст. 1066.

Додаток № 28

Етичний кодекс ученого України

Передмова

Метою Етичного кодексу вченого України (надалі Кодекс) є формулювання загальних етичних принципів, яких кожен з науковців і викладачів має дотримуватися у своїй роботі. Кодекс регулює відносини науковців між собою та із суспільством. Він установлює основні засади для оцінки вченими своєї власної роботи та діяльності колег під моральним кутом. Закріплені тут принципи мають слугувати основою для етичної підготовки молодих науковців. Основним завданням Кодексу є надання пріоритету моральним вимірам науки та соціальній відповідальності спільноти вчених і кожного вченого зокрема. Проблема особистої відповідальності вченого набула важливого значення тому, що суспільні інститути часом не встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій.

В усьому світі етичні кодекси базуються на розумінні того, що належна практика у сфері науки сприяє довірі в середовищі наукового співтовариства та між ним і суспільством, що є необхідним для розвитку науки. Вчені повинні бути впевненими в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу, суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їхніх досліджень. На жаль, останнім часом така довіра похитнулася у зв'язку з тим, що в багатьох країнах спостерігалися серйозні порушення етики, які підірвали авторитет науки та довіру суспільства до вчених. Щоб запобігти такому розвиткові подій в Україні, всі науковці мають усвідомлювати важливість високоетичної поведінки та свою відповідальність за формування громадської думки щодо науки.

1. Загальні принципи

1.1. Етика науки базується на основоположних цінностях, нормах та принципах і визначає моральну поведінку вченого, його відповідальність перед суспільством.

1.2. У своїй роботі вчений має керуватися визнаними стандартами практики, загальні положення яких сформульовано у цьому Кодексі.

1.3. Учений повинен усвідомлювати, що ефективність науки оцінює суспільство.

1.4. Учений несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства або природи. Вчений повинен протидіяти отриманню результатів, що суперечать принципам гуманізму, шляхом:

- відмови у співпраці;
- попередження суспільства про можливі негативні наслідки;
- використання досягнень науки в антигуманному напрямку;
- інформування громадськості, зокрема наукового співтовариства, щодо можливих негативних наслідків застосування наукових досягнень і необхідності їх попередження.

1.5. Учений зобов'язаний протидіяти конформізму в науковому співтоваристві, брати активну участь у процесах атестації наукових кадрів, протидіяти присудженню наукових

ступенів і звань за роботи, які не відповідають сучасним досягненням світової науки або виконані з порушенням норм етики, зокрема рішуче викривати факти плагіату й інших форм порушень авторського права.

1.6. Учений має активно протидіяти псевдонауці, виступати проти розповсюдження в суспільстві її поглядів і рекомендацій.

1.7. Вчений має спрямовувати свої зусилля на подальше застосування отриманих знань задля блага людства, збереження навколишнього середовища та найекономічнішого використання природних ресурсів. Визнаючи суспільні потреби та обмеженість природних ресурсів, учений повинен активно протидіяти проведенню необґрунтованих досліджень.

1.8. Свобода в науці – це в першу чергу свобода вибору наукових напрямів дослідження, концепцій, гіпотез, парадигм, проблем і методів їхнього вирішення, й понад усе, свобода думки та слова. Свобода в науковій творчості в своїй основі повинна мати високий професіоналізм. Учений має захищати свободу наукової думки, засуджувати цензуру щодо наукової творчості та будь-які намагання монополізувати ті чи інші напрями науки.

1.9. Учений несе відповідальність за виникнення небезпеки для окремої людини, суспільства, економіки або шкоди для природи, які може заподіяти застосування неперевірених нових наукових знань.

1.10. Учений не чинить дій, які можуть завдати шкоду професійній репутації іншого вченого. Проте, за наявності неспростовних доказів неетичної поведінки чи непрофесійних дій ученого, наукове співтовариство має у відкритій неупередженій дискусії дати їм відповідну оцінку.

1.11. Учений має докладати зусиль до підготовки та розвитку наукової молоді – інтелігентів, чесних і самовідданих патріотів. Тому виховання наукової зміни не повинно обмежуватися тільки наданням технічних навичок, необхідних для проведення дослідження. Підготовка має включати основні етичні стандарти та норми науки. Наукові співробітники та викладачі мають слугувати взірцем моральності для молодих вчених щодо ставлення до науки та до авторських прав.

2. Наукові дослідження

2.1. Учений має дотримуватися найвищих професійних стандартів планування та проведення наукових досліджень на основі глибоких знань про доробок світової науки у певній галузі.

2.2. Учений зобов'язаний вишукувати найприйнятніші з огляду на адекватність та економічну виправданість шляхи вирішення досліджуваної проблеми. Висновки завершеного дослідження вчений зобов'язаний викладати об'єктивно, незважаючи на очікування замовника.

2.3. Учений має забезпечувати бездоганну чесність і прозорість на всіх стадіях наукового дослідження та вважати неприпустимим прояви шахрайства, зокрема фабрикування та фальшування даних, піратства і плагіату. Неприпустимим є намагання керівних осіб упереджено впливати на характер отримуваних в дослідженні даних і висновків. Учений служить лише об'єктивній істині.

2.4. Учений має пам'ятати, що наукове дослідження – це процесс отримання нового знання. Він має прагнути до належної ерудиції і компетентності, за яких можливий критичний аналіз найсучасніших наукових знань.

2.5. Учений має забезпечувати необхідний захист інтелектуальної власності.

2.6. Вчений має сприяти якнайповнішому використанню результатів своєї праці в інтересах суспільства та з метою охорони довкілля.

2.7. Наукові дослідження жодним чином не повинні ображати гідність або йти всупереч правам людини. У медико-біологічних дослідженнях слід керуватися принципами біоетики.

2.8. Наукове дослідження має проводитися таким чином, щоб не спричиняти шкоди навколишньому середовищу. Якщо такого пошкодження неможливо уникнути, вплив людини повинен бути зведений до мінімуму, а середовище після завершення дослідження відновлене до його первинного стану.

3. Учений як автор

3.1. Основною мотивацією діяльності вченого має бути прагнення до пізнання та бажання збагатити науку новими знаннями. При цьому найвищою нагородою вченого є досягнення істини та визнання наукового співтовариства. Вчений має право та обов'язок захищати свій науковий пріоритет. Разом з тим, публікація неточних і непереконливих наукових результатів, а також публікація в ненаукових виданнях з метою досягнення пріоритету, неприпустимі.

3.2. Учений визнає міжнародні та національні правові норми щодо авторських прав. Він може використовувати інформацію з будь-яких публікацій за умови, що вказує джерело та проводить чітку межу між власними даними та здобутками інших. Запозичення для власних публікацій будь-яких фотографій, рисунків, таблиць, схем тощо потребує, згідно з видавничими правилами, дозволу автора або видавництва.

3.3. При публікації результатів дослідження, що проводилося групою вчених, всі, хто брав творчу участь у роботі, мають бути зазначеними як автори; у разі необхідності може бути зазначено їхній особистий внесок.

Тільки реальний творчий внесок у наукову роботу може слугувати критерієм авторства.

Поступатися авторством на наукову роботу іншій особі, приймати авторство або співавторство та, особливо, вимагати його є неприпустимим.

3.4. Учений не повинен повторювати свої наукові публікації з метою підвищення їх кількості. Якщо для пропаганди наукових досягнень доцільна публікація однієї і тієї ж роботи в різних журналах, редактори останніх повинні бути поінформовані про факт публікації в інших виданнях.

3.5. Учений повинен бути об'єктивним в оцінці власних досягнень. Преса, радіо та телебачення можуть бути використані для пропаганди наукових досягнень, але не власної особи. При публікації роботи вчений підпорядковується вимогам видавця, але бажано, щоб наукові ступені та звання автора не були вказані. Така інформація може бути подана у примітці.

4. Учений як керівник

4.1. Для наукової праці вчений оточує себе співробітниками тільки на основі неупередженої оцінки їхніх інтелектуальних, етичних і персональних рис. Учений повинен протидіяти всім проявам протекціонізму, корупції і дискримінації.

4.2. Учений будує взаємини зі співробітниками на принципах справедливості, виявляє доброзичливість і підтримку своїм учням та оцінює кожного з них об'єктивно. Як кері-

вник він має сприяти службовому зростанню підпорядкованих йому співробітників відповідно до їхньої кваліфікації і ставлення до праці.

4.3. Учений не перекладає на своїх співробітників виконання завдань, які він повинен виконувати сам.

4.4. Учений-керівник зобов'язаний обґрунтовувати, але не нав'язувати членам свого колективу своє наукове бачення проблеми.

4.5. Учений повинен докладати всіх зусиль для створення належної творчої атмосфери в колективі.

5. Учений як викладач

5.1. Учений має з повагою ставитися до своїх учнів і до їхнього вільного й критичного мислення.

5.2. Учений у своїй викладацькій роботі повинен не лише доносити до аудиторії достовірну наукову інформацію, але й сприяти становленню громадянської позиції молодого покоління.

5.3. Учений не повинен перешкоджати спілкуванню своїх учнів з іншими вченими та науковими інституціями. Він поважає їх право на вільне об'єднання, самоврядування та членство в колегіальних академічних організаціях, прислухається до думки студентського співтовариства щодо форми та методів навчання.

5.4. Учений повинен проводити заняття в цікавій формі, прийнятній для широкого кола учнів. Він має переконатися в належному забезпеченні лабораторій та бібліотек, заняття проводити суворо відповідно до розкладу. Зміст лекцій повинен відображати сучасні досягнення світової науки і не супроводжуватися тиском упередженої думки.

5.5. Учений має об'єктивно ставитися до учнів, утримуючись від неетичних форм оцінок.

5.6. Учений має усвідомлювати, що він повинен бути взірцем найвищої інтелігентності, в якій відображаються традиції визнаних українських і світових наукових шкіл.

5.7. Учений приділяє особливу увагу обдарованим студентам і залучає їх до наукової праці. Він має виховувати у своїх учнів почуття відповідальності за наукову діяльність.

5.8. Учений не розголошує інформацію особистого характеру щодо своїх учнів.

5.9. Учений не приймає жодної оплати чи іншого доходу від своїх студентів. Не дозволяється проведення індивідуальних чи групових занять або консультацій, безпосередньо оплачуваних студентами.

6. Учений як консультант чи експерт

6.1. Учений має виступати експертом тільки у сфері своєї компетенції відповідно до своїх знань і досвіду.

6.2. Учений має дотримуватися принципу рівності при проведенні експертного розгляду. Будь-яка дискримінація на підставі статі, раси, політичних поглядів чи культурної та соціальної приналежності є несумісною з цим принципом.

6.3. Учений висловлює свою думку про роботу та наукові досягнення колег чесно, чітко та неупереджено. Як вишукано ввічливі та прихильні, так і упереджено негативні висловлювання не припустимі. Підготовка об'єктивного критичного висновку повинна розглядатися як обов'язок, від виконання якого вчений не має права ухилятися.

6.4. Учений несе персональну відповідальність за чесну й об'єктивну оцінку кандидатських і докторських дисертацій. Виступаючи в ролі опонента при захисті дисертаційних робіт, учений має бути неупередженим.

6.5. Під час обговорення, полеміки та висловлювання критичних зауважень учений повинен дотримуватися принципів рівноправності, фактичної обґрунтованості та достовірності. Принцип рівноправності гарантує рівні права всім учасникам дискусії або полеміки незалежно від наукових ступенів і звань. Принцип фактичної обґрунтованості виключає необ'єктивну критику. Принцип достовірності забороняє будь-які перекручування з метою приниження або дискредитації.

6.6. При проведенні експертного розгляду вчений має дотримуватися принципу конфіденційності.

6.7. У ході експертного розгляду вчений має зберігати незалежність і не піддаватися тиску при підготовці та виголошенні висновків.

6.8. Обираючи кандидатів для проведення дослідження або на інші наукові посади, вчений як експерт має об'єктивно оцінювати претендентів. Він не повинен надавати перевагу своїм учням, представникам своєї наукової школи тощо. При конфлікті інтересів учений повинен ставити загальні інтереси вище, ніж інтереси замовників дослідження.

7. Учений як громадянин

7.1. Учений має присвятити себе пошукові нових знань та їх застосуванню на благо суспільству та для збереження природи. Інформація, яка надається суспільству, має бути достовірною. Вчений протидіє поширенню неперевірених даних і необґрунтованих рекомендацій.

7.2. Учений сприяє розповсюдженню наукових знань і протидіє поширенню псевдонаукових теорій, хибних концепцій та уявлень.

7.3. Учений повинен оприлюднювати результати своїх досліджень не лише у спеціальних наукових виданнях, але й у науково-популярній формі, щоб зробити їх максимально доступними для широких верств суспільства.

7.4. Учений повинен брати активну участь у житті наукового співтовариства та у роботі колегіальних органів. При цьому він має діяти, насамперед, виходячи із загальних інтересів науки й тільки потім з інтересів особистих та своєї установи.

7.5. Учений не дозволяє використовувати авторитет науки чи свій власний авторитет у рекламних або пропагандистських цілях з корисливою метою.

7.6. Учений, що займає урядову чи адміністративну посаду, повинен дотримуватися етичних норм, прийнятих у науковому співтоваристві.

Література: Етичний кодекс ученого України. *Бюлетень Вищої атестаційної комісії України.* 2010. № 2. С. 2–5

Додаток № 29

Положение о криминологической клинике при кабинете по изучению личности преступника и преступности (1924 г.)

I. Общее положение о клинике.

1) Для клинического изучения личности преступника Административный Отдел Моссовета по соглашению с Мосздравотделом предоставляет *Кабинету по изучению личности преступника и преступности* один из арестных домов, в данное время *Арбатский Арестный Дом*, который и является помещением Криминологической Клиники при упомянутом Кабинете.

2) Охрана *заключенных* в Криминологической Клинике находится в ведении Начальника Ардома, назначаемого Административным Отделом Моссовета.

3) Заведывание научно-исследовательской частью Клиники возлагается Коллегией Кабинета на одного из членов Коллегии, который по утверждению МОЗ является Заведующим Клиникой.

4) Порядок охраны заключенных внутри Клиники Начальник Ардома согласует с Заведующим Клиникой или Коллегией Кабинета.

Примечание. Возникающие разногласия по установлению внутреннего порядка охраны разрешаются Административным Отделом и Мосздравотделом.

5) Заключенные направляются в Клинику Коллегией Кабинета, по соглашению с соответствующими органами. Число заключенных, находящихся в Клинике, не должно превышать *36 человек*.

6) Заключенные переводятся Администрацией Ардома из Клиники в другое место заключения лишь с согласия заведующего Клиникой или Коллегии Кабинета.

Примечание. Перевод заключенных из Клиники по требованию прокурорского надзора и судебно-следственных органов производится непосредственно администрацией Ардома с одновременным уведомлением Заведующего Клиникой.

7) Коллегии Кабинета предоставляется право организовать для заключенных Клиники – мастерские, лекции, спектакли, педагогическую работу и другие занятия, согласуя вопросы охраны с администрацией Ардома.

8) Коллегия Кабинета доводит до сведения Административного Отдела Моссовета и Мосздравотдела о всех действиях охраны, могущих вредно отозваться на работах Клиники.

9) Взаимоотношения и работа администрации Ардома и Заведующего Клиникой, не предусмотренные пунктами «Положения о Клинике», регулируются на основании *Инструкции по Мед. Сан.обслуживанию мест Заключения*, утвержденной в 1921 г. – ГПУ!, Н.К.Ю., Н.К.З., Н.К.В.Д.

II. Научно-исследовательская часть клиники.

1) Внутренний режим Клиники устанавливает Заведующий Клиникой, согласно директивам Коллегии Кабинета.

Примечание. Посещения Криминологической Клиники лицами, не имеющими отношения к судебно-следственным органам и охране, могут быть исключительно с разрешения Заведующего Клиникой.

2) Члены Кабинета по изучению личности преступника и преступности ведут изучение находящихся в Клинике лиц. Постоянное же наблюдение за заключенными Клиники ведет особый персонал —наблюдатели, назначаемые Мосздравотделом.

3) Наблюдатели в своей работе ответственны перед Заведующим Клиникой и работу ведут согласно особой инструкции, установленной Коллегией Кабинета.

4) Начальник Ардома о всех замеченных недочетах со стороны наблюдателей, могущих мешать охране, сообщает предварительно Заведующему Клиникой. Разногласия, возникающие по этому вопросу, разрешаются Административным Отделом совместно с Мосздравотделом.

5) Наблюдатели пользуются правом беспрепятственного передвижения по всей Клинике, для чего снабжаются особыми пропусками.

6) Наблюдатели присутствуют на научных конференциях Кабинета с правом совещательного голоса.

III. Внутренний порядок содержания заключенных в клинике.

1) Распределение заключенных по камерам Клиники и перевод их из одной камеры в другую производит Заведующий Клиникой.

2) Камеры заключенных не запираются, и устанавливается система свободного сообщения между заключенными различных камер.

3) Охрана внутри Клиники должна быть невооруженной.

4) Заключенные Клиники ежедневно получают прогулку, продолжительность которой устанавливается Заведующим Клиникой по соглашению с Начальником Ардома, но не менее получаса ежедневно.

5) Баня предоставляется заключенным не реже одного раза в 2 недели.

6) Заключенные Клиники содержат -в чистоте и порядке камеры и коридоры.

7) Свидания заключенные Клиники получают 3 раза в неделю. Свидания происходят в присутствии охраны и наблюдателей.

8) Передача продуктов, белья и других разрешаемых предметов производится 3 раза в неделю.

9) Письма заключенных просматриваются наблюдателями, а затем отправляются по адресу согласно общеустановленному порядку в местах заключения.

10) Дисциплинарные взыскания на провинившихся заключенных налагаются Заведующим Клиникой и Коллегией Кабинета.

(Утв. Зав. МОЗ и начал. Адм. Отд. Моссовета 1 июля 1924 года и опубликов. в Еженед. МОЗ № 30–31 за 1924 г.).

Литература: Изучение личности преступника в С.С.С.Р. и за границей. Москва: Издание Мосздравотдела, 1925. С. 64–66.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчально-довідкове видання

Денисов Сергій Федорович
професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Денисова Тетяна Андріївна
професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Інститут права ім. В. Сташиса Класичного приватного університету, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Пузиревський Максим Вячеславович
аспірант кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. СЛОВНИК–ДОВІДНИК

Технічний редактор **О.М. Єрмоленко**
Комп'ютерний набір **М.В. Пузиревський**

Підписано до друку 14.04.2020 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Гарнітура Palatino Linotype.
Ум. друк. арк. 44,5. Ум. фарб.-відб. 44,5. Обл.-вид. арк. 41,39.
Зам. 0035. Наклад 100 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14035 м. Чернігів, вул. Станіславського, 40